

**УНИВЕРЗИТЕТ “СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ” - СКОПЈЕ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ “БЛАЖЕ КОНЕСКИ”**

**МОРФОСИНТАКСА
НА ТУРСКИТЕ ГОВОРИ ОД
ОХРИДСКО-ПРЕСПАНСКИОТ
РЕГИОН**

(ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА)

м-р ОКТАЈ АХМЕД

СКОПЈЕ, ОКТОМВРИ 2004

КРАТЕНКИ И ТРАНСКРИПЦИЈА НА ПОСЕБНИТЕ ЗНАЦИ

ТГОПР	турски говори од охридско-преспански регион
СТЈ	стандарден турски јазик на Република Турција
МЈ	македонски јазик
ОПР	охридско-преспански регион
(XX/YY)	XX е бројот на прилогот (текстот) собран од терен, додека YY го означува одделот во истиот прилог каде се наоѓа дадениот пример
+	знак кој покажува дека лево од него се наоѓа именка или друг збор кој не е глагол
-	знак кој покажува дека лево од него се наоѓа глагол
A	кај службените морфеме укажува на двоваријатност на широкиот вокал, односно на “a” и “e”
İ	кај службените морфеме укажува на три или четириваријатност на тесниот вокал, односно на “i”, “ı”, “u” и “ü”
K	кај службените морфеме укажува на двоваријатност на овој консонант, односно на мекото (препалатално) “k” и тврдото (постпалатално) “ḳ”, односно “ḳ̌”
L	кај службените морфеме укажува на двоваријатност на овој консонант, односно на мекото (палатално) “l” и тврдото (дентално) “ḷ”, односно “ḷ̌”
(н.з.)	“наша забелешка”; за примерот кој е даден од лева страна нема аудио запис, но авторот знае дека постојат во ТГОПР
A.	Arapça, т.е. арапски јазик (во Речник)
Arn.	Arnavutça, т.е. албански јазик (во Речник)
F.	Farsça, т.е. персиски јазик (во Речник)
M.	Makedonca, т.е. македонски јазик (во Речник)
S.	Sırpça, т.е. српски јазик (во Речник)
T.	Türkçe, т.е. турски јазик (во Речник)

- ˘ акцентски групи
- // знак за морфема
- < 1. насока на промена
2. десно од знакот се морфемите од кои се состои зборот
кој се наоѓа лево од знакот

ТРАНСКРИПЦИЈА НА ГЛАСОВИТЕ ОД ТГОПР

<u>ТГОПР</u>		<u>СТЈ или опис на гласот</u>
a	-	a
/ á	-	акцентирано ¹ a
ă	-	редуцирано a
ā	-	долго a
/ ā	-	акцентирано долго a
b	-	b
c	-	c
ç	-	ç
d	-	d
e	-	e
/ é	-	акцентирано e
ě	-	редуцирано e
/ ě	-	акцентирано и редуцирано e
ē	-	долго e
/ ē	-	акцентирано долго e
f	-	f
g	-	меко (препалатално) g
g̣	-	тврдо (постпалатално) g
h	-	h
l	-	l
/ ḷ	-	акцентирано l
i	-	i
/ í	-	акцентирано i
ī	-	долго i
/ ī	-	акцентирано долго i
j	-	j
k	-	меко (препалатално) k
ḳ	-	тврдо (постпалатално) k

¹ **Напомена:** Во текстовите собрани од теренот и примерите, акцентирани се само повеќесложните зборови, затоа што кај еднословните зборови нема алтернативен слог кој би можел да се акцентирани освен тој единствениот.

l	-	меко (палатално) l
l̥	-	тврдо (дентално) l
m	-	m
n	-	n
o	-	o
ȯ	-	акцентирано o
ō	-	долго o
ō̇	-	акцентирано долго o
ö	-	ö
ö̇	-	акцентирано ö
ō̄	-	долго ö
ō̄̇	-	акцентирано долго ö
ȫ	-	глас (дифтонг) кој почнува како ö, а завршува како ü
ȫ̇	-	акцентиран глас (дифтонг) кој почнува како ö, а завршува како ü
p	-	p
r	-	r
s	-	s
ʃ	-	ʃ
t	-	t
tʰ	-	глас меѓу t и s, односно како македонското ц
u	-	u
u̇	-	акцентирано u
ū	-	долго u
ū̇	-	акцентирано долго u
ü	-	ü
ü̇	-	акцентирано ü
ū̄	-	долго ü
ū̄̇	-	акцентирано долго ü
v	-	v
y	-	y
z	-	z

ВОВЕД

Јазикот е средство за комуникација. Во поширока смисла, секое средство за комуникација е јазик (јазикот на животните, на компјутерите, сообраќајните знаци и др.), додека во потесна смисла, под јазик се подразбира средство за комуникација меѓу луѓето. Јазикот има апстрактна и конкретна димензија. Во апстрактна смисла, јазикот е систем од правила за меѓусебно успешно разбирање на луѓето. Тој систем секој од нас го има. Тоа се напишани правила во нашите глави. Кога тој систем се материјализира преку говорот или пишаниот збор, тогаш се работи за конкретна димензија на јазикот.

Јазикот настанал како резултат на човековата еволуција² и без него не може да се замисли општиот забрзан човеков развој, но сигурно и човековата цивилизација.

Служењето со јазикот на правилен начин и убавото изразување, а притоа запазувајќи ги јазичните правила, е многу значајна компонента во општеството. Може да се каже дека човековата личност, всушност, се крие во неговиот јазик³. Јазичните, спознајните и мисловните зборови не се само именувања на посебните сознанија, туку тоа се сликите на делувањата на човекот во заедништво⁴. Според тоа, јазикот има функција на социјализација на индивидуата, почнувајќи од најмали нозе⁵. Од друга страна, пак, јазикот формира култура. Таму каде што нема јазик, нема ниту култура и обратно⁶, што јасно ја покажува спрегата меѓу јазикот и културата. Како резултат на културата и естетското изразување, односно умешното користење на јазикот, се добива книжевноста, како врв на уметничката примена на јазикот вон секојдневната потреба од комуникација и разбирање. Книжевноста е и

² Başkan, Özcan, *İnsan Dilinin Doğuşu*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 143-156.

³ Birinci, Necat, *Dilin Gücü*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 335.

⁴ Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Dil, Tarih ve İnsan*, Türk Dili, Sayı 572 - Ağustos 1999, Ankara, s. 663.

⁵ Cazden, C.B., *Toplumsallaşma ve Dil*, Türk Dili, Sayı 592 - Nisan 2001, Ankara, s. 421-426.

⁶ Börekçi, Dr. Muhsine, *Kültür-Dil-Edebiyat Bağlamında Türk Kültürü-Türkçe ve Türk Edebiyatı*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 532.

повратна спрега, со тоа што на децата им помага побрзо и подобро да го развијат својот јазик⁷.

Во поширока смисла, предметот на овој труд е турскиот јазик, како еден од илјадниците кои се говорат во светот⁸. Турскиот јазик спаѓа во алтајската гранка на урало-алтајското јазична група. Велиме група, бидејќи двете гранки на оваа група меѓу себе не се поврзани според потеклото, туку според структурата, односно тие се аглутинативни јазици⁹. Иако порано теоријата на урало-алтајските јазици многу интензивно се развиваше и на неа многу се работеше, денес западните лингвисти, воглавном, ја одбиваат оваа теорија, тврдејќи дека двете подгрупи не треба да се третираат заедно¹⁰. Сепак, оваа теорија релативно сеуште е актуелна меѓу турските лингвисти. Од друга страна, пак, истражувањата на алтајското јазично семејство (тука може да се зборува за семејство) се многу интензивни¹¹. Многу значаен дел од алтајската група им припаѓаат на туркиските јазици¹² и затоа денес постојат огромен број на трудови во кои се контрастираат алтаистиката во целина и туркологијата¹³. Значи, туркологијата се бави со туркиските јазици. Алтаистиката, исто така, ја опфаќа и туркологијата, со таа разлика што во праксата интер-

⁷ Turan, Doç. Dr. Esra Ömeroğlu, *Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi ve Çocuk Edebiyatı*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 302-306.

⁸ За бројот на јазиците во светот, види во: 1. Yakın, Aziz, *Dil Bilgisi ve Dil Bilimi Terimleri Sözlükleri*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 154; 2. Hacısalihoğlu, Prof. Dr. Hilmi, *Bilim Dili Türkçe Yazım Dili Türkçe*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 708.

⁹ Повеќе за аглутинативните јазици, види во: Золхоев, Валентин Игнатјевич, *Фонологија и морфологија аглутинативних јазыков*, Издательство Наука, Новосибирск, 1980.

¹⁰ Во овој контекст, следниов труд врши контрастивна анализа на угриските, како дел од уралските јазици, и туркиските, како дел од алтајските јазици. Заклучокот е дека угриските јазици немаат многу заеднички работи со туркиските јазици. За повеќе, види во: Marcantonio, Angela; Nummenaho, Pirjo; Salvagni, Michela, *The "Ugric-Turkic Battle": A Critical Review*, Linguistica Uralica 2, 2001, pp. 81-102.

¹¹ Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *"Altay Dil Ailesi" ve Mayalar*, Türk Kültürü, Sayı 374 - Haziran 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 333-335.

¹² Западните извори сродните турски јазици ги нарекуваат "Turkic", додека турскиот јазик на Република Турција како "Turkish". Турските лингвисти, пак, сите ги третираат како еден турски јазик, но со различни дијалекти. Понекогаш тие се нарекуваат и како "турски јазици". Ние мислиме дека западната терминологија е посоодветна и затоа тука под "туркиски јазици" ја подразбираме целата група на јазици кои се слични со турскиот и кои се од исто потекло.

¹³ За еден преглед, види во: Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Altayistik-Mongolistik ve Türkoloji*, Türk Dili, Sayı 561 - Eylül 1998, Ankara, s. 213-222.

јазичните проучувања во јазичното семејство се третираат како алтајски¹⁴, додека интра-јазичните, на пример, како турколошки¹⁵.

Со турскиот јазик се служат Турците. Прататковината на Турците е во североисточниот дел на Азија¹⁶. Тие отсега биле владетели и доминирале низ историјата¹⁷. Според тоа, турскиот јазик е многу стар јазик¹⁸. Волфрам Еберхард во “Историја на Кина” тврди дека во северните делови на Кина 4000 години пред нашата ера постоело племе кое зборувало турски, додека од кинески извори дознаваме дека постои дел од некоја песна преведена од турски на кинески јазик 2000 години пред нашата ера.¹⁹ Како таков, поради распространетоста на Турците, туркиските јазици се зборуваат на многу широк простор, почнувајќи од источните делови на Азија, до Балканот во Европа²⁰.

Јазичната свест кај Турците низ историјата секогаш била многу висока²¹ и таа придонесува за формирање на јак национален идентитет²².

Во споредба со индоевропските јазици, лексиконот на турскиот јазик е далеку помал според бројот на лексеми или, поточно, заглавни

¹⁴ Пример на една студија во која се третираат разликите меѓу турскиот, од една страна, и корејскиот и јапонскиот јазик, од друга страна: Yoon, James H., *Raising Specifiers: A Macroparametric Account of Subject-to-Object Raising in Some Altaic Languages*, Proceedings of the Formal Altaic Linguistics, MIT.

¹⁵ Неколку трудови кои подобро ја елаборираат оваа тематика: 1. За азерскиот (азербејџанскиот) јазик: Melikli, Prof. Dr. Tofiq, *Azerî Mi, Türk Mü?*, Türk Dili, Sayı 569 - Mayıs 1999, Ankara, s. 403-405; 2. За ујгурскиот јазик: Auer, Peter, *Is a Rhythm-based Typology Possible? A Study of the Role of Prosody in Phonological Typology*, KontRI Working Paper No. 21, Reprint of 1993, p. 29-31; 3. За казачкиот (казакстанскиот) јазик: Sınıkcı, Ümran, *Kazakça ile Türkçenin Karşılıklı Anlaşılabilirliği Üzerine*, Kaynak: www.humanity.ankara.edu.tr/sindikci.pdf.

¹⁶ За еден извонреден преглед на објавените трудови во однос на проблематиката на прататковината на Турците, види во: Eren, Prof. Dr. Hasan, *Türklerin Ana Yurdu Sorunu*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 665-687.

¹⁷ İlhan, Yard. Doç. Dr. Nadir, *Zamana Hükümdar Olmak*, Türk Dili, Sayı 590 - Şubat 2001, Ankara, s. 175-179.

¹⁸ Aksan, Doğan, *Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiği Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, Ankara, s. 253-262.

¹⁹ Töreyin, Dr. Ayşe Meral, *Türkiye Türkçesine Uygun Şan Eğitimi*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 83.

²⁰ За еден многу значаен лингвистички труд кој дава преглед на поважните откритија на турската лингвистичка мапа, види во: Johanson, Lars, *Discoveries on the Turkish Linguistic Map*, Swedish Research Institute in Istanbul, Publications 5, Stockholm 2001.

²¹ 1. Korkmaz, Doç. Dr. Ramazan, *Dil Bilincimizin Serüveni veya Bir Varlık Alanı Olarak Türkçe ve Atatürk*, Türk Dili, Sayı 580 - Nisan 2000, Ankara, s. 319-326; 2. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Diline Gönül Verenler*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 688-696.

²² Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Yirmi Birinci Yüzyıla Girerken Millî Kimlik Oluşturmada Dilin Önemi*, Türk Dili, Sayı 579 - Mart 2000, Ankara, s. 203-207.

единици. Ова, пред сè, се должи на аглутинативноста на јазикот, но и поради партиципите и герундите, кои ги има во изобилство во турскиот јазик²³. Од друга страна, пак, сегашната морфолошка структура на турскиот јазик има капацитет да формира милиони граматички коректни зборови²⁴, кои во речниците не се застапени како заглавни зборови. Токму во тоа е и разликата меѓу турската и индоевропската, односно западноевропската лексика. Сепак, може да се каже дека турскиот јазик е во релативна мера добро застапен меѓу европските јазици, култури и образование²⁵.

Покрај урало-алтајската, а посебно алтајската теорија, постојат и други лингвистички теории кои го тангираат и интересираат турскиот јазик. Тука, пред сè, треба да се напомене теоријата на “сонце-јазик”, која се роди, го имаше својот подем, како и целосен пад за време на владението на основоположникот на современа Република Турција, Кемал Ататурк²⁶. Според оваа теорија, сите денешни јазици се произлезени од турскиот јазик, односно со т.н. “анаграмизација” на турските зборови, добиени се другите јазици. Наводно, со оваа анаграмизација тајно се бавеле мал број на луѓе, кои потанаму новоформираните јазици ги ширеле меѓу народот. Неприфатливоста на теоријата ја увидел уште самиот Ататурк, меѓутоа следбениците на оваа теорија и денес се многу активни, посебно поради можноста на едноставен начин да ги пропагираат свои идеи преку глобалната компјутерска мрежа, т.е. интернетот²⁷. Покрај теоријата на “сонце-

²³ Üstüner, Yard. Doç. Dr. Ahat, *Türkçenin Anlatım Gücü*, Türk Dili, Sayı 589 - Ocak 2001, Ankara, s. 50-57.

²⁴ *Multilingual and Multitask Aspects*, Chapter 4, Editor: F.T. Johansen, COST 249: Continuous Speech Recognition Over the Telephone, Belgium, 2000, p. 72.

²⁵ Bacque-Grammont, Jean Louis, *Türkçe'nin Avrupa Dilleri Arasındaki Yeri*, Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu (Bildiriler), 25-26 Ekim 2001, Ankara, s. 63-66.

²⁶ За причините, корените и развојот на оваа теорија, повеќе види во: Sertkaya, Prof. Dr. Osman Fikri, *Atatürk ve Türk Dili*, Türk Dili, Sayı 599 - Kasım 2001, Ankara, s. 554-556.

²⁷ Предводник на денешните следбеници на оваа теорија е Полат Каја, кој живее и работи во Канада. Тој редовно објавува неделни долги статии во следниве дискусии групи на YahooGroups: Historical_Linguistics, BNC, GunesDilKurami, Nostratica, како и неколку помали, кои претежно ги пренесуваат написите од другите групи. Иако тие статии се интересни за читање, сепак, покрај можноста што овозможуваат “ментална гимнастика”, во најголем дел се лингвистички неприфатливи, поради несистематските промени и слободата на интерпретација на промените, но истите се и недоказливи.

јазик”, но и нешто слично на истата, историските лингвисти денес се повеќе се интересираат за прашањето дали постоел некој прајазик од кој се произлезени сите други јазици и кој е тој. Така се доаѓа до “ностратичката теорија”. Оваа теорија е многу обемна за истражување, како и за докажување, но и луѓето вклучени во неа, освен само неколку, не се водечките историски лингвисти, туку повеќе се тоа, според наше мислење, шизоидни групи и поединци и квази-лингвисти, кои со лингвистиката се бават не поради научниот ангажман, туку поради други интереси. Со други зборови кажано, во најголем дел тоа не се топ лингвисти од академскиот “меинстрим”. Ностратичката теорија го тангира турскиот јазик поради тоа што еден од кандидатите за тој, наводен, прајазик е и турскиот²⁸. Секако, вон овие теории постојат и трудови кои сериозно и според востановените лингвистички правила и норми ги третираат сличностите на турскиот јазик со некои стари јазици, како на пример со етрурскиот²⁹, сумерскиот³⁰, акатскиот³¹ и др.

Најстари сочувани споменици на турската писменост датираат од 8. век на новата ера. Тоа се Орхунските натписи, кои денес се наоѓаат во Народна Република Монголија. Оттогаш наваму евидентирани се голем број на пишани документи, кои се доказ за писменоста и напредокот на Турците³²: Диван-и Љугат-ит Турк³³, Деде Коркут³⁴,

²⁸ Авторот на овој труд подолго време се интересираше за оваа теорија, но денес најодговорно може да каже дека нема ништо сериозно во оваа теорија, бидејќи се споменуваат временски дистанци од дури 10.000 години, па и повеќе. Според нас, тоа е вистински нон-сенс за лингвистиката.

²⁹ Сосема кратко види во: Berkmen, Doç. Dr. Haluk, *Sırrını Koruyan Bir Dil: Etrüskçe, Türk Dili*, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 340-346.

³⁰ Tuna, Prof. Dr. Osman Nedim, *Sümer ve Türk Dillerinin Târihi İlgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 561, Ankara, 1990.

³¹ Hubey, H.M., *Akkadian and Prototurkic*, Montclair State University, College of Science and Mathematics, Version 1 and 1a, 2003.

³² Како илустрација за старите извори, без да навлеземе во презентација на поголемите трудови (добар дел од нив денес се презентираат на студентите на Катедрата за турски јазик и книжевност на Филолошкиот факултет “Блаже Конески” во Скопје), ќе наведеме неколку кратки статии кои даваат основни информации за нив: 1. Ekrem, Erkin, *Kültigin ve Bilge Kağan Anıtı Hakkındaki Çince Kaynaklar*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 266-271; 2. Aydın, Dr. Erhan, *Orhon Bölgesindeki Kazı Çalışmaları Hakkında Düşünceler*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 554-556; 3. Kocaoğlu, Timur, *Türk Diline Sosyo-Politik Bir Bakış*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 113-121; 4. Börekçi, Dr. Muhsine, *Kültür-Dil-Edebiyat Bağlamında Türk Kültürü-Türkçe ve Türk Edebiyatı*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 532-538.

Кутадгу Билиг³⁵, Кодекс Куманикус³⁶ и др. Дешифрирањето на Орхунските натписи беа пресвртна точка во туркологијата, која како наука оттогаш почна да граби со големи чекори напред³⁷. Меѓутоа, иако Орхунските натписи се најстари сочувани споменици на турската писменост и култура, тие не се и единствените. Некои извори тврдат дека во централно-азискиот ареал постојат 265 натписи/споменици³⁸. Покрај изворите на турски јазик, постојат и други извори, како на пример, сумерски, кинески и др.³⁹. Старите документи се од непроценлива вредност, бидејќи преку нив може да се прати развојот на турскиот јазик, со што се добива покомплетна слика за истиот⁴⁰.

Турскиот јазик, за официјален јазик првпат се прогласува во 1277 година од страна на Караманоглу Мехмет Беј⁴¹. Во семејството на туркиските јазици, покрај турскиот јазик, се вбројуваат и азерскиот (азербејџанскиот), казачкиот (казахстанскиот), киргискиот, туркменскиот, ујгурскиот, татарскиот и др. јазици⁴².

³³ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri ve Divanü Lûgat-it Türk*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 459-470.

³⁴ Неколку примери: 1. Yıldırım, Prof. Dr. Dursun, *Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 505-530; 2. Dündar, L. Burcu, *Dede Korkut'tan Murathan'a Deli Dumrul*, Adam Öykü, Sayı 34 - Mayıs-Haziran 2001, s. 75-83; 3. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Dede Korkut Mirası*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 111-115.

³⁵ Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Kutadgu Bilig Bibliyografyası*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 371-377.

³⁶ За еден краток преглед на ова дело, како и превод на една песна на македонски јазик, види во: Ахмед, Октај, *Куманите и еден важен документ за нив: Codex Cumanicus*, Менсадонија - Зборник на менсијански трудови, Менса Македонија, број 8, Скопје, 2001. (*Истото и на англиски: "Cumans and An Important Document About Them: Codex Cumanicus", Mensadonia, issue 8, Skopje, 2001.*)

³⁷ 1. Alyılmaz, Yard. Doç. Dr. Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Çözümlemesinden Sonra Türkolojinin Gelişimi*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 136-139; 2. Gömeç, Prof. Dr. Saadettin, *Kök Türk Yazıtları 2001 Çalışmaları*, Türk Kültürü, Sayı 471 - Temmuz 2002, Ankara, s. 417-424.

³⁸ Aydın, Erhan, *Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler*, Türk Dili, Sayı 544 - Nisan 1997, Ankara, s. 417-421.

³⁹ Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Tarihten Geleceğe Türk Dili*, Türk Dili, Sayı 569 - Mayıs 1999, Ankara, s. 355-362.

⁴⁰ За важноста на старите извори и како до денес преживеале, види во: Ercilasun, Ahmet B., *Türk Halklarının Kol Yazmalarından Karşılıklı Olarak Faydalanış*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 275-280.

⁴¹ Sarar, Dr. İsmail Ali, *Türkçemizin Geleceği Üzerine Düşünceler*, Türk Dili, Sayı 543 - Mart 1997, Ankara, s. 289-291.

⁴² Повеќе за туркиските јазици во следниве трудови: 1. Tekin, Talat; Ölmez, Mehmet, *Türk Dilleri: Giriş*, Simurg, İstanbul, 1999; 2. Tekin, M. Talât, *Türk Dilleri Ailesi: I*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 178-183; 3. Devlet, Prof. Dr. Nadir, *Yeni Türk Dilleri Kutlu Olsun!*, Türk Dili, Sayı 554 - Şubat 1998, Ankara, s. 116-120; 3. Kocaoğlu, Doç. Dr. Timur, *Türk Dili Araştırmalarında Önemli Adımlar*, Türk Dili,

Турците кои живеат во Република Турција, на Балканот и на Кипар, се припадници на огуското племе⁴³. Според тоа, огуските извори се многу важни за овие западни Турци⁴⁴.

Голем број на странски лингвисти се бавеле или се бават со турскиот јазик. Покрај огромниот број⁴⁵, не може а да не ги споменеме следниве: Јоханес Бензинг⁴⁶, Вилхелм Радлоф⁴⁷, Ларс Јохансон⁴⁸, Сер Џерард Клаусон, Ѓорѓи Хазаи, Пенти Алто, Жан Дени (прв французин кој научно го третира турскиот јазик⁴⁹), Јанош Екман⁵⁰ и многу други. Забележливо е дека сè повеќе се оди на превод на тие дела на турски јазик, како домашните лингвисти би имале полесен пристап до нив⁵¹.

Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 628-629; 4. Kocaoğlu, Timur, *Türk Diline Sosyo-Politik Bir Bakış*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 113-121; 5. Bosnalı, Sonel, *İran Türklerinin Dil ve Toplumsal Kimliği*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 669-678.

⁴³ Повеќе за Огузите, како и нивниот јазик, види во: 1. Hatiboğlu, Vecihe, *Oğuz ve Guz*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 192-195; 2. Eraslan, Kemal, *On the Names of Oghuz Branches **Boz-ok** and **Üç-ok***, Presented at XXIX. Permanent International Altaistic Congress, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1986, Türk Dil Kurumu Yayınları: 539, Ankara, 1988, s. 1-4. (*Истото и како: Eraslan, Kemal, Boz-ok ve Üç-ok Oğuz Kolu Adları Hakkında, 29. Daimî Milletler Arası Altayistler Kongresi Bildirisi, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1986, Türk Dil Kurumu Yayınları: 539, Ankara, 1988, s. 5-8.*); 3. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri ve **Divanu Lûgat-it Türk***, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 459-470.

⁴⁴ За огуските и туркменските, односно западнотурските извори, види во: Ercilasun, Ahmet B., *Oğuz-Türkmen Dil Kaynakları*, Türk Dili, Sayı 588 - Aralık 2000, Ankara, s. 437-441.

⁴⁵ Ние евидентираваме над стотина странски лингвисти со многу важни трудови (монографии). Ако на оваа бројка се додадат и оние со поситни трудови, бројката е најмалку неколку илјади.

⁴⁶ Повеќе за неговиот живот и дело во следниве дела: 1. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Türkolojinin Bir Dağı Daha Göçtü...*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 569-577; 2. Johanson, Lars, *Johannes Benzing ve Karşılaştırmalı Türkoloji*, Çeviren: Nurettin Demir, Türk Dili, Sayı 627 - Mart 2004, Ankara, s. 253-258.

⁴⁷ Повеќе види во: 1. Akdeniz, Oya, *Wilhelm Radloff*, Ana Dili Dergisi, TÖMER Yay., Sayı 7, Temmuz-Ağustos 1998, s. 45-48; 2. Kocaoğlu, Timur, *Türk Diline Sosyo-Politik Bir Bakış*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 113.

⁴⁸ Повеќе за неговиот живот и дело во: 1. Uğurlu, Mustafa, *Türklük Bilimine Adanan Bir Ömür: Lars Johanson'un 60. Doğum Yılı Dönümü Münasebetiyle*, Türk Dili, Sayı 532 - Nisan 1996, Ankara, s. 1132-1135; 2. Johanson, Lars, *Discoveries on the Turkish Linguistic Map*, Swedish Research Institute in Istanbul, Publications 5, Stockholm 2001.

⁴⁹ Nurlu, Yard. Doç. Dr. Muammer, *Fransız İlk ve Orta Öğretim Durumlarında Türkçe Öğretimi*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 369-381.

⁵⁰ За животен пат и библиографија погледни во: Sertkaya, Osman F., *János Eckmann*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Cilt XXI, İstanbul, 1975, s. 1-12.

⁵¹ За повеќе информации, види во: 1. Aydın, Arş. Gör. Erhan, *Türk Dili İle İlgili Türkiye Türkçesine Çevrilmiş Yayınlar Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 327-333; 2. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Çeviri Sorunu (I)*, Türk Dili, Sayı 575 - Kasım 1999, Ankara, s. 937-945; 3. Chubrykova, Olga, *Ukraynaca-Türkçe Tercüme*

Како резултат на интензивниот нивен интерес за турскиот јазик, денес постојат огромен број на турколошки центри и турколошки трудови во странско, т.е. вон границите на Република Турција. Како илустрација ќе ги наведеме турколошките центри во Египет⁵², Јужна Кореја⁵³, Австрија⁵⁴, Германија⁵⁵, Грузија⁵⁶, Украина⁵⁷, Франција⁵⁸, Бугарија⁵⁹, потоа во Холандија, Данска, Романија, Јужна Кореја, Русија, Швајцарија, Германија, Англија, Литванија, Либан, Шведска, шпанскофонски земји, Босна и Херцеговина, Белгија, во далечниот исток, и др.⁶⁰ При изработката на овој труд и ние самите се уверивме дека постои огромен број на трудови на англиски јазик. Лингвистите се определуваат за англискиот јазик, пред сè поради меѓународната разбирливост и употребната вредност на овој јазик, како современа “лингва франка”. Роберт Андерхил објави една обилна библиографија на трудови објавени на англиски јазик, од која може да се види што сè се работи на турколошки план по светот⁶¹.

Çalışmalarında Gelişmeler ve Ukrayna'da Türkoloji Gelişmesi, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 548-551.

⁵² Akay, Dr. Asuman Ahmed, *Mısır'da Türkoloji Çalışmaları*, Türk Dili, Sayı 561 - Eylül 1998, Ankara, s. 204-206.

⁵³ Yalçın, Dr. S. Dilek, *Güney Kore'de Türkoloji Eğitimi*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 59-66.

⁵⁴ Adıgüzel, Dr. M. Sani, *Avusturya'da Türkoloji ve Türkçe Öğretimi*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 142-151.

⁵⁵ Види во: 1. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Almanya'da Türkçe*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 33-42; 2. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Almanya'da Türk Diline İlgili Tarihten Örnekler*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 351-358; 3. Demir, Doç. Dr. Nurettin, *Mainz Üniversitesi Türkoloji Bölümü*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 456-462; 4. Hazai, G., *Berlin'de Turfan Yazmaları Üzerine Çalışmalar*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınlarından 338, Ankara, 1989, s. 11-20.

⁵⁶ Abuladze, Prof. Dr. Tsisana, *Gürcistan'daki Türkoloji Çalışmaları*, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 536-546.

⁵⁷ Chubrykova, Olga, *Ukrayna-Türkçe Tercüme Çalışmalarında Gelişmeler ve Ukrayna'da Türkoloji Gelişmesi*, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 548-551.

⁵⁸ Nurlu, Yard. Doç. Dr. Muammer, *Fransız İlk ve Orta Öğretim Durumlarında Türkçe Öğretimi*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 369-381.

⁵⁹ Memoğlu-Süleymanoğlu, Hayriye, *Sofya Üniversitesi ve 50. Yıldönümünde Türk Filolojisi*, EJOS, V (2002), No. 6, s. 1-18.

⁶⁰ Илустрации за овие центри и интереси во: *Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu*, Sempozyum Bildirileri, 11-13 Mayıs 2000, İstanbul, TÖMER.

⁶¹ Underhill, Robert, *Bibliography of Modern Linguistic Work on Turkish*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1984, Ankara, 1987, s. 247-265.

За прв турколог од туркиско потекло се третира Николај Феодорович Катанов⁶². Од другите треба да се споменат Ахмет Џафероглу⁶³, Хасан Ерен, Решит Рахмети Арат, Мухаррем Ергин, Хајдар Едискун, Тахсин Бангуоглу, Нуреттин Коч, Зејнеп Коркмаз, Тунџер Ѓуленсој, Таљат Текин, Лејља Карахан, Осман Фикри Серткаја, Хаљук Шукру Акалин и др. Бројката навистина е огромна.

Турскиот јазик, иако само со своите периферни говори на Балканот, често може да се види и во контекст на т.н. балкански јазичен сојуз, кој е многу интересен, пред сè поради интензивните меѓусебни влијанија и интерференции. Постојат голем број на трудови за овој јазичен сојуз, кои го третираат и турските говори на Балканот⁶⁴, но и говорниот турски јазик, воопшто⁶⁵.

Од турколозите во Македонија ќе ги споменеме Оливера Јашар-Настева⁶⁶, Ванчо Бошков, Ариф Аго, Хамди Хасан, Севим Пиличкова, Муџахит Асимов, Јусуф Хамза, Сена Ариф, Фадил Хоџа, Назим Ибрахим, Севин Алил, Хулја Даут-Скука, Марија Леонтиќ, Актан Аго,

⁶² Türkmen, Prof. Dr. Fikret, 75. Ölüm Yılı Dönümünde Türk Soyulu İlk Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov, Türk Dili, Sayı 545 - Mayıs 1997, Ankara, s. 483-489.

⁶³ Посеопфатни студии за неговиот опус се следниве трудови: Korkmaz, Prof. Dr. Zejnep, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve Anadolu Ağızları, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 263-267; како и: Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., Ahmet Caferoğlu'nun Çalışmalarına Toplu Bir Bakış, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 268-277.

⁶⁴ Повеќе за ова, види во: 1. Thomason, Sarah Grey, *Linguistic Areas and Language History*, Conference on Language Contacts, Groningen, November 1999, pp. 5-7; 2. Joseph, Brian D., *Processes of Spread for Syntactic Constructions in the Balkans*, Balkan Linguistics: Synchrony and Diachrony, University of Thessaloniki, 1996; 3. Joseph, Brian D., *Romanian and the Balkans: Some Comparative Perspectives*, In: S. Embleton, J. Joseph, & H.-J. Niederehe (eds.), *The Emergence of the Modern Language Sciences, Studies on the Transition from Historical-Comparative to Structural Linguistics in Honour of E.F.K. Koerner*, Volume 2: Methodological Perspectives and Applications, Amsterdam: John Benjamins (1999), pp. 218-235; 4. Ammann, Andreas; Auwera, Johan van der, *Complementizer-headed Main Clauses for Volitional Moods in the Languages of South-Eastern Europe: A Balkanism?*, In: *Balkan Syntax and Semantics*, Edited by: Olga Miseska Tomic, Linguistics Today, John Benjamins, 2004, pp. 293-314; 5. Mišeska Tomić, Olga, *The Balkan Sprachbund Properties: An Introduction to Topics in Balkan Syntax and Semantics*, Linguistics Today, John Benjamins, 2004; 6. Eren, Hasan, *II. Uluslararası Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Kongresi*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1971, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınlarından 338, Ankara, 1989, s. 263-266; 7. Демирај, Шабан, *Балканска лингвистика*, Логос-А, Скопје, 1994.

⁶⁵ Schroeder, Christoph, *On the Structure of the Spoken Turkish*, Essener Linguistische Skripte - elektronisch, Jahrgang 2, Heft 1, 2002, Seite 73-90.

⁶⁶ Познатиот турски лингвист Хасан Ерен во следниов напис дава еден извонреден пресек на животот и делото на Оливера Јашар-Настева: Eren, Prof. Dr. Hasan, *Olivera Jaşar-Nasteva (1922-2000)*, Türk Dili, Sayı 625 - Ocak 2004, Ankara, s. 76-79.

Мелакат Али, Октај Ахмед и др., кои со своите прилози несомнено ја збогатуваат македонската туркологија.

Во потесна смисла на зборот, пак, предмет на овој труд се турските говори на еден поширок регион, поточно охридско-преспанскиот, во југозападниот дел на Република Македонија.

Голем број на зборови кои денес живеат во анадолските говори, ги сретнуваме уште во “Divanü Lûgati’t Türk” од Кашгарли Махмут⁶⁷. Нашите истражувања покажуваат дека ова важи и за турските говори во Румелијата, вклучително и Македонија, во кои сеуште има примери кои се прастари по форма, а кои денес не се во употреба во СТЈ или се видно изменети⁶⁸. Билингвизмот⁶⁹ е сеприсутна појава во овие говори⁷⁰ и според тоа, влијанијата на индоевропските јазици, а пред сè на доминантниот македонски, како престижен јазик, е неспорно многу голем⁷¹. По падот на Отоманската империја, турскиот јазик продолжува да живее на овие простори, но и да се изучува, најпрвин во поранешна Југославија⁷², а денес и во Република Македонија⁷³.

⁶⁷ Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Türk Dili Tarihi Üzerine Notlar: “Işkın”*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 253-255.

⁶⁸ Види под Лексикологија во: Ахмед, Октај, *Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет “Блаже Конески”, Скопје, 2001, стр. 104-119. Подетални информации за поширокиот регион може да се најдат и понатаму во овој труд.

⁶⁹ За билингвизмот воопшто, како и потребата за мајчин јазик во мултикултурна средина, види во: Temel, Prof. Dr. Z. Fulya, *İki Dilli ve Çok Kültürlü Ortamlarda Yetişen Çocuklar İçin Ana Dilinin Gerekliliği*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 495-505. За интердисциплинарните перспективи на “менувањето на кодот” (code-switching), односно за билингвизмот, види во следниов извонреден зборник на трудови: *One Speaker, Two Languages*, Lesley Milroy and Pieter Muysken (eds.), Cambridge University Press, 1995.

⁷⁰ Билингвизмот е интересен феномен воопшто во лингвистиката. За билингвизмот на турските иселеници во одредени држави, види во: 1. (Германија) Banaz, Halime, *Bilingualismus und Code-switching bei der zweiten türkischen Generation in der Bundesrepublik Deutschland - Sprachverhalten und Identitätsentwicklung*, LINSE (Linguistik-Server Essen), Erscheinungsjahr: 2002; 2. (Холандија) Muysken, Pieter, *Bilingual Speech: A Typology of Code-Mixing*, Cambridge University Press, 2000, p. 213; 3. (Данска) Can, Mediha; Jørgensen, J.N.; Holmen, Anne, *Danimarka’daki Türk İlk Sınıf Öğrencilerinin İkinci Dil Kavramı*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 91-102; 4. (САД) Ramirez, J. David, PhD, *Bilingualism and Literacy: Problem or Opportunity? A Synthesis of Reading Research on Bilingual Students*, A Research Symposium on High Standards in Reading for Students From Diverse Language Groups: Research, Practice & Policy (Proceedings), April 19-20, 2000, Washington, DC, p. 17.

⁷¹ За огромното влијание на македонскиот јазик врз турските говори од охридско-преспанскиот регион, види под Синтакса, како и Акцент во овој труд.

⁷² Hafız, Prof. Dr. Nimetullah, *Eski Yugoslavya Bölgelerinde Türkçe’nin Öğretimi*, Avrupa’da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu (Bildiriler), 25-26 Ekim 2001, Ankara, s. 150-155.

Дијалектолошките истражувања на анадолските и балканските (румелиските) турски говори имаат историјат од околу 150 години⁷⁴. Ако понатаму ги локализираме истражувањата, ќе дојдеме до заклучок дека балканските дијалектолошки истражувања на турскиот јазик започнуваат во 1919 година со полскиот турколог Тадеус Ковалски⁷⁵. Со други зборови, овие истражувања започнуваат меѓу двете светски војни, за да се интензивираат по Втората светска војна, а посебно по започнувањето на издавачкиот живот на списанието за култура и уметност “Сеслер” во Скопје.

Според Ѓула Немет, турските говори во Република Македонија се третираат како западнорумелиски говори⁷⁶. За разлика од источнорумелиските говори, тие се поавтентични во поглед на стариот турски јазик⁷⁷. Иако во последно време се зачестени научните истражувања на овие говори, сепак бројката е далеку од задоволителна. Потребата од истражување и класификација на говорите, како и пишување на нивните граматика е многу важна и макотрпна задача за лингвистите⁷⁸. Ова, пред сè, треба да се направи поради забрзаната ерозија на говорите, како резултат на намалувањето на бројот на родените говорители, а со тоа и ослабувањето на функцијата на мајчиниот јазик во мултикултурна средина. Милрој вели: “Ако лингвистичките промени во едно општество се реализираат споро, тогаш тоа општество е опколени со цврсти врски и е добро поставено. И спротивно, ако лингвистичките промени се

⁷³ Hasan, Prof. Dr. Hamdi, *Makedonya Cumhuriyeti'nde Türkçe Ders Kitaplarının Nitelikleri*, Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu (Bildiriler), 25-26 Ekim 2001, Ankara, s. 156-164.

⁷⁴ Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar*, Türk Dili, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 291.

⁷⁵ Tadeuzs Kowalski, *Zagadki ludowe tureckie (Enigmes populaires turques)*, Prace Komisji Orientalistycznej Polskiej Akademii Umiejetnosci (Mémoires de Commission Orientale des Sciences de Cracovie) No. I, Krakow, 1919.

⁷⁶ Gyula Németh, *Zur Einleitung der türkischen Mundarten Bulgariens*, Sofia, 1956. (Ha унгарски: *Bulgària török nyelvjárásainak felosztásához*, Magyar Tudományos Akadémie Nyelv - és Irodalomtudományi Ostályának Közlemények X, 1956, s. 1-60. Истото и на турски во предод на: M. Mansuroğlu, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* VIII, 1958, s. 141-143.)

⁷⁷ Hazai, G., *Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine*, Türk Dili Araştırma Yıllığı, Belleten 1960, Ankara, s. 205.

⁷⁸ Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar*, Türk Dili, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 296-297.

реализираат брзо, врските во тоа општество се на ниско ниво.”⁷⁹ Говорите сеуште може да се сретнат во основните училишта, што е и нормално, бидејќи малите деца не го владеат стандардниот турски јазик, но во понатамошното образование таа употреба опаѓа⁸⁰.

Посеопфатен преглед на трудовите објавени до 2001 година дадовме во нашиот магистерски труд⁸¹ и поради тоа, нема да го повториме истото и тука.

Од поновите трудови (меѓу 2001-2004), внимание заслужуваат следниве неколку лингвистички трудови:

Имено, во 2001 година Ширин Туфан изработи една магистерска теза за редоследот на зборовите на гостиварскиот турски говор и ја одбрани во Истанбул. Во трудот се третираат зборовните групи, коезистенцијата на СОГ и СГО речениците, редоследот на зборовите во прашални конструкции и др.⁸²

Авторот на овие редови објави две кратки лингвистички статии во списанието “Хикмет”. Првиот се однесува на вокалниот систем на Ресен и неговата околија⁸³, додека вториот е обид да се систематизира морфосинтаксичката анализа во турскиот јазик, бидејќи на овој план досега не е направен таков обид⁸⁴. Системот на оваа анализа, кој е обработен во два нивоа, односно првото како морфолошко, додека второто како морфосинтаксичко ниво, е илустриран со многу примери.

⁷⁹ Milroy, J., *Sosyolingüistik ve Dil Değişmesi*, Çev: Ejder Çelik, Türk Dili, Sayı 589 - Ocak 2001, Ankara, s. 97.

⁸⁰ Sağır, Prof. Dr. Mukim, *Temel Eğitim Okullarında Konuşma Eğitimi ve Ağızlar*, Türk Dili, Sayı 625 - Ocak 2004, Ankara, s. 12-16.

⁸¹ За детален преглед на објавените трудови кои се однесуваат на турскиот јазик во Република Македонија, било научни било ненаучни, лингвистички и нелингвистички, со краток осврт на секој од нив, види во: Ахмед, Октај, *Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет “Блаже Конески”, Скопје, 2001, стр. 5-20.

⁸² Tufan, Şirin, *On Word Order in Gostivar Turkish*, MA in Linguistics Thesis, Boğaziçi University, 2001.

⁸³ Треба да се нагласи дека издавачот ја објави оваа статија со погрешен фронт и на тој начин дијалектолошките примери воопшто не се читливи. Според тоа, за жал, овој труд нема практична лингвистичка вредност, бидејќи потоа не е препечатен со корекции. Види во: Ahmed, Oktay, *Resne (Makedonya) ve Yöresi Türk Ağzının Ünlü Sistemi*, Hikmet - İlimi Araştırmalar Dergisi, Sayı 1, Gostivar: ADEKSAM, 2003, s. 99-116.

⁸⁴ Ahmed, Oktay, *Türkçede Morfosentaktik Çözümleme (Sistemleştirme Denemesi)*, Hikmet - İlimi Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, Gostivar: ADEKSAM, 2003, s. 87-97.

На 5 јуни 2004 година во Скопје се одржа еден научен собир насловен како “Од минатото до денес турскиот јазик и книжевност во Румелијата”. На истиот, проф. д-р Ариф Аго имаше една презентација под наслов “Охридскиот турски говор”⁸⁵. Презентацијата беше интересна од аспект на историскиот развој на Охрид, како и прегледот на досега објавената литература. Во истиот, авторот дава и некои интересни тези за потеклото на името на градот Охрид.

Во 2004 година Актан Аго изработи една магистерска теза под наслов “Турцизмите во јазикот на Марко Цепенков”, одбранета на Филолошкиот факултет “Блаже Конески” во Скопје⁸⁶. Авторот на еден студиозен начин детално го обработува влијанието на турскиот јазик во делата на собирачот на македонските умотворби Марко Цепенков и тоа на фонетско, морфолошко (т.е. со морфолошките адаптации), лексичко, фразеолошко, семантичко и друго ниво. Во трудот е даден комплетниот список на турцизмите (околу 1700)⁸⁷ кои се среќаваат во десеттомните народни умотворби на Цепенков.

Предмет на овој труд, како што веќе спомнавме, се турските говори од охридско-преспанскиот регион (ТГОПР), односно нивните морфосинтаксички особености. Од трудовите објавени до сега, многу малку трудови директно не засегаат, односно ги третираат говорите од охридско-преспанскиот регион. Следи еден краток преглед на овие трудови.

⁸⁵ Aго, Arif, *Ohri Türk Ağzı*, “Geçmişten Günümüze Rumeli’de Türk Dili ve Edebiyatı” Bilimsel Toplantısı’nda bildiri olarak sunulmuştur, Filoloji Fakültesi, Üsküp, 5 Haziran 2004.

⁸⁶ Аго, Актан, *Турцизмите во јазикот на Марко Цепенков*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет “Блаже Конески”, Скопје, 2004.

⁸⁷ Тука би сакале да нагласиме дека бројот на турцизмите во македонскиот јазик не е 1700, колку што се евидентирани кај Цепенков, а не се ниту околу 3000, како што шпекулираат некои македонски лингвисти. Ние во следниов наш труд евидентираваме 4576 турцизми во Речникот на македонскиот јазик: Ahmed, Oktay, “*Makedonca Sözlük’te Türk Etkileri*, Yayımlanmamış yüksek lisans seminer çalışması, “Blaje Koneski” Filoloji Fakültesi, Üsküp, 1999. И ова не е конечната бројка, бидејќи нерешени нй останаа неколку стотини зборови, кои се со “сомнителна” етимологија, но не успеавме да им влеземе во трага. Покрај ова, нагласуваме дека и во другите речници (пред сè Лексиконот на странски зборови и изрази) постојат повеќе стотини турцизми кои се евидентирани како такви, но не постојат во Речникот на македонскиот јазик. Ако и нив ги додадеме на оние 4576, слободно можеме да тврдиме дека се работи за влијание од најмалку 5000 лексички единици.

Колку што ни е нам познато, прв лингвист кој дава прилог кон проучувањата на турските говори од југозападниот дел на Македонија е Луис Катона. Тој во 1969 година објави еден труд под наслов “*Le dialecte turc de la Macédonie de l’Ouest*” (“Турските дијалекти од Западна Македонија”)⁸⁸. Трудот го опфаќа говорниот турски јазик од градовите Битола, Ресен и Охрид. Во него се дадени фонетските, морфолошките и синтаксичките особености на овие говори. Тој, сите овие говори ги именува со еден термин, како “турски дијалект во Западна Македонија”. На крајот од својот труд, Катона дава и еден, релативно, солиден речник на овие говори. Трудот беше употреблив во нашата анализа, бидејќи Катона, како лингвист, своето излагање го поткрепува со научна транскрипција, меѓутоа многу не го цитиравме во морфолошкиот и синтаксичкиот дел на нашиот труд од причина што морфологијата кај него е третирана само три ипол страни (меѓу страните 161-164), додека синтаксата само една страна (помеѓу 164-165), што, секако, не е доволно за детално научно третирање на овие области. Имено, во морфолошкиот дел на својот труд ги обработува само наставките за деклинација и наставките за конјугација, додека во синтаксичкиот дел дава само неколку примери и додава дека тука се работи за влијанието на “бугарскиот”, т.е. македонскиот, и албанскиот јазик. Фонетиката, пак, кај него е сосема солидно обработена, меѓутоа, освен што трудов има сосема други цели, ние не се слагаме со неговата транскрипција на одредени гласови и нивната употреба во примерите. Значи, нашиот и неговиот пристап се различни. Секако дека го имавме предвид фактот што Катона не потекнува од тој регион и според тоа нормално е да има одредени пропусти. Она што е добро кај овој труд е големиот број на материјали собрани од теренот.

По овој труд на Катона, во 1972 година Сузана Какук објави еден труд кој директно го третира само охридскиот турски говор под наслов “*Le dialect Turc d’Ohrid en Macedoine*” (“Охридскиот турски дијалект од

⁸⁸ Katona, Louis K., *Le dialecte turc de la Macédonie de l’Ouest*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1969, s. 57-194.

Македонија”)⁸⁹. За нас овој труд беше од примарно значење, бидејќи често му се навраќавме при споредување на примерите од теренот. Слободно можеме да кажеме дека, покрај сериозниот пристап, трудот има и пропусти, кои се, пред сè, поради фактот што Какук не потекнува од тој крај и нема природно развиен слух за сите ситници на овој говор. Исто како и кај Катона, и во овој труд фонетиката е пошироко обработена, додека морфологијата и синтаксата повеќе се дадени како белешки, отколку како посериозен придонес во овие области. Со други зборови кажано, морфологијата е застапена само меѓу страните 244-246, додека морфологијата меѓу 246-247. На крајот од трудот даден е и еден релативно добар речник. И Какук дава поприличен број на материјали собрани од теренот, што го прави овој труд многу интересен за проучување.

Следниот труд кој ни беше директно корисен беше оној на Ариф Аго, објавен во 1985 година во списанието “Сеслер” под наслов “*Makedonya'nın Resne Bölgesinden İsveç'te Çalışan Türk Halkı İşçi Ailelerinin Konuşma Dilindeki Değişme ve Etkiler*” (“Промени и влијанија во говорниот јазик на работничките семејства од турска народност од областа Ресен во Македонија кои работат во Шведска”)⁹⁰. Покрај многуте дадени во трудот, ние од оваа статија извлековме бројни заклучоци за морфолошките карактеристики на турскиот говор на иселениците од овој крај во скандинавската Шведска.

Иако меѓу целите на овој труд не се наоѓа фразеологијата, сепак беше интересно да се споредат оние евидентираниите од наша страна во турските говори од охридско-преспанскиот регион, со оние објавените во трудот на проф. д-р Хамди Хасан под наслов “*Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*” (Поговорки и фрази кои се користат од страна на Турците од Македонија и Косово)⁹¹. Трудот е плод на долгогодишно педантно евидентирање на

⁸⁹ Kakuk, Suzanne, *Le dialecte Turc d'Ohrid en Macédoine*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI (2-3), 1972, pp. 227-282.

⁹⁰ Ago, Arif, *Makedonya'nın Resne Bölgesinden İsveç'te Çalışan Türk Halkı İşçi Ailelerinin Konuşma Dilindeki Değişme ve Etkiler*, Sesler, Sayı 200, Kasım 1985, s. 185-192.

⁹¹ Hasan, Hamdi, *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 685, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997.

фразеологизмите од сите делови на Македонија и Косово. Ние ги следевме примерите кои директно ја тангираат нашата тема.

Југозападните турски говори во Република Македонија, првпат сериозно, студиозно и комплетно се обработени во 1998 година во научниот проект насловен како *“Турски говори во југозападна Македонија”*⁹², а под раководство на проф. д-р Ариф Аго. Предмет на овој проект се турските говори од Битола, Ресен, Охрид и Струга. Од сите објавени трудови, веројатно овој ни беше најкорисен, бидејќи е најкомплетен и е раководен од страна на лице кое е по потекло од тој крај. Треба да се нагласи дека и ние бевме вклучени во овој проект како соработник.

Нашата вклученост во наведениот проект беше пресуден за идните наши определби. Како резултат на тоа, се определивме за турскиот говор во Ресен и ресенско. Меѓутоа, по договор со менторот проф. д-р Ариф Аго, беше изработена магистерска теза под наслов *“Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско”*⁹³. Иако беше работена фонетиката и лексиката на овие говори, сепак во овој, заедно со погоре наведениот научен проект, се здобивме со солидни познавања за морфолошката, синтаксичката, како и морфосинтаксичка структура на говорите од целата југозападна Македонија.

Фактот што на тој план не е многу направено, не поттикна да се определиме за морфосинтаксата на говорите од охридско-преспанскиот регион, како една целина, бидејќи, како што ќе биде изложено и во следната глава од овој труд, во минатото тие, всушност, и претставувале една административна целина. Покрај сите познавања на говорите од овој крај, олеснителна околност беше фактот што нашата мајка е од преспанскиот, додека менторот од охридскиот крај, што ни овозможуваше леснотија во поставувањето на научните вистини

⁹² Аго, Проф. д-р Ариф, *Турски говори во Македонија - Југозападна*, Научен проект: необјавен, Скопје: Филолошки факултет, 1998.

⁹³ Ахмед, Октај, *Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет “Блаже Конески”, Скопје, 2001.

кои се тврдат во овој труд, а и лесна проверка не стекнатиот впечаток на самиот терен, меѓу родените говорители на регионот.

Сепак, треба да се нагласи дека нашиот интерес за морфологијата, како и морфосинтаксата потекнуваат уште од студентските денови, кога се определивме за една тема која го третира историскиот развој на наставките за конјугацијата на глаголите во стандардниот турски јазик⁹⁴. Сето потоа што следеше, беше само надградба и развој во оваа област, за да на крајот без поголеми размислувања се определиме за морфосинтаксата, како наша идна преокупација и тема за овој труд.

Значи, предмет на овој труд е морфосинтаксата на турските говори од охридско-преспанскиот регион или, поточно, на турските говори од градовите Охрид, Струга и Ресен.

⁹⁴ Ahmed, Oktay, *Örneklerle Türkiye Türkçesindeki Fiil Çekim Eklerinin Tarihi Gelişmesi*, Türk Dil Tarihi'nden yayımlanmamış seminer çalışması, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp, Mayıs 1993.

ГЕОГРАФСКИ, КУЛТУРНИ, ИСТОРИСКИ И ДР. ОСОБЕНОСТИ НА ОХРИДСКО-ПРЕСПАНСКИОТ РЕГИОН

Пред да преминеме на централниот, односно лингвистичкиот дел на трудот, сосема накратко ќе се задржиме на основните податоци за охридско-преспанскиот регион. Свесни сме дека не може во неколку страни сè да се опфати, ниту, пак, е потребно во еден лингвистички труд да се навлезе многу длабоко во историја, економија, архитектура, култура и др., посебно кога станува збор за овој регион со богата општествено-политичка и културна традиција и значење, и затоа ќе се осврнеме само на неколку моменти, за кои мислевме дека се побитни за нашата тема.

охридско-преспанскиот регион (ОПР), всушност, се состои од две области: Охридскиот и Преспанскиот. Причина за тоа се двете најголеми езера во Република Македонија, кон кои гравитираат населените места: Охридското езеро и Преспанското езеро. Овој регион се наоѓа во југозападниот дел на земјата и се граничи делумно со соседна Република Грција на југ, а делумно со соседна Република Албанија на запад.

Централниот дел на Охридскиот регион го зафаќа Охридското Езеро, кој се смета како еден од најголемите биолошки резервати во Европа. Езерото поседува ендемска флора и фауна и се вели дека со него може да се спореди само Бајкалското, Каспиското и езерото Тангањика, кои се формирани пред околу 2-4 милиони години, во терцијалниот период од развојот на Земјата⁹⁵.

Се смета дека Охридското езеро настанало со вертикално пропаѓање на почвата, нешто слично како што настанало и Бајкалското езеро во Источен Сибир, кое е најдлабокото езеро на светот. Откако еднаш се исполнило со вода, тоа никогаш не се испразнило. На тој начин неговата флора и фауна продолжиле да живеат до ден денес.

⁹⁵ Писарев, Никола, *Досие: Охридска пастрмка*, Форум, бр. 152 - септември 2004, Скопје, стр. 150.

Некои од нив продолжиле да живеат неизменети, а некои еволуирале во ендемски видови, кои не може да се сретнат никаде во светот⁹⁶.

Охридското езеро има вкупна водна површина од 358 квадратни километри. Од нив, на Република Македонија ѝ припаѓаат 240 квадратни километри, додека останатото ѝ припаѓа на Република Албанија. Езерото, кое се наоѓа на 695 метри надморска височина, лежи на котлина и е опкружена со планински врвови повисоки и од 2.000 метри. Ова најголемо езеро во Македонија има максимална длабочина од 289 метри. Единствениот површински истек е реката Црни Дрим, со 72 отсто од вкупниот истек, додека останатото се врши преку испарување.⁹⁷

Охрид е најголемиот крајбрежен град на езерото и според него и езерото го добило своето име. Вториот бисер на охридското крајбрежје е градот Струга, кој е оддалечен само 14 километри од Охрид. Овие два града се опфатени со нашата лингвистична анализа на дискурсот на Турците од овој регион.

Од изворите, најголемиот снабдувач на Охридското езеро со вода е изворот кај Св. Наум, со проток од 8,5 кубни метри во секунда, што е еднакво на 25 отсто од вкупниот прилив. Друг најголем снабдувач е соседното Преспанско езеро, од кое доаѓаат околу 46 проценти од водата. Иако се мисли дека поради влезот на водата кај Св. Наум и истекот во Црни Дрим, кои се наоѓаат во дијаметрално спротивни страни, езерото релативно брзо и лесно се чисти, фактите зборуваат нешто сосема друго. Наиме, за целосно исчистување, односно промена на водата на езерото се потребни цели 60 години⁹⁸.

Преспанското езеро, пак, кое го снабдува Охридското езеро со вода, се наоѓа источно од него. Преспанскиот регион се наоѓа во живописна и висока котлина на околу 900 м. надморска височина и со површина од 1.030 квадратни километри. Обиколена е со венец од високи планини, т.е. на исток со Баба (2.601 м), на север со Бигла (1.933 м.), на запад со Галичица (2.255 м.) и на југ со Горбеч (1.750 м.). Таа е

⁹⁶ Охрид: Културно-историско и природно подрачје во листата на светското наследство, Монографија, Текст: Коста Балабанов, Мисла, Скопје, 1987, с. 5.

⁹⁷ Писарев, *op. cit.*, 150.

⁹⁸ *Ibid.*, 150-151.

повисока од соседните котлини: Пелагониската, Охридската и Корчанската⁹⁹. Веројатно поради голема надморска височина, во Преспанскиот регион многу ретко се појавува магла, а и кога се појавува, тоа трае од само неколку часа до најмногу два дена¹⁰⁰.

Преспанската котлината е поделена на Горна Преспа (северниот дел), Долна Преспа (јужниот дел) и Мала Преспа (југозападниот дел). Поголемиот дел од котлината ѝ припаѓа на општина Ресен, односно со 739 квадратни метри, од кои 177 квадратни метри под езерски води¹⁰¹. Ресен е, исто така, предмет на оваа анализа со својот турски дискурс.

Преспанското езеро лежи на надморска височина од 853 метри и зафаќа површина од 276,40 км². 65% од езерото ѝ припаѓа на Македонија, 18% на Албанија и другите 17% на Грција¹⁰².

Денес Преспанското езеро е во опасност поради црпењето на водата од езерото, како од грчка, така и од македонска страна, претежно за наводнување на плодните површини. Од друга страна, Охридското езеро не е во ваква опасност¹⁰³.

Двете езера се меѓусебно поврзани преку истекот на водите од Преспанското езеро под планината Галичица во Охридското езеро, кое се наоѓа на помала надморска височина од приближно 160 м. Водите од Преспанското езеро протекуваат од понорот Завир во Мала Преспа, во албанска територија, до изворите кај манастирот Св. Наум, во македонска, и кај с. Тушемиште, во албанска територија¹⁰⁴.

Охридското езеро е позната по својата пастрмка, која е од два вида: летница и белвица. Тие се и најважните и најстарите претставници на семејството пастрмки на Земјата. Тие стануваат уште поважни ако се знае фактот дека се едни од ретките видови риби кои без миграции и модификации го преживеале терциерот¹⁰⁵. Прекумерниот лов на оваа риба доведе до драстично опаѓање на нејзиниот број, со што ѝ се заканува истребување, иако охридскиот

⁹⁹ Јоновски, Ј. Кирил, *Преспа*, Монографија, Генерал Импекс, Скопје, 2000, с. 11-12.

¹⁰⁰ *Ibid.*, 14.

¹⁰¹ *Ibid.*, 17.

¹⁰² *Ibid.*, 25.

¹⁰³ *Biodiversity Assessment for Macedonia*, USAID Macedonia, Skopje, May 2001, p. 15.

¹⁰⁴ Јоновски, *op. cit.*, 27-28.

¹⁰⁵ Писарев, *op. cit.*, 150.

Хидробиолошки институт работи на оваа проблематика со години наназад¹⁰⁶. Во Преспа, пак, покрај познатиот крап и ситната белвица¹⁰⁷, е присутен светски загрозениот далматински пеликан. Во регионот се наоѓа најголемата концентрација на размножување на цуцестиот корморан, како и големиот бел пеликан и тоа во рамки на Европска унија¹⁰⁸.

Луѓето го населувале крајбрежјето на Охридското езеро илјадници години. Античките Илири изградиле населени места во регионот во 4. и 5. век пред нашата ера. Во 10. век од нашата ера, царот Самоил владеел со големиот словенски регион од својата тврдина во Охрид¹⁰⁹.

Денешниот Охрид на времето бил познат под името Лихнидос (Lychnidios). Тој бил центар на илирското племе Дерарети. Покрај градот поминувал, како и воопшто покрај охридско-преспанскиот регион, и познатата Виа Егнатија, односно сувоземната врска на Егејското со Јадранското море¹¹⁰. Изворите нагласуваат дека во градот претежно живееле Илирите, додека во периферијата и Фригијците. Заедничките освојувања на подунавјето на славјанските племиња и турското племе Авари започнуваат во 70'ите години на 6. век на новата ера. Во 80'ите години на истиот век Охрид потпаѓа под нивна доминација. Според историските извори, а кои ги пренесува и ги обработува проф. д-р Ариф Аго, Славјаните градот го нарекуваат Охрид, Турците Охрух и Албанците Охри. Во однос на различното именување на градот, Ариф Аго пренесува една легенда искажана од Илјас Муфим (Узун Илјас): Во сите три јазици, името на градот се состои од два слога, од кои првиот слог е "ох" и е извик, додека вториот слог зависи од дотичниот народ, т.е. Славјаните кога го виделе ридот над градот го нарекле "ох-рид", Турците кога го вдишеле чистиот воздух

¹⁰⁶ *Biodiversity Assessment...*, *op. cit.*, 15-16.

¹⁰⁷ Јоновски, *op. cit.*, 30.

¹⁰⁸ *Преспа Парк*, Билтен на Кооперативниот комитет на Преспа Парк, Број 1, Јули 2003, стр. 2.

¹⁰⁹ Watzin, Dr. Mary, *Ancient Lake, Common Problems, Transboundary Solutions*, The Foul Line, University of Vermont, School of Natural Resources, Spring 2003, p.4.

¹¹⁰ *Охрид: Културно-историско...*, *op. cit.*, 6.

рекле “ох-рух” (Тур. рух = Мак. душа), додека Албанците “ох-ри” (Алб. ри = Мак. седи)¹¹¹.

Христијанската религија рано продира во овие региони и тие се врзуваат со името на Св. Еразмо, кој бил антиохиски проповедник и живеел кон крајот на 3. век. Настрадал за време на жестоките прогони на христијаните од страна на римскиот император Диоклецијан¹¹².

Периодот меѓу 9.-11. век од животот на Охрид, впрочем како и на целиот регион, е едно од најзначајните и најбурните периоди. Во тоа време, учениците на словенските просветители Кирил и Методиј, Климент Охридски и Наум, се трудат да ја прошират словенската писменост и создавање на литература на словенски јазик. Кон крајот на 10. и почетокот на 11. век, Охрид е претстолнина на новооснованото Самоилово царство. Околу царството се собрале скоро сите јужнословенски народи во борбата за ослободување од византискиот притисок. Самоил, со формирање на Преспанско-охридска патријаршија, сакал да се осамостои од Цариградската патријаршија, меѓутоа по поразот на самоиловата војска на Беласица во 1018 година, пропаѓа и царството. Со ова, Преспанско-охридската патријаршија е сведена на степен на архиепископија и со овој чин завршува овој бурен период¹¹³.

Името Преспа, според убедливо најдобриот познавач на овој крај Кирил Коновски, првпат се спомнува во Самоиловото царство. Иако ова тврдење сеуште научно не може да се потврди, се претпоставува дека по смртта на Св. Климент, кога целата оваа котлина била покриена со дебел снег, се добило и името на регионот, односно според зборот “преспа”, кој во македонскиот и другите словенски јазици е со значење “снежен нанос”¹¹⁴.

Меѓутоа, бидејќи предметот на овој труд се турските говори од овој регион, накратко ќе се осврнеме и на потпаѓањето на овие предели под турска доминација, како и отоманскиот период.

¹¹¹ Ago, Arif, *Ohri Türk Ağzı*, “Geçmişten Günümüze Rumeli’de Türk Dili ve Edebiyatı” Bilimsel Toplantısı’nda bildiri olarak sunulmuştur, Filoloji Fakültesi, Üsküp, 5 Haziran 2004.

¹¹² Ibid., 7.

¹¹³ Ibid., 8.

¹¹⁴ Јоновски, *op. cit.*, 40.

Сé до појавата на отоманските Турци, Балканскиот полуостров се нарекувал “Хемус”. Отоманските Турци го нарекле “Балкан”. Како што претпоставуваат некои теоретичари и историчари, терминологијата на овој збор, најверојатно, доаѓа од персискиот израз “бала хане” (најгорна соба во куќата, балкон). Исто така, овој збор во речникот на западните Турци значи брдовито и каменито подрачје¹¹⁵.

Во средниот век, кога балканските земји биле политички распарчени, независните кралеви, деспоти и намесници на малите балкански кнежевини лесно се одлучувале да бараат помош однадвор за да ги решат своите внатрешни проблеми. Токму поради овој факт, не е ни чудно што отоманската инвазија толку лесно напредувала на Балканот. За разлика од локалните авторитети, Османлиите се одликувале со голема организација, како со своите воени сили, така и со централизираната власт¹¹⁶.

Кога точно Охрид и околијата паднал под отоманско владение не може точно да се каже. Обично се тврди дека тоа се случило по загинувањето на Крали Марко во Ровинската битка во 1395 година, кој бил вазал на турскиот султан. Крали Марко се борел на страната на отоманската војска против влашкиот војвода Мирче. Со неговото загинување, власта директно и автоматски потпаднала под отоманско владение. Како сигурен доказ за присуството на Османлиите може да се истакне и грчкиот натпис на црквата “Св. Илија” во охридското село Елшани, од 1408 година. Секако, можно е отоманските одреди да биле стационарани во градот и пред загинувањето на Крали Марко, бидејќи Османлиите практикувале да ги сместат своите воени посади во земјите на своите вазали¹¹⁷.

Познатиот турски историчар Халил Иналџик, како година на падот на овој регион го одредува 1385, односно десет години порано од погоре изложеното. Турските војски одејќи по патот Виа Егнатиа во

¹¹⁵ Trako, Salih, *Bitlisijev opis Balkanskog poluostrva*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962-63, Sarajevo, 1965, str. 212.

¹¹⁶ Иналџик, Халил, *Османско царство*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974, с. 17.

¹¹⁷ *Охрид и охридско низ историјата*, Книга втора (Од паѓањето под османлиска власт до крајот на Првата светска војна), Издание на Општинско собрание на град Охрид, Скопје, 1978, с. 8.

правец на запад, преку Сер, Битола и Охрид избиле на албанското крајбрежје во 1385 година и на тој начин локалните авторитети го прифатиле османското владение. Од ова може да се заклучи дека овој регион потпаднал под Османлиите без борба¹¹⁸, факт кој го потврдуваат и други извори кои тврдат дека преземањето го извршил Чандарли Хајрудин-Паша¹¹⁹.

Румелијата, како што биле нарекувани отоманските територии на Балканот, е завземена еден век пред освојувањето на Истанбул. Со освојувањето на Истанбул, како што тврдат историчарите, државата го добива атрибутот светски¹²⁰. Пред освојувањето кое, официјално, го затвори црниот среден век, ситуацијата во Румелијата е премногу мирна, за разлика од анадолските земји. Ова се должи на фактот што балканските народи, впрочем како и при доаѓањето на Османлиите, не биле расположени за отпор, бидејќи новиот систем им нудел поголема сигурност и заштита. На тој начин, во проблематичниот период пред падот на Истанбул, православниот народ на Балканот продолжил и понатаму да живее сосема мирно¹²¹.

Под Османлиите, Охрид бил седиште на санџак. Охридскиот санџак спаѓа меѓу најстарите санџаци формирани во балканскиот дел на отоманското царство. За прв, или барем за еден од првите охридски санџак-бегови, се споменува извесен ајдински бег под име Џунејд-Бег. Тој на таа функција се споменува во 1406 година. Охридскиот санџак се делел на следниве кази: Охрид, Старова, Дебар, Мат, Акче-Хисар (Кроја) и Ишим. Охридската каза, пак, се состоела од нахиите Охрид, Дебарца и Преспа. Центар на казата бил Охрид¹²². Значи, како што може да се види од ова, Охридскиот и Преспанскиот регион се меѓусебно поврзани уште од времето на отоманското владеење, сочинувајќи една административна единица, со преспанското гравитирање кон Охрид. Подоцна овие административни единици и

¹¹⁸ Иналџик, *op. cit.*, 16.

¹¹⁹ *Охрид и охридско низ историјата...*, *op. cit.*, 8-9.

¹²⁰ Bayır, Dr. Önder, *Rumeli'de Osmanlı Hakimiyetini Perçinleyen Büyük Fetih: İstanbul'un Fethi*, Rumeli Kültürü, Sayı 2, Yaz 2002, İstanbul, s. 35.

¹²¹ Bayır, Önder, *Rumeli'deki Osmanlı Siyasî Tarihi - 2: Osmanlılar Rumeli'de*, Rumeli Kültürü, Sayı 4, Kış 2003, İstanbul, s. 32-33.

¹²² *Охрид и охридско низ историјата...*, *op. cit.*, 10-11.

нивните граници повеќепати се промениле¹²³, но Преспанскиот и понатаму продолжил да гравитира кон Охридскиот регион.

Во отоманскиот период, како што рековме и погоре, за разлика од порано, владее поголем ред. Исламскиот хуманизам преку изградби на разни објекти за помош на сиромашните и други центри за социјална заштита, го живее својот процут. Еден од таквите објекти во Охрид е Имаретот. Се работи за еден комплекс, кој се состоел од џамија, имарет (трпеза) и турбе на Синан-Челеби. Добротворот на овој комплекс Синан-Челеби, за негово издржување завештачил¹²⁴ две села со сите приходи, шест воденици, 16 дуќани и многу други имоти и готови пари¹²⁵. Меѓутоа, после толку векови, остатоците од џамијата “Султан Мехмет” на Имарет во Охрид кон крајот на 20. век се срушени, за да во неговите темели се бараат остатоците од Климентовата црква “Св. Пантелејмон”, која денес и е изградена. Денес истото место, наместо Имарет, се нарекува Плаошник¹²⁶.

Познатиот турски историограф Идрис Битлиси во своето дело “Хешт Бишишт” (Осум рајски градини), напишано на персиски јазик, меѓу останатото, дава и интересен преглед на приликите во Македонија од 14. и 15. век. Копија од ова дело се наоѓа и во Загреб, во Хрватскиот државен архив и е одлично сочуван, со вкупно 678 напишани страни. Покрај поширокиот опис, Битлиси со следниве зборови се осврнува на Македонија: “Најубавата и најпријатна од северните земји, во поглед на умерениот карактер на нивните становници, е Румелија и Европа. Поради тоа, повеќето од нивните домови се училишта на мудри, учени, паметни и културни луѓе. Една од тие земји на Северот е земјата Рум, сега нарекувана Румелија. Во старите времиња, таа била нарекувана

¹²³ За последната состојба пред губењето на овие територии од страна на Османлиите, односно за Битолскиот вилает, во кој влегувале и Охрид, Струга и Ресен, види во: Bayır, Önder, *Avrupa-yı Osmanî: Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Rumeli Toprakları*, Rumeli Kültürü, Sayı 6-7, Yaz-Sonbahar 2003, İstanbul, s. 43-63.

¹²⁴ За значењето и општествената функција на завештувањето во Отоманското царство, види во: Ömerreisöğlü, İsmail, *Vakıf Düşüncesinin Menşei ve Toplumsal Hayattaki Fonksiyonları*, Rumeli Kültürü, Sayı 5, İlkbahar 2003, İstanbul, s. 53-55.

¹²⁵ Повеќе за овој добротвор и неговата вакуфнама (завештание), види во: Kaleši, Dr. Hasan, *Jedna arapska vakufnama iz Ohrida iz 1491 g.*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962-63, Sarajevo, 1965, str. 15-44.

¹²⁶ Ризаов, Ерол, *Кога живите молчат, покојните се погласни*, Утрински весник, 20.09.2004.

Македонија. Како таа била роден крај на Александар Филкос (Велики), тој во историските дела е познат под името Македонски.”¹²⁷

Како поважен детал од овој период треба да се издвои и укинувањето на Охридската архиепископија во 1767 година. Имено, Цариградската патријаршија во таа година конечно успева да добие согласност од султанот за укинување на Архиепископијата¹²⁸. Како што е познато, последиците од овој успех на Цариградската патријаршија и ден денес траат, бидејќи Македонската православна црква сеуште не е признаена и примена во рамноправно единство со сестринските православни цркви.

Патеписците и хроничари Јован Мусаќи и Џовано Џустинијани во 15. век забележале дека во Охридско езеро се ловат огромни количества риба, која била позната дури и во Истанбул. Покрај нивните препораки до гурманите да ја пробаат оваа риба, тие му препорачале на султанот да воведат мерки против ваквиот неконтролиран улов¹²⁹.

Според пописот извршен во 1582 година во Охридскиот санџак, градот Охрид имал само 2697 жители - даночни обврзници. Ова го потврдува и венецијанскиот пратеник Лоренцо Бернардо, кој минувајќи во 1591 година крај Охрид, а на својот пат од Струга кон Преспа, слушнал дека градот е малку населен, иако е седиште на санџакот¹³⁰.

За Струга, како втора по големина во Охридската каза, се наоѓаат посигурни податоци во официјалниот попис извршен во 1581 година. Во тоа време, по бројот на населението сеуште било село, но според значењето, на премин од село во град. Погоре спомнатиот венецијански пратеник Лоренцо Бернардо во мај 1591 година за Струга го забележал следново: “Макар што велат дека Струга е град, таа е повеќе село”¹³¹. Пописот од 1582 година вели дека Струга имала вкупно 241 семејство и 15 самци, т.е. неженети, односно околу 1200

¹²⁷ Trako, Salih, *Bitlisijev opis Balkanskog poluostrva*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962-63, Sarajevo, 1965, str. 213-215.

¹²⁸ Охрид: Културно-историско..., *op. cit.*, 19.

¹²⁹ Писарев, *op. cit.*, 150.

¹³⁰ Охрид и охридско низ историјата..., *op. cit.*, 14-15.

¹³¹ *Ibid.*, 24-25.

жители. Од оваа бројка, 58 семејства, или околу 290 лица, биле муслумани¹³².

Големиот турски патеписец Евлија Челеби низ овој регион поминал во 1670 година. Тој тврди дека во тврдината постоеле “само сто шеесет христијански куќи”, кои се подигнати една над друга, т.е. театрално. Опишувајќи го Долниот град, т.е. “шехер”-от, тој вели дека од вкупно 17 маала, 10 се муслимански и останатите 7 на грчките, бугарските и латинските “неверници”¹³³. Понатаму тој додава: “Како што е наведено во судскиот протокол, тука има вкупно четиристотини со ќерамиди покриени и тврдо ѕидани куќи, приземни и на кат.”¹³⁴ Според податоците од официјалниот попис од 1694 година, во градот живееле околу 4000 жители, од кои 1600 христијани, и 2400 муслимани. Значи, во споредба со Струга, во Охрид муслиманското население е побројно¹³⁵.

Челеби за Струга ќе наведе дека има статус на касаба, т.е. на мала отворена градска населба, со вкупно 300 куќи. Под претпоставка дека во секоја куќа живееле по 10 лица, се добива бројката од 3000 лица, што го потврдува фактот дека Струга побргу се развивала во споредба со Охрид. Причините за тоа се, веројатно, поради патот Виа Егнација, која минувала преку Струга. Челеби не го дава соодносот на муслиманското и христијанското население во Струга, но се претпоставува дека и во тоа време преовладувало христијанското население¹³⁶. Исто така, Челеби сликовито го опишува и дрвениот мост, кој, бездруго, е оној истиот кој се спомнува и во пописот од 1582 година, велејќи дека има дванаесет лакови и е долг сто и педесет чекори¹³⁷.

Во 18. век централната власт на Отоманското царство ослабнува, што доведува до етнички и конфесионални судири на Балканот. Во 1864 година, Македонија е поделена на Солунски, Битолски и Косовски вилает, но Бугарите, Србите и Грците покажувале

¹³² Ibid., 25.

¹³³ Ibid., 16.

¹³⁴ Ibid., 17.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid., 25-26.

¹³⁷ Ibid., 27-28.

претензии кон Македонија. Според договорот од 1878 година потпишан во Јешилкој (“Ајастефан”), голем дел од Македонија ѝ е отстапена на Бугарија, но поради интервенцијата на европските држави, овој договорот станува ништовен и Македонија останува под отоманска управа. Во 1893 година се формира Внатрешната македонска револуционерна организација (ВМРО), која, покрај бугарските и грчките чети, делува на теренот преку разни акции. ВМРО подига општо востание, но државата се справува со овој бунт. Англија и Русија за Македонија бараат ограничена автономија¹³⁸.

19. век се одликува со перманентна борба за обновување на старата Охридска архиепископија, преку воведување на црковнословенски јазик во богослужбата во црквите и воведувањето на македонскиот јазик во училиштата. Првенец на таа борба е струшкиот учител Димитар Миладинов и Јанаки Стрезов¹³⁹.

Преминот на 19. кон 20. век бил период кога се разгорувале и националистичките чувства на балканските народи, пред сè, подбуцнати од западните големи и влијателни сили¹⁴⁰. Балканските држави во октомври 1912 година објавуваат војна против Отоманската држава и на тој начин започнува Првата балканска војна, во која извојуваат победа. Победената Бугарија ја напаѓа Грција и Србија во јуни 1913 година и така започнува Втората балканска војна. Со Букурешкиот договор во август 1913 година, Македонија е поделена меѓу три држави¹⁴¹.

Ресен во историјата останува забележана и како место каде се појавиле никулците на Младотурската револуција во 1908 година, односно со мајорот Нијази-Бег, командант на турскиот воен гарнизон, кој бил меѓу првите организатори¹⁴². Нијази-Бег бил толку јака фигура, што одиграл клучна улога во македонскиот дел на големата румелиска посета на Султан Решат. Тој, во рамките на оваа посета, го примил

¹³⁸ Tuncer, Yard. Doç. Dr. Hüseyin, *Türk Edebiyatında Makedonya*, Türk Dili, Sayı 592 - Nisan 2001, Ankara, s. 472.

¹³⁹ Охрид: Културно-историско..., *op. cit.*, 20-21.

¹⁴⁰ Türkdoğan, Prof. Dr. Orhan, *Balkanlarda Milliyetçilik Hareketleri*, Türk Kültürü, Sayı 374 - Haziran 1994, Ankara, s. 321-324.

¹⁴¹ Tuncer, *op. cit.*, 472.

¹⁴² Јоновски, *op. cit.*, 51.

Нијази-Бег во утрото на 9 јуни 1911 година во Солун. Оваа посета била реализирана, пред сè, за да се смират вознемирените народи на Румелијата, демонстрирајќи на тој начин решеност на Султанот да биде покрај својот народ, додека, од друга страна, се знае фактот што султаните не излегувале на вакви турнеи многу често (евидентирани се само неколку). Нијази-Бег, со своите сили, го поддржувал возот на императорот, со напомена дека кој ќе му се приближи, ќе биде застрелан без опомена¹⁴³.

Претставници од овие краишта, како дел од Битолскиот вилает, биле избрани на парламентарни избори на Отоманската империја во 1908 година, откако Федеративната народна партија на Македонија, основана од страна на Димитар Влахов, Јане Сандански и Христо Чернопеев, се приклучува кон здружението на младотурците (*İttihat ve Terakki*), кои, пак, го покривале мнозинството на гласачите. Така, од Битолскиот вилает се избрани пет пратеници во Отоманскиот парламент¹⁴⁴.

Во Преспа, балканските војни биле доживевани многу трагично. Поголемиот дел од Долна Преспа, заедно со Малото езеро, како и дел од Големото езеро и цела Мала Преспа со живописните заливи на Големото езеро, со благослов на големите сили, е отцепена. Преспанската котлина била пресечена со државните граници на Србија и Грција, а нешто подоцна и Албанија¹⁴⁵.

Во периодот пред балканските војни, во Охрид и охридско делувал војводата Петар Чаулев. По поразот на отоманската војска во Кумановската битка на 23-24 октомври 1912 година, српската војска релативно брзо и лесно навлегувала во Македонија. За еден месец, тие го зазеле поголемиот дел од Вардарска Македонија. Отоманската војска својот последен значителен отпор го дава во Битолската битка на 18-19 ноември 1912 година, но биле поразени и во оваа битка.

¹⁴³ Zürcher, Erik-Jan, *Kosovo Revisited: Sultan Reshad's Macedonian Journey in 1911*, *Middle Eastern Studies* 35 (4) (1999), pp. 26-39.

¹⁴⁴ Hamza, Dr. Yusuf, *1908 Parlamento Seçimleri ve Makedonya'da Yaşayan Türkler ve Türk Olmayan Unsurlar*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 11-22.

¹⁴⁵ Јоновски, *op. cit.*, 51.

Единиците на оваа Вардарска армија, под командата на Цавид-Паша, биле принудени да се повлекуваат на југ, преку Лерин кон Солун, и на запад, преку Ресен, Охрид и Струга кон Корча и Елбасан. Веднаш потоа, четата на Петар Чаулев организирал прва провизорна власт во Охрид. На 22 ноември 1912 година во 16 часот, српските војски влегле во Охрид, не наидувајќи на никаква пречка или отпор. По два дена, на 24 ноември 1912 година и Струга се предала на српските војски без отпор. Набргу потоа месната власт организирана од Чаулев била распуштена од страна на српските сили, а Чаулев протеран¹⁴⁶.

Во времето на Отоманското царство, ако се земе предвид фактот што многу долго владееле, Турците изградиле голем број на позначајни јавни и од друг интерес објекти во охридско-преспанскиот регион¹⁴⁷, од кои само мал број постојат и денес, додека другите не го издржале забот на времето или, пак, биле плански рушени поради други цели¹⁴⁸.

Во АВНОЈ-ската Југославија, охридско-преспанскиот регион останува, главно, на истите овие граници, каде го доживува и својот процут. Веројатно е неблагодарно да се направи вакво ограничување, но ако треба да се каже по што денес се препознатливи овие предели, слободно може да се каже дека тоа е Охрид со пастрмката, која сè помалку ја има, и Охридскиот рамковен договор, кој отвори сосема нова страница во историјата на независна Македонија; Струга со своите светски познати Струшки вечери на поезијата, кои се организираат од 1962 година и значат голем престиж во светот на поезијата; и Ресен со своето јаболко и Ресенската керамичка колонија, стара веќе три децении.

Според Пописот на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија извршен во 2002 година, во Република

¹⁴⁶ Охрид и охридско низ историјата..., *op. cit.*, 268-270.

¹⁴⁷ За повеќе информации, види во: 1. İbrahimgil, Mehmet Z., *Makedonya'da Türbe Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri*, EJOS, IV (2001) (= M. Kiel, N. Landman & H. Theunissen (eds.), *Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Arts, Utrecht - The Netherlands, August 23-28, 1999*), No. 56, pp. 1-30; 2. Eyice, S., *Ohri'nin Türk Devrine Ait Eserleri*, Vakıflar Dergisi, S. VI, İstanbul, 1965; 3. Bajraktarević, Fehim, *Turski spomenici u Ohridu*, Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, 1955.

¹⁴⁸ Ризаов, *op. cit.*

Македонија живеат вкупно 2.022.547 жители¹⁴⁹, од кои 77.959 се изјасниле како Турци, што претставува вкупно 3,85 отсто од целокупното население¹⁵⁰.

Ако се ограничиме само на регионот кој е од наш интерес, во општина¹⁵¹ Охрид има 54.380 жители во 15.526 домаќинства и 27.325 станови, Струга 36.892 жители во 8.908 домаќинства и 11.733 станови, додека Ресен 16.825 жители во 4.849 домаќинства и 8.233 станови¹⁵².

Според националната структура, во Охрид како Турци се изјасниле 2.268 граѓани¹⁵³. Од нив 1.113 се мажи¹⁵⁴ и 1.155 жени¹⁵⁵. Во Струга како Турци се изјасниле вкупно 2.008 граѓани¹⁵⁶, од кои 969 се мажи¹⁵⁷ и 1.039 жени¹⁵⁸. Ситуацијата во Ресен, пак, покажува дека во оваа општина живеат 1.797 Турци¹⁵⁹, од кои 902 мажи¹⁶⁰ и 895 жени¹⁶¹.

Од горното може да се констатира дека во Охрид живеат 2,91 отсто од сите Турци во Република Македонија, во Струга 2,58 отсто, додека во Ресен 2,31 отсто¹⁶². Значи, вкупниот број на Турци кои живеат во овој крај изнесува 6.073 или, изразено со проценти, тоа е 7,8 отсто од сите Турци кои живеат во Република Македонија.

¹⁴⁹ *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002, Дефинитивни податоци, Книга 1, Државен завод за статистика, Скопје, февруари 2004, с. 74.*

¹⁵⁰ *Ibid.*, 172.

¹⁵¹ Треба да се нагласи дека овие општински распределби се според законот за општинска организација од 1996 година. Во моментот кога го пишувавме ова, во Парламентот на Република Македонија помина новиот закон за територијална организација, во која има прилично нови измени, но бидејќи за истиот закон се распиша општонароден референдум, и во услови кога не е најјасно дали новиот закон ќе се задржи, се определивме да оперираме со веќе познатите и достапни информации.

¹⁵² *Попис на населението, op. cit.*, 19.

¹⁵³ *Ibid.*, 178.

¹⁵⁴ *Ibid.*, 181.

¹⁵⁵ *Ibid.*, 184.

¹⁵⁶ *Ibid.*, 178.

¹⁵⁷ *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002, Дефинитивни податоци, Книга 1, Државен завод за статистика, Скопје, февруари 2004, с. 181.*

¹⁵⁸ *Попис на населението, op. cit.*, 184.

¹⁵⁹ *Ibid.*, 178.

¹⁶⁰ *Ibid.*, 181.

¹⁶¹ *Ibid.*, 184.

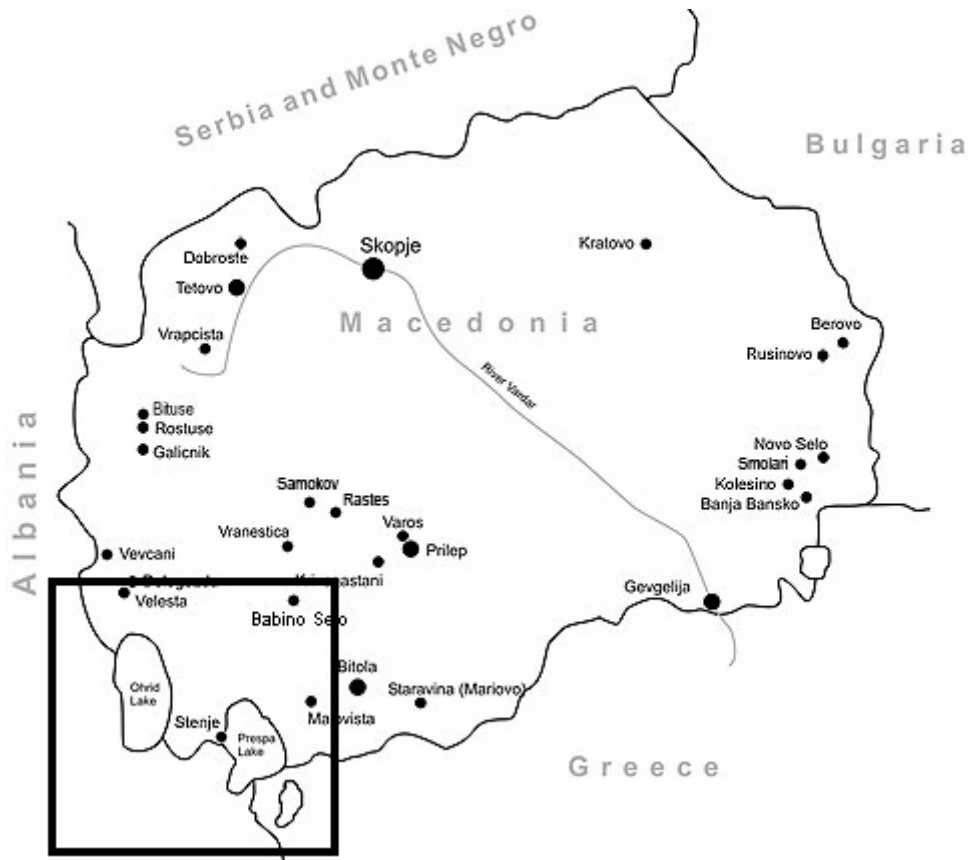
¹⁶² *Ibid.*, 187.

Споредено со претходниот попис, бројот на Турците во Република Македонија бележи благ, но постојан пад¹⁶³, што се должи на, пред сè, континуираното иселување во Република Турција и другите земји, а како последица на општествено-економските и политички, пред сè образовни¹⁶⁴, прилики во земјата. Поради тоа, овој труд уште повеќе го оправдува своето појавување на научната сцена.

¹⁶³ Спореди ги горните податоци со оние од претходниот попис во: *Население по национална припадност, вероисповед, мајчин јазик и државјанство, домаќинства, станови, земјоделски стопанства*, Книга 1, Завод за статистика, Скопје, ноември 1996.

¹⁶⁴ Со проблематиката на образованието на Турците во Република Македонија, покрај постарите трудови на проф. д-р Хамди Хасан и проф. д-р Ариф Аго, последниве неколку години се бави и м-р Фадил Хоџа. Повеќе за процентот на Турците во образовниот систем на Република Македонија, нивната моментална состојба и предлозите за решавање на проблемите, види во: 1. Hoca, Mr. Fadıl, *Makedonya Eğitim Sisteminde Türkler ve Diğer Etnik Toplulukların Katılım Oranları*, Hikmet, Sayı 1, 2003/1, Gostivar, s. 117-128; 2. Hoca, Mr. Fadıl, *The Problems in the Education of Turks in the Republic of Macedonia and it's Possible Solutions*, Hikmet, Sayı 2, 2003/2, Gostivar, s.142-152; 3. Hoca, Mr. Fadıl, *Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Hikmet, Sayı 3, 2004/1, Gostivar, s. 121-132.

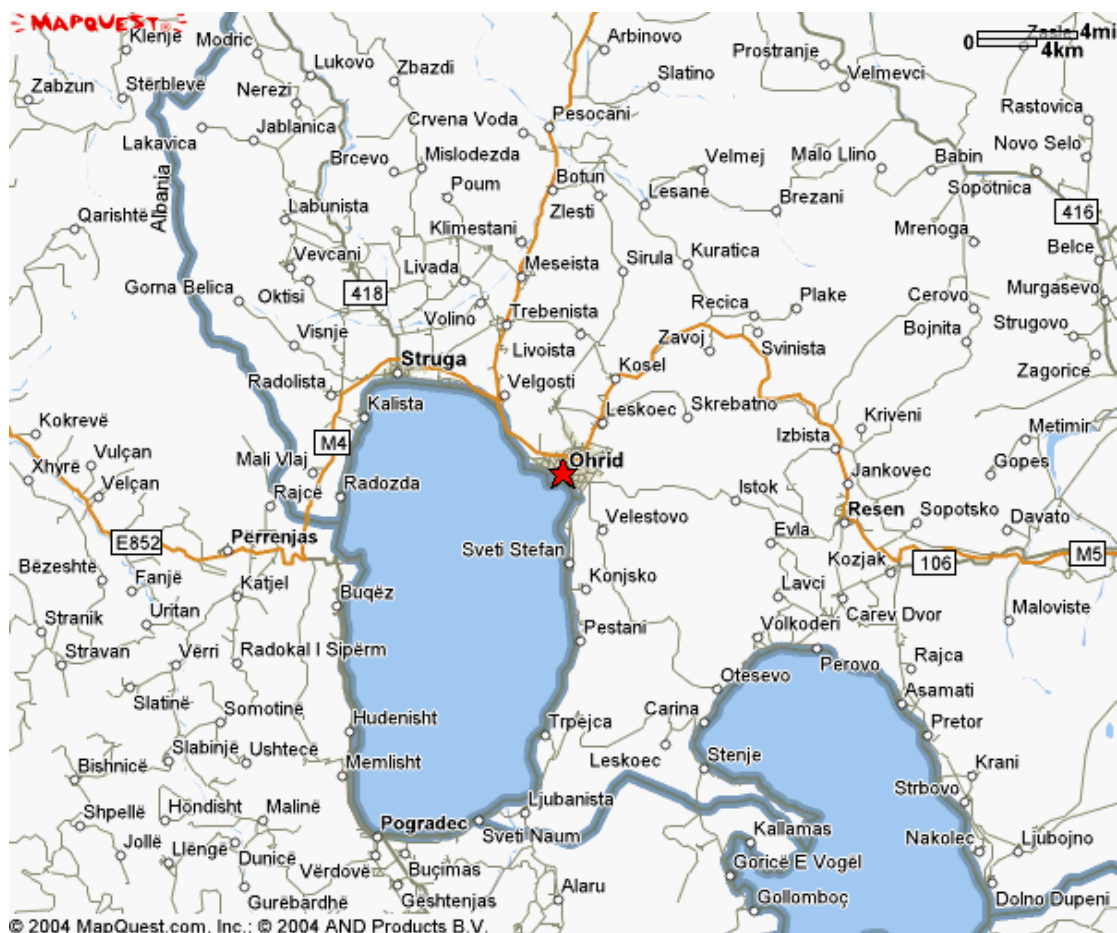
**КАРТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА¹⁶⁵ И
КАРТИ НА ОПШТИНИТЕ ОХРИД, СТРУГА И РЕСЕН**

¹⁶⁵ Картите се превземени од интернет (2004) и на нив во долниот лев агол е прикажан охридско-преспанскиот регион. Интервенциите се направени од наша страна.

Легенда¹⁶⁶: 1 - Општина Охрид, 2 - Општина Струга, 3 - Општина Ресен

Превземено од веб-страницата <http://www.mapquest.com>, © 2004

¹⁶⁶ Изворно превземено од веб-страницата на Државниот завод за статистика, 2004 година, но изменет со наши интервенции.

МОРФОЛОГИЈА

МОРФОЛОГИЈА

Поим за морфема. Видови морфеми.

Морфологијата е лингвистичка гранка, која ги проучува морфемите на еден јазик или, контрастивно, на јазиците. Поради својата специфичност, односно аглутинативноста на турскиот јазик, морфологијата е посебно интересна. Ова пред сè поради фактот што токму тука е најголемата тежина на турската граматика. Морфологијата не е од исто значење за, да речеме, индоевропските јазици, како и за турскиот јазик. Честопати, тоа што во индоевропските јазици се изразува со зборови, во турскиот јазик се изразува преку наставки. Еве само неколку примери:

<u>ТУРСКИ</u>	<u>МАКЕДОНСКИ</u>	<u>АНГЛИСКИ</u>
Sevebilirim. [sev-e bil-ir-im]	Можам да сакам.	I can love.
Geliyordun. [gel-(i)yor i-di-n]	Ти доаѓаше.	You were coming.
gözlerime [göz-ler-im-e]	на моите очи	to my eyes
açtıklarından [aç-tık+ları+(n)dan]	од тоа што го отворија	from that of what were opened by them
evciklerimizde [ev+cik+ler+(i)miz+de]	во нашите мали куќи	in our little houses ¹⁶⁷

Покрај овие, кои, патем речено, се едноставни примери, постојат и многу посложени, каде адекватниот превод на турскиот израз на некој друг јазик е, без малку, цела реченица. Во англофонската литературата ги забележавме и следниве екстремни примери:

¹⁶⁷ Angelis, Paul J., PhD, *Introduction to Linguistics*, Chicago Public Schools - Office of Language and Cultural Education, Chicago, 2002, p. 43.

ТУРСКИ	АНГЛИСКИ
Ankaralılaştıramayabilecekleri- mizdenmişsinizcesine [Ankara+ı+la-ş-tır-a-ma-(y)a-bil- ecek-ler-(i)miz+den+miş-siniz-ce- (s)i+(n)e]	as if you were of those whom we might consider not converting into a citizen of Ankara ¹⁶⁸
Osmanlılaştıramayabilecekleri- mizdenmişsiniz [Osman+ı+la-ş-tır-a-ma-(y)a-bil- ecek-ler-(i)miz+den+miş-siniz]	behaving as if you were of those whom we might consider not converting into Ottoman ¹⁶⁹
Tanıştıramadıklarındandır. [tan+ı-ş-tır-(ı)-a-ma- dık+ları+(n)dan+dır]	It is because they cannot be introduced to each other. ¹⁷⁰

Морфологијата се бави со деловите, односно морфемите на зборовите, а со тоа и на јазикот.

Турските говори во Република Македонија, во главно, според наше сфаќање на работите, се разликуваат од стандардниот турски јазик во два моменти:

1. Тие се архаични говори, на кои многу малку повлијаеле современите текови на стандардниот турски јазик. Главната причина за тоа е отцепеноста на турската заедница од својата матична земја. Од 80'ите години на 20. век повторно почнува поголемо влијание на стандардниот турски јазик врз турските говори во Македонија. Причините за ова се во развојот на телекомуникациските врски: најпрвин со видеото (во 80'ите години), потоа со сателитските врски (од почетокот на 90'ите години), за да потоа со интернетот (од крајот на 90'ите години) стандардниот турски јазик секојдневно влијае на овие говори. Денес нашите млади секојдневно поминуваат повеќе часови на

¹⁶⁸ Hakkani, Dilek Zeynep; Tür, Gökhan; Mitamura, Teruko; Nyberg, Eric H. 3rd; Oflazer, Kemal, *Issues in Generating Turkish from Interlingua*, Carnegie Mellon University, Center for Machine Translation, September 1997, p. 6.

¹⁶⁹ Çarkı, Kenan; Geutner, Petra; Schultz, Tanja, *Turkish LVCSR: Towards Better Speech Recognition for Agglutinative Languages*, ICASSP June 2000, Istanbul, Turkey.

¹⁷⁰ Bickel, Balthasar; Nichols, Johanna, *Inflectional Morphology*, Language Typology and Syntactic Description, Cambridge: CUP [2nd edition], 2001, p. 23.

интернет зборувајќи¹⁷¹ со своите врсници од Република Турција и светот. При овие разговори, секако, тие се обидуваат да го “испеглаат” својот јазик, како полесно би се разбрале. На овој начин тие директно го заменуваат својот говор со стандардниот турски јазик (СТЈ).

2. Поради долговековното присуство, а посебно по напуштањето на овие простори, Турците до некаде го упростувале својот јазик во јавната комуникација за да бидат полесно разбрани од припадниците на другите заедници. Оваа “метатипија”¹⁷², според наше мислење, имала и регресивно влијание и на тој начин се упростувал и говорот дома. Значи, на тој начин се почувствувало интензивното влијание на индоевропските јазици, пред сè на македонскиот и албанскиот јазик. Овие влијанија на морфосинтаксички план детално ќе бидат третирани во понатамошната обработка на темата.

Фондот на зборови на еден јазик се потпира на два извори: зборови од домашно потекло и зборови од странско потекло. Иако гледано историски не може секогаш со леснотија да се каже што е домашен, а што збор од странско потекло, сепак ќе се обидеме според востановените и воглавном општоприфатени стандарди да ја обработиме материјата која е предмет на овој труд.

Пред да преминеме на структурата на зборовите, малку ќе се осврнеме на зборовите од лексиколошка страна. Видовите зборови се дадени по обработката на морфемите.

¹⁷¹ Во интернет жаргон ова зборување се нарекува “мирцање” (од најпопуларната програма за оваа работа, mIRC), а всушност тоа е “ирцање” (од ИПЦ - Internet Relay Chat или “интернет пренесувано зборување”). Иако денес сè повеќе се намалува употребата на “мирцањето”, сепак, разговорите се одвиваат во посоефицицирани платформи и програми за разговарање (т.н. “инстант месенџери” - “instant messengers”), како што се: MSN Messenger, Y! Messenger, ICQ, AOL и др., кои овозможуваат разговори не само преку тастатура, туку и со тон и слика (аудио/видео).

¹⁷² “Метатипија” е термин првпат употребен од Малколм Д. Рос во 1996 година и тој го дефинира како: “Промени на морфосинтаксички тип кои јазикот ги трпи како резултат на билигвизмот на друг јазик на неговите говорители. Обично, јазикот кој трпи метатипија (*модифирираниот јазик*) е *амблематичен* на идентитетот на неговите говорители, додека јазикот кој обезбедува *метатипичен модел* е *јазик меѓу заедниците*.” За ова види повеќе во: Ross, Malcolm D., *Exploring Metatypy: How Does Contact-Induced Typological Change Come About?*, Approximate text of keynote talk given at the Australian Linguistic Society’s annual meeting, Perth, 1999.

Ѓунај Карааѓач¹⁷³ вели дека сите зборови може да се класифицираат во две групи: внатрешни и надворешни елементи. Внатрешните елементи ги дели на две големи подгрупи: 1. корени и фонетско-морфолошки промени; 2. семантички промени. Понатаму, корените и фонетско-морфолошките промени ги дели на:

1. деривација;

2. дефекција: паѓање на глас, протеза на глас, метатеза (промена на место), “зомби” збор, кратенки, асимилација, дисимилација, егземплација, инфекција, стереотипизација, сложен збор, дуплирање (на консонант), двојно именување, ономотопеја, бебешки јазик, репетиција (редупликација).

Семантичките промени ги дели на: проширување на значењето, стеснување на значењето, подобрување на значењето, влошување на значењето, метафоризација, соседство, табуизација, паѓање на збор, генерализација, празнење на значењето, претерување, сленг, акцент.

Во групата на надворешни елементи, Ѓунај Карааѓач ги наведува следниве работи: позајмување, хибриди, калки.

Ако одиме понатаму, ќе видиме дека кај зборовните групи турскиот јазик е “лево-разграничувачки јазик”¹⁷⁴, бидејќи модификаторот кај синтагмите (било од именско, било од глаголски потекло) секогаш се наоѓа и се разграничи од лева страна.

Меѓутоа, самата структурата на зборовите во турскиот јазик се состои во следново:

КОРЕН (+НАСТАВКА₁(+НАСТАВКА₂(+...)))

Со други зборови кажано, најпрвин на почетокот на зборот доаѓа самиот корен, а потоа, ако е потребно, една наставка, па друга, итн.

Во горнава шема, морфеми на зборот се: корен, наставка₁, наставка₂, итн. Секоја морфема има друго и посебно значење.

¹⁷³ За комплетната обработка и примери на подолу изложеното во вид на класификации, види во: Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Sözlük Yapısı*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 120-127.

¹⁷⁴ За ова, како и за некои исклучоци, види: Schroeder, Christoph, *On the Structure of the Spoken Turkish*, Essener Linguistische Skripte - elektronisch, Jahrgang 2, Heft 1, 2002, Seite 73-90.

Разликата е во тоа што без првата морфема, т.е. коренот, не може да се формира збор во турскиот јазик. Значи коренот е основата на зборот, без кој и не може да постојат зборовите во турскиот јазик. Наставките најчесто се потребни, но не се неопходни.

Според тоа, морфемите може да се поделат на две групи:

1. Полнозначни морфемаи.
2. Службени морфемаи.

Полнозначните морфемаи се корените на зборовите. Тие имаат полно и самостојно значење. Корените не може да се делат на помали делови, бидејќи во тој случај би го загубиле значењето. Според тоа, корените се најмали полнозначни единици на јазикот.

Службените морфемаи, како што може да се заклучи и од самиот назив, имаат своја функција во зборовите. Тие го менуваат или го прошируваат значењето на коренот или на морфемската група пред самите нив.

Во морфолошката структура на ТГОПР може да се сретне и македонскиот глас “ц”, кој во СТЈ не постои. Поради влијанието на МЈ, овој глас, кој во овој труд го транскрибиравме со знакот “t^s”, го евидентиравме во неколку примери¹⁷⁵. Исто така, во ТГОПР постојат и долги вокали. Иако во СТЈ долги вокали нема, во ТГОПР тие се настанати како последица на разни фонетски промени. Во овие говори не евидентиравме службени морфемаи кај кои должината на вокалот има дистинктивна функција¹⁷⁶. Од друга страна, и гласот “ğ” е проблематичен во овие говори. Најчесто наместо него се користи тврдата варијанта, односно “g”¹⁷⁷, но бидејќи се работи за нестандартизиран говор, не може со сигурност да се каже дека тој глас го нема. Ова посебно го потенцираме со оглед на фактот што и во СТЈ

¹⁷⁵ За проблемот на консонантите во зборовите од странско потекло, може да се види во: Özgül, Mehmet, *Yabancı Kökenli Sözcüklerde Ünsüzler Ve Bu Sözcüklerde Yazım Güçlükleri*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 196-200.

¹⁷⁶ Како што рековме, во СТЈ нема долги вокали, но во туркменскиот, како туркиски јазик, должината на вокалот има дистинктивен признак. Види во: Duman, Musa, *Türkmencede Ünlü Uzunluklarıyla Birbirinden Ayrılan Kelimeler Üzerine*, Türk Dili, Sayı 477 - Eylül 1991, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 212-218.

¹⁷⁷ За фактот што овој глас постоел уште во архаичниот западнорумелиски турски јазик, види во: Hazai, G., *Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine*, Türk Dili Araştırma Yıllığı, Belleten 1960, Ankara, s. 206-207.

консонантот “ğ” има проблематична позиција, односно некогаш изговорот јасно се слуша, додека некогаш воопшто не се чита или се продолжува претходниот вокал¹⁷⁸. Во ТГОПР, меѓу другото, вокалната хармонија не е секогаш правило за менување на службените морфеме на парадигматската оска¹⁷⁹.

Подолу детално се разработени и двата типови на морфеме кои се среќаваат во турските говори од охридско-преспанскиот регион (ТГОПР).

I. ПОЛНОЗНАЧНИ МОРФЕМИ

КОРЕНИ И ВИДОВИ КОРЕНИ

Како што веќе рековме, корените се најмалите полнозначни единици на јазикот, кои не можат понатаму граматички да се делат на помали делови.

Постојат два вида на корени:

1. Именски корен.
2. Глаголски корен.

Во именските корени спаѓаат сите корени кои се од именско потекло. Со други зборови кажано, сите корени кои не се глаголи, се именски корени.

¹⁷⁸ За оваа проблематика, види во: Kılıç, Yard. Doç. Dr. Mehmet Akif, *Türkçede “Ğ” Sorunu*, Türk Dili, Sayı 575 - Kasım 1999, Ankara, s. 958-960.

¹⁷⁹ Како една од главните особини на турскиот јазик е вокалната хармонија. Поради тоа, таа е многу детално истажувана. Поради интересниот пристап кон оваа материја, ќе мора да го споменеме следниве трудови: 1. Levi, Susannah V., *Glides, Laterals, and Turkish Vowel Harmony*, The 37th Chicago Linguistic Society Conference, 2001, pp. 379-393; 2. Harrison, K. David; Dras, Mark; Kapıcıoğlu, Berk, *Agent-Based Modeling of the Evolution of Vowel Harmony*, NELS 32, University of Pennsylvania, Philadelphia, 2002; 3. Halle, Morris; Vaux, Bert; Wolfe, Andrew, *On Feature Spreading and the Representation of Place of Articulation*, Linguistic Inquiry, Volume 31, Number 3, Summer 2000, Massachusetts Institute of Technology, pp. 387-444; 4. Kaun, Abigail R., *The Typology Of Rounding Harmony: An Optimality Theoretic Approach*, PhD Dissertation, University of California, Los Angeles, 1996. Од друга страна, за споредба на вокалната хармонија и дисхармонија, види во: Krämer, Martin, *A Correspondence Approach to Vowel Harmony and Disharmony*, Partly presented as posters at the 6th Manchester Phonology Workshop and the International Conference of the SFB 282 ‘Lexicon in Focus’, Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf.

Корените во турскиот јазик, воглавном, се едносложни, но постојат и корени со повеќе од еден слог¹⁸⁰. Истражувањата на турскиот јазик покажуваат дека, било да се од именско, било од глаголско потекло, сите турски зборови треба да се смалат до еден слог¹⁸¹. Тука предничат глаголите, бидејќи денес најголем број на глаголи се едносложни, додека за другите треба да се посомневаме дали можеби и тие биле едносложни во минатото и која и со какво значење им е најмалата полнозначна морфема. Ова секако не е лесна работа и бара понатамошни напорни турколошки, алтаистички, а веројатно и други синхрониски и дијахрониски истражувања.

Постојат и т.н. “двојни корени”¹⁸², кои се користат и како именски, и како глаголски корени, но тие, сепак, се помалку на број: at+/at-, boya+/boya-, tat+/tat-, yüz+/yüz-, и др.

ИМЕНСКИ КОРЕНИ

Именските корени во ТГОПР, освен фонетски промени, не се по ништо друго поразлични од оние во СТЈ. Најчесто, коренките во турскиот јазик се едносложни, а поретко двосложни или повеќесложни.

Именските корени ги означуваат сите конкретни и апстрактни поими. Нивната референца е поим, а не дејство.

Едносложните именски корени во турскиот јазик, бидејќи се состојат само од еден слог, може да бидат во една од шестте варијанти на турските слогови. Ако за вокалите го користиме знакот "А", а за консонантите "В", тогаш шестте варијанти на едносложните корени, како и примерите за нив собрани од ТГОПР, можеме да ги покажеме на овој начин:

¹⁸⁰ *Türk Dili ve Kompozisyon*, Editör: Erdoğan Boz, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2003, s. 101.

¹⁸¹ Güngördü, Dr. Erol, *tu- Fiili Üzerine*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 475.

¹⁸² Види во: 1. Hatiboğlu, Prof. Dr. Vecihe, *Türkçenin Yapısı ve İkili Kökler*, Türk Dili, Sayı 224 - Mayıs 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.110-115; 2. Canpolat, Mustafa, *Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 135; 3. Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul, 2002, s. 111-112; 4. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Prof. Dr. Talât Tekin'in Gramer Terimleri Sözlüğü Üzerindeki Eleştirilerine Cevaplarımız: II*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 401.

- A** : o.
- AB** : ad, an, at, av (ávcı), el, er (érken), et, ev, ey (iyi), iç, iş, ön, üç.
- ABB** : üst.
- BA** : ne, su.
- BAB** : biz, ba!, baş, beğ, beş, bir, biz, bo!, çok, da!, dağ (dağ), dış, düz, giz, gün, kir, köy, kız, sağ (sağ), ses, söz, süt, tan, taş, şey, yaz, yer, yo!, yüz.
- BABB** : genç, kurt.

Двосложните именски корени во ТГОПР, впрочем како и во СТЈ, се помалку на број. Освен фонетски промени, и нема некои позначајни разлики од СТЈ или другите турски говори.

- A+BAB** : áğaç (ağaç), áyak, éşek, ílan (yılan), ódun, óğul (oğul), üzüm, úküz (öküz).
- AB+BAB** : a!tın, órman.
- A+BA** : ána, ára, íki, óda, ísi (ısı).
- ABB+BAB** : árs!an.
- A+AB** : auç (avuç), óin (oyun).
- BA+BAB** : bá!ık, béşik, búday (buğday), çádır, çícek, çóban, çócük (çocuk), çukur, dókuz, güneş, güzel, kópek, píliç, káva!, kávaç, ku!ak, sóğan (soğan), torun, yüzük, yárin, yávaş, yúrek, kábaç, káşik (kaşık), sínek, saça!.
- BA+AB** : báir (bayır), káik (kayık), kóin (koyun), sóuk (soğuk), táuk (tavuk).
- BAB+BA** : bálta, tílki, şíndi (şimdi), tórba, yírmi.
- BAB+BAB** : bárdak, pékmez, káp!an, tírnaç, bá!çan.
- AB+BA** : á!ma (elma), éski, órta.
- BA+BA** : géce, géne, kéçi, kíşi, kóca, tépe, yáma.

Како што може да се види од шематскиот приказ на корените, тука не секогаш важат правила за 6-те вида турски слог, како и нивно

поврзување во еден збор, бидејќи во некои случаи има паѓање на некој глас. Така, слоговите на двосложните именски корени ААВ и ВААВ нестандартно се поврзани еден со друг. Тоа е отстапување од правилото во СТЈ според кое два вокали не доаѓаат еден до друг во зборовите од турско потекло. Дадените примери се од турско потекло, но, како што рековме, поради фонетски отпаѓања на некои гласови, се добиваат два вокали еден до друг.

Тросложните именски корени во ТГОПР се многу ретки. На пример: *táuşan*, *yúmurta*.

ГЛАГОЛСКИ КОРЕНИ

Глаголските корени се полнозначни морфеми кои означуваат движење или дејство. Обично турските глаголски корени се едносложни, додека двосложните и повеќесложните се многу поретки. Понекогаш зборовите за кои мислиме дека се повеќесложни глаголски корени, по темелни анализи се констатира дека, сепак, се едносложни¹⁸³. За некои други, пак, до скоро беше невозможно ниту да се претпостави дека се едносложни¹⁸⁴.

Во СТЈ, впрочем како и во ТГОПР, не постојат глаголски корени од странско потекло. Странските елементи, кога се работи за глаголи, може само да формираат глаголски основи (со флексија) или сложени глаголи (како именски дел од сложениот глагол). Според тоа, сите странски зборови навлезени во СТЈ се зборови од именско потекло.

Подолу се дадени примери за едносложни и двосложни глаголски корени. И тука за означување на вокалите и консонантите ќе ги користиме симболите "А" и "В".

Бидејќи се работи за **едносложни корени**, во следниов шематски приказ може да ги видиме сите шест вида турски слог:

А : i- (*ídi*).

¹⁸³ Еден добар пример за ова тврдење е следниов прилог: Özmen, Mehmet, *Değirmen, Teker ve Tegzinmek Kelimelerinin Kökenleri Üzerine*, Journal of Turkish Studies 17 (1993), Harvard University, s. 147-151.

¹⁸⁴ Güngördü, Dr. Erol, *tu- Fiili Üzerine*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 475-483.

- AB** : a|-, aç-, aķ-, as-, aŗ-, en- (in-), iŗ-, o|-, ov-, ũl- (öl-), ũp- (öp-), ũr- (ör-).
- ABB** : art-, ũrt- (ört-).
- BA** : de-.
- BAВ** : biŗ-, bin-, bit-, baķ-, bas-, bil-, boŗ- (boŗ-), boz-, bu|-, ŗiķ-, ŗim-, ŗa|-, ŗek, dũŗ-, dũŗ- (döv-), do|-, dũn-, doy-, dũn- (dũn-), gir-, git-, geŗ-, gez-, gör-, gũl-, kes-, piŗ-, ŗa|-, ŗaŗ-, ŗı|-, ŗoķ-, ŗoŗ-, ŗoy-, ŗır-, sũr-, sũŗ- (söv-), sat-, say-, sıķ-, soķ-, sor-, soy-, řaŗ-, tut-, ver-, vur-, yap-, yaķ-, yaŗ- (yaŗ-), yaz-, yor-.
- BAВВ** : ŗork-, serp-.

Двосложните глаголски корени се помалку на број. Поради тоа, нив не можеме да ги дадеме со шематски приказ. Колку за илустрација, тука ќе дадеме само неколку примери: *á*ra-, *á*yır-, *bũyũ*-, *í*ŗa- (yıŗa-), *í*ste-, *ó*ku-, *ó*sur-, *ó*ŗa- (uŗra-), *ŗá*yına-, *ũ*de- (öde-), *yũrũ*-, и др.

Примери за три и повеќесложни глаголски корени во собраните материјали од теренот не најдовме. Не тврдиме дека нема, но не можеме тоа тврдење да го поткрепиме со факти.

ПОИМ ЗА ОСНОВА. ИМЕНСКИ И ГЛАГОЛСКИ ОСНОВИ.

Многу често, поради аглутинативноста на турскиот јазик, а и поради ограниченоста на бројот на турските корени, со додавање на зборообразовни наставки, се проширува, стеснува или, делумно, се менува значењето на коренот. На овој начин се добиваат морфемски групи кои, во зависност од видот, ги нарекуваме именски или глаголски основи. Основите добиени на овој начин може самостојно да учествуваат во парадигматската оска во синтаксички контекст, а најчесто учествуваат во формирање на други зборови или односи во синтаксичката оска.

Во ТГОПР, како впрочем и во СТЈ, дијалектите на турскиот јазик, другите туркиски јазици и другите јазици од алтајската јазична група, зборообразовните наставки се многу активни и функционални.

Именските основи кои ги сретнавме при нашето теренско истражување во охридско-преспанскиот регион, а документирани преку разните собрани материјали, можеме да ги класифицираме во две групи:

1. Именски основи добиени од именски корени: ávci (avcı) <av+ci (11/1), bó||uđ <bo||+|uđ (21/11), dúzlüđ <düz+lüđ (25/41), érken <er+ken (33/8), érkeđ <er+kek (44/2), éy|ıđ (iyilik) <ey+|ıđ (10/22), gízli <giz+li (26/1), íçeri <iç+eri (26/7), íkiz <iki+z (25/30), ísıcađ (sıcak) <isi+cađ (21/13), íşçi <iş+çi (9/3), kóyli (köylü) <köy+li (15/5), ódunci (oduncu) <odun+ci (37/1), órmanci (ormancı) <orman+cı (36/4), pís|ıđ (pislik) <pis+|ıđ (15/6), kó|tuđ <ko||+tuđ (31/37), kúş|uđ <kuş+|uđ (25/27), sađ|ıđ (sađlık) <sađ+|ıđ (6/18), úzun <uz+un (40/1), yánađ <yana+ak (9/6), и др.

2. Именски основи добиени од глаголски корени: álçađ <a|ça-đ (10/3), áçık <aç-ık (13/2), bútin <bit-in (25/41), búyüđ <büyü-đ (31/18), bátis <bat-ış (25/5), bózuđ <boz-uđ (1/13), çürüđ <çürü-đ (18/26), démeđ <de-međ (31/27), dó||i (dolu) <dol-i (36/9), ékmeđ <ek-međ (37/1), étki <et-ki (31/30), gíysi <giy-si (28/1), íçmeđ <iç-međ (36/2), ilgi <il-gi (41/4), kúçüđ <küçü-đ (42/12), kápađ <kapa-đ (21/16), kízđın <kız-đın (9/19), kónađ <kon-ađ (16/1), kóki (koku) <kok-i (42/6), sayđi (sayđı) <say-gi (32/5), súri (sürü) <sür-i (34/7), úfađ <ufa-đ (18/10), úli (ölü) <ül-i (19/4), úrtüđ (örtük) <ürt-üđ (25/21), úzađ <uza-đ (13/7), yátađ <yat-ađ (7/20), yémeđ <ye-međ (17/7), yóđđun <yor-đđun (31/28), и др.

Глаголските корени, исто така, можеме да ги поделиме во две групи:

1. Глаголски основи добиени од именски корени: án|a- <an+|a- (34/14), át|a- <at+|a- (10/17), áđ|a- (ađla-) <ađ+|a- (20/8), baş|a- <baş+|a- (35/18), bađ|a- (bađla-) <bađ+|a- (15/19), beđ|e- <beđ+le-

(19/5), *dínle-* <din+le <tín+la- (40/3), *düşün-* <düş+ün- (40/6), *évle-* <ev+le- (43/19), *gügürle-* <gügür+le- (3/3), *işle-* <iş+le- (12/1), *ót!a-* <ot+!a- (27/1), *sák!a-* <saç+!a- (28/6), *söyle-* <söz+le- (43/16), *tóp!a-* <top+!a- (1/7), *yükle-* <yük+le- (5/5), и др.

2. Глаголски основи добиени од глаголски корени: *á!ış-* <a!-ış- (43/6), *aķıt-* <aķ-it- (21/12), *bıķın-* <bıķ-ın- (21/3), *bógu!-* (boğul-) <boğ-(u)!- (31/20), *çalış-* <çalış- (31/25), *eğri!-* (eğril-) <eğir-(ı)!- (23/7), *ıķan-* (yıkan-) <iķa-n- (31/15), *kesi!-* (kesil-) <kes-(ı)!- (28/10), *pişir-* (pişir-) <piş-ir- (36/6), *ķonuş-* <ķon-uş- (22/8), *ķóyu!-* <ķoy-(u)!- (13/4), *sokú!-* <sok-(u)!- (14/2), *öldür-* (öldür-) <ül-dür- (6/13), *veri!-* (veril-) <ver-(ı)!- (13/7), и др.

II. СЛУЖБЕНИ МОРФЕМИ

НАСТАВКИ И ВИДОВИ НАСТАВКИ

Наставките се морфеме кои имаат своја функција во морфолошката и морфосинтаксичката оска. Тие го менуваат, прошируваат или стеснуваат значењето на зборот (било да е тоа корен, основа или збор). Поради аглутинативноста, во турскиот јазик постојат голем број на наставки¹⁸⁵. Некои служат за поврзување на зборот со некои други зборови, зборовни групи или елементи во реченицата, додека некои од нив создаваат сродни или сосема нови зборови.

Поради хармониите (*прогресивни*: две вокални, една консонантска и една вокално-консонантска хармонија; како и, *регресивна* хармонија), флексивните формации во турскиот јазик имаат повеќе варијанти. Затоа некои лингвисти тврдат дека фонетитака/фонологијата и морфологијата се взаемно испреплетени области и не може толку лесно да се изолираат, односно дека имаат што “да научат” една од друга¹⁸⁶. Варијантите на наставките се

¹⁸⁵ Ateş, Kemal, *Türkiye Türkçesindeki Biçimbirimlerin Sayısal Dökümü*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.189-191. Исто и: Yaman, Ertuğrul, *Türkçenin Ekleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*, Türk Dili, Sayı 490 - Ekim 1992, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 321-328.

¹⁸⁶ Yip, Moira, *Identity Avoidance in Phonology and Morphology*, Conference on Features in Optimality Theory at the University of Arizona (separate), April 1995, p. 20.

нарекуваат “аломорфи”¹⁸⁷. Аломорфите со себе, се разбира, не повлекуваат промена на значењето.

Токму тоа е и стандардот според кој наставките можеме да ги поделиме во две групи:

1. Инфлексивни наставки.
2. Деривативни наставки.

1. ИНФЛЕКСИВНИ НАСТАВКИ

Инфлексивните наставки¹⁸⁸ на корените и основите им даваат функционалност¹⁸⁹. Тие формираат привремени врски меѓу именки и именки или, пак, меѓу именки и глаголи¹⁹⁰. Се делат на две групи:

1. Наставки за деклинација (инфлексивна наставка):

-падежни наставки (номинатив, датив, акузатив, локатив, аблатив, инструментал, екватив, генитив);

- присвојни наставки (посесивност);
- наставка за множина (плуралност);
- релативна наставка (-ki);
- прашална наставка.

Некои автори како наставки за деклинација ги наведуваат и декларативните наставки (bildirme ekleri)¹⁹¹. Ние истите ќе ги обработиме под Копула.

2. Наставки за конјугација (инфлексивна наставка):

- наставки за време (темпоралност);
- наставки за начин (модалност);
- наставки за лице;
- прашална наставка.

Следи нивна поединечна презентација.

¹⁸⁷ Bickel, Balthasar; Nichols, Johanna, *Inflectional Morphology*, Language Typology and Syntactic Description, Cambridge: CUP [2nd edition], 2001, p. 16.

¹⁸⁸ Една одлична студија за флексијата на различни јазици, види: Bickel, Balthasar; Nichols, Johanna, *Inflectional Morphology*, Language Typology and Syntactic Description, Cambridge: CUP [2nd edition], 2001.

¹⁸⁹ Ergin, *op. cit.*, 124.

¹⁹⁰ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, s. 22.

¹⁹¹ Çatıkkaş, Yrd. Doç. Dr. M. Atâ, *Türk Dili Kılavuzu*, 3. Baskı, Alfa Yayınları: 918, İstanbul, 2001, s. 80-81.

НАСТАВКИ ЗА ДЕКЛИНАЦИЈА

НАСТАВКИ ЗА ПАДЕЖ

Падежи, всушност, се состојби на именката кога таа формира привремени семантички врски со други именки или глаголи¹⁹². Именките, со зборовите од својата околина формираат разноразни врски и поради тоа добиваат различни состојби. Во некои јазици бројот на падежи достигнува и до четириесет¹⁹³.

Бројот на падежите во турскиот јазик е осум: номинатив, акузатив, датив, генитив, локатив, аблатив, инструментал и екватив. Покрај овие падежи, Мухаррем Ергин зборува и за уште еден друг падеж, “директив”, односно за наставки кои покажуваат насока¹⁹⁴. Истото тврдење може да се сретне и кај Ата Чатиккаш¹⁹⁵, но тој во своето дело на стр. 67 сепак признава дека овој дел го има обработено според стандардите на Мухаррем Ергин. Ние мислевме дека наставките за насока, всушност се деривативни наставки (за образување именка од именка) и поради тоа тука не ги третираме како падежни наставки. Подолу секоја од овие наставки е изложена посебно.

1. Номинатив.

Номинативот е основната состојба на именката, односно во која таа се наоѓа без падежни наставки. Тоа е состојба на именката во која таа, освен предметот на кој реферира и своето име, не изразува никаква релација¹⁹⁶. Во оваа основна состојба на именката, покрај именките, влегуваат и сите зборови од именско потекло кои не добиле наставка за падеж, без разлика дали се работи за именски корен, именска основа (добиена од именски или глаголски корен) или било каква друга изведена именка, од турско или од друго потекло.

¹⁹² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 23.

¹⁹³ Ergin, op. cit., 129.

¹⁹⁴ Ibid., 241-243.

¹⁹⁵ Çatıkkaş, op. cit., 83.

¹⁹⁶ Ergin, op. cit., 227.

Еве само неколку примери за номинативот од ТГОПР: *ári* (arı) (14/3), *ávcı* (avcı) (11/1), *áyi* (ayı) (37/1), *báıkan* (3/3), *bey* (9/1), *çóban* (15/18), *çóçük* (çocuk) (31/14), *dáıga* (31/20), *dağ* (dağ) (31/13), *dére* (25/10), *din* (31/11), *dúman* (14/5), *éfendi* (22/2), *ékmeğ* (26/2), *évliya* (33/2), *eğlence* (eğlence) (25/16), *güzel* (28/1), *göl* (35/15), *gül* (43/11), *gün* (45/4), *Hristiyan* (31/5), *íkaye* (hikāye) (5/5), *ılan* (hikāye) (46/2), *ínsan* (10/17), *kúpe* (43/10), *kútük* (15/9), *kel* (15/1), *köy* (46/3), *ıókma* (18/3), *mısır* (mısır) (21/13), *máksım* (çocuk) (33/7), *mum* (13/7), *óin* (oyun) (25/22), *karı* (karı) (6/11), *kúzi* (kuzu) (27/2), *sálık* (sağlık) (25/2), *süt* (6/1), *türki* (türkü) (25/21), *tas* (25/9), *tauşan* (tavşan) (35/23), *úrğan* (25/21), *zaman* (18/4), *ziyaret* (33/9), и др.

2. Акузатив.

Акузативот е состојба на именката во реченицата кога таа останува под директно дејство на транзитивниот глагол¹⁹⁷. Иако падежите, а со тоа и акузативот, во турската лингвистика се многу обработени¹⁹⁸, сепак од посовремениве ќе го споменеме Озгур Ајдин, кој на извонреден начин и со чомскиев пристап го третира акузативот во својата кратка студија под наслов “Еден преглед на подучувањето на наставката за акузатив во турскиот јазик”¹⁹⁹.

Наставката за акузатив е *-ı/ı*.

Денешната состојба со акузативот во ТГОПР не е многу променета од времето на Катона и Какук²⁰⁰. Во зависност од последниот глас на зборот, акузативот во ТГОПР го забележавме во една од следниве варијанти:

¹⁹⁷ Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, Ankara, 1990, s. 327.

¹⁹⁸ За акузативот нашироко пишува и историски го третира и познатиот лингвист К. Гронбех во петтата глава на своето дело објавено во далечната 1936 година под наслов “Конструкцијата на турскиот јазик”: Grönbech, K., *Türkçenin Yapısı, Çeviren: Mehmet Akalın*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 609, Ankara, 1995, s. 123-141.

¹⁹⁹ Aydın, Özgür, *Türkçe’de Belirtme Durumu Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem*, Dil Dergisi, Sayı 52, 1997, s. 5-17.

²⁰⁰ Спореди: 1. Katona, Louis K., *Le dialecte Turc de la Macédoine de l’Ouest*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1969, Ankara, 1969, s. 161; 2. Kakuk, Suzanne, *Le dialecte Turc d’Ohrid en Macédoine*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI (2-3), 1972, pp. 245.

1. Кога именката завршува на консонант, акузативот има само една варијанта, /-i/: ałtınları (6/12), anami (36/2), aķıtmaaları (21/12), Arnauti (31/33), ađaci (34/7), biri (18/11), bizi (18/15), baalı (9/22), baķraçı (19/4), Bayram'i (18/8), beni (39/22), bezimizi (33/15), buni (31/15), camı (10/5), çobani (15/19), uvaalı (15/20), dikenı (14/2), durumu (31/26), ekini (35/22), ekmegi (11/6), elimi (10/6), ekmegi (12/5), erifi (46/7), erkegi (25/31), eęegi (5/2), eti (15/4), evlatları (18/9), fılcani (18/19), fenaalıları (25/9), horozı (11/8), ii (34/4), ilani (46/6), inegimi (6/1), insani (7/10), iři (7/25), kibridi (13/7), kaıdi (41/7), lafi (17/4), Makedoni (31/33), muabetleri (18/16), mumi (13/7), nouđi (21/13), Nuredin'i (10/18), pakedi (18/24), kaigi (31/20), karınızı (18/6), kařigi (21/14), kınabi (10/17), kızi (9/17), krevetleri (10/17), kurti (11/8), kısmetimi (6/5), kızınızı (41/3), riskimi (6/5), sepetçeni (1/6), sofranızı (18/6), susurkaaları (18/11), tütünü (18/22), taři (17/2), unı (21/13), uküzi (20/6), vaķtımızı (36/16), yemegi (36/4), yoalı (44/7), yüzümüzi (34/14), и др.

2. Кога именката завршува на вокал, тогаш постојат два моменти:

- Ако претходно зборот има добиено присвојна наставка за трето лице еднина или множина, тогаш пред акузативот се додава и еден споен консонант, односно **прономиналното “n”**²⁰¹: abdesini (8/6), adetini (21/17), adını (25/36), amicasını (17/1), ayatını (18/10), aynisini (32/5), başını (34/5), begirini (40/32), Bibliya'larını (31/10), eizini (41/10), dinini (31/5), daını (43/11), derisini (15/4), dermanını (33/11), elbisesini (31/14), ekmeçesini (20/5), eęegini (22/4), evlatlarını (25/24), evini (18/4), filanını (44/4), gendini (38/7), horozuni (11/3), iini (9/17), işini (18/21), keçisini (11/4), kitabını (31/11), köpeķlerini (38/7), lafetmesini (40/14), misirini (46/1), odunlarını (13/4), kızını (15/18), konuřtuklarını (40/3), kuyruđuni (46/4), söylediklerini (32/7), sünnetini (21/17), řeyini (31/10), yüzünü (1/1), yarısını (6/18), yegenesini (8/5), yüregini (18/29), и др.

- Во други случаи кога именката завршува на вокал, поради динамичниот акцент на зборот, и неакцентираноста на последниот

²⁰¹ За прономиналното “n” види: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Prof. Dr. Talât Tekin'in Gramer Terimleri Sözlüğü Üzerindeki Eleřtirilerine Cevaplarımız: II*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 388.

слог, вокалот од акузативот се спојува со спојниот вокал кој доаѓа меѓу двата вокали и на тој начин на крајот останува само “y”²⁰². Причина повеќе за ова е и полувокалноста на консонантот “y”. Еве некои од примерите кои ги забележавме: Aıçey (40/28), áunay (43/17), baıtay (35/10), sámıy (24/5), çöüçey (7/24), çukúrçey (34/6), dáriy (35/19), dériy (15/7), dúnyay (31/36), éşuy (25/1), kápiy (24/7), katçey (35/24), keçiy (11/9), kélçey (35/6), mait^sáçey (33/7), martinkáçey (1/2), máşay (41/3), máyay (21/13), Mustáfa'y (13/6), ósay (22/6), páray (39/16), pótay (32/2), pótey (43/11), kándılçey (18/24), kápiy (10/16), kaşıçey (21/13), kaşay (21/15), kúziy (27/6), rúyay (13/10), sábay (24/6), simitçey (20/5), Svatósşay (42/6), tencérey (21/14), yumurtaçey (1/1), yumúrtay (28/6), и др.

- Меѓутоа, забележавме и примери кога акузативот на крајот од зборот многу јасно се слуша, додека, пак, испуштен е спојниот консонант “y”: boğdai (36/6), kói (24/1), sói (31/8), súi (2/11), şéi (28/8), и др. Оваа колебајност, веројатно, е поради некоја од следниве причини:

- под влијание на индоевропските јазици (пред сè, македонскиот и албанскиот), **динамичниот акцент**, кој го потемнува изговорот на вокалите на крајот од зборот;
- поради полувокалноста на консонантот “y”, **избегнување на состојбата "вокал-полувокал-вокал"**.

3. Датив.

Дативот е падеж кој именката во именските групи и реченицата ја поврзува со глаголот, со функција на насочување и приближување²⁰³. Наставката за датив е /-A/²⁰⁴. Освен тоа, дативот покажува и место, време, споредување, причина, давање, исказ, интензивирање и др., а

²⁰² За проблематиката и употребата на спојните консонанти и помошните гласови, види во следниве трудови: 1. Kibaroglu, Hülya, *Dil Yanlışları*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 139-142; 2. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses*, Türk Dili, Sayı 585 - Eylül 2000, Ankara, s. 219-225.

²⁰³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 24.

²⁰⁴ За историскиот развој на оваа наставка, види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 598, Ankara, 1994, s. 10-12.

зборот кој ја добиваа оваа флексија во реченицата ја има функцијата на додаток за место²⁰⁵.

1. Во ТГОПР, кога именката завршува на консонант, наставката за датив доаѓа веднаш после именката. Ги забележавме двете варијанти на наставката за датив:

/-a/: *áira* (2/5), *akıma* (24/4), *Alıáima* (18/11), *armánlara* (36/3), *astáıga* (25/13), *áva* (46/1), *ágaca* (22/1), *báira* (43/17), *bána* (6/7), *bakımağa* (32/2), *bözguna* (40/27), *çáira* (43/17), *çaya* (3/1), *çuvala* (15/14), *dága* (34/5), *dúda* (29/1), *ıłana* (46/3), *ínsana* (10/10), *ónlara* (15/13), *ormancılara* (36/4), *kırtá* (6/4), *ıafa* (9/7), *yáumağa* (31/5), *zorıkılara* (43/6), и др.

/-e/: *Atátürk'e* (1/19), *bíze* (18/9), *cévize* (25/11), *çöcüge* (31/15), *dügüne* (41/1), *derménlere* (25/14), *dertlerimiz* (1/19), *ekmege* (12/6), *eşege* (5/1), *éve* (6/3), *évime* (15/12), *ışe* (21/2), *ışlemege* (40/14), *kíme* (43/19), *mibáreke* (8/3), *síze* (10/20), *ügrétmege* (26/3), *ünüme* (32/13), *yere* (29/1), и др.

2. Во услови кога именката завршува на вокал, тогаш евидентираваме неколку состојби:

- Меѓу последниот вокал на зборот и наставката за датив, впрочем како и во СТЈ, се вметнува спојниот консонант “y”:

/-(y)a/: *Ankára'ya* (31/24), *cúmaya* (33/6), *hazırılamaya* (41/5), *ósaya* (24/10), *óraya* (25/1), *maksımlara* (36/7), *Óri'ya* (15/14), *Qála'ya* (33/1), *qápiya* (33/6), *qúziya* (38/3), *aşáiya* (40/8), *búraya* (7/3), *pağaya* (39/7), *qósaaya* (42/10), *qómşiya* (12/7), *quyúnciya* (39/15), *súya* (20/8), *yáriya* (35/19), *ósaya* (24/10), и др.

/-(y)e/: *astáneye* (39/25), *Aıçe'ye* (40/34), *baçeye* (6/8), *bériye* (14/1), *cámiye* (7/31), *çukúrçeye* (34/5), *deréseye* (45/7), *dereye* (25/12), *gériye* (35/20), *içériye* (9/5), *ilériye* (33/6), *izmétçiye* (17/31), *keçiye* (11/9), *Qırste'ye* (10/14), *kımseye* (25/4), *kışıye* (36/4), *óreye* (25/19), *pırvıçeye* (28/7), *póteye* (43/10), *sopaçeye* (27/4), *ülkeye* (39/5), и др.

²⁰⁵ *Türk Dili ve Kompozisyon*, op. cit., 115.

- Кога зборот завршува со присвојна наставка за трето лице еднина или самиот збор е показна придавка или показна замена, тогаш пред наставката за датив се вметнува спојниот консонант “n”, кој инаку, како што објаснивме и погоре, се вика и прономинално “n”:

/-(n)a/: áǵzına (37/3), áǵ!ına (15/2), a!!íǵına (17/3), asta!árına (25/3), aǵaísına (33/14), ayáǵ!árına (43/6), baǵına (43/16), beyaz!íǵına (17/3), boyun!árına (43/1), búna (7/34), çatísına (6/14), damádına (12/4), dıǵarísına (32/13), ǵarísına (7/12), ǵaynatásına (32/5), kenárına (35/15), ǵocásına (39/6), ǵomǵısına (6/18), nikáına (41/8), óna (7/24), и др.

/-(n)e/: begírine (14/6), boylésine (3/4), dínine (31/31), elçelérine (1/2), éline (19/7), evlérine (18/30), íçine (6/5), parmaçelérine (1/2), sepetçésine (1/6), taríine (31/32), řéine (41/8), üzérine (38/5), и др.

Меѓутоа, тука треба да се напомене една многу важна особина на ТГОПР: дативното значење многу често се изразува со наставката за локатив. За ова зборува и Какук²⁰⁶. Во продолжение ќе дадеме само по неколку примери, бидејќи наставката за локатив детално ќе ја обработиме малку потаму во овој труд.

/-da/: ámamda (9/11), cámda (13/4), cámida (24/4), çátida (8/8), ódada (36/2), ón!arda (1/10), órda (3/4), и др.

/-de/: Dere'de (25/10), élinde (43/5), evde (43/9), yúzümde (13/8), и др.

/-ta/: áyaǵta (14/2), и др.

/-te/: ǵurbette (18/11), mibáreǵte (8/1), и др.

4. Генитив.

Генитивот е падеж кој формира релација помеѓу именката на која се додава и некоја друга именка²⁰⁷. За неговата прастара форма не може многу што да се каже, бидејќи дури и во Орхунските натписи, кои

²⁰⁶ Какук, *op. cit.*, 245.

²⁰⁷ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, *op. cit.*, 23.

се најстари пишани документи/споменици на турскиот јазик, се среќава едвај 12 пати²⁰⁸.

Во ТГОПР постојат три варијанти на генитивната наставка, односно */-in/*, */-un/* и */-ün/*, додека варијантата */-in/* не се користи. До истиот заклучок доаѓа и Катона²⁰⁹.

Кога во финалната позиција на именката се наоѓа консонант, тогаш наставката за генитив доаѓа директно:

/-in/: *bekár*ların (33/2), *çóbanın* (38/1), *çöcük*lerin (43/1), *dáğın* (6/3), *dérvişin* (11/2), *eltilerim*in (21/5), *eşegin* (22/7), *gélinin* (43/11), *ğurbetin* (18/29), *hálkın* (25/1), *hávanın* (7/8), *ılanın* (46/4), *ínsanın* (23/6), *kímın* (42/4), *merdüvenin* (13/4), *sándığın* (9/19), и др.

/-un/: *dóstumun* (4/3), *hórozun* (11/8), и др.

/-ün/: *çócsüğün* (25/9), *gólün* (28/5), *köyün* (15/1), и др.

Но, кога во финална позиција се наоѓа вокал, тогаш пред генитивот доаѓа спојниот консонант “n”:

/(n)ın/: *áylenin* (43/20), *Behtaşı'nın* (31/31), *cáminin* (24/4), *errísinin* (25/38), *kímsenin* (6/5), *kíšinin* (11/3), *mállenin* (43/8), *Músa'nın* (10/2), *obírının* (36/1), *kışçenin* (1/12), *kızinın* (27/5), *túrbenin* (33/3), *tauşançenin* (35/23), и др.

/(n)un/: 26/11), *ónun* (31/8), *súnun* (43/12), и др.

/(n)ün/: *ülümünün* (21/12), *çöcsüğünün* (17/3), *küçüğünün* (35/1), и др.

5. Локатив.

Локативот ги поврзува именките со глаголите, односно во зборовните групи и реченицата го покажува местото на дејството²¹⁰.

Во ТГОПР се користат сите четири варијанти на локативот, односно */-da/*, */-de/*, */-ta/* и */-te/*²¹¹.

Варијантата */-da/*:

²⁰⁸ Grönbech, *op. cit.*, 87.

²⁰⁹ Katona, *op. cit.*, 161.

²¹⁰ *Türk Dili ve Kompozisyon, op. cit.*, 116.

²¹¹ За историскиот развој на оваа наставка во: Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri...*, *op. cit.*, 13-14.

- Кога во финална позиција се наоѓа вокал од заден ред: *aşada* (7/6), *Dánska'da* (18/28), *ódada* (36/14), *óvada* (36/5), *sófrada* (36/11), *súda* (42/4), и др.

- Меѓутоа, интересно е што оваа варијанта доаѓа и кога во финална позиција се наоѓа вокал од преден ред, но кој во минатото бил од заден ред. Значи, тука се присутни трагите на старата вокална хармонија: *áv|ida* (24/4), *çátida* (8/8)²¹², *ķápida* (33/5), и др.

- Кога последниот слог на зборот содржи вокал од заден ред и во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант: *ánamda* (36/1), *ármanda* (21/1), *ágamda* (18/1), *bá|kanda* (27/1), *bábamda* (18/1), *Bulğarístan'da* (31/6), *búrda* (31/13), *cámda* (13/4), *dáğda* (34/7), *dokuzda* (21/13), *ón|arda* (39/7), *órda* (40/15), *Ramázan'da* (21/1), *sóna* (20/6), *Ġirñçar'da* (8/2), *yázda* (21/1), и др.

- Меѓутоа, истата варијанта за датив доаѓа и кај некои зборови од странско потекло, односно кога последниот слог содржи вокал од преден ред, а во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант: *Negótin'da* (10/1), и др.

Варијантата /-de/:

- Кога во финална позиција се наоѓа вокал од преден ред: *aváncede* (21/13), *bášçede* (32/3), *béride* (3/7), *kóşede* (8/5), *mállede* (21/18), *ķrevétçede* (10/3), *sénede* (18/30), и др.

- Кога именката чиј последен слог содржи вокал од преден ред или кој во минатото бил од преден, а сега е од заден ред, има добиено присвојна наставка за трето лице еднина, или, пак, самиот збор е показна придавка или показна замена, тогаш се користи оваа варијанта на дативот: *béşinde* (33/1), *biçiminde* (43/15), *birinde* (31/18), *birisinde* (13/2), *cébinde* (1/15), *çevresinde* (25/16), *dibinde* (11/5), *élinde* (13/7), *etéğinde* (46/6), *günde* (21/2), *gólde* (35/17), *içerisinde* (25/33), *íçinde* (32/3), *inégimde* (6/1), *mallésinde* (9/3), *tepesindedir* (31/13), *şeyinde* (25/34), *ününde* (26/4), *üstünde* (46/6), *üstlerinde* (7/20), *yedisinde* (2/2), и др.

²¹² Во овој пример, наставката за локатив има значење на датив, но сакавме да ги покажеме трагите на историската вокална хармонија.

- Кога последниот слог на зборот содржи вокал од преден ред и во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант: anneannélerde (1/9), bízde (18/21), bénde (18/19), derménlerde (25/15), évde (28/5), kóyde (11/6), mindérlerde (36/12), nérde (7/3), súfürde (21/2), sénde (17/7), şeýde (43/15), üstümde (10/5), и др.

Варијантата /-ta/:

- Оваа варијанта на дативот се користи кога последниот слог на именката содржи вокал од заден ред, додека, пак, во финална позиција се наоѓа безвучен консонант: a|çaқта (10/3), Arnaútluқ'ta (31/29), internáтта (10/1), қақтаdır <қақ+та... (24/9), қарánlıқта (24/3), Spás'ta (3/8), tábutta (8/6), úzaқта (13/7), váқıtта (24/6), yáтақта (7/20), и др.

Варијантата /-te/:

- Во ситуација кога последниот слог на именката содржи вокал од преден ред и во финална позиција се наоѓа безвучен консонант, тогаш наставката за датив ја има токму оваа варијанта. Примери: beşikte (35/13), dúzlükte (25/41), gúrbette (18/11), mektepte (10/1), mibarekte (8/1), и др.

Како што спомнавме погоре кога зборувавме за дативот, карактеристично за ТГОПР е тоа што многу често морфолошкиот локатив се користи и за изразување семантички датив. Со други зборови кажано, наставката за локатив се користи и за изразување на датив. Иако овие падежи во праксата морфолошки се исти, сепак на семантички план има дистинкција меѓу нив.

На семантичко ниво, секогаш кога се изразува движење или насока, станува збор за дативот, додека, пак, тоа го нема кај локативот, кој изразува конкретно место, без фактичко движење или покажување насока.

6. Аблатив.

Аблативот е падеж кој во турскиот јазик, преку именката на која доаѓа, го изразува излегувањето или оддалечувањето на дејството кое

го покажува глаголот²¹³ и на тој начин ја поврзува именката со глаголот²¹⁴. Морфолошката форма е /-DAn/²¹⁵. Катона вели дека локативот и аблативот понекогаш меѓу себе се мешаат²¹⁶, но ние не забележавме такви примери.

Овој падеж, во зависност од вокалната и консонантската хармонија, како и од тоа дали доаѓа на именка која завршува на вокал или консонант, може да ги има следниве варијанти:

Варијантата /-dan/:

- Последниот слог на именката содржи вокал од заден ред и во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант: aĝaĉlardan (1/7), aĝşamdan (1/12), aġacaĝlardan (17/13), astaġıġlardan (43/2), ayaĝlardan (7/21), ayardan (10/11), camdan (13/3), onlardan (10/16), saydan (7/32), T^saredvor'dan (21/3), и др.

- Иако последниот слог не содржи вокал од заден ред, некои зборови од странско потекло, исто така, кога во финална позиција имаат звучен консонант или сонант, ја добиваат оваа варијанта: aġumindan (25/9), Negotin'dan (10/3), и др.

- Кога во финална позиција се наоѓа вокал од заден ред: Beġat^sırġva'dan (21/3), Buġaġo'dan (3/7), sonadan (9/12), и др.

- Но, и зборовите чии вокали во финална позиција во минатото биле од заден ред, иако денес се од преден ред, ја добиваат оваа варијанта: aġridan (9/12), ġorġidan (8/5), и др.

- Зборовите кои имаат добиено присвојна наставка за трето лице, пред да ја добијат оваа варијанта на наставката за аблатив, најпрвин меѓу вокалот од заден ред и наставката за аблатив се вметнува спојниот консонант “n”. Ова правило, исто така, важи и за показните придавки и показните заменки. Примери: bündan (25/31), ġizġinġiġından (15/10), ondan (25/36), sevdásından (9/7), и др.

Варијантата /-den/:

²¹³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 24.

²¹⁴ Yavuz, Prof. Dr. Kemal; Yetiş, Prof. Dr. Kâzım; Birinci, Prof. Dr. Necat, *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*, Bayrak, İstanbul, 1997, s. 100.

²¹⁵ Старата форма на оваа наставка е /-Din/ или, поточно, ги имала следниве четири варијанти /-dın/, /-din/, /-tın/ i /-tin/. Види во: Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri...*, op. cit., 14-18.

²¹⁶ Katona, op. cit., 162.

- Последниот слог на именката содржи вокал од преден ред и во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант: *bírden* (9/19), *bízden* (33/6), *érkenden* (40/28), *évdén* (18/20), *évelden* (21/1), *gúlden* (1/2), *gólden* (28/4), *ışlerden* (28/8), *súfürden* (21/2), *tarıklarden* (31/30), *şeyden* (18/31), и др.

- Кога во финална позиција се наоѓа вокал од преден ред, тогаш се користи варијантата */-den/*: *Dirméni'den* (21/3), *éskiden* (14/5), *páreden* (18/31), *pristanışteden* (25/36), *ķaváıçeden* (34/9), *úlkeden* 39/4), *yóıçeden* (3/2), и др.

- После присвојна наставка за трето лице кој содржи вокал од преден ред, пред да дојде варијантата */-den/* се вметнува спојниот консонант “n”: *ústúnden* (25/9), *gözúnden* (н.з.), и др.

- Меѓутоа, и после присвојните наставки кои денес содржат вокал од заден ред, а во минатото биле од преден ред, исто така, ја добиваат оваа варијанта, но, исто, со претходно вметнување на консонантот “n”: *köylérinden* (10/11), *üstlérinden* (7/21), *évinden* (9/17), и др.

Варијантата */-tan/*:

- Оваа варијанта на наставката за аблатив доаѓа во услови кога последниот слог на зборот содржи вокал од заден ред, додека во финална позиција се наоѓа безвучен консонант: *étraftan* (19/2), *ıaftan* (9/7), *táraftan* (18/13), *úzaķtan* (40/29), *yáрмаķtan* (21/3), *yorgúnıuķtan* (40/19), и др.

Варијантата */-ten/*:

- Варијантата */-ten/* се користи кога последниот слог на зборот содржи вокал од преден ред, а во финална позиција се наоѓа безвучен консонант: *éķmeķten* (12/4), *éşekten* (3/5), *gúneşten* (1/3), *gerçekten* (39/19), *ılķten* (7/5), *kéreķten* (40/20), *Pogradet's'ten* (31/26), *Úsküp'tendir <Úsküp+ten... (2/15), yémeķten* (18/31), и др.

- Но, и зборовите кои во минатото добивале наставка со вокал од преден ред, а денес се од заден ред, исто така ја добиваат оваа варијанта на наставката за аблатив. Забележавме дека ова

правило важи само за партиципната наставка **/-Dık/**: *geldiktén* (19/6), *girdiktén* (46/11), *gittiktén* (37/1), *pişirdiktén* (38/2), *yedikten* (46/5), и др.

7. Инструментал.

Инструменталот е падеж кој во турскиот јазик ја покажува состојбата на именката чијашто референца е на некој начин “инструмент” или покажува “заедништво” со дејството изразено преку глаголот²¹⁷.

Интересно е што во ТГОПР овој падеж, во однос на вокалот, има само меки варијанти. Ова е поради тоа што наставката за инструментал води потекло од сврзникот “**ile**”, но после суфиксацијата на истиот, мекоста е задржана.

Варијантата /-le/ се сретнува во следниве ситуации:

- Кога зборот завршува на консонант: *akılle* (23/8), *atlarle* (17/30), *baıle* (9/17), *beyazle* (43/3), *bizimle* (18/5), *camle* (9/20), *çapaıarle* (36/3), *çarşafle* (28/9), *dizlerle* (24/5), *emeılemekle* (24/6), *eyikle* (10/22), *gizlilikle* (6/3), *gülmekle* (1/19), *insanlarle* (31/21), *kilitle* (1/12), *kurşunle* (9/19), *mümle* (13/10), *onlarle* (25/31), *pengirle* (21/7), *polislarle* (46/6), *ıandilçelerle* (18/24), *kaşıkle* (21/17), *ıaynatmakle* (28/2), *ıoşmakle* (5/2), *ıoyunlarle* (27/1), *ıınaplarle* (10/17), *ıısçemle* (40/5), *samanle* (14/5), *saple* (43/1), *sakalle* (13/9), *sesle* (34/13), *taşılarle* (25/28), *taşle* (25/23), *tezekle* (14/5), *şetmekle* (1/19), *ğurbetle* (18/32), *yale* (21/11), *yanakle* (9/5), *yaşıllarle* (31/8), *yavaşle* (40/21), *zorlukle* (40/11), и др.

- Кога зборот завршува на вокал:

- доаѓа до елизија на еден од двата вокали, односно на последниот вокал на зборот и првиот вокал на партикулата “**ile**”: *ayaılarıle* (8/6), *gözlerıle* (17/4), *kaşlarıle* (17/4), *ıuzıle* (38/5), *süle* (28/1), и др.

- меѓутоа, постојат и голем број на други примери кај кои не доаѓа до елизија, со таа разлика што првиот вокал од партикулата “**ile**” при суфиксацијата се менува во “**y**”: *anasıyle*, *arıardaşıarıyle*, *ayıçeyle*,

²¹⁷ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 25.

bahtíyle, birbirleríyle, çiftéyle, dövlétiyle, düşüncéylesık, evlatlarıyle, gümçesiyle, Kelçe'yle, paráyle, kavalçesiyle, kurbagaçéyle, kırpáyle, Sılavé'yle, sabáyle, sürüsüyle, sütiyle, sırayle, yumurtáyle, и др.

- кај показните придавки и показните заменки, пак, пред наставката за инструментал се вметнува прономиналниот консонант “n”: bunúnle (н.з.), şunúnle (н.з.), onunle (9/11), и др.

- Во СТЈ, показните придавки со оваа суфиксација претрпеле промени, односно тука се работи за регресивна асимилација. Во ТГОПР регресивната асимилација не е настаната: bóle (34/6), bóyle (10/5), óle (19/4), óyle (21/7), şóle (н.з.), şóyle (24/8). Како што може да се види, кај овие примери постои дихотомија, дури, делумно, може да се каже дека постои и трихотомија (со /-n/ на крајот). Оваа дихотомија постои само во охридско-струшкиот крај, додека во преспанскиот регион секогаш се користат варијантите со “y”.

Меѓутоа, се сретнува и **една друга варијанта на инструменталот**, т.е. **/-len/**. Всушност, оригиналната наставка за инструментал во турскиот јазик е **/-n/**, но низ вековите своето место го препушта на партикулата “ile”²¹⁸. Аломорфот **/-len/** во основа доаѓа од партикулата “ile”, но со инструменталната флексија **/-n/**, кои заедно потоа стануваат флексивни. Оваа наставка во СТЈ веќе е архаизам, но во охридско-струшкиот регион многу често се користи, додека во преспанскиот регион е пред изумирање и се среќава инцидентно. Оваа форма е прикажана и кај Какук²¹⁹. Еве примери и за тоа:

- Кога зборот завршува на консонант: anahtárlen (39/26), arabalarılen (25/19), atlarılen (17/24), Bayram'len (18/5), beharlarılen (1/1), göllen (35/16), insanlarılen (31/11), kervánlen (31/28), kilítlen (43/11), káıklen (31/18), kaşıqlen (19/4), kaváqlen (43/6), kızlen (41/10), koinlarılen (19/1), koşmaklen (38/5), sütlen (21/11), sepetçénlen (1/6), Sveti_Stefán'len (25/12), sıraylen (17/12), taşlen (39/13), tellá!len (39/8), Ümer'len (31/25), yavaşlen (15/19), и др.

- Кога зборот завршува на вокал:

²¹⁸ Повеќе за оваа проблематика види во: Ergin, *op. cit.*, 237-239.

²¹⁹ Kakuk, *op. cit.*, 245.

- како што видовме и погоре, со елизија на еден од вокалите: *anasílen* (15/1), *dauílen* (41/3), *eḡserílen* (43/3/), *Ḳlíment Ohridskí'len* (31/4), *ḡaragílen* (21/16), *ḡoin'arílen* (15/18), *sa!l'ílen* (33/6), и др.

- слично на погоре кажаното, кај некои примери наместо елизија на еден од вокалите, вториот вокал при суфиксација се трансформира во “y”: *boḡḡáylen* (43/12), *boḡdáylen* (36/10), *emríylen* (41/3), *ḡavlíylen* (41/3), *ḡopriváylen* (43/6), *ḡurbaḡáylen* (38/3), *Tito'ylen* (1/18), и др.

Како што може да се види од изложеното, апсолутно нема никаква разлика меѓу условите за користење на варијантата /-le/ и /-len/. Всушност се работи за, ако може така да се каже, лингвистичко двоумење, односно сеуште трае преодниот период во кој полека, но сигурно, оригиналната наставка за инструментал, т.е. /-n/ целосно замира. На овој план, преспанскиот регион е понапред од охридскиот (Охрид и Струга).

8. Екватив.

Еквативот не се користи многу во ТГОПР. Овој падеж во турскиот јазик го има следното значење: меѓу именката на која доаѓа и глаголот, или некој друг елемент на реченицата, формира однос на равенство врз основа на компарирање²²⁰.

Иако во ТГОПР евидентираваме многу мал број на примери, односно само неколку, сепак треба да се каже дека состојбите со оваа наставка не се толку едноставни, бидејќи, како што тврди Зејнеп Коркмаз, некои лингвисти оваа наставка некогаш ја третираат како компаратив, а некогаш како инструментал²²¹. Ведат Ујгур вели дека наставката за екватив со своите функции се користи наместо партикулите “gibi”, “göre”, “kadar”²²², додека, пак, Нуреттин Коч дава

²²⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 25.

²²¹ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 12-84.

²²² Uygur, Yard. Doç. Dr. C. Vedat, *Eşitlik (Ekuvatif) Eki ve Eşitlik (Ekuvatif) Grubu Üzerine*, Türk Dili, Sayı 546 - Haziran 1997, Ankara, s. 547-548.

примери кога оваа наставка се користи како “флективна партикула” (ek edat) и, дури, како деривативна наставка²²³.

Во СТЈ формата на оваа наставка е /-ca/²²⁴. Во ТГОПР, пак, не е многу функционална и се користи само инцидентно. Евидентиравме едвај неколку примери со следниве варијанти:

/-ø/: sáde (sadece) (8/5).

/-ca/: fáz!áca (31/29).

/-ce/: senelerce (6/1).

/-cez/: yo!ícez (н.з.).

ПРИСВОЈНИ НАСТАВКИ

Присвојните наставки го покажуваат “сопственикот” на именката. Познатиот руски лингвист А.Н. Кононов вели дека тоа се наставки на граматичката категорија која го покажува односот помеѓу лицето и предметот²²⁵. Овие наставки се слични како и кај другите туркиски јазици²²⁶.

Присвојните наставки во ТГОПР се следниве:

- **1 лице еднина, /-(i)m/:**
 - Кога именката завршува на вокал, варијантата е /-m/: ánam (18/11), ágam (18/6), bábam (18/9), çóuçem (15/4), kéndim (13/1), қауnám (13/5), қауnátam (21/8), kışçemdir (40/28), şamíçemi (35/17), и др.
 - Кога именката завршува на консонант, но во последниот слог има нелабијален вокал, без разлика дали е од преден или од заден ред, тогаш пред наставката доаѓа помошниот глас “i”, односно варијантата е /-(i)m/: amicá!arım (36/4), A!áima

²²³ Koç, Nurettin, *-ca Eki Üzerine*, Türk Dili, Sayı 582 - Haziran 2000, Ankara, s. 505-514.

²²⁴ Околу оваа наставка Зејнеп Коркмаз има една извонредна и многу детална студија, во која ги опфаќа различните употреби, вклучувајќи и ја стереотипизација на наставката. Види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Dilince +ca Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerinen Bir Deneme*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995

²²⁵ Кононов, А.Н., *Грамматика современного турецкого языка*, Академия наук СССР, Институт востоковедения, Москва - Ленинград, 1956, с. 73.

²²⁶ За една кратка споредба на присвојните наставки во турскиот и узбечкиот јазик, види во: Yılmaz, Şeref, *İyelik Ekinin Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Şekilleri ve Kullanımları*, Türk Dili, Sayı 543 - Mart 1997, Ankara, s. 285-287.

(18/11), *âkııma* (24/4), *bénim* (25/5), *bıldıđım* (25/5), *çánım* (6/6), *éllerım* (10/8), *eltilérımın* (21/5), *élımı* <el+(ı)m... (10/6), *ékmeđım* (12/5), *évladı*m (41/2), *évıme* <ev+(ı)m... (15/12), *ıçım* (27/7), *inégımı* (6/1), *ísmım* (27/5), *ķardaşı*m (31/23), *ķismetımı* <ķismet+(ı)m... (6/5), *martúfaı*m (1/14), *rısķımı* <rısķ+(ı)m... (6/5), *yáptıđım* (31/8), *yórganım* (7/23), и др.

- Кога именката завршува на консонант, но во последниот слог има лабијален вокал од заден ред, тогаш пред наставката доаѓа помошниот глас “u”, односно варијантата е /-(u)m/: *búlduđım* (31/15), *dóstım* (1/17), *ķonuştıđım* (31/11), *óđlum* (15/4), *vúçudım* (13/8), и др.
- Кога, пак, именката завршува на консонант, но во последниот слог има лабијален вокал од преден, тогаш пред самата наставка доаѓа помошниот глас “ü”, односно варијантата е /-(ü)m/: *únüme* <ün+(ü)m... (32/13), *ústümde* <üst+(ü)m... (10/5), *yüzümde* <yüz+(ü)m... (13/8), и др.
- **2 лице еднина /-(ı)n/:**
 - Секогаш кога именката завршува на вокал, се користи варијантата /-n/: *ánana* (45/3), *hıssen* (41/4), *sepétçeni* <sepet+çe+n... (1/6), и др.
 - Во услови кога именката завршува на консонант, а во последниот слог има нелабијален вокал, без разлика дали е од преден или од заден ред, тогаш пред наставката доаѓа помошниот глас “ı”, односно варијантата е /-(ı)n/: *áđın* (38/4), *ísmın* (27/4), *istedıđın* (45/5), *néyın* (17/8), *ufıadıđın* (17/11), и др.
 - Кога именката во финална позиција има консонант, но во последниот слог има лабијален вокал од заден ред, тогаш пред наставката доаѓа помошниот глас “u”, односно варијантата на оваа наставка е /-(u)n/: *ķóııuđın* (н.з.), *óđunın* (н.з.), и др.
 - Во услови, пак, кога именката во финална позиција има консонант, но во последниот слог има лабијален вокал од

преден ред, тогаш пред наставката доаѓа помошниот глас “u”, односно варијантата на оваа наставка е /-(ü)n/: gózüñ (н.з.), kóyüñ (н.з.), и др.

- **3. лице еднина /-(s)i/²²⁷:**

- Секогаш кога именката завршува на консонант и наставката се наоѓа во финална позиција, тогаш варијантата е /-i/: ádeti (21/18), ádi (33/10), álti (1/12), áyagi (14/2), bíri (46/1), bói (25/35), díni (31/29), dájadi (40/25), dósti (4/1), (17/4), íçi (34/4), ínanci (25/1), íşi (40/18), kénari (10/4), ¡áfi (16/1), o!dugí (31/13), kórktugí (34/12), ríski (33/2), sói (31/8), söylédigi (34/13), ústi (35/21), üsti (3/9), yaptığı (31/31), и др.
- Но, кога именката завршува на вокал и наставката се наоѓа во финална позиција, тогаш варијантата е /-(s)i/²²⁸: akırábası (8/1), amícası (16/1), árası (22/8), arkası (38/7), áylesi (44/4), bábası (9/1), başkası (4/2), biránğısı (10/12), Cumaértesi (15/7), dünyası (25/23), elbísesi (31/10), étkısi (31/30), fázlası (25/37), géndisi (31/16), ikısi (17/7), ikáyesi (5/5), kótüsi (41/5), maít^sası (33/3), mállesi (25/35), kálası (25/25), kárisı (40/32), kaynánası (12/5), kéndisi (31/10), kışçesi (40/5), kócası (40/24), komşısı (12/5), kókusi (42/6), kuşáçesi (33/3), kútisi (25/22), tülbençesi (33/3), üçüncüsü (32/10), и др.
- Кога именката завршува на консонант, а присвојната наставка не е во финална позиција, тогаш варијантата е тврда, односно е /-i/: adétini (21/17), adını (25/36), a!lígına (17/3), áltında (25/11), ak!ına (34/5), ás!ında (40/2), asta!arına (25/3), ágzına (37/3), ayak!arına (43/6), ayátini

²²⁷ За посебната употреба на посесивната наставка за 3. лице еднина во староанадолскиот турски јазик, како и причините зошто после оваа наставка пред падежи доаѓа спојниот консонант “n”, односно “прономиналното ‘n’”, види во: Gülsevin, Yrd. Doç. Dr. Gürer, *Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı*, Türk Dili, Sayı 466 - Ekim 1990, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, s. 187-190.

²²⁸ Покрај широко прифатеното становиште дека “n, s, ş, y” се спојни консонанти во турскиот јазик, сепак сеуште траат дискусиите околу тоа дали и кои од нив навистина се спојни консонанти. За едно тврдење дека консонантот “s” во оваа и други слични наставки не е споен консонант, туку “помошен глас”, види во: Kibaroglu, Hülya, *Dil Yanlıřları*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 140.

(18/10), b^ır^ınde (31/18), b^aş^ına (43/16), bat^ış^ında (25/5), beg^ır^ıni (40/32), b^eş^ınde (33/1), beyaz^ığ^ına (17/3), biç^ım^ınde (43/15), ç^eiz^ıni (41/10), dⁱb^ınde (11/5), dⁱn^ıni (31/5), d^alı^ıni (43/11), dam^ad^ına (12/4), derm^an^ıni (33/11), elç^el^er^ıne (1/2), e^linde (13/7), et^eğ^ınde (46/6), eş^eğ^ıni (11/3), etr^af^ında (11/2), e^vini (18/4), fil^an^ıni (44/4), iç^er^ıs^ınde (25/33), iç^ınde (32/3), iç^ıne (6/5), iş^ıni (18/21), in^eğ^ıni (6/5), keç^ıs^ıni (11/4), kit^ab^ıni (31/11), k^opek^le^rini (38/7), misⁱr^ıni (46/1), nik^ana (41/8), ob^ır^ın^ın (36/1), odun^lar^ıni (13/4), parmaç^el^er^ıne (1/2), kı^rk^ında (21/12), kı^zini (40/4), kı^zıg^ın^ığ^ından (15/10), s^unn^et^ıni (21/17), ş^eine (41/8), ş^ey^ıni (31/10), tar^ığ^ıne (31/32), yan^ında (37/3), yak^ın^ığ^ında (15/1), yaş^ında (18/11), y^ur^eğ^ıni (18/29), и др.

- Именката која завршува на вокал, а присвојната наставка не се наоѓа во финална позиција, вокалот од наставката е тврда, а пред неа во интервокална позиција се вметнува споен консонант. Значи, варијантата е /-(s)ı/: a^lt^ıs^ında (33/1), amⁱç^as^ıni (16/1), aş^as^ına (33/14), ayn^ıs^ıni (32/5), b^ır^ısi (38/1), b^ır^ıs^ınde (13/2), boyl^es^ıne (3/4), ç^at^ıs^ına (6/14), ç^evr^es^ınde (25/16), der^ıs^ıni (15/4), dⁱş^ar^ıs^ına (32/13), elbis^es^ıni (31/14), epp^ıs^ın^ın (25/38), epp^ısi (25/31), ekm^eç^es^ıni (20/5), kar^ıs^ına (6/15), karş^ıs^ında (25/34), kaynat^as^ına (32/5), koc^as^ına (39/6), komş^ıs^ına (6/18), sepetç^es^ıne (1/6), sevd^as^ından (9/7), tep^es^ındedir (31/13), yar^ıs^ıni (6/18), yed^ıs^ınde (2/2), yegenç^es^ıni (8/5), и др.
- По зборовите кои во последниот слог имаат лабијализиран вокал од заден ред, кога присвојната наставка не е во финална позиција, се користи варијантата /-u/: d^ostun^un (4/1), omuz^unda (46/2), otuz^unda (23/7), kuyruğ^uni (46/4), s^on^unda (45/4), и др.
- По зборовите кои во последниот слог имаат лабијализиран вокал од преден ред и во услови кога присвојната наставка не

- е во финална позиција, се користи варијантата /-ü/: ününde (15/6), üstünde (15/15), ülümünün (21/12), yüzünü (1/1), и др.
- Забележавме и примери кога наставката за присвојност во трето лице еднина се дуплира: birisi <bir+ı(s)ı (17/21), üçüsi <üç+ü(s)ü (7/17), и др.
 - **1. лице множина /-(i)miz/:**
 - Именките кои завршуваат на вокал, ја добиваат варијантата /-miz/: başçemiz (36/15), gündümüz (21/4), ıkmız (17/12), iktizamız (41/5), odamız (36/15), и др.
 - Именките кои завршуваат на консонант, а кои во последниот слог имаат нелабијален вокал од преден или заден ред, пред присвојната наставка добиваат помошен глас “i”, т.е. варијантата на наставката е /-(i)miz/: adetimizi (42/1), bezimizi (33/15), dediğimiz (25/41), dertlerimize (1/19), evlatlarımız (6/6), günlümüz (36/16), vaktimizi (36/16), и др.
 - Именките кои завршуваат на консонант, а кои во последниот слог имаат лабијален вокал од заден ред, пред присвојната наставка го добиваат помошниот глас “u”, т.е. варијантата на наставката е /-(u)muz/: odunumuz (н.з.), и др.
 - Именките, пак, кои завршуваат на консонант, а кои во последниот слог имаат лабијален вокал од преден ред, пред самата присвојна наставка добиваат помошен глас “ü”, т.е. варијантата на наставката е /-(ü)müz/: gözümüz (36/16), yüzümüzü (33/14), и др.
 - **2. лице множина /-(i)niz/²²⁹:**
 - Варијантата на присвојната наставка за второ лице множина за именките кои во финална позиција имаат вокал, е /-niz/: karınızı (18/6), sofranızı (18/6), и др.
 - Како и погоре, именките кои завршуваат на консонант, пред присвојната наставка добиваат помошни гласови. Така, именките кои во финална позиција имаат консонант, а во

²²⁹ Оваа наставка служи и за персирање. За начинот како другите туркиски народи, во случајов Узбеците, изразуваат персирање, види во: Kuçkartay, Prof. Dr. İristay, *Özbeklerde Hitap Kültürü*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 258.

последниот слог содржат нелабијален вокал од преден или, пак, од заден ред, пред самата наставка го добиваат помошниот глас “i”, т.е. варијантата е /-(i)niz/: evlatlarínizi (18/6), kızínizi (41/3), и др.

- Именките кои во финална позиција имаат консонант, а во последниот слог имаат лабијален вокал од заден ред, пред наставката го добиваат помошниот глас “u”, т.е. варијантата е /-(u)nuz/: odúnuz (н.з.), и др.
- Именките, пак, кои во финална позиција имаат консонант, додека во последниот слог содржат лабијален вокал од преден ред, пред самата наставка го добиваат помошниот глас “ü”, т.е. варијантата е /-(ü)nüz/: köyünüz (н.з.), и др.
- **3. лице множина /-Lari/²³⁰:**
 - Варијантата на наставката во финална позиција во услови кога именката во последниот слог содржи вокал од заден ред, е /-lari/: ayakları (43/6), boynuzları (15/22), braçtıkları (25/1), и др.
 - Исклучок од ова правило се именките кои во последните два слога пред да ја добијат оваа наставка содржат вокали според следниот ред [-a-i-]: birangıları (10/23), saírları (25/2), yazıları (40/22), и др.
 - Кога наставката не е во финална позиција, тогаш последниот нејзин вокал станува од заден ред, т.е. /-lari/: ayatlarını (43/23), Bibliya’larını (31/10), boyunlarına (43/1), и др.
 - Варијантата на наставката во финална позиција во услови кога именката во последниот слог содржи вокал од преден ред, е /-leri/: birbirleriyle (27/2), çocukları (43/2), évleri (25/38), öküzleri (18/11), и др.

²³⁰ Гронбех се осврнува на изразувањето почит во 3. лице множина кај Турците и тврди дека во минатото Турците, всушност, и не знаеле за разлика помеѓу вистинска еднина и множина кај присвојните наставки: Grönbech, K., *Türkçenin Yapısı, Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları: 609, Ankara, 1995, s. 69-70.*

- Исклучок од ова правило се зборовите кај кои се гледаат трагите од историската вокална хармонија, односно во минатото содржеле вокал од преден ред, а денес од заден: *bildikleri* (31/4), *söyledikleri* (26/13), и др.
- И, кога наставката не е во финална позиција, тогаш последниот нејзин вокал станува од заден ред, т.е. *-leri*: *evlerine* (18/30), *üstlerinde* (7/20), и др.

НАСТАВКА ЗА МНОЖИНА

Во турскиот јазик конкретните и апстрактните именки може да бидат во еднина или множина. Во отоманскиот период, кога турскиот јазик е под силно влијание на арапскиот и персискиот јазик, делумно се употребуваше и т.н. “**двојна множина**” со наставката *-eyn*: *lûgateyn* - два речници, *bahreyn* - две мориња, и тн. Исто така, во старотурскиот јазик се користело и множина изразена преку наставката *-an*/ (како во “*ođlan*”)²³¹. Денес оваа наставка во мал број на примери се користи за образување именки од именки²³². Денес, освен малубројните стереотипизирани примери, двојната множина и множината на *-an*/ не се користи. Значи, сите предмети и поими кои се повеќе од еден, се во множина и за нив се користи наставката за множина која во СТЈ ја има формата *-IAr*/, односно има два аломорфи²³³.

Како што е познато, и придавките се зборови од именско потекло. Кога се употребуваат самостојно, тие се именки, а не придавки. Токму поради ова, во постарите трудови понекогаш може да се сретна и таква забуна. На пример, во еден труд напишан од Фуад Паша и Џевдет Паша во 1851 година се тврди токму ова, дека и придавките ја добиваат оваа наставка²³⁴. Ова е во спротивност со денес општоприфатените сфаќања.

²³¹ Grönbech, *op. cit.*, 55-56.

²³² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, *op. cit.*, 35.

²³³ Во некои други говори во Република Турција, оваа наставка има различна презентација. За варијантите во Бугарија, види во: Dalli, Hüseyin, *Kuzeydođu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 450, Ankara, 1991, s. 92-93

²³⁴ Bilgili, Ertuđrul, *Ahmed Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmâniyye Adlı Eserindeki Dil Bilgisi Terimleri*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 653.

Ф. Нихан Кетрез од Универзитетот во Јужна Калифорнија разликува три т.н. “читања” на множината во турскиот јазик:

1. многукратна еднина (multiple singulars: “Ayşe kitapları okudu.”);
2. многукратни настани (multiple events: “Ayşe kitaplar okudu.”);
3. многукратни типови (multiple types: “Ayşe Kur’anlar okudu.”)²³⁵.

Наставката за 3. лице еднина кај глаголите ја има истата форма како наставката за множина и оттука некои автори (како на пр. Нуреттин Коч²³⁶, М. Ата Чатиккаш²³⁷, и др.) тврдат дека и таа наставка, всушност, е наставка за множина. Иако по форма, односно морфолошки тие се исти, сепак денес тоа се две различни наставки и никако не треба да се мешаат една со друга. Ние таа дистинкција ја имплементираме и во овој труд.

Освен множина, истава оваа наставка служи и за изразување на почит²³⁸.

Наставката во ТГОПР ја има формата */-LAR/*. Примери за двата аломорфи од ТГОПР:

- */-lar/*: a|ma|lar (36/15), a|tin|lar (39/10), ad|am|lara (36/7), a|mba|r|lar (36/9), a|kı|t|ma|lar (21/9), a|s|ı|klar (21/8), a|s|ı|lar (36/12), a|ğa|lar (43/17), a|ğa|ç|lar (27/3), a|y|van|lar (36/8), ba|lı|k|çi|lar (25/38), be|ka|r|lar (41/1), bi|be|r|ka|lar (36/9), bu|n|lar (31/19), ce|rya|n|lar (18/24), ç|arı|k|lar (24/5), ç|ay|lar (3/1), ç|ora|p|lar (36/7), da|il|ar (21/6), du|ı|lar (41/1), du|ru|ml|ar (1/4), e|v|lat|lar (7/1), in|sa|n|lar (18/17), la|lar (25/44), lo|z|in|ka|lar (1/7), ma|k|s|ım|lar (36/1), o|da|lar (36/17), o|n|lar (39/5), ot|o|mo|bi|l|lar (25/18), part|a|l|ka|lar (36/11), part|iz|an|lar (24/1), pas|tı|r|ma|lar (42/2), pa|t|ka|lar (21/8), ka|ba|k|lar (36/6), ka|n|lar (3/9), ka|r|da|ş|lar (18/4), ka|ri|lar (21/2), ka|rı|şt|ır|ma|lar (21/10), ka|sa|ba|lı|lar (31/33), ka|y|na|na|lar (21/3), kı|r|zno|lar (21/16), ko|in|lar (36/7), ko|m|ş|il|ar (18/21), ko|va|n|lar (14/3), ku|n|du|ra|lar (24/5), ku|zi|lar

²³⁵ Ketrez, F. Nihan, *-IAR-marked Nominals and Three Types of Plurality in Turkish*, Proceedings of CLS-39 (Chicago Linguistics Society Annual Meeting #39), Chicago: University of Chicago Press, 2003.

²³⁶ Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 77-80.

²³⁷ Çatıkkaş, *op. cit.*, 83.

²³⁸ Kuçkartay, Prof. Dr. İristay, *Özbeklerde Hitap Kültürü*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 258.

(35/12), réǵaǵlar (36/17), samánǵalar (14/6), sármaǵlar (42/1), sprémaǵlar (18/13), strúyaǵlar (18/24), susúrǵalar (36/8), sütliyaǵlar (21/9), táuǵlar (42/2), yaǵlar (36/9), yaǵıǵlar (31/22), и др.

- **/-ler/:** Alǵeler (36/8), áskerler (10/1), búreǵlar (25/18), búǵlar (10/16), béyler (25/37), bizimkiler (31/34), çöüçeler (10/15), ǵırpıçeler (20/1), diriler (19/4), düǵmeler (1/13), demetler (36/3), düǵunciler (20/7), étiler (36/2), érenler (25/1), éşekler (36/9), étlér (42/1), evlátçeler (1/4), évliler (44/2), gélínler (18/33), gençler (21/2), ínekler (36/8), kílimler (36/11), kúpler (36/9), kébeler (36/13), kéçiler (36/9), mísırlér (36/6), pídelér (18/1), písıǵıklar (15/6), péngirler (18/1), ǵolbíreǵlar (42/2), túrkiler (43/14), uçeníǵlar (10/15), úküzler (36/9), úliler (19/4), úzümlér (2/9), yoǵçeler (3/2), и др.

РЕЛАТИВНА НАСТАВКА **/-ki/ (AİTLİK EKİ)**

Оваа наставка е една од наставките кои изразуваат присвојност или припадност кај именките. Поради ова може да се каже и дека е еден вид на присвојна наставка²³⁹. Освен именски корени и основи, кај кои флексијата е директна, може да се употреби и после наставките за генитив и локатив²⁴⁰.

Кононов оваа наставка ја разгледува и независно и како дел од, како што тој вели, сложените наставки **/-inki/** и **/-daki/**. Тој правилно заклучува дека оваа наставка има два аломорфи, т.е. **/-ki/** и **/-kü/**²⁴¹, иако последниов аломорф има многу ограничена употреба. За оние сложените вели дека тоа се “деклинации на именки со наставките **/-inki/** и **/-daki/**²⁴².

Во ТГОПР ги забележавме следниве примери: **yándaki** (12/6), **yanındaki** (12/7), **yoǵarıki** (7/5), и др.

²³⁹ *Türk Dili ve Kompozisyon, op. cit.*, 119.

²⁴⁰ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), op. cit.*, 263.

²⁴¹ Кононов, *Грамматика...*, *op. cit.*, 143-144.

²⁴² *Ibid.*, 81.

ПРАШАЛНА НАСТАВКА

Иако во некои говори во Република Македонија (на пример, во Скопје) има широка примена, прашалната наставка од СТЈ “mi” во ТГОПР не се користи, односно може да се сретне само во некои стереотипизирани примери или кај примери од поново време (влијание на телекомуникациските врски). Таа ги поврзува именките со глаголите²⁴³. Во материјалите од теренот забележавме само една употреба:

Martúfa! başı_misın
Ceváir taşı_misın
Gel_bír_mani söyleim
Cébinde taşır misin (1/15)

Според тоа, прашалноста во ТГОПР не се постигнува со морфеми, туку со интонација и акцент:

ТГОПР

Éysiniz?

Var dā söyleyésin yálan?

Var birangi_istédigin?

СТЈ

İyi misiniz?

Var mı daha yalan söyleyeceğın?

Bir isteğın var mı?

НАСТАВКИ ЗА КОНЈУГАЦИЈА

Наставките за конјугација го поврзуваат дејството на глаголскиот корен или глаголската основа со лица и предмети, на тој начин формирајќи привремени семантички односи меѓу именките и глаголите²⁴⁴.

Како што рековме погоре, наставките за конјугација се делат на:

- наставки за време;
- наставки за начин;
- наставки за лице, и
- прашална наставка.

Би сакале да напоменеме дека на оваа проблематика работевме многу долго време и во странската литература не наидовме на

²⁴³ *Türk Dili ve Kompozisyon, op. cit., 119.*

²⁴⁴ *Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi), op. cit., 25.*

стандардизирана терминологија за наставките за време и начин, кои во турскиот јазик се опфатени под заеднички назив “*kip ekleri*”, а која ние би ја користеле тука за презентација на материјалов на македонски јазик. Сепак, бидејќи тие ја формираат глаголската форма која се менува на парадигматската оска, ние ќе го предложиме терминот “**глаголска парадигма**”.

Глаголската парадигма ја определува прифатената или замислената форма на еден израз. Според тоа, може да се каже дека наставките на глаголската парадигма, всушност, се начини на израз²⁴⁵.

Глаголската парадигма е многу обработена, но сепак голема област и интерес на истражувачите²⁴⁶. Некои странски научници (кои, очигледно, не го владеат турскиот јазик) тврдат дека редоследот на инфлексивните наставки во турскиот јазик е прилично флексибилен, додека граматичката функција која ги менува наставките е строго фиксна²⁴⁷. Иако во основа, идејата е добра и, научно гледано, сомнежот е издржан, сепак, ваквите тврдења се далеку од вистина, бидејќи редоследот на инфлексивните наставки во турскиот јазик не е толку флексибилен. Други, пак, посветуваат цели магистерски или докторски тези за обработка на оваа интересна материја²⁴⁸.

Следи поединечна обработка на секоја од нив.

НАСТАВКИ ЗА ВРЕМЕ (ТЕМПОРАЛНОСТ/ДЕКЛАРАТИВНОСТ)

Во турскиот јазик наставките за време се нарекуваат уште и “*bildirme kipleri*” (во слободен превод: “декларативни наставки на глаголската парадигма”).

²⁴⁵ Karabağ, Dr. İmran, *Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu*, Türk Dili, Sayı 585 - Eylül 2000, Ankara, s. 275, но види и понатаму: 275-278.

²⁴⁶ За една кратка студија во однос на современите сфаќања на глаголската парадигма, види во: Kocaman, Ahmet, *Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler*, Kaynak: <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/kocaman.pdf>

²⁴⁷ Cinque, Guglielmo, *A Note on Mood, Modality, Tense and Aspect Affixes in Turkish*, To appear in: Eser Erguvanlı -Taylan (ed.) *Verb in Turkish: The Core Element of Clause Structure*, Benjamins, Amsterdam.

²⁴⁸ Една извонредна магистерска теза напишана на германски јазик која ја третира оваа материја: Müller, Hans-Georg, *Funktionale Kategorien und ihre Realisierung im Türkischen*, Magisterarbeit, Eberhard-Karls-Universität Tübingen, Neuphilologische Fakultät, Seminar für Sprachwissenschaft, November 2000.

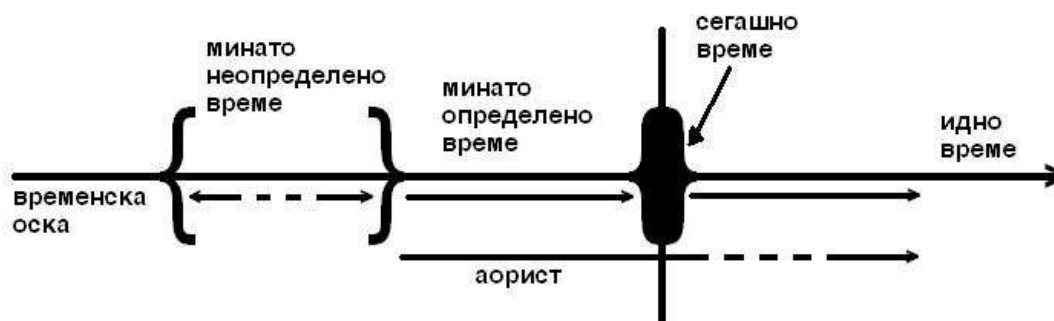
Наставките за време го означуваат времето во кое дејството прикажано преку глаголот е извршено, се врши или ќе се врши²⁴⁹.

Во ТГОПР, за разлика од СТЈ во кој има пет времиња, морфолошки постојат четири времиња, иако семантички сите пет се во употреба. Морфолошки недостасува сегашното време (презентот), кое, повторно, морфолошки се покрива со аористот²⁵⁰. Наставката за сегашно време во СТЈ е *l-(i)yorl*, но во ограничена употреба е и наставката *l-mAktA*²⁵¹. И двете наставки морфолошки денес не се користат во ТГОПР. Меѓутоа, иако не евидентиравме примери, и Катона и Какук во своите трудови ја наведуваат оваа наставка како присутна во овие говори²⁵².

Према тоа, во ТГОПР во употреба се следниве четири прости времиња:

1. Минато определено време
2. Минато неопределено време
3. Аорист
4. Идно време (футур)

Шематски времињата може да ги претставиме на следниов начин:

²⁴⁹ За една интересна компаративна студија на времињата во турскиот јазик, види во: Kural, Murat, *Subordinate Past and Future in Turkish*, Manuscript, University of California, Los Angeles, Version: October 1995.

²⁵⁰ За различните форми на, вклучително и неморфолошко, изразување на сегашно време во старотурскиот јазик, види во: Şahin, Dr. Hatice, *Kutadgu Bilig'de Şimdiki Zaman*, Türk Dili, Sayı 545 - Mayıs 1997, Ankara, s. 464-471.

²⁵¹ Köktekin, Yard. Doç. Dr. Kâzım, *-mAktA, -mAdA Şimdiki Zaman Ekleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 634-638.

²⁵² Види во: 1. Katona, Louis K., *Le dialecte Turc de la Macédoine de l'Ouest*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1969, Ankara, 1969, s. 162; 2. Kakuk, Suzanne, *Le dialecte Turc d'Ohrid en Macédoine*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI (2-3), 1972, pp. 245-246.

Во продолжение секое време посебно ќе го обработиме.

1. Минато определено време (перфект).

Минатото определено време е време кое се изразува преку глаголот, а кое е лично доживеано од страна на лицето кое го врши дејството, за разлика од неопределеното време, кое не е лично доживеано. Родените турски говорители лесно ги маркираат овие две времиња и не ги мешаат. Дури и децата минато определеното време го користат за изразување на настани кои директно го перцепирале, додека неопределеното време им служи за опишување на илустрираните приказни од книгите или куклените претстави²⁵³. Разликувањето на овие две времиња честопати е голем проблем за албанските говорители кои зборуваат турски, кои секогаш зборуваат во минато неопределено време. Тоа е јазична интерференција на нивниот мајчин јазик²⁵⁴. Истата интерференција се забележува и при зборувањето на македонски јазик, кога секогаш ја употребуваат глаголската “л” форма. Од друга страна, пак, познато е дека на овој план турскиот има влијание врз македонскиот јазик²⁵⁵.

Стандардната форма на оваа наставка во СТЈ е *-Dîj*²⁵⁶, односно има осум аломорфи.

Кога наставката за минато определено време се наоѓа во **финална позиција**, тогаш ги имаме следниве ситуации:

²⁵³ Papafragou, Anna; Li, Peggy, *Evidential Morphology and Theory of Mind*, Proceedings from the 26th Annual Boston University Conference on Language Development, Somerville, MA, Cascadilla Press, 2001, p. 3.

²⁵⁴ За терминот “мајчин јазик” неколкупати дискутиравме со колегите од Филолошкиот факултет “Блаже Конески” во Скопје. Мојата теза е дека не секогаш јазикот на мајката во семејството е доминантен јазик. Американците велат “native language”, што мене лично многу ми се допаѓа. На македонски не може да се преведе како “природен јазик”, туку мислам дека адекватниот термин би бил “јазикот на семејството”. Но, тука е употребен терминот “мајчин јазик”, бидејќи истиот кај нас е општоприфатен.

²⁵⁵ Friedman, Dr. Victor, *Makedon ve Türk Dillerinde Belirli Geçmiş ve Hikâye Zamanları*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 55-58.

²⁵⁶ За некои сложени форми на оваа наставка во старо-анадолскиот турски јазик, погледнете: Gülsevin, Yrd. Doç. Dr. Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Birleştirilmiş Özel Şekiller*, Türk Dili, Sayı 489 - Eylül 1992, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 256-261.

- Кога во финална позиција на глаголот се наоѓа нелабијален вокал, тогаш доаѓа варијантата /-di/: *acıdı* (18/9), *açmadı* (46/8), *anladı* (10/14), *anlayamadılar* (31/3), *başladı* (35/19), *büdü* (18/7), *dédi* (18/8), *ıdı* (18/10), *ilerlediler* (18/12), *salladı* (35/13), *tutamadı* (34/13), *uyudu* (35/13), *vermedi* (46/8), *yédi* (11/7), и др.

- Кога во финална позиција на глаголот се наоѓа звучен консонант или сонант, тогаш се користи варијантата /-di/: *açıldı* (10/5), *aldı* (8/5), *astalandı* (8/1), *ayrıldı* (18/4), *ayrıldı* (18/6), *ayırdı* (18/9), *boğuldı* (31/21), *büldü* (20/5), *büldü* (24/6), *çardı* (10/18), *çevirdi* (10/20), *doyurdi* (35/8), *dündü* (43/17), *dürdi* (10/8), *evlendi* (18/11), *egindi* (35/13), *gayboldı* (37/4), *geçirdi* (18/10), *geldi* (10/5), *getirdi* (13/8), *gördi* (7/27), *gösterdi* (13/8), *körüldü* (10/8), *oldı* (18/7), *onardı* (35/8), *kaldı* (35/8), *kaldırdı* (11/8), *kaçırdı* (11/8), *kıldı* (8/6), *kırdı* (8/7), *kopardı* (11/7), *koyuldu* (13/4), *sardı* (15/2), *sıklıdı* (17/31), *tutuldu* (35/11), *üldü* (18/10), *ürdi* (35/13), *verdi* (11/6), *verıldı* (13/7), *vürdi* (43/17), и др.

- Кога, пак, во финалната позиција на глаголот се наоѓа безвучен консонант, тогаш доаѓа варијантата /-ti/: *açtı* (10/5), *bahtı* (18/4), *bitti* (39/26), *çıktı* (1/18), *etti* (6/1), *fırlattı* (40/16), *geçti* (10/10), *gitti* (31/24), *kaçtı* (18/11), *kesti* (35/11), *sattı* (18/11), *sıktı* (10/6), *sürçti* (39/25), *tutti* (17/6), *yürüttü* (18/12), *yaptı* (39/22), *yaktı* (27/7), *yerleşti* (18/4), и др.

Во услови кога наставката за минато определено време се наоѓа во **медијална позиција**, односно после неа има некоја од наставките за лице, тогаш се среќаваат следниве ситуации:

- Кога во финална позиција на глаголот доаѓа нелабијален вокал, доаѓа варијантата /-di/: *alamadık* (7/15), *anladık* (3/7), *anladım* (10/14), *atladık* (3/4), *atıradım* (13/8), *başladık* (10/17), *çaramadım* (13/6), *dédım* (19/7), *ıdı* (36/10), *ıdım* (10/1), *ıdın* (5/2), *istedim* (7/11), *işitmedim* (10/12), *itayarladık* (2/16), *kapadık* (1/13), *topladım* (35/12), *yaraladım* (46/9), *yükledim* (35/15), и др.

- Кога во финална позиција на глаголот се наоѓа звучен консонант или сонант, исто така, се користи варијантата /-di/: *aldım* (35/20), *aldın* (6/17), *aldık* (3/2), *bıldın* (22/3), *bındım* (35/15), *bitirdim* (39/12), *deyverdim* (10/10), *éndık* (3/7), *güzlendim* (10/5), *geçirdik*

(36/16), gélđim (41/3), gélđin (15/21), gélđık (3/4), gétirdin (6/17), késtirdık (3/9), káldık (15/3), kaynadırdık (33/4), kırdım (35/19), sérdım (35/17), vérdiniz (33/11), vérdık (41/6), yándım (27/6), yázdım (17/14), и др.

- При ситуации кога на крајот на глаголот се наоѓа безвучен консонант, тогаш се употребува варијантата /-tı/: ánıttık (10/23), ánıttım (10/19), áttım (35/19), áttınız (15/21), bıttım (35/22), bắttım (13/6), bóşalttım (35/17), çıktıktık (3/7), çıktıktım (10/9), éktım (35/7), éttık (3/10), éttım (10/11), géçttık (3/4), gıttık (3/7), gıttım (24/6), işıttım (13/7), kaçttık (3/4), káktık (10/12), késtin (9/20), sáttım (15/12), yáptın (15/21), и др.

- Кога финалниот слог на глаголот содржи лабијален вокал, тогаш:

- ако тој вокал е од заден ред и се наоѓа во апсолутна финална позиција, се користи варијантата /-du/: ókudun (7/34), и др.

- ако тој вокал е од заден ред и во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант, во тој случај, исто така, се употребува варијантата /-du/: dúyduktık (7/34), ólduktık (18/6), óvdun (9/20), kıoyduktık (13/2), uyúrdum (13/5), и др.

- ако тој вокал е од преден ред и во финална позиција се наоѓа звучен консонант или сонант, во тој случај се употребува варијантата /-dü/: dúşündüm (10/9), górdüktık (3/7), górdüm (7/10), górdün (24/9), kördüm (10/12), и др.

- ако тој вокал е од заден ред и во финална позиција се наоѓа безвучен консонант, се користи варијантата /-tu/: kórktum (10/14), túttuktık (17/21), и др.

Со оваа наставка, исто така, може да се формираат и именки. Впрочем, тоа се партиципи, на кои со тек на време именката им е изоставена и денес во лингвистичкиот сообраќај се користат со значење на именка. Според нашата анализа на Речникот на турскиот јазик²⁵⁷ од 1988 година направена за целите на нашите часови на Филолошкиот факултет во Скопје, во истиот постои 41 ваков пример.

²⁵⁷ *Türkçe Sözlük 1-2*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1988.

Тоа се зборовите: *albastı, alındı, ayakbastı, bakındı, bastı, bindi, çiğerdeldi, çıktı, dalbastı, dedikodu, firdöndü, gecekonda, girdi, gündöndü, haydindi, imambayıldı, kaptıkaçtı, karyağdı, kaşbastı, kedibastı, kediyaladı, kepbastı, kolbastı, külbastı, mihsıçtı, mirasyedi, mumsöndü, oldu, oldubitti, pişti, serdengeçti, sındı, sinekkaydı, şıpsevdi, taygeldi, tezpişti, toprakbastı, türedi, uydu, verdi, zıpçıktı*. Во ТГОПР не регистриравме вакви примери.

2. Минато неопределено време.

Минатото неопределено време го изразува дејството на кое реферира глаголот дека е извршено во нам непознато некое време во минатото. Ова е **прекажано време**.

Наставката за минато неопределено време во СТЈ, поради тесните вокали, има четири варијанти: */-miş/*²⁵⁸. Во говорите кои се предмет на ова истражување се користи само една варијанта, односно само */-miş/*, без разлика дали оваа наставка е во финална или медијална позиција, или, пак, глаголот завршува на вокал или консонант.

- Во финална позиција постојат два момента:

- Кога глаголот завршува на консонант: *áımiş (38/3), árzetmiş (6/4), bítirmiş (18/21), bínmiş (29/1), búımiş (15/9), búıunmiş (25/4), çíkmiş (40/1), düşmiş (37/2), düzmiş (39/9), dénmiş (25/42), doıdurmiş (9/17), doğmiş (31/20), énmiş (3/7), gídirmiş (9/17), gírmiş (14/2), gítmiş (22/6), gíymiş (31/10), geçirmiş (27/4), gélmiş (31/9), górmüş (24/7), káımiş (35/4), kaçmış (11/9), kaçırmiş (14/6), kázanmiş (24/10), késmiş (15/5), kıstirmiş (10/11), kızmış (15/10), kórkmiş (10/13), kúrtuımiş (11/9), óımiş (27/6), óturmiş (15/9), píşmiş (27/6), sárıımiş (25/28), yáptirmiş (9/17), yákmüş (14/6), yáziımiş (40/34), yerleşmiş (31/9), yóroımiş (15/8), и др.*

²⁵⁸ За некои сложени форми на оваа наставка во старо-анадолскиот турски јазик, погледнете: Gülsevin, Yrd. Doç. Dr. Güreer, *Eski Anadolu Türkçesinde Birleştirilmiş Özel Şekiller*, Türk Dili, Sayı 489 - Eylül 1992, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 256-261.

- Кога глаголот завршува на вокал: ađlamış (21/5), bŷyŷmiř (34/2), bařlamış (40/14), deŷmiř (7/13), gelmemiř (37/4), gŷrmemiř (24/7), imiř (26/3), istemiř (40/24), karamiř (24/7), tekrarlamiř (32/10), toplamiř (24/8), tutamamiř (15/10), vazgeçmemiř (6/6), vermemiř (6/18), yemiř (10/13), и др.

- Во медијална позиција: almiřtır (25/36), açmiřtır (17/24), açılmiřlar (7/22), aramiřtır (23/4), atmiřlar (1/7), binmiřler (15/16), bařlamıřtır (18/27), begenmiřin (17/23), binmiřtır (22/1), buluřmiřlar (26/4), çarmiřlar (15/5), çekmiřik (21/6), deiřmiřtır (1/4), deŷmiřler (7/5), dođmiřik (41/7), dođmiřtır (31/4), duymıřım (31/36), etmiřler (25/40), evlenmemiřler (25/30), geçinmiřik (21/11), gelmiřtır (39/26), getirmiřler (4/1), gitmiřik (42/5), gŷrmıřım (13/1), içmiřler (15/5), kalmiřtır (25/46), kaybolmiřtır (1/10), konuřmiřım (31/22), kořmiřlar (15/17), koymıřtır (1/8), kŷrmiřlar (25/40), otlatmamıřım (6/2), salmiřlardır (42/6), sarılmiřtırлар (40/30), sıkılmiřım (23/3), söylemiřtır (34/11), sŷđmiřler (31/19), toplanmiřtırлар (39/23), uyumıřın (13/5), vermemiřtırлар (26/10), yarmıřik (33/4), yařlatmiřtır (33/4), yařamıřlardır (36/1), zaplamıřlar (27/3), и др.

Покрај оваа наставка, во ТГОПР како наставка за минато неопределено време може да се сретне и наставката /-ik/, со варијантите /-ik/, /-uk/ и /-ük/. Таа може да послужи како материјал за градење на:

- **минато неопределено време:** ŷrtük (43/12), и др.
- **имперфект:** kızarık idi (10/13), и др.
- **наратив:** çađırık imiř (9/9), kararık imiř (32/11), и др.
- **партиципи:** gŷtmük (32/3), okunuđ (31/10), koyuđ (32/3), serik (13/9), sarık (42/5), и др.

За овие функции ќе зборуваме подоле, кога ќе дојде редот.

Според нашата анализа на Речникот на турскиот јазик²⁵⁹ од 1988 година, во истиот постојат 45 глаголи кои со наставка за минато неопределено време формирале стереотипизирани (kalıplařmıř) именки. Тоа се: alıřılmıř, belirli geçmiř, belirsiz geçmiř, bilmiř, bitirmiř,

²⁵⁹ *Türkçe Sözlük, op. cit.*

çifte kavrulmuş, çokbilmiş, damaksıllaşmış, dinlendirilmiş, dolmuş, dondurulmuş, doymuş, duyulmamış, emiş, ergimiş, ermiş, ezilmiş, geçmiş, gelmiş geçmiş, geri kalmış, gizlenmiş, gömüş, görülmemiş, güngörmüş, imiş, kalıplaşmış, koca yemiş, kokmuş, kuru yemiş, okumuş, olmamış, olmuş, oturmuş, ölmüş, öz geçmiş, sabitleştirilmiş, seçilmiş, sonradan görmüş, tanınmış, tutulmuş, türemiş, yavaşlatılmış, yemiş, yetişmiş, yoğunlaştırılmış. Во ТГОПР не забележавме вакви примери.

3. Аорист.

Аористот е **трајно време**. Дејството започнало во минатото, трае во моментот на зборувањето и, веројатно, ќе трае и понатаму. Аористот на глаголот му дава итеративност (повторливост, зачестеност).

Аористот е најчесто користено време во ТГОПР. Причината е во тоа што, како што рековме и претходно, нема морфолошко сегашно време. Семантичкото сегашно време морфолошки секогаш се користи во аорист.

Наставката за аорист уште од најстарите времиња на турскиот јазик се користи во различни форми: /-r/, /-ır/, /-ar/. Употребата на аломорфот /-r/, почнувајќи од најстарите познати документи на турскиот јазик сè до денес, отсекогаш беше и остана ист, додека употребите на другите два аломорфи може да се каже дека покажуваат релативна нестандартност, која со себе повлекува и неможност за поставување на правилата²⁶⁰. Тоа не значи дека глаголите може да се употребуваат со било која од нив, туку дека систематизацијата, која е толку битна и очигледна во турскиот јазик, на нивната употреба не е толку едноставна.

Основната морфема за аористот во стандардниот турски јазик е /-r/. Во ТГОПР, впрочем како и во СТЈ, во зависност од морфолошкиот контекст, се користат неколку варијанти:

- Варијантата /-r/ се употребува кога во финална позиција на глаголот се наоѓа вокал: an!ársın (25/2), árar (41/5), át!ar!ar (15/23), aş!arım (21/14), atır!ársın (16/1), baş!ar (17/8), bađ!ar (20/7), benzer

²⁶⁰ Özçelik, Sadettin, *Türkçede Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Tespitler*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 410-411.

(17/3), beğler (6/11), büyür (40/9), çatlar (2/6), damlar (38/3), der (38/4), güğürler (3/3), ıkar (40/12), inler (3/3), ister (6/6), istersin (39/4), işler (39/5), ıkarım (21/14), okşar (7/11), okur (7/32), patlar (15/11), karşılarlar (43/7), kavrar (11/9), uflarsin (17/8), uyur (40/3), uyurken (40/20), uder (41/5), yakalarlar (15/14), и др.

- Еднословните глаголи кои содржат вокал од заден ред и завршуваат на консонант, ја добиваат варијантата */-ar/*: açar (34/5), akar (9/21), asar (20/5), atar (6/14), bakar (6/16), boğarlar (18/12), bozar (39/16), brağarlar (43/13), çıkar (45/1), çalar (34/9), çarpar (38/5), çıkarken (40/6), çisar (7/15), doğar (25/6), kalğar (40/20), kalğarım (21/16), kirar (1/7), korğar (10/19), koşarkes (22/3), koyarım (21/15), ovar (9/11), sararım (21/16), sorar (24/8), tutarım (21/13), yapar (24/8), yakar (27/3), yağar (2/4), и др.

- Исклучок се еднословните глаголи кои содржат вокал од преден ред, но само оние глаголи кои во минатото имале вокал од заден ред. Значи, кај овие глаголи со тек на време, т.е. со фонетска промена, вокалот од заден ред преминал во вокал од преден ред: çıkar (6/9), çıkarlar (7/2), и др.

- Еднословните глаголи кои содржат вокал од преден ред и завршуваат на консонант, ја добиваат варијантата */-er/*: afedersiniz (41/5), biner (5/1), biter (34/6), çözer (15/19), düger (7/9), düker (2/11), dünér (6/15), düşer (11/5), délerler (43/3), düerim (21/13), dünérken (31/20), düşer (1/14), éder (25/31), éner (5/2), gíder (5/3), gíderiz (3/6), gülerler (10/12), gezérim (21/19), gidérim (27/2), içer (18/12), lafedérim (3/6), pişer (21/15), sürer (27/5), ürterim (21/16), и др.

- Глаголите кои во финалниот слог содржат нелабијален вокал, без разлика дали е од преден или заден ред, и кои во финална позиција имаат консонант, ја добиваат варијантата */-ir/*:

- Еднословни глаголи: aıır (26/1), bılır (34/11), çarır (38/7), gírır (40/24), gélır (40/2), kaıır (40/34), saıır (40/8), taşır (1/15), véırır (1/19), yatır (17/32), yénır (16/1), и др.

- Повеќесловни глаголи: aıdıdır (16/2), açılır (46/6), anlaşırlar (32/12), astalanır (9/7), astırırım (34/3), ağlaşır (6/1), ayrıılır

(7/35), bándırır (17/22), barı́şır!ar (9/24), bástırır (9/12), beǵlenır (43/19), çevirtırır (25/31), dúnderır (38/3), danı́şır!ar (41/4), dáǵıdır (11/4), déni!ır (31/35), dó!aşır (46/1), düşünebilirsin (31/6), emzirtırır (6/6), épırır (40/19), geçırırler (43/3), gidırırler (25/3), girırım (24/5), íkanır (9/11), ilgilenırız (41/4), ímrenır (9/4), inanırım (10/7), ísınır (37/2), işıdırım (13/6), iza!anırım (10/6), nişan!anır (18/19), öğretırırler (40/14), kaçılır (46/5), karıştırır (19/4), kuvétleşır (23/7), píşırır (27/3), sa!!anır!ar (43/22), sak!anır (19/3), satılır (39/18), tekrár!anır (6/2), şaşırır (9/21), şüpe!enır (40/15), tó!anır (46/4), üleştirim (21/19), yú!ledır (22/4), yetiştir (27/8), и др.

- Глаголите кои во финалниот слог содржат лабијален вокал од заден ред и кои во финална позиција имаат консонант, ја добиваат варијантата /-ur/:

- Еднословни глаголи: bú!ur (34/2), dúrur (43/13), ó!ur (44/5), úyur (7/4), и др.

- Повеќесложни глаголи: bóǵu!ur (20/8), bózu!ur (31/20), bú!unur (25/34), dó!durur (32/2), dúru!ur (17/16), otúrur!ar (17/22), и др.

- Глаголите кои во финалниот слог содржат лабијален вокал од преден ред и кои во финална позиција имаат консонант, ја добиваат варијантата /-ur/:

- Еднословни глаголи: görúrüm (13/4), körúrüm (10/6), úlür (23/8), и др.

- Повеќесложни глаголи: búkúnür (17/11), düşünürüm (31/16), düşünürüz (3/4), görüşürüz (18/33), úfürür (3/5), úǵüdür (16/1), yürütürür (31/11), и др.

Голем дел од турколозите тврдат дека негативната форма на аористот се прави со наставката /-mAz/²⁶¹, но ние тврдиме дека, сепак, се работи за наставката за негација /-mA/, после која доаѓа наставката за аорист, но во случајов со изменета форма, како /-z/. Значи, кога се зборува за негативната форма на аористот, треба да се нагласи дека доаѓа до фонетската промена /r/>/z/. Впрочем, /-z/ е, исто така,

²⁶¹ Тоа го тврди големиот турколог Мухаррем Ергин, како и цела низа на други турколози произлезени од неговата школа: Ergin, *op. cit.*, 295.

наставка за аорист²⁶². Друга битна карактеристика е што наставката за аорист целосно отпаѓа во прво лице, и еднина и множина. Во ТГОПР, аористот отпаѓа и во второ лице, и еднина и множина. Причина за тоа е елизијата на првиот консонант, односно на наставката за аорист, која доаѓа пред наставката за второ лице. Со други зборови кажано, во ситуацијата “zs”, доаѓа до елизија на првиот консонант.

	<u>Еднина</u>	<u>Множина</u>
1. лице	á mam <a -ma-ø-m	a máyz <a -ma-ø-yz
2. лице	a másın <a -ma-ø-sın	a másınız <a -má-ø-sınız
3. лице	á maz <a -ma-z	á mazlar <á -ma-z- ar

Нашето тврдење дека аористот во негативна форма не е /-mAz/, туку тоа е фонетски променетата наставка /-z/, ќе го поткрепиме со примери од азебејџанскиот јазик, како најблизок туркиски јазик на современиот турски јазик²⁶³:

	<u>Еднина</u>	<u>Множина</u>
1. лице	gəlmirəm <gəl-me-r-əm	gəlmirik <gəl-me-r-ik
2. лице	gəlmirsən <gəl-me-r-sən	gəlmirsənəz <gəl-me-r-sənəz
3. лице	gəlmir <gəl-me-r-ø	gəlmirlər <gəl-me-r-lər

Како што може да се види од табелата, во сите лица, и еднина и множина, многу јасна е дистинкцијата на наставката за негација, во која има фонетска промена, односно стеснување на вокалот, под влијание на наставката за аорист, која, пак, во азербeјџанскиот јазик не е променета во /-z/.

Еве уште неколку примери за негација на аористот во ТГОПР: á|mam (6/5), dám|amaz (38/3), démez (40/27), ístemem (15/17), ó|maz (17/9), vérmez (46/10), úyumaz (40/3), и др.

²⁶² Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Prof. Dr. Talât Tekin'in Gramer Terimleri Sözlüğü Üzerindeki Eleştirilerine Cevaplarımız: II*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 400.

²⁶³ Примерите се наши, а се потврдени со проверка на повеќе азербeјџански книги, списанија и весници.

Важно е да се напомене дека со аористот, поради спецификата што ова е трајно време, во ТГОПР се изразува и сегашно време. Како што веќе рековме, дистинкцијата е само на семантички план, додека на морфолошко ниво нема промена. Семантичкиот план може да се провери со морфосинтаксичка анализа на глаголите во речениците и во тој случај, кога во реченицата постои прилошка определба за сегашно време, тогаш и наставката за аорист всушност е сегашно време. Примери:

Морфолошки аорист / Морфосинтаксичко сегашно време	Македонски еквивалент	Семантички маркер
<i>Her gün gel<u>ir</u>im.</i>	<i>Секој ден доаѓам.</i>	Аорист
<i>Şimdi gel<u>ir</u>im.</i>	<i>Сега доаѓам.</i>	Сегашно време

Не би можел со сигурност да тврдам, но изгледа оваа состојба е во корелација со сегашното и трајното време во македонскиот јазик, во кој исто така овие две времиња на морфолошки план имаат иста форма, бидејќи, како што ќе се види и во синтаксичкиот дел на овој труд, влијанието на МЈ врз ТГОПР е многу голем.

4. Идно време.

Идното време се користи кога се изразува дејство кое, веројатно, ќе се оствари после моментот на зборувањето. Во изразувањето на ова време, секогаш постои одредена доза на потенцијалност, бидејќи никогаш не можеме да бидеме сигурни дека нешто со сигурност ќе се случи во иднина.

Во зависност од палаталната вокална хармонија, постојат тврди и меки варијанти на наставката за идно време, односно **/-acađ/** и **/-ecek/**²⁶⁴. Освен оваа наставка, идно време може да се изрази и со

²⁶⁴ За конструкцијата на оваа наставка, диви во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine*, Türk Dili Üzerine

други морфеме, но тие не се честа појава во ТГОПР²⁶⁵. Меѓутоа, под одредени услови, оваа наставка претрпува и промена. Следат согледувањата на тој план:

- Кога финалниот слог на глаголот содржи вокал од заден ред и во финална позиција на глаголот се наоѓа консонант, тогаш варијантата на наставката за идно време за трето лице еднина и множина е **/-асаќ/**: атаќаќлар (15/15), қазанаќаќ (43/20), қоуасаќаќ (1/8), vuraќаќ (25/23), уараќаќtır (19/1), алаќаќ (40/6), браќаќаќ (32/4), булаќаќ (17/5), олаќаќ (2/12), sataќаќ (7/7), sağıлаќаќtır (9/10), vuraќаќ (39/25), нарасаќаќ (8/4), tutаќаќ (3/3), и др.

- Оваа варијанта доаѓа и кај некои глаголи кои во финалниот слог денес содржат вокал од преден ред, но во минатото несомнено биле од заден ред: қиќасаќаќ (1/18), қиќасаќлар (7/26), и др.

- Истата варијанта на наставката за идно време доаѓа и кога глаголот завршува на вокал од заден ред, во кој случај меѓу глаголот и наставката, односно во интервокална позиција се вметнува спојниот консонант “у”: patлауасаќаќ (39/16), қарşıлауасаќлар (39/23), ууапмауасаќлар (21/7), и др.

- Во одредени услови, оваа варијанта го губи финалниот консонант, односно консонантот “ќ”:

- пред наставките за прво и второ лице, еднина и множина: алаќаќsın (46/10), анаќам (18/16), булаќаќsın (23/5), қоуасаќуз (18/14), олаќаќsın (34/3), уараќам (24/5), уараќаќs (21/6), и др.

- слично на претходното, но за разлика од Ресен, во охридско-струшкиот регион пред наставките за прво лице, еднина и множина, понекогаш наставката за идно време уште повеќе се крати. Интересно е што овие наставки за лица, покрај тоа што ја кратат наставката за идно време, на себе го примаат и акцентот на целиот збор: алмауаќsız (26/8), булаќsım (17/6), oturаќsız (17/25), sataќsız (15/4), vuraќsım (46/3), уараќsım (19/2), уараќsız (15/4), и др.

Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 3-11.

²⁶⁵ За некои други форми на изразување идно време, види во: Özmen, Mehmet, *-Icl/-UcU Ekinin Gelecek Zaman Eki Olarak Kullanılması Üzerine*, “BİR” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı 9-10, 1988, s. 545-556.

- Кога финалниот слог на глаголот содржи вокал од преден ред и во финална позиција на глаголот се наоѓа консонант, тогаш варијантата на наставката за идно време за трето лице еднина и множина е /-есеќ/: *bineseék* (39/24), *dereceék* (18/29), *eneseék* (39/25), *evleneceék* (43/19), *gececeék* (33/8), *geleceék* (40/23), *getireceék* (6/5), *gideceék* (6/15), *göreceék* (15/14), *üleceék* (39/17), *üreceék* (39/24), *vereceék* (39/2), и др.

- Кога, пак, глаголот завршува на вокал од преден ред, тогаш меѓу него и наставката за идно време, односно во оваа интервокална позиција се вметнува споен консонант “y”: *deyeseékler* (39/25), *söyleyeseék* (35/2), и др.

- Слично на ситуацијата изложена погоре кога зборувавме за тврдата варијанта на наставката за идно време, и тука во одредени ситуации, оваа варијанта го губи финалниот консонант, т.е. консонантот /ќ/:

- пред наставките во прво и второ лице, еднина и множина: *dünesesiniz* (46/11), *düşecem* (22/3), *düşecesin* (22/2), *enesesin* (39/23), *eneseyz* (3/4), *gelecem* (18/5), *getirecesin* (17/26), *gidecem* (8/2), *gideceys* (3/1), *girecesin* (7/18), *verecesin* (17/28), *ülecemin* (22/4), *ürecemin* (39/24), и др.

- слично на тоа, во охридско-струшкиот регион пред наставките за прво лице еднина и множина, понекогаш наставката за идно време уште повеќе се крати. Ова не важи за преспанскиот регион. И тука овие наставки за лица, покрај тоа што ја кратат наставката за идно време, на себе го привлекуваат и акцентот на зборот: *bineciz* (7/5), *edecim* (17/5), *edeciz* (1/19), *gelecim* (20/2), *gidecim* (38/1), *gideciz* (39/23), *gösterecim* (39/10), *silecim* (40/26), *söylëcim* (31/20), *ülecim* (22/3), *verecim* (17/29), и др.

НАСТАВКИ ЗА НАЧИН (МОДАЛНОСТ)

Наставките за глаголски начин не даваат некоја генеза, некое известување како кај декларативните (темпоралните) наставки. Оваа парадигма содржи начини кои сеуште не се реализирани²⁶⁶. Значи, тоа

²⁶⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 647.

се планирани, проектирани, посакувани начини на изразување на глаголот.

За модалноста во турскиот јазик се користи терминот “*isteme kipleri*”²⁶⁷. Англискиот еквивалент е “*mood*”²⁶⁸, на германски е “*modus*”²⁶⁹, Русите велат “наклонение”²⁷⁰, додека некои од туркиските јазици оваа глаголска парадигма ја нарекуваат “форма”²⁷¹.

Во ТГОПР, постојат следниве форми за начин:

1. Оптатив;
2. Императив;
3. Десидератив.

За разлика од СТЈ, во ТГОПР не сретнавме примери на нецеситативот²⁷².

ОПТАТИВ

Овој начин, на глаголот му дава значење на желба, намера, посакување.

Самата наставка за оптативот во ТГОПР е */-A/*, која се користи за прво и второ лице, еднина и множина. Оваа наставка, поради широкиот вокал, има две варијанти. Поради спецификата на оваа наставка, односно поради паѓањето во прво лице еднина во Струга, како и изоставувањето во сите говори од овој регион во трето лице еднина и множина, во продолжение ќе ја дадеме заедно со наставките за лице.

²⁶⁷ Овие наставки, впрочем какои многу други во турскиот јазик, имаат различни именувања. За некои од нив, види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, s. 647.

²⁶⁸ На англиски јазик постои огромна литература за модалноста. За типолошките пристапи на модалноста, ќе го препорачаме следново дело: Haan, Ferdinand de, *Typological Approaches to Modality*, May 13, 2004. To appear in: William Frawley, ed. (2005) *Modality*, Berlin: Mout de Gruyter.

²⁶⁹ Hatiboğlu, Prof. Dr. Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No.: 276, Ankara, s. 75.

²⁷⁰ Mahmudov, Prod. Dr. Nizamettin; Gürsoy-Naskali, Prof. Dr. Emine, *Türkiye Türkçesi-Özbekçe-Rusça Gramer Terimleri Karşılıkları*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 687.

²⁷¹ 1. Türkay, Kaya, *Türkçelerde Terim Ortaklığı Açısından Dil Bilgisi Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 697, 713.; 2. Doğan, Araş. Gör. Levent, *Türkmenistan Türkçesi Dil Terimleri*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 722-731.

²⁷² Нецеситативот, како стандардна модалност, е обработен во сите граматика. За една статија за нивната флексија, види во: Özmen, Mehmet, *Gerek Gerekmek ve Gereklilik Çekimleri Üzerine*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Mustafa Canpolat Armağanı, 2003, s. 178-193.

Значи, нагласуваме дека долудаведените наставки се сложени форми на оптативот, дадени со оптативната модалност и персонални наставки. Ова го правиме, пред сè, за да го разликуваме оптативот од десидеративот, кои морфолошки во некои моменти се слични. Следи употребата на оптативот заедно со наставките за лица:

I. лице еднина.

Наставката за оптатив за прво лице еднина во ТГОПР има една многу интересна особина. Во Струга се користи варијантата */-(A)im/*, во Ресен варијантите */-Aym/*, додека во Охрид, кој се наоѓа меѓу овие два градови, се користи и */-(A)im/* и */-Aym/*. Но, сепак, треба да се напомене дека двоваријантната */-Aym/* повеќе се користи. Забележавме по некој пример на */-Aym/* и во Струга, но тоа, изгледа, не е правило за овој град. Следат примери за овие варијанти:

- Кога финалниот слог на глаголот содржи вокал од заден ред, тогаш доаѓа */-aym/*: *ayıráym* (35/18), *ayırtáym* (32/13), *bağáym* (6/17), *buđáym* (23/4), *çaráym* (13/6), *dođunáym* (10/8), *tutáym* (10/8), *uyantıráym* (10/6), *uyáym* (8/1), *уарáym* (4/3), и др.

- Исто така, оваа варијанта се користи и за некои еднословни глаголи кои денес содржат вокал од преден, но во минатото имале вокал од заден ред: *çıkaráym* (24/5), *çıķáym* (46/4), и др.

- Кога финалниот слог на глаголот содржи вокал од преден ред, тогаш се користи */-eym/*: *çeviréym* (26/9), *déym* (36/9), *düşünéym* (31/16), *geçeým* (46/8), *geléym* (7/3), *gireým* (13/10), *göreým* (40/28), *güzlenéym* (10/5), *köreým* (10/6), и др.

- Во Струга, а делумно и во Охрид, се користи и */-(A)im/*:

/-im/: *ađím* (20/2), *gidím* (17/7), *görím* (17/32), *kesím* (35/11), *oķuím* (7/30), *olím* (17/6), *satím* (35/16), *üldürím* (46/9), *üpím* (45/6), *уарím* (7/23), и др.

/-a-im/: *ađaím* (7/33), *araím* (17/35), *soraím* (17/35), и др.

/-e-im/: *gideím* (7/30), *gireím* (7/33), *sóyleim* (1/15), и др.

- Поради фактот што консонантот “y” се смета и за полувокал, не е секогаш лесно во говорите да се оддели “y” од “i”. Во овој случај, дистинкцијата меѓу /-Aym/ во Ресен и Охрид и /-(A)im/ во Струга е во **акцентот**, односно во Струга акцентот паѓа токму на тоа тоа “i”: /-(A)íim/; додека во Ресен и, делумно, Охрид на самата наставка за оптатив: /-Áym/.

II. лице еднина.

Прегледот на употребата на оптативот заедно со наставките за второ лице еднина е следното:

- Кога во финалниот слог на глаголот доаѓа вокал од заден ред, тогаш се користи /-asin/: a|ásin (11/3), an|atírásin (23/6), ba|kásin (6/17), bo|zásin (39/15), bu|lásin (18/18), ça|gírásin (6/16), qo|yásin (17/15), sa|lásin (17/15), ya|pásin (7/28), ya|ptírásin (17/14), и др.

- Кога овие глаголи во финална позиција имаат вокал, тогаш во таа интервокална позиција се вметнува спојниот консонант “y”: a|ra|yásin (17/34), ç|ı|k|ma|yásin (7/13), и др.

- И тука исклучок од ова правило се глаголите кои во минатото содржеле вокал од заден ред, иако денес содржат од преден ред: ç|ı|k|ma|yásin (7/25), i|ç|ásin (36/5), и др.

- Кога, пак, во финалниот слог на глаголот доаѓа вокал од преден ред, тогаш се употребува /-esin/: a|y|re|désin (6/17), bi|çésin (21/1), d|üş|ürésin (17/28), e|désin (26/4), ge|lésin (26/7), gi|désin (39/7), gö|résin (8/8), gü|türésin (46/10), ki|r|le|nésin (26/15), sü|résin (21/1), y|ésin (11/3), и др.

III. лице еднина.

Наставка за оптатив во трето лице еднина нема, но во овој случај самите наставки за лице изразуваат оптатив:

- Кога во финалниот слог на глаголот се наоѓа нелабијален вокал, тогаш /-sin/: a|ç|ı|sın (17/15), a|ğ|sın (9/21), a|l|masın (35/2), a|l|sın (35/4), a|n|lasın (34/3), a|ra|sın (44/6), a|y|ırsın (32/12), a|y|k|ırsın (34/8), ba|ğ|sın (6/15), ba|ğ|lasın (35/12), ç|a|l|kasın (36/5), ç|a|rsın (9/4), d|e|nesın

(6/2), eḱsin (35/22), evlensin (40/5), gıtsin (7/13), gelsin (17/33), gétirsin (17/30), göndersin (40/30), güğürlesin (3/3), késsin (27/2), oğramasin (33/5), olmasin (33/5), otlatırsin (6/7), pişırsin (27/2), kararmasin (1/3), saıılasin (35/10), söylemesin (32/4), tutmasin (43/2), üğürtlesin (42/4), uyandırsin (40/30), yapsin (19/3), yuvarlansin (40/8), и др.

- Кога финалниот слог на глаголот содржи лабијален вокал од заден ред, тогаш /-sun/: okusun (24/6), koksun (21/11), sorsun (17/34), tutsun (15/10), uusun (21/5), и др.

- Кога крајниот слог на глаголот содржи лабијален вокал од преден ред, тогаш /-sün/: dügsün (7/13), gıtsin (7/13), görsün (17/33), götürsün (25/2), и др.

I. лице множина.

Употребата на оптативот заедно со наставките за прво лице множина е на следниов начин:

- Кога последниот слог на глаголот содржи вокал од заден ред, тогаш се користи /-aım/: aıım (7/2), kaçaım (7/25), kazanalım (7/2), napaım (42/12), oynalım (10/17), saralım (15/3), satalım (7/2), sayalım (31/16), sarılaım (2/6), yaraım (15/3), yataım (36/12), и др.

- Во услови кога во финална позиција на глаголот се наоѓа вокал, тогаш меѓу тој вокал и /-aım/ се вметнува споен консонант “y”: vuruımayalım (3/6), и др.

- Условен исклучок од правилото, повторно, го прават глаголите кои во минатото имале вокал од заден ред: çıkaım (1/14), çıkaralım (6/10), и др.

- Кога последниот слог на глаголот содржи вокал од преден ред, тогаш се користи /-eım/: eneım (3/8), geleım (3/5), gütüreım (22/8), kesեım (40/28), yeım (24/3), и др.

- Кога, пак, глаголот завршува на вокал, во интервокална позиција се вметнува спојниот консонант “y”: işleyeım (6/8), и др.

II. лице множина.

Двете варијанти на оптативот заедно со наставките за I. лице множина се */-asınız/* и */-esiniz/*. Следи прегледот на овие ситуации:

- */-asınız/* се користи кога во последниот слог на глаголот се наоѓа вокал од заден ред: a^ál^ásınız (33/11), ba^áğ^ásınız (17/18), do^áğ^áun^ásınız (46/11), ço^áy^ásınız (17/18), o^ál^ásınız (1/1), ya^áp^ásınız (40/23), и др.

/-esiniz/ се користи кога во последниот слог на глаголот се наоѓа вокал од преден ред: ge^él^ésınız (18/14), ve^ér^ésınız (33/11), и др.

III. лице множина.

Наставка за оптатив во трето лице множина нема, но самите наставки за трето лице множина даваат значење на оптатив. При користење на оптативот во трето лице множина, ги евидентиравме следниве четири моменти:

- Кога во последниот слог на глаголот се наоѓа нелабијален вокал од заден ред, се користи */-sin|ar/*: a^ál^áı^áş^ásın|ar (43/6), a^ál^ásın|ar (7/29), a^ásın|ar (45/4), ayı^ár^ám^ásın|ar (6/12), ba^áğ^ásın|ar (7/18), ha^ázır^ásın|ar (41/10), k^áı^ár^ásın|ar (1/11), ya^áp^ásın|ar (19/1), ya^ásın|ar (40/3), и др.

- Кога во последниот слог на глаголот се наоѓа нелабијален вокал од преден ред, се користи */-sinler/*: bıl^ásınler (39/1), dü^áş^áür^ám^áe^ásınler (1/11), é^át^ásınler (46/7), evl^ée^ásınler (25/31), g^áı^át^ásınler (32/12), k^és^ásınler (40/9), y^ée^ásınler (12/10), и др.

- Во услови кога во финалниот слог на глаголот се наоѓа лабијален вокал од заден ред, во тој случај се користи */-sun|ar/*: k^óysun|ar (43/14), o^ál^ásun|ar (21/4), t^átsun|ar (15/17), и др.

- Кога, пак, во крајниот слог на глаголот се наоѓа лабијален вокал од преден ред, се употребува */-sünler/*: b^üy^áü^ás^ánler (43/6), dü^áğ^ás^ánler (7/8), dü^án^ás^ánler (15/14), dü^áş^áü^án^ás^ánler (7/30), ü^áld^áü^ár^ás^ánler (40/21), и др.

ИМПЕРАТИВ

Императивот изразува конкретно давање на заповед, наредба, односно обврска за извршување на дејството. Императивот по многу нешта морфолошки е многу сличен на оптативот, така да дури по

морфосинтаксичка анализа и компарирање на примерите и во второ лице со оптаивот, може да се канализираат наставките и примерите и за императивот. Тоа е и предноста на морфосинтаксичката анализа, кога морфемите се разгледуваат во синтаксички контекст. Доколку се анализираат исклучиво морфолошки, скоро е невозможно за прво и трето лице, еднина и множина, да се одреди што е оптаив, а што императив, бидејќи морфолошки првото и третото лице, и еднина и множина, императивот е скоро ист како и оптаивот.

Во лингвистичките кругови сеуште траат дискусиите околу тоа дали има или не императив во прво лице еднина и множина. По морфосинтаксичка анализа и компарирање на контекстот, ние, сепак, мислиме дека има императивна форма и за прво лице еднина и множина, т.е. дека човекот може да си нареди на самиот себеси²⁷³.

I. лице еднина, /-Aym/, /-im/:

/-aym/: kıraým (32/13), yaraým (н.з.), и др.

/-eym/: gideým (н.з.), seveyım (н.з.), и др.

/-im/ - Оваа варијанта се користи само во охридско-струшкиот, но не и во преспанскиот регион: araím (17/35), bakím (11/6), çekím (7/21), düğím (7/9), қаçím (11/6), sorím (17/32), söyleím (1/15), и др.

II. лице еднина.

Иако во минатото постоела²⁷⁴, денес наставка за императив во второ лице еднина нема и во оваа прилика се користи само глаголот во инфинитивна форма или глаголската основа, без разлика дали е од глаголски или именски корен: áğla (20/8), áğlan (1/6), a! (6/17), án!at (23/5), áş!a (21/10), baқ (7/28), beқlen (39/8), braқ (19/6), búyur (7/25), çöz (15/18), do!an (7/28), dur (21/5), düş (3/5), gel (21/6), ge!tir (7/12),

²⁷³ Повеќе за овие дускусии, како и доказите за тоа зошто формите *-ayım/-eyim* и *-alım/-elim* треба да се третираат како наставки за императив во прво лице еднина и множина во: Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Türkçe'de Emir ve İstek Kipi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 3-9. Исто и во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar*, Türk Dili, Sayı 535 - Temmuz 1996, Ankara, s. 16-17. На ова решение се определува и Ердоган Боз во зборникот: *Türk Dili ve Kompozisyon*, op. cit., 130.

²⁷⁴ Caferoğlu, Ahmet, *Türkçemizdeki -ğil ve -gil Emir Eki*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınlarından 338, Ankara, 1989, s. 1-10.

kes (15/4), köver (35/5), oynat (10/17), kaık (8/6), kızma (35/24), koy (18/25), kır (23/2), sabret (35/16), sıkılma (17/23), serp (21/11), sor (18/29), topıa (1/7), yap (10/20), yaşa (26/15), и др.

III. лице еднина, /-sın/:

/-sın/: braksın (32/2), geçsın (33/7), pişsın (41/6), kaynasın (18/25), silinsın (2/13), и др.

/-sun/: otursun (10/19), и др.

/-sün/: sürsün (1/17), и др.

I. лице множина, /-Alım/:

/-aım/: baıaım (1/14), çıkaım (1/14), danıřaım (41/4), kaıkaım (12/10), soruřaım (41/4), и др.

/-elim/: deım (44/4), gideım (6/8), и др.

II. лице множина, /-In/:

/-in/: aın (26/12), beılenin (17/21), çağırın (6/10), gelin (39/17), gidin (6/10), kaydedin (41/8), saklanın (17/19), и др.

/-un/: buyurun (33/11), duyun (43/17), и др.

/-ün/: üldürün (40/17), и др.

III. лице множина, /-sınLAR/:

/-sınlar/: ayırmásınlar (6/12), и др.

/-sınler/: gitsınler (7/3), и др.

/-sunlar/: otursınlar (12/3), и др.

/-sünler/: üldürsünler (н.з.), и др.

ДЕСИДЕРАТИВ

Десидеративот е начин за поврзување на дејството на глаголот со некој услов, желба или намера. Стандардната наставка за изразување десидератив е **/-sA/**, која е без промени и во ТГОПР.

Оваа наставка не треба да се меша со една друга слична наставка која е иста по форма, но која по функција е деноминативна наставка за вербализација²⁷⁵.

Следни поединечното изложување на двете варијанти на оваа наставка:

/-sa/ - Оваа е стандардна варијанта на десидеративот во ТГОПР, без разлика дали се работи за глаголи со вокали од преден или од заден ред во финалниот слог: *atsáydınız* (15/21), *érisa* (17/13), *ķúrusa* (18/35), *oıśáydi* (45/7), *sorsáydi* (45/7), *úlsáydim* (8/7), и др.

/-se/ - Оваа варијанта, пак, се среќава само при употреба со копулативниот глагол: *íse* (17/17).

НАСТАВКИ ЗА ЛИЦЕ

Наставките за лице го покажуваат вршителот на глаголското дејство. Флексијата им е после наставките за глаголска парадигма, т.е. после темпоралните и модалните наставки²⁷⁶.

За да не се дуплираме, оваа материја детално ќе ја обработиме подолу кај глаголите, каде ќе дадеме и детална поделба на парадигмите (типовите) и кои ќе ги илустрираме со бројни примери.

ПРАШАЛНА НАСТАВКА

Прашалната наставка “*mi*” во стандардниот турски јазик се користи по зборот или зборовната група за која се бара одговор или реакција. Таа секогаш се пишува одвоено²⁷⁷.

Оваа настака во ТГОПР воопшто не се користи. Иако почнувајќи од 80’ите години на 20. век, најпрвин со носачи на звук, потоа со видео, па со сателитските канали и интернетот, турската популација во Република Македонија има аудио-визуелен контакт со матичната земја,

²⁷⁵ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Çekimser Mi? Çekinser Mi? Tartışması Üzerine*, Türk Dili, Sayı 536 - Ağustos 1996, Ankara, s. 135-138.

²⁷⁶ Yavuz, Prof. Dr. Kemal; Yetiş, Prof. Dr. Kâzım; Birinci, Prof. Dr. Necat, *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*, Bayrak, İstanbul, 1997, s. 118.

²⁷⁷ Повеќе за различните употреби на прашалната наставка во: Acarlar, Kevser, “-mi” *Ekinin Türü Kulları*, Türk Dili, Sayı 227 - Ağustos 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 358-363.

а со тоа и повремено може да се сретне прашалната наставка во употреба, сепак, постарите генерации не ја користат.

Во тој случај, наместо со прашална наставка, истиот ефект се постигнува со акцентирање на поедините слогови. Слоговите на зборовите кај кои недостасува прашална наставка, а кај кои наместо неа посебно се акцентирани некои слогови, во долнава табела се дадени со подвлечени и поцрни букви:

<u>ТГОПР</u>	<u>СТЈ</u>
Gélsin, görşün?	<i>Gelsin (mi), görsün mü?</i>
Áciba Sarı, Sałtıķ ólmaz Ĝágauzlardan ólsun?	<i>Sarı Saltuk, acaba, Gagauzlar'dan olamaz mı (olsun)?</i>
Anlársın?	<i>Anlar mısın? (Anlıyor musun?)</i>
Bitirdın?	<i>Bitirdin mi?</i>

2. ДЕРИВАТИВНИ (ЗБОРООБРАЗОВНИ) НАСТАВКИ

Наставките со кои од именски или глаголски корени или основи се градат нови зборови од именско или глаголско потекло се нарекуваат деривативни наставки. Турскиот јазик е аглутинативен јазик, што значи дека новите зборови со нови значења се градат токму со овие наставки. Доброто проучување на овие наставки, истовремено значи и добро проучување на философијата на турскиот јазик, како дел од алтајската јазична група.

Деривативните наставки се многу важни за турскиот јазик, бидејќи на тој начин се градат нови зборови. Како што рековме и во водениот дел, со постоечките наставки во турскиот јазик може да се формираат милиони граматички точни зборови²⁷⁸. Токму тоа е главната разлика на аглутинативните од индоевропските јазици. Затоа, треба внимателно да пристапиме на оваа многу важна материја.

Овие наставки се проучувани од повеќе лингвисти и, поради просторната ограниченост, освен неколку, нема сите да ги наведеме.

²⁷⁸ *Multilingual and Multitask Aspects*, Chapter 4, Editor: F.T. Johansen, COST 249: Continuous Speech Recognition Over the Telephone, Belgium, 2000, p. 72.

Така, повеќемина наши (македонски) турколози ја имаат обработено оваа област²⁷⁹, а од пошироката област, општо за турскиот јазик во поранешна Југославија има работено Мирјана Теодосиевиќ²⁸⁰, додека за говорите во Косово, само како илустрација, ќе ги наведеме Ниметуллах Хафиз²⁸¹ и Суреја Јусуф²⁸².

Деривативните наставки во турскиот јазик се делат на четири групи:

1. Деноминативни наставки за номинализација;
2. Деноминативни наставки за вербализација;
3. Девербални наставки за номинализација;
4. Девербални наставки за вербализација.

ДЕНОМИНАТИВНИ НАСТАВКИ ЗА НОМИНАЛИЗАЦИЈА (НАСТАВКИ ЗА ОБРАЗУВАЊЕ ИМЕНКИ ОД ИМЕНКИ)

Со деноминативните наставки за номинализација се градат нови именки врз база на постоечките именски корени или основи.

Врз основа на нашето теренско истражување, како и разгледување на веќе објавените трудови, во ТГОПР ги констатиравме следниве наставки од оваа класа:

1. /-ақ/: уапақ (9/6), и др.

2. /-Arl/ - Кога зборувавме за падежите, спомнавме дека некои истражувачи оваа наставка ја сврстуваат меѓу т.н. директивни наставки, односно наставки за покажување насока. Тогаш рековме дека за нас ова, сепак, е наставка за образување именка од именка. Да

²⁷⁹ Повеќе за овие трудови во: Ахмед, Октај, *Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет "Блаже Конески", Скопје, 2001.

²⁸⁰ Teodosiević, Mirjana, *Yugoslavya Türkleri'nin Basın Dili Üzerine Lengüistik Bir Araştırma*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1984, Ankara, 1987, s. 167-213.

²⁸¹ Hafız, Nimetullah, *Kosova Türk Ağızlarında Yapım Ekleri*, Зборник Филолошког факултета у Приштини, Книња III, Приштина, 1993, с. 212-227.

²⁸² Jusuf, Sureja, *Prizrenski turski govor*, Jedinstvo, Priština, 1987, s. 80-84.

бидеме поточни, со оваа наставка се добиваат прилози за место. Наставката има два аломорфи²⁸³.

/-ari/: dīşari (10/9), yóğari (15/15), и др.

/-ări/: dīşări (7/35), и др.

/-arı/: dīşarısına (32/13), и др.

/-ar/: yóğardan (6/14), dīşardan (17/2), и др.

/-eri/: íçeri (17/7), ilériye (33/6), и др.

/-ëri/: íçëri (39/3), и др.

/-erı/: íçerisinde (25/33), üzérine (38/5), и др.

/-er/: íçerde (24/7), ilerlédiler (18/12), и др.

3. **/-cağ/:** ısıcak (21/13), и др.

4. **/-Ce/** - Оваа наставка служи за именување на јазиците, односно со додавање на некоја именка која означува народ, се добива името на јазикот на тој народ:

/-ce/: Makedónce (25/30), İngilízce (н.з.), и др.

/-çe/: Türkçe (31/8), Arnaúçe (н.з.), и др.

5. **/-Ci/** - Со оваа наставка се добиваат имиња на професии, занимања. Денес се користи и во македонскиот јазик како “-џија”²⁸⁴.

/-ci/: ávci (11/1), ayváncılık (6/1), dérmenci (35/3), düğünciler (20/7), dükanci (26/7), fúrenci (20/2), itfaíyeci (31/25), meyaneci (40/12), odúncılar (40/13), ormancıłara (36/4), káveci (40/19), kuyúnciya (39/15), и др.

/-çi/: aşçı (9/13), balıkçıлар (25/38), çiftçi (18/2), gurbétçilik (18/27), işçi (9/3), izmetçi (17/31), kâikçi (31/20), и др.

²⁸³ Повеќе за оваа наставка види во: Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri...*, *op. cit.*, 5-8.

²⁸⁴ За оваа наставка во македонскиот јазик, види во: Минова-Ѓуркова, Д-р Лилјана, *Статусот на некои турцизми во македонскиот јазик денес*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 85-92.

6. **/-ces/** - Оваа наставка има значење на “покрај”, комбинирано со некое движење: *camíces* (24/6), *köylérces* (24/1), *karpaıárces* (3/5), *yóıces* (3/7), *yolíces* (22/6), и др.

7. **/-ciğ/** - Една од наставките за деминутив²⁸⁵: *alıçasığ* (2/8), *bırasığ* (1/2), *karıasığ* (46/6), и др.

8. **/-çe/:**

За оваа наставка приложуваме повеќе примери, бидејќи има специфична и многу фреквентна употреба во ТГОПР. Традиција во овие говори е именките многу често да се користат во деминутив, иако семантички не се работи за деминутив.

Постојат две вакви наставки, кои, иако по форма се исти, сепак тие се со различна етимологија: едната е од персиско потекло и служи за градење деминутив, а другата е од словенско потекло и служи за градење на именки од женски род. Нивната употреба ќе ја илустрираме подолу, кога ќе зборуваме за деминутивот и родот кај именките во ТГОПР.

Во продолжение приложуваме примери за оваа наставка од ТГОПР, без да ги класифицираме според етимологија: *aváñcede* (21/13), *áiçe* (40/13), *baçelérinde* (32/2), *báıçe* (33/8), *bananáçe* (1/5), *báşçe* (18/9), *báşçemiz* (36/15), *bébeçe* (40/8), *búnçe* (1/7), *çıkoıátçe* (1/5), *çöcüğçeleri* (6/8), *çukurçe* (34/5), *çuvalçe* (26/4), *çırpıçeler* (1/7), *dámkaçe* (1/3), *ékmeçe* (33/13), *elçelerine* (1/2), *evlátçeler* (1/4), *gúmçe* (2/11), *kátçe* (35/23), *kélçe* (15/1), *mait^sáçey* (33/7), *mağsımçeler* (1/11), *martınkáçey* (1/2), *mastıkáçe* (1/9), *múmçe* (24/4), *odayçe* (24/3), *odunçelerini* (20/8), *orósçe* (35/19), *pırınççe* (33/8), *parçeçe* (33/13), *parmaçelerine* (1/2), *pılıçeler* (1/4), *pırviçe* (28/8), *kandııçey* (18/24), *kaşıçey* (21/13), *kavalçe* (34/9), *kışçe* (42/4), *kırayayçe* (21/10), *krevétçede* (10/3), *kurbágaçe* (27/4), *kuşáçesi* (33/3), *kuziçe* (45/3), *kısçemle* (40/5), *simitçe* (20/3), *sepétçeni* (1/6), *serçeçe* (20/1),

²⁸⁵ Повеќе за оваа наставка, види во: Aslan, Sema, *Türkiye Türkçesinde Küçültme ve Pekiştirme Kavramları ve -Cik Eki Üzerine*, Türk Dili, Sayı 603 - Mart 2002, Ankara, s. 224-228.

solénkaçe (1/9), sopáçeeye (27/4), sógançe (33/9), sûtçe (33/8), taşçe (39/14), tatíílarçe (1/7), tauçé (23/8), tauşançenin (35/23), şamíçemi (35/17), şekerçe (33/8), şeýçe (1/7), tülbençesi (33/3), yegençesini (8/5), yó!çe (3/8), yumurtáçey (1/1), и др.

9. /-(r)daş/:

/-daş/: kárdaş (35/1), и др.

/-rdaş/ - Консонантската протеза на почетокот на наставката се појавува како аналогична на консонантот “r” во именката “kárdaş”, иако следниве примери не се од тој корен: árkařař (7/29), árkařařariyle (38/1), árkařařardan (19/2), árkařařari (19/5), árkařařarında (19/5), árkařaři (19/2), и др.

10. /-en/ - Оваа наставка и во СТЈ има само неколку примери²⁸⁶: kókeni (31/4), и др.

11. /-(ş)er/ - Служи за добивање на делбени броеви.

- Кога зборот завршува на консонант, /-er/: bírer (1/16), úçer (н.з.), dórder (н.з.), beşer (н.з.), sékizer (н.з.), doķuzer (н.з.), óner (н.з.), и др.

- Кога, пак, зборот завршува на вокал, пред наставката се вметнува спојниот консонант “ş”, /-(ş)er/: íkişer (24/1), áltişer (н.з.), yedişer (н.з.), и др.

12. /-gil/: cíangil (17/5), и др.

13. /-ık/: ártık (18/7), и др.

14. /-ka/ - Ова е македонска наставка и служи за добивање на именки од женски род, иако во турскиот јазик нема граматички род²⁸⁷:

²⁸⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 35.

²⁸⁷ За една контрастивна анализа на природниот род меѓу турскиот и македонскиот јазик, види во: Леонтиќ, Марија, *Начини на изразување на природниот род во турскиот и македонскиот јазик (контрастивна анализа)*, Годишен зборник на Филолошкиот факултет “Блаже Конески” на Универзитетот во Скопје, Книга 23 (1997), Скопје.

bibérka|ar (36/9), músurka (42/1), partá|ka|ar (36/11), samánka|ar (14/6), susúrka|ar (36/8), yegenka|ari (2/10), и др.

15. /-keq/: érkeq|ler (15/23), и др.

16. /-ken/: érken (33/8), и др.

17. /-(y)le((i)n)/ - Ова е една од наставките во СТЈ кои немаат варијанти. Во ТГОПР има аломорфи, но и меѓу нив нема со тврди вокали, како што нема и во СТЈ:

/-(y)le/ - Иако на прв поглед може да изгледа дека се работи за наставката за инструментал, сепак тоа не е: geseyle (36/3), sabayle (40/20), и др.

/-lein/: sabalein (6/15), и др.

/-len/: aqsámlen (25/1), sabaylen (28/1), и др.

18. /-li/ - Многу често употребувана наставка²⁸⁸.

/-li/ - Се употребува кога во финалниот слог на зборот има вокал од заден ред. Наместо вокалот во наставката да биде, исто така, вокал од заден ред, во случајов вокалот останува ист, но консонантот е тврд, иако би требало пред таков вокал, според вокално-консонантската хармонија, и консонантот да биде од преден ред. Примери: áqı|li (34/11), kasaba|li|ar (31/33), kat|li (7/17), kóz|li (25/10), máya|li (21/12), mótor|li (31/18), tát|li (9/22), túz|lıdır (9/14), yás|lıdır (17/24), yaş|li (25/27), yumúrta|li (42/2), и др.

/-li/: davetlísın (46/5), dérli (7/18), dértliyi (1/18), emníyetli (7/29), évli|lık (25/33), fíkirli (23/1), gízli (26/1), kírlı (40/12), kuvetli (31/17), lézetli (42/6), nérelıdır (31/3), rámetli (10/2), sérvetli (1/16), sútlıyaç|lar (21/9), túrli (21/9), yelekli (1/16), yúreklı (1/16), и др.

/-lü/: köylü|ler (11/8), köylü|lere (34/9), и др.

²⁸⁸ За најстарите сочувани примери на оваа наставка, види во: Şen, Serkan, *Költigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Geçen "Büklü" Sözcüğü Üzerine*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 55-60.

19. **/-Lİk/** - Оваа наставка, веројатно, има најширока примена и во СТЈ²⁸⁹, и во ТГОПР. Се употребува и во македонскиот јазик (како и другите балкански јазици) како “-лак” или “-л’к”:

/-İk/: akşamlık (15/5), aılığına (17/3), asretlik (18/30), astaıklarından (43/2), astalığa (25/13), aşıklık (2/4), ağırılık (22/4), ayılık (18/2), ayvancılık (6/1), Bektaşılığı (31/11), beyazlığına (17/3), çiftçilik (18/32), çairlik (11/1), çobanlık (11/1), evlatlık (40/6), evlilik (25/33), eyikle (10/22), fenalık (45/6), gelinliğini (9/17), gizlilikle (6/3), Hıristiyanlık (25/41), Lâlık (25/43), misafirliğe (39/21), Müslümanlığı (31/11), pıslıklar (15/6), kalabalık (18/6), karanlık (24/4), kızgınlığından (15/10), sağlık (6/18), sazlık (25/35), şeytanlık (40/26), gurbetçilik (18/27), yakınlığında (25/7), zenginlik (36/8), и др.

/-luk/: Arnavutluk'ta (31/29), bölük (21/11), kuşluk (23/2), yorgunluktan (40/19), zorlukle (40/11), и др.

/-lük/: düzlükte (25/41), günlük (39/10), и др.

20. **/-(İ)nci/** - Служи за добивање на редни броеви:

/-nci/ - Кога зборот завршува на вокал: altıncı (н.з.), ortancı (32/5), yedinci (н.з.), и др.

/-(i)nci/ - Кога зборот завршува на консонант: beşinci (н.з.), birinci (40/4), ikinci (12/2), sekizinci (н.з.), и др.

/-(i)nci/ - Кога претходната варијанта не е во апсолутно финална позиција, тогаш вокалот од варијантата е тврд: beşincisi (н.з.), birincisi (н.з.), ikincisi (н.з.), sekizincisi (н.з.), и др.

/-(u)nci/: dokuzuncı (н.з.), onuncı (н.з.)

/-(u)ncu/ - Како и во претходниот случај, кога наставката не се наоѓа на самиот крај на зборот, се користи друга варијанта: dokuzuncusu (н.з.), onuncusu (н.з.), и др.

/-(ü)nci/: üçüncü, dördüncü (н.з.), и др.

²⁸⁹ Покрај големиот број на трудови за структурата, употребата и историјата на оваа наставка, ќе наведеме само два, за кои мислиме дека заслужуваат внимание: 1. Canpolat, Mustafa, *Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 135; 2. Bilgili, Ertuğrul, *Ahmed Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmâniyye Adlı Eserindeki Dil Bilgisi Terimleri*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 653.

/-(ü)ncü/ - Оваа варијанта се користи само кога после неа има присвојна наставка за трето лице еднина: *üçüncüsü* (н.з.), *dördüncüsü* (н.з.), и др.

21. **/-(r)a/**:

/-a/: *sóna* (13/2), *sónadan* (18/8), и др.

/-ra/²⁹⁰: *sónra* (40/19), *sónradan* (40/16), *sóra* (42/2), и др.

22. **/-sa!/** - Оваа наставка е од понов датум²⁹¹ и во ТГОПР скоро и да не се користи. Сретнавме само еден пример, но и тој беше користен од страна на едно образовано лице: *ķutsá!* (25/8), и др.

23. **/-siz/** - Негација на наставката **/-li/**, за која зборувавме погоре и значи “без”:

/-siz/: *áyaķsız* (6/3), *dínsiz* (31/19), *ékmeķsız* (35/4), *ésapsız* (18/2), *ķiymentsiz* (39/14), *párasız* (15/3), *raatsız* (33/5), и др.

/-suz/: *dónsuz* (н.з.), *óduंसuz* (н.з.), *úंसuz* (35/4), и др.

/-süz/: *gózsüz* (н.з.), *gólsüz* (н.з.), и др.

24. **/-Un/**:

/-un/: *úzun* (40/1), и др.

/-ün/: *üstün* (39/18), и др.

ДЕНОМИНАТИВНИ НАСТАВКИ ЗА ВЕРБАЛИЗАЦИЈА (НАСТАВКИ ЗА ОБРАЗУВАЊЕ ГЛАГОЛИ ОД ИМЕНКИ)

Наставките со кои од постоечки именки се образуваат нови глаголи се нарекуваат деноминативни наставки за вербализација²⁹².

²⁹⁰ Повеќе за оваа наставка во: Korkmaz, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri...*, op. cit., 8-10.

²⁹¹ Интересно е што оваа наставка е “измислена” или преправена за да личи на некои странски наставки. Види во: 1. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede -’l eki (-al/-el, -ıl/-il, -ul/-ül; -sal/-sel) I - II*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 133-138, 139-144.; 2. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Yeni Bir Ek: -sal / -sel*, Türk Dili, Sayı 580 - Nisan 2000, Ankara, s. 291-305.

Во ТГОПР ги евидентираваме следниве наставки од оваа класа:

1. **/-a/**: *oynarlar* (43/22), *bóşalttım* (35/17), *úzađtan* (40/29), и др.

2. **/-ı/**: *tándık* (44/7), *tanışırdı* (44/1), и др.

3. **/-LA/** - Многу функционална наставка. Практично со неа може да се добие глагол од скоро секоја именка. Затоа ќе приложиме повеќе примери од ТГОПР:

/-la/: *açıklayabilirsin* (31/29), *ánladı* (10/14), *astálanır* (9/7), *átlarlar* (15/23), *áşla* (21/10), *atırársın* (16/1), *áđlaşır* (6/1), *bađardılar* (36/3), *başlar* (39/11), *bađlar* (20/7), *çátlar* (2/6), *cezárlarlar* (45/4), *dámamaz* (38/3), *fırlattı* (40/16), *hazırlámaya* (41/5), *itiyáradık* (2/16), *izalanırım* (10/6), *karşılar* (12/3), *nişánlanır* (18/19), *ótlarlar* (27/1), *pátlar* (35/16), *karşılarlar* (43/7), *katlar* (2/6), *rátlar* (34/6), *sálladı* (35/13), *sáklanır* (19/3), *taşlar* (32/14), *tekrárlamış* (32/10), *tópıa* (1/7), *ufladıđın* (17/11), *yánlanır* (35/17), *yakálarlar* (15/14), *yaráladım* (46/9), *yaşlatmıştır* (33/13), *yólla* (40/28), *yuvárlansın* (40/8), *zaplamışlar* (27/3), и др.

/-le/: *bekler* (6/11), *beslerdik* (28/6), *dınler* (40/3), *emeđlemekle* (24/6), *evlendi* (18/11), *gügürler* (3/3), *gizlenmezmiş* (34/14), *güzelleşir* (23/7), *ilerlediler* (18/12), *ilgileniriz* (41/4), *ınler* (3/3), *işlerler* (6/8), *kirlenesin* (26/15), *kuvetleşir* (23/7), *söylérdık* (18/15), *tetiklenirdi* (1/2), *şüpelanır* (40/15), *yúkladım* (35/15), *yérleşmiş* (31/9), и др.

4. **/-ük/** - Оваа наставка не е многу функционална. Во старотурскиот јазик се евидентирани само нешто повеќе од триесет примери, додека денес во СТЈ среќаваме само шест-седум²⁹³. И во ТГОПР не е функционална. Пример: *gözükür* (6/12), и др.

²⁹² За една добра статија за образување на глаголи од именки, види во: Tosun, Prof. Dr. Cengiz, *How to Make Verbs Out of Nouns in Turkish (Denominal Verbs)*, Dil Öğretimi Dergisi, Sayı 2 - Mayıs 1991, Ankara, 47-54.

²⁹³ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 115.

5. /-(ü)n/ - Во ТГОПР ги сретнавме само долниве два примери во различни употреби и со различни последователни наставки:

/-n/: ísınır (37/2), и др.

/(-ü)n/: düşünce²⁹⁴ (44/3), и др.

ДЕВЕРБАЛНИ НАСТАВКИ ЗА НОМИНАЛИЗАЦИЈА (НАСТАВКИ ЗА ОБРАЗУВАЊЕ ИМЕНКИ ОД ГЛАГОЛИ)

Овие наставки служат за образување на именки од глаголски корени или основи.

При нашето истражување на ТГОПР ги забележавме следниве девербални наставки за номинализација:

1. /-ak/: kónaqlar (31/27), yátaқта (7/20), и др.

2. /-ce/²⁹⁵: düşünce (31/29), églence (25/16), и др.

3. /-ç/: ínanç (н.з.), и др.

/-c/: ínanci (25/1), и др.

4. /-ga/: dáıga (31/20), и др.

5. /-Gi/, /-Ki/:

/-gi/: ilgilenírız (41/4), sáygi (32/5), и др.

/-gi/: sáygısı (н.з.), и др.

/-ki/²⁹⁶: etki (н.з.), и др.

/-kı/: etkısı (31/30), и др.

6. /-Gin/:

/-gin/: arğın (31/28), kıızgın (9/19), yanğın (27/7), и др.

²⁹⁴ Повеќе за формирањето на овој збор во: Canpolat, Mustafa, *Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 135.

²⁹⁵ Canpolat, Mustafa, *Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 135.

²⁹⁶ Demir, Doç. Dr. Necati, "Yılıkı" Kelimesi Üzerine, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 538-541.

/-ğun/: bózğuna (40/27), dúrgun (31/28), yórgun (31/28), и др.

/-gün/: sürgün (н.з.), и др.

7. /-i/:

/-i/ - Во финална позиција, секогаш доаѓа оваа варијанта на наставката: áğri <agir-i (43/6), áyri <ayır-i (43/21), dó!li <do!-(!)i (36/9), kápi <kap-i (46/5), kórkıdan <kork-i+... (8/5), sóri <sor-i (39/1), úli <ül-i (40/33), yazı!ari <yaz-i+... (40/22), и др.

Кога после неа има друга наставка, ги има следниве варијации:

/-i/: áğrisi <agir-i+(s)i (н.з.)

/-u/: kókusi <kok-u+(s)i (42/6), и др.

/-ü/: sürüsüyle <sür-ü+(s)i+... (34/7), и др.

8. /-Im/:

/-im/: biçiminde (43/15), taķım!ari (42/11), и др.

/-um/: durum!ar (1/4), doğum (н.з.), и др.

/-üm/: ölümünün (21/12), и др.

9. **/-ıř/:** batıřında (25/5), çıķıřında (2/12), и др.

10. **/-ici/**²⁹⁷: isteici (44/5), и др.

11. /-in/:

/-in/: ékini (35/22), и др.

/-ün/: bütün <bit-in (36/5), и др.

12. /-(i)ķ/:

/-ķ/ - Оваа варијанта се користи секогаш кога глаголот завршува на вокал: búyüķ (31/18), çürüķtür (18/26), káynagıdır (25/11), kúçüķ (42/12), tékerleķ (43/15), úzaķ (25/24), и др.

²⁹⁷ Повеќе за оваа наставка во: Özmen, Mehmet, *-lcl/-UcU Ekinin Gelecek Zaman Eki Olarak Kullanılması Üzerine*, "BİR" Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı 9-10, 1988, s. 545-556.

Кога глаголот на кој доаѓа оваа наставка во финална позиција има консонант, доаѓаат следниве аломорфи:

/-(i)k/: a^ˈçıklayabil^ˈırsın (31/29), и др.

/-(i)k/: a^ˈçık (13/2), и др.

/-(u)k/: b^ˈozu^ˈktur (1/13), и др.

/-(ü)k/: ü^ˈrtük (43/12), и др.

13. /-kan/: çalı^ˈşkan (18/23), и др.

14. /-m/: an^ˈlamı (2/11), и др.

15. /-mA/ - Многу фреквентна наставка, како во СТЈ, така во ТГОПР.

/-ma/: a^ˈkıtma^ˈlar (21/9), an^ˈlaşma (44/3), ara^ˈştırma (31/7), hazır^ˈlamaya (41/5), pastırma^ˈlar (42/2), qarıştı^ˈrma^ˈlar (42/3), sar^ˈma^ˈlar (42/1), и др.

/-me/: çek^ˈmece (26/6), lafetm^ˈesini (40/14), и др.

16. /-mAq/ - И ова е една од најфреквентните наставки. Истовремено е и наставка за инфинитив. Еквивалент е на македонската наставка која образува именка од глагол “-ње”.

/-maq/: ayır^ˈmaq (18/5), bak^ˈılma^ˈğa (32/2), kaç^ˈmaq (38/5), kaynat^ˈma^ˈkle (28/2), koş^ˈma^ˈkle (5/2), yap^ˈmaq^ˈtan (21/3), yaş^ˈama^ˈq (18/17), ya^ˈuma^ˈğa (31/5), и др.

/-mek/: b^ˈıçmek (36/6), b^ˈıtır^ˈmek (33/10), d^ˈemek (41/5), d^ˈün^ˈmek (6/3), emeklem^ˈekle (24/6), e^ˈkmek (37/1), gül^ˈmekle (1/19), iç^ˈmek (36/2), iş^ˈleme^ˈge (40/14), ş^ˈetm^ˈekle (1/19), ü^ˈğr^ˈetme^ˈge (26/3), y^ˈemek (46/5), и др.

17. /-si/: gi^ˈysiler (28/1), и др.

18. /-ti/: b^ˈık^ˈinti (21/3), top^ˈlantı (24/8), и др.

ДЕВЕРБАЛНИ НАСТАВКИ ЗА ВЕРБАЛИЗАЦИЈА (НАСТАВКИ ЗА ОБРАЗУВАЊЕ ГЛАГОЛИ ОД ГЛАГОЛИ)

Наставките за образување глаголи од глаголски корени или глаголски основи се многу важни во турската граматика, а со тоа се важни и за турскиот јазик, воопшто. Факт е дека ниту во еден аглутивативен јазик не се доволни основните глаголи и, така, за да се создадат нови, се користат одредени наставки. Овој проблем не го имаат индоевропските јазици, кои се многу пофлексибилни на овој план. На пример, во англискиот јазик, добар дел од именките може да се користат и како глаголи, доколку се користат како инфинитиви.

Во ТГОПР евидентиравме доволно девербални наставки за вербализација, кои го збогатуваат јазикот на овие луѓе. Некои од овие наставки некогаш се користат за стилско изразување, но често се неопходни во нормално изразување во секојдневниот дискурс.

Следи прегледот на овие наставки во ТГОПР:

1. **/-ar/**: *çıkardı* (13/7), *kızarmış* (10/13), *körardı* (11/7), и др.

2. **/-(i)D/** - Во СТЈ оваа наставка нема варијанта со звучен консонант, но поради интервокална позиција во која доаѓа консонантот “t” од оригиналната наставка **/-(i)t/**, во ТГОПР се среќава со звучен консонант.

/-d/: *aldadır* (17/11), *yüklüdür* (22/4), и др.

/-(i)d/: *dağıdır* (11/4), и др.

/-(ü)d/: *üğüdür* (16/1), и др.

3. **/-DİR/** - Наставка за каузатив:

/-dır/: *gidirirler* (25/3), *kağıdırı* (11/8), *kaınadırdık* (33/4), и др.

/-dur/: *doldurur* (9/11), и др.

/-dür/: *öldürsün* (40/16), и др.

/-tır/: *anlatırırđı* (31/26), *araştırma* (31/7), *çevirtirir* (25/31), *emzirtirir* (6/6), *otlatırmamışın* (6/1), *karıştırır* (19/4), и др.

/-tur/: *unutturmak* (н.з.), и др.

/-tür/: yürütürür (31/11), и др.

4. **/-(i)L/** - Наставка за пасив:

/-I/: boşalttım (35/17), и др.

/-(i)I/: açıldı (10/5), atıldı (1/17), ayırılır (7/35), bakılmaya (32/2), çekilirdiler (25/21), çevrilmiş (25/16), dizilik (7/7), dağılırlar (11/4), denilir (31/35), dirilirdi (28/1), eğrişin (23/7), gidilir (33/1), kesilir (22/3), kakılır (46/5), kırışın (17/28), sarılmış (25/28), satılır (39/18), serilir (22/5), sıkıldı (17/31), verildi (13/7), yapılırdı (25/16), yakılırdı (33/2), yazılırdık (41/7), yazılmış (40/34), yetişmezdi (18/7), и др.

/-(u)I/: boğuldu (31/21), bozulur (21/14), durulur (22/3), konuşulmamıştır (31/35), kovulan (25/39), koyuldu (13/4), kurtulmuş (11/9), sokulur (14/2), tutuldu (35/11), vurulmayalım (3/6), и др.

/-(ü)I/: götürülürdi (42/11), körüldi (10/8), и др.

5. **/-mA/** - Ова е наставка за негација кај глаголите²⁹⁸. Се работи, секако, за многу фреквентна наставка и поради тоа ќе дадеме повеќе примери:

/-ma/: almam (6/5), açmadi (46/8), açmaz (17/18), anlayamadılar (31/3), arama (39/2), ayırmāsınlar (6/12), bakmaz (15/13), bulamadım (35/11), çıkmaz (17/21), çalışmam (6/4), çaramadım (13/6), çıkarmam (6/11), damlamaz (38/3), doyamazlar (18/30), inanmazdım (8/7), nişanlanmaz (18/19), olamaz (18/16), otlatmamışım (6/2), oğramasın (33/5), kalmazdi (25/17), karışmazdılar (18/3), kararmasın (1/3), kızma (35/24), konuşulmamıştır (31/35), korkmayz (10/21), satamayz (15/4), sıkılma (17/23), tutamadi (34/13), uyanmayacaklar (7/21), uyduramazlar (7/29), uyumaz (40/3), vurulmayalım (3/6), yapmam (6/4), и др.

/-me/: bilmez (39/1), beceremez (35/4), deme (17/29), deremem (18/12), dinlemezler (18/21), düşürmesinler (1/11), etmez (46/7), evlenmemişler (25/30), girmez (10/15), gitme (2/7), geçmez (43/3), gelmemiş (37/4), girmezdi (10/16), gizlenmezmiş (34/14), görmemiş

²⁹⁸ За една одлична студија за негацијата во турскиот јазик, види во: Keleşir, Meltem, *Scope of Negation: Evidence from Turkish NPIS and Quantifiers*, Proceedings of GLOW Asia II, Nanzan University, Nagoya, Japan, 1999.

(24/7), görmézdik (3/9), ístemem (15/17), işítmedim (10/12), silémez (40/33), söylémemiş (34/4), vazgéçmemiş (6/6), vérmedi (46/8), yémez (19/4), yetişilmezdí (18/7), и др.

6. /-(i)n/:

/-n/: aranır (44/2), astálandi (8/1), ağlan (1/6), beğlen (39/8), denmiş (25/42), évlendi (18/11), églence (25/16), güzlendim (10/5), gizlenmézmiş (34/14), íkanır (9/11), ilgileniriz (41/4), izálandım (2/15), nişanlanır (18/19), okunuğ (31/10), oynanır (18/18), kapanmıştır (33/13), sallanır!ar (43/22), saklanır (19/3), tekráranır (6/2), tetiklenirdi (1/2), şüpelenir (40/15), top!andi (18/6), yanlanır (35/17), yenir (16/1), yuvárlansın (40/8), и др.

/-(i)n/: alınirdi (41/1), bilinirdi (18/4), bıkıntı (21/3), eğindi (35/13), giyinmiş (9/3), geçinirdik (18/3), kırinır (17/11), silinsin (2/13), satınılmaz (15/4), и др.

/-(u)n/: bulunmuş (25/4), söyünür (9/16), и др.

/-(ü)n/: bükünür (17/11), görünür (44/2), и др.

7. /-(i)r/:

/-r/: emzirtirir (6/6), emzirir²⁹⁹ (6/3), и др.

/-(i)r/: bitirdim (39/12), geçirdi (18/10), pişirir (20/2), kaçırđi (11/8), şaşırır (34/8), и др.

/-(u)r/: doyurđi (35/8), и др.

/-(ü)r/: düşürür (20/4), düşürésin (17/28), и др.

8. /-(i)ş/ - Формира реципроцив, односно означува дејство во чие извршување учествуваат најмалку двајца субјекти.

/-ş/: anlaşma (44/3), araştırma (31/7), ağlaşır (6/1), dolaşır (9/10), güzelleşir (23/7), karşılaşır!ar (32/9), kuvetleşir (23/7), tanışırđi (44/1), yerleşmiş (31/9), и др.

²⁹⁹ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, Prof. Dr. Talât Tekin'in Gramer Terimleri Sözlüğü Üzerindeki Eleştirilerine Cevaplarımız: II, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 396.

/-(i)ş/: çalışırđı (31/25), çarışırđar (7/14), kalķışırđar (17/19), karışırđar (7/35), karıştırır (19/4), и др.

/-(i)ş/: yetişır (27/8), и др.

/-(u)ş/: buluşmışđar (26/4), konuşmışđım (31/22), soruşđım (41/4), tutuşur (38/1), и др.

/-(ü)ş/: görüşürler (44/2), görüşürüz (18/32), и др.

9. /-t/³⁰⁰:

/-t/ после вокал: anlat (23/5), fırlattı (40/16), oynat (10/17), karatsınđar (9/18), kaynatmakle (28/2), üğretmege (26/3), uzatırđar (32/14), yürüttı (18/12), yaşlatmıştır (33/13), и др.

/-t/ после консонант: ayırtaym (32/13), boşalttım (35/17), и др.

/-(ı)t/: akıtmađar (21/9), dağıtıđırdı (21/12), и др.

/-(u)t/: okutur (н.з.), и др.

ВИДОВИ ЗБОРОВИ

Јазикот е како жив организам. Како и секој жив организам, така и зборовите во него се раѓаат, живеат и умираат. Некои од нив, пак, живеат и понатаму, но со многу ограничена употреба³⁰¹.

Мухаррем Ергин (а и цела низа на други лингвисти од неговата школа), зборовите во турскиот јазик ги дели на три групи³⁰²:

1. именки
2. глаголи
3. партикули

Според Зејнеп Коркмаз, поделбата е на следниов начин³⁰³:

1. **Полнозначни зборови:** именки и зборови од именско потекло (именки, придавки, заменки и прилози), глаголи и зборови од глаголско

³⁰⁰ За правилата под кои услови која варијанта доаѓа, види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, 134-135.

³⁰¹ За еден преглед на вакви зборови, види во: Sarı, Mustafa, *Türkiye Türkçesinin Söz Varlığında Sözcüklerin Tek Biçimler Hâlinde Yaşaması*, Türk Dili, Sayı 591 - Mart 2001, Ankara, s. 300-312.

³⁰² Ergin, *op. cit.*, 216.

³⁰³ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003.

потекло (глаголи, сложени глаголи, инфинитни глаголски форми (инфинитиви, партиципи, герунди));

2. **Службени зборови:** *партикули, сврзници;*

3. **Полнозначно-службени зборови:** *извици.*

Зборовните класи ги има разгледано и Гронбех уште во 1936 година³⁰⁴. Покрај подгрупите, Гронбех сите зборови ги дели на две основни групи: именки и глаголи³⁰⁵.

Џефри Хејг тврди дека има разлика во класификациите на зборовите кои ги прават типологистите од оние на турколозите. Тој, исто така, претпоставува дека причините лежат во тоа што типологистите генерално се фокусирани кон инфлексијата и синтаксата, додека турколозите имаат силен интерес во деривацијата³⁰⁶. Поради толку различните пристапи на оваа материја, исто како и изучувањето, и подучувањето на зборовните групи е многу битна работа и треба со сета сериозност да му се пристапи³⁰⁷.

За нас горната поделба на Коркмаз е поприфатлива во споредба со другите и затоа зборовните класи ќе ги елаборираме според овој стандард.

1. ПОЛНОЗНАЧНИ ЗБОРОВИ

ИМЕНКИ И ЗБОРОВИ ОД ИМЕНСКО ПОТЕКЛО

Зејнеп Коркмаз, во своето монументално дело посветено на турската морфологија (“Граматика на турскиот јазик (Морфологија)”), меѓу другото се осврнува и на проблемот на именките и зборовите кои се од именско потекло. Според ова, западните турколози или лингвисти кои се бават со турскиот јазик, нив различно ги именуваат. Така, именките се именуваат како “Substantiv” во германскиот, “substantif” во францускиот, “substantive” во англискиот јазик, додека

³⁰⁴ Grönbech, *op. cit.*, 18-49.

³⁰⁵ *Ibid.*, 18.

³⁰⁶ Haig, Geoffrey, *Word-class Distinctions and Morphological Type: Agglutinating and Fusional Languages Reconsidered*, Unpublished manuscript, 2002.

³⁰⁷ Gürses, Dr. Reşide, *Kelime Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 506-516.

за зборовите од именско потекло во германскиот се користи терминот “Nomen”, во францускиот “nom” и во англискиот “noun”³⁰⁸. Нешто слично употребува и Ердоган Боз, кој именките ги дели на полнозначни и службени именки. Под полнозначни именки ги подразбира именките, додека под службени именки ги обработува придавките, заменките и прилозите³⁰⁹.

Поради специфичната историја на турскиот јазик и силното влијание на другите јазици врз него низ историјата (арапскиот и персискиот јазик во отоманскиот период, како и францускиот почнувајќи од 19. век, и англискиот јазик по прогласувањето на Републиката), еден дел од истражувањата направени врз зборовите од именско потекло можеме да ги групираме на следниов начин:

- странските влијанија во разни области и чистење на јазикот од странски влијанија (синонимија во османско-турскиот јазик³¹⁰, создавање на двојни именки (редупликации) со иста референца³¹¹, пуризам³¹², странски влијанија во насловите на фирми³¹³, влијанија во лексиката на секојдневниот говор³¹⁴, странски еуфемизми³¹⁵, калки³¹⁶, и др.)

³⁰⁸ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 195.

³⁰⁹ *Türk Dili ve Kompozisyon*, op. cit., 114.

³¹⁰ 1. Eliaçık, Dr. Muhittin, *Osmanlı Belgelerinde Yakın Anlamlı (Sinonim) Kelimeler*, Türk Dili, Sayı 584 - Ağustos 2000, Ankara, s. 178-201; 2. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Eş Anlamlılık Mı, Yabancı Kaynaklı Karşılık Oluş Mu?*, Türk Dili, Sayı 591 - Mart 2001, Ankara, s. 251-266.

³¹¹ Од турските лингвисти ќе го наведеме: Önler, Doç. Dr. Zafer, *Türkçede “bügü-bilge, ârif-âlim, bilge-bilgin” Kavramları*, Türk Dili, Sayı 571 - Temmuz 1999, Ankara, s. 595-601; додека од странските лингвисти ќе го наведеме овој прекрасен труд: Kusma, Marie-Annette, *The Functions of Complete Reduplication of Nouns, Verbs and Adjectives - An Obvious Case?*, Uppsala University, Department of Linguistics and Philology, 2004.

³¹² Musaoğlu, Prof. Dr. Mehman, *Yazı Dilinde Pürizm, Alıntı Kelimeler ve Dil Kültürü*, Türk Dili, Sayı 544 - Nisan 1997, Ankara, s. 362-370.

³¹³ На овој план има навистина огромен број на објавени трудови. Колку за илустрација, се определивме да ги наведеме следниве, кои, според нас, се поинтересни: 1. Yaman, Dr. Ertuğrul, *İş Yerlerine Ad Vermede Ortaya Çıkan Eğilimler ve Yabancılaşma*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 325-333; 2. Ceyhun, Aysel, *Kuşadası’nda Türkçe*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 338-340; 3. Şanlı, Yard. Doç. Dr. Cevdet, *Edirne’de İş Yeri İsimleri Üzerine Bir Araştırma*, Türk Dili, Sayı 567 - Mart 1999, Ankara, s. 191-194.

³¹⁴ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşama İlgili Alıntı Sözlere ve Ekler*, Türk Dili, Sayı 620 - Ağustos 2003, Ankara, s. 118-127.

³¹⁵ Bilginer, Dr. Hayriye, *Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 441-445.

³¹⁶ Ахмед, Октај, *Некои калки во јазикот на Турците во Република Македонија навлезени преку македонскиот јазик*, Трет научен собир на млади македонисти,

- истражувања за поединечни зборови (во Турција³¹⁷, во Македонија³¹⁸, и др.)

Тука не ги наведовме лексикографските и термилошките трудови, бидејќи зборуваме само за зборовите од именско потекло.

Разликата меѓу зборовите од именско потекло е во нивната употреба. Така, еден ист збор, на пример, може да биде и полнозначна именка, и придавка, и прилог. Како пример ќе го земеме зборот “güzel”. Овој збор е именка, но кога се користи во адјективна синтагма (група), тогаш е придавка (“güzel kız”), додека во глаголска група, е прилог (“güzel koştu”). Значи, се работи за различен пристап од оној кој го среќаваме во повеќето индоевропски јазици.

ИМЕНКИ

Именките се зборови кои ги именуваат конкретните и апстрактните суштества, предмети и поими поединечно или како вид³¹⁹. Именките се дел и од, во изразувањето многу важните, именски синтагми. Во литературата, кога се работи само за морфологијата, именските синтагми се обработуваат под именките, но бидејќи во овој труд се обработува и синтаксата, именските синтагми ќе бидат обработени под зборовни групи во синтаксичкиот дел на трудот.

Именките, вообичаено, се класифицираат во две големи групи:

1. Конкретни и апстрактни именки.

- Именуваните референци на сите предмети кои можеме да ги спознаеме со посредство на било кое од нашата пет сетила, се нарекуваат **конкретни именки**: *âltın* (15/12), *âlvâ* (19/1), *anahtarlen* (39/26), *ârslan* (23/1), *âyakta* (14/2), *ba!* (14/3), *bananaçe* (1/5), *bârdak*

Скопје: Филолошки факултет “Блаже Конески” - Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, 1997, стр. 389-398.

³¹⁷ Ќе навеме само неколку покарактеристични примери: 1. Aydın, Dr. Mehmet, “Gönül” *Kelimesi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 104-108; 2. Köktekin, Dr. Kâzım, “Deprem” *Sözcüğü Hakkında*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 159-164; 3. Buran, Doç. Dr. Ahmet, *Gakgo/Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 173-177; 4. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Yine “Şimşek” - 1*, Türk Dili, Sayı 577 - Ocak 2000, Ankara, s. 43-50; 5. Akalın, Prof. Dr. Şükrü Halûk, “Kiosk”, Türk Dili, Sayı 618 - Haziran 2003, Ankara, s. 613-615.

³¹⁸ 1. Ahmed, Oktay, *Üsküp Türk Ağzındaki “Ey” Kelimesinin Geçmişi Üzerine Birkaç Söz*, Sesler, Sayı 306-307, Üsküp: 1996, s. 97-99; 2. Ahmed, Oktay, *Üsküp Türk Ağzındaki “Maksım” Kelimesi Üzerine*, Birlik, Cumartesi 5 Ekim 1996, s. 14.

³¹⁹ *Türk Dili ve Kompozisyon*, op. cit., 114.

(17/31), beşik (35/12), cāmi (7/28), çarşaf (25/21), çikołatçe (1/5), çoban (6/2), dīken (14/2), dūkana (26/7), ēkmeķ (37/1), ev (43/8), gūneş (1/3), gēlin (18/8), īnsan (10/17), lījavçe (1/7), lōķumlar (42/2), mākşım (33/7), māsa (39/9), mum (13/7), ōdun (22/2), ōroz (35/17), ōğlan (23/6), pīliç (23/8), kādın (25/16), kākı (31/18), kāpi (46/5), kāvāk (43/6), kāzan (6/9), kurbāgaçe (38/3), raft (7/6), sāman (17/13), sāndıķ (17/14), serçeçe (20/1), sōfra (33/11), sōgançe (33/13), şīşe (38/2), tārana (42/2), taş (6/6), tauķ (45/3), tōrba (39/14), ūrgan (25/21), ūkūzi (20/6), vēzir (39/22), yūmurta (45/1), и др.

- Именуваните референци на сите други поими кои не постојат како конкретни предмети, туку постојат само во нашата имагинација и психа и кои не можат директно да се осознаат со помош на нашите пет сетила, се нарекуваат **апстрактни именки**: aşıķ (40/20), bŭgŭn (6/1), çırkin (17/30), cēvap (46/10), dīķat (26/4), dŭşŭnce (31/29), dēрман (1/19), dērtler (33/6), din (31/11), dŭrumi (31/26), dŭrgun (31/28), fikir (23/8), fēna (3/8), fēnalıķ (45/6), gızli (2/4), gerçeķ (10/18), gŭnāhtır (7/8), gŭnlŭķ (17/15), hāyat (28/3), ĩpotez (31/6), idāresi (12/2), ilgilenırız (41/4), istıķbaļi (43/19), iş (28/8), ĩzın (11/3), kōļay (39/10), lēzeti (28/10), mārtafaļ (43/19), māsaļ (7/1), nişan (44/6), niyeti (42/4), ōmŭr (26/15), pişman (9/23), paıķ (42/6), pembe (2/13), pişman (26/8), prŭblem (40/19), kısmet (6/7), kızgın (9/19), rāt (34/4), sınır (25/3), sālıķ (25/2), sāygi (32/5), sēvap (7/31), sēyreķ (28/9), şıķayet (1/19), tŭaf (25/33), teşekŭr (15/6), tok (11/6), vaķıt (34/1), yaļan (35/2), yarın (40/28), yok (6/1), yŭrgun (15/9), yıļ (43/19), zāman (7/22), zēngın (21/8), и др.

2. Лични и општи именки.

- **Лични именки** се именките кои се дадени на еден единствен предмет или живо суштество. Тие може да бидат лични имиња³²⁰ и

³²⁰ Делот од лингвистиката која ги проучува личните имиња, т.е. антропонимите, се нарекува ономастика. Примери има многу, но ќе наведеме неколку: 1. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Özel Ad Bilgisi*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 520-525; 2. Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 3-8; 3. Okay, M. Orhan, *İnsanlığın Ortak Adları*, Türk Dili, Sayı 584 - Ağustos 2000, Ankara, s.120-124; 4. Yılmaz, Yaşar, *Ad Koyma Geleneğimizde Yunus Emre*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 930-939; 5. Aksu, Belgin Tezcan, *Adlar Üzerine Sıkça Sorulan Sorular*, Türk Dili, Sayı 603 - Mart

звања, топоними³²¹, имиња на народи и држави, месеци³²², денови, јазици, наслови на фирми³²³, и др. Подолу даваме една груба класификација на личните именки. Секако дека секоја од наведените може понатаму да се дели на подгрупи, меѓутоа тоа не е цел на овој дел:

- **лични имиња и титули/звања:** Akif_Beyler (25/38), Alim_Ağa (31/23), Ağa (41/4), Ana (45/6), Atatürk'e (1/19), Bayram (18/5), Kiril em_Metodi'nin (31/4), Memet_Beyler (25/38), Muhamet'len (1/17), Mustafa (1/17), Nasradin_Oca (5/1), Sari_Sahtik (31/2), Sinan Baba (25/1), Tito (1/17), Umer (31/24), Yusuf_Beyler (25/38), и др.

- **припадници на народи:** Arnaut (31/12), Çingene'de (41/4), Gagauz (31/7), Hint (17/3), Lā (25/44), Makedon (25/45), Sirbi (31/33), Türk (25/46), Yaudi (39/8), и др.

- **држави:** Arnautluk'ta (31/29), Bulgaristan'da (31/6), Turkiya'dan (25/39), и др.

- **јазици:** Makedonce'den (25/30), Türkçe (31/8), и др.

- **денови:** Cuma (33/6), Cumaertesi (15/7), и др.

- **месеци:** Mart (43/1), и др.

2002, Ankara, s. 254-256; 6. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, **Adımız Andımızdır... veya Türkiye'deki Adlar Üzerine Oyunlar - I**, Türk Dili, Sayı 619 - Temmuz 2003, Ankara, s. 3-16; 7. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, **Adımız Andımızdır... veya Türkiye'deki Adlar Üzerine Oyunlar - II**, Türk Dili, Sayı 620 - Ağustos 2003, Ankara, s. 128-134; 8. Boz, Doç. Dr. Erdoğan, *2001 Yılında Afyon'da Verilen Çocuk Adları*, Türk Dili, Sayı 619 - Temmuz 2003, Ankara, s. 17-24; 9. Aksu, Belgin Tezcan, *Adlar Üzerine Sıkça Sorular Sorular*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 487-489; 10. Македонскиот лингвист Марија Леонтиќ одамна покажува интерес за турските елементи во македонските презимиња. Во моментот кога ова го пишуваме, таа ја спремаше својата магистерска теза од оваа област. Тука ќе ја наведеме нејзината необјавена семинарска работа која ја изработи за време на нејзините постдипломски студии по турски јазик на Катедрата за турски јазик и книжевност во Скопје: Leontiç, Mariya, *Makedon Soyadlarında Türkçe Elemanlar*, Yaımlanmamış yüksek lisans seminer çalışması, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kütüphanesi, Üsküp, 2000.

³²¹ 1. Güney, Dr. Emrullah, *Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 619-630; 2. Kurt, Yard. Doç. Dr. Yılmaz, *Adana Sancağı Yer Adlarındaki Değişim*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 405-408; 3. Akman, Eyüp, *Kıyan ve İçdir Kelimeleri Üzerine Bazı Tespitler*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 582-587.

³²² Mihçioğlu, Cemal, *Ay Adları*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 186-189.

³²³ За насловите на фирмите зборуваме во воведниот дел на Именки и зборови од именско потекло, така да тука ќе го наведеме само следниов труд: Aydoğan, Yard. Doç. Dr. Bedri, *Türkçeye Giren Yabancı Sözcükler ve Otel Adları*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 144-154.

- **религии, секти:** Bektaşîliği (31/11), Hıristiyanlık (25/41), и др.

- **припадници на религии, секти:** Bektaşî (31/32), Müslüman (31/11), Ortodoks (31/5), и др.

- **празници:** İdirlez (25/25), Ramazanlarda (42/3), и др.

- **топоними:** Aşaya Lâlık (25/43), Bilyanini İzvori (25/7), Drim (42/7), Galiçit^sa'nın (25/11), Gorit^sa (25/36), İstanbul'da (25/29), Ori (31/1), Pódmolye (15/8), Poğradet^s'e (35/16), Karabey_Mallesi (25/42), Kozlı_Dere (25/12), Résne'de (31/32), Sazlık_Mallesi (25/35), Selaniğ'a (31/27), Souk_Su (42/5), Struga'da (31/1), Sürgün_Mallesi (25/39), Svatóska'y (42/6), Sveti_Naum (31/1), Tsar_Samoi Kálası (25/25), Túmba (25/26), Üsküp'tendir (2/15), Velğóşti'de (15/1), Vía Egnátia (31/27), Voska_Mallesi (25/43), İmâret'te (25/1), Yüksek Lâlık (25/43), и др.

- **друго:** Bibliya'larını (31/10), и др.

- **Општите именки** покажуваат цела класа на именки, односно тоа се заедничките имиња на предмети и поими од иста класа. Така, тие може да бидат имиња на растенија³²⁴, имиња на животни³²⁵, разни предмети и др.: adam (26/6), ağaç (34/7), akraba (44/7), altın (6/9), ari (6/12), arkadaş (7/1), ai (11/7), ayvan (6/2), balta (35/11), baklava (28/7), bakaç (26/1), bardak (17/31), berber (34/2), bostan (35/7), buğday (35/2), cevize (25/11), çiçekleri (17/32), çocuk (17/18), çuval (26/15), dağ (31/13), doktor (9/7), düğme (43/10), elbise (42/10), göl (35/15), gül (43/11), keçi (11/9), kirez (2/2), köpek (20/5), millet (22/8), oda (7/19), para (7/2), pirinç (17/1), kız (17/5), kuzi (27/2), simit (9/3), şami (2/12), şefteli (2/13), taşan (4/1), üzüm (2/9), yanak (9/6), yastık (42/11),

³²⁴ 1. Duran, Dr. Ahmet, *Türkçede Bazı Bitki Adlarının Veriliş Sebepleri*, Türk Dili, Sayı 555 - Mart 1998, Ankara, s. 223-229; 2. Agar, Yard. Doç. Dr. Mehmet Emin, *Burçak Kelimesine Dair*, Türk Dili, Sayı 587 - Kasım 2000, Ankara, s. 496-499; 3. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Meuva (veya Meyve) mi, Yoksa Yemiş mi?*, Türk Dili, Sayı 624 - Aralık 2003, Ankara, s. 753-756; 4. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Türk Argosunda Genel Dilin Bitki Adlarından Yararlanılma*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 126-140.

³²⁵ Aalto, Pentti, *Orhon Yazıtlarındaki At İsimleri Üzerine*, çeviren: Ar. Gör. Erhan Aydın, Türk Dili, Sayı 587 - Kasım 2000, Ankara, s. 453-457.

yemek (46/5), yo! (46/8), yorgan (7/20), yumurta (23/2), yüzük (43/10), zeytün (30/2), и др.

Дејствени именки.

Дејствените именки³²⁶ не именуваат некој предмет или поим, туку го именуваат дејството. Во турскиот јазик постојат три деривативни наставки кои образуваат дејствени именки.

- /-mAq/: biçmek (36/6), bitirmek (33/10), demek (1/5), dünmek (6/3), etmek (11/4), emeklemekle (24/6), gülmekle (1/19), içmek (36/2), kaçmak (38/5), yemek (46/5), и др.

- /-mA/: anlaşma (44/3), akitmalar (21/9), araştırma (31/7), çekmese (26/6), hazırlamaya (41/5), karıştırmalar (42/3), lafetmesini (40/14), pastirmalar (42/2), sarmalar (42/1), и др.

- /-iŝ/: batışında (25/5), çıkışında (2/12), и др.

Поделба на именките според структурата.

- **Прости именки:** ana (15/6), arslan (23/1), at (39/25), ai (11/7), baba (8/2), bal (14/3), balık (42/6), bardak (17/31), bir (17/1), çöcük (17/32), ev (41/5), gece (6/16), geç (9/9), genç (41/9), göl (35/15), gül (1/12), gün (12/9), güzel (15/5), inek (6/3), iş (28/8), köpek (20/5), köy (46/3), odun (3/9), oin (25/22), oroz (35/17), para (39/3), kan (9/21), kış (35/8), kız (40/20), sağ (6/16), söz (41/6), taş (6/6), yaz (31/24), и др.

- Изведени именки:

- **Деноминативни именки (именки изведени од именки):** akılli (35/6), arkadaş (7/1), aşçi (9/13), dermenci (35/3), dınsız (31/19), dişari (39/2), erken (33/8), erkekler (43/23), evlilik (25/33), fenalık (45/6), furunci (20/2), gizli (26/1), günlük (39/10), işçi (9/3), izmetçiye (17/30), kardaş (18/6), kelçe (35/1), köyliler (15/5), kúşluk (23/2), meyâneci

³²⁶ Терминот “дејствени именки” (hareket fiilleri) го презедовме од Зејнеп Коркмаз: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, s. 214-218. Повеќе за дејствените именки и нивната функција, види во: Bodrogligeti, András J.E., *Orta Türkçe'de Hareket Fiillerine Gelen Lokatif Hâli Tamlayıcıları*, Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Yıldız Kocasavaş, Türk Kültürü, Sayı 471 - Temmuz 2002, Ankara, s. 433-441.

(40/12), Müslümánlığı (31/11), sağlık (6/18), Sazlık (25/35), tatli (9/22), yanak (9/6), yaşli (25/27), и др.

- **Девербални именки (именки изведени од глаголи):**

anlami (2/11), batışında (25/5), bozguna (40/27), bütün (43/12), büyük (31/18), demek (31/27), durumu (31/26), durgun (31/28), eğlence (25/16), ekini (35/22), ekmek (37/1), giysiler (28/1), ilgileniriz (41/4), küçük (42/12), kızgın (9/19), konaklar (31/27), saygi (32/5), takımlari (42/11), üli (40/33), ürtük (25/21), и др.

- **Сложени именки**³²⁷: anneannelerde (1/9), biraz (2/9), birbir (15/23), birkaç (39/18), beştaş (39/14), birangi (3/1), biraz (7/2), birbirlerine (40/30), böyle (43/3), bugün (6/1), buka (15/12), buraka (13/9), Cumaertesi (15/7), erkes (18/7), hanimteze (7/23), neka (10/17), neyçin (18/30), niçin (35/24), nolđi (6/2), obir (9/14), ole (19/4), oka (36/11), oşı (27/3), oyle (33/8), Karabey (25/42), karabiber (7/7), kaynanesi (12/5), kaynatasına (32/5), kolbirekler (42/2), kuşluğağa (25/27), susurkağalar (36/8), şindieden (31/38), şöyle (15/22), yemeyçin (18/7), и др.

Поделба на именките според потеклото.

Според потеклото, именките можеме да се поделат на:

- **Именки од турско потекло:** var³²⁸ (2/14), yok³²⁹ (1/19), gün (21/14), iş (9/7), köpek (20/5), oin (25/22), kardaş (25/29), büyük (32/3), ekmek (37/1), saygi (32/5), и др.

³²⁷ За сложените зборови во турскиот јазик низ историјата, види во: Grönbech, K., *Türkçenin Yapısı*, Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları: 609, Ankara, 1995, s. 85-86. За проблематиката на сложените зборови во современиот турски јазик, најдобро зборува Зејнеп Коркмаз во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, s. 235-245. За проблемот на пишување на сложените зборови во учебниците, види во: Kalfa, Yard. Doç. Dr. Mahir, *İlk Öğretim Dil Bilgisi Kitaplarında Birleşik Kelime Sorunu*, Türk Dili, Sayı 592 - Nisan 2001, Ankara, s. 396-403.

³²⁸ Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Var ve Yok Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 312-323.

³²⁹ 1. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Var ve Yok Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 312-323; 2. Cin, Ali, *Hayır Kelimesi ve Türkçede Kullanışı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 39-49; 3. Joseph, Brian D., *Balkan Insights into the Syntax of *mê in Indo-European*, The Journal of Indo-European Studies, Monograph 43 (2002), pp. 103-120; 4. Broschart, Jürgen; Dawuda, Carmen, *Beyond*

- **Именки од странско потекло.** Некои именки навлезени од други јазици се делумно или целосно променети³³⁰, додека некои останале непроменети. Именките од странско потекло, воглавном, може да се поделат на две големи групи:

1. именки од источно потекло³³¹, односно тоа се зборови од претежно арапско и персиско потекло: *gül* (1/12), *óroz* (35/17), *rektez* (39/9), *mektep* (10/4), *askerler* (10/1), и др.

2. именки од западно потекло³³²: *doktor* (17/5), *internatta* (10/1), *kompir* (18/14), *redoven učenikler* (10/15), *kant'salarıyasi* (33/6), и др.

- **Именки од мешано потекло:** *akılli* <A. *aqıl* + T. *-li* (35/6), *izmetçiye* <A. (h)*izmet* + T. *-çi...* (17/30), *meyaneci* <A. *me(h)ane* + T. *-ci* (40/12), и др.

Именки во деминутив.

Деминутивот³³³ има широка примена кај именките во ТГОПР. Иако семантички не се работи за вистински деминутив, тој, сепак, по форма постои. Морфолошкиот деминутив во ТГОПР се прави со следниве наставки:

- **/-sak/:** *ısıcağ* (21/13), и др.

Nouns and Verbs: Typological Studies in Lexical Categorisation, Working Papers: Theorie des Lexikons, January 2000, pp. 66-76.

³³⁰ За променетите зборови од странско потекло во турскиот јазик, види во: 1. Toparlı, Prof. Dr. Recep, *Türkçemizdeki Galat Sözcükler*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 607-618; 2. Çebi, Dr. İhsan Sabri, *Yabancı Kökenli Bazı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 547 - Temmuz 1997, Ankara, s. 14-17.

³³¹ За време на отоманското царство бројот на странски зборови толку е голем што, на пример, во песните на познатиот дивански поет Баки, процентот на странски зборови изнесува 65%: Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Bâkî'nin Şiir Dilinde Türkçe Unsurlar*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 379-388. За некои други теми во однос на странските зборови од источно потекло, види во: 1. Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *Doğu Kökenli Kelimelerin İlk Hecelerindeki Ünlülerin Kısaltması*, Türk Dili, Sayı 532 - Nisan 1996, Ankara, s. 1083-1094; 2. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Devlet mi, yoksa devlet mi?*, Türk Dili, Sayı 478 - Ekim 1991, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 241-243.

³³² За сериозноста на влијанието на зборовите од западно потекло во современиот турски јазик, види во: 1. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Batı Kaynaklı Kelimeler (3)*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 472-486; 2. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Batı Kaynaklı Kelimelerin Kullanımında Alan Genişlemesi*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 331-345; 3. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler*, Türk Dili, Sayı 552 - Aralık 1997, Ankara, s. 499-510; 4. Doğan, Berna Kutlar, *Akreditasyonu Akrediteleyelim*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 155-156.

³³³ Kononov, A. N., *İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 81-88.

- /-ciĭ/: ĩáriciĭ (46/6), áıĭcaciĭ (2/8), bíraciĭ (1/2), и др.

- /-çe/ - Оваа наставка е од персиско потекло. Примери: Áıĭçe (40/13), báıĭçe (33/8), bananáĭçe (1/5), báşĭçe (18/9), bébeĭçe (40/8), ĭıĭoıáĭçe (1/5), ĭıĭurĭçe (34/5), ĭıvalĭçe (26/4), dámkáĭçe (1/3), éĭmeĭçe (33/8), güĭmĭçe (2/11), kátĭçe (35/23), kélĭçe (15/1), mastiĭkáĭçe (1/5), múmĭçe (24/4), ódayĭçe (24/3), orósĭçe (35/19), pírinĭĭçe (33/8), páĭrĭçeĭçe (33/13), pírvĭçe (28/8), ĭávalĭçe (34/9), ĭişĭçe (42/4), ĭrávayĭçe (21/10), ĭurbaĭĭáĭçe (27/4), ĭuziĭçe (45/3), símitĭçe (20/3), sérĭçeĭçe (20/4), solénĭkáĭçe (1/9), sóĭanĭçe (33/9), súĭtĭçe (33/8), şekerĭçe (33/8), şéyĭçe (1/7), táşĭçe (39/14), tatıııarĭçe (1/7), táuĭçe (23/8), yóıĭçe (3/8), yumúrtaĭçe (1/1), и др.

Род.

Турскиот јазик нема граматички род, но во ТГОПР, под влијание на индоевропските јазици со кои турскиот јазик на овие простори е во директен контакт повеќе векови, се забележува употребата и на граматичкиот род. Ова, пред сè, се постигнува со македонски наставки.

- **Природен род**³³⁴:

- **машки род**: áco (2/10), ádam (6/8), bába (25/1), bey (9/1), ĭóban (15/18), ĭóĭcüĭĭ³³⁵ (9/7), dámadı (40/25), dérvış (11/3), éfendi (22/2), érkeĭler (25/17), güvey (9/18), hórozi (11/8), ĭádi (32/12), ĭaynatásına (32/5), ĭóca (7/19), ĭóĭlar (15/22), óca (22/6), óĭlan (23/1), pádişá (39/1), páraz (31/17), úküzi (20/6), vézir (39/22), и др.

- **женски род**: ábla (17/25), ána (45/1), babaannélerde (1/10), cáriye (17/27), fáuşenin (17/6), hanımteze (7/23), íneĭ (6/3), ĭáđın (25/31), ĭári (6/11), ĭaynánası (12/5), ĭişĭcesi (40/5), ĭız (40/20), néne (7/1), и др.

³³⁴ За една контрастивна анализа на природниот род во турскиот и македонскиот јазик, види во: Леонтиќ, Марија, *Начини на изразување на природниот род во турскиот и македонскиот јазик (контрастивна анализа)*, Годишен зборник на Филолошкиот факултет “Блаже Конески” на Универзитетот во Скопје, Книга 23 (1997), Скопје.

³³⁵ Зборот “ĭosık” во СТЈ значи “дете”, меѓутоа во сите турски говори во Македонија овој збор има значење на “машко дете”. За “дете”, пак, обично се користи терминот “maksım”, кој не означува природен род.

- **Граматички род** - Тука, несомнено, се работи за влијанието на македонскиот јазик, односно со следниве наставки се гради **женски род**:

- **/-қа/**³³⁶: bibérқалар (36/9), músurқа (42/1), partá!қалар (36/11), samánқалар (14/6), susúrқалар (36/8), yegenқа!лари (2/10), и др.

- **/-çе/**: pírviçe (28/8), қандilçeу (18/24), қава!çe (34/9), krevétçede (10/2), solénқаçe (1/9), и др.

Број.

- **Еднина**: áyat (9/24), áyna (2/5), áyvan (6/2), bárdaq (17/31), çánta (9/8), çúva! (26/15), dúkan (26/4), göl (35/15), қар!an (23/7), kóreк (20/5), néne (7/1), zéngin (21/8), и др.

- **Множина** - Во турскиот јазик множина се прави со морфеми (наставка за множина) и со лексеми (бројни придавки). Множината со лексеми ќе ја обработиме подолу под придавките, а во продолжение се дадени примери со наставката за множина.

- **Со наставка за множина**: áydu!lar (26/11), békar!lar (41/1), candarmá!lara (26/9), çırpıçeler (1/7), çiçeкleri (17/32), çöcükler (18/11), érkeкler (25/17), gemiкleri (17/31), қuzi!lar (35/12), oya!lari (2/12), pıslıкler (15/6), yaş!lılar (31/22), и др.

- **Неопределна множина**: áyle (25/45), ha!k (25/4), míllet (39/26), pa!ra (41/5), sáman (17/13), záman (17/1), и др.

Инфлексија на именките.

Повеќе за инфлексијата на именките може да се види под наставките за инфлексија. Мислевме дека нема потреба и тука истото да го повторуваме. Само накратко ќе наведеме што опфаќа инфлексијата на именките:

³³⁶ Во турските говори во Република Македонија консонантот “к” на крајот од слоговите секогаш е тврд, односно “қ”, и според тоа нема никакви проблеми со изговорот на наставките од македонско потекло. Меѓутоа, тоа не е случај и во СТЈ. Види во: Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *Doğru Kökenli Kelimelerde Kalın K Sesinden Kaynaklanan Söyleyiş Sorunları*, Türk Dili, Sayı 534 - Haziran 1996, Ankara, s. 1267-1273. Исто така, интересно е да се види и следнава статија од истиот автор: Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *İnce Ünlülerin Kalın K Sesini Etkilemesi ve Bazı Söyleyiş Yanlılıkları*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 282-284.

- **Наставка за множина** - Тоа е наставката **/-LAr/**;

- **Присвојност**;

- **Падежи**;

- **Прашална форма на именките** - се постигнува со прашалното зборче “mi”³³⁷. Како што веќе рековме и погоре, ова прашално зборче скоро и да не се користи во ТГОПР. Забележавме примери само во еден мартуфал и во еден стереотипизиран сложен збор: *demi* <*değil mi* (6/4). Наместо со прашално зборче, прашална форма на именките се добива со акцентот:

ТГОПР

Píteler, şeyler...?

Bu kélçe getirecék?

Yeşil Bag'i istérsin?

Fuğáradan gáybetsın?

Sándıkta?

Bu érifí?

Sen yáptın búni?

Sáy?

СТЈ

Pideler (mi), (başka) şeyler mi?

Bu kel oğlan mı getirecek?

Yeşil Bağ'ı mı istersin/istiyorsun?

Fakirden mi kaybetsin?

Sandıkta mı?

Bu herifi mi?

Sen mi yaptın bunu?

Sahi mi? Gerçekten mi?

ПРИДАВКИ

Придавките завземаат многу значајно место во турскиот јазик. Тие доаѓаат пред именките и ги одредуваат од повеќе насоки, вклучувајќи ја нивната квалитетност, бројност, итн. Придавките се зборови од именско потекло, така што многу често еден ист збор во одреден контекст може да биде именка, а во друг придавка. Во турскиот јазик не можеме однапред да одредиме кои зборови се придавки, туку тоа го правиме само во реченицата, односно во зависност од контекстот во кој е користен тој збор.

³³⁷ Повеќе за различните употреби на прашалната наставка во: Acarlar, Kevser, “-mi” *Ekinin Türü Kulları*, Türk Dili, Sayı 227 - Ağustos 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 358-363.

За разлика од индоевропските јазици, во турскиот јазик придавките се користат во еднина, додека наставката за множина ја добиваат именките³³⁸. Исто така, придавките не ги добиваат падежните наставки, туку тие се користат со именките.

Кога зборувавме во воведниот дел на зборовите од именско потекло, рековме дека еден именски збор, во зависност од контекстот, може да има различни функции. За да еден именско збор биде придавка, треба да се употребува во зборовна група од именско потекло. Во спротивно, ако се користи во глаголска група, станува прилог. Покрај тоа, придавките може да се користат и како именки³³⁹, а и да учествуваат во формирање на редупликации³⁴⁰.

Придавките во турскиот јазик доаѓаат пред именките, кои ги детерминираат поблиску. Ова правило, општо гледано, важи и во ТГОПР. Под влијанието на индоевропските јазици, се среќаваат и придавки кои доаѓаат во постпозиција, но, сепак, тие се помалку на број.

Придавките, исто така, се дел од адјективните групи, но тие ќе ги обработиме во синтаксичкиот дел на трудот, поточно под зборовни групи.

Класификација на придавките

1. Според потеклото

- Придавки од турско потекло: o_şey (1/8), bir_yumúrtaçe (1/9), obir_ķómşida (1/9), bu_ķizların (1/13), gizli_áşiklik (2/4), demirden yúrek (2/4), iki_daļi (2/8), ķuri_úzümler (2/9), çok_féna (3/9), biraz_pára (7/2), yeni_yemekler (9/14), ķoi_ķan (9/21), birangi_ádamda (20/6),

³³⁸ Во некои граматика од 19. век наведено е дека и придавките ја добиваат наставката за множина, но од денешен аспект тоа не е точно, бидејќи зборовите кои во одреден контекст се придавки, во друг контекст може да бидат именки и на тој начин да ја добијат наставката за множина: Bilgili, Ertuğrul, *Ahmed Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmâniyye Adlı Eserindeki Dil Bilgisi Terimleri*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 653.

³³⁹ Türkay, Kaya, *Halit Ziya'nın Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî'sindeki Uyarılar*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 236-237.

³⁴⁰ Kusma, Marie-Annette, *The Functions of Complete Reduplication of Nouns, Verbs and Adjectives - An Obvious Case?*, Uppsala University, Department of Linguistics and Philology, 2004.

odún_kaşık (21/19), son_gécesi (28/7), ikinci_çöcúgünü (35/4), boş_elle (35/5), başka_çúvaıa (35/18), eski_zámanda (19/1), и др.

- Придавки од странско потекло: kırmızı_yumurtáçey (1/1), çeşít_şeyler (1/13), mavi_yeleklí_yarım (1/16), mavi_şami (2/12), pembé_behar (2/13), rédoven uçeníkler (10/15), filán_köyde (11/3), fuğara_ınsan (17/9), beyaz_begirlerle (17/27), beyaz_çiçeklerim (17/27), kırmızı_atlarle (17/30), itiyár_ğadın (25/31), kırmızı_beyaz_sáple (43/1), и др.

- Придавки од мешано потекло: maya|í_ekmek (<maya+|i) (21/12), Koz|í_Dere (<Koz+|i) (25/12), и др.

2. Според конструкцијата

- Прости: bi_şeyçeler (1/6), o_şey (1/8), o_çırpıçeleri (1/8), bir_yumurtáçe (1/9), ó_gün (25/25), kır_üzümler (2/9), odún_kaşık (21/19), eski_áğaçlar (27/3), iki_defa (28/2), altı_kerek (28/3), и др.

- Изведени: bütün_yemekleri (9/14), yanındaki komşıya (12/7), demirden bir_sándık (17/14), kırk_günlük yecek (17/15), maya|í_ekmek (21/12), Küçük_Su (25/6), kutsal_sudur (25/8), Koz|í_Dere (25/12), yaşli_érkegi (25/31), üçüncü_defa (28/2), ikinci_çöcúgünü (35/4), akı|li_çöüçem (35/6), kalabalık kardaşlar (36/8), bir_günlük iştir (39/10), yumurtalı yemekler (42/2), deniz_servetli_yarım (1/16), и др.

- Сложени: obir_kómşıda (<o bir) (1/9), birkaç_máni (<bir kaç) (2/2), biraz_pára (<bir az) (7/2), bole_yorgan (<bu ile) (7/23), bole_şeylere (<bu ile) (7/34), obir_köye (<o bir) (11/8), öyle bir_güzel (<o ile) (18/14), birangi_ádamda (<bir hangi) (20/6), и др.

3. Според функцијата

A. Качествени придавки

Качествените придавки ги детерминираат именките според боја, апстрактни особини, надворешен изглед, просторно-временски особини, материјалност и слично, односно според квалитетот.

- **Боја**³⁴¹: kırmızı_yumurtáçey (1/1), mavi_yeleklí_yarım (1/16), yeşíl_avlí (2/8), maví_şami (2/12), pembé_behar (2/13), beyaz_begirlerle (17/27), beyaz_çiçeklerim (17/27), kırmızı_atlarle (17/30), bir_ķára_bey (25/42), kırmızı_beyaz sáple (43/1), и др.

- **Апстрактни особини на именките**: çok_dā_güzel kóinlar (15/22), çok_güzel bir_ķızdır (17/20), çok_güzel muábetler (18/2), yeni_yemekler (9/14), eski_zámanda (19/1), küçük_bir_mása! (15/24), çeşit_şeyler (1/13), и др.

- **Надворешен изглед на именките**: itiyár_ķadın (25/31), óle bir_güzel yórgan (7/20), uzun_uzun kánatlar (2/6), bir_küçük_sérçeçe (20/1), Küçük_Su (25/6), bir_astá_çöcük (31/14), küçük_ķinatlar (31/37), taze_bir_ágaç (34/7), genç_ķızlar (41/9), genç_çöcükler (44/1), и др.

- **Просторно-временски особини**: son_gécesi (28/7), boş_élle (35/5), uzun_bir_yóla (40/1), yarín_gece (18/19), и др.

- **Особини кои се добиваат по пат на сетила**: ķuri_üzümler (2/9), kóı_ķan (9/21), ķavi_pengirle (21/7), bir_lókma_ékmeķ (18/3), Souķ_Su (25/7), и др.

- **Придавки добиени со деноминативни наставки за номинализација**:

- **/-li/**: Kozlí_Dere (25/12), deniz_servetlí_yarım (1/16), delí yüreklí yarım (1/16), gízli aşıķlık (2/4), emniyetli bi_şey (7/29), yaşli_érkegi (25/31), и др.

- **/-lık/**: kaľabalık ķardaşlar (36/8), и др.

- **/-sız/**: dinsız_ínsanlar (31/19), и др.

- **материјал**:

- **Со наставката /-dAn/**: demirden yüreķ (2/4), áltından mínder (2/6), и др.

- **Без наставка**: demír_adam (2/12), odún_ķaşıķ (21/19), и др.

³⁴¹ 1. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Türkçenin Renk Zenginliđi*, Türk Dili, Sayı 618 - Haziran 2003, Ankara, s. 539-545; 2. Gogiaşvili, Mzia, *Türk Dilinde Renk ve Duygu İlişkisi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 486-491.

Компарација и степенување кај придавките

- **Екватив** - Ова, всушност, не е степенување, туку означува еднаквост: Yumurtá_gibi (1/1), eşék_gibi (34/1), ó_қadar (9/7), bú_қadar (9/22), buқа buқа (26/12), и др.

- **Компаратив** - Во СТЈ се прави со партикулата “**daha**”, додека во ТГОПР со малку изменетата форма, т.е. “**dā**” или “**da**”, која доаѓа пред придавката: dā_ey (2/14), dá_fena (2/14), dā_fazla (12/6), dá_derin (15/21), dá_güzel (15/22), dá_az (18/17), dá_tatli (18/17), dá_ey (18/17), dá_gençler (25/21), dá_қыya (25/21), dá_yaşli (25/27), dá_çok (28/8), dá_fazla (42/2), dā_itiyar (43/4), и др.

- **Ексцесив (Aşırılık derecesi)** - Се прави со “**çok**”: çok_güzel (17/20), çok_büyük (39/16), çok_küçük (42/12), и др.

- **Суперлатив** - Се прави со партикулата “**en**”: en_büyük (32/3), en_yükari (7/18), en_dérli (7/18), en_çirkin (17/30), en_güzel (18/31), en_küçük (32/7), en_büyük (32/3), и др.

Придавки во деминутив

Демунитивот³⁴² го разгледаваме претходно кај именките, така да нема и тука да посебно да се задржиме, бидејќи именките и така може да бидат во функција на придавки доколку дојдат пред други именки и нив ги определат по разни основи: a!çacık kirez_dalı (2/8), ısıcak_suda (21/13), и др.

Б. Демонстративни придавки (Belirtme sıfatları)

- **Показни придавки**³⁴³:

- **bu**: bu_қızların (1/13), bu_áyin (2/12), bu_ínek (6/3), bu_қarabíberi (7/9), bu_yörgani (7/23), bu_қız (9/4), 15/9), bu_güzel_günde (21/2), bu_mállede (25/37), bu_páraz (31/17), и др.

- **şu**: şu çöyşe (н.з.), şu adam (н.з.), şu eşek (н.з.), и др.

³⁴² Kononov, A. N., *İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 81-88.

³⁴³ За разликување на показните придавки и показните заменки, види во: Türkay, Kaça, *Halit Ziya'nın Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî'sindeki Uyarılar*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 237.

- **о:** о_çırpıçéleri (1/8), о_уóлçeler (3/2), о_кúrti (6/3), о_кíза (9/2), ó_заман (18/1), о_фúrunci (20/2), ó_уил (25/33), о_уáшlılar (31/22), о_áгасın (35/21), и др.

- **Бројни придавки.** После бројните придавки, именката секогаш е во единина. Ова е карактеристика на турскиот јазик во споредба со индоевропските јазици.

- **Цели броеви (asil sayı sıfatları):** бір_mani (1/15), iki_dalı (2/8), üç_gün (2/11), yedi_dane (2/14), bin_bir_mana (9/15), on_béş_kişi (10/1), on_iki_áу (12/1), on_dört_kilometre (15/7), yermi_kişi (16/2), kırk_gün (17/16), yedi_yáşında (18/11), sekiz_evlat (21/5), ön_oğlan (23/1), otuz_arslan (23/1), doksan_piliç (23/2), doksan_bir_yáşında (31/24), yüz_áltın (40/7), elli_yedi_sene (42/11), и др.

- **Редни броеви (sıra sayı sıfatları):** üçüncü_kata (7/17), ikinci_kata (7/17), üçüncü_gece (7/26), on_ikinci_ay (12/2), üçüncü_kómşiya (12/8), ikinci_gece (13/10), ikinci_defa (17/24), ikinci_gün (25/27), ikinci_gününde (25/29), üçüncü_defa (28/2), ortancı_gelin (32/6), ikinci_çöcúgünü (35/4), ikinci_vezir (39/22), и др.

- **Делбени броеви (uleştirme sayı sıfatları):** birer_o_şeyçe (1/16), ikişer_kişi (24/1), birer_kapka (33/9), birer_pirinççe (33/9), birer_sógançe (33/9), birer_parçeçe_ékmeçe (33/13), birer_nişan (43/9), и др.

- **Фрактивни броеви (kesirli sayı sıfatları):** çeyrek_lira (26/6), yari_gécede (7/4), buka_yari_lira (26/12), и др.

- **Придавки кои варираат по број:** beş_ałtı_dane_éşek (5/1), bir_iki_kári (8/3), iki_üç_defa (19/4), ön_ayle-on_béş_ayle_Türk (25/46), beş_ałtı_yáşında_çöcük (31/21), élli_áltmış_yaşlarında (31/22),

üç_dört_kaat élbise (42/10), beş_alti_ev (43/8), iki_üç_kişi (44/6), mîntanlar iki_dane, üç_dane (42/10), и др.

- **Прашални придавки**³⁴⁴: *ne_âdetler* (2/9), *kaaj_dane óda* (7/19), *kaç_kişi* (43/9), *kaç_tane yaması* (26/4), и др.

- **Неопределени придавки**³⁴⁵:

- **bir**³⁴⁶: *bir_vakit* (8/6), *bir on_bes_sene* (3/3), *bir_kurt* (6/3), *bir_evde* (7/4), *bir_çirkin_izmetçi* (17/31), *bir_lokma ekmeğ* (18/3), *bir_da!* (34/7), и др.

- **birangi, biangi**: *biangi_tatli!larçe* (1/7), *birangi_kereğ* (3/1), *birangi_adamda* (20/6), *birangi da_yaşıli kadın* (25/28), *birangi_kişçe* (42/4), и др.

- **birkaç**: *birkaç_mani* (2/2), *birkaç_gün* (5/4), *birkaç_dane* (41/9), и др.

- **biraz**: *biraz_para* (7/2), *biraz_kunduralar* (24/5), *dinsiz_insanlar* (31/19), и др.

- **filan**: *filan_köyde* (11/3), *filan_kişinin horozuni* (11/3), и др.

- **başka**: *başka_köyde* (24/2), *başka_ülkeye* (39/5), и др.

- **bütün**: *bütün yemekleri* (9/14), *bütün altınları* (32/4), и др.

- **er**: *er_sene* (12/1), и др.

- **çok**³⁴⁷: *çok_fakir* (12/4), *çok_maksimleri* (12/8), *çok_astadır* (17/33), *çok_zenginlik* (18/4), *çok_kardaş* (18/6), *çok evlat* (18/6), *çok_kalabalık* (18/6), *çok_güzel* (18/10), *çok_ey* (18/10), *çok_tatli* (18/23), *çok bölük* (21/11), *çok_rattır* (28/3), и др.

- **hiç**: *hiç_kimse* (20/2), и др.

- **dier**: *dier_asta!ıklar* (25/3), и др.

³⁴⁴ За прашалната придавка "hangi", види во: Aygen, Gülşat, *Multiple WH-Questions and the Availability of Pair List Reading in Turkish*, Manuscript, Harvard University, 2002.

³⁴⁵ Öner, Yard. Doç. Dr. Mustafa, *Türkçede Soru ve Belirsizlik*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 401-411.

³⁴⁶ Heusinger, Klaus von, *Cross-Linguistic Implementations of Specificity*, Revised version of a talk at the *Second International Conference in Contrastive Semantics and Pragmatics* in Cambridge in September 2000.

³⁴⁷ Ata, Dr. Aysu, *"Çok" Kelimesinin Kökeni Üzerine*, Türk Dili, Sayı 534 - Haziran 1996, Ankara, s. 1310-1313.

ЗАМЕНКИ

Заменките се зборови кои во реченицата се користат наместо именките и по потреба се употребуваат место нив. Со други зборови кажано, референцата на секоја замена е некоја именка. Заменките укажуваат на именките. Тие се релацијата на именките во реченицата.

Класификација на заменките

1. Лични заменки

- **ben**: *dérím_ben* (1/4); *bén_da ártık çalıřmam* (6/4); *Ben da_bú_gece óni evlatlarııyle beraber üldürürüm.* (6/13); *Álın em_béni.* (7/3); *bén_idim* (9/20); *uyúrken ben órda* (13/3); *ben ístemem* (15/18); *çöz_beni* (15/18); *ben óni cíangil edecím* (17/5); *ben fuğara bir_ínsan íyım* (17/9); *ben yárin nánama_derım* (17/10); *Ben sána déverdim, sén_da řındi bána der nédir sénin ufıadıgın?* (17/11); и др.

- **sen**: *sén ep_arıları kapamıř_idın* (6/16); *séni almayız* (7/14); *Sen inégimi iç otlatırmamıřın!* (6/1); *sen ařaikı_ğata* (7/5); *á!_evladım, démiř, bu_paráları_sen* (7/13); *Sen nası_olur_iř uyantırásın insanları?* (7/16); *sen girecésın* (7/18); *git_sen filán_köyde* (11/3); *sen bu_yandaki_ğomřiya bu_ékmeđi götür* (12/6); и др.

- **o**³⁴⁸: *O, ayvánları otlatırır.* (6/1); *o çok_çabuğ gítsın* (31/37); *o gelebilirmiř* (31/37); *O íře bařlar.* (39/11); и др.

- **biz**: *biz ó_vakit beklérdik güneřten* (1/3); *çiftçi_évlerde doıařırdık biz* (18/2); *Süfürde biz_ğarılar yemeğ yapardık.* (21/2); *biz dükancıya pára vérdik* (26/11); и др.

- **siz**³⁴⁹: *siz dá_ey oğurdunuz* (10/9); *siz dá_büğlersınız* (10/19); *siz_álın eylikle* (10/22); *siz kaydedın* (41/8); *siz dünecésınız geri* (46/11); и др.

³⁴⁸ После заменката за 3. лице еднина не се користи апостроф, што често може да се сретне во печатот кога се зборува за некоја важна личност. За една кратка елаборација, види во: Eren, Prof. Dr. Hasan, *O'na, O'ndan, O'nun...*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 374-381.

³⁴⁹ Оваа замена се користи при персирање, односно изразување почит и учтивост. Пример дека ова е така и во другите туркиски јазици: Kuçkartay, Prof. Dr. İristay, *Özbeklerde Hitap Kültürü*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 258.

- **onlar**: *onlar_gene koyar* (1/6); *onlar kacarlari geri* (46/12); *onlar derler* (1/10); *onlar yokari bakarlari* (7/6); *Onlar binerler ucuinci_kata.* (7/17); и др.

2. Повратни заменки³⁵⁰ - Во ТГОПР тоа се заменките “**kendi**”, односно и варијантата “**gendi**”:

- **kendi**: *kendi_kendisine der* (9/22); *kendi_kendine aykirsin* (34/8); *kendisi papaz_elbisesi giymis* (31/10); и др.

- **gendi**: *gendi ayridi* (18/6); *gendi alir* (21/19); *binmistir gendi* (22/1); *gendi idi* (24/9); *imistir gendisi* (31/16); *ne_demistir bu_papaz akında gendisi* (31/17); *gendisinin var_imis* (40/18); *gendisi yenden bir_mektup yazar* (40/22); и др.

3. Показни заменки

- **bu**: *bu_bekler* (6/11); *şindi_bu yokardan atar bir_ari* (6/14); *bu_kalir* (7/5); *bu yalvarir* (7/16); *bu_gorur* (7/30); и др.

- **şu**: *orda ne_durur şu, gelsin bende* (н.з.), и др.

- **o**: *o olacaktır* (40/34), и др.

- **bunlar**: *bunlar bizim kimi_getir gorsun sepetceni* (1/6); *acirlar bunlar* (7/4); *bunlar gene girirler* (7/29); *bunlar acan_dediler* (10/13); и др.

- **şunlar**: *şunlar ute bilir* (н.з.), и др.

- **onlar**: *onlar muabet yaparlari* (27/1); *onlar yokari bakarlari* (7/6); *onlar imisler cok_kuvetli* (31/17); и др.

4. Неопределени заменки³⁵¹: *birisi aglasir* (6/1); *kizinizi veresiniz, işte, filana* (41/3); *filanın eşegini yesin* (11/3); *aciba_sen tanarsin filanini* (44/4); *kimi_pencereden, kimi_kapidan* (7/26); *iç_birisi girmezdi* (10/16);

³⁵⁰ Aydın, Özgür, *İkinci Dil Olarak Türkçe Ediniminde Dönüştürücü Adıllara İlişkin Yorumlar*, XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 14-16 Mayıs 1998 Mersin Üniversitesi, s. 175-186.

³⁵¹ 1. Öner, Yard. Doç. Dr. Mustafa, *Türkçede Soru ve Belirsizlik*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 401-411; 2. Özçelik, Sadettin, *Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanılışları*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 659-667.

koyardık elçelerine *kim* çok tetiklenirdi (1/2); *bir fâysenin biri* (17/6); и др.

5. Прашални заменки³⁵²:

- Прашалната заменка “*kim*”³⁵³: *bunlar bizim kimi getir görsün sepétçeni* (1/6); *kime düşer bu faım* (1/14); *kim nası idi tandık* (10/3); и др.

- Прашалната заменка “*ne*”:*ne var ise* (18/16); *Ne yögüdi bizde.* (21/8); *ne yazılmış ise* (40/34); *Ne istemésin?* (15/18); и др.

- Прашална заменка “*birangi*”:*birangisi ne idi uyanık* (10/12), и др.

ПРИЛОЗИ

Прилозите се зборови од именско потекло кои изразуваат време, место, начин, количество и степен. Всушност тоа се именки, но бидејќи во реченицата го определуваат прирокот од аспект на време, место, начин, количество и степен, се нарекуваат прилози³⁵⁴.

Прилозите се многу функционални зборови, така да во ТГОПР ги забележавме во многу голем број. Сепак, некои од најкористените прилози, како на пример антонимите “*evet*” (да)/“*hayır*” (не)³⁵⁵, во ТГОПР не се користат.

Прилозите се многу значајни за комплетирање на семантиката на реченицата и нивна особина е што можат слободно да се движат по синтаксичката оска³⁵⁶.

³⁵² 1. Özçelik, Sadettin, *Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanılışları*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 659-667; 2. Aygen, Gülşat, *Multiple WH-Questions and the Availability of Pair List Reading in Turkish*, Manuscript, Harvard University, 2002.

³⁵³ Aygen, Gülşat, *Multiple WH-Questions and the Availability of Pair List Reading in Turkish*, Manuscript, Harvard University, 2002.

³⁵⁴ *Türk Dili ve Kompozisyon*, op. cit., 126.

³⁵⁵ 1. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Evet ve Hayır Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 528-535; 2. Cin, Ali, *Hayır Kelimesi ve Türkçede Kullanışı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 39-49.

³⁵⁶ Wilson, Stephen; Saygın, Ayşe Pınar, *Adverbs and Functional Heads in Turkish: Linear Order and Scope*, Proceedings of WECOL, 2001.

Класификација на прилозите според потеклото

- **Прилози од турско потекло:** *koýardıq elçelerine* (1/2); *beqlérdik güneşten* (1/3); *girdiler işe* (2/14); *búrdan áldık* (3/2); *atladıq beriden* (3/4); *geldik düz órda* (3/4); *açan_geldik* (3/5); *úfürür yókardan* (3/5); *okşar başından* (7/11); *yókari vâdır bir_mézar* (25/28); *düzlükte bütün mallélerde ep Türklér yaşarmışlar* (25/41); *bındım üstüne* (35/15-16); *Yarındasi, éppisi_bunlar_gene gelirler.* (43/14); *girir içeri* (46/12); и др.

- **Прилози од странско потекло**, односно тоа се претежно од арапско и персиско потекло: *tekrar yarındasi gelir* (4/2); *erkekler sába getirirdiler* (25/24); и др.

- **Прилози од мешано потекло**, т.е. обично тоа се зборови од арапско и персиско потекло кои имаат добиено некоја турска наставка за деκлинација, а многу поретко и некоја друга наставка: **gúlden** *alırdık* (1/2); *koýar o_sepetchesine bi_şeyçeler* (1/6); **sabaylen** *çıkarırlar* (1/12); *koýarlar potécede* (1/13); *Düzlükte bütün mallélerde ep Türklér yaşarmışlar.* (25/41); **aқşamdan** *koýarız ekmeçe* (33/9); **sabayle** *açan_ka!kar* (40/20); и др.

Класификација на прилозите според конструкцијата

- **Прости прилози:** *açan_geldik* (3/5); *güzel_güzel içer sui* (17/26); *Ne_yaraym?* (4/3); и др.

- **Изведени прилози:**

- **од именка:**

- **со падежни наставки:**

- **со аблатив:** *gúlden alırdık* (1/2); *beqlérdik güneşten* (1/3); *búrdan áldık* (3/2); *atladıq beriden* (3/4); *úfürür yókardan* (3/5); *okşar başından* (7/11); *pencéreden bakar* (17/16); *sıkletten yemez kuşluk* (23/2); *tas atardılar başı_üstünden üç_kere çöcügün* (25/9); *aқşamdan koýarız ekmeçe* (33/9); и др.

- **со локатив:** *gíder_gene obir_қómşida* (1/9); *geldik düz órda* (3/4); *қapamış_idin órda* (6/16); *Búrda götürürdiler*

çöcükleri. (25/8); Düzlükte bütün mallelerde ер Türklер yaşarmışlar. (25/41); yatır bir_başka_одada (40/2); и др.

- **со датив:** koyardıк elçelerine (1/2), koyar o_sepetçesine bi_şeyçeler (1/6); kaçtıк boylésine (3/4); bindim üstüne (35/15-16), и др.

- **со инструментал:** kavi_pengirle yapardı (21/7); iki_gece geçirirdiк süfürü onunlen. (42/3); и др.

- **со директив:** Yókari vardır bir_mézar (25/28), girir içeri (46/12); и др.

- **со деноминативни наставки за номинализација:** şimdi fenalık bulúrsun yapásın (45/6); açan_káıktıк sabayle (10/12); и др.

- **од глагол:** girer оdaya kızgın (9/19); bu_kervánlen gelir адамлар yorgun, argın, dürgun (31/28); Sürgün_étmişler bunları. (25/40), и др.

- **Прилози како зборовни групи:** ondan_sona alim (7/11); girir sandığın içine (9/19); Bugün_için ekmeğim var. (12/5); bu_yandaki_kómşiya bu_ekmegi götür (12/6); Kırk kat camle sarmış odasını. (17/1); Bir_gün pirinç_pilavi getirmiş. (17/1); ayda bir_kere gelirmiş (17/24); getirecésin su açan_gelecek (17/26); şimdi iki_aftada gelecek (17/27); beyaz_begirlerle gelir (17/27); Gurbetçilik başladı yirmi_sene ével. (18/27); Kavi_pengirle yapardı (21/7); tas atardıлар başi_üstünden üç_kere çöcügün (25/9); Uzun bir_yóla çıkmış. (40/1); yatır bir_başka_одada (40/2); iki_gece geçirirdiк süfürü onunlen. (42/3); Dar bir_yóldan geçer. (46/2); gütüresin çak_évinde (46/10); и др.

- **Сложени прилози:** gelir éve akşam_üsti (6/5); çiktım göl_kenarına (35/15); gütürürler çak_қарısınaқа (46/11); и др.

Класификација на прилозите според функцијата

- **Прилози за време**³⁵⁷: sabaylen çıkarırlar (1/12); açan dómişin (2/2); yapar birangí_kerek (3/1); gene_evlatların yüzünü (1/1); var_bir

³⁵⁷ За една споредба со северозападните турски дијалекти, види во: Öner, Mustafa, *Kuzeybatı Türkçesinde -ni Ekli Zaman Zarfları*, Türk Dili, Sayı 597 - Eylül 2001, Ankara, s. 267-275.

on_béş_sene (3/3); açan_geldik (3/5); şimdi sade_ıafedéruz (3/6); tekrarı yarındasi gelir (4/2); yarındasi_gün gene aynı_şeyler tekrarılanır (6/2); Bu_inek tam_vakıtta éve dünmek_için alır yolu. (6/3); gelir éve akşam_üsti (6/5); ondán_sona alım (7/11); açan_binerler (7/26); gidecek, şimdi, mibarekte (8/1); bir_gün çocuk giyinmiş (9/3); birden çıktım dışarı (10/9); gitti iki_ay (10/10); açan_kalktı sabayle (10/12); Órda bir_zaman Türkler var_idi. (15/15); Bir_gün pirinç_pilavi getirmiş. (17/1); şimdi iki_aftada gelecek (17/27); Óyle güzel geçinirdik o_zamanlar. (18/3); Gurbetçilik başladı yirmi_sene ével. (18/27); Ben sabayle gelecim çok_erken. (20/2); Erkekler saba getirirdiler (25/24); Akşamdan koyarız ekmece (33/9); sabayle açan_kalkar (40/20); Yarındasi, éppisi_bunlar_gene gelirler. (43/14); ó_vakit giderler (44/6); и др.

- **Прилози за место:** énerler aşai (7/26); koyar o_sepetchesine bi_şeyçeler (1/6); Gider_gene obir_komşida (1/9); Koyarlar potecede (1/13); Dügünlerde boya koyarız, girdiler işe (2/14); burdan aldık (3/2); Atladık beriden (3/4); Evla_üsti, kaçtı boylesine (3/4); geldik düz órda (3/4); üfürür yokardan (3/5); kapamış_idin órda (6/16); Okşar başından (7/11); kız girer içeriye (9/5); birden çıktım dışarı (10/9); pencereden bakar (17/16); tas atardılar başi_üstünden uç_kere çocüğün (25/9); Yokari vardır bir_mezar (25/28); Düzlükte bütün mallelerde ep Türkler yaşarmışlar. (25/41); Çıktım göl_kenarına (35/15); bindim üstüne (35/15-16); Uzun bir_yola çıkmış. (40/1); yatır bir_başka_odada (40/2); Dar bir_yoldan geçer. (46/2); güterésin çak_évinde (46/10); gütürürler çak kapısınağa (46/11); girir içeri (46/12); kaçarlar geri (46/12); и др.

- **Прилози за начин:** kaçtı boylesine (3/4); Tekrar yarındasi gelir (4/2); çocuk girer odaya kızgın (9/19); Güzel_güzel içer sui (17/26); Óyle bir_güzel muabet yapardık, óyle bir_güzel (18/14); da_tatli muabet var_idi (18/17); gütürürdiler ormancılar birer_birer (36/4); yavaşle mektubi okur (40/21); и др.

- Прилози за количество и степен³⁵⁸: bağl'ardık b'iraciğ (1/2), b'iraz iz'alandım onl'arla (2/15), çok b'egendim (7/24), d'a f'azla it'i'yaci var (12/6), d'a az var idi (18/17), d'a f'azla gelir (18/27), и др.

- Прашални прилози: kim'e düşer (1/14); nerde gele'im (3/5); ne yaparsın böyle (4/2); Ne yapaym? (4/3); nereden gelir (7/10); Ne yaparsın be'evladım böyle? (7/10); Nerede doğmuştur (31/4); и др.

ГЛАГОЛИ И ЗБОРОВИ ОД ГЛАГОЛСКО ПОТЕКЛО

ГЛАГОЛИ

До сега ги разгледувавме зборовите кои упатуваа на некој предмет или поим, кои ги определуваа нивните особините или кои во реченицата се користеа место нив. Овие зборови не покажуваа на разните движења и дејства, без кои и не може да се разбереме. Тоа се глаголите.

Глаголите се зборови кои како референца имаат некое движење или дејство.

Секако дека сите граматички на турскиот јазик детално пишуваат за глаголите, така да мислиме дека нема потреба повторно да се навратиме на нив. Тука само ќе додадеме неколку моменти кои, според нас, се интересни и треба да се нагласат. Затоа, ќе ги групираме трудовите кои се однесуваат на глаголите на следниов начин:

1. поедини глаголи, нивната употреба и етимологија³⁵⁹;
2. глаголи на поедини помали региони³⁶⁰;
3. глаголи во стандардниот јазик³⁶¹;

³⁵⁸ Прилогот “çok” (многу) е многу често користен прилог. За неговата етимологија, види во: Ata, Dr. Aysu, “Çok” Kelimesinin Kökeni Üzerine, Türk Dili, Sayı 534 - Haziran 1996, Ankara, s. 1310-1313.

³⁵⁹ За неколку примери, види: 1. Demir, Yard. Doç. Dr. Necati, *İnan- Fiili Üzerine*, Türk Dili, Sayı 555 - Mart 1998, Ankara, s. 200-204; 2. Erdem, Ar. Gör. M. Dursun, “Pişmek” Kelimesi Üzerine, Türk Dili, Sayı 590 - Şubat 2001, Ankara, s. 149-15; 3. Güngördü, Dr. Erol, *tu- Fiili Üzerine*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 475-483.

³⁶⁰ Ayva, Aziz, *Mehmet Ali Köyü (Güneysinır/Konya) Ağzında Kullanılan Bazı Fiiller*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 844-854.

³⁶¹ Трудови кои се однесуваат на глаголите во стандардниот јазик има многу. Еве неколку: 1. Kural, Murat, *Verb Incorporation and Elementary Predicates*, PhD Dissertation, University of California, Los Angeles, 1996; 2. Kural, Murat, *V-To (-To) -C in*

4. проблематика на самата глаголска група и врските со другите зборови и елементи во реченицата³⁶².

Според рачната анализата на Речникот на турскиот јазик³⁶³ од 1988 година направена од наша страна, во истиот избројавме вкупно 7532 прости, изведени и сложени глаголи. Од нив, 242 глаголи завршуваат на вокал.

Како што зборувавме погоре под глаголски корени, во СТЈ нема глаголски корени од странско потекло. Тогаш рековме дека странските елементи, а кои без исклучок се зборови од именско потекло, како глаголи може единствено да формираат глаголски основи или сложени глаголи. Образувањето на глаголи од именки беше обработено под деривативните наставки, додека малку подоле ќе ги обработиме и сложените глаголи.

Класификација на глаголите според конструкцијата

- **Прости глаголи:** *ára* (39/2), *bağ* (31/35), *kes* (15/4), *kıır* (23/2), *koú* (18/25), *serp* (21/11), *ye* (23/2), и др.

- Изведени глаголи:

- **од именско потекло:** *án!adi* <an+!a-... (10/14), *bağ!ar* <bağ+!a-... (15/19), *tóp!a* <top+!a- (1/7), *güzélleşır* <güzel-le-... (23/7), *düşünce* <düş+ün-... (31/29), *oynar!ar* <oyun+a-... (43/22), *tanışırđi* <tan+ı-... (44/1), и др.

- **од глаголско потекло:** *ayırlır* <ayır-(ı)!-... (7/35), *sık!ıđi* <sık-(ı)!-... (17/31), *yağ!ırdı* <yağ-(ı)!-... (33/2), *yüklédır* <yük+le-d-... (5/5), *án!at* <an+!a-t- (23/5), *koıardı* <koı-ar-... (11/7), *ıkanır* <ıka-n-...

Turkish, Manuscript, University of California, Los Angeles, Version 12/1992; 3. Ketrez, F. Nihan, *Distributional Properties of Nouns and Verbs in Turkish Child-directed Speech*, University of South Carolina Working Papers in Linguistics, 2003; 4. Kusma, Marie-Annette, *The Functions of Complete Reduplication of Nouns, Verbs and Adjectives - An Obvious Case?*, Uppsala University, Department of Linguistics and Philology, 2004; 5. Kaçarova, Nana, *Çağdaş Türk Dilinde Fiil Çalışma*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 416-421.

³⁶² 1. Çağırın, Yard. Doç. Dr. Önder, *Türkiye Türkçesinde Kökteş Fiiller*, Türk Dili, Sayı 544 - Nisan 1997, Ankara, s. 356-360; 2. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Fiil - Tamlayıcı İlişkisi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 209-213.

³⁶³ *Türkçe Sözlük 1-2*, Türk Dil Kurumu, Ankara, 1988.

(9/11), *áranır* <ara-n-... (44/2), *düşürür* <düş-ür-... (20/4), *çarışırılar* <çar-(ı)ş-... (7/14), *görüşürler* <gör-(ü)ş-... (44/2), и др.

- **Сложени глаголи**³⁶⁴.

- **именка+помошен глагол**³⁶⁵: *afedersınız* (41/5), *árzetmiş* (6/4), *aşığ_olmuş* (9/1), *déyverdim* (10/10), *esáb_ettık* (3/10), *idare_edériz* (12/11), *ilan_edésın* (6/5), *ķaybo!mıştır* (1/10), *ķaydedın* (41/8), *ıafedériz* (3/6), *rásgelır* (22/8), *sábret* (35/16), *şıkayet edecíz* (1/19), *şētmēķle* (1/19), *vazgeçmemiş* (6/6), *ğaybo!di* (37/4), *yemin_edérım* (13/3), и др.

- **“ne” + глагол**: *nó!di* (<ne ol-di) (17/31), *nápa!ım* (<ne uar-a!ım) (42/12), *nárasaķ* (<ne uar-acaķ) (8/4), и др.

- **глагол + глагол**³⁶⁶.

- **посибилитив**³⁶⁷ (**yeterlik**): *çıkārábilmış* (12/1), *gezebilirmış* (31/35), *olábılır* (10/21), *çevırebilirmış* (25/16), *gelebilirmış* (31/37), *gezebilirmış* (31/35), и др.

- во негативната форма на посибилитивот, изостанува вториот глагол, додека првиот глагол го задржува герундскиот суфикс³⁶⁸: *bu!amadım* (35/11), *ķonuşámazmış* (40/13), и др.

³⁶⁴ Неколку трудови кои ги тангираат сложените глаголи: 1. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaynakları*, Türk Dili, Sayı 559 - Temmuz 1998, Ankara, s. 3-14; 2. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Gel- ve Git- Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 73-78; 3. İlhan, Yard. Doç. Dr. Nadir, *Birleşik Fiil Kuruluşlarında A-I-U Ünlüleri*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 177-182; 4. Menges, K.H., *Türk Dillerinde Fiil Terkibi*, Çeviren: Eyüp Bacanlı, Türk Kültürü, Sayı 474 - Ekim 2002, Ankara, s. 615-626.

³⁶⁵ 1. Savran, Yard. Doç. Dr. Hülya, *Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine Yeni Görüşler*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 140-142; 2. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözlere ve Ekler*, Türk Dili, Sayı 620 - Ağustos 2003, Ankara, s. 126; 3. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Dünya Dili - Bilim Dili ve Türkçemiz Açısından Çözüm Bekleyen Bir Çelişki*, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 488.

³⁶⁶ Сложени глаголи формирани од два глаголи во СТЈ се пишуваат слеано, додека во некои други туркиски јазици се пишуваат одвоено. Во тој случај, првиот елемент е глаголски-прилог. За примери од азербејџанскиот јазик, види во нашата необјавена статија: Ahmed, Oktay, *Azeri ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Paralellikler*, Yayimlanmamış çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp, Nisan 2004. İnternet adres: http://www.oktayahmed.com/Azeri_ve_Turkiye_Turkcesi.pdf

³⁶⁷ Германците за овој термин, покрај “Verbum potentialis”, го употребуваат и терминот “abilitativ”.

³⁶⁸ Ова се однесува на СТЈ, додека во, на пример, азербејџанскиот јазик вториот глагол најнормално се задржува и со добивање на наставката за негација. За примери види под мојата необјавена статија: Ahmed, Oktay, *Azeri ve Türkiye Türkçesi Arasındaki*

- **хаститив**³⁶⁹ (**tezlik**): *déverir* (26/10), *kórdüm* (10/12),
и др.

Класификација на глаголите според значењето

- Полнозначни глаголи:

- **Глаголи од именско потекло** - Тоа се изведени глаголи од именски корени или основи: *düşünürüm* (31/16), *işlerler* (6/8), *kuvétleşir* (23/7), *ót!ar!ar* (27/1), *óynar!ar* (43/22), *pát!ar* (15/11), *tanişirdi* (44/1), *yán!anır* (35/17), *yérleşmiş* (31/9), *yó!!a* (40/28), *yú!ledim* (35/15), и др.

- **Глаголи од глаголско потекло** - глаголски корени или изведени глаголи од глаголски или именски основи и корени: *áçar* (39/26), *á!mam* (6/5), *áranır* (44/2), *áyrılır* (7/35), *bíndim* (35/15), *bítirmek* (33/10), *ba! (39/7), bó!uldi* (31/21), *çıkardı* (13/7), *dédi* (17/25), *kes* (15/4), *píşer* (21/15), *ka!kışır!ar* (17/19), *!aynár* (28/1), *úder* (41/5), *kí!di* (8/6), *!ır* (23/2), *!or!mış* (10/13), *píşırır* (12/4), *súrer* (20/4), *sátılır* (39/18), *soruşá!ım* (41/4), *sóyunur* (9/16), *tútu!di* (35/11), *uzátır!ar* (32/14), *úldi* (18/10), *úrdi* (35/13), *véri!di* (13/7), *yú!rür* (5/1), и др.

- Помошни глаголи³⁷⁰ кои се употребуваат во ТГОПР:

- **etmek**: *afedérsınız* (41/5), *árzetmiş* (6/4), *esáb_ettik* (3/10), *idare_edériz* (12/11), *ilan_edésin* (6/5), *!aydedin* (41/8), *!afedériz* (3/6), *sábret* (35/16), *şíkayet edecíz* (1/19), *şétmek!e* (1/19), *yemin_edérim* (13/1), и др.

Paralellikler, Yayınlanmamış çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp, Nisan 2004. İnternet adres: http://www.oktayahmed.com/Azeri_ve_Turkiye_Turkcesi.pdf

³⁶⁹ Со оваа форма имав проблеми, бидејќи не можев да најдам соодветен термин. Во странската литература, обично, турското “tezlik fiili” се преведува дескриптивно. Веџихе Хатибоглу ги дава следниве странски термини: Фран. “verbe hatif”, Анг. “verb of haste”, Герм “Hast Verbum”, “Zeitwort von Eile”. Види под “tezlik eylemi” во: Hatiboğlu, Prof. Dr. Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No.: 276, Ankara, с. 118. Јас се определив за терминот “хаститив” (од англиското “hasty”, што значи “брз”). Исто така, едно време размислував и за “фестинатив”(од латинското “festinatio” - “брзо”), но сепак се определив за првиот термин.

³⁷⁰ За една добра контрастивна анализа на помошните глаголи во турскиот и германскиот јазик, види во: Savaşçı, Özgür, *Einige Betrachtungen und Gedankenblitze Über die Hilfsverben im Türkischen und Deutschen*, Dil Öğretimi Dergisi, Sayı 2 - Mayıs 1991, Ankara, s. 55-62.

- **olmak**: aşığ_olmuş (9/1), kaybolmuş (1/10), gáyboldi (37/4), nođdi (6/2), и др.

- **yarmaq**: náraım (42/12), nárasaq (8/4), и др.

Дијатеза

Глаголот изразува некое дејство. Вршителот на дејството е субјект, додека тој што го трпи дејството реализирано од страна на извршителот е објект. Во зависност од тоа, некои глаголи бараат конкретен извршител, некои некој предмет кој директно го трпи дејството, некои сакаат во себе да ги соединат извршителот и предметот, други, пак, изразуваат вршење на дејството од страна на повеќемина, а на најмалку двајца³⁷¹.

Дијатезата има различно именување во различните јазици: тур. “fiil çatısı”, англ. “voice”, герм. “Diathesis”, рус. “залог”.

Во зависност од погоре изложеното, според дијатезата глаголите се делат на две групи³⁷²:

1. Глаголи според релацијата глагол-објектот;
2. Глаголи според релацијата глагол-субјектот.

Во продолжение ќе ја обработиме дијатезата со примери од ТГОПР.

1. Глаголи според релацијата глагол-објектот

Глаголските корени или основи во турскиот јазик, во зависност од релацијата глагол-објект, се делат на две групи³⁷³:

- **Преодни (транзитивни) глаголи** - Овие глаголи бараат објект, бидејќи дејството се реализира преку објектот: aıasak (40/6), aıar (44/7), aıarlar (43/1), aıar (1/18), üpescık (39/24), úrdi (35/13), úrtırım (21/16), dedı (8/5), bıımeık (36/6), bak (39/7), bilırım (25/6), boıuıur

³⁷¹ Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 219.

³⁷² Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 538.

³⁷³ Кононов оваа поделба ја именува како “основен залог”: Кононов, А.Н., *Грамматика современного турецкого языка*, Академия наук СССР, Институт востоковедения, Москва - Ленинград, 1956, с. 192. За краток осврт на преодни и непреодни глаголи низ историјата, како и нивното третирање кај повеќето поважни лингвисти, види во: Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Fiil - Tamlayıcı İlişkisi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 209.

(31/20), búlđi (20/5), alı́rse (34/9), dúġsün (7/13), dođdurúrđi (36/12), döner (40/25), döyurđi (35/8), geçmiş (35/12), gezerler (1/12), görür (7/7), kes (15/4), kıđi (8/6), koy (18/25), kır (23/2), sürer (27/5), süġmişler (31/19), satti (18/11), sayar (5/1), sórar (6/16), soyardıġ (36/12), tutacak (3/3), vérdiniz (33/11), vúrđum (46/9), yapardı (18/26), yađti (13/7), yazar (39/20), serp (21/11), ára (39/2), ayırdı (18/9), íkarlar (22/7), istemedim (46/9), úder (41/5), и др.

- **Непреодни (интранзитивни) глаголи** - Овие глаголи не бараат објект, бидејќи за извршување на дејството, доволен е субјектот: aġsın (9/21), éner (11/6), úldi (18/10), bındım (35/15), bitti (39/26), çıkacak (1/18), çekmişik (21/6), düşmiş (37/2), dünecésiniz (46/11), girdiler (2/15), gittik (3/2), pişer (21/15), kıldı (35/8), kaçardılar (42/7), koşar (15/10), sıkıldı (17/31), sokulur (27/7), şaşar (1/18), yaġar (2/4), kórkmiş (10/13), osuracak (22/4), otururlar (25/20), oġramasın (33/5), yürür (5/1), и др.

2. Глаголи според релацијата глагол-субјектот (Залог)

Конески вели дека залог е однос на граматичкиот подмет спрема глаголското дејство³⁷⁴. Во СТЈ постојат пет типови на залог³⁷⁵, кои се среќаваат и во ТГОПР:

- **Активен залог (etken çatı; лат. activum)** - Сите глаголски корени или основи, без разлика дали се преодни или непреодни, кои во реченицата бараат субјект и кои немаат добиено наставка за дијатеза, се глаголи со активен залог: ađ (6/17), baġ (7/28), braġ (19/6), búyur (7/25), öz (15/18), düş (29/2), gel (39/18), getir (7/12), kes (15/4), kaġk (8/6), koy (18/25), sábreť (35/16), serp (21/11), sor (18/29), topđa (1/7), yap (10/20), и др.

- **Пасивен залог (edilgen çatı; лат. passivum)** - Се добиваат од глаголи со активен залог со наставките /-(i)l/ и /-(i)n/. Всушност, оригиналната наставка за пасив е /-(i)l/, но бидејќи оваа наставка не

³⁷⁴ Конески, Блаже, *Грамматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје, 1987, с. 381.

³⁷⁵ За разликата меѓу аспект и залог, види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar*, Türk Dili, Sayı 535 - Temmuz 1996, Ankara, s. 17-18.

доаѓа на глаголи кои завршуваат на вокал и на консонантот “l”, за да се избегне дисхармонијата, се користи наставката *l-(i)n*³⁷⁶. Во овој залог вршителот на дејството не е познат, бидејќи не му е потребен субјект и објект во реченицата: *áçı!di* (10/5), *áğlan* (1/6), *béqlen* (39/8), *boğuldi* (31/21), *çeqı!ırdiler* (25/21), *dirı!ırdi* (28/1), *éğindi* (35/13), *évlendi* (18/11), *gıdı!ır* (42/1), *gıyınmıř* (9/3), *ilgilenıřız* (41/4), *iza!andı* (2/15), *kaçkı!ır* (46/5), *késilir* (22/3), *koıyuldi* (13/4), *körüldi* (10/8), *niřanlıanıř* (18/19), *saklanıř* (19/3), *sa!lanıřlar* (43/22), *sarılmıř* (25/28), *sıkı!di* (17/31), *soku!ur* (27/7), *tekrarıanıř* (6/2), *tetiklenırdi* (1/2), *top!andı* (18/6), *tutuldi* (35/11), *şüpe!enıř* (40/15), *verı!di* (13/7), *yaçkı!ırdi* (33/2), *yanlıanıř* (35/17), *yapı!ırdi* (25/16), *yazı!ırdık* (41/7), и др.

- **Рефлексивен залог (dönüşlü çatı; лат. reflexivum)** - Залог кој покажува враќање на извршеното дејство на извршителот или дејство кое се врши само по себе³⁷⁷. Кононов го именува како “повратен залог”³⁷⁸. Поради враќањето на дејството на извршителот, во рефлексивниот залог подметот на реченицата е и субјект и објект. Се прави со наставката *l-(i)n*: *aranıř* (44/2), *astalıandı* (8/1), *bükünür* (17/11), *bulunmıř* (25/4), *denmıř* (25/42), *görünür* (44/2), *ıkanıř* (9/11), *niřanlıanıř* (18/19), *kaparmıřtır* (33/13), *kıřınır* (17/11), *okunuk* (31/10), *oynanıř* (18/18), *saklanıř* (19/3), *sılınsın* (2/13), *soyunur* (9/16), *tekrarıanıř* (6/2), *yenır* (16/1), *yuvarıansın* (40/8), и др.

- **Реципроцивен залог (işteş çatı; лат. reciprocus)** - Покажува дејство кое се врши реципрочно од страна на повеќе, но на најмалку двајца, извршители. Кононов го нарекува “взаемен залог”³⁷⁹. Се прави со наставката *l-(i)ř*: *anlařma* (44/3), *arařtırma* (31/7), *aglařır* (6/1), *buluřmıřlar* (26/4), *çarıřır!ar* (7/14), *görüřürler* (44/2), *güzelleřır* (23/7), *ka!kıřır!ar* (17/19), *karşı!ařır!ar* (32/9), *soruřa!ım* (41/4), *tanıřırdi* (44/1), *tutuřur* (38/1), *yerleřmıř* (31/9), *yetiřır* (27/8), и др.

- **Каузативен залог (ettirgen; лат. factitivum, causativum)** - Овој залог се именува и како “фактитив”, но повеќето од лингвистите го

³⁷⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 546.

³⁷⁷ Ibid., 550.

³⁷⁸ Кононов, *Грамматика...*, op. cit., 194.

³⁷⁹ Ibid., 192.

користат терминот “каузатив”, на што се определивме и ние³⁸⁰. Овој залог, иако е тешко целосно и полнозначно да се преведе на македонски јазик, има значење на “бара, тера или допушта”, односно субјектот е причина за извршување на дејството. Кај Кононов е даден под името “понудительный залог”³⁸¹. Примери од ТГОПР направени со наставката /-Dîr/: an|atırırđı (31/26), çe|vıtırır (25/31), dı|đdurur (32/2), em|zıtırır (6/6), ot|atırmámışın (6/1), ká|đdırdı (11/8), ká|rıştırır (19/4), ká|ynadırdıđ (33/4), ú|đürün (40/17), yú|rú|túrür (31/11), и др.

Наставки за лице

Наставките за лице, го покажуваат лицето кое го врши дејството. Тие може да бидат во три лица:

а) **прво лице** - односно лицето кое директно зборува или лицата кои директно зборуваат;

б) **второ лице** - односно лицето на кое му се зборува или лицата на кои им се зборува;

в) **трето лице** - односно лицето за кое се зборува или лицата за кои се зборува.

Како што може да се види од изложеното, трите лица може да имаат еднинска или множинска форма.

Првото и второто лице кај глаголите во еднина и множина (**ben, sen, biz, siz**), се заменки и не може да бидат имиња на некој друг предмет или поим. Од друга страна, третите лица во еднина и множина (**o, onlar**), освен заменки, може да бидат и конкретни или апстрактни именки³⁸².

Како што ќе се види подоле од изложеното, многу важен критериум за главната класификација на наставките за лице, всушност,

³⁸⁰ Следниов труд дава многу добар преглед на каузативните глаголи во турскиот и германскиот јазик: Aktaş, Yard. Doç. Dr. Tahsin, *Ettirgen Çatılı Eylemler ve Bu Eylemlerin Türkçe ve Almanca Veriliş Biçimi*, Türk Dili, Sayı 543 - Mart 1997, Ankara, s. 256-266.

³⁸¹ Кононов, *Грамматика...*, *op. cit.*, 201.

³⁸² Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 172.

се наставките за прво лице множина³⁸³. За наставките за трето лице множина уште еднаш сакаме да нагласиме дека не треба да се мешаат со наставката за множина, иако ова го прават разни турколози³⁸⁴. Тие се исти по форма, но имаат различна функција и затоа во никој случај не може за персоналната наставка за трето лице множина да се каже дека е наставка за множина. Овие наставки се користат и кај сложените глаголски форми³⁸⁵.

Според некои турски лингвисти, наставките за лице³⁸⁶ може да се обработат во пет групи³⁸⁷, но, сепак, упростоено и општо гледано, во турскиот јазик, постојат три типа на наставки за лице³⁸⁸:

- **“z-парадигма”**: Тоа се наставки со **личнозаменска етимологија**, односно личните заменки од пред повеќе векови, со тек на време станале флексивни и денес се користат како наставки за лице. Во литературата се нарекуваат **наставки за лице од прв тип**. Причина за именување на овие наставки како наставки со **“z-парадигма”**, е формата на наставката за прво лице множина. Се користат по темпоралните наставки за **минато неопределено време**, **сегашно време** (кое, морфолошки, го нема во ТГОПР), **аорист**, **идно време**, како и модалните наставки за **оптатив** и **нецеситатив** (за кое не регистриравме примери). Интересно е што во ТГОПР, наставките за

³⁸³ За аломорфите на наставките за прво лице множина, види во: Bobaljik, Jonathan David, *The Ins and Outs of Contextual Allomorphy*, In K.K. Grohmann and C. Struijke, eds., University of Maryland Working Papers in Linguistics, Volume 10, 2000, pp. 35-71.

³⁸⁴ Примери за, според наше сфаќање на работите, грешки: 1. Coş, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 77-80; 2. Çatıkkaş, Yrd. Doç. Dr. M. Atâ, *Türk Dili Kılavuzu*, 3. Baskı, Alfa Yayınları: 918, İstanbul, 2001, s. 83.

³⁸⁵ Karahan, Prof. Dr. Leylâ, *Birleşik Kipli Fiillerde Çokluk Eki -IAr'ın Yeri*, Türk Dili, Sayı 563 - Kasım 1998, Ankara, s. 381-387.

³⁸⁶ За една кратка споредбена студија на наставките за лице во уралските и алтајските јазици, види во: Понарядов, Вадим; *Почему личные аффиксы в уральских и алтайских языках постпозитивны?*, Source: <http://www.kirj.ee/esi-l-lu/l37-2-2.pdf>

³⁸⁷ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Eski Anadolu Türkçesindeki -van/-ven, -vuz/-vüz Şahıs ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 110.

³⁸⁸ Во турската лингвистика, вообичаено е наставките за лице да се именуваат како наставки од прв, втор и трет тип. Бидејќи трудот е напишан на македонски јазик, се определивме за странска терминологија. За оваа терминологија, како и за наставките за лице, види повеќе во: Yu, Alan C.; Good, Jeff C., *Morphosyntax of Two Turkish Subject Pronominal Paradigms*, NELS 30, 2000.

трето лице множина во минато неопределеното време не се во оваа група, бидејќи имаат “**к-парадигма**”, туку во наредната.

I. лице еднина.

/-im/: acírím (18/8), a|írím (21/13), astírím (34/3), aşı|árím (21/14), atárím (21/15), baqárím (35/18), bilírím (10/6), dađıtírím (12/9), dérím (21/19), duymíşím (31/36), düérím (21/13), edérím (13/1), gezérím (21/18), gidérím (27/2), girírím (24/5), görmíşím (13/1), i|qárím (21/14), inanírím (10/7), istérím (15/18), işıdırím (13/6), iyím (17/9), iza|anírím (10/6), ka|qárím (21/16), qarıştırırím (21/13), kesérím (22/2), konuşmíşím (31/22), qoyárím (21/15), ot|atmámışím (6/2), sarárím (21/16), sıqı|lmíşím (23/3), şındiyím (31/22), tutárím (21/13), üleştírırím (21/19), ürtérím (21/16), u|párím (21/17), yım, и др.

/-im/ - Оваа наставка се користи во охридско-струшкиот регион, но не и во преспанскиот: gelecím (20/2), gıdecím (38/1), gösterecím (39/10), silecím (40/26), söylēcím (31/20), ülecím (22/3), verecím (39/3), vuracím (46/3), u|pascím (7/20), и др.

/-um/: doyurúrum (12/9), oturúrum (6/16), и др.

/-üm/: düşü|nürüm (10/4), görürüm (13/4), körürüm (10/6), üldürürüm (6/13), и др.

II. лице еднина.

/-sin/: a|ıqı|ayabilírsın (31/29), a|acásın (46/10), a|írsın (25/36), an|ársın (31/7), atársın (1/13), atır|ársın (16/1), bilírsın (25/15), bu|acásın (23/5), qarırsın (38/6), qıqarırsın (4/2), davetlísin (46/5), dérsin (1/17), düşecésın (22/2), düşünebilírsın (31/6), enecésın (39/23), getirecésın (17/26), gezérsın (1/6), gıdersın (1/16), gırecésın (7/18), istemésın (15/18), istérsın (39/4), ísın (7/35), mısın (1/15), o|acásın (34/3), tanársın (44/4), ülecésın (22/4), u|parsın (4/2), yémesın (21/9), и др.

/-in/ - Се користи пред наставката за минато неопределено време. Ова е всушност наставката **/-sin/**, но нејзиниот иницијален консонант се губи во елизија со финалниот консонант на наставката за минато неопределено време: atmíşın (17/10), begenmíşın

(17/23), *domişin* (2/2), *edersën* (17/7), *imişin* (13/9), *otlatırmamışın* (6/1), *söylemişin* (34/3), *uyumışın* (13/5), и др.

/-sun/: *bulursun* (45/6), *úflarsın* (17/8), *uyursun* (13/3), *ürecésın* (39/24), *verecésın* (17/28), *yaparsın* (6/16), и др.

/-sün/: *görürsün* (н.з.), *körürsün* (н.з.), и др.

III. лице еднина.

Наставки за трето лице еднина за “**z-парадигма**”, едноставно, нема. Секогаш кога недостасува наставка за лице кај финитните глаголи, всушност станува збор за трето лице еднина. Како илустрација, во продолжение наведуваме само неколку примери за трето лице:

- **минато определено време:** *dédi* (18/5), *geldi* (18/4), *kaçtı* (18/11), *sattı* (18/11), *verdi* (17/32), и др.

- **минато неопределено време:** *bulmuş* (15/9), *gıtmiş* (22/6), *o!miş* (10/10), *tutámamış* (15/10), и др.

- **аорист:** *bılmez* (39/1), *bılır* (24/9), *çözer* (15/19), *dünderır* (38/3), *dám!amaz* (38/3), *éner* (5/2), *gügürler* (3/3), *ıçer* (17/31), *nişán!anır* (18/19), *pışer* (21/15), *silémez* (40/33), *üder* (41/5), и др.

- **идно време:** *evlenecék* (43/19), *pat!ayacak* (39/16), *verecék* (39/17), и др.

I. лице множина.

/-iz/³⁸⁹: *a!ırız* (33/6), *atarız* (1/19), *beqlérız* (33/7), *brağarız* (3/6), *çıkarırız* (28/4), *dağıdırız* (2/9), *ederız* (12/11), *gidérız* (33/1), *ilgilenırız* (41/4), *koıyarız* (2/9), *!afedérız* (3/6), *yaparız* (21/12), и др.

/-iz/ - Оваа варијанта на наставката се користи во охридско-струшкиот регион: *edecíz* (1/19), *a!mayacíz* (26/8), *binecíz* (7/5), *gidecíz* (7/18), *oturacíz* (17/25), *yaracíz* (15/4), и др.

³⁸⁹ Турскиот јазик има особина на обезвучување на звучните консонанти во финална позиција. Оваа наставка понекогаш се слуша како со безвучен консонант во нејзината финална позиција, но, сепак, тоа обезвучување не е до толку големо за да може да наведеме уште една варијанта на оваа наставка. За обратниот случај види во: Orgun, Cemil Orhan, *Monotonic Cyclicity*, Manuscript, University of California, Berkeley, 1994, p. 4-5.

/-(y)z/ - Ова е, всушност, модификација на претходната варијанта и се користи во следниве ситуации:

- по негација на аористот во сите региони кои се дел од оваа анализа: a|*má*yz (7/14), an|*atmá*yz (10/23), bi|*mé*yz (3/6), gi|*démey*z (3/5), *q*o|*rqmá*yz (10/21), sa|*tám*yz (15/4), ya|*pmá*yz (10/21), и др.

- по наставката за идно време во преспанскиот регион: e|*nesé*yz (3/10), gi|*dese*yz (3/1), *q*o|*ya*sáyz (18/14), ya|*ra*sáyz (21/6), и др.

/-uz/: o|*turú*ruz (17/12), и др.

/-üz/: d|*üşünür*üz (3/4), g|*örür*üz (18/33), g|*ütürür*üz (33/6), и др.

II. лице множина.

/-sınız/: a|*fedé*rsiniz (41/5), d|*ü*ne|*cé*sınız (46/11), na|*sı*l|*sı*nız (6/17), a|*rá*rsınız (26/9), bo|*zá*rsınız (39/15), *e*ysınız (2/1), ya|*şın*dásınız (2/1), ya|*pá*rsınız (21/12), bi|*lir*sınız (10/9), b|*ü*qlersiniz (10/19), s|*ız*sınız (10/20), *q*o|*ya*sınız (17/18), и др.

/-iniz/ - Исто како и кај наставката за второ лице еднина, и тука се работи за елизија на првиот консонант на наставката. Значи, и ова е само една форма на претходната варијанта: ve|*r*me|*miş*inizdir (26/9), и др.

/-sunuz/: ol|*úr*sunuz (н.з.), vu|*úr*sunuz (н.з.), и др.

/-sünüz/: g|*örür*sünüz (н.з.), k|*örür*sünüz (н.з.), и др.

III. лице множина.

/-lar/: *q*ú|*rmiş*lar (25/40), to|*p*lan|*mış*tirlar (39/23), ve|*r*me|*miş*tirlar (26/10), *a*l|*ır*lar (31/14), an|*laş*amazlar (26/9), ya|*qá*larlar (15/14), *q*a|*rş*ı|*lay*a|*ca*q|*lar* (39/23), u|*yan*ma|*y*a|*ca*q|*lar* (7/21), *a*t|*miş*lar (1/7), *ç*a|*r*mişlar (15/5), sa|*l*mişlar (11/7), *q*o|*ş*mişlar (15/17), *q*o|*y*mişlar (40/13), v|*ur*mişlar (40/33), и др.

/-ler/: b|*ü*diler (18/11), b|*ı*nerler (7/17), di|*n*l|*e*mezler (18/21), *e*nerler (7/10), g|*ı*derler (7/2), gi|*d*irirler (25/3), de|*y*e|*c*e|*k*ler (39/25), ve|*r*e|*c*e|*k*ler (44/5), *i*ç|*miş*ler (15/5), s|*ü*ğmişler (31/19), и др.

- **“к-парадигма”**: Овие наставки се со **посесивна етимологија**, односно потекнуваат од присвојните наставки кои со тек на време почнале да се користат како наставки за лице. Општо во литературата се нарекуваат како **наставки за лице од втор тип**. Тие се нарекуваат како наставки со **“к-парадигма”** поради формата на првото лице множина. Се користат со темпоралните наставки за **минато определено време**, како и со модалните наставки за **десидератив**. Во ТГОПР и наставките за **трето лице множина во минато неопределено време** имаат **“к-парадигма”**, така да и нив ќе ги сврстиме и обработиме во оваа група.

I. лице еднина.

/-m/: a'ldim (35/10), a'n'ladim (35/15), arařtırırdım (31/2), at'ardım (28/2), atır'ladım (13/8), bıç'tım (35/22), b'ındım (35/15), b'ıtırdım (39/12), ba'ktım (13/6), becırémem (10/8), b'ılmem (25/18), bořa'ltım (35/17), ç'ıktım (35/12), çar'amadım (13/6), ç'ıkar'amam (6/11), d'üşündüm (10/9), d'edim (10/20), dinlér'dım (18/23), d'üşecém (22/3), duy'arsem (34/3), e'ktım (35/7), e'ttim (10/11), g'idecem (2/7), g'üzlendim (10/5), geç'érdım (22/9), gelecém (18/5), g'etirdim (33/11), g'idecem (8/2), g'ördüm (13/3), i'dim (13/5), im³⁹⁰ (18/16), inanm'azdım (8/7), i'stedım (7/11), iř'ıttım (13/7), ka'lk'tım (10/8), k'ırdım (35/19), konuř'urdum (31/22), k'ork'tum (10/14), koy'ardım (28/2), k'ördüm (10/12), o'k'urdum (10/8), o'ldum (27/6), sa'ttım (35/20), s'erdım (35/17), t'op'ladım (35/12), üls'aydım (8/7), uyum'azdım (10/7), y'ükledim (35/15), yarac'am (24/5), yar'a'ladım (46/9), yař'ardım (10/1), y'azdım (17/14), и др.

II. лице еднина.

/-n/: a'çmadın (46/10), a'ldın (6/17), b'ıldın (22/3), b'ıtırdın (39/11), ç'ala'rsen (26/14), ç'ıktın (17/22), g'eldın (15/21), g'endın (27/7), g'etirdın (45/3), g'ördün (6/15), i'dın (6/16), inanm'azdın (8/7), ist'ersen (10/20),

³⁹⁰ Тука се работи за влијанието на македонскиот јазик. Така, според аналогија на македонското “сум”, и во ТГОПР понекогаш може да се забележи како наставката се користи како посебна лексема.

o|sáydín (13/9), ókudun (7/34), óvdun (9/20), sattín (15/12), uyúrdun (10/7), и др.

III. лице еднина.

Наставки за трето лице еднина, како и за “**z-парадигма**”та, така и за “**k-парадигма**”та нема. И тука, кога се користи финитен глагол без наставка за лице, тоа е знак дека станува збор за трето лице еднина. Еве неколку примери: án|adí (10/14), bógu|dí (31/21), çí|kardı (13/7), kórü|dí (10/8), k|açtı (18/11), s|attı (18/11), и др.

I. лице множина.

/-k/: aç|ardıķ (33/15), á|dıķ (3/2), án|adıķ (3/7), át|adıķ (3/4), aykırır|dıķ (18/15), bađl|ardıķ (1/2), baş|adıķ (10/17), beklér|dıķ (1/3), beslér|dıķ (28/6), bilér|dıķ (3/1), bitirir|dıķ (18/22), bu|duķ (2/1), çí|ktıķ (3/7), do|laşır|dıķ (18/2), dúyduķ (7/34), ekér|dıķ (18/23), éndıķ (3/7), éttıķ (3/10), geçtıķ (3/4), gélđıķ (3/4), geyér|dıķ (42/9), girir|dıķ (10/16), gıttıķ (10/18), görđü|ķ (3/7), gülér|dıķ (18/15), içér|dıķ (36/11), ídıķ³⁹¹ (36/10), ik|ardıķ (28/4), işlér|dıķ (36/15), itiyar|ladıķ (2/16), késtirdıķ (3/9), lafedér|dıķ (18/15), ó|duķ (18/6), oturúr|duķ (18/25), k|açtıķ (3/4), k|alıdıķ (15/3), k|alıktıķ (3/1), k|aradıķ (1/13), kaynadır|dıķ (33/4), k|ork|ardıķ (10/18), koy|ardıķ (18/24), ku|llanır|dıķ (28/9), sak|ardıķ (42/2), soy|ardıķ (36/12), söylér|dıķ (18/15), topl|ardıķ (28/6), tut|ardıķ (36/15), uyúr|duķ (10/3), vérdıķ (26/11), yaķ|ardıķ (33/2), yatır|dıķ (36/14), yazıl|ırdıķ (41/7), yér|dıķ (33/14), и др.

/-ik/ - Ова се, всушност, наставките кои во СТЈ се класифицират под “**z-парадигма**”, но во ТГОПР не спаѓаат таму, туку под “**k-парадигма**”: al|mışık (25/30), çekmışık (21/6), doğmışık (41/7), geçınmışık (21/11), gitmışık (42/5), yarmışık (33/4), и др.

II. лице множина.

³⁹¹ Иако копулативниот глагол, воглавном, денес во СТЈ е суфиксиран, во ТГОПР често се среќава и како посебна лексема. Ова е влијание на македонскиот јазик. Во конкретниот случај, овој збор е еквивалент на македонското “бевме”. Повеќе за копулативниот глагол, подолу во текстот.

/-niz/: á|diniz (33/11), atsáy|diniz (15/21), áttiniz (15/21), ídiniz³⁹² (36/1), inanmá|seniz (26/12), koyá|rdiniz (1/3), vérdiniz (33/11), и др.

/-nuz/: o|kúrdunuz (10/9), otúrdunuz (н.з.), vurúrdunuz (н.з.), и др.

/-nüz/: görúrdünüz (н.з.), körúrdünüz (н.з.), и др.

III. лице множина.

/-lar/: sárdi|lar (15/2), ayrı|di|lar (18/4), an|layamá|di|lar (31/3), bo|gú|di|lar (31/21), и др.

/-ler/: gírdiler (2/15), ídiler³⁹³ (6/17), dédiler (10/13), búdiler (18/11), iler|lédiler (18/12), и др.

- “императивна парадигма”: Ситуацијата со овие наставки е малку посложена. Тие истовремено се и наставки за лице и имаат форма на глаголска парадигма. Поради својата специфика, глаголската парадигма (во случајов, императив) и персоналните наставки се третираат заедно. Впрочем, за овој проблем, како и за проблемот околу тоа дали има или нема наставки за императив за прво лице, зборувавме под наставките за императив. Затоа, истите нема повторно овде да ги елаборираме.

Финитни глаголски форми (Çekimli fiiller)

Глаголотите кои се менуваат по лице, време и начин имаат финитна форма³⁹⁴.

Темпоралност и модалност кај глаголите

Наставките за глаголската парадигма, т.е. за темпоралност и модалност, ги обработивме погоре кај наставките за конјугација и мислиме дека нема потреба да се повторуваме.

³⁹² И ова е пример за несомненото влијание на македонскиот јазик. Копулативниот глагол не е суфиксиран, туку се користи како посебана лексема, со цел да одговара на македонскиот формат. Ова е директен превод на македонскиот збор “бевте”.

³⁹³ Повторно влијание на македонскиот јазик. Копулативниот глагол не е суфиксиран, туку се користи како еквивалент на македонското “беа”.

³⁹⁴ Повеќе за финитноста, види во следниве извонредни трудови: 1. Aygen, Nigar Gülşat, *Finiteness, Case and Clausal Architecture*, PhD Thesis, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, May 2002; 2. Cowper, Elizabeth, *Finiteness*, Manuscript, University of Toronto, November 2002.

Копулативен глагол (копула, глаголска наставка, *ek-fiil, isim fiili*)

Копулативниот глагол во турскиот јазик е “i-“. Тој е помошен глагол, но поради специфичната употреба, се работи за повеќе од тоа. Тој не може самостојно да се користи како другите помошни глаголи³⁹⁵.

Во литературата среќаваме разни термини за овој глагол: тур. “*isim fiili*”³⁹⁶, “*ek-fiil*”³⁹⁷, “*ekeylem*”³⁹⁸, герм. “*Verbum Substantivum*”, “*Kopula*”, “*Verbum Prädikativum*”, “*Bindeglied*”; фран. “*verbe substantif*”, “*verbe copule*”, “*verbe prédicatif*”; англ. “*substantive verb*”, “*predicative verb*”, “*verb of predication*”, “*copula*”, “*copulative verb*”, итн.³⁹⁹

Копулативниот глагол има две основни функции:

1. ги **вербализира** зборовите од именско потекло, односно врши предикација;
2. формира **сложени глаголски форми**.

Во ТГОПР, копулативниот глагол при вербализација на зборовите од именско потекло, освен кога се работи за аорист, ја задржува својата форма како глагол. Токму поради ова, наместо за терминот “*глаголска наставка*”, ние се определивме за терминот “*копулативен глагол*”, бидејќи во ТГОПР, освен за аорист, нема флективна функција како во СТЈ. Во Охрид и Струга и за аорист може да се сретнат облици во кои копулативниот глагол ја задржува формата, односно нема флективна форма. Колку што успеавме да забележиме, сè помалку се тие примери. Затоа може да се каже дека по овој транзиционен период, ќе дојде до целосна флексија на копулативниот глагол во аорист.

³⁹⁵ Kalaşnikova, Nataliya, “*-imek*” *Fiilin*in Yeri, Önemi, Kullanılışı ve Kullanışındaki Kurallar, Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, 11-13 Mayıs 2000, İstanbul, TÖMER, s. 64-66.

³⁹⁶ Ergin, *op. cit.*, 314.

³⁹⁷ 1. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, s. 702; 2. Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.

³⁹⁸ Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990, s. 291.

³⁹⁹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, *op. cit.*, 702.

Глаголските парадигми на копулативниот глагол

Разликата на копулативниот глагол од другите полнозначни глаголи е во тоа што тој, во својство на декларативност⁴⁰⁰, има само четири глаголски парадигми⁴⁰¹. Тоа се:

- глаголска парадигма за минато определено време;
- глаголска парадигма за минато неопределено време;
- глаголска парадигма за аористот;
- глаголска парадигма за десидеративот.

Следи елаборацијата за секоја од нив.

Глаголска парадигма за минато определено време: a^áçan_{idi} (3/3), a^álçaқта_{idi} (10/3), Ba^áyram_{idi} (18/5), be^ébe_{idi} (35/10), ben_{idim} (9/20), b^íkıntı_{idi} (21/3), b^íz_{idık} (10/16), bo^óyle_{idi} (41/2), cadde_kenari_{idi} (10/4), do^óll_{idi} (36/10), er_{bir}t^áraftan_{idi} (36/9), ey_{idi} (18/10), g^ót_üsti_{idim} (13/9), g^ünlérımız_{idi} (36/16), g^úzel_{idi} (42/6), k^úp_{idık} (36/11), k^úç^ük_{idim} (42/12), laz^{ím}_{idi} (3/8), lézetli_{idi} (42/6), mu^ábetler_{idi} (18/2), nas^íl_{idi} (8/5), nerde_{idın} (5/2), nice_{idi} (8/6), ó_{idi} (36/13), ó_kadar_{idi} (35/9), ó_zaman_{idi} (18/21), oyl^é_{idi} (16/2), pa^ık_{idi} (42/6), sa^ğ_{idim} (22/9), s^{én}_{idın} (9/20), v^ár_{idi} (39/19), ya^şama^k_{idi} (18/17), yo^ğ_{idi} (18/2), z^ór_{idi} (42/12), и др.

Глаголска парадигма за минато неопределено време: a^ádeti_{imiş} (35/2), ast^á_{imiş} (9/2), ben^{ím}_{imiş} (6/18), bú_{imiş} (17/36), év_{imiş} (7/17), fákir_{imiş} (39/6), k^áranık_{imiş} (32/11), kél_{imiş} (15/1), mast^ık^áçe_{imiş} (1/5), mecb^úr_{imiş} (34/4), m^útaç_{imiş} (32/2), ó_{imiş} (27/6), oş^mara_{imiş} (21/7), támakar_{imiş} (6/12), v^ár_{imiş} (6/13), yo^ğ_{imiş} (9/1), y^ükse^k_{imiş} (8/8), и др.

Глаголска парадигма за аористот - Како што рековме погоре, само глаголската парадигма на копулативниот глагол за аористот има

⁴⁰⁰ Ата Чатиккаш, поради флексивноста во СТЈ, овие наставки ги нарекува “декларативни наставки”. Види во: Çatıkkaş, Yrd. Doç. Dr. M. Atâ, *Türk Dili Kılavuzu*, 3. Baskı, Alfa Yayınları: 918, İstanbul, 2001, s. 80-81.

⁴⁰¹ За повеќе детали, види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003, s. 703.

флексија. Наставките за лице се како оние од “**z-парадигмата**”, односно наставките од прв тип, со таа разлика што во трето лице еднина доаѓа копулата⁴⁰² /-Dír/, а во множина /-DírLAR/:

	<u>Еднина</u>	<u>Множина</u>
1. лице	ínsanyım / insan_ıyım	ínsanyız / insan_ıyız
2. лице	ínsansın / insan_ısın	ínsansınız / insan_ısnız
3. лице	ínsandır	insándır!ar

Копулативниот глагол во аорист трето лице, ќе го наречеме “**копула**”. Копулата може да се нарече и “**декларативна копула**”⁴⁰³, бидејќи има функција на декларативност. Често оваа наставка може и да се изостави и нема да има промена во семантиката, но кога се користи, семантиката за нијанса се интензивира.

Примери за глаголската парадигма на копулативниот глагол за аорист, односно на копулата: ásrettir (18/29), ástadır (17/31), áyridir (31/12), azırdır!ar (2/15), bírdır (31/38), başkadır (28/10), bébedir (23/6), benımdır (1/13), böyledir (8/8), bózuğtur (1/13), búdur (17/24), cándır (17/19), çöcüğtür (9/7), çürüğtür (18/26), díridir (3/6), deméğtir (4/3), dır⁴⁰⁴ (43/7), emníyetlidir (7/7), éydir (18/32), gerçéğtir (31/20), günáhtır (7/8), günıdır (15/7), Hırstıyan'dır (31/8), ínsandır (17/18), ipotetíğtir (31/29), isladır!ar (31/29), iştır (39/10), kımđır (1/17), Makedon'dur (25/46), náslıdır (46/3), nédir (13/4), nédedır (25/7), nícedır (18/29), ólaydır (31/19), ódur (33/5), órdadır (33/6), óyledır (8/8), kaçtadır (24/9), kalabalığtır (18/9), kaynagıdır (25/11), kızdır (17/20), kız_ıdır⁴⁰⁵ (9/12), súdur (42/5), táraftır (10/6), tatlıdır (9/22), tepésindedır (31/13), téğtır (31/38), şeydır (3/6), tuzlıdır (9/14), Üsküp'tendir (2/15), úzağtır (15/7),

⁴⁰² Копулата на турски јазик се нарекува “koşaç”, додека на англиски е “copula”, на француски “copule” и на германски “Kopula”.

⁴⁰³ На турски “bildirme koşacı”: Hatiboğlu, Prof. Dr. Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No.: 276, Ankara, s. 26.

⁴⁰⁴ Директен превод на македонскиот помошен глагол “сум” во трето лице еднина, односно тоа е лексемата “е”. Уште еден доказ за влијанието на македонскиот јазик.

⁴⁰⁵ Ова е редок случај кога копулативниот глагол не е суфиксиран кај именките. Се работи само за историски остатоци, бидејќи суфиксацијата несомнено денес е правило.

várdır (18/26), yúkséktir (8/5), yáslıdır (17/24), yóktur (18/16), zámandır (31/32), zéngindir (39/7), zórdur (18/29), и др.

Глаголска парадигма за десидеративот: kısmetím_ise (6/10), má!_ise (17/17), cân_ise (17/17), kız_isen (17/18), olé_ise (17/19), var_ise (18/16), Strúga'da_ise (33/16), eđer_ise (43/19), nasi!_ise (44/4), и др.

Негативна форма на копулативниот глагол не се прави со наставката за негација /-mA/ како кај другите глаголи, туку со партикулата “değil”, која во ТГОПР ја има формата “del”. Таа доаѓа пред копулативниот глагол. Кога копулативниот глагол се задржува, тој ги задржува наставките од глаголската парадигма и наставките за лице после него, а кога изостанува, тогаш наставките од глаголската парадигма, како и наставките за лице, доаѓаат веднаш после партикулата за негација, односно како нејзина флексија. Примери: dé!_iyım (17/13), iş déldır (39/10), túaf déldır (25/33), yarıq déldır (25/28), и др.

Под дејство на македонскиот јазик, партикулата за негација не секогаш се вметнува меѓу зборот од именско потекло и копулативниот глагол, туку може да се најде и во препозиција, така што зборот од именско потекло или зборовната група на која се однесува негацијата, доаѓа после партикулата за негација. Примери: déldır_ey (10/14), déldır óle yúksék (25/34), dé!_isın árkadaş (7/35), и др.

Глаголи со сложена парадигма (Сложени глаголски форми)

Глаголите со сложена парадигма, освен наставките за темпоралност и модалност, имаат уште по една (во ретки случаи и по три, но нив ги нема во ТГОПР) глаголска парадигма. Две темпорални или модални наставки не може да стојат една до друга, така да втората глаголска парадигма, всушност, е флексија на копулативниот глагол, кој, сепак, на крајот на краиштата, е глагол. На тој начин, првата глаголска парадигма доаѓа на првиот, т.е.

главниот/полнозначниот глагол, додека втората парадигма доаѓа на вториот, т.е. копулативниот глагол. Во СТЈ обично копулативниот глагол се испушта, па втората глаголска парадигма доаѓа веднаш после првата, а наставките за лице се пренесуваат после втората парадигма.

Глаголите со сложена парадигма структуролошки се градат со постоечките службени морфеми, кои тука под различен контекст имаат и друга функција⁴⁰⁶.

Сложените глаголски форми се делат на три:

- имперфект на глаголите со сложена парадигма;
- наратив на глаголите со сложена парадигма;
- кондиционал на глаголите со сложена парадигма.

Во ТГОПР сите сложени форми на глаголите не се користат. Следи поединечната елаборација на оние форми кои ги евидентиравме.

Имперфект на глаголите со сложена парадигма

(Birleşik kipli fiillerin hikâyesi)

Имперфектот⁴⁰⁷ изразува темпоралност или модалност во минато определено време, односно ја изразува глаголската парадигма во минато, видено, искусено време⁴⁰⁸.

Имперфект на аористот (Geniş zamanın hikâyesi)

Ова е имперфект на аористот, т.е. на времето кое траело во минатото. Може да се нарече и **минат аорист**. Формата е **/-Dİ/**. Во ТГОПР ги забележавме следниве моменти:

/-di/ - Ова е формата која се користи кога имперфектот не се наоѓа во апсолутно финална позиција.

⁴⁰⁶ На пример, наставката за множина кај овие глаголи има друга функција. Види во: Karahan, Prof. Dr. Leylâ, *Birleşik Kipli Fiillerde Çokluk Eki -IAr'ın Yeri*, Türk Dili, Sayı 563 - Kasım 1998, Ankara, s. 381-387.

⁴⁰⁷ Една интересна студија за имперфектот на глаголите со сложена парадигма: Ippolito, Michela, *Imperfect Modality*, International Round Table: The Syntax of Tense and Aspect, Université de Paris VII, France, November 2000.

⁴⁰⁸ Следниов труд е интересен од аспект на третирање на имперфектот во турскиот и во македонскиот јазик. Македонскиот е третиран и како балкански јазик, и како словенски јазик: Friedman, Dr. Victor, *Makedon ve Türk Dillerinde Belirli Geçmiş ve Hikâye Zamanları*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 55-58.

- **пред наставка за 1. лице еднина:** arařtırırdım (31/2), atardı (28/2), bađardı (13/3), dinlerdim (18/23), geđerdim (22/9), gidirdim (18/22), inanmızdım (8/7), ovarđım (28/2), korđardı (10/18), koyardı (28/2), uyumızdım (10/7), yapardı (18/22), yařardı (10/1), и др.

- **пред наставка за 2. лице еднина:** gidirdin (н.з.), korđardın (н.з.), и др.

- **пред наставка за 1. лице множина:** ađardıđ (33/15), atardıđ (33/13), alırdıđ (33/13), aykırırđıđ (18/15), bađlardıđ (1/2), beđlerđıđ (1/3), beslerđıđ (28/6), bilirdıđ (3/2), bitirirdıđ (18/22), çıkarırdıđ (42/9), dođařırdıđ (18/2), ekerdıđ (18/23), enerdıđ (33/14), geđinirdıđ (36/10), geđirirdıđ (42/3), geyerdıđ (42/9), giderdıđ (42/9), girirdıđ (10/16), görmézđıđ (3/9), gülerđıđ (18/15), iđerđıđ (36/11), iđardıđ (1/1), iřlerđıđ (36/15), korđardıđ (10/18), koyardıđ (18/24), kullanırdıđ (28/9), lafederdıđ (18/15), sađlardıđ (28/6), soyardıđ (36/12), söylerdıđ (18/15), toplardıđ (28/6), tutardıđ (36/15), yađardıđ (33/2), yapardıđ (42/1), yatırdıđ (36/14), yazıırdıđ (41/7), yerđıđ (33/14), и др.

- **пред наставка за 2. лице множина:** koyardıđız (1/3), и др.

/-di/ - Оваа форма се користи секогаш кога имперфектот се користи во апсолутно финална позиција, односно во трето лице, еднина и множина.

- **во 3. лице еднина:** acırdı (20/8), ađlardı (35/10), alırdı (20/9), atardı (36/14), bađardı (16/2), bařlardı (41/9), beđlerđı (10/16), bilirdı (16/2), bođulırdı (42/4), řalıřırdı (31/25), řarırdı (7/1), řıkardı (18/32), dađıtıırdı (21/12), derirdı (8/4), dirıırdı (18/20), dođdurırdı (36/12), ederdı (25/25), evlenirdı (41/1), gelirdı (41/9), gidıırdı (42/4), girmézđı (10/16), giyinirdı (42/4), gütürülürđı (42/11), iđanırdı (28/1), isinirdı (28/2), kesıırdı (28/10), lafederdı (16/2), olırdı (18/17), oturırdı (10/3), řalımızđı (25/17), řađardı (36/2), řođardı (42/6), koyardı (36/12), savruırdı (28/9), serıırdı (28/9), tanıřırdı (44/1), tetiklenirdı (1/2), toplanırdı (18/18), veriırdı (21/12), yapardı (21/7), yapıırdı (43/1), yađıırdı (33/2), yazardı (35/24), yetiřıımézđı (18/7), и др.

- во 3. лице множина: açardılar (10/16), arardılar (25/13), aırdılar (25/8), atardılar (25/9), beklérdiler (24/1), biçérdiler (36/3), brağardılar (36/5), çalışırdılar (18/3), çarırdılar (41/9), çekilirdiler (25/21), dérdiler (31/25), dönérdiler (25/25), düşérdiler (1/2), gelirdiler (18/14), gezérdiler (24/2), gidérdiler (25/10), girmézdiler (10/17), giyérdiler (33/4), gütürürdiler (36/3), ikardılar (36/7), oturürdiler (41/10), oynardılar (18/18), kaçardılar (42/7), kapardılar (1/12), karışmazdılar (18/3), koyardılar (24/1), tarardılar (36/7), tutardılar (36/7), ürérdiler (36/7), verirdiler (41/6), yakardılar (33/5), yérdiler (18/3), и др.

/-du/ - Овој аломорф се користи кога пред наставката за имперфект, глаголот во последниот слог содржи лабијален вокал од заден ред: konuşurdum (31/22), okurdum (10/8), otururduk (18/25), uyurdum (18/25), и др.

/-dü/ - Имперфектот ја има оваа форма кога пред него глаголот во финалниот слог содржи лабијален вокал од преден ред: görürdüm (7/23), görürdük (н.з.), и др.

Имперфект на минато неопределеното време (Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi)

Ова е **предминато време**, односно минато неопределното време се изразува во имперфект. Интересно за ова сложено време е што наставката за имперфект не се користи директно после наставката за минато неопределено време, туку после копулативниот глагол. Со други зборови кажано, копулативниот глагол во ТГОПР секогаш се задржува. Има само две варијанти:

/-dı/ - кога не се наоѓа во апсолутно финална позиција: enmiş_idik (3/7), karamış_idin (6/16), olmış_idim (10/10), yemiş_idim (10/13), и др.

/-di/ - кога се наоѓа во апсолутно финална позиција: geçmiş_idi (3/1), kızarmış_idi (10/13), korkmuş_idi (10/13), и др.

Имперфект на футурот (Gelecek zamanın hikâyesi)

Изразува идно време, но во минатото. Поради тоа, може да го нарекуваме како во македонскиот јазик: **минато-идно време**. Аломорфите се следниве:

/-di/ - имперфектот ја има оваа форма кога не се наоѓа на апсолутниот крај, односно кога се користи во прво и второ лице, еднина и множина: *getirecéydim* (15/22), *getirecéydin* (н.з.), *getirecéydik* (н.з.), *getirecéydiniz* (н.з.), *gelecek_idin* (6/16), и др.

/-di/ - овој аломорф е стандардна форма на имперфектот на футурот кога тој се користи во трето лице еднина и множина. Копулативниот глагол преминува во “**y**”: *a!acáydi* (18/15), *boacáydi* (10/20), *dizecáydi* (36/13), *top!acáydi* (18/15), *ay!ıracáydi* (18/15), *geleceýdiler* (18/14), и др.

Имперфект на кондиционалот (Şart kipinin hikâyesi)

Ова е **минато условно време**. Евидентиравме мал број на примери: *atsáydıınız* (15/21), *o!sáydıın* (13/9), *ülsáydıım* (8/7), *o!sáydı* (45/7), *sorsáydı* (45/7), и др.

Наратив на глаголите со сложена парадигма (Birleşik kipli fiillerin rivayeti)

Наративот изразува темпоралност или модалност во минато неопределено време, односно ја изразува глаголската парадигма во **минато, прекажано време**.

Наратив на аористот (Geniş zamanın rivayeti)

Тука се работи за **прекажан аорист**: *an!atırırmiş!ar* (19/1), *bakmázmiş* (32/1), *benzérmiş* (40/22), *beslérmişler* (37/3), *bilirmiş* (31/10), *binermiş* (8/8), *çarırmış* (8/8), *çevrı!irmiş* (25/16), *çıkarırmış* (12/1), *dérmışler* (15/1), *değiştirirmiş* (9/5), *düşünürmişler* (7/2), *geçérmış* (31/27), *gelirmiş* (10/12), *gidérmışler* (19/1), *gizlenmézmiş* (34/14), *kalırmış!ar* (31/28), *o!urmuş* (23/8), *otururmuş* (17/1), *satmázmiş* (9/5), *top!armış* (20/1),

tutu|úrmişlar (19/1), uydurúrmiş (35/3), yapármış (31/37), yaşármış (9/1), yaıármış (31/29), yeémezmiş (37/2), и др.

Во трето лице множина постои дихотомија, но оваа ситуација кога наставката за лице доаѓа пред наративот е поретка: ederlérmiş (31/28), наместо edérmişler (46/10).

Наратив на футурот (Gelecek zamanın rivayeti)

Иако тоа не значи дека и ретко се користи, во ТГОПР евидентиравме само еден пример за ова **преказано идно време**: a|acáķ_imiş (40/6), и др.

Кондиционал на глаголите со сложена парадигма (Birleşik kipli fiillerin şartı)

Кондиционал на аористот (Geniş zamanın şartı)

Се работи за **условен аорист**: baķáirse (32/4), ça|ársen (26/14), çıķáirse (1/13), duyársen (34/3), istérse (10/19), istérsen (10/20), kanáirse (44/5), tanáirse (44/7), uyúrse (13/5), verírse (44/5), и др.

Кондиционал на минато определеното време (Belirli geçmiş zamanın şartı)

Ова е **условно минато определно време**. При теренските истражувања не евидентиравме некој пример за ова, но познавајќи ги овие говори одблиску, сепак ќе ги наведеме овие примери: geldíyse (н.з.), ka|díyse (н.з.), и др.

Кондиционал на минато неопределеното време (Belirsiz geçmiş zamanın şartı)

Условното минато неопределно време секогаш го задржува копулативниот глагол: a|miş_ise (33/14), begenmiş_ise (44/3), var_imiş_ise (25/45), yazı|miş_ise (40/34), и др.

Кондиционал на футурот (Gelecek zamanın şartı)

И за условното идно време не евидентираваме примери меѓу нараторите, но познавајќи ги овие говори, се чувствуваме слободни да ги дадеме следниве примери: gelecek_ise (н.з.), gidecek_ise (н.з.), и др.

Интензивирање на значењето и веројатност

Декларативната наставка за 3. лице еднина */-Dir/*, во зависност од реченицата и контекстот, може да го интензивира значењето или да изрази веројатност. Во ТГОПР забележавме примери дека тоа се случува кога оваа наставка се користи после, претежно, наставките за трето лице еднина и множина, при конјугација на темпоралните наставки за минато неопределено време или футур, а многу поретко и за другите лица:

- после */-miş/*:

- **3. лице еднина:** açmıştir (17/24), almıştir (25/36), aramıştir (23/4), başlamıştir (18/27), binmiştir (22/1), deşmiştir (1/4), delmiştir (31/9), demiştir (31/17), doğmuştir (31/4), evlenmiştir (25/31), gelmiştir (39/26), imiştir (31/16), kalmıştir (25/46), kapamıştir (6/13), kaybolmuştir (1/10), konuşulmuştir (31/35), koymüştir (1/8), olmüştir (17/12), söylemiştir (34/11), yaşlatmıştir (33/13), yemiştir (17/19), и др.

- **2. лице множина:** vermemişinizdir (26/9), и др.

- **3. лице множина:** salmışlardır (42/6), sarılmışlardır (40/30), toplanmışlardır (39/23), vermemişlardır (26/10), yaşamışlardır (36/1), и др.

- после */-AcAқ/* (сите во 3. лице еднина):

- */-асақ/*: уарасақtır (19/1), оласақtır (40/34), sağласақtır (9/10), и др.

- */-есеқ/*: gelecektir (6/10), düşecektir (32/13), derecektir (18/29), и др.

Треба да се напомене дека оваа појава сеуште нема стандардизирана конструкција ниту во СТЈ.⁴⁰⁹

⁴⁰⁹ *Türk Dili ve Kompozisyon, op. cit., 141.*

Негативна форма на глаголите

Негативната форма на глаголите во турскиот јазик се прави на следниов начин:

ГЛАГОЛ + /-mA/ +	ГЛ. ПАРАДИГМА +(НАСТ. ЗА ЛИЦЕ...)
	I. ГЛ. ПАР. + “i-“ + II. СЛОЖ. ГЛ. ПАР. (Н.Л. ...)

Кажано со други зборови, на глаголскиот корен или глаголската основа, но пред наставките за глаголска парадигма, се додава наставката за негација /-mA/. Повеќе за оваа наставка може да се види под девербалните наставки за вербализација, во кои спаѓа и наставката за негација.

/-ma/: *acı*madı (46/8), *çıkmaz* (17/21), *kalı*mazdı (25/17), *kız*ma (35/24), *oğ*ramasın (33/5), *otlat*mamışım (6/2), *sıkı*lma (17/23), *yarı*mam (6/4), и др.

/-me/: *dinle*mezler (18/21), *gıt*me (2/7), *görm*emiş (24/7), *işı*tmedim (10/12), *söyl*ememiş (34/4), *vazgeç*memiş (6/6), *ver*medi (46/8), *yetiş*ilmezdi (18/7), и др.

Исклучок, ако може така да се каже, е состојбата кај посибилитивот, кога во негација вториот глагол целосно отпаѓа и на тој начин оваа наставка доаѓа директно на наставката за герунд:

/-ma/: *anlaya*madılar (31/3), *bul*amadım (35/11), *çıka*ramam (6/11), *o*lamaz (6/18), *sat*amaz (15/4), *uydu*ramazlar (7/29), и др.

/-me/: *becer*emez (35/4), *der*emem (36/11), *sile*mez (40/33), и др.

Инфинитни глаголски форми (Fiilimsiler)

Инфинитните глаголски форми⁴¹⁰ или, како што уште се нарекуваат, безличните глаголски форми, се образуваат со некои наставки од глаголски корени или основи, но поради тоа што не добиваат наставки за лице, се сметаат дека не се завршени, односно дека се инфинитни. Ова се, всушност, глаголски форми кои се користат

⁴¹⁰ За една компарација на употребата на инфинитните глаголски форми во турскиот и англискиот јазик, види во: Yüksel, Gülrû; Kaya, Dr. Nesrin, *İsim-Fiillerin Türkçe ve İngilizcedeki Kullanış Özellikleri*, Türk Dili, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 299.

како именки, придавки и прилози. Поради овие свои функции, иако се од глаголско потекло, може да добијат наставки за деklinација и присвојност. Овие наставки (кои се дадено подолу), со тоа што доаѓаат на инфинитни глаголски корени или основи, не создаваат некој нов поим со кој би им го менувале значењето на глаголите⁴¹¹.

Инфинитните глаголски форми во турскиот јазик се делат на три⁴¹²:

- инфинитиви;
- партиципи;
- герунди.

ИНФИНИТИВИ

Инфинитивите се именувани глаголи, односно имиња на дејствата, без да бидат зависни од времето и лицата. Во турскиот јазик тие, најчесто, се нарекуваат како “**isim-fiiller**”, “**ad-eylemler**” и сл. За разлика од македонскиот јазик, каде инфинитивот е формата на глаголот во 3. лице еднина сегашно време⁴¹³, во турскиот јазик постојат три инфинитивни наставки.

Во ТГОПР се користат сите три вида на инфинитивните наставки, а тоа се:

/-mAқ/ - Оваа наставка најчесто е синоним за инфинитивна наставка, но, иако најчесто користена со такво значење, лингвистите тврдат дека е само една од трите инфинитивни наставки⁴¹⁴. Кононов за оваа наставка вели дека е “неопределена форма на глаголот”⁴¹⁵.

- **/-maқ/**: *ayırlmaқ* (18/5), *қаşmaқ* (46/1), *қауnatmaқle* (28/2), *қаşmaқle* (5/2), *уарmaқtan* (21/3), *уаşamақ* (18/17), и др.

⁴¹¹ Повеќе за ова види во: Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 863.

⁴¹² За стереотипизацијата на овие три групи наставки, види во: Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 598, Ankara, 1994, s. 47-54.

⁴¹³ Блаже Конески го прифаќа предлогот на Лант (Lunt, H.G., *Grammar of the Macedonian Literary Language*, Скопје, 1952.) за инфинитив да се користи терминот “форма-назив на глаголот”. Види во: Конески, Блаже, *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје, 1987, с. 410.

⁴¹⁴ Ова, меѓу другите, го тврди и најголемиот авторитет во турската морфологија Зејнеп Коркмаз. Види во: Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 864.

⁴¹⁵ Кононов, *Граматика...*, op. cit., 190-191.

- во интервокална позиција, последниот консонант на наставката се озвучува: *yaumağa* (31/5), *bağılmağa* (32/2), и др.

- **/-mek/**: *biçmeğ* (36/6), *bitirmeğ* (33/10), *demeğ* (1/5), *dünmeğ* (6/3), *eğmeğ* (11/4), *emeğlemeğle* (24/6), *gülmeğle* (1/19), *içmeğ* (36/2), *yeğmeğ* (36/4), и др.

- и повторно, во интервокална позиција последниот консонант на наставката се озвучува: *işleğmeğe* (40/14), *üğreğmeğe* (26/3), и др.

- кога по наставката за инфинитив се додава деминутивна наставка, тогаш последниот консонант на наставката паѓа: *eğmeğeşe* (33/8), *eğmeğeşesini* (20/5), и др.

/-mA/ - Оваа наставка, како што претпоставува и Коркмаз, е произлезена од претходната, со тоа што го има изгубено консонантот во финална позиција. Во граматиките на османско-турскиот јазик е наречена како “**благ инфинитив**” (*hafif mastar, masdar-ı muhaffef*)⁴¹⁶.

- **/-ma/**: *anılaşma* (44/3), *araştırma* (31/7), *hazırlamaya* (41/5), *pastırmalar* (42/2), *karıştırmalar* (42/3), *sarmlar* (42/1), *ağıtmalar* (21/9), и др.

- **/-me/**: *çekmece* (26/6), *düğme* (43/10), *lafetmesi*ni (40/14), и др.

/-iş/ - Оваа наставка, освен именување на дејството, некако повеќе ја изразува модалноста на глаголските корени и основи, односно има и такво значење⁴¹⁷. Но, бидејќи не добиваат наставки од глаголската парадигма и персонални наставки, сепак, се работи за инфинитна глаголска форма. Во ТГОПР многу ретко се користи. На пример: *batışında* (25/5), *çıkışında* (2/12), и др.

⁴¹⁶ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 882.

⁴¹⁷ Ibid., 899.

ПАРТИЦИПИ

Партиципите се зборови од глаголско потекло кои се користат како придавки. Во македонскиот јазик се нарекуваат и “**глаголски-придавки**”, додека во турскиот и како “**sıfat-fiiller**”. Во странската литература, освен “**партицип**” (со различни изговори во различни јазици), се нарекуваат и со некои други термини⁴¹⁸.

Во ТГОПР ги регистриравме следниве партиципни наставки:

/-AcAқ/:

- **/-асақ/:** a|асақ|ardan (17/13), и др.
- **/-есеқ/:** üресеѓіне (45/6), и др.

/-An/⁴¹⁹:

- **/-an/:** an|atan (н.з), ceza|ayan (45/6), қа|an (11/4), қóvulan (25/39), ó|an (25/37), ya|ran (25/39), и др.
- **/-en/:** bil|meyen (1/18), çe|ken (2/4), érenler (25/1), ge|çen (31/24), ge|len (43/9), ge|tiren (4/3), sü|renler (1/17), и др.

/-Dіқ/:

- **/-dіқ/:** bildі|leri (31/4), bildі|ğim (25/5), dedi|ğimiz (25/41), ge|ldіkten (19/6), girdі|kten (46/11), istedi|ği (1/19), istedi|ğın (45/5), kazandı|ğim (35/20), söyledi|leri (26/13), tanı|dık (44/7), uf|ladı|ğın (17/11), ye|dідkten (46/5), и др.
- **/-duқ/:** bu|ldu|ğum (31/15), bu|ldu|қ|ari (40/13), ó|du|ğı (31/13), и др.
- **/-dүқ/:** ü|ldү|kten (32/2), и др.

⁴¹⁸ Еве неколку добри трудови и примери за различна терминологија во различни ситуации на партиципите: 1. Aygen, Gulsat, *Are There “Non-Restrictive” Prerelatives in Turkish?*, Harvard Working Papers in Linguistics, 2002; 2. Güngördü, Zelal; Engdahl, Elisabet, *A Relational Approach to Relativisation in Turkish*, Proceedings of Joint Conference on Formal Grammar, Head-Driven Phrase Structure Grammar, and Categorical Grammar, Saarbrücken (Germany), August 1998; 3. Heusinger, Klaus von, *Turkish Relative Participles - A Reanalysis in Categorical Grammar*, Fachgruppe Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, Oktober 1996.

⁴¹⁹ За некои стереотипизации добиени од оваа наставка, види во: Kara, Yard. Doç. Dr. Mehmet, *Terim Türetmeye Elverişli Bir Ek: -an/-en*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 631-643.

- /-tık/: brađtıđları (25/1), gıttıđı (5/3), gıttıđten (37/1), yadıđı, (31/31), и др.

- /-tuđ/: konuđuđum (31/11), konuđuđlarını (40/3), đórđtugı (34/12), и др.

/-ık/:

- /-ık/: asıđlar (21/8), atıđ (28/7), đadıđıđ (9/9), dızılıđ (7/7), kızarık (10/13), serık (22/6), úyanık (10/12), yanık (13/9), yarıđ (25/9), и др.

- /-uđ/: ođunúđ (31/10), и др.

- /-úđ/: úrtúđ (43/12), и др.

/-miđu/: érmıđu (н.з.), geđuđmiđu (н.з.), yeđuđmiđu (н.з.), и др.

ГЕРУНДИ

Герундите, како и партиципите, се зборови од глаголски потекло, но имаат функција на прилози. Затоа во македонскиот јазик и се нарекуваат “**глаголски-прилози**”, додека во турскиот “**zarf-fiiller**”. Тие во реченицата не зависат од времето и лицето и затоа се третираат како инфинитни глаголи. Како инфинитни глаголски форми, од една страна поради дејството кое го изразуваат се глаголи, а од друга страна поради прилошките карактеристики се и прилози.

Некои герунди во СТЈ со тек на време станаа дел од посложени форми, односно станаа дел од првиот глагол во сложените глаголи⁴²⁰. Примери за ова дадовме погоре, кога ги обработувавме сложените глаголи.

Коркмаз герундите ги дели на три групи⁴²¹:

1. вистински герунди⁴²²,

2. герунди добиени од партиципи со инфлексивни наставки⁴²³,

⁴²⁰ Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Prof. Dr. Talât Tekin'in Gramer Terimleri Sözlüğü Üzerindeki Eleştirilerine Cevaplarımız: II*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 386.

⁴²¹ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 984.

⁴²² На пример: Korkmaz, Zeynep, *Türkçede -n Zarf-Fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türetmeleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1984, Ankara, 1987, s. 155-165.

3. други форми кои се користат како герунди.

Поради малиот број на регистрирани герундски наставки во ТГОПР, не чувствувавме потреба таа поделба и ние тука да ја имплементираме.

Меѓутоа, треба да се нагласи дека во ТГОПР постојат, така ќе ги наречеме, **постпозитивни герунди**. Тие се во форма на финитен глагол и доаѓаат по главните глаголи. На тој начин, можеби, не изгледаат како герунди, но ако се погледне семантички, тогаш ќе се види дека тие, сепак, поблиску го определуваат главниот глагол, односно дека се герунди, но без соодветни герундски наставки. Ова најубаво ќе го илустрираме со примери од ТГОПР:

ТГОПР	СТЈ
başlamış düşsün (37/2)	düşmeye başlamış
başlamış gülsün (24/9)	gülmeye başlamış
gelirdiler arasınlar (41/2)	aramaya gelirdiler

Герундните наставки кои ги евидентиравме во ТГОПР се следниве:

/-A/ - Оваа герундска наставка освен самостојно, во СТЈ се среќава и како дел од други конструкции (како на пример: кај сложените глаголи флексијата *ı* е на првиот глагол, потоа кај некои партципи⁴²⁴ и др.). денес во ТГОПТ може да се види единствено како дел од сложените глаголи, односно најчесто како дел од посибилитивот, кога доаѓа на првиот глагол. Ако првиот глагол завршува на вокал, тогаш во создадената интервокална позиција (крајот на глаголот и оваа герундска наставка) се вметнува спојниот консонант “y”, кој во ТГОПР понекогаш може и да не дојде.

⁴²³ На пример: Aktaş, Ayfer, *-DiktAn/-DUktAn sonra Zarf-Fiili Üzerine Bir Araştırma*, Türk Dili, Sayı 597 - Eylül 2001, Ankara, s. 257-264.

⁴²⁴ Korkmaz, Zeynep, *-asi/-esi Gelecek Zaman İsim-Fiil (participum) Ekinin Yapısı Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 31-38.

- /-a/: a|ámadık (7/15), a|áamazlar (7/26), a|ayılayabilírsın (31/29), an|aşáamazlar (26/9), an|ayamadílar (31/3), bu|ámadım (35/11), çarámadım (13/6), çıkarámam (6/11), o|áabilir (10/21), o|áamaz (18/16), kıyáamaz (40/30), satáamayz (15/4), tutáamadi (34/13), tutámamış (15/10), uyduráamazlar (7/29), и др.

- /-e/: becerémez (35/4), çevirebilírmiş (25/16), deye|mem (27/4), düşüne|bilírsın (31/6), gele|bilírmiş (31/37), geze|bilírmiş (31/35), göré|mem (13/7), silé|mez (40/33), söyleye|memiş (35/3), ye|mezmiş (37/2), и др.

Многу поретко може да се види и во други позиции: díye (6/1), kırır|áydi (17/29), и др.

/-a... -a/ - Многу ретка наставка за герунд:

Çocuklar o|_áğaca taş ata|_ata, o|_áğacın ústi o|_ldi tár|a. (35/21);

Bébeçe tekírlene|_tekírlene|_bir|_áinin yuvásına gé|ir. (40/8)

/-arak/ - Ова е всушност двоваријантна наставка /-ArA|/, но во ТГОПР скоро и да не се користи. Евидентиравме само еден случај, и тоа од страна на образуван говорител: búrda ipotéz|_o|_arak düşüne|bilírsın (31/6), и др.

/-lr... -mAz/ - Оваа сложена герундска форма поретко се користи во ТГОПР. Ги евидентиравме следниве примери:

- /-lr... -maz/: úyanır úyanmaz (40/24), и др.

- /-lr... -mez/: gírır gírmez (11/8), и др.

- /-ür... -mez/: görür|_görmez (40/29), и др.

/-ken/ - Оваа наставка е една од ретките кои во СТЈ немаат алтернативни варијанти. Во ТГОПР е релативно функционална, впрочем како што е и во другите турски (анадолски) говори⁴²⁵. Примери од ТГОПР: a|_arırken (7/19), arırken (39/11), be|_lerken (11/2), çalırken

⁴²⁵ Aydın, Dr. Mehmet, *Anadolu Ağızlarında İken ~ -ken Zarf-Fiilinin Kullanımı ve Görevleri*, Türk Dili, Sayı 588 - Aralık 2000, Ankara, s. 639-645.

(26/1), *çıkar*ken (14/1), *düner*ken (31/20), *geçer*ken (46/2), *gelir*ken (35/11), *gider*ken (40/8), *gütürür*ken (22/8), *keser*ken (40/10), *uyur*ken (40/20), *yapar*ken (19/6), и др.

/-kes/ - Оваа наставка не е толку фреквентна, но сепак се користи во ТГОПР. Има исто значење како и наставката **/-ArAk/**: *Bü*da *koşar*kes *gider*. (22/3), и др.

/-mAdAn/:

- **/-madan/:** *çıkar*madan(43/16), *doğ*madan (33/7), *ka*ık*ma*dan (20/2), *sor*madan (45/2), *uyu*madan (40/2), и др.

- **/-meden/:** *gir*meden (10/17), *git*meden (19/2), *kirlen*meden (28/4), *söyl*meden (43/21), и др.

/-ünce(s)/ - Ова наставка не е многу функционална во ТГОПР: *dönün*ces (12/10), *görün*ce (12/8), и др.

2. СЛУЖБЕНИ ЗБОРОВИ

ПАРТИКУЛИ (Edatlar)

Партикулите се службени зборови кои немаат свое самостојно значење. Тие се само помошни зборови и добиваат значење дури откако ќе се користат со други полнозначни зборови, зборовни групи или во реченица, на тој начин што формираат разни семантички односи⁴²⁶. Поради тоа и се нарекуваат службени (функционални) зборови, бидејќи имаат само служба, а не и самостојно значење.

Според потеклото, партикулите може да се делат на две групи.

- Партикули од турско потекло:

⁴²⁶ За некои партикули во македонскиот навлезени преку турскиот јазик, види во: Марков, Д-р Борис, *Едногласни и еднословни партикули-турцизми во македонскиот јазик*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 69-84.

- Партикули од именско потекло: *gene, gibi*⁴²⁷, *için, işte, kadar, nası, nice*, и др.

- Партикули од глаголско потекло: *demek*, и др.

- **Партикули од странско потекло:** *a_bábasi yóğ_imiş* (9/1), *e_sóna vardır* (25/43), *yani_söz verirsel* (44/5), и др.

При нашите истражувања на говорите од охридско-преспанскиот регион, евидентиравме богати партикуларни изрази. Еве ги партикулите кои ги забележавме во ТГОПР:

a, e:

Оваа двоваријантна партикула е навлезен преку македонскиот јазик: *a_çıkacak* (1/18); *e_çikti,işte* (1/18); *A_üstündekini saymaz.* (5/2); *a_bábasi yóğ_imiş* (9/1); *a_álçaқта_idi internát* (10/4); *A_bírden çıktım dışarı.* (10/9); *a_bízim on_bir_áy_için* (12/11); *e_éy, olé_ise* (17/19); *E_kaçarlar gene yókari.* (17/21); *E_ertilérimin?* (21/5); *E_nasí! gördün?* (24/9); *e_ónun yakınliğında* (25/7); *e_sóna vardır* (25/43); и др.

da, de:

Иако не се работи за наставка и одвоено се пишува, и оваа партикула има две варијанти⁴²⁸. Причина за варијантноста во СТЈ е вокалната хармонија. Токму поради оваа варијантност, често при пишувањето се прави грешка и се пишува како наставка. Во ТГОПР обично вокалната хармонија не игра улога и најчесто се користи варијантата на тврд вокал, а многу поретко со мек вокал: *em_ádam_da* (40/29), *bú_da* (1/8), *şíndi_de* (6/17), *bén_da* (13/1), *Nasredin_Óca_da* (4/1), *bána_da* (6/7), *ķómşisi_da* (6/12), *ádam_da* (12/7), *yápmiş_da* (15/5), *ķíz_da* (17/12), *pádişa_da* (17/13), *gene_da* (31/16), *taríķlerden_da* (31/30), *Résne'de_da* (31/32), *gelin_da* (32/6), *vezir_da* (39/24), *áđını_da* (40/13), *çóyçe_de* (40/9), *lafetmésini_de* (40/14), *ém_de* (34/14), и др.

⁴²⁷ За една интересна статија за оваа партикула, види во: Canküyer, Yılmaz, *Fransızca ve Türkçede Benzetmeler*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 441-442.

⁴²⁸ За една кратка статија за оваа партикула, види во: Aydın, Dr. Mehmet, *da/de Edatı ile İlgili Yayınlanmış Bir Yazı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 574 - Ekim 1999, Ankara, s. 881-884.

demek:

demek, Tito'ya gidériz (1/19); gidírler çöcüge, saılsın demek (31/15); ó kadar, demek, ne var idi áteş sú için (21/1); Demek gelir kardaşı. (25/30); Láık bíz deriz, áma demek Úlah'tan gelir, Lā. (25/44); и др.

em:

Не треба да се меша оваа партикула со еден сврзник кој има иста форма, но различна употреба. Доаѓа од “hem”, кој во СТЈ се третира како сврзник и прилог⁴²⁹. Во ТГОПР е партикула: a!mıřım em béj dane taşçe (39/14); em óda!ar, em réga!lar, ep tépikler, em trósetler var (36/17); Ánam em ormancılara yemeğ. (36/4); em ún em búday (35/24); Á!ır em b!r auç á!tın. (7/12); и др.

gene:

Оваа партикула е иста по форма со еден прилог. Разликата е во акцентот: оваа, впрочем како и сите партикули, не е акцентирана, додека прилогот е акцентиран. Примери од ТГОПР: gene evlát!arın yúzünü (1/1); on!ar gene top!a (1/7); ó gene çıkarır (1/5); gene p!řırır em sürer (27/5); gene binecék o şeye (39/24); bu fuğaranın gene (40/7); Gene İ!an hiç. (46/4); и др.

gibi:

Многу фреквентна партикула во ТГОПР, како и во СТЈ: yumurtá gibi (1/1), sú gibi (2/11), işçi gibi (9/3), saman gibi (17/13), arş!an gibi (23/7), tauçe gibi (23/8), söyledikleri gibi (26/13), insán gibi (27/3), uçar gibi (31/37), eşek gibi (34/1), olduđu gibi (34/13), kızıl!ar gibi (40/30), и др.

için:

Оваа партикула, како што ќе се види подолу, има и флексивна варијанта. Сега ќе дадеме примери само кога има ја функцијата како партикула во ТГОПР: onun için (40/7), başım için (2/7), benim için

⁴²⁹ Види под “hem” во: *Türkçe Sözlük 1*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 1, Ankara, 1988.

(2/14), dünmek için (6/3), onun için (7/24), çocuk için (9/7), on iki ay için (12/1), bugün için (12/5), bardak için (17/31), su için (21/1), arife için (21/12), и др.

işte:

Релативно фреквентна партикула во ТГОПР: koyar işte burada (1/8); adetini işte (2/9); Em çok inanırlar, işte, o Tumba'ya. (25/33); ama işte derler ki onlar (31/17); altısında, işte, gideriz sabaylen (33/1); orda işte, otururduk (33/14); Kızı, işte, geldiler arasınlar. (41/2); bir mendil, ki işte verdik (41/6); em derler işte (1/12); girir işte orda (17/6); и др.

kadar:

Оваа партикула има и флексивна варијанта, која е дадена подолу. Овдешните примери се како на партикула: gider bir yola kadar (5/1); okiza okadar meragi var imiş (9/7); sade kani bu kadar tatli (9/22); gider biyere kadar (20/4); da okadar beş kişi (21/4); gider bir yere kadar (22/3); и др.

nası(!):

Оваа партикула во ТГОПР има функција како на “gibi” од СТЈ. Тука се работи за влијанието на македонскиот јазик, односно се користи како претпозизија со значење “како”, иако партикулата “gibi” во СТЈ се користи во постпозиција: nası kızmişlar tutamamışlar (15/20); Gezdiler nası politiya. (24/2); kazanmiş nası ün (24/10); bu su nası ne gider (25/9); Yög idi nası şindi. (28/5); nası pojarnikar çalışirdi (31/25); gider nası tanri misafiri (40/1); nası yapardık biz (42/1); nası şindi yög idi (42/7); böyle nası gerdan boyunlarına (43/4); Büyüsünler nası kavaq. (43/6); nası yarındasi Bir Mart (43/8); aqlan nası! gezersin sepetçenlen (1/6); nası askerler nedir (10/1); и др.

ne:

Ова, всушност, е сврзник во СТЈ⁴³⁰, но во ТГОПР има и функција на партикула:

Çok hoşnutuým ne_dínlerler. (2/15);

Ayredésin_қomşı ne_áldın қismetimi гétirdin éve. (6/17);

nice:

И оваа партикула е иста како “**nasıl**”^(I), односно поради влијанието на македонскиот јазик, во ТГОПР се користи во претпозиција како еквивалент на македонското “**како**”. Нема никаква позначајна и евидентна разлика меѓу “**nasıl**” и “**nice**”. Примери: Álla nice_yürütti (18/12); Nice_ğróf. (18/13); Yok nice_şimdi (18/20); Ya, nice_mása!. (20/9); órda nice_tándıқ birі (4/2); Nice_ó_zaman yok. (36/17), и др.

sona:

Ова партикула е иста по форма со прилогот за време “**sonra**”, но во ТГОПР има уште и значење на партикула: Sóna қıná_gece yapáriz. (2/9); sona_tékrardan (21/17); sona_vár_idi em_bir_Қozlí _Dere (25/10); и др.

ya... ya...:

Партикула со значење “или... или...”. Примери од ТГОПР: ya díridır, biz vuru!maya!ım, ya bir_şeydir. (3/6); ya tándıқ, ya ákraba, ya kim íse (44/7); и др.

Флексивни партикули

Еден дел од партикулите во ТГОПР имаат способност за флексија⁴³¹. Нема никаква промена во значењето меѓу флексивната и самостојната партикула. Неколку од овие флексивни партикули, кои се дадени долу, се многу фреквентни во ТГОПР:

⁴³⁰ Gencan, Tahir Nejat, *Ne... Ne Bağlacı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 220 - Ocak 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 264-274.

⁴³¹ За една статија како низ историјата партикулите станувале флексивни, види во: Öner, Mustafa, *Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi*, Türk Dili, Sayı 565 - Ocak 1999, Ankara, s. 10-18.

- /-çin/ < için: evlenm^éçin < evlenmek için (2/15), né^éçin < ne için (18/30), níçin < ne için (46/10), ó^óçin < onun için (28/3), verm^éçin < vermek için (41/4), yem^éçin < yemek için (18/7), и др.

/-den/ < dek: burá^áiden < buraya dek (42/5), şindí^íeden < şimdiye dek (31/38), и др.

- /-ka/ < kadar: bu^uka < bu kadar (15/12), burá^áka < buraya kadar (13/9), kapısıná^áka < kapısına kadar (46/11), kuşluğá^áka < kuşluğa (öğlene) kadar (25/27), né^éka < ne kadar (10/17), ó^óka < o kadar (18/15), şindí^íeka < şimdiye kadar (31/35), и др.

- /-(i/y)le(n)/ < ile⁴³²: ayaklarí^íle < ayakları ile (8/6), bá^á!le < bal ile (9/17), beharlarí^ílen < baharlar ile (1/1), çarşá^áfle < çarşaf ile (28/9), çifté^éyle < çifte ile (46/4), evlatlarí^íyle < evlâtları ile (6/13), gizli!í^íkle < gizlilik ile (6/3), gözlerí^íle < gözleri ile (17/4), kerván^álen < kervan ile (31/28), mú^úmle < mum ile (13/10), yavaşı^ílen < yavaş ile (15/19), и др.

СВРЗНИЦИ (Bağlaçlar)

Сврзниците се втората подгрупа во групата службени зборови. И тие немаат самостојно значење, туку служат за поврзување и по форма и по значење на зборовите или зборовните групи со слична функција⁴³³.

Покрај тоа што немаат свое значење, тие се многу важни при формирање на поголеми граматички единици, како зборовни групи, реченици и текст⁴³⁴. Тие во минатото одиграле значајна улога кога многу често доаѓале на почетокот на речениците⁴³⁵.

Според потеклото, сврзниците во ТГОПР може да се класифицираат на следниов начин:

- Сврзници од турско потекло:

Bağ, sızsınız dá^á_bükler. (10/20);

⁴³² Повеќе за оваа наставка, како и нејзината етимологија, види под падежната наставка за инструментал.

⁴³³ Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 302.

⁴³⁴ Aktaş, Yrd. Doç. Dr. Tahsin, *Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 53-64.

⁴³⁵ Sağır, Yrd. Doç. Dr. Mukim, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Anlayışı ve Kısas-ı Enbiyâ*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 295.

İşte, geçmiş kırk gün. (17/16);
Neyse, da_sona aratırır kızi em_evlénirler. (9/13);
*Sona*_vârdır Voska_Mâlesi. (25/43);
Yok,_Atatürk'e atarız. (1/19);
Zamanında var_imiş çok sıtmadan, şeyden, *anlarsın*, çocukler ásta.
(25/3); и др.

- Сврзници од странско потекло:

gene_biraz idim *em*_öyle, (10/8);
*A*_bole_etler ér_afta alınırdı. (28/9);
*Abe*_né_yaptın bóle? (7/14);
ama o_kız istemezmiş erken evlensın (9/2);
bilassa, sinir astalarına bu_yapılır (25/3);
E_ama ondán_sona devam_éderdi. (25/25);
Satsınlar, *ki*_alsınlar pára güzel. (7/18);
bole_işe çıkmayasın, *se*_yapamasın (7/13);
*Ta*_çocuk gider ámamda íkanır. (9/11);
Tabl, em_balıkçılar órda yaşarmış. (25/38);
*Ya*_vâlla derirdi. (8/4);
Bu_mâllede... *yani*_Óri'da_o!an beyler (25/37), и др.

- Сврзници од мешано потекло:

*ama işte*_derler ki_ónlar ímişler (31/17);
Aslında, kadın_dünyasi buni yapardı. (25/23); и др.

Сврзниците во ТГОПР

Сврзниците кои се користат во ТГОПР се дадени во продолжение. Како што може да се види од изложеното, некои се видоизменети и по форма, меѓутоа и по значење, а и како видови на зборови. Ова последново е особено важно, бидејќи некои од сврзниците кои тука се дадени, во Речникот на турскиот јазик стојат со поинаква зборовна класификација. Сепак, мислиме дека во овие

говори, како и во употребуваните контексти, тие се сврзници или имаат таква функција.

a:

A_üstündekini sáymaz. (5/2);

Yaşármış sade_anasıyle, a_bábasi yóğ_imiş. (9/1);

A_bírden çıktım díşari. (10/9);

a_kaýnánam_dedi uyumışın (13/5);

Éppisi bilirdi_ki sáde áldıdır, a_éppisi onun_üsti baқardı. (16/2);

a_ónlar nedirler_yakın_yerlerde, gelmişler (25/24);

A_bole_étler ér_afta alınırdı. (28/9);

A_obir_étiler, қarılar, ónlar óvada чаalışırdı. (36/5);

Aaá, ačan_inanmázdın. (8/7); и др.

abe:

Abe_sána et gelmiş, házır. (20/7);

Abe,_búraya gidecíz. (7/3);

Abe_né_yaptın bóle? (7/14); и др.

açan:

Neқа_gittik nerde_қopanқaları, açan_tutacak gügürlesin. (3/3); и др.

ama:

açan_veri!di insan, ama_nası_fígura insan (13/7);

Bén_da biraz izálandım on!árla, ama_gírdiler işe. (2/15);

E şíndi enecéyz, yol!ár_üsti, áma düşünürüz ki_enecéyz. (3/4);

Gügürler ama_nası!! (3/6);

Ama_çay!ar geçmiş_idi. (3/1);

em_búrdan áldık bir_eşek (3/2);

Dúger áma, ev_saíp!ari işıdır bir_sés. (7/9);

A!ım istedım, áma қарábiber içinde. (7/11);

áma o_қız istemézmiş érken évlensin (9/2);

Áçar қарıy çársın çócügi em_árar vérsin iki_símit. (9/4);

em_bána dérdiler uyúrdun, áma nası_uyúrdum açan_bén şíndi yım svésten (10/7);

Áma on_ikinci_áy_çin yok. (12/2);

yémişler, içmişler, gítmişler, áma né_yazık ki yarındasi (15/5-6);

Gíder ínsanlar, ama_ıç_biri bılmez. (39/1); и др.

ama işte:

Áma işte_dérler ki_onlar ímişler çok_ķúvetli din_adám!ari. (31/17); и др.

anlarsın:

Zamánında var_ímış çok sítmadan, şeyden, anlarsın, çöcükler ásta. (25/3);

aslında:

áslında bu_mállede var_ímıştır fáz!asi (25/37);

Ásında, kadın_dünyasi búni yapardı. (25/23);

Ásında ev_sáibi Stánbol'un baş_áydudi ímiş. (26/3); и др.

bak:

bak, şindieka hiç_bir_yerde konuşılmamıştır_bu (31/35);

Bak, sizsiniz dá_bükler. (10/20);

Bak, nerde_atır!adım çağ_o_şé_o!ur vücudum, vá!!a. (13/8), и др.

bak şimdi:

bak_şindi, Óri'da ne_an!atırır!ar (31/35), и др.

belki:

Bélki rástgele_da, áma bélki_da var_bi_şey. (25/4);

Lázim alaķadar_olim, bélki Résne'de_da var Sarı_Saltık. (31/32); и др.

bundan sona:

Bundán_sona várdır Sürgün_Mállesi. (25/39);

bundán_sona, on!ar!e ne_gíder itiyár_ķadın (25/31); и др.

demek:

Ľáııķ bız_derız, áma demek_Úıah'tan gelir, Ľā. (25/44);
gidırırler çóćüge, sáıısin_demek (31/15);
demek,_Tıto'ya gidérız, dertlerímize búrda dérman búıunmaz (1/19);
Évelden Ramázan'da, yázda, ó_ķadar,_demek, ne_vár_idi áteş sú_için.
(21/1);
Demek_gélır ķardaşı. (25/30; и др.

e:

E_pılıçeler, óısun evlátçeler. (1/4);
E,_géné gider, gene yürür, yürür, gider. (5/3);
E_görésın, demiş. (8/8);
E_ķaçarlar gene yóķari. (17/21);
e,_bú yükledır eşegını (22/4);
E_ķaçar, sóķuıur obir_şeytanda arkasında. (27/7);
E,_áıırırar sóķarlar áğzına áinin. (37/3);
Éee, gendı_gendım vúrđi. (38/6); и др.

e ama:

É_ama órda, tamám İmáret'te yóķari ne_zeman_bınmışler, bi_táuşan.
(15/16);
É_ama ondán_sona devam_éderdi. (25/25); и др.

e işte:

é_işte Ķárabey demişler_ona (25/42), и др.

em⁴³⁶:

Açan_górdüķ séki, em_ánıadıķ ki_gittik Evıá_üsti sóna. (3/7);
ķoyardıķ elçelerine kim çok tetiklenirdi em baş_parmaçelerine bađlardıķ
bıracık (1/2);
Otúrurıar em_yerler. (4/2);

⁴³⁶ Еквивалент на овој сврзник од ТГОПР во СТЈ е “ve”. За примери како овој сврзник во минатото било дефинирано и користено, види во: Türkay, Kaya, *Halit Ziya'nın Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî'sindeki Uyarılar*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 240.

Yükledir em_kaçar évine. (5/5);
Bir_kurt áyaksız kálmış em_gider_şindi o_kurti émzırır. (6/3);
Gélir éve akşam_üsti em karısına der. (6/5)
Em_boyle komşısına vérmemiş altınları. (6/18);
Éndırır_oni, alır em_koyar. (7/9);
Dükerler karabíberi em_vérırler hávani. (7/12);
Em_uyanırılar. (7/32);
Çıkar Salı_Baba órda gümçesiyle em_dér. (8/4);
Bu_kız işıdır bu_láfi em aşığ_olur. (17/4);
Salıadi beşikte em_rát_etti bábam, uyudi. (35/13);
bındım üstüne em_giderım göllen Poğradet^s'e (35/15-16); и др.

emen:

Emen_emen_yapacáyz yemek. (21/7);
déverır anasına ki_paráyle satmázmiş, emen_bir_yanákle deđiştirirmiş
(9/5);
ádeti_imiş almasın un, emen_ádeti_imiş kım_kime (35/2); и др.

faıan:

pára kazanacak o_áyle, şey faıan (43/20); и др.

gene:

gene_biraz ídim em_óyle (10/8);
Gene_bu_kárga kaşlarıle, gözleri le benzer onun gözleri ne. (17/4); и др.

işte:

E,_çikti,_işte, Títo'ya. (1/18);
İşte_gırırler içeri, otúrurлар. (17/7);
İşte, geçmiş kırk_gün. (17/16);
İşte_dénizden gélir sándık. (17/16);
Ágamda,_işte, otuz_béş_kişi ídik évde. (18/1);
İşte_bir_gün bunlar bu_luşmışlar bir_dükan_ününde. (26/4);
İşte, biraz_dinsız_ínsanlar ímişler. (31/19); и др.

ki:

Búni atársın kímseye, ki_çıkısın dá_peşin. (1/13);
Gidésın bütún_köye ilan_edésın ki_bén artık_kímсенin inéğini á!mam.
(6/5);
aber_verir ki_kócası artık á!maz inekleri ot!atırsın (6/7);
Sátsın!ar, ki_á!sın!ar pára güzel. (7/18);
Biz_an!atmáyz ki_em_bíz yapardıq. (10/23);
bana_pára vermemişinizdir ki_bén size çevireým (26/9);
ki_boğú!di!ar ó_zaman dokúz_kişi, éppısı boğú!di (31/21);
yóg_imiş a!tın!ari ki_braksın üldüktén_sona çöcüklerine (32/1-2);
Óle bostan ó!di_ki, bütún_dövletin askerlerini döyürdi. (35/8); и др.

netekim:

ben ep düşünürüm_ki Sveti_Naum imiştir géndisi Ğáğauz,
netekim_dá_çok düşünéým ki_imiştir başka_biri (31/16-17); и др.

neyçin/niçin:

Neyçin_én_güzel. (25/37);
neyçin dā_kırk yıl!arında, kırk - kırk_birinde (31/18);
ama_ic_birisi bakmazmış itiyari, niçin_yóg_imiş a!tın!ari (32/1);
Niçin_aynı_gece bu_zengin_adamın bir_kışçesi ó!ur. (40/4-5); и др.

neyse:

Neyse, dá_sona aratırır kızi em_evlénirler. (9/13);
Neyse, adam á!ır ekmeği götürür komş!lara ne_demiş kaynánası. (12/5);
и др.

o şey:

buna_dérdiler ó_şey, Ümer Pojarnıqár (31/25);
E,_o_şey, derisini satacız. (15/4); и др.

se:

bolé_işe çıkmayasın, se_yapámasın (7/13); и др.

sona/sora:

Овој сврзник треба да се разликува од истиот прилог. Иако се исти по форма, имаат различна функција. Примери од ТГОПР:

Sona_bóya koyarız kıza biraz. (2/9);

Sona_atarım noudi. (21/15);

Sona_tékrardan, onun_vár_imiş sünneti. (21/17);

Sora_üleştirim mállede. (21/19);

Sona_vardır Voska_Mállesi. (25/43);

sona_kélçe başlar başka bir_yalan söylesin (35/21); и др.

şey:

pára kazanacak o_ayle, şey falan (43/20);

şey, madam atmışın merak, ben yarın nanama_derim (17/10); и др.

ta:

Ta_çöcük gider amamda içanır. (9/11);

Ta_var_idi em_rédoven uçenikler, çöçeler. (10/15); и др.

tabī:

Tabī, yedi_kilometre yürümiş Kélçe. (15/9);

Tabī, em_balıkçılar orda yaşarmış. (25/38); и др.

ya:

Bu_kızın sade_kanı bu_kadar tatlı, ya_kim_bilir kendisi ne_tatlıdır? (9/22);

Ya_valla derirdi. (8/4);

Ya_oyle. (33/8); и др.

yani:

Овој сврзник, во основа, не се користи во ТГОПР. Последново време може да се сретне, но само во речникот на пообразованите граѓани:

yani, köyliler ne_gütürürler Kélçey göle atsınlar (15/17);

bu_mállede... yani_Óri'da_oılan beyler (25/37);

yáni, Sarí_Saıtık gélmiş Sveti_Náum'da yerleşmiş (31/9);
Yani_ķarılar. (25/23);
yani_blıznaķ biz dériz (25/30);
yani_Óri'da_oılan béyler (25/37);
yani_sóz verirseler (44/5); и др.

yok:

Yok,_Atatürk'e atarız. (1/19); и др.

zaten:

Záten ep satınılmaz. (15/4);
záten Óri'da, Varoş'tán_mada (25/40);
Záten káldık párasız. (15/3);
záten zamanında tomofil yog_idi (25/18);
Sarí_Saıtık zaten Müslümanlığı yayar. (31/11); и др.

3. ПОЛНОЗНАЧНО-ФУНКЦИОНАЛНИ ЗБОРОВИ

ИЗВИЦИ

Извиците, како зборовна група, се најмалку истражувани во турскиот јазик. Поради ова, по литературата среќаваме разноразни дефиниции и пристапи⁴³⁷.

Сепак, дефиницијата на Коркмаз е најопсежна и најкомплетна: *“Извик е еден вид на збор кој служи за изразување на многу различни чувства и возбуда на ефикасен и краток начин, како што се жал, допаѓање, радост, страв, беизлезност, дезориентираност, несреќа, молба, изненадување, предомислување, љубомора, копнеж; потоа обраќање, повикување, одговарање, покажување, прашање упатено до*

⁴³⁷ Од огромен број на наслови, за да може да се спореди различниот пристап, ќе ги наведеме само следниве наслови: 1. Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 322; 2. Ergin, *op. cit.*, 349-350; 3. *Türk Dili ve Kompozisyon, op. cit.*, 144; 4. Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, Ankara, 1990, s. 396-402.

спротивната особа, нивно прифаќање, одбивање или образување на зборови преку имитација на гласовите од природата.”⁴³⁸

Извиците во речениците на ТГОПР се јавуваат во две позиции, т.е. во иницијална и медијална, додека во финална позиција не регистриравме примери.

- во иницијална позиција:

Áaa, yarısını ver bāna, der kómşisi. (6/18);

Húcum, énerler. (7/10);

Abe né yaptın bóle? (7/14);

Ah, derler, Kélçe bizi áldatti. (15/13);

Éee, gendí gendim vúrđi. (38/6); и др.

- во медијална позиција:

Nası *märe* gendí gendin? (27/7);

Ne yaparsın *be* evladım bóle? (7/10); и др.

Извици во ТГОПР

Áyde, a! Yeşil Bag'i git. (39/4);

Áyde ne zaman geldi, ayrıldı kardaşlar. (18/4);

E kári, gördün kısmetim nası geldi? (6/15);

Áaa, yarısını ver bāna, der kómşisi. (6/18);

Hadi çocukler, deverecim bir masa!, derdi. (7/1);

Áyde gidelim birangi yerde neredir da zengin (7/2):

Áy, demiş, günahdır. (7/8);

A, a! A!ır Salı Baba abdes! (8/3);

Oo, çarırlar köylüler şeyler, horozi kaldırdı tilki, kaçırđi. (11/8);

Áuu, dedim, nedir bu, dedim ben, böyle? (13/4);

ana *be*, hep bizi sardılar bu kómşular bu köyde (15/2);

E, ay keselim üküzümüzi. (15/3);

Ha bu tutsun tauşani, koşar. (15/10);

Ah kızım, neyin var? (17/8);

Müjde padişam, buldum derdini. (17/12);

⁴³⁸ Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, op. cit., 1140.

Çik! (17/17);

*Mújde*_anım, túttuđ! (17/21);

*Ay*bú_gece kábak kıoyacıyz, kıómpir kıoyacıyz. (18/14);

E,_der, brađ. (19/6);

*Abe*_düşecésın, démiş. (22/2);

Éee, gendi_gendım vúrdi. (38/6);

Úuu, áferim ánanın çöyçesi, gétirdin ánana táuđ. (45/3); и др.

Ономатопеи

Освен горенаведените извици, ќе ги наведеме и малиот број на примери на ономатопеи кои ги регистриравме во ТГОПР: *t^síu t^síu t^síu* (1/5), *pim pim pim pim* (7/9), *dáŋge dáŋge dáŋge* (8/6), *tup tup tup* (13/6), *dráŋđ* (13/7), *trađ* (13/7), *of uf* (17/8), и др.

СИНТАКСА

СИНТАКСА

Порано се мислеше дека реченицата е најголемата јазична единица на јазикот, која изразува една мисла. Со текот на времето се воспостави дека, сепак, таа не е тоа, туку текстот е најголемата јазична единица, која изразува комплетна мисла⁴³⁹. Тргувајќи од ова сфаќање, денес постои текстуална лингвистика, дисциплина која многу брзо се развива. Значи, во овој дел ќе се задржиме на реченицата, како дел од текстот.

Синтаксата е лингвистичка дисциплина која ја проучува реченицата, односно нејзината структура, како и елементите на реченицата.

Покрај неколку капитални дела, сепак факт е дека синтаксата е најмалку истражувана област во турската лингвистика. Таа ни од далеку не е истражувана како фонетиката или морфологијата. Колку и да изгледа едноставна структурата на турскиот јазик (како СОГ), сепак таа има сосема друга фактичка димензија, многу длабока структура од семантички и функционален аспект.

Општо е прифатено мислењето меѓу турколозите дека Мухаррем Ергин е најголемиот авторитет во фонетиката, Зејнеп Коркмаз во морфологијата, додека во синтаксата ситуацијата во последно време почна да се менува. Порано тоа беа авторитетите Веџихе Хатибоглу и Хикмет Диздароглу. Денес нив во најголем дел ги поттисна синтаксичката теорија на Лејља Карахан, која во најголем дел се потпира на практична и, во суштина, едноставна анализа. Затоа, нема да биде препотентно да се каже дека, како што Ноам Чомски е тоа за англиската (како јазик), или, поточно, американската (како држава) синтакса, така денес Лејља Карахан е најголемиот авторитет во турската лингвистика.

⁴³⁹ За основни информации околу оваа проблематика, види во: 1. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *En Büyük Dil Birimi Cümle Midir?*, Türk Dili, Sayı 590 - Şubat 2001, Ankara, s. 181-185; 2. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Cümleden Büyük Birimler*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 786-797.

Убавото изразување, кое основата ја има во синтаксата, е од примарно значење во културно-цивилизациските односи во општеството⁴⁴⁰. При тоа изразување, фондот на зборови е најбитната компонента. Човекот како што го учи јазикот од најмали нозе, така го развива и својот фонд⁴⁴¹, а со тоа, директно или индиректно, и убавото изразување.

Турската синтакса е поттикната од турскиот начин на размислување, турскиот осет и логика, и таа има свои самостојни карактеристики⁴⁴². Како и во секоја наука и дисциплина, многу често различни лингвисти имаа различни пристапи⁴⁴³, различно ја сфаќаат нејзината важност и користат различни методи при анализата⁴⁴⁴. Некои од нив се под влијание на лингвистички теории кои не се компатибилни со турскиот јазик или, барем, се обидуваат дел од тие теории да ги имплементираат во синтаксичката анализа на современиот турски јазик⁴⁴⁵. Од друга страна, интересни се споредувањата на современиот турски јазик со оној од минатото⁴⁴⁶, кои, впрочем, и го збогатуваат денешниот јазик.

Обработката на синтаксичкиот дел на трудот, во најголем дел е под влијание на Лејља Карахан, но во некои делови пресудни беа другите лингвисти, турски и странски, како и нашите лични погледи и сфаќања. Треба да се нагласи дека има огромна разлика меѓу сфаќањето на синтаксата во Турција, како и земјите кои со своите лингвистички сфаќања гравитираат кон неа, и во западните земји, посебно Соединетите американски држави. Во Турција тоа е поради

⁴⁴⁰ Dede, Dr. Behçet, *Söz Diziminin Sırrı*, Türk Dili, Sayı 551 - Kasım 1997, Ankara, s. 438-439.

⁴⁴¹ За фондот на зборови кај децата, види во: Temel, Doç. Dr. Z. Fulya; Şimşek, Ar. Gör. Hatice, *Erken Çocukluk Döneminde Anlam Bilgisinin Gelişimi*, Türk Dili, Sayı 562 - Ekim 1998, Ankara, s. 301-306.

⁴⁴² Hatiboğlu, Prof. Dr. Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 353, Ankara, 1972, s. VII.

⁴⁴³ Avcı, Ramazan, *Cümle Bilgisi Konusundaki Çelişkiler*, Türk Dili, Sayı 597 - Eylül 2001, Ankara, s. 251-254.

⁴⁴⁴ За важноста и методите на синтаксичката анализа, види во: Cemiloğlu, Doç. Dr. İsmet, *Cümle Tahlilinin Önemi ve Metot*, Türk Dili, Sayı 587 - Kasım 2000, Ankara, s. 478-482.

⁴⁴⁵ Üstünova, Kerime, *Cümle Çözümlerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri*, Türk Dili, Sayı 563 - Kasım 1998, Ankara, s. 398-406.

⁴⁴⁶ Cemiloğlu, Doç. Dr. İsmet, *Dede Korkut'taki Bazı Cümlelerin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesi ile Mukayesesi*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 315-320.

прагматичниот пристап, додека во западните земји поради склоноста кон теоретизирање и, веројатно поттикнати од чомскиевата “универзална граматика”, потраги по заеднички елементи меѓу јазиците, потрага по, евентуалниот, прајазик и сл.

Во турскиот јазик, местото на главната компонента во морфолошки и синтаксички контекст се разликува. Додека во морфолошки контекст главната компонента (корен или основа) се наоѓа на почетокот, а потоа другите компоненти, во синтаксичкиот контекст е обратно, т.е. главната компонента во реченицата и во зборовните групи се наоѓа на крајот на реченицата или зборовната група, додека помошната компонента или компоненти доаѓаат пред неа. Значи, **морфолошки** гледано, турскиот е **десно разгранувачки јазик**, додека **синтаксички** гледано, тој е **лево разгранувачки јазик**.

Во оваа глава, покрај фактографирање на рецентната состојба, ќе се обидеме повеќе да обрнеме внимание на големото влијание на МЈ што го има врз овие говори⁴⁴⁷.

ЗБОРОВНИ ГРУПИ

Зборовните групи меѓу турските лингвисти различно се сфаќа, третира и класифицира⁴⁴⁸. Чувствуваеме потреба да дадеме еден многу краток преглед на овие сфаќања на позначајните лингвисти.

Според Лејља Карахан, зборовните групи се зборови кои се групираат за да изразат еден предмет, поим, особина, состојба или

⁴⁴⁷ Влијанието на словенските јазици врз туркиските јазици, општо земено, е интензивен. Меѓутоа, се работи за взаемно влијание. Според тоа и туркиските јазици имаат големо влијание на словенските јазици. Ова, пред сè, се однесува на јазиците во контакт во средна Азија или, поточно, поранешните региони на СССР. Што се однесува до Македонија, влијанието на турскиот врз македонскиот јазик е многу обработено. Колку за информација, за меѓусебното влијание на туркиските и словенските јазици, види во: 1. Süleymanoğlu Yenisoy, Doç. Dr. Hayriye, *Tarih Boyunca Slav-Türk Dil İlişkileri: Türkçe’de ve Öteki Türk Lehçelerinde Slav Leksik Unsurları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 709, Ankara, 1998; 2. Beyhan, Mazlum, *Slav Dillerinin Türk Dillerinden Etkilenimi Üzerine Birkaç Söz*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 185-188.

⁴⁴⁸ За еден многу успешен преглед и обид за класификација на зборовните групи, види во: Usta, Yard. Doç. Dr. Halil İbrahim, *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma*, Türk Dili, Sayı 579 - Mart 2000, Ankara, s. 209-216. Исто така, интересно е да се види и репликата на Нуреттин Коч на истата тема објавена по таа статија: Koç, Nurettin, *Kelime Grubu Üzerine*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 491-497.

дејство според одредени правила⁴⁴⁹. Слично сфаќање има и Мухаррем Ергин, кој зборовните групи ги обработува пред да прејде на реченицата⁴⁵⁰. И Тахсин Бангуоглу во синтаксичкиот дел на својата граматика нив ги сврстува пред реченицата, нарекувајќи ги “определувачки групи” (*belirtme öbekleri*)⁴⁵¹.

Веџихе Хатибоглу зборовните групи ги третира под “незавршени (нецелосни) нарации” (*yargısız anlatımlar*) и нив ги дели на три дела⁴⁵²:

1. синтагми од именско потекло (*tamlamalar*)⁴⁵³;
2. сложени зборови (*birleşik sözcükler*);
3. редупликации (*ikilemeler*).

Хикмет Диздароглу, пак, зборовните групи не ги третира посебно, туку под други партии, односно под подмет, прирок, предмет, додатоци и др., бидејќи тие може да имаат различна функција во реченицата.⁴⁵⁴ Хајдар Едискун, освен на едно место многу кратко (како “субјектна група” и “предикатска група”) и далеку од тоа како се третирани кај Лејља Карахан, посебно воопшто не ги обработува зборовните групи⁴⁵⁵.

Сите групи кои може да се сретнат по литературите не постојат во ТГОПР. Така, во материјалите од теренот не евидентиравме еквативна⁴⁵⁶, атрибутивна, акузативна, релативна⁴⁵⁷ група и др.

Како што ќе се види подолу, кај некои од нив се среќава влијанието на македонскиот јазик, но се знае дека и турскиот влијаел врз македонскиот јазик, т.е. во неговите зборовни групи⁴⁵⁸. Во

⁴⁴⁹ Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 3.

⁴⁵⁰ Ergin, *op. cit.*, 374-397.

⁴⁵¹ Banguoğlu, *op. cit.*, 497-519.

⁴⁵² Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi, op. cit.*, 2.

⁴⁵³ Веџихе Хатибоглу, за разлика од другите лингвисти, добар дел од зборовните групи ги именува како “синтагми” (*tamlamalar*).

⁴⁵⁴ Dizdaroğlu, Hikmet, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976.

⁴⁵⁵ Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992, s. 364-365.

⁴⁵⁶ За оваа група види во: Uygur, Yard. Doç. Dr. C. Vedat, *Eşitlik (Ekuvatif) Eki ve Eşitlik (Ekuvatif) Grubu Üzerine*, Türk Dili, Sayı 546 - Haziran 1997, Ankara, s. 547-548.

⁴⁵⁷ Иако Лејља Карахан оваа група воопшто не ја обработува, таа е претставена кај Мухаррем Ергин. Види во: Ergin, *op. cit.*, 384-385.

⁴⁵⁸ Тополињска, Зузана, *Затемнување на границите меѓу зборовните групи како резултат на турското влијание врз македонскиот јазик*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 59-68.

продолжение ќе преминеме на поединечна презентација на зборовните групи кои се среќаваат во ТГОПР.

Именска синтагма (İsim tamlaması)

Именувањето на оваа група во литературата е многу различна⁴⁵⁹. Именската синтагма може да се нарече и како “именска група”. Во македонскиот јазик Зузана Тополињска ја нарекува “именска фраза”⁴⁶⁰.

Постои огромна литература за именската синтагма, контекстот во кој таа се јавува и функционира, како и односот со другите зборови или групи⁴⁶¹.

Редоследот на зборовите во именската синтагма е важна димензија при нивното формирање во СТЈ⁴⁶². Главната компонента се наоѓа на крај, додека пред неа се наоѓа помошната компонента⁴⁶³:

**(именска компонента(+ генитив)) +
(именска компонента+ присвојност)**

⁴⁵⁹ Само како пример, ќе ги наведеме ставовите на двајцата големи лингвисти: Мухаррем Ергин оваа партија ја именува како “посесивна група и именска синтагма” (iyelik grubu ve isim tamlaması), додека Лејља Карахан ги нарекува само како “именска синтагма” (isim tamlaması), но во обработката ја опфаќа и посесивноста. Спореди: 1. Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul, 2002, s. 381; 2. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991, s. 5.

⁴⁶⁰ Тополињска, Зузана, *Грамматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик (род, број, посоченост)*, Скопје, 1974.

⁴⁶¹ Еве еден краток список на литература која ја тангира оваа проблематика: 1. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Sıfatların İsim Tamlamaları ile Kullanılışı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 15-18; 2. Özmen, Doç. Dr. Mehmet, *İsim ve Sıfat Tamlamalarındaki Bozulmalar Üzerine*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 354-363; 3. Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *Yer ve Millet Adlarına Dayanan Sözlerin Leksik Değerleri*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 277-279; 4. Aygen, Gulsat, *Genitive Subject-Case Licensing and Covert Phrasal Movement*, The 32nd Conference of the North East Linguistic Society, 19-21 October 2001; 5. Aygen, Gulsat, *Semantics of Case: Syntactic Implications of Specificity and Scope at a Phrasal Level*, Presented at the *First Manchester Conference on Turkic Languages* (Spring 1999) and the *Practicum* Spring 1999 at Harvard University; 6. Şehitoğlu, Onur Tolga, *A Sign-Based Phrase Structure Grammar for Turkish*, MSc Thesis, Middle East Technical University, Department of Computer Engineering, Ankara, January 1996.

⁴⁶² За важноста на редоследот на зборовите во именската синтагма, види во: Toker, Ar. Gör. Mustafa, *Tatar Türkü Mü, Türk Tatarı Mı Sözleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 278-279. Истиот автор објави и дополнување на својата статија: Toker, Ar. Gör. Mustafa, *Türk Tatarı Değil, Tatar Türkü!*, Türk Dili, Sayı 564 - Aralık 1998, Ankara, s. 514-515.

⁴⁶³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, *op. cit.*, 5.

Меѓутоа, како што и ќе може да се види подоле од примерите, под влијание на индоевропските јазици со кои се во контакт, во ТГОПР овој редоследот понекогаш може и да се поремети.

Според горната шема, именските синтагми може да бидат од два типа:

- **Определени именски синтагми** - Првата компонента кај овие синтагми ја добива наставката генитив⁴⁶⁴. Затоа може и да се наречат како “генитивни врски”, “генитивни конструкции”, “посесивни групи” и сл. Примери: *ílanın kıuyruđunu* (46/4), *íneđın saıbi* (6/2), *ánamın akrábasi* (8/1), *áının sütiyle* (40/9), *benım_bérberım* (34/3), *bir_çóbanın bíri* (38/1), *dóstunun dostí* (4/1), *filanın eşéđini* (11/3), *gólün paık_sui* (28/5), *đurbetin işi* (18/29), *halıkın inanci* (25/1), *Hint padişáının kıızının evi_únünde* (17/16), *Hırtıyanların Bibliya'ıarını* (31/10), *kızın_ánasi* (9/3), *kımsenin inéđini* (6/5), *mezar_taşının* (19/3), *ónların o_din_kitábını* (31/11), *ónun gözlerine* (17/4), *Stanbol'un baş_aydudi* (26/3), *taúşanın sui* (4/3), *taze_sımidın kıokúsuni* (9/3), *ülümünün kıırkıında* (21/12), и др.

- Забележавме дека **отстапувања во редоследот на зборовите** во именската синтагма во ТГОПР од оној во СТЈ единствено се среќава кај определената именска синтагма. Во следните примери, главната компонента е покажана со поцрни, додека помошната со коси букви: *Yermi_yedísinde*, *kirez_áyının*. (2/2); *ortasında Óri'nin em_Strúđa'nın* (15/8); *ánasi, babasi maksımıların* (25/2); *béşigi ánamın* (35/10); *odunıarını görürüm merdúvenın* (13/4); *başı_ústünden uç_kere çóçügün* (25/9); *ayakları_nerde túrbenın* (33/3); *áđzına áının* (37/3); *etráında órda ónun* (11/2), и др.

- **Неопределени именски синтагми** - Кај овие синтагми, првата компонента не добива наставка. Примери: *асо_kızları* (2/10), *Aşaya em_Yókari Lálık* (25/43), *balık_kókusi* (42/6), *Bey_Mallesı* (25/35),

⁴⁶⁴ Некои американски лингвисти, ситуацијата во која и двете компоненти добиваат наставки (на пример во: “Ahmed'in çantası”) ја нарекуваат како “репетиција на морфемѝ”. Види во: Haig, Geoffrey, *Constraints on Morpheme Repetition in Turkish?*, Paper held at the 11th International Conference on Turkish Linguistics, August 7-9, 2002, Eastern Mediterranean University, Gazimagusa, North Cyprus.

dügün_günü (9/13), ev_sáibi (6/15), Evlá_üsti (3/4), gól_boi (25/38), Hristiyan_dínini (31/5), kirez_dađi (2/8), ocađ_íçine (6/5), Ori_Kálası (25/26), Órtodođs dínini (31/5), padişá_ķızı (17/1), papaz_elbísesi (31/10), pirinç_pílavi (17/1), ploçķa_óini (25/22), ķapi_únünde (15/6), Ķarabey_Mállesi (15/6), saba_namázını (7/32), Sazlıķ_Mállesi (25/35), sofrá_bezímizi (33/15), Sürgün_Mállesi (25/39), tánri misáfiri (40/1), tentene_takímłari (42/11), teze_ķízłari (2/10), urđan_óini (25/21), Vosķa_Mállesi (25/43), Tsar_Sámoi! Ķálası (25/25), yastıķ_çarşáfları (42/11), yo!đár_üsti (3/4), и др.

Адјективна синтагма (Sıfat tamlaması)

Адјективната синтагма иако е слична на именската синтагма, сепак таа е различна⁴⁶⁵. Се состои од⁴⁶⁶:

адјективна (придавска) компонента + именска компонента

Адјективната синтагма⁴⁶⁷ ретко ги менува своите особините, но тоа не значи дека и не се отстапува од правилото⁴⁶⁸. Ова правило во ТГОПР многу ретко не се почитува, односно ние не евидентираваме со тонски запис случај кога придавската доаѓа после именската компонента⁴⁶⁹.

Во продолжение примери за адјективна синтагма во ТГОПР: aco_ķízłari (2/10), baş_áydudi (26/3), baş_parmaçelérine (1/2), bazi_ķáriłar (25/8), béj_dane (5/1), beş_altı_dane éşek (5/1), biangi_lozínķalar (1/7), bír_auç áltın (7/12), birangi_ádamda (20/6), birangi_áylenın başı (43/20), biraz_ķundúrałar (24/5), birinci_Mart (43/7),

⁴⁶⁵ Повеќе за овие разлики, види во: Güveli, Mustafa, *Neden Ad Takımı Deđil De Sıfat Takımı*, Türk Dili, Sayı 227 - Ağustos 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.417-418.

⁴⁶⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 9.

⁴⁶⁷ За адјективните групи во делата напишани со османско-турски јазик, види во: Savaş, Ali İbrahim, *Osmanlı Türkçesiyle Yazılmış Eserlerde Geçen Sıfat-Grubu Kelimelerin Kullanım Özellikleri*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 307-314.

⁴⁶⁸ Özmen, Doç. Dr. Mehmet, *İsim ve Sıfat Tamlamalarındaki Bozulmalar Üzerine*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 354-363.

⁴⁶⁹ За редоследот на придавките во синтагмите во турскиот јазик, види во: Özel, Sevgi, *Türkçede Önadların (Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları*, Türk Dili, Sayı 321 - Haziran 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 498-500.

birkaç_gün ével (5/4), bir_çázan áltın (6/9), bir on_béş_sene (3/3), buқа dóktor (17/5), çok_bűk pára (39/16), çok_gűzel (7/20), dá_derin (15/21), delí yűreklí yarım (1/16), demír_adam (2/12), deníz servetlí yarım (1/16), dört_katli év (7/17), emniyetli bir_bérber (34/2), en_dérli şeyler (7/18), eski_ágaçlar (27/3), filán_yerde (38/1), iç_bír_yerde (3/6), ikinci_gűnűnde (25/29), iki_dađi (2/8), iki_kışçenin (1/12), kűçük bir_mása! (15/24), maví_şami (2/12), maví yeleklí yarım (1/16), mayađi_ekmek (21/12), motorlí_kaık (31/18), neқа_fena (3/8), obír_eşek (5/2), obűr_gűndasi (45/3), on_béş_kişi (16/2), o_kirmızı yumurtaçey (1/1), ó_vakit (1/3), pembé_behar (2/13), kavı_pengirle (21/7), kına_gece (2/9), kırk_gűnlűk yécek (17/15), kırk kat (17/1), kuri_űzűmler (2/9), kutsa! sűdur (25/8), răt_ayat (9/24), sá_taraf (3/7), sínir astađarına (25/3), tazé_et (28/10), taze_símidın (9/3), teze_kízları (2/10), űç_gűn (2/11), űçűncű_gece (7/26), yedí_dane évladım (2/14), yeşil_avđi (2/8), yumúrtađi yémekler (42/2), и др.

Забележавме и примери кога правилото за формирање адјективна група не е запазено. Во овој случај придавката се наоѓа во постпозиција. Вакви случаи не постојат во СТЈ, бидејќи кога елементите на групата би ги замениле местата, тогаш се менува и значењето, односно придавката станува предикат на која нема флексија на копулативниот глагол. Со други зборови кажано, од зборовна група, се добива реченица⁴⁷⁰. И тука влијанието на македонскиот јазик е пресудно⁴⁷¹. Еве неколку примери: *pára gűzel < gűzel pára (7/18)*, *mártufa! kíme düşer baş < baş mártufa!... (43/19)*, *bir_kaşık témiz < témiz bir_kaşık (21/14)*, *bázi_kızlar dá_gençler < bazı dá_genç kızlar (25/21)*, и др.

⁴⁷⁰ Спореди: *gűzel kitap* (адјективна група) - *kitap gűzel(dir)* (придавката е трансформирана во предикат на новосоздадената реченица).

⁴⁷¹ Во македонскиот јазик наместо “убава книга” може да се употреби и “книга убава”. Освен нијанса во стилот на изразување, нема промена на семантиката на групата.

Партиципна група (Sıfat-fiil grubu)

Партиципната група во СТЈ се формира со еден партицип и група или групи на зборови кои се поврзани со него⁴⁷². Партиципот се наоѓа на крај на групата.

Во ТГОП вакви форми, односно исти или слични на формите во СТЈ, евидентираваме многу малку: *bu konuştuğum* insanlarla (31/11), *ódundan yapılmış olan* geline (9/21), *tauşani getiren* dostum (4/3), *Türkiya'dan kovulan* bazı kimseler (25/39), *kabāt yapan* kimseler (25/39), *Vároş dediğimiz* (25/41), *tek bildikleri* şey (31/4), *başçede gümük* bir pöta (32/3), *eşek kulakları kadar olduğunu* kimse bilmezmiş (34/2), *meleklerin konuştuklarını* dinler (40/3), *bu mektübi getiren* çöcüğü (40/17), *o cezalayan* adamlar (45/6), и др.

Но, сепак, влијанието на македонскиот јазик на ТГОПР е многу големо и на тој начин партиципните групи, всушност, се калкирани форми од македонски јазик. Кај нив многу јасно е воочлива македонската логика при формирање на групата. Кај некои форми, на пример кај оние со “açan”, “nerde” и др., не е можно да се дели именскиот дел кој, во нормални околности, треба да дојде по партиципот, од самиот партицип. На тој начин, тие формираат една уникатна форма, во која е преплетен партиципот и именскиот дел кој е вон партиципната група. Поради карактеристичноста на примерите, за илустрација ќе наведеме повеќе:

açan giderdik bir yerde (42/9);
açan uyanır kocası (40/31);
ama em onlar nedir gurbette (18/29);
ateşe ne koyacak (1/8);
bu çocuk açan gelecek (40/23);
bu gelin ne var (43/11);
dā yakın nedirler (25/19);
dā yaşli bulduğum insanlar (31/15);
demiş yanında ne imiş okarı (8/6);
gider nerde ne vardır çocuklar (43/5);

⁴⁷² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 13.

*Késer áyni o_dá|li **nerde_binmíştir géndi.*** (22/1);
*kóy|liler **ne_gütürürlér Kélçey göle átsın|lar*** (15/17);
***neki_ne_açar** kápiy* (44/7),
***nerde_ídi** o_kóvan|lar* (14/4);
***nerde_yaşármış** L.á|lar* (25/44);
*O_çarşaf_ **nedir úrtük póte*** (43/16);
*ó_imiş **çok_ókunuk*** (31/10);
*o_kóyde **ne_áyiya émır vérdi*** (11/6);
*o_yaşli_érkegi **neki_evlenmémíştir*** (25/31);
*Ódur, **Bilyánini Ízvori_nerededir.*** (25/7);
*ón|lar **nedirler_yakın_yérlerde*** (25/24);
*Óri'da **ne_anlatırır|lar*** (31/35);
*Óri'da **ne_dení|ır*** (31/35);
***Kála çevrésinde_nedir** órda* (25/41);
*kız|len **ne_oturúrdi|lar*** (41/10);
*kız sabáyle **açan_ká|kar*** (40/20);
*S|lavé'yle **búrda_nedir*** (3/1);
*Sen ülecésin **açan_eşegin osuracák.*** (22/4);
*Sén_idin **ne_akrábamın kuyrúguni késtin?*** (9/20);
*Sén_idin **o_ne_cámle óvdun árkamı?*** (9/20);
Serik** bú|ur|lar **Ócay. (22/6);
*simitçésini **ne_bú|di órda*** (20/5);
*Sveti_Naum'un **nerdedir_mézari*** (31/12);
*tóp|adım yápay|lar **nerden_geçmiş kúzi|lar*** (35/12);
*yarında|si **güneş açan_dógar*** (25/6); и др.

Герундска група (Zarf-fiil grubu)

Герундска група во СТЈ се формира со еден герунд и група или групи на зборови кои се поврзани со него⁴⁷³.

Главната компонента на групата е герундот, кој се наоѓа на крајот на групата:

ádam_da éve dönünces (12/10);

⁴⁷³ Ibid., 15.

Ama_uyúmadan ódaya üç_şafk gelir. (40/2);
áva çıkárken, dađlarda gezer útee beriye (14/1);
búnlar uyúrken, bóle vúrur ayaklarına (43/5-6);
Bu_ kómşunun çocukları ekmeđi görünce çok_ sevínirler. (12/8);
çöcük úyanır úyanmaz, kızın_évine girir (40/24);
Díriler yemedén, úliler yemez. (19/4);
Dúđüni ben_ gelmeden yapásınız. (40/23);
 Gideríz koyaríz_orda *sabaylen güneş dođmadan*. (33/7);
 görür *bu_ çöyçey uyúrken* (40/20);
Híc_ kimse kálkmadan ben gelecím ađım çırpıçeleri. (20/2);
iç_ sórmadan nerdén_ buldun (45/2);
İkinci_ kapiy açárken, gürür karı_ koca uyurlar. (7/19);
ipotéz_ olarak düşünebilirsin (31/6);
 Mézardan çıkardı birisi elini *ađva yapárken*. (19/6);
 o_ bárdagi *kápidan çıkárken* düşüresin kırısın (17/28);
ódon kesérken, görürler (40/10);
 Ódur *Souk_ Su'ya giderken* (25/36);
óni dā_ úzađtan görür_ görmez úldürün (40/29);
kápidan çıkárken sađdi bárdagi kırdi (17/29); и др.

И герундската група во ТГОПР, впрочем како и целата синтакса, е под силно влијание на индоевропските јазици, претежно доминантниот македонски јазик. Како и во партиципната група, и во оваа група често се случува главната компонента, т.е. герундот да не дојде на крајот на групата. Во овие случаи, редоследот на зборови во групата, односно целата структура на групата е многу слична на онаа во, најчесто, македонскиот јазик. Во долните примери овие герунди посебно се обележани:

çöcügün bábasi çıkárken *arasın* dóktor (9/8); (... **aramaya** çıkarken...)
 çöcük dā_ *çıkármadan* o_ nişani (43/16);
Dünerken búnlar bí_ dađa, bí_ dađa, kađgi çevírır. (31/20);
 évine *giderken* bir_ dađdan (40/8);
Geçérken birisi, görür. (22/1);
gelírken éve (35/11);

Kirlénmeden güzel çıkarmazdık. (28/4);

uyúrken ben órda (13/3);

Yóla *çıkarken* fuğáradan bu zengin adam çóuçey sátlanır. (40/6); и др.

Инфинитивна група (İsim-fiil grubu)

Инфинитивната група се состои од еден инфинитив и помошна компонента, при што, инфинитивот се наоѓа на крајот на групата⁴⁷⁴. Мухаррем Ергин оваа група ја нарекува “глаголска група” (fiil grubu)⁴⁷⁵.

Во ТГОПР поретко се формираат инфинитивни групи. Еве некои примери:

Bu ínek *tam vakıtta éve dönmeğ* için álır yóli. (6/3);

Da ey áyat yaşamak idi. (18/17);

sızden *hacétümi bitirmeğ* isterim. (33/10); и др.

Примери кога правилото не е запазено, односно инфинитивот не се наоѓа на крајот на групата:

Obir étiler *biçmeğ boğdai, árman*... (36/6);

ónlar *praşetmeğ çapaıarla kómpir, gra*, boğdayları biçérdiler (36/3); и др.

Редупликации (Tekrar grubu)

Редупликации се зборовни групи од два збора со слична функција кои доаѓаат еден до друг и така формираат група за да изразат некој предмет или дејство⁴⁷⁶.

Редупликациите се, можеби, најистражуваната зборовна група во турскиот јазик. За нив постои богата литература⁴⁷⁷.

Според структурата, редупликациите може да бидат:

⁴⁷⁴ Ibid., 17.

⁴⁷⁵ Ergin, *op. cit.*, 395.

⁴⁷⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, *op. cit.*, 19.

⁴⁷⁷ Од статиите објавени на турски јазик, би сакале да ги издвоиме следниве, кои се извонредни и богато илустрирани: 1. Aktaş, Yard. Doç. Dr. Tahsin, *Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkilemeler*, Türk Dili, Sayı 539 - Kasım 1996, Ankara, s. 565-575; 2. Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilemeler*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 464-470. Од литературата објавена на англиски јазик, ќе ги издвоиме следниве наслови: 1. Yemenici, Alev, *Categories and Functions of Repetition in Turkish Oral Narratives*, Boğaziçi University Journal of Education, Vol. 19 (1) 2002, pp. 13-35; 2. Hubey, H.M., *Role of Reduplication in Turkic: İkilemes (Doublets) in Turkic and Their Origin*, v. 1., Department of Computer Science, Montclair State University, 2003; 3. Kelepir, Meltem, *Turkish emphatic reduplication and antifaithfulness*, Proceedings of ConSOLE 7, University of Bergen, Norway, 1999.

- **Редупликации со исти елементи (aynen tekrarlar):** ağl^á_ağl^á (20/8); Áiçe, Áiçe (40/15); at^á_at^á (35/21); az^é_az^é (7/21); birer_ka^áka, birer_ka^áka (33/9); bóle bóle (7/33); bólen bólen (39/13); bóyle bóyle (6/11); bu^áka bu^áka (22/1); ça^ábu^ák_ça^ábu^ák (40/32); çe^éker, çe^éker (7/22); ço^ák, ço^ák (18/2); emen_emen (21/7); gizl^í_gizl^í (7/14); güz^él_güz^él (17/26); ké^éser, ké^éser (22/1); m^ísafir, m^ísafir (21/2); tek^írlene tek^írlene (40/8); ú^áçar ú^áçar (20/4); uz^ún_uz^ún (2/6); ya^álvarır ya^álvarır (7/28); ya^ávaş_ya^ávaş (34/5); y^úrür, y^úrür (5/3); и др.

- **Редупликации со семантички сродни елементи (eş manalı tekrarlar):** baht^íyle döv^létiyle (1/14); beş_a^álti (31/21); beyler_ağ^álar (2/5); bóyle şö^óyle (24/8); bóyledir, ö^óyledir (8/8); çı^áka^áım ba^áka^áım (1/14); é^élli, á^áltmiş (31/22); gül^mekle, şe^tmekle (1/19); iki_ú^úç (44/6); mart^úfa^áım t^úfa^áım (1/14); ná^ásı ní^éce (44/4); n^ólur, n^ólmaz (8/6); ó^ó_uf, bú^ú_uf (17/8); ó^ónce bú^únce (1/7); ó^óni, bú^úni (18/25); ka^árı_ka^áoca (7/19); k^áı^áldı, ya^áptı (8/6); kır^ák - kır^ák_b^írinde (31/18); sa^árı^ála^áım ya^áta^áım (2/6); ye^mişler í^çmişler (24/7); yo^áka^ári a^áş^áiya (7/29); yo^árgun, a^árgın (31/28); и др.

- **Редупликации со семантички опозитни елементи (zıt manalı tekrarlar):** kı^ármızı_beyaz (1/1); и др.

- **Суплементарни редупликации (ilâveli tekrarlar)**⁴⁷⁸: ça^árır^álar, şe^derler (39/7); ko^mş^ílari, şe^yleri (25/19); ni^kâina, şe^eine (41/8); sı^kar, şe^é_yapar (14/2); şe^y fa^álan (43/20); tú^rki_fa^álan (43/22); ya^ándım, şe^y_o^áldım (27/6); yo^k_kú^ápe, yo^k_bil^mem_né (43/10); и др.

Партикулна група (Edat grubu)

Структурата на партикулната група во СТЈ се состои од еден именска компонента и една партикула која е склона кон флексија⁴⁷⁹. Партикулата секогаш е на крајот на групата.

Во ТГОПР се среќаваат партикулни групи во кои горното правило е запазено: a^áş^áđ^á_gibi (9/13), ba^áş^áım_í^çin (2/7), bu_fu^ká^áranın_gene (40/7), bu_g^ún_í^çin (40/7), bu_ka^áva^álçe_í^çin (34/12), bir_yo^ála_kadar (5/1),

⁴⁷⁸ Моира Јип овие редупликации (на пример: табла мабла) ги нарекува “ехо зборови”. Види во: Yip, Moira, *Identity Avoidance in Phonology and Morphology*, Conference on Features in Optimality Theory at the University of Arizona (separate), April 1995, p. 5.

⁴⁷⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 21.

bugün_ için (12/5), bütün_ kış_ için (35/8), çocuk_ için (9/7), çubuk_ gibi (17/13), dermenlerde_ gene (25/15), doktor_ gibi (9/8), eşek_ gibi (34/1), eşek_ kulakları_ kadar (34/2), eve_ dönmek_ için (6/3), gün_ için (12/9), işçi_ gibi (9/3), kendisi_ gene (9/19), kız_ gene (9/17), mum_ gibi (17/13), on_ bir_ ay_ için (12/1), onların_ gene (33/15), onun_ için (40/7), Öri'dan_ gene (5/7), Podmolye'e_ kadar (15/8), saman_ gibi (17/13), senin_ için (2/7), söyledikleri_ gibi (26/13), su_ gibi (2/11), su_ için (21/1), uçar_ gibi (31/37), yumurta_ gibi (1/1), и др.

Меѓутоа, и за оваа група во ТГОПР има алтернативни варијанти. Тие, освен што немаат патикула во финална позиција, имаат македонска синтакса. Се формираат, најчесто, со зборовите “gene”, “çak”, “nası”, “nice” и други, и тие се наоѓаат во претпозиција: çak_ onların_ düşüncüler (7/30), da_ bir_ iki_ kári (8/3), nası_ askerler (10/1), nice_ tandık (24/2), nası_ ün (24/10), nası_ pojarnıklar (31/25), nası_ tanrı misafiri (40/1), nası_ şimdi (42/7), nası_ gerdan (43/4), nası_ kavaç (43/6), çak_ evinde (46/10), çak_ karısına_ (46/11), и др.

Мислиме дека тука треба да се сврстат и **ономатопеите** кога формираат група: tsíu tsíu tsíu (1/5), pim pim pim pim (7/9), dange dange dange (8/6), tup tup tup (13/6), of uf (17/8), и др.

Конјунктурна група (Bağlama grubu)

Конјунктурна или, како уште може да се нарече, сврзивната група, се формира со сврзници. Во современиот турски јазик тоа се сврзниците “ve” и “ile”⁴⁸⁰. Сврзниците се многу важни за составувањето на текстот⁴⁸¹.

Во ТГОПР конјунктурната група, обично, се формира со сврзникот “em”: Aşaya em_ Yüksek_ Lâlık (25/43), beni em_ Nuredin'i (10/18), gider em_ sâklanır (19/3), gelini em_ güvei (9/18), kessin em_ pişirsin (27/2), Kıril em_ Metodi'nin (31/4), Öri'nin em_ Struga'nın (15/8), otlatırır em_ emzirtirir (6/6), otururlar em_ yerler (4/2), kadınlar em_ çocuklar (25/17), kadınlar em_ maksımlarla (43/23), kırar

⁴⁸⁰ Ergin, *op. cit.*, 379.

⁴⁸¹ Aktaş, Yrd. Doç. Dr. Tahsin, *Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 53-64.

em_dáğídır (11/4), kırmızı em_beyázle (43/3), kızlar em_érkeçler (25/27), yúğledır em_kaçar (5/5), и др.

Титуларна група (Unvan grubu)

Титуларна група е група формирана од едно лично име и една титуларна именка (звање) или роднинска именка (именка која покажува на некоја роднина). Личното име на доаѓа на почетокот, додека титуларната или роднинската именка на крајот⁴⁸², што е обратно од македонскиот јазик. И во СТЈ може да се сретнат примери кога титуларната именка доаѓа на почетокот⁴⁸³, меѓутоа мислиме дека тоа е поради странските влијанија.

Примери за титуларни групи во ТГОПР: Alım_Ağa (31/23), Nasredin_Óca (4/1), Salı_Baba (8/2), Sarı_Saltık (31/2), Ümer_Abey (31/23), Ümer Pojarnıkar (31/25), и др.

Сложено име (Birleşik isim)

Сложените имиња се зборовни групи формираны од лични имиња кои доаѓаат едни до други, а кои се однесуваат на иста особа. Понекогаш и топонимите може да бидат дел од сложеното име⁴⁸⁴.

Сложените имиња не треба да се мешаат со сложените зборови, бидејќи вториве се формираны од било кои два збора (најчесто два збора) и се изговараат и пишуваат слеано⁴⁸⁵: susúrkařlar < su + sıǵırları (36/8), kolbıreçler < kol + börekleri (42/2), birkaç < bir + kaç (5/4), hanımteze < hanım + teyze (7/23), и др.

Исто така, сложените имиња се различни од титуларната група, бидејќи титулата/звањето не е дел од него.

Во ТГОПР многу ретко може да се сретне оваа група, бидејќи обично во овие говори, поради практичност и јазична економија, луѓето

⁴⁸² За еден пример дека ова е старо правило, види во: Tural, Prof. Dr. Sadık, *Dede Korkut Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 577 - Ocak 2000, Ankara, s. 3-8.

⁴⁸³ Ergin, *op. cit.*, 389-390.

⁴⁸⁴ Повеќе за ова и, воопшто, за сложеното име, види во: Ergin, *op. cit.*, 385.

⁴⁸⁵ Повеќе за ова види под именки - сложени именки, во морфолошкиот дел на трудов.

се нарекуваат само по своето име или презиме. Примери: Sadet Kakel, Latife Lita, Hatice Reser и др.

Експламативна група (Ünlem grubu)

Оваа група се состои од еден извик и именска компонента, со тоа што во СТЈ извикот се наоѓа на почетокот на групата. Мухаррем Ергин вели дека тој извик треба да биде “вокативен извик” (seslenme edatı)⁴⁸⁶. Меѓутоа, во ТГОПР сретнавме примери и за други извици кои формираат група и во различни позиции.

Во ТГОПР ги забележавме следниве експламативни групи: á_miri kıızım (17/8), abe_né_yaptın sen (15/12), áh_kıızım (17/8), ána_be (15/2), Ёе, ne_çekmişik! (21/6), müjde áním (17/19), more_évladım (41/2), more_karı (8/2), péki_be óglum (15/4), úuu, áferim ánanın çóyüçesi (45/3), yók_be (7/29), и др.

Бројна група (Sayı grubu)

Оваа група се состои од именки на некој број со повеќе степени⁴⁸⁷, односно повеќецифрени броеви кои се пишуваат со букви. На почетокот на групата доаѓа најголемиот степен на бројот, а потоа се редат помалите. Значи на крај се наоѓаат единиците, потоа десетките, па стотките, итн.

Примери од материјалите собрани од теренот: doısan_beş (31/26), doısan_bir (31/24), on_beş (3/3), otuz_beş (18/1), yetmiş_dört (2/2), yirmi_beş (18/28), и др.

Сложен глагол (Birleşik fiil)

Сложен глагол е зборовна група составена од еден помошен глагол и една именка или една глаголска форма⁴⁸⁸. Помошниот глагол во СТЈ се наоѓа на крајот на групата, но во колоквијалниот говор во ТГОПР може да се забележат и други ситуации (како на пример, sürsün

⁴⁸⁶ Ergin, *op. cit.*, 390.

⁴⁸⁷ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, *op. cit.*, 29.

⁴⁸⁸ Ergin, *op. cit.*, 386.

sefa). Овие глаголи ги обработивме и во морфолошкиот дел на трудов, така да тука нема подолго да се задржиме.

- **именка + помошен глагол**⁴⁸⁹: abér[´]_verir (26/9), afedérsiniz (41/5), aşík[´]_o!ur (40/20), bóya koyáriz (2/9), déрман bú!unmaz (1/19), gúneş tutmasın (1/3), ilan[´]_edésin (6/5), kabul[´]_edérsen (17/7), karar gétirir (6/2), ku!ađına gélir (34/9), !afedérđi (16/2), nail[´]_ó!dilar (17/36), ó!di ka!aba!ık (18/7), rāt[´]_edémemiş (34/4), şíkayet edecíz (1/19), telef[´]_o!duđ (21/3), top[´]_o!ásınız (1/1), traş[´]_o!sun (34/2), ya!an söylesin (35/3), yemek pişirsin (36/6), yemek yérđik (33/14), и др.

- **глагол + помошен глагол:**

- **посибилитив (yeterlik)**: gezebilirmiş (31/35), o!abilir (10/21), и др.

- **хаститив (tezlik)**: kóverir (35/2), и др.

Абревијативни групи (Kısaltma grupları)

Зборовните групи кои се скратени од некоја друга група, се нарекуваат со општиот термин абревијативни групи. Лејља Карахан под абревијативни групи опфаќа неколку зборовни групи⁴⁹⁰, додека Мухаррем Ергин абревијативните групи ги дава посебно⁴⁹¹. Мислиме дека поделбата на Карахан е подобра и ја рефлектира реалната состојба на јазикот, бидејќи сите подолу дадени зборовни групи се скратени групи. Според ова сфаќање, абревијативните групи кои постојат во ТГОПР се следниве:

- Дативна група (Yaklaşma grubu)

Дативната група се формира со една именска компонента која ја има добиена падежната наставка за датив се поврзува со друга именска

⁴⁸⁹ Примери за сложени глаголи градени со именки од странско потекло и турски помошни глаголи во турскиот јазик од 19. век во: Sağır, Yrd. Doç. Dr. Mukim, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Anlayışı ve Kısas-ı Enbiyâ*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 293-294.

⁴⁹⁰ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 35-40.

⁴⁹¹ Ergin, op. cit., 396.

компонента која доаѓа после првата⁴⁹². Примери од ТГОПР: *sabaá_ķarşı* (24/3), *göle_ķarşı* (25/37), и др.

- Локативна група (*Bulunma grubu*)

Се формира со една именска компонента во локатив, после која доаѓа друга именска компонента, кои како група имаат единствена референца⁴⁹³. Оваа група во ТГОПР има ограничена употреба: *ayda_bir_kere* (17/24), *ayda_bir* (17/27), *senede_bir* (18/30), *haftada_bir* (28/4), и др.

- Аблативна група (*Uzaklaşma grubu*)

Аблативната група се формира со една именска компонента со падежна наставка за аблатив, после која доаѓа некоја друга именска компонента. Примери: *demirden yürek* (2/4), *odundan yáptırmış bir_ķiz* (9/17), *ıçından bi_o_şey* (15/10), *demirden bir_sandıķ* (17/14), и др.

- Инструментална група (*Vasita grubu*)

Оваа група, како и другите абревијативни групи, се состои од две компоненти. Првата е именска компонента и ја има добиено инструменталната падежна наставка, додека втората, која следи по првата, е, исто така, именска компонента⁴⁹⁴. Примери за инструментална група евидентирани во ТГОПР:

evlatlarıyle beraber öldürürüm (6/13);

Gider *gizlilikle bir_dáğın etéğinde*. (6/3);

Kelçeyle arkadaş olurlar (15/24)

parayle aldım *bir_çúval áltın* (35/20);

sabayle gelecím *çok_erken* (20/2);

sabayle gene gelésin (26/7);

sakalle adam (13/9);

sürer *ķurbağayle kúzinin üstüne* (27/5);

⁴⁹² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 37.

⁴⁹³ Ergin, op. cit., 394.

⁴⁹⁴ Мухаррем Ергин оваа група воопшто не ја третира, додека за Лејља Карахан види во: Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 39-40.

tezékle arı́ları kaçırırıldı́lar (14/5);
tútuşur arkardaşları́yle muábete (38/1); и др.

РЕЧЕНИЦА

Зборовните групи, според Веџихе Хатибоглу, се “незавршени (нецелосни) нарации” (*yargısız anlatımlar*)⁴⁹⁵, бидејќи не изразуваат една комплетна мисла.

Речениците се поголеми единици од зборовните групи, бидејќи овие последниве се дел од реченицата. Според тоа, реченица е збор или зборовна низа која изразува една комплетна мисла, чувство, состојба или настан⁴⁹⁶. Со други зборови кажано, секоја позитивна, негативна или прашална зборовна низа која изразува комплетна мисла е реченица⁴⁹⁷. Таа е најмала полнозначна единица која изразува мисла или суд⁴⁹⁸.

ТГОПР се под силно влијание на индоевропските или балканските јазици, а пред сè од доминантниот македонски јазик. Ова влијание е толку големо што е променета скоро целата структура на турската реченица⁴⁹⁹. Веќе може јасно да се види дека во речениците владее македонската реченица и дека тие се формирани според македонската логика. Влијанието на албанскиот е помалку, но не е занемарливо, посебно во Струга, каде Турците имаат поинтензивен контакт со овој јазик. Треба да се признае дека не може секогаш во синтаксата јасно да се одреди што е македонско, а што албанско влијание, бидејќи овие јазици и така се дел од балканскиот јазичен сојуз, односно имаат слично заедничко влијание.

⁴⁹⁵ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, op. cit., 5-95.

⁴⁹⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 40.

⁴⁹⁷ Göğüş, Beşir, *Türkçede Cümlesilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecige Bağlanma Şekilleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 89.

⁴⁹⁸ Dizdaroğlu, Hikmet, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976, s. 7.

⁴⁹⁹ За мегусебните синтаксички влијанија на балканските јазици, вклучувајќи го и турскиот јазик, како периферен балкански јазик, види во: Joseph, Brian D., *Processes of Spread for Syntactic Constructions in the Balkans*, Balkan Linguistics: Synchrony and Diachrony, University of Thessaloniki, 1996.

ЕЛЕМЕНТИ НА РЕЧЕНИЦАТА

За елементите на реченицата има голем број на објавени трудови. Меѓутоа, сеуште нема усогласеност меѓу лингвистите околу ова прашање и денес владее голема шареноликост во граматиките кои се бават со синтаксичките елементи⁵⁰⁰. Со оглед на фактот што овој труд не е некоја нова граматика, туку, напротив, има за цел да ја презентира на научната јавност фактичката состојба на морфосинтаксичките особини на ТГОПР, ќе се осврнеме само на неколку поважни работи околу оваа проблематиката.

Структурата на реченицата во СТЈ е СОГ (субјект-објект-глагол)⁵⁰¹. Меѓутоа, во ТГОПР оваа структура е целосно променета и, така, елементите може да се најдат во било која позиција. Иако ваквата состојба во СТЈ може да се сретне само во колоквијалниот говор, некои научници сериозно ги третираат овие варијации во редоследот на зборовите⁵⁰², а некои, дури, велат дека турскиот јазик покрај СОГ, има и слободен⁵⁰³ и флексивен редослед на зборовите⁵⁰⁴.

⁵⁰⁰ За еден преглед на проблемот околу различното третирање на елементите на реченицата, види во: Üstüner, Yard. Doç. Dr. Ahat, *Cümlelerin Ögeleri Konusundaki Karışıklıklar*, Türk Dili, Sayı 553 - Ocak 1998, Ankara, s. 18-30.

⁵⁰¹ Освен главните граматички трудови наброени досега, за структурата на турската реченица види во: Bozşahin, Cem, *Lexical Origins of Word Order and Word Order Flexibility*, TIWO Chapter draft v.1.2/4.12.2001. За морфосинтаксичко генерирање на турската реченица, види во: Karagol-Ayan, Burcu, *Morphosyntactic Generation of Turkish Surface Forms*, Proceedings of European Summer School on Logic, Language, and Information (ESSLI '99) Student Session, Utrecht, Netherlands, August 1999. За структурата на реченицата кај турските деца, види во: Batman-Ratyosyan, Natalie; Stromswold, Karin, *Morphosyntax is Easy, Discourse/Pragmatics is Hard*, BUCLD 26 (2), 2002, pp. 793-804. За едно истражување за структурата на реченицата во новинските записи, види во: Şenbaş, Yeşim, *Türkçede Sözcük Dizilişinin Gazete Metinlerdeki Görünümü Üzerine Bir Araştırma*, Kaynak: <http://www.humanity.ankara.edu.tr/senbas.pdf>. За типолошки пристап на структурата на реченицата во турскиот јазик, види во: Kılıçaslan, Yılmaz, *A Typological Approach to Sentence Structure in Turkish*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Haziran 2001, s. 5-12. За односот меѓу предикатот и субјектот во поезијата, види во: Kaya, Yard. Doç. Dr. Nesrin; Yüksel, Ar. Gör. H. Gülrû, *Kitabe-i Seng-i Mezar I, II, III Üzerine Bir İnceleme*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 164-169. За синтаксичките елементи субјект и објект, како и определеност, види во: Aygen-Tosun, Gulsat, *Specificity and Subject-Object Positions / Scope Interactions in Turkish*, Manuscript, Harvard University, 1999. За односот меѓу елементите на реченицата, види во: Bozkurt, Umut, *Türkçe ve Dilbilgisel Dizgeler Arasındaki Bağımlılıklar*, Yayınlanmamış çalışma, 2001.

⁵⁰² Temürcü, Ceyhan, *Word Order Variations in Turkish: Evidence From Binding and Scope*, MSc Thesis, Middle East Technical University, Ankara, November 2001.

⁵⁰³ Hoffman, Beryl, *The Computational Analysis of the Syntax and Interpretation of "Free" Word Order in Turkish*, PhD Dissertation, University of Pennsylvania, Institute for Research in Cognitive Science, June 1995.

Постојат и трудови кои ги третираат синтаксичките елементи во фразеологијата, односно во нив поговорките и фразите се третирани како реченици и анализирани се од тој аспект⁵⁰⁵.

Според Веџихе Хатибоглу, елементите на реченицата, според важноста, се делат на три:

1. прирок (yüklem);
2. подмет (özne);
3. додаток (tümleç), во кој влегуваат: определен и неопределен предмет; директен и индиректен додаток.

Исто така Хатибоглу, вон глаголот сите други пет видови на зборови (придавка, прилог, сврзник, партикула и извик) ги именува како “помошни елементи”⁵⁰⁶.

Нешто слично, т.е. во нијанса различно сфаќање има и Хикмет Диздароглу, според кој подметот и прирокот се главните, а додатоците (предмет, индиректен додаток, прилошки додаток, партикулен додаток) се помошните елементи на реченицата⁵⁰⁷.

Мухаррем Ергин елементите на реченицата не ги дели на главни и помошни. Според него, овие елементи се⁵⁰⁸:

1. прирок (fiil);
2. подмет (fail);
3. предмет (nesne);
4. додаток за место (yer tamlayıcısı);
5. прилог (zarf).

Лејља Карахан има ист став како и Мухаррем Ергин. И таа не ги дели елементите на реченицата на главни и помошни⁵⁰⁹.

Значи, елементите на реченицата кои ќе бидат подолу обработени се:

1. прирок (предикат);

⁵⁰⁴ Ketrez, F. Nihan, *Distributional Properties of Nouns and Verbs in Turkish Child-directed Speech*, University of South Carolina Working Papers in Linguistics, 2003, pp.123-124.

⁵⁰⁵ На пример: Özmen, Doç. Dr. Mehmet, *Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri*, Türk Dili, Sayı 585 - Eylül 2000, Ankara, s. 280-293.

⁵⁰⁶ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, op. cit., 100.

⁵⁰⁷ Dizdaroğlu, Hikmet, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976, s. 15-163.

⁵⁰⁸ Ergin, op. cit., 398-401.

⁵⁰⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 42-58.

2. подмет (субјект);
3. предмет (објект);
4. додаток за место;
5. прилошки додаток;

ПРИРОК (ПРЕДИКАТ)

Прирокот е финитната компонента во реченицата која изразува конкретна мисла⁵¹⁰. Тој е примарна компонента и носител на реченицата⁵¹¹. Тие може да бидат од една или повеќе лексеми⁵¹².

Разликуваме два вида на прирок:

- **Прирок од именско потекло**⁵¹³ - Кога во морфолошкиот дел на трудот ги објаснувавме функциите на копулативниот глагол, рековме дека една од нив е да врши предикација. Значи, со копулативниот глагол сите зборови од именско потекло може да станат предикати во реченицата. Декларативната копула /-DİR/ може и да се изостави.

Примери од ТГОПР:

Bénim iki_çárdáşım ne_**vár**, b́iri *Dánska'da*, b́iri *ítalíya'da*. (18/28);

Bú_köyün ádi **Ve'ğóşti'dir**. (15/1);

Éşek gítmiş évine, a_Óca **yok**_méydanda. (22/6);

ódur Souk_Su'ya gidérken (25/36);

órda **ódur** Sazlık_Mállesi (25/36);

Súnnetin ádeti **un** uç_kaşık. (21/18);

Zengin kaynatam, çok_**zengin**. (21/8); и др.

⁵¹⁰ Ibid., 42.

⁵¹¹ Повеќе за проблематиката на предикатот, види во: 1. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem*, Türk Dili, Sayı 582 - Haziran 2000, Ankara, s. 489-497; 2. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Gel- ve Git- Fillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 73-78; 3. Kural, Murat, *Verb Incorporation and Elementary Predicates*, PhD Dissertation, University of California, Los Angeles, 1996. За предикацијата во турскиот јазик, види во: Schroeder, Christoph, *Prädikation im Türkischen*, 2. Bremer Linguistik-Workshops, 09. 02. 2000, pp. 73-90.

⁵¹² За дволексемни предикати, види во: Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanlarında İki Sözcüklü Yüklem*, Türk Dili, Sayı 554 - Şubat 1998, Ankara, s. 140-146.

⁵¹³ За еден краток преглед на неколку предикати од именско потекло, види во: Gül, Arş. Gör. Münteha, *Türkçede Lâzım, Gerek, Şart Kelimeleri ile Yapılan İsimden Yüklem*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 469-472.

- **Прирок од глаголско потекло** - Секој глагол, без разлика дали е од именско потекло кој после се вербализирал или од глаголско потекло, може да стане прирок во реченицата, ако преку него е изразена финитна мисла. Примери од ТГОПР:

Áma én_güzel vaqtımızı o_zámanda **geçirdik** (36/16);

Bén_oni **dóra**, **serp** sütlen onları, **serp** yále, **köksun** misk. (21/11);

Bír_gün dövlət **ister** traş_olsun, çünkü_saçları çok_**büyümiş**. (34/2);

Biz **ilgileniriz** vermeyün. (41/4);

Düzmiş bir_mása. (39/9);

Em_bábam başladı tarlaya búday **éksin**. (35/22);

Éve **gelir** boş_elle. (35/4);

Gelir bir_ayi. (37/1);

Gelirdi Strüga'dan insanlar, Résne'den. (33/15);

O_furunci **kalkar yakar** furununi, **pişirir** simitleri. (20/2);

Otururlar, **doyamazlar** evlerine. (18/30);

Sen kuşluğuni_**ye** em_íç **sıkılma**. (23/4);

Sérçeçe **agla_agla**, **agla_agla**, **düşer** súa **boğulur**, neyçin_**acirdi** odunçelerini. (20/8);

Sıkılmışım. (23/3);

Tetiklenirdi maksımlar, **düşerdiler**. (1/2);

Yakalarlar Kelçey, **sokarlar** bi_çúva!a, em_**alırlar**, **getirirler**,_şindi, göle **atsınlar** Óri'ya. (15/14); и др.

ПОДМЕТ (СУБЈЕКТ)

Компонентата која во реченицата го покажува извршителот или носителот на дејството, се нарекува подмет⁵¹⁴. Хатибоглу подметите ги дели на голем број⁵¹⁵, но во нашиов случај мислевме дека нема потреба од тоа, бидејќи и другите лингвисти не ги делат веќе подметите на тој начин. Во ТГОПР подметите немаат статична позиција како во СТЈ, туку може да одат напред назад во реченицата:

⁵¹⁴ За проблематиката на субјектот, погледнете ги и овие две статии: 1. Tariktaroğlu, Yard. Doç. Dr. Abdurrahman, *Türkçede Özne Sorunu*, Türk Dili, Sayı 536 - Ağustos 1996, Ankara, s. 192-194; 2. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem*, Türk Dili, Sayı 582 - Haziran 2000, Ankara, s. 489-497.

⁵¹⁵ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, op. cit., 110-124.

Beharlarlen i kardik o kırmızı yumurtacey... (*Biz*) (1/1);
 K apadik burda nasiplarini bu kızların. (*Biz*) (1/13);
Ben üç defa aç yolumi dedim, geçeym. (46/8);
Benim çöyçem getirmiş yumurta. (45/1);
Bu Alçeler soi, bunlar idi çok kalabalık kardaşlar. (36/8);
 Bir gün *bunların babaları* köverir en büyük oğluni ügütsün buday
 dermende. (35/1-2);
 Sonunda *em devlet em de berber* anlar ki dünyada iç bir şey
 gizlenmezmiş. (34/14);
 O çukürçey güzel kapamış em evine dönmiş *berber*. (34/6);
Bu ortancı gelin da başlar çok saygi yapsın kaynatasına. (32/6)
 Em tamam orda bulunurlar *em da yaşli erkekler, em da yaşli kızlar*.
 (25/32-33);
 Ama Tumba'ya *erkes* gitmez. (25/27);
 Arabalarlen *kocaları, komşıları, şeyleri, da yakın nédırler*, ya yayan,
 alırdılar em gelirdiler öreye. (25/19);
 Ama, demiş, çıkaraym biraz kunduralar, balaym çarıklar, sade... (*O*)
 (24/5);
 Bir kere *Nasradin Oca* öduna gider. (22/1);
Benim iki kardaşım ne var, biri Dänska'da, *biri* İtaliya'da. (18/28);
 Toplanırdi *gençler*. (18/18)
Çok kardaş toplandı, *çok evlat* toplandı. (18/6);
Kızı oturur, pencereden bakar. (17/16);
Biz ikimiz otururuz. (17/12); и др.

ПРЕДМЕТ (ОБЈЕКТ)

Предметот е елемент на реченицата кој го трпи дејството што го покажува прирокот, а реализиран од страна на подметот. Се среќава само во речениците формирани со преоден глагол како прирок. Хикмет Диздароглу предметот го именува и како “директен додаток” (*düz tümleç*)⁵¹⁶, додека Веџихе Хатибоглу вели дека директните додатоци

⁵¹⁶ Dizdaroğlu, Hikmet, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976, s. 77.

кои се користат со помошните глаголи во никој случај не може да бидат определен предмет⁵¹⁷.

Во зависност од определеноста на предметот, разликуваме определен и неопределен предмет⁵¹⁸.

- **Определен предмет** - Предметот, како синтаксички елемент, кој во реченицата формирана со преоден глагол како прирок ја добива падежната наставка за определеност, односно акузатив, е определен предмет. Определен предмет може да биде збор или зборовна група од именско потекло. Примери од ТГОПР:

ben *óni* a^la^ca^k ^lardan ^de^l ^ıyim (17/13);

B^ozmiş *yásini*, beyaz ^ı ^begir^lerle ^gelir. (17/27);

Bu ^ı ^kız işıdır *bu ^ı ^lafi* em aşığ ^o ^lur. (17/4);

B^un^ı a^lırlar, g^ut^ur^urlar ^çak ^ı ^kapısın^a ^ka. (46/11);

E ^yakı ^ı ^rdi *riski*, *kısmeti kızların* a^çı ^ı ^sın, *bekarların*, *şeylerin*. (33/2);

Em ^a ^lırız *maksimi*. (33/8);

Gid^erdim *tutuni* ge^çirirdim, top^lardım. (18/22);

^ı ^kapardılar *filcani* em ^derirdiler ^sonadan kim nişanlanır, kim nişanlanmaz. (18/19);

M^ezardan ^çıkardı birisi *elini* a^lva yaparken. (19/6);

M^umlle gösterdi ^boyle *yuzuni*. (13/10);

Sen yaptın *bun?* (46/7);

S^u ^ı ^gibi y^ur^us^un *hayatları*. (2/11); и др.

- **Неопределен предмет** - Предметот кој во една реченица формирана со преоден глагол како прирок, се наоѓа во номинатив, односно не ја добива падежната наставка за акузатив, е неопределен предмет. Малку поразлично сфаќање од овој стандард има Мухаррем Ергин, кој вели дека и неопределениот предмет се наоѓа во акузатив, само што тука овој акузатив е “без наставка”⁵¹⁹. Неопределен предмет

⁵¹⁷ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, op. cit., 130.

⁵¹⁸ За една интересна студија за определениот и неопределениот предмет, види во: Kural, Murat, *Properties of Scrambling in Turkish*, Manuscript, Department of Linguistics, University of California, Los Angeles, 1992, pp. 1-96.

⁵¹⁹ Ergin, op. cit., 400.

може да бидат зборови или зборовни групи од именско потекло.

Примери за неопределен предмет од ТГОПР:

Bir kütük bu!miş órda. (15/9);

Búyurun ben síze *sófra* gétirdim. (33/11);

Çok dâ güzel kóinlar getirecéydım. (15/22);

Dügünlerde *bóya* koyarız. (2/9);

Géne pérşembe *bóya* gelirdi. (41/9);

Gütürürler *nışan bişey*. (44/6);

Sóna *kına gece* yaparız. (2/9);

Tütünler ekérdik, *páket, kálip* yapárdık. (18/23);

yapárdılar *pídeler, yémekler, tencérelér, grálar, o péngirler, o áyvanlar* (18/1); и др.

ДОДАТОК ЗА МЕСТО

Додатокот за место е збор од именско потекло или зборовна група која го покажува местото или насоката на дејството изразено преку прирокот во реченицата⁵²⁰. Во постарата литература, додатокот за место е претставен како “индиректен додаток” (*dolaylı tümleç*)⁵²¹.

Додатокот за место во реченицата ги добива наставките за **ДАТИВ (/ -A/)**, **ЛОКАТИВ (/ -DA/)** и **АБЛАТИВ (/ -DAn/)**. Секако, сите зборови кои ги добиваат тие наставки по автоматизам не се додаток за место, бидејќи може да бидат дел од некоја друга група, туку тоа се само оние кои се директно поврзани со прирокот⁵²². Примери од ТГОПР:

Álır o kúziy *o adamın üstüne*... (27/6);

Bir günü adamlar *ba!kanda, dađlarda*, koyun!arle ót!ar!ar, otúrur!ar.

(27/1);

Búni a!acásın gütüresın *çak évinde*. (46/10);

⁵²⁰ *Türk Dili ve Kompozisyon*, Editör: Erdoğan Boz, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2003, s. 156.

⁵²¹ За повеќе детали околу ова, како и понатамошната класификација, види во: Hatibođlu, *Türkçenin Sözdizimi*, op. cit., 136-139; како и во: Dizdarođlu, Hikmet, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976, s. 95-103.

⁵²² Околу проблематиката на врската меѓу глаголот и додатокот, вреди да се погледне и следнава статија: Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Fiiil - Tamlayıcı İlişkisi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 209-213.

Em_başladım ayıraym *bir_dane bir_çúvała, bir_danesini başka_çúvała.*
(35/18);

Em_o_yóngadan yaptım bir_béşik babama. (35/12);

Évelden Ramázan'da, yázda, ó_қadar, demek, ne_var_idi áteş sú_için.
(21/1);

Gíder polis!arle, gelir *bir_ba!kan_eteginde.* (46/6);

Misafirler gelirди üç_gün *pirvíçeye.* (28/7);

*Obir_tarıklardan*_da var, ama_Bektaşı çok *Arnaútluk'ta.* (31/30-31);

Tembí_etmiş *izmetçilerinden én_çirkin bir_izmetçiye* getirsin su. (17/30);

и др.

ПРИЛОШКИ ДОДАТОК

Прилошките додатоци, всушност, се прилози во реченицата. Затоа Лејља Карахан и во синтаксата ги нарекува, едноставно, само како “прилози” (zarflar)⁵²³. Тоа се додатоци на реченицата кои изразуваат време, место, начин, количество и степен. Карахан тука е покомплетна во споредба со другите извори и додава уште и насоката, инструментал и услов⁵²⁴.

Примери за прилошки додатоци од материјалите собрани од теренот, а кои се однесуваат на ТГОПР:

Bir_gün gizli bir_éve girir, alır bir_baқраç. (26/1);

Bir_vakit, açan_ímiş partizanlar, köylérces, yóg_idi *ó_zaman* polí t^siya, em_er_bir_köyde *bütün_gece* ikişer_kişi koyardı!ar köyde *sıráyle,* em_köi beklérdiler. (24/1);

Birkaç_gün sóna bu_ádam çarır én_küçük gelinini em óna_da der aynısını, ém_ki bu_söylediklerini iç_kímseye söylemesin (32/7);

Eski_zamanda gidermişler ba!kan!arda *қoin!arlen.* (19/1);

Girdikten_sora, siz düncesiniz *geri.* (46/11);

Ó_da çevirir, dünderir *ateş_kenari.* (38/3);

Ó_da kanarse, ó_vakit olur. (44/5);

Ó_da *tám_çikar.* (26/13);

Sonunda baş!ar!ar éppisi arasin!ar potay. (32/11);

⁵²³ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 55-58.

⁵²⁴ Ibid., 55.

Yarındasi gelir saip!ari. (25/2); и др.

ВОНРЕЧЕНИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ

Покрај елаборираните елементи на реченицата, постојат и други кои не може да се сврстат во ниту една од нив и самите не формираат некоја зборовна група. Тоа се сврзниците и извиците, како и групи на извици. Овие елементи немаат никаква врска со прирокот на реченицата и според тоа се третираат како вонреченични елементи⁵²⁵. Тие не учествуваат во формирањето на реченицата и на индиректен начин имаат помошно влијание на значењето на реченицата⁵²⁶.

Во колоквијалниот говор, вонреченичните елементи многу често се употребуваат. И во ТГОПР може да се сретнат голем број на примери:

A_bole _étler ér _afta a!ınırdı. (28/9);

Akşamdан kарardı!ar iki_kişçenin, *dé!ım*, saçını órda kilitle, gül_a!ti.

(1/12);

Áma açan_kırı!ır póta, taş!ar sıçrar eppísının üstüne. (32/14);

Ás!ında ev_sáibi Stánbo!un baş_áydudi ímiş. (26/3);

Bak, şındieka hiç_bır_yerde konuşulmámiştir_bu Óri'da ne_dení!ır.

(31/35);

Em, *işte* hazır_ó!ur!ar, gíderler. (39/21);

Évelden Ramázan'da, yázda, ó_kadar, *demek*, ne_vár_idi áteş sú_için.

(21/1);

İsırırım *ya*. (45/7);

*İşte*_bır_gün bın!ar bu!uşmiş!ar bir_dükan_ününde. (26/4);

K_ála'da ká!ır!ar, *dé!ım*, kuş!uğaka. (25/27);

Ón!ar_*gene* koyar o_sepetçesine bi_şeyçeler_işte. (1/6);

Sarı_Sa!lık *zaten* Müslümán!ıgi yáyar. (31/11);

tab!ı, gelin çekilir sóna (43/11);

*Ya*_durur!ar Sveti_Naum'da búrda, onun_mezárında. (31/13); и др.

⁵²⁵ *Türk Dili ve Kompozisyon, op. cit., 157.*

⁵²⁶ *Karahan, Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri), op. cit., 58.*

ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ

Видовите реченици во литературата се различно третирани и именувани, односно и тука владее една голема шареноликост. Ние се определивме да ги делиме речениците според Лејља Карахан, која денес во најголем број на универзитети ширум Турција се цитира и смета како стандард во современата турска синтакса.

Така, речениците ќе ги поделиме **според составот, видот на прирокот, местото на прирокот во реченицата и според значењето.**

1. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД СОСТАВОТ

Според составот⁵²⁷, речениците ќе ги поделиме на:

1. прости;
2. сложени;
3. релациони;
4. независни (приредени); и
5. скратени реченици.

Во литературата обично се третираат само првите четири, додека скратените реченици скоро и да не се обработени. Бидејќи обработуваме говори, мислевме дека скратените групи се важни за народното искажување, па се решивме и нив да ги третираме тука, на крајот.

Прости реченици (Basit cümleler)

Речениците кои во својата структура имаат само еден прирок од именско или глаголско потекло, без разлика колку се долги, се прости реченици. Вообичаено е речениците во СТЈ да бидат прости⁵²⁸.

Примери од ТГОПР:

Böle o!mîştır bu_mésele. (46/12);

Cévar vérmez. (46/10);

⁵²⁷ За помошна литература во однос на проблематиката на поделбата на речениците според состав, види: 1. Karahan, Prof. Dr. Leylâ, *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 16-23; 2. Üstüner, Yard. Doç. Dr. Ahat, *Boğaç Han Hikâyesinde Cümlelerin Yapısı*, Türk Dili, Sayı 576 - Aralık 1999, Ankara, s. 1077-1085; 3. Sağır, Yrd. Doç. Dr. Mukim, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Anlayışı ve Kısas-ı Enbiyâ*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 295.

⁵²⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 59.

Em_böle bérberın íçi rátlar. (34/6);
 Génçler çok toplanırdı ér_gece, evden_eve. (18/20);
 İstérım düğününü göréym. (40/28);
 Kıızgınlığından içinden bi_o_şey gélır. (15/10);
 Onun_için o_kápiya sa!lıilen cümaya gütürürüz plaçkasını. (33/6);
 Pitulít^sa!lar, présnet^sler yapardıq. (28/7);
 Sónradan ák!ına gélır bir_şey. (40/16);
 Sú_gibi yürüsün hayatları... (2/11); и др.

Сложени реченици (Birleşik cümleler)

Тоа се реченици кои, едноставно кажано, имаат повеќе од еден прирок во својата структура. Во овој случај, постои една главна и една или повеќе споредни реченици⁵²⁹, кои ја дополнуваат смислата на главната реченица. Главната реченица секогаш се наоѓа на крај, но во ТГОПР и ова правило не секогаш се спроведува. Сложените реченици се еден од поголемите проблеми во турската синтакса, бидејќи сеуште постојат дијаметрално спротивставени сфаќања⁵³⁰. Сложените реченици може да бидат од два типа:

1. условно-сложени; и
2. интервално-сложени реченици.

⁵²⁹ За една извонредна студија за споредните реченици, види во: Göğüş, Beşir, *Türkçede Cümlelerin Kuruluşu ve Temel Cümlecilere Bağlanma Şekilleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 89-142.

⁵³⁰ За да се види сериозноста на проблемот, освен до сега цитираните граматички, за дополнителна литература види и спореди: 1. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 19-23; 2. Apaydın, Muhammet, *Yeni Bir Terim Önerisi: "Birlikte Cümle"*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 252-255; 3. Savran, Yard. Doç. Dr. Hülya, *Birleşik Cümle Üzerine*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 325-330; 4. Özudoğru, Şaban, *Türkçeyi Böyle Mi Öğretelim?*, Türk Dili, Sayı 589 - Ocak 2001, Ankara, s. 59-65; 5. Özudoğru, Şaban, *Orta Öğretimde Türk Dili Öğretiminin Güncel Meseleleri*, Türk Dili, Sayı 599 - Kasım 2001, Ankara, s. 623-631; 6. Mehmedoğlu, Prof. Dr. Alaeddin, *Bağımlı Birleşik Cümle Üzerine*, Türk Dili, Sayı 567 - Mart 1999, Ankara, s. 222-229; 7. Kabak, Baris, *Suspended Affixation in Verbal Coordinate Constructions in Turkish*, Manuscript, University of Delaware, 2001; 8. Aygen, Gülşat, *Epistemic Modality/Mood as Finiteness and Clausal Dependency Marked with Subject Case and Agreement*, Harvard University, On-line Papers: Generative Syntax, Working papers, 13-Nov-2002.

- Условно-сложени реченици (Şartlı birleşik cümleler)

Сложените реченици во кои една или повеќе условни реченици ја надополнува главната, се нарекуваат условно-сложени реченици. Условната реченица не е финитна и затоа не може самостојно да опстои. Условната реченица се поврзува со предикатот на главната реченица најчесто со прилошка функција. Во ТГОПР, како и во СТЈ, најчесто условната реченица се наоѓа пред главната реченица.

Во долниве примери од ТГОПР, со црни и коси букви се дадени условните реченици:

Ánam oġsáydi tam ána, béni bu deréseye getirmézdi. (45/7);

Ó da kanárese, ó vakít óġur. (44/5);

Egér ki begenmíşise ánasi, şeí, yáparlar ánlaşma.

Egér ki begenmíş ise ánasi, şeí, yáparlar ánlaşma. (44/3):

Eger duyársen ki söylemíşin kímseye, seni astırırım. (34/3);

İnanmáseniz áçın çúvaġi. (26/12);

Samán gibi sárarsa, çubúk gibi kúrusa, múm gibi érisa, ben óni aġacakġardan deliyim. (17/35); и др.

- Интервално-сложени реченици (İç içe birleşik cümleler)

Овие сложени реченици во својата структура имаат и една друга помошна реченица, која по својата функција се разликува од главната, бидејќи како цитат, фрагмент, интервал, заграда се вметнуваат во реченицата. Тие се интервални реченици⁵³¹ и во ТГОПР може да се најдат во секоја позиција.

Во примерите од ТГОПР, интервалните реченици се обележани со црни и коси букви:

Báġ, demiş, *hep béni ne yápti yápti*, o *ikinci vezir yápti bóle*, *ki seni aġaím*. (39/22);

Bén, der, *inkár etmez*. (46/7);

Ben üç defa *aç yóġumi* dedim, *geçeym*. (46/8);

⁵³¹ Морам да нагласам дека имав проблеми со наоѓање на адекватен термин за овие реченици. Во оптек ми беа термините како “парентетски”, “заградни” и “интервални” сложени реченици. Не најдов конкретен термин и помош ниту во странската литература, иако прелистав преку педесет такви единици. Сите тие нудеа различни називи. Се определив за терминот “интервално-сложени реченици”.

*Bíz*_da, der, *yapálim bí_şey sarálim ónları*. (15/3);
Bu kıymetsiz_para, démiş. (39/14);
 "Bú_su nası_ne_gíder, fenalık_ları_da gútürsün", dérdiler em_atardılar.
 (25/9-10);
 "Éee", deyecekler, "at_sürçti, at_sürçti." (39/25);
Em_giririm, der, *dizlerle, emeklemekle gittim camices*. (24/5-6);
Yok, _der, *veremem üküzi*. (20/6); и др.

Релациони реченици (Bağlı cümleler)

Речениците кои се во релација една со друга со помош на сврзници, се нарекуваат релациони реченици⁵³². Карахан нив ги дели на два типа, односно **релациони реченици формирани со сврзникот “ki”** и **со сите други сврзници**.

- Релациони реченици формирани со сврзникот “ki”

Овие се две независни реченици кои се поврзуваат со сврзникот “ki”. Бидејќи овој сврзник се нарекува и како “релативна замена”, во литературата се среќава и терминот “релативни реченици”⁵³³ или “*ki* реченици”⁵³⁴.

Во продолжение ќе наведеме неколку примери од ТГОПР за да ги илустрираме овие реченици:

Biz_anlatmáyz ki_em_bíz yapárdık. (10/23);
Biz lazím_idi da_bir_kiļométar kaçálim dá_üte ki_nerde_Ġarvánkamen,
nerde_Spás'ta enélim. (3/8);
Búni atársın kímseye, ki_çıkısın dá_peşin. (1/13);
Dükanci déverir_ki_bu_ádamlar árarlar óndan para_larını. (26/10);
E,_verdi áber çiçekleri_ki_gélir kardaşı. (17/32):

⁵³² Следниов наслов дава еден интересен поглед на овие реченици: Gece, Yard. Doç. Dr. K. Mehmet, *Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle*, Türk Dili, Sayı 562 - Ekim 1998, Ankara, s. 332-339.

⁵³³ Demiral, Şükrü Barış, *Semantic Plausibility and Category Effects on Unbounded Dependency Processing in Turkish Relative Clauses*, MSc Thesis, Middle East Technical University, Ankara, September 2001.

⁵³⁴ Schroeder, Christoph, *On the Structure of the Spoken Turkish*, Essener Linguistische Skripte - elektronisch, Jahrgang 2, Heft 1, 2002, Seite 73-90.

Em túaf deldir ki ondán sona ó yıl içerisinde tamám búnların araalarında evlilik olur. (25/33);
Sónunda em dövlet em de berber anlar ki dünyada iç bir şey gizlenmezmiş. (34/14);
Tauklarımızı beslerdik, ki yapsın yumurta. (28/6); и др.

- Релациони реченици формирани со другите сврзници

Овие се релациони реченици слични на претходните, но се добиени со други сврзници. Значи, и овие се најмалку две независни реченици, кои се поврзани со некој сврзник⁵³⁵.

Примери собрани од теренот:

Afedersiniz, ama vaktimiz yok kız hazırlamaya. (41/5);
A! bu çuva! paraları em yaşa ömür baygi. (26/15);
Anasi saba erkenden gider güveyini kaldırsın, ama görür nası! kuzular gibi uyurlar, birbirlerine sarılmıştırlar, kıyamaz uyandırın em karar verir gendi çöcüğünü göndersin dağa. (40/30);
Ararken tualeti, bulur insan başları kesik, em dünür geri. (39/11);
Ben da biraz izalandım onlarla, ama girdiler işe. (2/15);
Biraz balık kokusu kokardı su, ama çok lezetli idi. (42/6);
Bu fuğaranın gene çok evlatları var imiş em onun için buna razı olmış. (40/7);
Çıkarırlar birer o şeyçe em derler... (1/16);
Doldurur tenekelerini bal em yükledir begirine em kaçar. (14/6);
Düşer em serilir. (22/5);
Kız mektübi kapar em gene aynı yere koyar. (40/24);
Kız sabayle açan kalıkar, çıkar baceye em görür bu çöyçey uyurken em bir kerekten aşık olur ona. (40/20);
Meyaneci buni ikar, arıdır em çok güzel bir çöyçe olur. (40/12);
Şimdi bu yokardan atar bir ari, ama aşaya düşer ep altın. (6/14);
Var idi susurkaları, var idi öküzleri, ama anam sattı onları. (18/11); и др.

⁵³⁵ За значењето на сврзниците во формирањето на текстот, види во: Aktaş, Yrd. Doç. Dr. Tahsin, *Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 53-64.

Независни (приредени) реченици (Sıralı cümleler)

Во оваа група на реченици спаѓаат независните реченици кои доаѓаат една позади друга во една иста реченица, која ги поврзува во една семантичка целина. Сите тие може да имаат различна структура и семантика и се поврзани меѓу себе со запирка или со точка запирка. Тука се работи за паратакса. Поради семантичката целина на реченицата, може да имаат заеднички синтаксички компоненти, како и заедничка глаголска парадигма и наставки за лице⁵³⁶.

Áva gíder, dólaşır útee bériye, düner taríasına. (46/1);

Çok paık idi su, çok güzel idi. (42/6);

Gélirler, gíderler, yóllar áçık. (18/32);

Géndisi yeniden bir méktüp yazar, sanki babasi yazmış búnlara. (40/22);

Gíder polislerle, gelir bir balıkan eteğinde. (46/6);

Gúzeldır, benim için hep güzeldır. (2/14);

İstemedim öldürüm, safi yaraladım. (46/9);

Kapısını açar bu, o girir içeri, onlar kaçarlara geri. (46/12);

Karıştırdım, karıştırdım. (21/15);

Ö vakit olé idi, dá çok iş var idi. (28/8);

Şimdi ararlar güneşi, biz ó vakit beklérdik güneşten. (1/3);

Şimdi bir afa tutmazlar, üç gün yaparlar. (2/11);

Şimdi, buni káparlar orda gül altında, brágarlar bütün gece póte orda dúrur. (43/13); и др.

Скратени реченици (Eksiltili cümleler)

Скратените реченици самостојно не ја изразуваат комплетната мисла. Тие според семантиката се поврзани за претходната или претходните реченици, или, пак, го изоставуваат делот кој им е општо познат на сите⁵³⁷.

Скратените реченици може да бидат **без** или **со прирок**.

⁵³⁶ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 65.

⁵³⁷ Овие реченици во англосаксонското јазично подрачје се наречени “некомплетни реченици”. Види повеќе во: Ido, Shinji, *Towards an Alternative Description of Incomplete Sentences in Agglutinative Languages*, PhD Thesis, University of Sydney, 2001.

- Скратени реченици без прирок (Yüklemsiz kesik cümleler)

Кај овие реченици е испуштен прирокот. Во следниве примери од ТГОПР, изоставениот прирок е даден во загради:

- (*Bilirsin*) Köy_yo|çéleri náslıdır... (46/3);
 Genç_ızlar, genç_çöcükler. (*éppisi ordadır!ar*) (44/1);
 Érkekler yok. (*yapmaz*) (25/24);
 Fılan kışının. (*dir*) (43/18);
 Sándıkta? (*ne gütürürler*) (42/9);
 (*Nedir şart?*) İki_düşek, iki_yórgan, dör_dane güzel_çarşaf!ar... (42/8);
 Çok_isla. (*dir.*) (39/19);
 (*Yayar*) Órtodoqs dínini bün!arın. (31/5);
 (*Kím_yakti?*) Gendí_gendım. (27/7);
 Úç_kerek. (*"nasipu" çarır*) (25/32);
 T^sar_Sámoil Kálası nerde_nedir. (*oraya gidilirdi*) (25/25);
 Ori_Kálası. (*derler o kalaya*) (25/26);
 Souk_Su'da tamámen églence. (*yapılırdi*) (25/16);
 Pastırma!ar, táuqlar, pátka!ar... (*var_idi. Zengin kaynatam.*) (21/8);
 Mísafir, mísafir, mísafir... (*çok var_idi*) (21/2);
 Ka!aba!ık. (*idik*) (21/5);
 Yirmi_bés_sene ével. (*gurbetçilik başlamıştır*) (18/28);
 Çok, çok, ésapsız. (*var_idi babamda*) (18/2);
 Alım istedım, áma karábiber içinde. (*var*) (7/11);
 Yermi_yedisinde, kirez_ayının. (*dogmuşım*) (2/2); и др.

- Скратени реченици со прирок (Yüklemlı kesik cümleler)

Овие реченици, пак, имаат прирок, но, сепак, им недостасуваат некои компоненти за да мислата биде заокружена во текстот, а тие се содржани во претходните реченици или се работи за општопознати факти. Примери од ТГОПР:

- (*Nedir ismin?*) Deyémem. (27/4);
 Zap!amış!ar. (*kuziy şışe*) (27/3);
 Sıkı!mışıım. (*onun için yemem kuşluk*) (23/3);

Eşek gíder bir_yeré_ğadar, áğırlık, şey_yapar. (*ağırlıktan (yere yayılır)*) (22/4); и др.

2. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД ВИДОТ НА ПРИРОКОТ

Прирокот, како што видовме погоре кога зборувавме за него, може да биде од именско или глаголско потекло.

Некои автори во оваа класа речениците ги делат на три⁵³⁸:

1. **егзистенцијални**, кои се формираат со “var” (има) и “yok” (нема);
2. **атрибутивни**, кои се формираат со именски прирок; и
3. **предикативни реченици**, кои се формираат со глаголски прирок.

Меѓутоа, со оглед на фактот што “var” и “yok” се зборови од именско потекло, општо е прифатено мислењето дека тие треба да се класифицираат меѓу именските реченици. Според тоа, во зависност од прирокот, како главен носител на мислата на реченицата, речениците ќе ги поделиме на **именски** и **глаголски реченици**.

Именски реченици

Именските реченици имаат збор или зборовна група од именско потекло како прирок. За да се однесуваат како прирок, именските зборови се предикализираат со копулативниот глагол “i-“. Тука, рековме, спаѓаат и оние реченици формирани со “var” и “yok”⁵³⁹.

Примери за именски реченици од ТГОПР:

Bú_köyün ádi *Veğoşti'dir*. (15/1);

Búdur ikinci_gün. (25/27);

Dóvletin eşek_kuláklari *var*. (34/8);

Er_mánının, gendi bir_mánasi *var*. (43/21);

⁵³⁸ Hakkani, Dilek Zeynep; Tür, Gökhan; Mitamura, Teruko; Nyberg, Eric H. 3rd; Oflazer, Kemal, *Issues in Generating Turkish from Interlingua*, Carnegie Mellon University, Center for Machine Translation, September 1997, p. 8-9.

⁵³⁹ Повеќе за зборовите “var” и “yok”, како и нивните еквиваленти и нивната употреба, види во: 1. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Var ve Yok Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 312-323; 2. Cin, Ali, *Hayır Kelimesi ve Türkçede Kullanışı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 39-49; 3. Broschart, Jürgen; Dawuda, Carmen, *Beyond Nouns and Verbs: Typological Studies in Lexical Categorisation*, Working Papers: Theorie des Lexikons, January 2000, pp. 66-76.

Érkekler *yok*. (43/23);
Köy_yo|çeleri *nasıldır*... (46/3);
Souk_Su'da tamamen *eglençe*. (25/16);
Taze_et *başkadır*. (28/10);
Vaktimiz *yoktur*. (41/5); и др.

Глаголски реченици

Глаголските реченици, како предикат на реченицата имаат некој финитен глагол или, пак, финитен сложен глагол без именски дел, т.е. сложени глаголи формирани само со глаголи. Тие изразуваат разни дејства, па според тоа, глаголските реченици почесто се користат во споредба со именските⁵⁴⁰.

Во СТЈ прирокот се наоѓа на крајот на реченицата, но во ТГОПР, под влијание на околните индоевропски јазици, прирокот може да дојде во сите три позиции, т.е. **иницијална, медијална и финална позиција**. Подолу се дадени примери од ТГОПР за сите три позиции.

- Глагол во иницијална позиција:

Asarlar oni, astalık|lar tutmasın. (43/4);
Beklerdik çok. (42/9);
Bilir, gendi idi bu. (24/9);
Bulmuş bir_mumçe. (24/6);
Tutarım ısıcak_suda kaşıçey. (21/13);
Yapardık bir_şmara. (21/7); и др.

- Глагол во медијална позиција:

Böle *olmiştir* bu_mésele. (46/12);
Biraz balık_kokusi *kokardı*_su... (42/6);
Öyle *sayarmışlar* zamanında. (25/8);
Gelin *alırdı* onun_etlerinden. (20/9);

⁵⁴⁰ Соодносот на речениците во 19. век бил на следниов начин: 90% од речениците биле глаголски, додека преостанатите 10% именски реченици. Види во: Sağır, Yrd. Doç. Dr. Mukim, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Anlayışı ve Kısas-ı Enbiyâ*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 295.

Mümle *gösterdi* boyle yüzüni. (13/10); и др.

- Глагол во финална позиција:

Akşam_üsti *giderler*. (25/5);

On_yedi_yaşında *evlenmişim*. (42/12);

Öni *bilirim*. (25/6);

Pide, akıtma!ar *yapardık*. (21/9);

Yarındasi, éppisi_bun!ar_gene *gelirler*. (43/14); и др.

3. РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД МЕСТОТО НА ПРЕДИКАТОТ ВО РЕЧЕНИЦАТА

Синтаксичкото правило за редоследот на елементите во турската реченица вели: **СОГ** (субјект-објект-глагол). Истото важи и за именските реченици, кога зборот или зборовите од именско потекло кои се предикализирани, се наоѓаат на крајот на реченицата. Според тоа, во зависност од тоа дали предикатот се наоѓа на крајот на реченицата, односно се формирани почитувајќи го ова правило или не, разликуваме **правилни и неправилни реченици**.

- Правилни (регуларни) реченици (Kurallı cümleler):

Bir_áfta ével ér_şey *başlardı*. (41/9);

Bir_gün piring_pilavi *getirmiş*. (17/1);

Çok_güzel bir_düğün *yapar*. (40/25);

Düğüne sal!li, perşembe *gidi!irdi*. (41/1);

Şimdi dá_faz!a tau!lar *var*. (42/2);

Yüreklérini bu_gün_için *doyururum*. (12/9); и др.

- Неправилни (инвертивни) реченици (Kuralsız cümleler)

Во колоквијалниот јазик, многу често се користат неправилни реченици⁵⁴¹, бидејќи како доаѓа слободната мисла, така и се говори. Со

⁵⁴¹ За помошна литература околу оваа проблематика, види во: 1. Zwart, Jan-Wouter, *The Antisymmetry of Turkish*, Generative Grammar in Geneva, 3/2002, p. 23-36; 2. Hoffman, Beryl, *Integrating "Free" Word Order Syntax and Information Structure*, Proceedings of the Seventh Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics, 1995; 3. Katar, Muzaffer, *Orhun Yazıtlarındaki İki Problem Tümcenin Çözümü*, Türk Dili, Sayı 532 - Nisan 1996, Ankara, s. 1109-1116; 4. Ersoy,

оглед на фактот што во овој труд обработуваме говори, не може толку лесно да се каже дали неправилните реченици се правило за овој крај. Факт е дека многу почесто се користат од правилните реченици, но треба да се има предвид вистината дека се работи за говори, а не за стандарден јазик. Примери од ТГОПР:

Ánami *brağardılar* yápsın yemék_ıçmek évde. (12/9);

Bir_çobanın biri *tútuşur* arkadaşlarııyle muábete. (38/1);

Búdur Mart_güni. (43/7);

Demişler bu_ğar *bénzer* Hint padişáının çöçügünün beyazlığına. (17/3);

Ér_afta *toplanırdi* gençler. (42/7);

Gélmişler köyliler héppisi. (15/5);

O şimdi dayanamaz, *patlayacak* arkásından. (39/16):

Órda_ışte, *oturúrduk, yémek yérdik*, érkes ne_almış_ise. (33/14);

Çavi_pengirle *yapardı* óni kaynanam. (21/7);

Çirk_kişi *ólduk* ó_zaman. (18/8);

Tellá!len beraber *gíderler* Yaúdi'nin évine. (39/8);

Toplanır bütün_maluk!ar ne_vár_imiş etrafında órda ónun, dervişin etrafında. (11/2);

Yaparız karıştırmalar düğünlerde. (42/3);

Yeşil_Bağ *gíder* doğru odasına, *açar* kapısını anahtar!en. (39/26); и др.

4. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД ЗНАЧЕЊЕТО

Според значењето, Карахан речениците ги дели на три дела: **позитивни, негативни и прашални реченици**⁵⁴². Покрај оваа минималистичка поделба, во литературата има разни поделби и погледи околу оваа проблематика, и бројот на поделби е многу различен и поголем од понудените три на Карахан. Така, според некои постојат и **експламативни** (ünlem), **императивни** (emir) итн. реченици. Секако дека значењето и на овие последниве реченици може да биде позитивна, негативна или прашална, и на тој начин може да се класифицираат меѓу наведените три на Карахан, но мислевме дека ќе

Arş. Gör. Feyzi, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Devrik Cümle Kullanımı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 502-513.

⁵⁴² Karahan, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, op. cit., 71-74.

биде подобро да претставиме и некои други видови реченици, со цел подобро да ги илустрираме карактеристиките на овие говори.

Значи, подолу ќе ги претставиме следниве видови реченици според значењето:

1. позитивни реченици;
2. негативни реченици;
3. прашални реченици;
4. императивни реченици;
5. експламативни реченици;
6. оптативни реченици.

Следи поединечната презентација.

Позитивни реченици

Позитивните реченици искажуваат позитивно дејство, позитивна мисла. Примери:

Áiçe meyánede işlemege başlamış. (40/14);

Bébeçe tekirlene tekirlene bir_ainın yuvásına gelir. (40/8);

Birkaç_gün hep dáima_bole gelirmiş_orða oduncuların yanında, beslirmişler. (37/3);

Birkaç_gün sóna itiyar çarır ortancı_gelini. (32/5);

Bu_kervanlen gelir adamlar yorgun, argın, durgun, kalirmişlar birkaç_gün Sveti_Naum'da istirahat ederlirmiş. (31/28);

Dóvlet aramıştır_senden anlatırasın insanın ayatını. (23/6);

Gelir bir_iki_polis. (46/5);

Hic_kimse kalıkmadan ben gelecim alim çirpiçeleri. (20/2);

Kapadık búrda nasiplarını bu_kızların. (1/13);

Nasıl_isterseniz yemin_ederim ki ben_görmüşim kendim. (13/1);

Sána ne_istersen verelim. (39/3);

Souk_Su'da otururlar_boyle, koyarlar, alırlar kebeler, şeyler, otururlar_orða. (25/20);

Sünnetin ádeti un uç_kaşık. (21/18);

Yarındasi bakar óca ep koi toplamış, toplanti yapar. (24/8); и др.

Негативни реченици

Негативните реченици изразуваат негативно дејство, негативна и незавршена мисла⁵⁴³. Се прават на следниов начин:

1. Кај глаголските реченици, глаголот ја добива наставката за негација */-mA-/*.

2. Кај именските реченици, после зборовите од именско потекло, кои се предикати на реченицата, доаѓаат зборовите “**değil**” (во ТГОПР: “**del**”) или “**yok**”.

Ama iç_birisi *bakmazmış* itiyari, niçin_yóg_imiş a!tin!ari ki_braksın üldükten_sona çöcüklerine. (32/1-2);

Ama_yeemez, yeemezmiş. (37/2);

Bir_zamanın muabétleri *yoktur* bu_zamanda, *olamaz*. (18/16);

Bu deldir öle yüksek. (25/34);

Ekşi olmasın iç_bir_şey. (21/14);

Em_sona açan_girirdik internatta, açardı!ar kâpiy, em iç_birisi *girmezdi*. (10/16);

Erkekler, yaşlılar, evliler *gitmez*_orda. (44/2);

Erkekler *yok*. (25/24);

Gitmez on_beş_deki!a... (21/18);

İzalanırım öni dokunaym, öni dokunaym, *becirémem*. (10/8);

Kızma dermenci, niçin_em_ün em_büday kélçenindir. (35/24);

Nice_ó_zaman *yok*. (36/17);

Şimdi gençler bu_güzel_günde oruç *tutamaz!ar*. (21/2);

Yóg_idi makınalar. (28/1);

Yóg_idi reğa!lar, *yóg_idi* boyle_tepikler, *yóg_idi* kilimler, kebeler. (36/13);

Yok, _der, *verémem* üküzi. (20/6);

Yok nice_şimdi bu_zaman. (18/25); и др.

- Меѓутоа, забележавме и примери кога негација се прави со “**yok**”

и во глаголските реченици:

Sen_bak, bole, dolan gene aşa, ama_yok yapasın gene bi_şey. (7/28); и др.

⁵⁴³ За една интересна теорија на негативност, види во: Kelepir, Meltem, *Scope of Negation: Evidence from Turkish NPIS and Quantifiers*, Proceedings of GLOW Asia II, Nanzan University, Nagoya, Japan, 1999.

Прашални реченици

Прашалните реченици имаат за цел да изнудат одговор, односно поставуваат прашање на кое треба да се одговори. Прашалната реченица може да биде и позитивна и негативна. Се прават со прашални придавки, прашални заменки, прашални прилози и прашални партикули. Во морфолошкиот дел на трудов рековме дека прашалната наставка “mi” во ТГОПР не се користи. Затоа, покрај наведените начини на правење прашална реченица, ќе го додадеме и акцентот, кој во ТГОПР се користи на местото на прашалната наставка “mi”.

Примери:

Áne gelecek_idin gece çağırásın gidélim? (6/16);

E kıarı, gördün kıismetim nası!_geldi? (6/15);

E,_mádam gendí_gendın vürdi, ne_çárırsın? (38/6);

Emin_Ácey atır!ársın, amicásını? (16/1);

Kim_gídecek késsın, kıuzi késsın em_pışırsın? (27/2);

Nası_boyle gédın_sen şındi? (15/21);

Nası!_o!ur bu_fukara_ádamın çöyçesi benim kıısçémle évlensın? (40/5);

Ne_káardan bozársınız búni? (39/15);

Nerde_idin_be eşek_oli? (5/2);

Nereye gütüre!ım, bu_táraftan, ya_o_táraftan? (2/8);

O!máz óni arayásın bána? (17/34);

Sáy? (46/10);

Sen yaptı́n búni? (46/7);

Sén_idin ne_akırabamın kıuyruđuni késtın? (9/20); и др.

Императивни (заповедни) реченици

Императивните реченици содржат заповед. Може да бидат и позитивни и негативни. Бидејќи императивноста е една од глаголските парадигми, може единствено да бидат од глаголско потекло. Примери:

Bána beş_bebek bu!ásın, ón_ođ!an, yermi_civan, otús_ars!an, kırık_kap!an, ellí_sıđır, a!tmiş_fíkirlı, yetmiş_ákı!lı, sekşén_tauk, dođsán_piliç, yüz_yúmurta kıır, ye. (23/1-2);

Çís_abla, démiş kárdaşı, déme. (17/29);
Çık kızım olaşın_sen. (17/20);
Gidin_şindi çağırın kócamı, çıkaralım bu_kazan altını. (6/10);
Köver_beni getireým úni em_krávai. (35/5);
Sen búni obir_kómşıya götür. (12/7);
Ver biraz. (19/3);
Vurma_beyım kéndini, ben búrdayım. (9/23);
Yürü_şindi baçeye, tarlaya gidelim, işleyelim bir_şey. (6/8); и др.

Експламативни (извични) реченици

Овие реченици содржат некој извик, додека целата реченица изразува некоја возбуда, радост, тага, итн. Може да бидат позитивни, негативни, како и прашални. Примери од ТГОПР:

Á_miri kızım. (17/8);
A, a! Álır Salı_Baba ábdes! (8/3);
Áferim! (45/2);
Áuu,_dedım, nédir_bu, dedım_ben, böyle? (3/4);
Búgün inégimde süt yok! (6/1);
Ee, ne_çekmişik! (21/6);
Gügürler ama_nası!! (3/6);
Mújde_anım, tuttuk! (17/21);
Yándım, şey_öldüm! (7/6); и др.

Оптативни (желбени) реченици

Оптативните реченици содржат некоја желба, намера, умисла која треба или се очекува да се оствари. Оптативот е глаголска парадигма и токму затоа овие реченици може да бидат само глаголски.

Примери од ТГОПР:

Yapalım bu_çócüğün riskini öyle_ki bu_ádamın kızını alsın. (40/4);
Buyurásınız gelésiniz. (18/14);
Yaptırásın bána demirden bir_sandıq, içerden açılısın kápansın,
kırk_günlük yecek koyásın em_beni sałasın denize. (17/14-15);
Hádi kaıkalım, éve gidelim. (12/10);

Ay kaçım_şindi yerime, bakım nerde ne_olmuş. (11/6);
Aılım istedim, ama karabiber içinde. (7/11); и др.

СЛОЖУВАЊЕ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ НА РЕЧЕНИЦАТА (КОНГРУЕНЦИЈА)

Во турските реченици, прирокот се сложува со подметот по број⁵⁴⁴. Околу ова, поважните граматички на турскиот јазик многу малку пишуваат⁵⁴⁵.

За сложувањето на прирокот со подметот во ТГОПР, може да се дефинираат следниве состојби:

- Кога подметот е во множина, прирокот не е секогаш во еднина, како што тоа обично е во СТЈ. Се забележува мешана употреба.

- Примери кога **има усогласување** (подметот во множина

→ прирок во еднина):

Ama_érkeçler kaçımázdı_orða. (25/17);

Burda Lálar yaşarmış. (25/44);

Gençler çok toplanırdı ér_gece, evden_eve. (18/20);

İkisi bınér yókarıkı_çata, bu_kaçır aşaikı_çatta. (7/5);

Misáfirler gelirdi üç_gün pırvıçeye. (28/7);

Onlar_gene koyar o_sepetchesine bi_şeyçeler_işte. (1/6);

Toplanır bütün_malıklar ne_vár_ımıř etrafında órda onun, derviřin etrafında. (11/2); и др.

- Примери кога **нема усогласување** (подметот во множина

→ прирок во множина):

Aydutlar candarmalara dérler. (26/11);

Candarmalar açarlar bakarlar, aydutların söyledikleri_gibi çúvalda altın_var. (26/12-13);

Gelmişler bu_mallede yerleşmişler em Sürgün_Mallésini kúrmışlar. (25/40);

⁵⁴⁴ Повеќе за ова сложување, види во: Aygen, Gülşat, *Epistemic Modality/Mood as Finiteness and Clausal Dependency Marked with Subject Case and Agreement*, Harvard University, On-line Papers: Generative Syntax, Working papers, 13-Nov-2002.

⁵⁴⁵ Оваа проблематика најдобро е третирана кај: Hatibođlu, Prof. Dr. Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 353, Ankara, 1972, s. 124-126. Ергин ова го тангира со само неколку реченици, без да навлезе подлабоко: Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul, 2002, s. 403-404.

Кízlar iқанírdiđar buráyden, sáriđ. (42/5); и др.

- Кога меѓу подметот и прирокот се употребуваат повеќе додатоци, тогаш за да не се изгуби семантичката плуралност на подметот поради должината на реченицата, прирокот може да биде во множина:

Odúnciđar dáđda ódun kesérken, görürler bu_çóуçey nası!_óynar iki_ayıçеyle. (40/10), и др.

- Кога подметот е адјективна синтагма, односно бројната придавка во таа група е поголема од еден, тогаш прирокот не е секогаш во еднина, како што тоа е во СТЈ.

- Примери кога **има усогласување** (адјективна синтагма → прирок во еднина):

Búgun bütün bu_mallélerde dála Túrđler_yaşar, áma mesela_éger úç_ayle var_imiş_ise zamanında Sazlıđ_Mallésı'nde Makedon, şindi ón_ayle, on_beş_ayle Türk қalımiştir. (25/45-46), и др.

- Примери кога **нема усогласување** (адјективна синтагма → прирок во множина):

Em_қarşı!aşır!ar úç_bile қardaş. (32/9);

Bu_póta çok_ís!a қapanıđ_imiş em_úç_қardaş an!aşır!ar gítsinler қadiya ki_қadi айыrsın ón!ara altın!ari. (32/11-12);

Ki_bođú!di!ar ó_zaman doқúz_kişi, éppisi bođú!di, késin bilirim ben_da. (31/21); и др.

ПРИМЕРИ ЗА ДИРЕКТНО ВЛИЈАНИЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВРЗ СИНТАКСАТА НА ТГОПР

За подобро да го илустрираме влијанието на МЈ врз ТГОПР, ќе наведеме неколку примери во кои јасно се гледа македонската логика при формирање на речениците:

<u>ТГОПР</u>	<u>МЈ</u>
nası_askerler nedir (10/1)	како војниците што се
yoğ nice_şimdi (18/20)	не како сега
nerde_bu!undi o_vakıtta (24/6)	кај се најде во тоа време

АКЦЕНТ

Иако акцентот, обично, не се обработува под морфологија или синтакса, се решивме накратко да му дадеме место во нашиот труд, пред сè, поради:

1. **дистинктивноста** на тој акцент во одредени ситуации; и
2. присуството на македонскиот т.н. “**третосложен акцент**”.

Значи, не можевме, а да не ги споделиме овие белешки со научната јавност, бидејќи се премногу очигледни. Сепак, до сега никој ништо не објави околу оваа проблематика. Барем нам не ни е познат некој таков труд. Ова е само краток преглед и секако дека ќе треба понатамошна подлабока и детална анализа за да се опфатат сите карактеристики на акцентот во ТГОПР.

Нема да се задржиме на познатите правила од СТЈ, односно нема, на пример, да зборуваме за зборовниот⁵⁴⁶, фразеолошкиот, реченичниот итн. акцент⁵⁴⁷, туку само на неколкуте различности кои се појавуваат во ТГОПР.

⁵⁴⁶ За една извонредна, лабораториски поддржана и многу успешна студија за лексичкиот акцент во турскиот јазик, види во: Levi, Susannah V., *Acoustic Correlates of Lexical Accent in Turkish*, Journal of Phonetics, February 2003.

⁵⁴⁷ Повеќе за акцентот во турскиот јазик, види во: 1. Acarlar, Kevser, *Türkçede Durak ve Vurguların Önemi*, Türk Dili, Sayı 223 - Nisan 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 5-7; 2. Inkelas, Sharon; Orgun, Cemil Orhan, *Turkish Stress: A Review*, To appear in: *Phonology 20*, Earlier version presented at the first *Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL)*, at MIT, May 2003; 3. Levi, Susannah V., *Limitations on Tonal*

Накратко, еве ги забелешките околу акцентот на ТГОПР:

- Влијанието на македонскиот третосложен акцент⁵⁴⁸ е очигледен и се среќава во најголем дел од евидентираните реченици. Ова, пред сè, се приметува во фразите или акцентските целисти⁵⁴⁹. Значи, се акцентира третиот слог од позади.
 - Примери за редупликации, како акцентски целисти: *ağla_áğla* (20/8), *ata_áta* (35/21), *azér_azer* (7/21), *birér_birer* (36/4), *çabúk_çabuğ* (40/32), *güzél_güzel* (17/26), *evden_ave* (18/20), *gizlí_gizli* (7/14), *görür_görmez* (40/29), *karı_ıoca* (7/19), *yan_yana* (10/3), *yavaşı_yavaşı* (34/5), *yemek_ıçmek* (36/2), итн. Меѓутоа, ова најчесто важи за зборови кои имаат до два слога. Кај подолгите зборови, акцентски целисти не се создаваат, но зборовите повторно се третосложно акцентирани: *teğirlene teğirlene* (40/8), *uyanır_uyanmaz* (40/24), итн.
 - Други акцентски целисти: *karpağar_ıci* (3/10), *bir_yoğa_ğadar* (5/1), *ne_zeman_bınmişler* (15/16), *yarın_gece* (18/19), *mezar_taşının* (19/3), *Bayram_ıcin* (28/9), *eski_para* (43/3), *bir_sofra_bıçımında* (43/15), *saman_gibi* (17/13), итн.
 - Разни други примери за третосложен акцент: *késtirdık* (3/9), *sevdásından astağanır* (9/7), *merdüvenlerin ayakğari* (13/4), *samanğalar* (14/6), *arğardağlardan* (19/2), *frijiderlerde* (28/10), итн.
 - Во зависност од бројот на слогови, така се менува и акцентот, односно се акцентира третиот слог од позади: *oduncı, oduncilar, oduncıların; orman, ormancılar, ormancıların*.
 - Траги од **историскиот третосложен акцент** се приметуваат и кога денес еден слог е отпаднат, односно акцентот е задржан на

Crowding in Turkish Intonation, Phonologica, Proceedings from the 9 International Phonology Conference, Vienna, 1-3 Nov. 2002; 4. Coşkun, Yard. Doç. Dr. Volkan, *Türkiye Türkçesinde Vurgu, Ton ve Ezgi*, Türk Dili, Sayı 584 - Ağustos 2000, Ankara, s. 126-130; 5. Birinci, Necat, *Yer Adlarında Vurgu*, Türk Dili, Sayı 539 - Kasım 1996, Ankara, s. 547-548.

⁵⁴⁸ Третосложен акцент значи дека се акцентира третиот слог на зборот или изразот гледано од позади.

⁵⁴⁹ Повеќе за акцентот и интонацијата на именските синтагми и акцентски целисти во турскиот јазик, види во: Levi, Susannah, *Intonation of Noun Compounds and Genitives in Turkish*, The 9th International Phonology Meeting: Structure and Melody, Vienna, 1-3 November 2002.

истиот слог и кога зборот (во случајов: контекстот) има еден слог помалку:

- Кај акузативот: *rúyaу (rúyaу)*, *çukúřceу (çukúřceу)*, *kařířceу (kařířceу)*, *maslinkařceу (maslinkařceу)*.
- Со суфиксација на сврзникот “ile”, со што се добива падежната наставка за инструментал: *birbirleriyle (birbirleri_ile) (27/2)*, *emeřlemekle (emeřlemek_ile) (24/6)*, *koyunlarle (koyunlar_ile) (27/1)*, *tařlarle (tařlar_ile) (25/28)*, *yavařle (yavař_ile) (40/21)*, *ayařlarile (ayařlarile_ile) (8/6)*, *gözleriile (gözleri_ile) (17/4)*, *kařlarile (kařlarile_ile) (17/4)*, *kuziile (kuzi_ile) (38/5)*, и др.
- Кај некои повеќесложни примери кои се предикализирани со копулата *-dir/*, на прв поглед изгледа дека е акцентиран четвртиот слог од позади, но ако подобро се погледне, ќе се види дека тука копулата семантички е замислена како македонскиот помошен глагол “сум” во трето лице еднина, кој во македонскиот јазик е посебна лексема. Значи, при лингвистичкото генерирање, психолошки копулата се замислува дека е посебна лексема и на тој начин се акцентира само зборот, без копулата, и тоа повторно со третосложен акцент: *tepésindedir (tepésinde_dir) (31/13)*, *yánındadır (yánında_dir) (43/18)*, *kaýnagidir (kaýnagi_dir) (25/11)*, и др.
- Акцентот во ТГОПР, често, има дистинктивен признак. Имено, исти лексички форми имаат различни синтаксички функции, во зависност од тоа дали се акцентирани или не. Само како илустрација, ќе дадеме неколку примери:
 - Бројната придавка “bir” (еден) има различна функција, во зависност од акцентот:
 - Ако е акцентирана, тогаш е определена придавка, односно означува “еден” (1), како број: *bir_kařik* (една лажица).
 - Кога не е акцентирана, тогаш се работи за неопределена придавка, односно значи било кое нешто: *bir_kařik* (една/некоја лажица).

- Лексемата “**gene**” има различна функција, во зависност од акцентот:
 - Ако е акцентирана, тогаш е прилог со значење “повторно, пак”: *géne gireým* (повторно да влезам), *géne yáttim* (повторно легнав), *ben géne* (јас повторно...).
 - Ако, пак, е како неакцентирана лексема, тогаш е партикула: *gene_gireým* (а пак да влезам), *gene_yáttim* (од друга страна, легнав; и/а, пак, легнав), *bén_gene* (а јас пак).
- Лексемата “**ne**” има индиректна функција, со тоа што помага при акцентирање на глаголот, за да акцентот има дистинктивен признак:
 - Таа служи за да се отргне второстепениот акцент⁵⁵⁰ од крајот на глаголот кога се формира прашална реченица: *Ne_yaparsın?* (Што правиш ?)
 - Исто така, оваа лексема, иако самата не е акцентирана, помага при формирање на декларативна реченица: *Oni ne_yapársın.* (Тоа што го правиш.)
- Акцентот може да игра улога на **падеж**, иако постојат посебни морфеми за тоа:
 - Локативно значење: *arkardaşlari_yánında* (кај пријателите).
 - Дативно значење: *arkardaşlari yánında* (кон/накај пријателите)
- И во долниве примери има третосложен акцент, но истовремено тоа се и примери за **дистинктивен акцент**:
 - Глагол со проста парадигма: *çıķardı* <çik-ar-di-ø (минато определено време);
 - Глагол со сложена парадигма: *çıķardı* <çik-ar i-di-ø (имперфект на аористот).
- Прашална форма, наместо со прашалното зборче “*mi*”, се прави со акцент, на тој начин што во тој случај постои двоен зборовен акцент. Прашалноста се постигнува со повишување на тонот при изговорот на последниот слог на зборот. Ова повишување не е класично акцентирање, туку повеќе заличува на интонација. На пример,

⁵⁵⁰ За второстепениот акцент, малку подоле.

"Gördün." има еден зборовен акцент, бидејќи се работи за декларативност, но во "Gördün?", се работи за сосема друг, т.е. двоен акцент. Бидејќи го користиме интерпункцискиот знак прашалник на крајот, не го означуваме вториот акцент, а во суштина првиот акцент е нормален зборовен акцент, додека вториот е акцент со повишен тон, кој изразува прашалност.

Се надеваме дека овие белешки околу акцентот ќе послужат како вовед во посериозно, посистематско, како и историско третирање на дистинктивниот и третосложниот акцент во ТГОПР.

ЗАКЛУЧОК

ЗАКЛУЧОК

Дијалектолошките истражувања на анадолските и балканските (румелиските) турски говори имаат историјат од околу 150 години. Ако понатаму ги локализираме истражувањата, ќе дојдеме до заклучок дека балканските дијалектолошки истражувања на турскиот јазик започнуваат во 1919 година со полскиот турколог Тадеус Ковалски. Со други зборови, овие истражувања започнуваат меѓу двете светски војни, за да се интензивираат по Втората светска војна, а посебно по започнувањето на издавачкиот живот на списанието за култура и уметност “Сеслер” во Скопје.

Според Ѓула Немет, турските говори во Република Македонија се третираат како западнорумелиски говори. Иако во последно време се зачестени научните истражувања на овие говори, сепак бројката е далеку од задоволителна.

Предмет на овој труд се турските говори од охридско-преспанскиот регион, со нивните морфосинтаксички особености. Во научната литература за овие говори може многу малку да се најде, што го потврдува фактот дека истите се многу малку истражувани.

Прв лингвист кој дава прилог кон проучувањата на турските говори од југозападниот дел на Македонија е Луис Катона. Тој во 1969 година објави еден труд под наслов “*Le dialecte turc de la Macédonie de l'Ouest*” (“Турските дијалекти од Западна Македонија”). Трудот го опфаќа говорниот турски јазик од градовите Битола, Ресен и Охрид. Во него се дадени фонетските, морфолошките и, сосема кратко, синтаксичките особености на овие говори. Тој, сите овие говори ги именува со еден термин, како “турски дијалект во Западна Македонија”. На крајот од својот труд, Катона дава и еден, релативно, солиден речник на овие говори.

По овој труд на Катона, во 1972 година Сузана Какук објави еден труд кој директно го третира само охридскиот турски говор под наслов “*Le dialect Turc d’Ohrid en Macedoine*” (“Охридскиот турски дијалект од Македонија”).

Следниот труд кој ни беше директно корисен беше оној на Ариф Аго, објавен во 1985 година во списанието “Сеслер” под наслов “*Makedonya'nın Resne Bölgesinden İsveç'te Çalışan Türk Halkı İşçi Ailelerinin Konuşma Dilindeki Değişme ve Etkiler*” (“Промени и влијанија во говорниот јазик на работничките семејства од турска народност од областа Ресен во Македонија кои работат во Шведска”).

Иако меѓу целите на овој труд не се наоѓа фразеологијата, сепак беше интересно да се споредат оние евидентирани од наша страна во турските говори од охридско-преспанскиот регион, со оние објавените во трудот на проф. д-р Хамди Хасан под наслов “*Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*” (Поговорки и фрази кои се користат од страна на Турците од Македонија и Косово).

Југозападните турски говори во Република Македонија, првпат сериозно, студиозно и комплетно се обработени во 1998 година во научниот проект насловен како “*Турски говори во југозападна Македонија*”, а под раководство на проф. д-р Ариф Аго. Предмет на овој проект се турските говори од Битола, Ресен, Охрид и Струга.

Понатаму, следниот труд кој ги обработува говорите од регионот е нашата магистерска теза под наслов “Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско”, одбранета на Филолошкиот факултет “Блаже Конески” во Скопје во 2001 година.

Учестовото во научниот проект на професорот Ариф Аго, спомнат погоре, потоа солидните познавања стекнати за време на изработката на нашата магистерска теза, како и, воопшто, интересот кон морфосинтаксата, беа пресудни за определување на темата за овој труд.

охридско-преспанскиот регион се наоѓа во југозападниот дел на земјата и се граничи делумно со соседна Република Грција на југ, а делумно со соседна Република Албанија на запад. Всушност, се состои од две области: Охридскиот и Преспанскиот. Причина за тоа се двете најголеми езера во Република Македонија, на кои гравитираат населените места: Охридското езеро и Преспанското езеро.

Кога точно овој регион потпаднал под отоманско владение не може точно да се каже. Обично се тврди дека тоа се случило по загинувањето на Крали Марко во Ровинската битка во 1395 година, кој бил вазал на турскиот султан. Крали Марко се борел на страната на отоманската војска против влашкиот војвода Мирче. Со неговото загинување, власта директно и автоматски паднала под отоманско владение. Како сигурен доказ за присуството на Османлиите во регионот може да се истакне и грчкиот натпис на црквата “Св. Илија” во охридското село Елшани, од 1408 година. Секако, можно е отоманските одреди да биле стационирани во градот и пред загинувањето на Крали Марко, бидејќи Османлиите практикувале да ги сместат своите воени посади во земјите на своите вазали.

Познатиот турски историчар Халил Иналџик, како година на падот на овој регион го одредува 1385, односно десет години порано од погоре изложеното. Турските војски одејќи по патот Виа Егнатиа во правец на запад, преку Сер, Битола и Охрид избиле на албанското крајбрежје во 1385 година и на тој начин локалните авторитети го прифатиле османското владение. Од ова може да се заклучи дека овој регион потпаднал под Османлиите без борба, факт кој го потврдуваат и други извори кои тврдат дека преземањето го извршил Чандарли Хајрудин-Паша.

Под Османлиите, Охрид бил седиште на санџак. Охридскиот санџак се делел на следниве кази: Охрид, Старова, Дебар, Мат, Акче-Хисар (Кроја) и Ишим. Охридската каза, пак, се состоела од нахиите Охрид, Дебарца и Преспа. Центар на казата бил Охрид. Значи, како што може да се види од ова, Охридскиот и Преспанскиот регион се меѓусебно поврзани уште од времето на отоманското владеење, сочинувајќи една административна единица, со преспанското гравитирање кон Охрид. Охридско-преспанскиот бил под владение на Отоманското царство многу долго, односно тие се повлекле кон крајот на 1912 година.

Според Пописот на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија извршен во 2002 година, во Република Македонија живеат вкупно 2.022.547 жители, од кои 77.959 се

изјасниле како Турци, што претставува вкупно 3,85 отсто од целокупното население. Од нив, во Охрид како Турци се изјасниле 2.268 граѓани, во Струга 2.008, во Ресен, пак, 1.797, што вкупно изнесува 6.073 или, изразено во проценти, 7,8 отсто од сите Турци кои живеат во Република Македонија. Споредено со претходниот попис, бројот на Турците во Република Македонија бележи благ, но постојан пад, што се должи на, пред сè, континуираното иселување во Република Турција и другите земји, а како последица на општествено-економските и политички прилики во земјата.

Турските говори во Република Македонија, воглавном, според наше сфаќање на работите, се разликуваат од стандардниот јазик во два моменти:

1. Тие се архаични говори, на кои многу малку повлијаеле современите текови на стандардниот турски јазик. Главната причина за тоа е отцепеноста на турската заедница од својата матична земја. Од 80'ите години на 20. век повторно почнува поголемо влијание на стандардниот турски јазик врз турските говори во Македонија. Причините за ова се во развојот на телекомуникациските врски: најпрвин со видеото (во 80'ите години), потоа со сателитските врски (од почетокот на 90'ите години), за да потоа со интернетот (од крајот на 90'ите години) стандардниот турски јазик секојдневно влијае на овие говори. Денес нашите млади секојдневно поминуваат повеќе часови на интернет зборувајќи со своите врстници од Република Турција. При овие разговори, секако, тие се обидуваат да го “испеглаат” својот јазик, како полесно би се разбрале. На овој начин тие директно го заменуваат својот говор со стандардниот турски јазик (СТЈ).

2. Поради долговековното присуство, а посебно по напуштањето на овие простори, Турците до некаде го упростувале својот јазик во јавната комуникација за да бидат полесно разбрани од припадниците на другите заедници. Оваа “метатипија”, според наше мислење, имала и регресивно влијание и на тој начин се упростувал и говорот дома. Значи, на тој начин се почувствувало интензивното влијание на индоевропските јазици, пред сè на македонскиот и албанскиот јазик.

Овие влијанија на морфосинтаксички план детално ќе бидат третирали во понатамошната обработка на темата.

Морфемите во трудот се поделени во две групи:

1. Полнозначни морфеме.
2. Службени морфеме.

Полнозначните морфеме се корените, кои може да бидат именски или глаголски. Турските корени обично се едносложни, но, иако малку, има и двосложни, додека повеќесложните се вистински раритет. Во турскиот јазик не постојат глаголски корени од странско, туку само сложени глаголи кои се формираат со странски зборови од именско потекло и помошен глагол од турско потекло. Истото ова важи и во ТГОПР.

Корените кои со добивање на зборообразовна наставка го менуваат, прошируваат или стеснуваат своето првобитно значење, се нарекувани основи. Основите може да бидат именски или глаголски.

Службените морфеме, пак, имаат своја функција, но не и самостојно значење. Овие морфеме во трудот ги опфативме во две групи, односно како инфлексивни и како деривативни наставки.

Инфлексивните наставки на корените и основите им даваат функционалност. Тие формираат привремени врски меѓу именки и именки или, пак, меѓу именки и глаголи. Понатаму, инфлексивните наставки ги поделивме и обработивме во две групи: наставки за деклинација (инфлексивна на именките) и наставки за конјугација (инфлексивна на глаголите)

Под наставки за деклинација, ги обработивме падежните наставки, присвојните наставки, наставката за плуралност, релативната наставка /-ki/, и прашалната наставка, односно нејзината форма.

Во ТГОПР ги сретнавме сите падежи кои се среќаваат и во СТЈ, односно следниве осум: номинатив, акузатив, датив, генитив, локатив, аблатив, инструментал и екватив. Мухаррем Ергин зборува и за уште еден вид на падеж, односно директив, но ние мислиме дека тоа е деривативна наставка и не го третиравме под падежи.

Акузативот во ТГОПР го евидентираваме во една од следниве варијанти:

1. Кога именката завршува на консонант, акузативот има само една варијанта, /-i/.

2. Кога именката завршува на вокал, тогаш постојат два моменти:

- Ако претходно зборот има добиено присвојна наставка за трето лице еднина или множина, тогаш пред акузативот се додава и еден споен консонант, односно прономиналното “n”.

- Во други случаи кога именката завршува на вокал, поради динамичниот акцент на зборот, и неакцентираноста на последниот слог, вокалот од акузативот се спојува со спојниот вокал кој доаѓа меѓу двата вокали и на тој начин на крајот останува само “y”. Причина повеќе за ова е и полувокалноста на консонантот “y”.

- Меѓутоа, забележавме и примери кога акузативот на крајот од зборот многу јасно се слуша, додека, пак, испуштен е спојниот консонант “y”.

Дативот во ТГОПР е ист како и во СТЈ, односно наставката е двоваријантна, /-a/ и /-e/. Меѓутоа, тука треба да се напомене една многу важна особина на ТГОПР: дативното значење многу често се изразува со наставката за локатив.

Во ТГОПР постојат три варијанти на генитивната наставка, односно /-in/, /-un/ и /-ün/, додека варијантата /-in/ не се користи.

Локативот во ТГОПР е присутен со сите четири варијанти, односно /-da/, /-de/, /-ta/ и /-te/. Како што спомнавме погоре кога зборувавме за дативот, карактеристично за ТГОПР е тоа што многу често морфолошкиот локатив се користи и за изразување семантички датив. Со други зборови кажано, наставката за локатив се користи и за изразување на датив. Иако овие падежи во праксата морфолошки се исти, сепак на семантички план има дистинкција меѓу нив. На семантичко ниво, секогаш кога се изразува движење или насока, станува збор за дативот, додека, пак, тоа го нема кај локативот, кој

изразува конкретно место, без фактичко движење или покажување насока.

Морфолошкиот аблатив е ист како и во СТЈ, односно има четири варијанти: */-dan/*, */-den/*, */-tan/* и */-ten/*.

Инструменталот во ТГОПР, во поглед на вокалот, има само меки варијанти: */-le/*, */-ile/* и комплексната наставка */-len/*, која етимолошки се состои стариот инструментал */-n/*, пред кој е дојдена партикулата “*ile*”.

Еквативот не е многу фреквентен во ТГОПР и евидентиравме само неколку примеро со следниве форми: */-ø/*, */-ca/*, */-ce/* и */-cez/*.

Кај присвојните наставки интересна е наставката за трето лице еднина, која во финална позиција има само една варијанта */-i/*, додека во медијална позиција ги има сите, но не и варијантата со “*i*”.

Наставката за множина е иста како и во СТЈ, односно присутна е со варијантите */-lar/* и */-ler/*.

Релативната наставка */-ki/* има многу ограничена употреба и забележавме само неколку примери.

Прашалната наставка “*mi*” од СТЈ во ТГОПР воопшто не се користи. Забележавме примери само во една песна, како стереотипизирана употреба. Наместо неа, во ТГОПР прашалноста се изразува со акцент и интонација.

Под наставки за конјугација ги опфативме наставките за време, за начин и, повторно, прашална наставка.

Наставките за темпоралност во ТГОПР се четири, односно, во споредба со СТЈ, недостасува морфолошкото сегашно време.

Минато определеното време е присутно со сите осум варијанти, но во финална позиција, односно кога глаголите се користат во трето лице еднина, во зависност од консонантската хармонија, се среќаваат само варијантите */-di/* и */-ti/*. Другите варијанти се среќаваат во медијална позиција.

Минато неопределеното време во ТГОПР, за разлика од СТЈ и четирите варијанти, е претставен само со една варијанта, */-miş/*. Како алтернатива на оваа наставка, во ограничена употреба може да се сретне и наставката */-İç/*, односно со варијантите */-iç/*, */-uç/* и */-üç/*.

Аористот има најширока примена во ТГОПР, бидејќи во морфолошка форма се користи и како семантички презент. Употребата во ТГОПР е идентична на онаа во СТЈ.

Футурот има различна презентација во Охридскиот регион, односно во Охрид и Струга, од оној во Преспанскиот регион. Освен формата во СТЈ, т.е. /-асаk/ и /-есек/, во одредени моменти се користат и други скратени форми, т.е. некогаш паѓа само “k”, а некогаш и “ak”, односно “ek”. Во охридско-струшкиот регион пред наставките за прво лице, еднина и множина, понекогаш наставката за идно време уште повеќе се крати, што не е случај и во Ресен. Интересно е што овие наставки за лица, покрај тоа што ја кратат наставката за идно време, на себе го примаат и акцентот на целиот збор.

Модалните наставки во ТГОПР се три: оптатив, императив и десидератив. За разлика од СТЈ, недостасува нецеситативот.

Оптативот, морфолошки, во многу моменти е сличен на десидеративот и затоа во обработката е третиран заедно со наставките за лице. При ваква анализа, интересни се различни форми на оптативот во 1. лице еднина во охридско-струшкиот и преспанскиот регион. Имено, во Струга се користи варијантата /-im/, во Ресен варијантите /-Aym/, додека во Охрид, кој се наоѓа меѓу овие два градови, се користи и /-(A)im/ и /-Aym/. Но, сепак, треба да се напомене дека двоваријантната /-Aym/ повеќе се користи. Забележавме по некој пример на /-Aym/ и во Струга, но тоа, изгледа, не е правило за овој град.

Императивот по многу нешта морфолошки е многу сличен на оптативот. Иако некои лингвисти велат дека нема императив за прво лице, по морфосинтаксичка анализа може да се констатира дека истиот постои и во ТГОПР. И тука, варијантата во охридско-струшкиот регион е /-im/, додека во преспанскиот /-Aym/.

Десидеративот во ТГОПР ја има истата форма и употреба како и во СТЈ, односно присутен е со двете варијанти /-sa/ и /-se/.

Проблемот со прашалноста кај глаголите е ист како и кај именките, односно прашалната наставка од СТЈ не се користи, додека прашалноста се прави со акцент и интонација.

Деривативните наставки на ТГОПР ги обработивме во четири групи: деноминативни наставки за номинализација, деноминативни наставки за вербализација, девербални наставки за номинализација и девербални наставки за вербализација. Овие наставки, иако споредено со СТЈ не се во толкав број, сепак слободно може да кажеме дека се релативно фреквентни, бидејќи истите служат за добивање на нови зборови. Во обработката ги претставивме сите деривативни наставки кои ги евидентиравме во материјалите собрани од теренот.

Зборовните групи се обработени во три групи:

1. Полнозначни зборови: *именки и зборови од именско потекло* (именки, придавки, заменки и прилози), *глаголи и зборови од глаголско потекло* (глаголи, сложени глаголи, инфинитни глаголски форми (инфинитиви, партиципи, герунди));

2. службени зборови: *партикули, сврзници;*

3. полнозначно-службени зборови: *извици.*

Секоја зборовна група е детално обработена според потеклото и евидентираниите класификации и илустрирани со доволно примери.

Иако во СТЈ немаат граматички род, под влијание на МЈ, во ТГОПР именките имаат и граматички женски род, формирани со наставките */-ќа/* и */-џе/*. Именките во ТГОПР имаат и уште една битна карактеристика, а тоа е дека многу често се користат во деминутив, иако семантички не се работи за тоа.

Наставките за лице се обработени под **“z-парадигма”**, **“k-парадигма”** и **“императивна парадигма”**. Она што е интересно со овие наставки во ТГОПР е во тоа што минато неопределеното време во трето лице множина, наместо под **“z-парадигма”**, спаѓа под **“k-парадигма”**.

Копулативниот глагол во ТГОПР има позачестена улога, пред сè кај глаголите со сложена парадигма, кога копулативниот глагол почесто се користи одвоено од првиот глагол.

Инфинитните глаголски форми, се добро застапени во ТГОПР и нивната употреба е многу широка.

Кај употребата на партикулите евидентно е влијанието на МЈ. Интересно е што некои партикули имаат и флексија и затоа нив ги нарекуваме флексивни партикули. Тоа се: “için”, “kadar”, “dek” и “ile”.

Синтаксичкиот дел на овој труд го покажува огромното влијание што МЈ го има врз овие говори.

Влијанието е евидентно уште на ниво на зборовни групи, кога помошните елементи наместо пред главниот елемент, се користат во постпозиција. Вакви примери евидентираваме почнувајќи уште од именските и адјективните синтагми, па натаму.

Кај партиципните групи, пак, се работи за калкирани форми од македонски јазик. Кај нив многу јасно е воочлива македонската логика при формирање на групата. Кај некои форми, на пример кај оние со “açan”, “nerde” и др., не е можно да се дели именскиот дел кој, во нормални околности, треба да дојде по партиципот, од самиот партицип. На тој начин, тие формираат една уникатна форма, во која е испреплетен партиципот и именскиот дел кој е вон партиципната група.

И кај герундската група, често се случува главната компонента, т.е. герундот да не дојде на крајот на групата. Во овие случаи, редоследот на зборови во групата, односно целата структура на групата е многу слична на онаа во, најчесто, македонскиот јазик.

Влијание на МЈ забележавме уште кај инфинитивните групи, додека кај останатите зборовни групи не забележавме такво влијание. Овие групи се: редупликации, конјунктурна група, титуларна група, сложено име, експламативна група, бројна група, сложени глаголи, како и абривијативната група со сите подгрупи.

Кај речениците, влијанието на МЈ е толку големо што е променета скоро целата структура на турската реченица. Веќе може јасно да се види дека во речениците владее македонската реченица и дека тие се формирани според македонската логика. Влијанието на албанскиот е помалку, но не е занемарливо, посебно во Струга, каде Турците имаат поинтензивен контакт со овој јазик. Треба да се признае дека не може секогаш во синтаксата јасно да се одреди што е

македонско, а што албанско влијание, бидејќи овие јазици и така се дел од балканскиот јазичен сојуз, односно имаат слично заедничко влијание.

Во деловите во кои се третираат елементите на реченицата, како и речениците според местото на предикатот во реченицата, забелешките за влијанието на македонскиот јазик се уште поголеми. Структурата на реченицата во СТЈ е СОГ (субјект-објект-глагол), меѓутоа, во ТГОПР оваа структура е целосно променета и, така, елементите може да се најдат во било која позиција. Ова посебно важи за прирокот, кој во СТЈ треба секогаш да се најде на крајот на реченицата, но во ТГОПР се среќава во сите позиции.

Иако акцентот, обично, не се обработува под морфологија или синтакса, се решивме накратко да му дадеме место во нашиот труд, пред сè, поради:

1. дистинктивноста на тој акцент во одредени ситуации; и
2. присуството на македонскиот “третосложен” акцент.

Дистинктивноста на акцентот е во тоа што некои зборови имаат една функција доколку се акцентирани, а сосема друга кога не се акцентирани.

Третосложниот акцент длабоко е навлезен во реченицата на ТГОПР. Тој е толку присутен што е видлив дури и во зборовните групи, кои формираат акцентски целисти (групи). Ова, секако, е забележливо во повеќесложните зборови. Третосложниот акцент е толку вкоренет, што и кај некои примери во кои на прв поглед изгледа дека нема таков акцент, со подетална анализа на етимологијата, историскиот момент или македонската логика, се гледа дека тој, сепак, постои. Ова, пред сè, се гледа кај наставките за предикализација и инструментал.

Сосема на крајот, слободно може да се констатира дека покрај силното влијание во синтаксата на индоевропските, а пред сè на македонскиот јазик, ТГОПР и понатаму претставуваат богатство на турскиот јазик на овие простори, кои со својата мелодичност посебно се издвојуваат од другите говори во Република Македонија. Овие говори сеуште се многу силни за да бидат збришени, заборавени или целосно деформирани. Ова, пред сè, се должи на фактот што тие на

морфолошки план се многу јаки, каде турските деривативни наставки се многу фреквентни и функционални. Со толку јака морфолошка структура, како што, впрочем, може и да се види во овој труд, мислиме дека нема некоја поголема опасност од целосно губење на овие говори. Идните промени може да бидат повеќе на лексички план, но на морфолошки нема многу простор каде тие може да се направат или имплементираат.

Значи, поголема опасност за овие говори не може да дојде од интер-лингвистички план, туку тоа може да биде на интра-лингвистичко ниво, преку намалување на бројот на родените говорители. А тоа е веќе голем проблем, како за ТГОПР, така и за сите говори во Република Македонија.

ПРИЛОГ А.
ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛИ

БР. 1

Наратор:	Садет Какел
Возраст:	77 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Мартуфал

(1) Márt_güni, dámқа yumurtáçey... Beharlarlen içárdık o_қírmızı yumurtáçey, gene_evlatların yüzüni.

Yumurtá_gibi top_oíasınız
Қırmızı_beyaz oíasınız

(2) Martınkáçey gülden alırdık, koyardıқ elçelerine kim çok tetiklenirdi em baş_parmaçelerine bağılardık bíracık. Tetiklenirdi máksimler, düşerdiler.

- (3) A_yumurtáyle dámқа níçin koyárdınız?

Dámқаçe, қарармасın, güneş tutmasın. Şíndi árarlar güneşi, biz ó_vakit beklérdık güneşten. (4) Onún_için derim_ben şíndi deşmíştir durumlar.

- Níçin gütürürler çirpiilar?

E_piliçeler, ólsun evlatçeler. (5) Tsíu tsíu tsíu... demek_piliçeler. Ó_gene çıkarır, verirdiler yumurtáçey, mastıkaçey_imiş, biangi_bananáçe, çıkoátçe... (6) Búnlar bizim kimi_gétir görsün sepetçeni, ağlan nasıl_gezérsin sepetçénlen. Ónlar_gene koyar o_sepetçesine bi_şeyçeler_işte. (7) Átmışlar biangi_tatılılarçe, er_bí_şeyçe. Álmişlar birer_lıjavçe, önce bünçe. Ónlar_gene topıa... Ne_gélır kırar biangi_lozínkaılar, çirpiçeler, ağaçlardan ázır bi_şeyçeler. (8) Bú_da gíder órda, koymıştır çirpiçeler... Tsíu tsíu tsíu em, o_şey, alırlar_onlar o_çirpiçeleri áteşe ne_koyacak, búnlar koyar_işte búrda (9)

bir_yumurtáçe, bananáçe, mastíkáçe, bir_solénkáçe, bir_şeyçeler kóyar, káçar. Gíder_gene obir_kómşida, ya_anneannélerde, (10) babaannélerde, áile, nerde_íse, gíder ónlar da, gíder tóplar. Ónlar dérler:

- Kaybo!mıştır yumurtáçe.

(11) Ki_düşürmésinler kırsınlar maksımçeler.

- Kaybo!mıştır, dérler.

- A_ó_gün em_mártufa! yapı!ır?

(12) E_ó_gün sabáylen çıkárlılar em_mártufa! yáparlar, gézerler.

- E_nasıl_yáparlar mártufa!?

Ákşamdan kapardılar iki_kişçenin, dé!ım, saçını órda kilitle, gül_a!ti. Em_dérler_íşte:

- (13) Kápadık búrda nasiplárlını bu_kızların.

Kóyarlar poteçede dügmeler, çeşit_şeyler. Şindi_sén búni, dé!ım, bózuğtur. Búni atársın kímseye, ki_çikşın dá_peşin. Kímın çıkárese düğme, der:

- Bénomdır!

(14) Yáparlar,_íşte:

Martúfa!ım tufa!ım

Kimé_düşer bú_fa!ım

Bahtíyle dövlétiyle

Ya_çık!ım báka!ım

(15) Sóna:

Martúfa! başı_mısın

Ceváir taşı_mısın

Gel_bír_mani sóyleim

Cébінде taşı_r mısın

(16) Çıkarırlar b́rer o_şeyçe em_dérler:

Maví yeleklí yarım
Deníz servetlí yarım
Bení brağır gídersın
delí yüreklí yarım

(17) Ep böyle, dérsın b́r_şe, çıkarır...

Bir_él vurdum Músaf'a
Sürenler sürsün sefa
Kımdır benim baş dostum
Muhaméd'len Mústafa

- Em_Tító_ için atılırdı...

(18) Ahá, em_Tító'ylen yapardıq. A_çıkacak... E_çikti_işte,
Tító'ya:

Maní manii aşar
Maní bilmeyén şaşar
Gel_bır_mani söyleim
Maní dertliyí aşar

(19) Demek,_Tító'ya gidéruz, dertlerimize búrda déрман bú!unmaz,
şikayet edecíz, verir istédıgi şeyi... Yok,_Atatürk'e atarız... E_öyle
gülmekle, şetmekle yapardıq.

БР. 2

Наратор:	Љатифе Лита
Возраст:	74 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Слободен разговор, мании, обичаи

(1) Oş_géldiniz.

- Óş_bu!duk.

Nası!sınız? Éysınız?

- Ey, teşekkür... Péşin, kaç_yaşındásınız siz?

(2) Yetmiş_dört, yetmiş_béşe gírdim.

- Áçan dómişin Latife_ab!a?

Yermi_yedisinde, kirez_áyının.

- Bíze birkaç_máni deverésiniz Strúga'dan...

(3) Bóle:

Martúfa!ım túfa!ım

Kime_düşer bú_fa!ım

Mart_ile dovlét_ile

Gel_çíka!ım baka!ım.

(4) E_sóra der:

Kár_yağar kürek_ister

Évımız dirék_ister

Gízli aşık!ık_çeken
Démirden yürek_ister

(5) Ya da_bí_dane:

Ayná_atar çáira
Şarkí_vurdi báira
İşidin_beyler ágalar
İşim_düendi áira

(6) Uzún_uzun kánatlar
Altından mindér_kaatlar
Gel_sarı!a!ım yata!ım
Gelsin duşmanlar_çatlar

(7) Ón!ardan gidérdiler
Benim_ağam gidérdiler
Gitme_ağam başım_için
Ben_gídecem senin_için

(8) Á!çacık kirez_da!i
Á!tında yeşil_av!i
Yádi ramét_yādi
Kávuşturdi iki_da!i

- (9) Şíndi, düğünlerde ne_ádetler yapı!ır?

Düğünlerde bóya koyarız. Leblébiler, kúri_üzümler dağıdırız.
Sona_bóya koyarız kıza biraz. Adétini_işte. Sóna kına_gece yaparız.
(10) Svati t^sa!ar gelir, a!ır!ar.

- Géline bóya kím_sürer, nasí_sürer?

Súrer yakınları, yegenkaları, aco_kızları, teze_kızları...
Toplanırlar birafta. (11) Şimdi birafta tutmazlar, uç_gün yaparlar.

- *Verirler em_gümçe. Nedir anlamı gümçenin ne_verirler?*

Gümçe, sui düker. Sügibi yürüsün hayatları... (12) Ya da_bir
mani:

Mavi_şami başında
Oyalari kaşında
Demir_adam olacak
Bu_ayın çıkışında

(13) Ya da_bir:

Şefteli_açar pembé_behar
Ben_istemem her_nası!_yar
Eger_yar olmamışse
Sılinsın o_yavriilar

- (14) *Nası deışmiştir Struga'da hayat? Dā_ey idi, ya_da_fena?*

Güzeldir, benim_için hep güzeldir. Yedi_dane evladım_var.
Gélırlar, giderler, karşılarım, karşılarlar. (15) Bir_dane evimde, bir_gelin
Üsküp'tendir. Üj_dane torunum_var. Azırdırlar evlenmeyçin. İşe girdiler.
Ben_da biraz izalandım onlarla, ama_girdiler işe. Çok dınlerler. Çok
hóşnutyım ne_dınlerler. (16) Çevirmezler laf.

- *Éskiden nasıl_imiş hayat, şimdi nasıldır?*

Şimdi da_güzeldir, neki_biz itiyarladık.

БР. 3

Наратор:	Хамид Џезаир
Возраст:	67 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	II. година средно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Вистинска приказна

(1) Bír_sene, Sı́avé'yle búrda_nedir, káıktık:

- Ay gidecéyz çáya, der.

Ama_çáylar geçmíş_idi. Yápar birangí_kerek. (2) Em_búrdan áıdık bir_eşek, var_idi onun, gıttık yólçeden ne_bilirdık. Ama_o_yólçeler bír_vakıt idi yollar. Şı́ndi trápıar búmış, şı́pler...

(3) Ne_ka_gıttık nerde_kopankaları, açan_tutacak gügürlesın... Açan_idi... Ya_var_bir on_béş_sene. On_béş_sene lazım ólsun. Gügürler, balıkan íner. (4) Geçtik öyle. E şı́ndi enecéyz, yollar_üsti, ama düşünürüz ki_enecéyz. Atladık beriden, Evla_üsti, kaçtik boylesine. Em_geldık düz órda.

(5) Açan_geldık düz, nerde_gelelim, tam Evla_üsti o_karpaıar_nededır, em_gótovo, gidemeyz. Úfürür yóıardan. Karpaıarces, düş áşa eşekten! (6) Şı́ndi sade_lafedérız: ya dı́ridır, biz vuruımayalıım, ya bir_şeydır. Eşekleri braıarız...! Bilméyz nerde_gıderız iç_bır_yerde. Gügürler ama_nasıı! Yámur, sícim.

(7) Éndık öyle. Enmış_idık Buçalo'dan sa_taraf beride nedir_bır em_sék. Açan_gördük séki, em_anladık ki_gıttık Evla_üsti sóna. Em çıktık o_yólces. (8) Ne_ka_fena idi o_yólçe. Biz lazım_idi da_bir_kııométar kaçalıım dá_üte ki_nerde_Garvankamen, nerde_Spas'ta enélim. (9) Biz_çok_fena késtirdık órdan. Ama_görmézdık iç.

Açan_geldık akşam_üsti évde, ni_ódon, ni_çáy. Bütün_gün. Eşekler bu_yerleri sade_kánıar. (10) Bilmézdık. Biz esab_ettık Evla_üsti enecéyz órda. Nerde_gıttık, tam o_karpaıar_içi.

БР. 4

Наратор: Кевсер Мантер
 Возраст: 60 год.
 Место: Струга (род. Охрид)
 Степен на образование: IV. одделение основно образование
 Занимање: Домаќинка
 Тема: Народна приказна

(1) Bír_gün, Nasredín_Óca'ya getírmişler bir_tauşan. Nasredín_Óca_da kıoyar tauşani píşirsin. E şíndi, dóstunun dósti gelecek. Şíndi Nasredín_Óca_da çıkarrır tauşanın súyuni. (2) Otúrurlar em_yérler.

Tekrar yarındasi gelir başkasi. Gene çıkarrır tauşanın súyuni.

- Ócam, ne_yáparsın böyle, ep su çıkarrırın?

- (3) Ne_yápaym? Tauşani getiren dóstumun dósti. Dóstumun dósti, tauşanın súi demektir.

БР. 5

Наратор: Абдулалим Пашо
 Возраст: 86 год.
 Место: Охрид
 Степен на образование: Основно образование
 Занимање: Пензионер
 Тема: Народна приказна

(1) Bír_günü Nasradín_Óca gíder óduna. Álır beş_ałtı_dane eşek. Gíder, bíner bir_eşege, yürür. Yürür, gíder bir_yola_kadar, sayar eşekleri, bej_dane. (2) A_üstündekini saymaz. Éner, kıoşmakle bakır sađa solá, nerededir obir_eşek. Ačan, düner, bakır eşegi, órda. Çarır:

- Nerdé_idin_be eşek_oli?

(3) E,_gene gíder, gene yürür, yürür, gíder. Gittigi_zamanında, gene bakır, sayar eşekleri, yok da_bir_dane. A_üstündekini saymaz.

(4) En_sónunda éner, bakır, sayar.

- E_támam, burda ímiş.

Gíder, yapar ódun. Yápmış birkaç_gün ével. (5) Yúkleđir em_kaçar évine. E_böyle olur Nasradín_Óca'nın ikáyesi.

БР. 6

Наратор:	Кевсер Мантер
Возраст:	60 год.
Место:	Струга (род. Охрид)
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_imiş çobanın biri. O, ayvánları otlatırır. Senelérce ayvancılık yapmış. Bir_gün birisi ağlaşır:

- Bugün inégimde süt yok! - der. Sen inégimi iç otlatırmamışın! - diye şikayét_etti.

- (2) Nasıl otlatmamışım? Nasıl_olur ayvan süt_vermesın? - der çoban.

Yarındası_gün gene aynı_şeyler tekrárlanır. Üçüncü_günü inegin saibi karar getirir denesın acaba bu_inegin süti nóldi.

(3) Bu_inek tam_vakıtta éve dünmek_ için alır yolu. Gider gizlilikle bir_dáğın etéginde. Bir_kurt ayaksız kalmış em_gider_şindi o_kurti emzırır. (4) Risk arzetmiş Álla o_kurta.

- E_şindi, demi inek gider tam kurt ágzına, kurti emzırır, ben_da artık çalışmam, ayvancılık yapmam, çobanlık_da. (5) Álla riskimi, kısmétimi ocağ_ içine getirecek.

Gelir éve akşam_üsti em karısına der:

- Gidesın bütün_köye ilan_edesın ki_ben artık_kimsenin inegini almam.

- (6) Canım nasıl_olurmuş? Evlatlarımız_var, idare ister, der karısı.

- Álla né_vakit kurttan vazgeçmemiş... taş_áltında gütürür inegi, otlatırır em_emzirtırır. (7) Bana_da Álla kısmet burda verecek.

Gider karısı er_bir_kapiya, aber_verır ki_kócasi artık almaz inekleri otlatırın.

- (8) Yürü_şindi baceye, tarlaya gidelim, işleyelim bir_şey.

- Gitmem, benim ocağın başına gelecek kısmetim, der adam.

Alır karısı çocukçeleri, gider baceye işlerler. (9) Bir_çapa vurur, iki_çapa vurur, çıkar bir_sini.

- Búrda vârdır bir_ķazan âltın - der. (10) Gídın_şindi çağırın
ķócamı, çıkaralım bu_ķazan âltını.

- Gítmem, benim kısmetım_ise, gelecektir búrda únüme, der
ķócası.

(11) Gíder abér_eder kıómşıya, der:

- Boyle boyle, ben yalnız, ķari, gendım çıkarámam.

- Akşam kararısın kıómşı, giderız, der kıómşısı.

Bu_bekler kıómşısı gelsın, yok gelmez. (12) Kıómşısı_da yalnız
gítmiş âlsın âltınları, ayırmásınlar beraber. Tamakar_ımış. Şindi buna
gözükür ep âri bunlar. (13) Bir_ķazan âri var_ımış tutki o_ķazanın içinde.

- A, bu kapamıştır búrda arıları, öldürsün beni. Ne_garazi vârdır
bána? Ben da_bu_gece oni evlatlarıyle beraber öldürürüm.

(14) Biner çatısına em_arıları âtar ocaktan aşasına. Şindi_bu
yokardan âtar bir_âri, ama_aşaya düşer ep âltın. Bu_da topılar, çuvaıi
koyar kenarda. (15) Ev_sâibi dünér karısına,_der:

- E ķari, gördün kısmetım nası!_geldi? Em de ocaktan.

Şindi bu_kıómşısı gidecek sabâlein baksın acıba bu_arılar bunları
né_yaptı? (16) Gíder, bakaır díri éppısı, sağ em_sorar:

- Ne_yaparsın kıómşı?

- İşte_otururum. Áne gelecek_idin gece çağırásın gidelim?

- E,_ben gittim. Ama_sén ep_arıları kapamış_idin órda. Yok
âltınlar. (17) Áma, ep o_arıları âttım ocağından sizi öldürsün. Şindi_de
geldim bakaym nasılsınız.

- Ayredésın_ķomşı ne_âldın kısmetimi gétirdın éve. A! bakásın
çuvaıi, éppısı âltınlar idiler.

- (18) Áaa, yarısını ver bána, der kıómşısı.

- Olamaz, benim_ımış kısmetım.

Em_boyle kıómşısına vermemiş âltınları.

Búrda sağlık, Peştâne'de balık.

БР. 7

Наратор:	Хатиџе Реџеп
Возраст:	72 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Bízim vár_idi néne. Bízi çarırdı yávrılar.

- Hádi çóçúklar, deverecím bir_mása!, dérdi.

Oturúrduğ yanına. Vár_imiş, miri, évlatlar, birángi... iki_çóçúğ. İki_árkadaş ímişler. (2) Düşünürmişler bóle:

- Áyde gidelim birangí_yerde neredir_dá_zengin, alalım bi_şeyler, satalım, biraz_pára kazanalım. E, çıkarlar_bi_gece giderler.

(3) Tamám ne_çıkarlar gitsinler, bir_başka, da_bir_arkadaşı yapışır yanına.

- Nereye?

- Abe,_buraya gideciz.

- Álın em_beni. Geléym sizinle, arkadaş_olım. Nérde siz_iki, em_ben uç_olım.

(4) Ácırılar bünlar, alırlar em_o_arkadaşı. Em_giderler. Giderler bir_evde yari_gecede. Evın insanları uyur. İç düymazlar. Açarlar kapi, girirler içeri. (5) Tamám girirler kapidan, o_iki_arkadaş ne_imiş ilkten, onlar demişler:

- Biz_burdan bineciz yókari, yókariki_kata, sen aşıiki_kata.

- Ey.

Íkisi bíner yókariki_kata, bu_kalır aşıiki_katta. (6) Aşıiki_katta, órda mutfak vár_imiş. Mutfakta raft vár_imiş. Ónlar yókari baqarlar_bir_şe alsınlar, bu_aşada. (7) Baqar baqar rafta, o_raftta her_şey dizılık. Görür bir_havan. O_havani, ne_dügerler karábiber, alır. Emniyetlidir. Satacak, pára alacak güzel. (8) Alır havani. Açan baqar havanın içinde karábiber_atık, ki_dügsünler. Óle braqmişlar órda. Em_ó:

- Áy,_demiş, günáhtır. (9) Peşin_düğim bu_karabiberi, sóra alım havani.

Éndırır_ónı, álır em_ıóyar. Pim pim pim pim, düger. Düger áma, ev_saıpları ışıdır bir_sés. (10) Nerdén_gelır bóle? Pim pim, géne düger. Húcum, énerler. Uyándırır ınsanı. Búnlar áşaya.

- Ne_yáparsın be_évladım bóle?

- Yá_demiş, gördüm bu_hávani çok_güzel. (11) Alım ístedım, áma karábiber içinde. Áy_dedım dügím_peşin, ondán_sona alım hávani.

Ókşar başından o_çöcügi. (12) Der karısına:

- Hayde getir.

Gırırler içeri. Dükerler karábiberi em_vérırler hávani. Álır em_bır_auç áltın. Getırır o_çöcüge ne_gelır.

- (13) Ál,_evladım, demiş, bu_paraları_sen em_da_bır_kerek bolé_işe çıkmayasın, se_yapamasın.

Doğrı_eve gırmiş. Péşin dügsün, sóna gıtsın.

- Tamam, der.

(14) Çıkar kapıdan, kaçır. Obırleri, gizlí_gizli énerler, kaçırılar. Görmemişler saıbını.

- Abe_né_yaptın bóle?

Çarışırılar o_arkadaşına.

- Da_bır_kerek seni almayz. (15) Hiç_bi_şe alamadık, óle çıktık.

Bu_çısar, dévermez hiç. Yarındası_gece géne gıderler o_iki_arkadaş. (16) Géne_bu yalvarır.

- Álın em_beni.

- Almayz. Sen nası_olur_iş uyantırásın insánları?

- Álın_beni, yalvarır.

(17) Gıderler géne üçüsi. Géne gırırler birangi_zénginin évine. Üç_katli, dört_katli év_ımış. Ónlar bıneler üçüncü_kata. Bünü saıırılar ikıncı_kata.

- (18) Sen girecésın, biz gidecız en_yókari.

Baksınlar nerdé_var en_dérli şeyler. Satsınlar, ki_alsınlar para güzel. (19) Ónlar bıneler yókari, bünü géne brağarlar órda. Açan_gırır içeri, bakar kaç_dane óda. Açır kapıları. Her_şey içinde. İkıncı_kapıyı açarken, gürür karı_koca uyurlar. (20) Óle bir_güzel yórgan ne_var_ımış üstlerinde ónların yataкта... Çok_güzel. Demiş:

- Çöyçemi yapacím sünet. (21) Áy, demiş, çekím yórgani bünlardan, uyanmayacaklar.

Em_azer_azer kapısını açar, girir içeri. Em_o_yórgani tutar ayaklardan, azér_azer, üstlerinden onların, (22) azér_azer, azér_azer, çeker, çeker. Tam sonunda açılmışlar, ó_zaman uyanırlar karı_çoca.

- Ne_yaparsın evladım_bolen?

- (23) Hiç_bişey hiç_bişey, demiş, hanımteze. Görürdüm çok_güzel bu_yórgani. Bole_yorğan... gözlerim kaldı. Çöüçem vardır, sünet isterim yapım, yórganım_yoktur. (24) Onun_çin, çok_begendim buni, alırım yapım sünet çöüçey.

Kalkarlar karı_çoca, alırlar sararlar yórgani, verirler_ona em_gene bir_auç altın em_onlar.

- (25) Hade, buyur_evladım_sen bünleri em_da_bir_kerek çıkmayasın_sen bole_işe, se yapamasın bu_işi.

Éner aşaya, götürür_evinde. Obirleri:

- Kaç kaçalım.

(26) Açan_binerler, görürler_yokari kimi_pencereden, kimi_kapidan... Énerler aşai, iç_bir_şe alamazlar. Em_giderler. E_üçüncü_gece,_şindi, çıkacaklar. (27) Gene_bu yalvarır gitsin. Ama_devermez onlara ne_gördi.

- Alın em_beni.

- Seni başka, seni, yoktur! Almayız.

(28) Yalvarır yalvarır.

- E,_hâydi em_üçüncü_gece.

Giderler bir_evde. Ó_evin yanında var_imiş cami. Girirler, bakarlar.

- Sen_bak, bole, dolan gene aşaya, ama_yok yapasın gene bi_şe.

- (29) Yok_be, ne_var yapım. İç_bir_şe.

Bunlar gene girirler içeri. Girirler yokari aşaya gézerler o_iki_arıkardaş. Uyduramazlar. Bakarlar emniyetli bi_şey ne_alınlar, nası_çıkarsınlar. (30) Bunlar çak_onlari düşünsünler, bu_görür o_camiy açan_açar kapıyı. Bakar satını. Başlamış_olsun.

- Háy, _demiş, bir_ézan oқuím búrda, sóra gideím. (31)
Sévap_alı́m bárem.

Em_gírır cámiye, mináreye em:

- Al!áü_ekber, Al!áü_ekber.

(32) Óқur saba_namázını. Búnlar şaşarlar.

- Da sat olmámiştir. Henüz_başlar.

Açan bákırlar, saydan oқur ézan. Em_uyanırılar. Kóşarlar, ónları kovárlarlar, şédérler. (33) Ónlar énerler kaçsınlar. Bu çıkar camiden. Açan_görürler...

- Saba_namazi olmámiştir,_der. Em_bén,_demiş, bóle bóle. Áy_dedim ézan oқuím, sóna gireím bi_şey alaím.

(34) Em_ónlar_buna bír_avuç altın çıkarırılar verırler.

- Çıkmayasın bole_şeylere, sen_yapamasın, demışler. Peşin_ézan oқudun, dúyduқ. Hanı, dá saba_namazi yóқtur. Al_evladım bu_paray.

Alır, átar kesesinde. Çıkar, kaçar. (35) Obırleri kaçarlar, çıkarlar díşári. En_sónunda kapişırılar.

- Nıçin_bole, nıçin...? Sen başka bizim del_ısın arkađaş.

Em_óle, ayrılır çocukler. Em_óқа.

БР. 8

Наратор:	Муџевер Хамза
Возраст:	53 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Вистинска приказна

(1) Ánamın akrábası astálandı bír_sene. Em gidecek, şíndi, mibárekte.

- İsterim mibárekte uyaım úte, demiş.

Demişler:

- Bađ, var mibaređ.

- (2) Móre_kari nice_mibaređ, óyle gidecem.

- Bađ, gene demişler, var Ğirnçar'da mibaređ órda, karılar demiş, kálkar, alır_ábdes Salı_Baba, bilmem_né.

(3) O_mibareke Salı_Baba derler.

- A, a! Alır Salı_Baba ábdes!

Em_gider_bu órda em da_bir_iki_kari. Ačan, kálkar, tađ, Salı_Ba-ba. (4) Ya_válla derirdi. Çıkar Salı_Baba órda gümçesiyle em_der:

- Şíndi bakarım_ben nápacak.

(5) Éppisi:

- Der, nası_ıdi Salı_Baba, nice_ıdi?

- Yüksekıtır. İki_yegençesını órda ne_ıdi, dedi, áldi köşede. Ben, dedi, korkıdan şíndi sade_bakarım. (6) Nólur, nólmaz. Áldi abdesını, kıldi, yaptı. Ačan, gelır bır_vakit, dange dange dange ayaklarıle, yatar gene tabutta.

- Kálk_şını, demiş yanında ne_ımiş o_kari.

- (7) Ben, demiş, geldım Salı_Baba'y göreym.

- E_nice_derdin?, demiş. Çıkti, ábdes áldi, kıldi, demiş, Salı_Baba. Aaa, açan_inanmazdın.

- Ülsaydım, demiş, ben burdan öte inanmazdım.

- (8) E_göresın, demiş.

Salı_Baba yüksek_ımiş, çok_güzel. İnanmazmış. Binermiş çatıda.

- Mibaređ yok burda, böyledır, öyledır, çarımış.

БР. 9

Наратор:	Фатиме Кабакчи
Возраст:	82 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_imiş ne_yóg_imiş. Vár_imiş bir_fukara güzel_kız. Yaşarmış sade_anasıyle, a_babasi yóg_imiş. Bir_bey_çöcüğü var_imiş o_fakır_kıza, çok aşığı_olmuş. (2) Áma o_kız istemezmiş erken evlensin, niçin_ánasi astá_imiş. Áma o_çöcüğün o_kıza çok_méragi var_imiş.

(3) Bír_gün çöcük giyinmiş işçi_gibi, satılanmış furúncidan simitler em_başlar kızın malleşinde satsın simit. Kızın_ánasi taze_simidın kokusunu alır, (4) imrenir em_vérir kızına para satlansın iki_simit. Em_bu_kız çıkar alsın simit. Açar kapiy çarsın çöcüğü em_árar versin iki_simit. (5) Áma çöcük der_ki parayle satmaz. Bir_simidi bir_yanağa deđiştirirmiş. Kız girer içeriye, deverir anasına ki_parayle satmazmış, emen_bir_yanakle deđiştirirmiş. (6) Ánasi_der versin bir_yanak, kapi_arkasında görmez kimse. Em_kız verir iki_yanak kapi_arkasında, alır iki_simit. (7) Sóna laftan_lafa anlamış ki_o_çöcüktür.

Áma bu_çöcüğün o_kıza ó_kadar méragi var_imiş ki_sevdásından astálanır. Kız_ánlar ki_çöcük_için doktor árarlar. (8) Kız_giyinir doktor_gibi, alır bir_çanta em_geçer onların kapisından. Çöcüğün babasi çıkarırken arasın doktor, (9) görür buni em_çağırır gitsin bunlara. Kız_der ki_gidecek da_geç onlara, peşin çağırık_imiş başka_yere.

(10) Kız_dolaşır biraz em_gider çöcüğün evine. Der çöcük gitsin amama, em_der ki_gelecek da_sóna óvsun arkasını, em_amamdán_sóna der_ki émen sağılacaktır. (11) Ta_çöcük gider amamda íyanır. Kız_gider cam döldurur bir_késeye em_onunle gider amama, óvar çöcüğün arkasını. (12) Çöcük agridan bađırır, kız da_ó_kadar çok bastırır. Áma çöcük sonadan ánlar ki_o_kız_ıdır ne_yapti böyle óna.

(13) Néyse, da_sóna arátırır kızı em_evlenirler. İşte_yaparlar düğün, áma düğün_günü bu_kız gider çöcüğün evine, giyinir aşçı_gibi em_bakar yemekleri. (14) Der obir_aşçılara:

- Bu_yemekler çok_tuzludur.

Em_döktürür yemekleri, bütün yemekleri. Yaparlar yeni_yemekler.

(15) Gene_kız bin_bir_mana bulur em_döktürür gene bütün yemekleri. İşte_öyle üç_defa yapar. Sóna çöcügün akrabalarından bir_kız_kuyruğunu gizli keser. (16) Em_bu_kız çabuk söyünür, çabuk_çabuk evine gider, gelinliklerini giyer. Ama bu_çöcük anlar ki_bütün bunları bu_kız yapar.

(17) Giderler kızi evinden alırlar. Kız_gene dā_evelden odundan yaptırmış bir_kız, içini doldurmuş ep_balle. Em_bu_odundan kıza gıdirmiş gelinliğini.

(18) Sóna gelir vakt kapatınlar gelini em_güvey. Kız, güvey da_odaya girmeden_evel, çıkarır sandığından o_odundan gelini, koyar bir_köşeye. (19) Kendisi_gene, girer sandığın içine. Çöcük girer odaya kızgın, doldurmuş tabancasını kurşunle. Em_açan_girer odaya birden sorar gelinine:

- (20) Sên_idin o_ne_cámle óvdun árkami?

Kız_sandıktan cevap verir:

- Bën_idim_beim.

- Sên_idin ne_akrabamın kuyruğunu kestın?

- Bën_idim_beim, der.

(21) Çöcük çıkarır tabancasını, atar bir_iki_kurşun odundan yapılmış_olan geline em_ondan başlar balaksın. Çöcük şaşırır. Ne_akar böyle koi_kan? (22) Dokunur bali em_tatar. Sóna kendi_kendisine der:

- Bu_kızın sade_kanı bu_kadar tatlı, ya_kim_bilir kendisi ne_tatlıdır?

(23) Em_çok pişman olur, o_kadar_ki, kalıkar gendisini vursun. Ó_anda çıkar_kız sandıktan em_der:

- Vürma_beyim kendini, ben búdayım.

(24) Em_sónunda barışırılar em_rät_ayat yaşarlar.

БР. 10

Наратор:	Хамид Џезаир
Возраст:	67 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	II. година средно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Вистинска приказна

(1) Ačan_ídım ben mektepte, Neğotin'da, em_yaşardım internatta. Vár_ıdı bir_soba, on_béş_kişi bir sıra, nası_âskerler nédır. Bir_soba em_ón_béş ütén. (2) Úyur búrda Núredın, búrda ben, búrda o_Áşım rámetli Músa'nın, em_sıráyle, ep çöcükler_işte. Er_bír_yerden vár_ıdı. (3) Kim nası_ıdı tándık, yan_yana oturúrdı krevétçede böyle. Çöcük_işte, geç uyúrduk geceyle. Álçaқта_ıdı nerde_Antigóna_nedir, çıkarken Neğotin'dan. (4) Şındı bakárim_orde fábrica Antigóna yoktur. Cadde_kénari_ıdı beriden mektep.

Em, yattık. Nası ne_yattık, düşünürüm böyle, a_álçaқта_ıdı internat, (5) cam karşı, boyle_ıdı, em_dránk açıldı. Em_bén, ki_güzleneym şındı, bakáym cámi kım_açtı. Sade ne_güzlendim, em_bir_şafk geldi üstümde. (6) Ya Núredın nédedır. Sıktı üstümde, em_şındı, bilirim ki_Núredın né_taraftır, né_tarafdır Áşım, em_ızaıanırim ki_köreym élımı uyantıraym óni em_körürüm élımı. (7) Onun_için derim ki_inanırim ki_uyumazdım. Em_bána dérdiler uyúrdun, ama nası_uyúrdum açan_bén şındı yım svésten, bilirim kımdır.

(8) İzaıanırim óni dokunáym, óni dokunáym, becıremem. Ačan_körüldi éllerım tutáym böyle óni em_dúrđi. Káıktım. Gene_bıraz ídım em_óyle, okúrdım em_ó_vakıt. (9) Düşündüm: uyúrdım, nası_ne_yazar? Siz dá_ey okúrdunuz, bilırsınız nası kıan, óni búni... A_bırden çıktıım díşari. (10) Son ter olmış_ıdıım. Em düşünürüm. Géne yattım.

Gitti iki_ay, ne_ınsana déyverdım, ni_ıç. İç_bırısine. Bir_ay açan_geçti, (11) iki_ay, açan, vár_ıdı bir_Kırste, Ori_köylérından ídi, kıstırmiş óni. Em_ó_ayni, iki_aydan_sora. Ben esáb_ettım, kıan, nası!_ne_dérirler, (12) óni búni, em_kördüm óni. Em_óni ben işitmedım,

ama_vár birángisi ne_ídi úyanık, o_gelirmiş çok, em açan_ka!ktık sabáyle, nası_çöcükler, gülerler.

(13) O_Kırste, biraz_kızarık ídi, kızarmış_idi, korkmış_idi. Em_búnlar açan_dédiler, bu da_óka. Bén_gene yemiş_idim o_pırpıt_say. (14) Ben_ánladım ki_déldir_ey iş. Sóna ben, iki_aydán_sóna, em_bén korktum. Sóra korktum. Déyverdim o_Kırste'ye, ama_ánladı ep mektep. (15) Nüredin, éppisi órda. Em_sóna gırmez iç_bırısı internatta. Ta_vár_idi em_rédoven uçenıklar, çöçüler. (16) Bíz_idik_gene bükler biraz, em ónlardan vár_idi da_úfaqlar. Ónlar girmézdi, beklérdi. Em_sóna açan_girirdik internatta, açardılar kápiy, em iç_bırısı girmézdi. (17) Dışari oturúrđılar. Gırmeden éppisi, girmézdiler.

Sóna başladık oynalıım, baalıım krevetleri kınaplarle. Néka úyur ínsan, oynat kınabi, o_atla. (18) Ánladı dírektor. Çardı benı em_Nüredin'i. Bilirdik ne, ama_korkardıık. Ben_korkardıım em_gerçek. Em gittik em:

- (19) Bak_beri, der, siz dá_büklersınız, var em_úfaqlar, ónlar korkar, kim istérse otursun, kim istemése, gítsın.

Em_bén ánlattım ne_ídi iki_ay ével. (20) Nası_síze ne_derırım, ep derırım. Em dedım_oni ne_bilırım:

- Bilırım, ne_istérsen yap. Béni boacáydi, dedım.

Bırden çevirdi:

- Bak, sízsınız dá_bükler. (21) Var úfaqlar. O_dél bír_şe. Olábilir kan, óni buni.

- Biz_géne bír_şe yapmáyz, dedım. Biz_korkmáyz, dedım. (22) Ónlar, ufaqlari korkar, dedım.

- E,_siz_á!ın ey!ikle, dedi.

(23) Ánlattık_ki birangıları kınaplarle yápar. Biz_anlatmáyz ki_em_bíz yapardıık.

БР. 11

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Bír_güni bir_ávcı gíder áva. Bíner bir_ágacın üstünde em_órda beğler av. Çıkacaklar... Órda var_imiş çairlik, sular... Gelecek avlar órda, saba erken... (2) Bu_beklerken, dervişin biri bir_torbayle çıkar_orda. Çarır, verir bir_sés. Toplanır bütün_malıklar ne_var_imiş etrafında órda onun, dervişin etrafında. (3) Derviş bir_áiya izin verir, der:

- Gít_sen filan_köyde filanın eşegini yésın.

Ondán_sora, tilkiye_der:

- Gidesın filan_köyde filan_kişinin horózuni alásın, yésın.

(4) Kırtı_der:

- Gidesın filan_köyde filan_kişinin keçisini yésın.

Bunlar dağılırlar, kaçarlar. Kalan_malıklar çıkartır torbasından ekmeğ, kırar em_dağıdır o_malıklar ne_var_imiş órda. (5) Bir_parçe ekmeğ düşer bu_ávcının yanında, órda o_ágacın dibinde. Kaçarlar eppisi, dağılırlar. (6) Ener_bu, alır o_ekmegi. O, bir_lokma ekmeğ, üç_gün tok tutarmış.

- Ay kaçım_şindi yérime, bakım nerde né_olmuş.

Gíder aynı o_köyde ne_áiya emir verdi. (7) Gíder, da_girmeden köye çarır!ar:

- Oo, geldi_ái, eşegi birangi_kişinin, bi_dağda salmışlar otlasın, yedi, kopardi.

(8) Ondán_sona, ay_gidecém bakım hórózun meselesini. Gíder o_köye hórózun, da_gırır gırmez o_köye:

- Oo, çarırler köylüler şeyler, hórózi kaldırdi tilki, kaçırdi.

Ó_da bitti. Gíder obır_köye şindi baksın kırtı. (9) Ačan onlar salır!ar koin!arını, keçilerini. Ačan kırt gelir bir_keçiy kavrır. Çarır!ar, çarır!ar keçiye em_keçi kırtulmuş... Kaçmış, ayt...

БР. 12

Наратор:	Назире Винко
Возраст:	71 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение одновно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_imiş ne_yóg_imiş. Vár_imiş bir_ádam. Çok işlermiş. Bu_ádam ér_sene da_yázdan on_iki_áy_ için idarésini çıkarırmış. Áma bir_sene sade_on_bir_áy_ için idarésini çıkarabilmiş. (2) Em_karısına der_işte ki_on_bir_áy_ için idaresi var. Áma on_ikinci_áy_ için yok. Em_ karısına_der gítsınler onun_anásına, (3) otúrsunlar_onda bir_áy ki_ér_şey tam_olsun.

Em ole_yáparlar. Gíderler kızın_anásına bir_áy_ için misafir. Kızın_anasi bunları çok_ışla karşılar. (4) Yarındasi kızın_anasi pişirir bir_sán ekmeğ em bir_párçe kıparır ekmeğten em_vérir damádına gütürsün komşılárina, niçin_komşılari çok_fakir imişler. (5) Neyse, ádam alır ekmeği gótürür komşılara ne_demiş kaynanasi. Áma bu_komşisi der:

- Bugün_ için ekmeğim var. (6) Onun_ için sen bu_yandaki_komşiya bu_ekmeği gótür. Ónun benden bugün bu_ekmege dá_fazla itiyaci_var.

(7) Bu_ádam_da yanındaki komşiya gótürür ekmeği. Ó_da der_ki benim bugün_ için var ekmeğim. Sen búni obir_komşiya gótür. Ónun benden dá_çok búna itiyaci_var. (8) Ónun çok_maksımlari_var, ekmeği yétmez. Ádam_da üçünci_komşiya ekmeği gótürür. Bu_komşunun çocuklari ekmeği görünce çok_sevinirler. (9) Maksımların anasi alır ekmeği em_bu_ádama der:

- Allá_razí_olsun, evlatlarımá birér párça ekmeğ dağıtıım. Yüreklérini bu_gün_ için doyurúrum.

(10) Ádam_da éve dönünces karısına_der:

- Hádi kaıkáım, éve gidéım. Álemin günü_gününe yóktur ekmeğleri yésınler, (11) a_bízım on_bir_áy_ için idaremiz_var. Dá_bir_áy_ için biraz biz kéndımız idare_edériz.

БР. 13

Наратор:	Аџије Хамза
Возраст:	57 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	III. година средно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Вистинска приказна

(1) Bén₁ da görmişim gölge. Nası₁ istersënz yemin₁ ederim ki bën₁ görmişim këndim. Nası₁ görmişim? Ódada iki₁ krevet var₁ idi bízim, bir₁ krevet bú₁ taraf, bir₁ krevet ó₁ taraf. (2) Birisinde Mústafa, birisinde bën₁ uyurdum.

Ben nerde₁ uyurdum berí₁ taraf o₁ cam, cam áçık, sóna koyduk dólup órda, (3) uyúrken ben órda, ama₁ úyanık₁ idim, búnlar₁ der uyúrsun, iki₁ gece ánamı rúya gördüm, em₁ bakardım₁ ben camdan sade₁ merdüvenlerin o₁ ayakları, (4) merdüvenlerin ayakları böyle drınk camda koyu₁ idi. Sade₁ o₁ odunlarını görürüm merdüvenin.

- Áuu₁ dedim, nedir₁ bu, dedim₁ ben, böyle?

(5) Em₁ fáp gót₁ üsti. A₁ kaynánam₁ dedi uyumışın, ama₁ ben gót₁ üsti idim. Uyurse ínsan gót₁ üsti, belki uyurdum. (6) Ben₁ açan₁ baktım o₁ merdüven koyu₁ idi camda. Açan₁ bakarım tup tup tup, karanlık, ışırım nerde₁ bíner. Ben a çaráyım Mustafa'y, çaramadım.

(7) Açan₁ verí₁ idi ínsan, ama₁ nası₁ figura ínsan, em₁ drınk çıkardı kíbri. Íşıttım kíbri trak, ya₁kti mum élinde. Em₁ múmi böyle úzakta... Dá₁ ben ádamın yüzünü görémem. (8) Bak, nerde₁ atır₁ adım çak₁ o₁ şe₁ olur vücudum, vá₁!la. Em₁ o₁ múmi nası₁ ya₁kti, getirdi böyle gösterdi₁ bana yüzümde. (9) Múmi yanık. Sa₁ka₁lle ádam, burá₁ka sa₁ka₁!

- Ama₁ sérık imişin krevette.

Gót₁ üsti₁ idim. Éppisi₁ der uyumışın.

- O₁şaydın₁ sen óyle em₁ getirsin o₁ múmi, var₁ idi uçásın...

(10) Ama_gördüm_ben óni. Múmlе gósterdi_boyle yúzünü. Géne ikínci_gece, géne ayní_ruya górdüm. Sora_korkárdım gireým ódada. Ayni_ruyay górdüm.

БР. 14

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Біr_günü bir_ávcının bíri çıkar áva. Áva çıkarken, dađlarda gézer útee bériye, áçan бақар bir_ái çıkmış karşıсından em_nára vérir:

- III, III...

(2) Bú_da sóқуlur, бақар nédir. Açan_sóқуlur yanına, bir_diken girmiş áinin áyakta. Çıkarır o_dikeni. Şişmiş áyagi. Írinler, канлар... Sıkar, şe_yapar, kúrtulur ái. (3) Álır ái buni çarır. Gíder. Gíder bir_ágacın yanında. Ári, kóvanlar var_imiş órda. Biner ái órda, çıkarır bir_parçe, vérir óna ba! (4) Álır o_ba!i, sárar şamisında, kaçар. Birkaç_gün sóra, o_ávcı álır begirini, iki_teneke, gíder géne dađa, nerde_ídi o_kóvanlar, ári!ar. (5) Gíder késer o_ágaci. Éskiden ya_tezekle arı!ari kaçırırđı!ar ya_béri duman_bi_şey yapardı!ar samánle... (6) Yákmış bíangi samánka!ar, kaçırmış arı!ari. Dó!durur tenekelerini ba! em_yúқledir begirine em_kaçар.

БР. 15

Наратор:	Есад Бајрам
Возраст:	70 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Виша школа
Занимање:	Воспитен работник во пензија, писател, поет
Тема:	Народна приказна

(1) Óri'nin yakınlígında bir_köy var. Bú_köyün ádi Velğoşti'dir. Velğoşti'de bi_çöcük var_imiş. Bu kél_imiş, saçlari yög_imiş. Kélço dérmişler_buna. Kélçe anasilen yaşarmış. (2) Bír_gün kélçenin gélir aklına, der:

- Ána_be, hep bizi sárdılar bu_kómşular bu_köyde, hep ónlarda gittik. (3) Bíz_da, der, yapalım bí_şey saralım ónlari. Zaten kaldık parasız.

- Ne_yapalım?

Bir_üküzleri var_imiş ónların.

- E,_ay keselim üküzümüzi. (4) Zaten ep satınılmaz. Satamayz éti.

- E,_ne_yapaciz?

- E,_o_şey, derisini satacız.

- Péki_be oğlum, demiş anasi, ey. Ál,_demiş, çöyçem, kes.

(5) Neyse, kesmiş, yapmış_da bi_yeme güzel, akşamlık. Çarmışlar köylileri. Gelmişler köyliler heppisi. Yemişler, içmişler, gitmişler, (6) ama ne_yazık ki yarındasi ne_zeman çıkarlar ana em_çöcük baksınlar, ne_baksınlar!? Kapi_ününde bütün pislikler, yani teşekür_yerinde, (7) işte, bak ne_hakaret.

Neyse. Cumaertesi Strúga'da pazar günidir. E,_bu_çöcük alır deriy em_gider Strúga'ya. Óri'dan_gene on_dört kilómetro uzaktır. (8) Yedi kilómetro, ortasında Óri'nin em_Strúga'nın var bir_köy. Bú_köye derler Podmolye. Bu tamam_gelir Podmolye'e_kadar yorołmiş. (9) Tabi, yedi_kilómetro yürümüş kélçe. Yorgun. Ne_yapar? Oturur. Bir_kütük bulmuş orda. Oturur. Ne_zeman oturmuş bu_kütükte, çıkar bir_tauşan. (10) Há_bu tutsun tauşani, koşar. Tauşan kaç, bu koşar. Em tutamamış. Tutamamış tauşani.

Ne_zaman_düner, kızmış öyle. Kızgınlığından içinden bi_o_şey gelir. (11) Álır bir_taş vurur o_kütüğe. Kütük patlar. İçinde bi_pöte altın çıkar. Bú_da álır altınları, átar deriy, gelir evine. Şimdi köyliler görürler para getirdi.

- (12) Abe_né_yaptın sen?

- Sattım,_demiş, deriy.

- Nası_sattın?

- Bı_kııını, bı_altın sattım. İşte_boyle buka altın getirdim evime.

Bunlar heppisi úcum köyliler. Ne_yapacız? (13) Önlar_da bağlarlar ükülérini, em_ónlar derileri álırlar, giderler Strúga'ya. Kımse bákamaz ónlara!

- Ah, derler, kelçe bizi áldatti.

(14) Úcum dünsünler geri. Şimdi kelçe görecek! Yakalarlar kelçey, sókarlar bi_çúvala, em_álırlar, getirirler,_şindi, göle átsınlar Óri'ya. (15) Bilirsın nérdedır İmaret? Yokari o_Vároş ne_vardır, onun_üstünde İmaret_derler. Órda bir_zaman Türkler var_idi. İmaret'te. İmaret'ten atacaklar aşaya. (16) E_ama órda, tamam İmaret'te yokari ne_zaman_bınmişler, bi_tauşan. Bunlar_da brağarlar kelçey, úcum! (17) Yani,_köyliler ne_gütürürler kelçey göle átsınlar, koşarlar tutsınlar tauşani. Önlar ne_zaman_koşmişlar, kelçe başlamış çarsın:

- İstemem, istemem.

(18) Bi_çoban var_emiş koinlarılen órda yakında, ışıdır, gelir.

- Ne istemesın?

- Bana padişanın kızını verirler, ben istemem.

- E,_ben isterım, der.

- E,_çöz_beni.

(19) Bú_da çözer buni. Çoban girir kelçenin yerine. Kelçe bağlar çobani. Gider koinları álır em_başlar yavaşlen gitsın köye. Bunlar gelirler, (20) nası_kızmişlar tutamamışlar tauşani, álırlar çúvalı em_atarlar doğri göle. Ne_zaman_dünerler köye, görürler kelçe koinlarılen gelir.

- (21) Abe_né_yaptın? Nası_boyle geldın_sen şimdi?

- Brák, der, áttınız dá_қыда, bu_қоін!ari, der, atsáydınız dá_derin, dá_güzel var_idi, қоңлар... (22) Görésin nası_қоңлар, boynúz!ari böyle şöyle. Çok dá_güzel қоін!ar getireceýdim.

- Óyle?

- Óyle.

(23) Em_bún!ar úcum! Érkeřler éppisi kóyden қоңар!ar birbir átlar!ar göle. Nası_átlar!ar, óyle boęú!ur!ar. Böyle kelçe kóyde қа!ır. (24) Şindi_ón!arın қоçúklari héppisi kelçeyle árқardaş ó!ur!ar, yařar!ar güzel. İşte küçúķ bir_mása!i. Ori_mása!i bu.

БР. 16

Наратор:	Хамид Џезаир
Возраст:	67 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	II. година средно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Слободен разговор

(1) O_ép úğüdüř. Ónda mása!, ne_ístersen... Ama_gene_yénir !afi bárem. Emin_Ácey atır!ársın, amicasını? Amícası ep қонақ... Belki_var_idi on, (2) on_béř_kiři, yermi_kiři... Bütún_gece o !afedérđi. Éppisi bilirdi_ki sáde á!dıdır, a_éppisi onun_ústi baқardı. O gerçek oyle_idi.

БР. 17

Наратор:	Бедија Кареман
Возраст:	70 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Bír_zaman vár_imiş bir_padişá_ı_kızı. O_pádişá_yapmış kı_zına bir_óda. Kı_rk_ı_kat cá_mle sá_rmiş odásını. Órda oturúrmış. Bír_gün piri_nç_pılavi gétirmiş. (2) O_piri_nç_pılavında bir_taş_bu_lur. Sávurur_taşı, taş_kırk_ı_kat cá_mı kı_rar em_çı_kar dı_şari. Dı_şardan işıdır sésler, kı_yar kı_ulađını. (3) Démişler bu_kár_bénzer Hint padişá_ının çöcügünün beyazlıđına. Bir_párçe kı_n_yérmiş bir_kárga. O_kán_gene, Hint padişá_ının çöcügünün yanak_larının allıđına. (4) Gene_bu_kárga kı_aşlarıla, gözlerıla_bénzer onun gözlerine. Bu_kız_ışıdır bu_láfi em aşığ_olur. (5) Bu_ka_doktor bulamaz dérman. Kı_z_çok_ásta. Em pádişá_ılan_eder:

- Kim_bénim kı_zıma dérman bulacak_, ben_óni cíangil edecím.

(6) Bir_fayşenin_biri_demiş:

- Bén_efendım bulacím.

Gırır_ışte órda em_demiş:

- Kı_zım, olım bu_akşam búrda mısafir. Yo_ldan gelirim. Kı_aranlık tútti. (7) Yok_nereye gidím. Kı_abul_edérsen sende mısafir?

- Ey_anım_teze, démiş, gir_ıçeri, otur.

İşte_gırırler_ıçeri, otururlar. Lála_yemek gétirir. Yerler_ıkısı. Akşamdan_sona_ıkısı yatırlar. (8) O_kári_başlar_of, uf. Ó_uf, bú_uf. İ_kisi.

- Áh_kızım, néyin_var?

Ánım_demiş:

- Benım_derdım devérilmez. Sen_ne_úflarsın?

- Á_mırı kı_zım. (9) Ben_fukara_bir_ınsan_ıyım, ama_atmışım méra_k_filan_vézire, démiş. Ama_bén_bilirim ki_olmaz. Ben_fukara_ınsan, nasıl_a_lır o_beni? (10) Áma_ışte atmışım méra_k.

Ó_da_der:

- Şey, mādām atmışın mēraķ, ben yārin nānama_derım, seni vērır
ōna.

(11) Bū_da der:

- Ben sāna déverdım, sēn_da şı̄ndi bāna der nēdir sēnin ufı̄adıgın?
Kırınır bükünür deverēmez. Neyse... o_ķarı āı̄dadır. Dēmiş:

- Déver, būrda kımse_yoķ. (12) Biz ikımız otururuz. Déver,
ben_mısafir gelmişim sāna.

Kız_da déverır ep sıraylen ém_ki aşığ_olmıştır.

- Mújde pādışam, bıldum dērdını.

(13) Pādışa_da kōverır āber. Ó_da der:

- Samān_gibi sārarsa, çubuk_gibi kūrusa, mūm_gibi érısa, ben ōni
alacaklardan del_iyim.

(14) Gıder_babasi em_dér:

- Kızım, yazdım_işte ne_gelsın.

Ó_da_der bābasına:

- Yaptırāsın bāna dēmirden bir_sāndıķ, (15) içerden açılsın
kápansın, kırk_günlük yecek koyāsın em_bēni saıāsın dēnize.

(16) İşte, geçmiş kırk_gün. Sāndıķ dūruıur Hint pādışainın kızının
evi_ününde. Kızı oturur, pencereden bāķar. İşte_dēnizden gelır sāndıķ.

(17) Der izmetçilerine:

- Maı_ıse, sızın_olsun, cān_ıse bēnim_olsun.

Giderler, getirirler sāndıģı, koyarlar mutfakta. Éner_ānım, der:

- Çık! (18) Kız_ısen, kızım olāsın, çöcük_ısen, çöcügüm olāsın.

Çık bu_sāndıķtan.

Bu_açmaz.

- İşte, dēmiş izmetçilerine, koyāsınız bū_gece yemek. Bāķāsınız
insandır, nēdir?

(19) Ačan_koyarlar, bāķarlar yemiştır.

- Mújde ānım! Cāndır, yemiştır.

- E_ey, olē_ıse saķlanın tutāsınız.

Bir_gece bınlar koyarlar yemek. Tamām o_çıkısın yēsın, bınlar
kaıķıřırılar tutsunlar. (20) O_gırır sāndıģa em_kapanır. Gıderler ānıma,
dērler:

- Kızdır, em_öni çok_güzel bir_kızdır.

Éner_anım, yalvarır:

- Çık kızım olásın_sen.

(21) Mázza!!a çıkmaz. E_kaçarlar géne yókari. Em_bí_gece tembí_eder:

- Beklenin açan gidecek yésin...

Ó_vakit káparlar sándığı. Bírısı gíder yókari:

- Müjde_anım, tuttuk!

(22) Éner_anım, alır_öni kólundan, koltuğundan bındırır yókari. Íkarlar_kızı em_otururlar yésinler akşamlık. Dér_anım:

- Sen deverecésin nédir_bu. Sen dénizden çıktın.

(23) Der:

- Ben dénizden çıktım.

Em anlatırır dérdini em_gösterir áberi.

- Tamám, demiş_anım, sıkılma. Beniyım Hint_padişanın kızı. Sen ne_begenmişin çöcügüdür. (24) O_şindi gelecek. Bak, kara_çiçeklerim açmıştır. Kara_atlarla gelecek. Yáslidir.

İşte gelir. Áyda bir_kere gelirmiş. Bíkere gelmiş, budur ikinci_defa. (25) Açan_geldi, dedi:

- Ábla, başçede oturacız.

Otururlar. Árar_bu su. Kaçar ellerini, getirirler. Áma tembí_etmiş_bu o_kıza:

- (26) Sen getirecésin su açan_gelecek kardaşım.

Ó_da gütürür_su. Güzel_güzel içer sui em aşığ_olur. Óna_der:

- Ábla, bú_kim?

Demiş:

- (27) Yeni_bir cáriye almışım.

Ondan_sona kaçar. Áyda_bir gelirmiş, şindi iki_áftada gelecek. Bözmiş yásını, beyaz_begirlerle gelir.

- Bak,_demiş, beyaz_çiçeklerim açmıştır.

(28) İşte_gelir. Gelmeden_evel demiş:

- Açan_gelecek kardaşım, bu_bardahta verecésin su em_o_bardagi kápıdan çıkarırken düşüresin kırılısın.

(29) Árar su, gétirir su em_ķápidan çıkárken sáldi bardagi kırdi.

- Áh_ķızım, demiş, başın kırılaydı, babamın nişanıydı.

- Çıs_abla, demiş kárdaşı, deme. Ben verecim benim bardağımı.

(30) Tékrar gelir kırmızı_atlarla. Der:

- Ábla bir_sú.

Tembí_etmiş izmetçilerinden én_çirkin bir_izmetçiye gétirsin su.

(31) Gétirir bir_çirkin_izmetçi, bú_da içer nefretle.

- Ábla, cariyen nóldi?

Ó_demiş:

- Cariyem çok_sıkıldı. Bardak_ için ástadır. Bütün_gemikleri kıırılır.

(32) E,_verdi áber çiçekleri ki_gelir kárdaşı. Bunlar_yaparlar presnet^s_yufkaları. Kıoyarlar çarşaf_alti, bú_da yatır. Demiş çocuk:

- Olmaz, ben gidim oni bí_defa görüm, sorım?

- (33) Gelsin, görsün?

- Gelsin,_demiş, görsün.

Gelir, görür. Çok_sıkılır. Kıızın_gemikleri kıırılır, çok_ástadır.

Ondan_sona kaçır. (34) Tékrar bír_gün gelir sorsun nasılı_oıldı kıız.

- Ábla, cariyen nasılı_oıldı?

- Óş_oıldı, demiş.

- Olmaz oni arayasın bana?

(35) Demiş:

- Araım, soraım.

Em ó_der:

- Samán_gibi sárarsa, çubuk_gibi kırusa, múm_gibi érisa, ben oni alacaklardan del_yiyım. (36) Áma, bú_imiş, demiş.

Sóna, ole_cúmbüşler yaparlar... İşté nail_óldilar müratlarına.

БР. 18

Наратор:	Зеиде Беќир
Возраст:	60 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Слободен разговор, обичаи, стар Ресен

(1) Ágamda, işte, otuz beş kişi idi evde. Yapardılar pıdeler, yemekler, tencereler, graılar, o pengirler, o ayvanlar, çok vardı o zaman babamda. (2) Çok, çok, esapsız. O vakit çiftçi evlerde dolşırdık biz. Ayılık plata yog idi, ama bir muabet çok vardı. Çok güzel muabetler idi. (3) Öyle güzel geçinirdik o zamanlar. Çok slójno idi eppisi.

İşlerdiler, karışmazdılar, çalışırdılar. Yerdiler bir lokma ekmek. (4) A öyle çok zenginlik yog idi. İşlerdiler, bilinirdi. Ayde ne zaman geldi, ayrıldı kardeşlar. Ačan geldi bir zaman, ayrıldılar. Erkes evini bakti, yerleştı. (5) Biri bizimle geldi. Dedi geleceım Bayram'len. Babam Bayram idi.

- Ádet idi o vakit ayrılmak?

(6) Ádet idi. Çok kardeş toplandı, çok evlat toplandı. Ágam benim gendi ayrıldı o zaman. Dedi:

- Şimdi eppınız bakasınız sofranızı, karınızı, evlatlarınızı. Çok kalabalık olduk. (7) Erkes evini baksın.

Ne zaman büdi evlatlar, oldu kalabalık, artık yemeyçın yetişilmézdi. (8) Yemeg için. Çok oldu kalabalık. Kırk kişi olduk o zaman. Em sonadan ayrıldı ágam. Bizimle gelin geldi. Dedi:

- Acırım Bayram'i.

(9) Bayram'dır babam benim.

- Çok kalabalıktır evlatları.

Bir başçe ayırdı, işte, tarlada, bize braksın o zaman. Ácidi bizi, geldi bizimle. (10) Ayatını çok güzel geçirdi. Ačan idi diri babam, çok ey idi. Ama úldi babam, kardeşlarım kaldı úfağ em yog idi yeter.

(11) Vár_idi susurkáları, vár_idi üküzleri, ama_ánam sátti ónları. Bábam açan_úldi, ben_idim yedi_yaşında.

Sónadan,_gene, nice búdiler çöcükler, biri, çok_şükür A||áıma, Dánska'da evlendi, biri kaçtı gúrbette İtaliya'da. (12) Şimdi çok ilerlediler, çok_éydírler. Ánami paráyle bógarlar. Ne_íster cani íster. Yer, íçer. Şimdi Á||a nice_yürütti, derémem. (13) Évleri güzel. Er_táraftan. Nice_grof. Ér_şey.

Bir_zaman ne_spréma, yok_idi ni... Zaif geçinirdik. Yög_idi spréma|ar, ama çok_múabet vár_idi.

(14) Geleceydiler:

- Ay bú_gece kábak koyacáyız, kómpir koyacáyız. Buyurásınız gelesınız.

Gelirdiler. Óyle bir_güzel múabet yapárdık, óyle bir_güzel... A_étler yapárdık... (15) Türkiler... Bábam oturacáydi, aykıracáydi. Bizi yanında alacáydi, toplacáydi. Óka bir_şarki güzel söylérdik, lafedérdik, gülérdik, aykırírdik.

(16) O_zámáni ben çak_im_díri, anacám. Bu_zámanda, ne vár_ise ér_şey şini_vár, ama múabet yok. Bir_zamanın muabétleri yoktur bu_zámanda, olamaz. (17) Dá_az vár_idi, dá_tatlı múabet vár_idi. Dá_güzel insan|ar olúrdi. Dá_ey áyat yaşamak_idi.

- *Génçler toplanírdi birangí_yerde?*

(18) Toplanírdi génçler. Fílcan oynardı|ar, yüzük...

- *Nası_óynanır_o?*

Yüzük oynardı|ar. Böyle yüzük. Fílcan kapardı|ar_boyle em_bulásın... (19) Kapardı|ar fílcani em_derírdiler sónadán kim nişán|anır, kim nişán|anmaz. Bú_gece bende, yarín_gece sende toplanírdi|ar. (20) O_şarki|ar, o_türkiler derírdi génçler bir_zaman, çok.

Génçler çok toplanírdi ér_gece, evden_eve. Ésapsız. Yok nice_şimdi, génçler gitmezler iç_bir_yerde. (21) Dinlémezler.

Ó_zaman_idi çok_güzel_zaman. Çok geçinirdik bizde. Kómşılar işini bitirmiş... (22) Bitirirdik. Şimdi bu_zaman dinlemezler. Bir_zaman ekme verirdiler, yok_tuz getir...

Giderdim tütünü geçirirdim, toplardım. Ép yapardım. Çok_gene, böyle, (23) dinlerdim, çalışkan idim, yapardım. Bir_zaman çok_tatli_zaman idi. Esapsız. Tütünler ekerdik, paket, kalıp yapardık. Toplanırdık, gülerdik, lafederdik. (24) Kandilçelerle pakedi yapardık. Yog_idi böyle ceryanlar, struya!lar. Kandilçey koyardık sofrada em_paket yapardık. (25) Bütün_gece yapardık tütünü. Yok nice_şimdi bu_zaman. Yapardık tütünü em_koy kaynasın kabak, kompir, oni, buni, em_otururduk, bütün_gece. (26) Benim babam yapardı denkleri, rametli. O_zamani ben göremem bu_zamanda. Bu_zamanda er_şey vardır, insanlar delirdir... çürüktür, astadır.

- (27) *Gurbetçilik ne_zaman başlamıştır?*

Gurbetçilik başlamıştır... Bak_şimdi, nice_deym... Gurbetçilik başladı yirmi_sene ével. Da_fazla gelir... (28) Yirmi_beş_sene ével. Yetmişinde gurbetçilik başladı. Benim iki_kardaşım ne_var, biri Dánka'da, biri İtaliya'da. (29) Ama_em_onlar nedir gurbette, çok zordur. Bizim_için. Em_onlar_için asrettir, em_bizim_için asrettir. Anamın yüregini sor, derecektir nicedir gurbetin işi. (30) Neyçin? Neyçin_çok_asretlik. Gelirler senede_bir burda, bir_ay. Otururlar, doyamazlar evlerine. (31) Bir_zaman ni_gurbet var_idi, ni_iç_bir_şey. Şimdi em_pareden bol, em_yemekten, em_er_şeyden en_güzel.

(32) Valı!la bir_zaman idi çiftçilik. Çok_zor. Pare çaķ_çıkardı... çok zor. A_şimdi bu_gurbetle çok eydir_gene. Gelirler, giderler, yol!lar açık. (33) Yeni_sene gelir, görüşürüz. Gelirler gelinler, görürüz. Çok_güzel.

БР. 19

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Eski_zámanda gidérmişler baĵánlarda ĵoinlarlen. Órda gecéleri yóĵ_imiş ne_yápsınlar, ikáyeler anlatırırmişlar.

Ondán_sona tutuúrmişlar bas, kim yapacáktır mezarlarında álva.

(2) Arĵardaşlardan bíri der:

- Ben yapacím.

E, gíder álır ne_lazímse. Óbir arĵardaşı étraftan, da_gítmeden obíri, (3) gíder em_sáĵlanır bir_mezar_táşının arĵasında.

İşte,_gélır_bu em_başlar yápsın. Mezar_táşının arĵasında ĵıĵarır élini:

- Ver bíraz.

(4) Ó_da der:

- Díriler yémeden, úliler yémez.

Vúrur ĵaşıĵlen, gene_ĵarıştırır. Téĵrar sóĵar élini. İki_úĵ_defa óle, álır báĵraĵi, (5) ne_íse_íşte, em_ĵáĵar. Gíder arĵardaşları_yánında. Órda arĵardaşlarında bú_gene, obir_táraftan gíder, béĵler óni. Bu gélır.

(6) Geldíkten_sona sórarlar né_ołdi, nası!_ołdi, né_yaptın.

- E,_der, braĵ. Mézardan ĵıĵardi bírısı élini álva yapárken. "Vér_biraz", dédi. (7) Bén_da vúrdum éline em_dédım: "Díriler yémeden, úliler yémez."

БР. 20

Наратор:	Љатифе Лита
Возраст:	74 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Vár₁imiş ne₂yóg₁imiş. Vár₁imiş bir₁küçük sérçeçe. Top₁larmiş çirpiçeler, yápsın évinde bi₁şey. Gíder bir₁furuncida brágar, yórolur. Brağar₁orda em₁dér furúnciya:

- (2) Ben sabáyle gelecím çok₁érken. Híc₁kimse kálkımadan ben gelecím a₁lím çirpiçeleri.

O₁furunci kálk₁kar yákar furununi, pışırır simítleri. Gélır sérçeçe a₁lsın odún₁lari. (3) Yoktur! Furúnciya der:

- Yá₁oduni, yá₁furuni?

Der:

- Yok. A₁bir₁simitçe em₁káč.

(4) Álır tırnágına em₁káčar. Úçar úçar, gíder biyeré₁kadar, dúşürür sérçeçe óni. O₁simitçe dúşer tar₁lada. Gíder bir₁adam súrer tar₁lasını. (5) Kóyar, ásar₁bole simitçesini ne₁bú₁di órda. Gélır órdan birangi₁kópek, yer ónun ekmeçesini. Gene₁gélır o₁çöcük ne₁bú₁di o₁simitçey:

- (6) Yá₁simidi, yá₁üküzi.

- Yok,₁der, verémem úküzi.

Són₁da vérır úküzi. Álır úküzi, gíder birangi₁adamda em₁brágar dúgünde. (7) Bağlar kápısında em₁káčar. Der dúgünciler:

- Abe₁sána et gelmiş, házır.

Bağlar₁lar, kés₁erler. (8) Étleri, tepsileri gélınler a₁lır₁lar. Sérçeçe a₁glá₁a₁glá, a₁glá₁a₁glá, dúşer súya bó₁ğulur, neyçin₁acırdi odunçelérini. O₁baş₁ladı, ama₁dúgün₁o₁!di. (9) Gélın a₁lırdi onun₁etlérinden. Ya, nice₁mása! Ó₁kadar ídi.

БР. 21

Наратор:	Феиме Аљче
Возраст:	80 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	Без образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Обичаи

(1) Évelden Ramázan'da, yázda, ó_қadar, _demek, ne_var_idi áteş sú_için. Sú_için, yemeyçin yok. Sâde sú_için. Sóna ármında biçésin, em_süresin... (2) Şimdi gençler bu_güzel_günde oruç tutamazlar. Sûfürden işe. Sûfürde biz_қarıлар yemek yapardık.

Mísafir, mísafir, mísafir... (3) Қaynâнар Dırméni'den, T^saredvor'dan, Bełat^sırқva'dan búrda ér_gece. Bıkıntı_idi. Biz télef_olduқ yemek yapмақтан. (4) Biz géndımız қалабалıқ. Da_ó_қadar beş_kişi, ón_kişi gelmiş, ónlara ister yapásın yemek. Ónlar çak_ólsunlar, (5) kimi ağlamış, kimi úyusun_ister, kimi besleyésin_ister... Қалабалıқ. Bénım_sade sekiz_evlat. E_eltilérimin? Géne bir_sófrada éppisi. (6) Ée, ne_çekmişik! Gel ága, dáilar:

- Né_var yemeyçin?

- Yapacáyz, _қardaş, yapacáyz. Dur.

(7) Emen_emen_yapacáyz yemek. Yapardıқ bir_óşmara. Қavi_pengirle yapardı óni қaynanam. Óyle bir_áıva ne_olúrdı... Onún_adi óşmara_imiş. (8) Қavi_pengirle. O_yanıları, pastırmaлар... Béş_dane, yirmi_dane áşıқлар.

Zengin қaynatam, çok_zengin. Pastırmaлар, тауқлар, pátқалар... Ne yog_idi bizde. (9) Ér_bir_şe var_idi. Ónlara hér_gece yemek, súfür, yemek, başka. Píde, aқıtmaлар yapardıқ. Sütliyaçлар қoyardıқ. Başқа_türli yemesin, iki_sofra. (10) Қалабалıқ. Pópara yapardıқ, қравayçe búқа. Pópara... қavi tutardıқ óni. Gel, bir_tépsi áşla. Başçélerde қarıştırmaлар. (11) Bén_oni dóra, serp_sütlen ónları, serp yále, қоқsun misk. Her_óyle geçinmişik biz. Ben_çok bólluk gördüm.

- (12) *Aқıtmaлар né_vakit verilirdi başkalarına, né_vakit dağıtılırdı?*

Akıtmaları ülümünün kırkında yapardıq. Arife için yaparız maya!ı ekmek, halıva.

- Nası yaparsınız mayay?

(13) Yaparım ben mayay. Akşam üsti sat dokuzda dırım nödi avançede em mısır dırım. Em onda karıştırırım. Alırım em üni. Tutarım ısıcak suda kaşıçey. (14) Bir kaşık temiz. Ekşi olmasın iç bir şe. Bözulur. Onları gün gece em tencerey aşılarım. Kaşığı ikarım çok güzel. (15) İkarım ep ep ep. Ep ikanığ olsun. Karıştırırım peşin kaşay.

Sona atarım nödi. Isıcak. Karıştırırım, karıştırırım. Koyarım bir güm su, çok fikir olmasın, em pişer. (16) Koyarım orda tencerey. Ürtırım kapagilen. Kırznoılar, kebeler, sararım oni güzel güzel. Kaıklarım sabayle. (17) Sona tekrardan, onun var imiş sünneti. Üç kaşık un. Tekrar mayay gene karıştırırım kaşikle. Ürtırım, yaparım adetini, sünnetini. (18) Ürtırım. Gítmez on beş dekika... Sona gezırım mallede. Gelır érkes.

- Sünneti nası yaparsın?

Sünnetin adeti un üç kaşık. (19) Odun kaşık. Atarım, dırım:

- Sünneti budur.

Em karıştırırım. Sora üleştirırım mallede. Kim gelır gendi alır.

БР. 22

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Bír_kere Nasradín_Óca óduna gíder. Bíner ágaca, késer. Késer áyni o_dá!i nerde_binmíştir géndi. Óni késer, késer... Geçérken bírisi, görür:

- (2) Ne_yáparsın_be Óca_Éfendi?

Demiş:

- Ódun kesérim.

- Abe_düşecésin, demiş.

(3) Tamám_gider bir_yeré_қadar o_érif, o_dá! késilir, o_düşer. Bú_da қоşарkes gíder. E,_duruлur.

- Ey, sen bíldin ki_düşecém. Né_vakít ülecím?

Demiş:

- (4) Sen ülecésin açan_éşegin osuracak.

E,_bú yükledir eşegini, gíder kaçар évине_şini. Éşek gíder bir_yeré_қadar, ağır!ık, şey_yapar. (5) Başlar ósursun eşek, em_bú órda sérilir. Düşer em_sérilir. Ó_vakít eşek kaçар évине. Gíder dóri. Gélir, bak, beқlerler bün!ar. (6) Éşek gítmiş évине, a_Óca yok_meydanda. Beқlerler bün!ar, Óca yok. Қоşар!ar yol!ices. Bílirler анги_tarafidir. Sérík bú!ur!ar Ócay. (7) Éşegin üstünde қоyар!ar. Gütürürler évінде. Aber_vérirler köyün ocasına órda. Gélirler, iқар!ar, şe_yapar!ar, gütürürler mézara. (8) Қоyар!ar tabuda, gütürürler. Gütürürken rásgelir iki_yol_árası. Míllet қоnúşur!ar:

- Néreye gütüré!im, bu_tarafтан, ya_o_tarafтан?

(9) Óca қа!қар óрдан, der:

- Ben açan_ság_idım, geçérdım bú_yoldan.

Ón!ar_da brágar!ar Ócay, kaçар!ar...

БР. 23

Наратор:	Фатиме Кабакчи
Возраст:	82 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_imiş bir_dóvlet. Démiş yavérine:

- Bána beş_bebek bulásın, on_oglan, yermi_civan, otuz_arslan, kırk_kaplan, elli_sığır, altmış_fikirli, (2) yetmiş_akılli, seksen_tauk, doksan_piliç, yüz_yumurta kır, ye.

Yáver gíder évine em_sıkletten yemez kuşluk. (3) Kárisi sórar:

- Niçin_yemesin kuşluk?

Ó_der:

- Sıkılmışım. (4) Böyle böyle aramıştır dövlet_benden. Nérden bulaym ep o_şeyleri?

Kárisi óna_der:

- Sen kuşluğuni_ye em_iç sıkılma. (5) Ben_ép bünleri bulacım verésin dövlete.

Yérler kuşluk em_kócasi sabredemez, sórar kárisına:

- Éee, anlat_şindi, nasıl bulacasın bütün_bünleri?

(6) Kárisi_der:

- Dóvlet aramıştır_senden anlatırásın ínsanın ayátını. Ínsan beş_yaşında bébedir, on_yaşında oglan_olur, (7) yermisinde civan_olur, güzelleşir, otuzunda kuvétleşir, arslan_gibi_olur, kırkıında kaplan_olur, ellisinde_artık alır eğrişin, (8) olur sığır_gibi, altmış_ile yetmiş_árası akılle fikir bir olurmuş, artık_sekséninde tauçe_gibi toplanır, doksanında_da piliç_olur, yüzünde_artık ülür.

БР. 24

Наратор:	Хамид Џезаир
Возраст:	67 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	II. година средно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Вистинска приказна

(1) Bír_vakıt, açan_ımiş partizánlar, köylérces, yóğ_ıdi ó_zaman polít^siya, em_er_bír_köyde bütün_gece ikişér_kişi koyardılar köyde sırayle, em_köi beklérdiler. (2) Gezérdiler nası_polít^siya. Em_bír_gece, var bizim órda nice_tándık biri, Sálım, gítmiş órda bir_başká_köyde em_bunlar gézerler bütün_gece. (3) Gézerler em_sabaá_kaři óylen, der:

- Kařanıktá_biz, lazím_ıdi yélim. Var_ıdi bizim bir_odayçe, ama_nası!_yélim? (4) Kařanlık. Em_aklıma_geldi caminin ávlıda bir_mumçe olmasın_var, demiş.

Em_kořmakle, Kérım, onunle ne_ımiş, gítmiş camıda.

- (5) Áma, demiş, çıkaraym biraz_kunduralar, baıaym çarıklar, sadé... Gene_gireym óyle, acırım, demiş, camiy yapacam élaç. Em_giririm, der, dizlerle, (6) emeklemekle gittim camices.

Bulmiş bir_mumçe. Nerde_bulundi o_vakıtta gelirmiş óca sabay okusun, a_kapi caminin áçık. (7) Óca görmüş içerde şavk em_kaçmış. Óca kaçmış, ama_bu görmemiş. Em_çıkmiş, kapamış kapiy, kaçmış. Yemişler içmişler. (8) Yarındasi bařar óca ep köi toplamış, toplantı yapar. Boyle şöyle, anlatırır órda ne_görmüş. Bu işıdır em_sorar:

- (9) Sat_kaçtadır_bu?

- Saba.

- E_nası! gördün?

- Órda camí_içi.

Bu başlamış gülsün. Bilir, gendi idi bu. (10) Bunlar_sora kazanmış nası_ün, bizim_ócaya çıktı birşe.

БР. 25

Наратор:	Есад Бајрам
Возраст:	70 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Виша школа
Занимање:	Воспитен работник во пензија, писател, поет
Тема:	Обичаи

- (1) *İmâret'te nedir o?*

Sinân_Baba. Ódur hâĸın İnanci. Aĸşâmlen érenler gelir óraya. Ónlar, bu_hâĸın braĸtıĸları eŝyay óĸŝar, (2) ŝey_edêr... anlârsın? Mâĸsıma sâĸıĸ gôtürsün_diyê, el braĸarlar. Yarındasi gelir saıpları: anası, babası mâĸsımların. (3) Áırlar, ónlara gidirirler. Bılassa, sínir astaĸarına bu_yapılır, áma díer astaĸıĸlar_da. Zamánında var_imiŝ çok sıtmadan, ŝeyden, anlârsın, çöcükler ásta. (4) Hâĸ her_ŝeye kóŝar. Kımseye bulunmiŝ. Belki rástgele_da, áma belki_da var_bi_ŝey. Deyemesın_ki hiç, (5) tamâmen hiç_bi_ŝey yok bu_dünyada. Benim bildiĸim_ŝey budur. Aĸŝam_üsti giderler. Bugun, bu_aĸŝam, aĸŝam_üsti, gün batıŝında giderler, braĸarlar. (6) Yarındasi güneŝ açan_doĸar, giderler áırlar em_gidirirler. Óni bilirim.

- *Ya_sú? Ne_imiŝ o?*

Küçük_Su bízde derler. (7) Ódur, Bilyânini İzvori_neredir. Souk_Su deriz o_yêrlere. E_ónun yakınıĸında var_idi órda bi_Küçük_Su. (8) Bu_sú, ki_bir_kutsâĸ súdur... Óyle sayarmıŝlar zamánında. Búrda gôtürürdiler çöcükleri. Aynı_zamanda bazı_karılar alırdılar, (9) tas var_idi ó_zaman alımından yapıĸ, tas atardılar baŝı_üstünden üç_kere çöcügün, su atardılar. "Bu_su nası_ne_gider, fenaĸıĸları_da gôtürsün", (10) derdiler em_atardılar. Sona_var_idi em_bir_Kozlí_Dere Óri'da. Giderdiler em_órda, Kozlí_Dere'de_da. Órda_da atardılar aynı.

- (11) *Kozlí_Dere?*

Ќos. Bízde "ќós" derler cévize. Ќozli Déré'ye da gidérdiler. Onun káynagidir órda Ğaličít'sa'nın áltında. (12) Tamámen Sveti Stéfán'len Souќ Su arasında, orta yerde. Ќozlí Dere. Bu déreye da gidérdiler, (13) dérman arárdilar. Er astalıĝa dérman zamanında ínsanlar ep boyle arárdilar.

- *Ќozli Déré'ye né zaman gidiłirdi?*

(14) Idirlez'de. Idirlez'de em Souќ Su'ya, áyni em búna. Em o šeyye gidérdiler, derménlere. Dérmen. Souќ Su'ya yakın dérmen var idi. (15) Derménlerde gene gidérdiler kárilar. Binérdiler dermen tášina em çevriłirdiler orda o dermen táşında. Bilírsın néyčin? (16) Násil ne çevriłirmiş o dermen táşında o kádın, oyle em kocasını çevirebilirmiş kendi çevrésinde.

- *Ne yapıłirdi Souќ Su'da?*

Souќ Su'da tamámen églence. (17) Ama érkekler kalmázdi orda. Yálinız getirirdiler. Yálinız kádınlar em çöcükler. Ama akşamdan yapmışlar o, (18) bízde pitulit'sa derler, pitulit'sa, búreklar, píterler, şeyler, hep yemek içmekler, şeyler, em getirirler. Záten zamanında tomofil yög idi, otomóbiłlar bilmem né. (19) Arabalarlen kocaları, komşıłari, şeyleri, dá yakın nédirler, ya yáyan, alırdilar em gelirdiler óreye. (20) Šimdi da, ala devam eder o. Souќ Su'da otururlar boyle, koyarlar, alırlar kébeler, şeyler, otururlar orda. Sóna dayréleri var élinde, (21) türki söylerler, dayre çalırlar, bazı kızlar dá gençler, zamanında záten em ürtük idiler kızlar, çarşaf biz deriz, çekilirdiler dá kıya, oynardılar urĝan óini, (22) atardılar, atlardılar urĝanda. Em çeřit bařka óin oynardılar órda. Pločka óini... Koyardılar bir yerde bi konzerva kutisi boyle, (23) tařle atardılar kim vuracak, nası vuracak, bilmem né. Áşında, kádın dünyasi búni yapardı. Yani kárilar. (24) Érkekler yok. Érkekler sába getirirdiler, akşam gelir

ałırdılar. Dā_uzak yerlerde. A_onlar nedirler_yakın_yerlerde, gelmişler, almişlar evlatlarını gene, (25) dönördiler yayan. E_ama ondā_sona devam_ederdi. Ö_gün İdirlez. Yarındasi_gene gidıırdi Kāla'ya yōkari. Tsar_Sāmoi! Kālasi nerde_nedir. (26) Ori_Kālasi. İşte_orda giderler,_ayni, yarındasi. Ondā_sona giderler... var bi_Tumba Ori'da. Tumba. (27) Būdur ikinci_gün. Kāla'da kālırılar, dēlim, kuşluğāka. Ama_Tumba'ya erkes gitmez. Tumba'ya gider dā_yaşli kızlar em_erkekler. (28) Em bīrangi dā_yaşli kadın gütürür bünları. Nasipalarını arāsınlar. Yōkari vārdır bir_mēzar, bir_tūrbe. Ama tūrbe yapıķ dēldır. Öle taşlarle yalınız sārılmış. (29) Őrda,_derler, iki_kārdāş erenler, bi_tānesi İstanbol'da, bi_tānesi Ori'da. Ö_gün, İdirlez'ın ikinci_gününde İstanbol'dan kārdāşi gelir. (30) Bu ikiz. Yani_blıznak biz dēriz, Makedonce'den almişık. Demek_gelir kārdāşi. Ö_gece ordadır. Bünlar neyçin_evlenmēmişler, (31) ēppisi yardım_eder ki_evlēnsınler. Bundā_sona, onlarle ne_gider itiyar_kādin, üç_kere çevirtirir o_yaşli_erkegi neki_evlenmēmiştir, (32) em_çarır "Nasipū, nasipū, nasipū". Üç_kerek. Kız_da üç_kerek aynı öyle. Em_tamām orda bulunurlar em_dā_yaşli erkekler, (33) em_dā_yaşli kızlar. Em_tūaf dēldır ki_ondā_sona ö_yıl içerisinde tamām bünların araalarında evlilik olur. Em_çok inanırılar,_işte, o_Tumba'ya. (34) Tumba'dır, nası_dēim... Bu_dēldır öle yüksek. Ori'nın tamāmen orta o_şeyinde bulunur, nerde... Vōska'nın karşıısında_boyle var bir_tēpe. (35) İşte_ona dērler Tumba.

- *Őri mallelerini ānlatın bize biraz...*

Sazlık_Māllesi. Būdur... Bey_Māllesi dērler_buna. Sāzlık, neyçin_dört_boi sazlık var_ımiştir. (36) Őndan ādını almiştir Sāzlık.

- *Nērdedir o?*

Ődur Souķ_Su'ya giderken, pristanışteden alırsın Gōrit^sa tarafına, Pārķ'a, orda odur Sazlık_Māllesi. (37) Bu_māllede... yani_Őri'da_olan bēyler, āsında bu_māllede var_ımiştir fazlası. Neyçin_ēn_gūzel.

Gölé_ķarşı órda. (38) Memét_Beyler var_ímiştir, Akíf_Beyler, Yusúf_Beyler... Eppísının búnların évleri órda göl_boi. Tabī, em_balıķçılar órda yaşármış. (39) Bundán_sona vârdır Sürgün_Mállesi. Dérler_ķi zamanında búnları... Türkiya'dan kóvuġan bazi_ķimseler, kábât_yapan ķimseler... (40) Sürgün_étmişler búnları. Gélmişler bu_mâllede yerleşmişler em Sürgün_Mállesi'ni kúrmişler. Zâten Óri'da, Varoř_tân_mada, - (41) Vâroř dediğimiz, Kâla çevresinde_nedir órda yâġınız Hırsťiyanlık yaşármış - Düzlükte bütün mallelerde ep Türkler yaşármışlar. (42) Sóra_var Kârabey_Mállesi. Búrda bir_ķâra_bey var_imiř. É_iřte Kârabey demiřler_ona, em_o_mâlleye_da Kârabey_Mállesi dénmiş. (43) Sona_vârdır Vosķa_Mállesi. Vosķa_da Struġa'ya giderken göl_boi. Órda_da balıķçılar yaşármış. E_sóna vârdır Ářaya em_Yókari Lâlık. (44) Búrda Lâlar yaşármış. Lâ. Lâlık biz_deriz, âma demek_Úlah'tan gelir, Lâ. Búrda Úlahlar yaşármış. Ářaya em_Yókari Lâlık, nerde_yaşármış Lâlar. (45) Búgun bütün bu_mallelerde dâla Türkler_yaşar, âma mesela_eđer uç_ayle var_imiř_ise zamanında Sazlık_Mállesi'nde Mâkedon, (46) řimdi on_ayle, on_beř_ayle Türk kalmiřtır. Ep Mâkedon'dur_artık.

БР. 26

Наратор:	Фатиме Кабакчи
Возраст:	82 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Vár₁imiş ne₂yóg₁imiş. Stánbol'da bir₁fuğará₁adam yaşármış em çok₁mağsım₁ları vár₁imiş. Bír₁gün gizli bir₁éve girir, al₁ır bir₁bákracı. Áma ev₁saibi tutar çağırken. (2) Sórar:

- Niçin al₁ırsın o₁bákraci?

Em₁der:

- Brağ bákraci, na bu₁paráları, al₁ırsın evlat₁larına ékmek.

(3) Áslında ev₁saibi Stánbol'un baş₁aydudi imiş. Em bu₁fuğáraya zanátını işla ügrétmege karar₁verir. Bu₁büyük₁aydut, fuğáraya₁der:

- Sen bír₁gün bana₁gel. (4) Yanına bir₁çuvalçe al₁asın. Em çok diğat₁edésin çuvalçenin kaç₁tane yáması₁var.

İşte₁bír₁gün búnlar bulúşmişlar bir₁dükán₁ününde. (5) Em₁bu₁ádamın vár₁imiş anátari o₁dükandan. Em çağır₁lar bütün₁paráları kásadan em₁altın₁ları, (6) em₁sayar₁lar çuvali, kaç₁dane líra, çeyrek₁líra, altın₁çuvala koyar₁lar. Sóna o₁çuvali bırak₁ır₁lar çekmece₁içi. Em bu₁ádam fuğara₁ádama der:

- (7) Yarın sabáyle gene gelesin sāt₁sekizde aynı₁yere.

Yarın sába aynı₁yerde bulúşur₁lar. Dükanci, dükánını açmış. Búnlar ikisi girirler içeri dükana. (8) Baş₁aydut der dükancıya:

- Çevir₁bize paráları, pişmán₁o₁lduk, al₁mayacız sizden ma₁.

Dükanci şaşar.

- (9) Siz₁der, bana₁para vermemişinizdir ki₁bén size çevireým. Nasıl₁para bénden arársınız?

Gürür₁ki anlaşımazlar, dükanci abér₁verir candarmálara. Candarma₁lar gelir. (10) Dükanci deverir₁ki bu₁ádamlar arar₁lar óndan parálarını.

- A₁ónlar bana₁, der, para vermemiştir₁lar.

(11) Áydutlar b́unun tam_térsini candarmálara anlátırılar em_dérler_ki biz dükánciya pára vérdık. Áydutlar candarmálara dérler:

- (12) İnanmásenız áçın çúvaıı. Ónda búğa búğa pára_var, búğa líra, búğa yarı_lira em deverirler çúvaıda kaç_dane yáma_var. Candarmaılar áçarlar baқarlar, (13) aydútların söyledikleri_gibi çúvaıda áltın_var. Sáyarlar çúvaıın kaç_dane yáması_var. Ó_da tam_çıkár. Görürler_ki b́unlar ep tam sóylerler (14) em_vérirler çúvaıı aydútlara. Em bu_zengin_aydut der fuқará_ayduta:

- Çalırsen, böyle çok_para çal, (15) yok kirlenesın bir_bakrač_ıçin. Al bu_çúvaı paraları em_yáşa ómür baygi.

БР. 27

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Bír_güni ádamlar bałkanda, dađlarda, koyunlarle ótlarlar, otúrurlar. Gece_ołur, ónlar múabet yáparlar. Íkaye dérirler... Mézarlar var_imiř, (2) bilmem_ne_mezarları o_dađlarda.

- Kim_gidecek késsın, kúzi késsın em_pıřırın?

Tutuřurlar bas, birbirleriyle. E,_tutuřurlar bas.

- Ay ben gidérim...

(3) Gíder_o, késer kúziy órda, yađar áteř, piřırır. Ónlar eski_ágađlar. Zaplamıřlar. Kúzi yémiřler. řiř var_imiř. Óle_der ésap. Yanında gelır bir_ořı, bir_insan_gibi. (4) Álır bir_kurbađađe, ó_da geđırmıř bir_sopađeeye em_pıřırır. Em_sórar ónlar:

- Nédır ísmın?

Démiř:

- Deyémem. (5) Gendí_gendım ísmım.

Gene_pıřırır em_súrer kurbađađeyle kúzinın ústüne. Gene_pıřırırler. (6) Tamám_bu piřmiř, ólmiř bařka. Álır o_kúziy o_adamın ústüne... Ó_imiř řeytan! řarır nára:

- Yándım, řey_ołdım!

(7) Niçin_yanđın kúzi. E_kaçar, sókułur obir_řeytanda arkasında.

- Nédır_be?

- Yánar íçım.

- Kím_yađtı?

- Gendí_gendım.

- Nási_märe gendí_gendın?

- (8) Adém_Hava ínsani_bre, ó_yađtı.

Ónlar kořarlar arkası_sıra, bu_çarır köpeđleri. Yétiřır köpeđler em_kúrtułur. Óledır_bu...

БР. 28

Наратор:	Љатифе Лита
Возраст:	74 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Обичаи

- (1) *Gíysiler nası_ıķanırdı?*

Gíysiler kaynár_sule iķanırdı. Yóg_ıdı makınalar. Yapardı́m áķşamdan súi, sabáylen dirı́ırdı güzel. (2) Koyardı́m, ısınırđı. İki_kereķ ovardı́m. Üçüncü_defa atardı́m kaynasın. Sóra iki_defa gene çıkarırdım kaynatmakle em_ovardı́m. (3) Altı_kereķ olúrdı. Şındı makınalar... çok_ráttır. Ónçin da_güzeldır hayat şındı. Ó_vaķıt ıdı çok_zór. (4) Háftada_bir iķardı́k_biz. Kirlénmeden güzel çıkarmázdıķ. Şındı ér_gün. Bıraz kóķar, çıkarırız. Ó_vaķıt yóg_ıdı_ole. Ep gölden alırdıķ su. (5) Gölün paıķ_sui. Évde tulúmbalar sári iķardı. Éķmekler évde yoğurúrdıķ. Nişésteler koyardı́ķ. Bulğurlar yapardı́ķ. Yóg_ıdı nası_şındı. (6) Tauķlarımızı beslerdıķ, ki_yápsın yumurta. Yapardı́ķ pılaf. Toplardıķ, gün_için saklardıķ yumúrtay, yóg_ıdı frijiderler.

- *Píteler, şeyler...?*

(7) Píteler yapardı́ķ. Misáfirler gelirdi üç_gün pırvıçeye. Pitulıt^saılar, présnet^sler yapardı́ķ. E_átıķ açan_gélır son_gécesi, baķlava koyardı́lar. (8) Üç_gece pırvıçe, yok_bır_gece. Şındı bır_gece kávede em_kurtúurur işlerden. Ó_vaķıt olé_ıdı, da_çok iş var_ıdı. Ér_şei géndımız yapardı́ķ. (9) Piliçler séyreķ. Bayram_için piliçleri kullanırdıķ. A_bole_étler ér_afta alınırđı. Savruırđı çarşafle em serıırdı kúrusun. (10) Yóg_ıdı frijider, ep táze kesıırdı étler. Şındı_biraz étlerin lézeti kaçır frijiderlerde, kaçır. Taze_et başkadır.

БР. 29

Наратор: Аџије Хамза
Возраст: 57 год.
Место: Ресен
Степен на образование: III. година средно образование
Занимање: Домаќинка
Тема: Текерлеме (Брзозборка)

(1) Edí_nene
Bedí_nene
Dudá_binmiş
Kadı_nene
Éntün béntün
(2) Tálíh tílki
Pes pámbuk
Ápan úpan
Yere_düş kápan

БР. 30

Наратор: Хатиџе Реџеп
Возраст: 72 год.
Место: Струга
Степен на образование: IV. одделение основно образование
Занимање: Домаќинка
Тема: Текерлеме (Брзозборка)

(1) Edí_nene Bedí_nene
Dudá_binmiş Kadí_nene
Éntüm béntüm
(2) Bír_sān zéytün
Tárļa tílki
Púmba búmba

БР. 31

Наратор:	Есад Бајрам
Возраст:	70 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Виша школа
Занимање:	Воспитен работник во пензија, писател, поет
Тема:	Сари Салт'к (Св. Наум)

(1) Makédonlar Sveti_Naum dérler, ama_Óri'de, Strúga'da, Óri çevrésinde, Óri kızasında, kaza_deriz biz búrda, Sveti_Naum démez Müslümanlar. (2) Sari_Saltık dérler. Ben araştırdım Sari_Saltık nedir. A_éppisi gíderler ayni_mezárina.

- Sari_Saltuk, ya Sari_Saltık?

(3) Sari_Saltık dérler bizde. Ásında Sari_Saltuk'tur. Sari_Saltık bizde dérler. Sveti_Naum. Makedon bilim_adamlari iç anlayamadılar ásında nérelidir. (4) Onun_kókeni nerededir? Nerde doğmuştur, kimdir áylesi? Tek bildikleri şey, Sveti_Naum, Kíril em_Metódi'nin talebesiymiş. E,_Klíment Ohridski'len (5) beraber Óri'ya gelmişler_bunlar er_íkisi em_bunlar Hristiyan_dinini yaymağa başlamışlar. Ortodoks dinini bunların.

(6) Búrda ipotéz_olarak düşünebilirsin, áciba Sari_Saltık olmaz Ğagauzlardan olsun? Ğagauzlar Bulgaristan'da var_imiştir zamanında. (7) Ğagauzlarda érenler, Sari_Saltık vardır. Anlırsın? Şimdi bu_araştırma içerisinde Sveti_Naum olabilir tamamen em_Ğagauz olsun. (8) Türk kökeninden. Önün soi Türk, Ğagauz. Évet, Ğagauzlar Hirstiyan'dır, ama_konuşurlar Türkçe. Sveti_Naum olabilir o_olsun.

Bénim yaşlılarla yaptığım konuşmalarda, (9) dérler_ki delimiştir. Bizim yaşlılarımız... Yani, Sari_Saltık gelmiş Sveti_Naum'da yerleşmiş em_Sveti_Naum'len arkadaş_olmuş. (10) Ama_kendisi papaz_elbisesi giymiş, çünkü o_imiş çok_okunuk. Güzel bilirmiş Hirstiyanların Bibliya'larını, şeyini, (11) onların o_din_kitabını. Sari_Saltık zaten Müslümanlığı yayar. Ama onun Müslüman Bektaşılığı fazla yürütür.

Bütün bu konuştuğum insanlarla, (12) çıkar ki Sari Sâltığ'ın ayridir mezarı. Sveti Naum'un neredir mezarı, bunun biraz dâ-yokarı, Arnaut tarafında dâ-yüksek, (13) bir dağ tepesinde. E-şindi orda yer yüksek olduğu için, yol olmadığı için, halk gitmez. Ya dururlar Sveti Naum'da burada, onun mezarında.

(14) Bir asta çocuk var ise, onun iç elbisesini alırlar, getirirler Sveti Naum'da brağarlar klisede orda, yarındasi gider alırlar, (15) gidirirler çöcüğe, saılsın demek. İnsanlar ona inanırlar, anlarsın? Ben dâ-yaşlı bulduğum insanlar buni anlatırırılar, (16) gene da dâ-çok tutar Sveti Naum'i bir Gagauz olarak sayalım.

Ben ep düşünürüm ki Sveti Naum imiştir gündisi Gagauz, netekim dâ-çok düşünéym (17) ki imiştir başka biri, ne demmiştir bu papaz aklında gündisi. Ama işte derler ki onlar imişler çok kuvvetli din adamları.

(18) Néyçin? Néyçin dâ-kırk yıllarında, kırk - kırk birinde, bir kaiken gelirler dokuz kişi. Büyük motorli kaik, gelirler Sveti Naum'da. (19) Ne yaparlar bunlar? İşte, biraz dinsiz insanlar imişler. Küfür etmişler, süğmişler, saymışlar, bilmem ne, em dünler. Bu gerçek olaydır. (20) Gerçektir buni ne söylécim şimdi. Dünerken bunlar bidağa, bidağa, kaigi çevirir. Bikişi, hatta o kaikçi bile gündisi, suda doğmuş bümü, o da boğulur.

(21) Ki boğuldiılar o zaman dokuz kişi, éppisi boğuldi, kesin bilirim ben da. Beş altı yaşında çocuk idim ben. (22) Böyle anlatırırılar o yaşlılar ben ne konuşurdum. Em da doksan yaşında insanlarla konuşmuşim ben. Del elli, altmış yaşlarında. Şindiyim gündim yetmiş yaşında, (23) ama var kardaşım seksen, doksan. Var idi Alim Ağa bizim Ori'da, var idi Ümer Abey aynı...

- Alim Paşo üldi?

(24) Üldi geçen yaz, Alim Ağa. Ama doksan bir yaşında idi. Sona var idi onun kardaşı aynı doksan yaşında. Ondán sona Ankaraya gitti Ümer. (25) Ben onlarda giderim, Ümer'len konuşurdum.

Ümer, buna_dérdiler ó_şey, Ümer Pojarnıkar. İtfaiyeci. Pojarnıkar, ó_neyçin nası_pojarnıkar çalışırdı. (26) Doksan_beş_yaşında idi. Óna_da sorardım, ó_da buni anlatırırdı, işte_bu_durumi.

Pogrâdet^s'ten Sveti_Naum, Óri, Mânastır, (27) Selâniğ'a çıkar "Vía Egnátia" yóli. Demek ó_zaman kervanlar geçermiş búrdan. E,_bu_gelir Sveti_Naum'da. Sveti_Naum'da var_imiş kónaklar. (28) Bu_kervanlen gelir ádamlar yorgun, árgın, dúrgun, kalırmışlar birkaç_gün Sveti_Naum'daistirát ederlermiş. (29) E,_bu_istirát zamanında, Sarı_Saltık bunlara dîni yayarmış.

Bu_düşünce ipotetikdir, ama_buni şöyle açıklayabilirsin. Arnautluk'ta fazlıca Bektaşî tarigi yaşar. (30) Demek_ki, Sveti_Naum'ın etkisi olabilir olmuş_olsun Arnautluk'ta. Fazlıca Bektaşî. Obir_tariqlerden_da var, (31) ama_Bektaşî çok Arnautluk'ta. Demek_ki, budur Sveti_Naum'da Bektaşî'nin yaptığı_iş. Arnautları Müslüman_dinine sokar, (32) ama_Bektaşî_tarigine.

Lâzım alakadar_olım, belki Résne'de_da var Sarı_Saltık. Sveti_Naum ne_zamandır günü, orda pânair yaparlar. (33) Pânagur deriz biz. Bütün kşasabañlar, Türki, Arnauti, Çingenesi, Úlahi, Makédoni, Sírbi, kim_var_ise, éppisi giderler óraya. (34) Em_pânagur, em_múm yakarlar. Bizimkiler_de. Óri'da, Novi_Pazar'da_da vardır. Bañkánlarda çok_yerlerde Sarı_Saltık vardır.

(35) Bak_şindi, Óri'da ne_anlatırırılar, Sarı_Saltık nası! gezebilirmiş buka? Bak, şindieka hiç_bir_yerde konuşulmamiştir_bu Óri'da ne_dénılır. (36) Bu_ayri bi_şeydir. Sarı_Saltık nası! buka_çabuk_bu gezebilirmiş dünyay o_zamanda? Em_da, tek buni duymışım. (37) Var_imiş kınatları koñtukları_áltında. Küçük_kınatlar ki_bunlar yaparmış o çok_çabuk gitsin. Uçar_gibi bi_şey. Demek_ki, o gelebilirmiş em_burda em_orda.

(38) Sarı_Saltık bírdır. Yoktur beş Sarı_Saltık, on Sarı_Saltık. Şindieden nerde_var_ise Sarı_Saltık, o tektir, ama o ér_yerde yetişmiş.

БР. 32

Наратор:	Аџуш Ремзи
Возраст:	63 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	Основно образование
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_imiş ne_yóg_imiş. Vár_imiş bir_itiyar_adam em_üç_çöcügi em_ónların gelinleri. Ama_ic_birisi bakmazmiş itiyari, niçin_yóg_imiş altınları (2) ki_brağsın üldükten_sona çöcüklerine. Ama_itiyar mütac_imiş bakılmağa.

Em_bir_gün álır bir_póta. Doğdurur o_pótay taşle em_güner baçelérinde. (3) Bir_gün itiyar çarır én_büyük gelinini em_dér óna ki_vardır başçede gümük bir_póta. O_pótanın içinde der ki_vardır altın koyuk.

(4) Em_dér gelinine ki_bütün altınları brağacak óna eğer_ki bakarse óni. Áma der gelinine bu_sirini iç_kimseye söylemesin. Ni_kocasına ni_başka_kimseye. (5) Bu_gelini başlar bundan_sona çok_saygi yapsın kaynatasına.

Birkaç_gün sóna itiyar çarır ortanci_gelinini. Em_dér óna_da aynısını: (6) eğer_ki óna bakarse, üldükten_sona bütün altınları óna brağacak. Bu_ortancı_gelin_da başlar çok_saygi yapsın kaynatasına. Em_bu, siri devermez iç_kimseye.

(7) Birkaç_gün sóna bu_adam çarır én_küçük gelinini em óna_da der aynısını, em_ki bu_söylediklerini iç_kimseye söylemesin. Em küçük_gelini_da başlar (8) çok_saygi yapsın kaynatasına. Em_óle itiyar ta úlsün, çok_ísıla yaşar. Gelinleri óna ep saygi yaparlar.

Áma itiyar üldükten_sona, (9) çöcükleri yarındasi çıkarlar avlıda arásınlar pótay. Em_karşılaşırlar üç_bile kardaş. Én_büyük kardaş der_ki babasi demiş (10) onun_karisına ki_brağacak bir_pótada altınları óna. İkinci_kardaş aynısını tekrárlamış. Üçüncüsü, én_küçük kardaş_da der_ki onun karısına_da babasi aynısını demiş. (11) Sonunda başlarlar éppisi arásınlar pótay. İşte_sóna o_pótay bulurlar. Bu_póta çok_ísıla kapanık_imiş (12) em_üç_kardaş anlaşırılar gitsinler kadiya ki_kadi

áyırsın ónłara ałtınłari. Açıan_gıderler kıadiya, kıadi álır pótay, kıoyar cúbésının ónüne em_dér çöcúklere:

- (13) Şındı kııraym bu_pótay em_né düşecéktır benim_ünüme, benım olacık, a_né düşecéktır cúbenin dıřarısına, ónłari sıze ayırtaym.

Em álır bu_kıadi kıırsın pótay. (14) Bütün_kıardařlar uzatırłar kıafałarını górsünler ałtınłari. Áma açıan_kırılır póta, tařlar sıçrar eppısının üstüne.

БР. 33

Наратор:	Садет Какел
Возраст:	77 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Обичаи

(1) Giderdik Souk_Su'ya Idirléz_güni.

- *Idirléz_güni beşinde, beş_mayısta gidiyor?*

Beşinde peşin_Kála'ya, aıtısında, işte, gideriz sabaylen Souk_Su'ya.

- *E_Kála'ya niçin gidiyor?*

(2) E_vár_idi bir_évliya. Ála dúrur órda. Órda mum yakardıq.

- *Niçin yakılırdı mum?*

E_yakılırdı riski, kısmeti kızların açılısın, bekarların, şeylerin. Bu_mübarekler muradına ermiş, (3) em_bunlar muradına ersin. Bir_mum yakardıq. Ya_bir tülbençesi, ya_bir kuşaçesi, ne_ise, maıt^sasi, koyardıq órda ayakları_nerde türbenin. (4) Alırdık, giyerdiler. Ondán_sora_artık türkiler, yemekler yapmışık, kравayçeler, mısır kaynadırdık. Şakalar...

- (5) *Em_kápida yakardılar_mum, açan_girirsin kápidan soldan var_bir_şe, koyardılar...*

Évet. E_ódur ólmasın baingi... ogramasın. Ólmasın sıkleti, raatsız ólmasın. (6) Onun_için o_kapiya salılilen cümaya götürürüz plaçkasını.

- *Niçin salılı?*

Sállı... İleriye bızden, ileriye dértler. Cuma alırız. Cıntler... órdadır ónların kant^salarıyasi. (7) E_gütürürüz mait^sáçey. Démeğ, máksım ímiş. Giderız koyarız_orde sabaylen güneş doğmadan. Beklerız geçsın kımse. (8) Órda geçecek insanlar, işe gitsınler érken. Em_alırız máksımı. Ya_óyle. Akşamdan koyarız ekmeçe, şekerçe, pırınççe, sütçe, balçe, (9) heppisine birer_kapka, birer_kapka şeylerden, birer_pırınççe, ér_bir_şe, birer_sógançe, órda koyarız. İşte:

- Ben_size ziyaret_geldım, (10) derım açan_giderım. Ben size ziyaret geldım, sizden hacetümi bitirmek isterım.

Fılanın ádi ne_íse, o_ínsanın, máksımın.

- (11) Ne_vérdınız, alásınız; ne_aldınız, verésınız. Büyurun ben size sófra getirdım. Dermánını verésınız.

- *Em_tékkede koyarlar, óle?*

(12) E_tékkede gítmez ér_bir_şe. Gütürürüz pára, gütürürüz... A_búnlara gütürürüz ér_bir_şe.

- *A_sóra sófra yarındasi?*

Yarındasi sabaylen giderız. (13) Kapanmıştır... yaşlatmıştır yóllari... var_idi bir_sú. Atardık birer_párçeçe ekmeçe, bir_sógançe. Em_alırdık_orde su. (14) İkardık yüzümüzi. Em enerdik aşaisına kıylara. Órda_ışte, otururduk, yemek yerdık, érkes ne_almış_ise. Kimse_yapmış akşamdan yáni... (15) Ne_íse. Açardık sofrá_bezímizi, otururduk. Gelirdi Strúga'dan insanlar, Résne'den. Ónların,_gene, günü gelirdi Résne'de çairlara. (16) Strúga'da_ise giderdiler şuma. Yakardık. Bu_şeyler var_idi...

БР. 34

Наратор:	Назире Винко
Возраст:	71 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение одновно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Ya bir_mása!... Vár_imiş ne_yóg_imiş. Bir_vakıt var_imiş bir_dóvlet. O_dóvletın eşek_gibi kuşakları var_imiş. Ama onun kuşaklarının (2) eşek_kuşakları_kadar olduğunu kimse bilmezmiş. Bir_gün devlet ister traş_olsun, çünkü_saçları çok_büyümiş. Sonunda emniyetli bir_berber bulur em_óna der:

- (3) Sen benim_berberim olacásın. Ama_benim bir_kusurum var. İstemem bu_kusurumi milletim anlasın. Eger_duyársen ki_söylemişin kimseye, seni astırırım.

(4) Bu_berber_da devletin bu_kusuruni iç_kimseye söylememiş uzun_zaman. Ama_íçi rāt_edememiş. Mecbúr_imiş kimseye deversın bu_siri. (5) Sóna aklına bir_şey gelir. Berber dağa gider. Órda bir_çukurçe açar. Çukurçeye başını sokar em_der yavaş_yavaş:

- Dóvletın eşek_kuşakları var,_der.

(6) Em_böle berberin íçi rātlar. O_çukurçey güzel kápmış em_évine dönmiş_berber.

Gít_zaman gel_zaman, bu_çukurçenin yerinde bir_filiz biter. Birkaç_ay_sóna (7) bu_filiz taze bir_ágaç_olur. Bir_gün bir_çoban dağda sürüsüyle gezermiş. Görür bu_taze_ágaci. Késer bir_da! óndan em_yapar bir_kava!çe. (8) Çoban açan_başlar bu_kava!çey çalsın, kava!çe başlar kendi_kendine aykırsın:

- Dóvletın eşek_kuşakları_var.

Bu_çoban şaşırır. (9) Gider köyüne, köylülere çalar, ónlar_da şaşırır!ar. Kim kava!çey çalarse, aynı_laf!ar kava!çeden çıkar. Bu_kava!çe_mesélesi devletin_da kuşagina gelir. (10) Dóvlet bu_çobani kava!çesiyle çağırır. Çobana_der çalsın. Çoban_da çalar kava!çesini, gene aynı_laf!ar çıkar. (11) Dóvlet çobana_sorar nerdén_buldi bu_kava!çey. İşte_çoban ep doğru anlatırır devlete. Dóvlet çok_akıllı

ođdugı_ıçın, bılır ki_bünü yá!ınız bérberesöylemıřtır. (12) Bérberı yánına çağırır. Bérber_da gelır. Dóvlet óna sórar bu_kavalçe_ıçın. Bérber dóvletten çok_korktugı_ıçın, (13) dóvlete ér_řei ođdugı_gibi anlatır ki_óna söyledıgi siri tutámedi, dađa_çıkıar bir_çúkur kázımıř em_yá!ınız o_çúkura yavař bir_sesle (14) dóvletın eřek_kuláklari ođdugını söylemiř.

Sónunda em_dóvlet ém_de bérber anlar_ki dúnnyada iç_bır_řey gizlenmézmiř. Bérberı_da dóvlet áfeder.

БР. 35

Наратор:	Аџуш Ремзи
Возраст:	63 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	Основно образование
Тема:	Народна приказна

(1) Vár₁imiş ne₂yóg₁imiş. Vár₁imiş üç₁ķárdaş. İki₁dane ķárdaşın vár₁imiş saçları, ama₁küçügünün iç₁yóg₁imiş. O₁kelçe₁imiş. Bír₁gün bünların (2) babaları köverır en₁büyük oğluni ügütsün búday dèrmende. Áma o₁dermencinin ádeti₁imiş álmasın un, emen₁ádeti₁imiş kím₁kime dā₁çok yálan söyleyecek, (3) ó₁aıır em úni em ķrávai. Péşin başlar yálan sóylesın dèrmenci. Em çok₁yálanlar uydurúrmış. Áma bu₁çöcük iç söyleyememiş yálan. (4) Em₁sonunda ķalımiş em únsuz, em ekmeķsız. Éve gelir boş₁elle. Bábasi köverır₁sona ikinci₁çöcügünü, ó₁da beceremez álsın ekmeķi. (5) Ó₁da boş₁elle geri düner. Sıra o₁kelçeye gelir. Kelçe der:

- Köver₁beni getireým úni em₁ķrávai.

Ama₁bábasi inanamazmış. Démiş:

- (6) Ačan₁bénım iki₁akıllı çöüçem getiremezler, bu₁kelçe getirecek?

Em₁sonunda ácır em₁köverır bu₁kelçey. Kelçe açan₁gider dèrmene, (7) bu₁dèrmenci kelçeye aynı₁şartlarını deverır. Kelçe kabúl₁eder. Péşin başlar dèrmenci yálan sóylesın:

- Ben éktım bir₁bóstan bú₁sene. (8) O₁bóstan óle ónardi, gitti çıktı Poğradet^s'te. Óle bóstan óldi₁ki, bütün₁dóvletin askerlerini doyurdi. Em bütün₁ķiş₁için idaremi kazandım em₁gene ķalıdi páram.

(9) Kelçe sörar:

- Var dā söyleyésın yálan?

Dèrmenci₁der:

- Yok, ó₁ķadar₁idi.

Sona₁başlar kelçe yálan sóylesın:

- (10) Ačan₁ben on₁béşinde idım, bábam bébe₁idi. Ama₁bábam çok ađlardı. Yóg₁idi beşigi ánamın kıoyusun ki₁sállasın. Ben áldım báltay, gittım órmana, (11) gezdım bütün₁órmani, áma bulamadım bír₁dane

ódon kesím. Gelírken éve, tutuldi bálтам қápidan. Қápidan késti bir_párçe yónğa. (12) Em_o_yónğadan yaptım bir_béşik bábama. Sóna yog_idi povoylar bađlasın ánam bábami. Sona_çíktım óvaya, top!adım yapaylar nerden_geçmiş kúzi!ar. (13) Gétírdım ón!ari ánama. Ánam égíndi yapai, úrdi povoy!ari, em_béledi bábami. Sá!!adi béşikte em_rát_etti bábam, úyudi. (14) Dermenci sórar kélçoya:

- Várdır_dā yá!an söyleyésin?

Kélçe_der:

- Dā_çók várdır!

Em devám_eder:

- (15) Án!adım bir_gün ki_çók geçermiş dári Poğrâdet^s'te em_á!dım bir_kárar. Çíktım göl_kenárına, yükledim óraya çuva!!ari, bándım (16) ústüne em_gíderim göllen Poğrâdet^s'e satım dari!ari.

Dermenci pat!ar. Sórar kélçeye:

- Várdır_dā yá!an söyleyésin?

Kélçe:

- Várdır dā, dur sábrét, der.

(17) Devám_eder:

- Em açan_óroz yan!anır gólde, bir_tárafı dā áđır çeker. Em_bén sérdım şamíçemi gólde. Boşaltım bütün dari!ari. (18) Em_baş!adım ayıráym bir_dane bir_çuva!a, bir_danesini başka_çuva!a. Açan bakárim sönunda bir_dane fáz!a gelír. (19) Em kırdım o_dáriy yáriya, áttım bir_danesini bíríne, obirisini obir_çuva!a. Em_baş!adi orósçe düz_gitsın. Açan_gíttım Poğrâdet^s'te, (20) sáttım bütün_dari!ari. Em_kazándıđım paráy!e á!dım bir_çuva! á!tın. Sóna á!dım para!ari, óroza yükledim em_géldım gériye.

(21) Sona_kélçe baş!ar başka bir_yá!an söyleyin:

- Bizím_evın ónünde var_idi bir_áđaç. Çocuk!ar o_áđaca taş atá_ata, o_áđacın ústi ó!di tár!a. (22) Em_bábam baş!adi tár!aya búday éksın. Ben_á!dım óragi, bíçtım ékini.

Dermenci_artık pat!ayacak ínádından. Sórar:

- (23) Dā_vardır yá!an söyleyésin?

Kélçe devám_eder:

- Óraqlar yánda, a_sápi kıaldı élimde. Áçan baqárim gélir
bir_tauşan em_bir_kátçe_var tauşançenin ázında. (24) Ben_áldım
o_kátçey, órda yazardı: "Kızma dèrmenci, niçin_em_ún em_búday
kelçenındır."

БР. 36

Наратор:	Зеиде Беќир
Возраст:	60 год.
Место:	Ресен
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Слободен разговор, обичаи, стар Ресен

- (1) *Kaľabaľık ídınız évde?*

Çok. Obirinin iki, obirinin üç. Bilirsin sen ne_maksimler? Yirmi_sene bir_sofrada onlar yašamišlardır, anamda. (2) Bejdane élti. O_bej_dane élti iç, sinek... Anami brağardilar yapsin yemek_içmek évde. Obir_étiler odada kaçardı. (3) Onlar praşetmek çapaľarle, kómpir, gra, boğdaylari biçerdiler, armanlara gütürüldiler, demetler balardılar. Demetleri... geceyle gidérdiler babam, (4) amicalarım, yengelerim... em gütürüldiler ormancılar birer_birer. Anam em_ormancılara yemek. Ep o_kırk_kişiye anam_benim yapardı yemeği. (5) Anami brağardilar évde yapsin yemek. A_obir_étiler, karilar, onlar ovada çalışırdi. Ep onlari ikasin, bütün, çalkasin, ayvanlari... (6) Anam şeyleri ikasin, yemek pişirsin o_kırk_kişiye. Obir_étiler biçmek boğdai, arman... Mısırlar, kómpirler, yok_kabaklar, (7) ep bu_işleri o_étiler yapardı. Koinlar évde tutardılar, yapai tarardılar, ikardılar, ürediler çoraplar adamlara, maksimlara. (8) Var_idi zenginlik. Bu_Alçeler_soi, bunlar idi çok_kaľabaľık kardeşlar. Bunlar idi zengin. Bizde ayvanlar çeşit_türlü: susurkalar, inekler, koinlar, (9) üküzler, keçiler, eşekler... Ne_déym. Er_bir_taraftan_idi ep bizim dölli. Pengir, biberkalar, yalar, küpler. Var_idi ambarlar_bizim bukler, (10) onlar dölli_idi boğdaylen. Dölli var_idi. Bejdane amica. Onların maksimler, evlatlar. Biz alti_kişi idik. Çok geçinirdik. (11) Ep kup_idik sofrada. Beraber yedik içerdik. Oka güzel idi, ben_deremem. Partalkalar, kilimler var_idi o_zaman. Nice_déym... (12) Asirlar var_idi. Mısır ne_soyardik, doľdururdi anam onlari mindér, em_bizi koyardı yatalım o_minderlerde. O_zaman oyle_idi. (13) Er_bir_evde o_zaman o_idi. Yog_idi regallar, yog_idi boyle_tepikler, yog_idi kilimler, kebeler. Biz alti_maksim idik em_sira

dizecéydi bízi ánam. (14) Atardı_bize bir_yórgan em_bíz óyle yatırdık. Bir_ódada biz sekiz_kişi yatırdık. Bábam, ánam em_bíz alți_maksım ne_ıdıķ. (15) İki_kardaşım ne_vár_ıdı em_dört kıs_kardaş ıdıķ. Vár_ıdı bir_ódamız yókari, tutardıķ órda álmařlar. Vár_ıdı bařçemiz. Çiftçilik işlerdıķ. (16) Áma én_güzel vaktimizi o_zámanda geçirdık, én_güzel günlerımız_ıdı ó_zaman úte. Şındi ér_şey var, ama_caba, bir_şeyde gözümüz yok. (17) Em_ódařlar, em_reğalřlar, ep_tepikler, em_trósetler var, o_zámının lezeti olamaz. Bir_zámının lezeti... Şındi ep düşüncéylesık. Nice_ó_zaman yok.

БР. 37

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Біr_gün oduncıřlar gıder dađa, óduna. Yákarřlar bir_áteř, otúruřlar ekmeķ yésınler. Gittıktén_sora otúruřlar, ekmeķ yerler. Gelır bir_ái. (2) Bir_ıtiyar_ái, diřleri düşmiř, kıřları bařlamıř düşsün. Oturur, ısınır ó_da áteřte. Búnlar_da çıkarıřlar ekmeķ verırler áiya. Ama_yeemez, yeemezmiř. (3) E,_alıřlar soķarřlar áğzına áinin. Birkaç_gün hep dáima_bole gelırmiř_orda oduncıřların yanında, beslermiřler. (4) Bir_müdetten_sora baķarřlar ái gáybođı, gelmemiř. Em bú_ķadar bu...

БР. 38

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Bir_çóbanın bíri tútuşur arķardaşlarıyle muábete. E,_kim_gídecek bir_ķúzi késsın filán_yerde? Bírisi_der:

- Gidecím ben.

(2) Gíder_orða késer, sóyar. Álır, şíşe koyar.

O_şíşi óduna koyar em_píşırır áteşte. Pişirdiķten_sona, gelır şeytanın bíri. (3) Álmiş bir_ķurbağaçe. Ó_da çevırır, dúnderır ateş_kenari. Sorar:

- Níçin sénın damlar, benım damlamaz?

Em_ķurbağaylen sürer ķúziya. (4) E,_bir_múdetten sóna sorar:

- Sénın ádın ne?

- Gendí_gendım, der.

E, bu devám_eder. (5) Tamám_gelır zémani kaçmak_üzérine, bu_ķuzile beraber çarpar şeytanın üstüne. Şeytan nára verır, bu kaçar. Koşmaklen kaçar. (6) Obir_şeytanlar sorarlar:

- E,_nedır_bu?

- Éee, gendí_gendım vúrdi.

- E,_mádam gendí_gendın vúrdi, ne_çarırısın?

- (7) İnsan, Adem_ínsani vúrdi.

E, bınlar_da koşarlar arķası_sıra. Ádam:

- Kırtarın gendini.

Çarır köpeķlerini. (8) Köpeķler yetiştir, tutarlar yóluni şeytanların em_bu kırtuđur.

БР. 39

Наратор:	Зејнеп Али
Возраст:	66 год.
Место:	Охрид (род. Струга)
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Народна приказна

(1) Bir_vár_imiş, bir_yóg_imiş. Evél_zaman içinde, bir_pádişa vár_imiş. O_pádişa új_dane sóri áramiş bílsinler. Gíder ínsanlar, ama_íç_biri bílmez. (2) Açan bir_fakír_çocuk gíder. Óna, díşari_dā, padişain ikinci_véziri dér_ki:

- Sen hiç_bir_şe aráma, yalnız Yeşil_Bağ'i ára. Dóvlet ér_bir_şe verecek sana, (3) ama_sén yalnız Yeşil_Bağ'i ára.

Em_girër içeri o_dövlette.

- E_sén ép_sorişari bíldın. Sána ne_istersen verecím. Pára mal, ne_istersen.

- (4) Yok iç_bir_şe ístemem.

- E,_ne_ístersın?

- Yeşil_Bağ'i ísterím.

- Yeşil_Bağ'i ístersın? Áyde, a! Yeşil_Bağ'i git. Búrdan, bu_ülkeden git.

(5) Ónlar kápar kapisını odanın. Yeşil_Bağ'ın vár_imiş odasi. Kápar kapisını. Nice_íşler gergef, óle brağar. Em_çikarlar, gíderler başka_ülkeye. (6) Çok fakir imişler. O_çocuk çok_fakir_imiş. Bir_çadır koyarlar. O_çadırdá yaşarlar. Új_dane çöyçesi olur Yeşil_Bağ'ın. Yeşil_Bağ kocasına demiş:

- (7) Bak birangi_íş. Yaúdílar zéngindir. Várdır ónlarda. Çarırılar, şédérler, gidésın.

Neķa_gélsınler biraz_páraya. Íşçi. Em_gíder_bu Yeşil_Bağ'a, déverir.

- (8) Git,_demiş, ama_çok_beklen. Ál_bişey üstüne.

Gíder_bu tellağa. Tellállen beraber gíderler Yaúdi'nın évine. Yaúdi endirir_oni évının podrumuna. (9) Düzmiş bir_mása. Yerler, içerler, ér_şey. Pékmez, péngir, ér_şey yerler içerler.

- Em_áy góster íşi,_der.

- (10) Gösterecím, kólay,_der. Bír_günlük íştir. Çok_ış déldır.

Em_Yáudi gósterır íşini.

- Ya,_demiş, bu_ódada.

Bir_kóşede var_ımiş cevairler, bir_kóşede altınlar, bir_kóşede gümüşler. (11) Yáudi yokarı kaçır. O işe başlar. İşini bitirir, dışarı çıkar. Ararken tualeti, bulur insan_başları kesik, em_düner geri. Yáudi gelir.

- Né_yaptın, işi bitirdin?

- (12) Bitirdim,_demiş.

- E_ey.

Yáudi'dan mangırılar_almış, bilmemiş paranın kıymetini. Em bėj_dane cevair_tası_almış, (13) oynasın Yeşil_Bağ o_beş_taşlen. Düner évine.

- Né_yaptın? Né_para_aldın?

Déverır Yeşil_Bağ'a:

- Bölén bölén. (14) Pára almışım. Bir_torba.

Açán_açar:

- Bu kıymetsiz_para, demiş.

- Yok,_demiş, almışım em bėj_dane taşçe, beştaş oynayasın_sen.

- (15) Á,_demiş, bu_para işla. Git,_demiş, kuyúnciya, bi_danesini arayasın bozasın.

Gíder kuyúnciya, vérır_oni.

- Ne_kadardan bozásınız búni?

O_déverır:

- (16) Çok_bük pára.

Em_bózar o_paray. Gelır évine. Yeşil_Bağ demiş:

- Şimdi o_Yáudi gidecek. Sen gürdün o_başları. O şimdi dayanamaz, patlayacak arkasından. (17) O_ülecek. Sen bak koş tella!_arkasi, sırayle_gelin éve beriye. Tella!_arkasi koş. Kimse verecek on, sen ver yermi, o otuz, sen yüz... (18) Sen üstün gel, üstün, ki_alasın oni.

Em_gérçek, birkaç_gün_sona télla! çarır. Yaúdi'nin évi satılır. Yaúdi'dan satlandı évi. (19) Gíder évine, déverır Yeşil_Bağ'a. Yeşil_Bağ der:

- Çok_isla.

Bir_iki_gün_sona, gíderler Yaúdi'nin évine. Géřekten görürler_ki çok_pára var_idi. (20) Ó_zaman alırlar új_dane katır, çuvalar... Doıdúrlar o_paraları, atarlar çuvalara em_Yeşil_Bağ yazar bir_mektüp. (21) Tútki bir_başka_dövlet var_imiş, bunlar misafirliğe gidecekler o_başka_dövlette. Çocukleri bümüş. Új_dane çocuk... Em, işte, hazır_olurlar, gíderler. (22) Yeşil_Bağ demiş:

- Bak,_demiş, hep beni ne_yaptı yaptı, o_ikinci_vezir yaptı bóle, ki_seni alaim. (23) Áma,_demiş, açan_gideciz, onlar toplanmıřtırlar karřılısınlar bizi. Karřılayacaklar.

Yeşil_Bağ kocasına_der:

- Sen enecésın péşin, (24) üzengilerini üpecésın bégirin em_sóna binecek búk_vezir. Búk_vezir_da üpecék üzengilerini, gene_binecek o_şeye... atına. (25) Açan ikinci_vezir enecék, ó_zaman vuracak onun_yüzüne. "Éee", deyecekler, "at_sürçti, at_sürçti."

Óni alırlar astáneye. (26) Yeşil_Bağ gíder dógri odasına, açar kapısını anahtarlen.

- Müjdeee ep millet, Yeşil_Bağ gelmiştir.

Em_masa! búrda bitti.

БР. 40

Наратор:	Хусејин Имам
Возраст:	67 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_imiş ne_yóg_imiş. Bir_zengín_adam vár_imiş. Úzun bir_yóla çık_ımiş. Em yólda yórolur, bir_fuğara_ádamın évine gíder nası_tanri misáfiri. (2) Ó_gece bu_fuğara_ádamın bir_ógli ólur. Bu_mísafir yátır bir_başka_ódada. Ama_uyúmadan ódaya üç_şáfı gelir. Bu_üç_şáfı áslında üç_meleğ ímişler. (3) Em bu_çöyçenin káderini yássınlar_ki gelmişler. Bu_zengín_adam uyumaz ama_yapılıır ki_uyur. Em meleğlerin konuştuk_ılarını dínler. (4) Birinci_meleğ der:

- Yapalıım bu_çöcügün risk_ını óyle_ki bu_ádamın kız_ını álsın.

Niçin_aynı_gece bu_zengin_ádamın (5) bir_kısçesi ólur. Em bu_ádam kendi_kendisine der:

- Nası!_olur bu_fuğara_ádamın çöyçesi benim kısçemle évlensin?

(6) Zengín_adam bütún_gece düşünür, karar_verır. Fuğaradan gáybetsin? Yóla çıkarken fuğaradan bu_zengín_adam çöyçey satlanır. Güya évlatlık alacak_ımiş. (7) Fuğaraya verır yüz_áltın em_güvey álır. Bu_fuğaranın_gene çok_evlatları var_ımiş em_onun_ıçin buna razı_olmuş.

(8) Zengín_adam évine giderken bir_dáğdan geçer em_bu_dáğın tepesinde çöyçey saılır yuvárlansın aşaiya_dogri. Bébeçe tekírlene tekírlene bir_áının yuvasına gelir. (9) O_áının yavruları var_ımiş. Bu_çöyçe_de áının sütiyle büyür, ólur kocámiti.

Gél_zaman gít_zaman, sıra_gelır oduncılara, ódon késsinler. (10) Oduncılar dáğda ódon keserken, görürler bu_çöyçey nası!_oynar iki_aıçeyle. Bu_oduncılar anlaşırlar aralarında (11) álsınlar bu_çöyçey em_versinler kavéciye, niçin_onun yok_ımiş évladi. Tutarlar çöyçey bin_bir zorlukle. (12) Götürürler kavéciye. Ama_çöyçe bilmézmiş ílafetsin, çok_kirli ímiş saçları, uzun_tırnakları var_ımiş. Meyáneci buni íkar, arıdır em_çok_güzel bir_çöyçe ólur. (13) Ama_ıç konuşamazmış.

Bu_oduncilar çöyçey áinin yuvasında buldukları için, ádını_da Áiçe köymişlar. (14) Yavaş_yavaş lafetmesini_de öğretirirler.

Áiçe meyanede işlemege başlamış. Géne bir_zaman_sonra bu_zengin_adam yola çıkar em_yöli bu_kaveye düşer. (15) Em_işidir nası_bu_çöyçeye çarırlar Áiçe, Áiçe. Bırden şüpeleılır. Órda insánlara sórar niçin bu_çocuğa Áiçe çarırlar. (16) Ánlar ki_ó_çöcükdür ne_fırlattı. Em_géne bu_adam başlar düşünsün ki_nası_üldürsün Áiçe'y. Sónradan ákılına gelir bir_şey. (17) Álır bir_mektüp yazar karısına em_kızına. O_mektübün içinde yazar:

- Bu_mektübi getiren_çöcügi émen üldürün!

Em_atar_altına gendi_imzasını. (18) Em_rica_eder bu_kaveciye yöllasin Áiçe'y gütürsün bu_mektübi, niçin_gendisinin var_imiş çok_işi. (19) Bu_kaveci_da problem yapmaz, izin_verir. İşte_sónra Áiçe álır bu_mektübi, gütürür zenginın évine. Ama_ó_kadar epirir_ki tam évine yetişir, baçesinde uyur yorgunluktan.

(20) Kız sabayle açan_kalkar, çıkar baçeye em_görür bu_çöyçey uyurken em_bir_kerekten aşık_olur óna. (21) Em görür köynunda bir_mektüp, uci_çıkmiş. Álır yavaşle mektübi okur. Ánlar ki_bábasi ister üldürsünler çöyçey. (22) Kız bir_kerekten bu_mektübi kóparır. Gendisi yeniden bir_mektüp yazar, sanki_bábasi yazmış búnlara. Áma bu_kızın em_babásının yazıları çok benzermiş. (23) Em_kız mektüpte boyle_yazar:

- Bu_çöcük açan_gelecek, kızimle evlendirin. Düğüni ben_gelmeden yapásınız.

(24) Kız mektübi kápar em_géne aynı_yere koyar. Çöcük úyanır úyanmaz, kızın_évine girir, anásına mektübi verir. Em_ánasi görür ki_kocasi ole_istemiş. (25) Búnları bırden evlendirir. Çok_güzel bir_düğün yapar. Gün_gelir adam évine döner, açan görür bu_Áiçe damadi olmiştir, düğün yapılmış, (26) iş_işten geçmiş. Áma_géne kendi_kendisine der:

- Ben Álla'ın yazısını silecim.

Em_géne bir_şeytanlık düşünür. (27) Karısına bir_şey deméz, niçin evlendirmiş búnları. Bozguna verméz. Karısına der:

- Ben isterim da_bir_dügün yapalım, (28) niçin_bir_dane kışçemdir. İsterim düğününi göreym. Bunun_ için yarın erkenden Aıçe'y yölla dağdan alsın iki_ köin keselim. (29) Em_ adam_ da o_ gün gider dağa em_ çobanlara der:

- Yarın saba_ erkenden bir_ çöcük gelecek, öni dā_ uzaktan görür_ görmez üldürün.

(30) Anasi saba_ erkenden gider güveyini kaldırsın, ama_ görür nasıl kuzular_ gibi uyurlar, birbirlerine sarı_ mıştırlar, kıyamaz uyandırısın em_ karar verir gendi_ çöcüğünü göndersın dağa. (31) Em_ öyle yapar, gendi_ çöcüğünü gönderır dağa.

Açan_ uyanır kocasi, sorar karısına aciba_ yölladi Aıçe'y. (32) Karisi_ der ki_ acidi uyandırısın em_ onun_ yerine dağa yölladi gendi_ çöcüğünü. Adam çabuk_ çabuk alır begirini, gider dağa em ne_ görsün, (33) çöcüğünü vürmişlar. Çöcügi, neka uzun oka yasi, yerde üli yatır.

Em_ sonunda anlar ki_ Álla'ın yazısını kimse silemez. (34) Ne yazılmış_ ise, o olacaktır. Em bu_ adamın bundan_ sonra bütün zenginliği Aıçe'ye kalır.

БР. 41

Наратор:	Садет Какел
Возраст:	77 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Обичаи

- (1) *Angí_günler gidi_írdi düğüne?*

Düğüne sálli, pérşembe gidi_írdi. Eski_pazar düllar evlen_írdi. A_pérşembe... móra!no sade_pérşembe alın_írdi kızlar, békarlar evlen_írdi. (2) Boyle_idi bu_íşler more_évladım.

- *Nişanlar nası_yap_írdi?*

Kızı_işte, gel_írdiler arásınlar. Ócaklar var_idi, şeyler var_idi ne_dérsın... (3) Al_írdiler maşay:

- Ben Álla'ın emri_ylen, peygámberin kavli_ylen, sári Çingéne'nin dau_ílen, gélđim kızınızı verésınız_işte, filana.

- (4) Teşekür, Álla_razí_olsun. Danışalım bí_kerek. Soruşalım évde.

Danışırлар, soruşurлар.

- Biz ilgilen_íriz vermey_üçin.

- Kızın var, Çingéne'de híssen var, dérdiler.

(5) Démek en_kötüsi árar. Em_gel_írdiler, dérdiler:

- Afedérsınız, áma vaktımız yok kız hazır_ámaya. Başka_iktízamız várdır.

Ya_év_yapsın kímse, ya_pára álmış, úder...

- Vaktımız yóktur. (6) Isládırлар, çok isládırлар, áma da_biraz géçsin, kız píşsin.

- *Sóna náparлар? Söz, nişan...?*

E,ó_vakıt verirdiler bir_méndil, ki_işte_vérdik. (7) Yáot nufus_káidi var_idi, né_ki yazılırdık açan_doğmışik... E,ó_káidi...

- İşte, biz vérdik nufus_káidi, (8) siz kıydedın nikáına, şeine...
Ki_onlar_tarafına geçsin.

- *Sóna bóya angı_gün gütürülürdi?*

Bóya...(9) Géne pérşembe bóya gelirdi. Bir_áfta ével ér_şey başlardı. Sóna genç kıızlar, onların_nedir birkaç_dane, háftada çarırđılar. Yatakları... (10) Kıızlen ne_otururđılar. Çeízini hazırłasınlar...

БР. 42

Наратор:	Љатифе Лита
Возраст:	74 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	IV. одделение основно образование
Занимање:	Домаќинка
Тема:	Обичаи

- (1) *Souk_Su'ya açan_gıdıır, ne_yemekler yapıır?*

Yapıır sarmaıar, mısırka, etler... Yok_onlar nası_yapardıı_biz adetimizi. (2) Sora yumurtaıi yemekler, lokumlar, tarana, kolbirekler... Şimdi da_fazla taık_lar_var. O_vakit pastırmaıar_bole sakıardıı_kurusun. Kışta mısır_ekmegi_var. (3) Yaparız karıřtırmaıar_dügünlerde. Un_yapardıı_Ramazánlarda. İki_gece geçırırdık_süfüri onunlen. Bir_vakit ole_idi.

- (4) *Souk_Su'ya açan_gıdııırdi, ne_yapııırdi?*

Ónda oturúrdııar, íkanırdııar. Kımın var_idi niyeti ügürtlesın birangi_kışçe, giyinırdi, suda bođuıırdi... (5) Kızlar íkanırdııar buráyden, sarık. İslá_sudur_o, Souk_Su. Gene gidéřiz, ama_bır_vakit da_çok gitmiřık. (6) Çok_paik_idi su, çok_güzel_idi. Şimdi biraz karıřmıřtır, niçin_salımiřıardıır Svatoska'y. Bıřaz balık_kokusi kokardı_su, ama_çok_lézetli_idi.

- (7) *Drim kenárında eskı_pazar geçérmiřler génçler...*

Ér_afta toplanırdi génçler. Geçéřdiler, sora_kaçardııar. Óle bütün_gece nası_şimdi yóg_idi. (8) Şimdi_var ér_bır_ře, ó_vakit yóg_idi.

- *Çeizler_için, nedir şart?*

İki_düşek, iki_yórgan, dör_dane güzel_çarşafıar... İki_sandıı verırdiler da_peřin. (9) Şimdi verırler da_güzel, ó_vakit iki_sandıı.

- Ne_gütürürler?

Sándıkta? É_r_bir_şe. Beklérdık çok. Açan_gidérdık bir_yérde, çıkarırdık, geyérdık. (10) Kócaya_da üç_dört_kat élbise... Míntanlar iki_dane, üç_dane getirirler, em_óka. Ole_ruba_lar gütürmézdiler nası_şíndi. (11) Yok_idi. Çarşaf_lar, yórgan_lar, yastık_çarşaf_lari, yástık_lar, tentene_takım_lari gütürülürdi ben açan_evlenmişim. Ya_ó!di artık elli_yedí_sene. (12) On_yedi_yaşında evlenmişim. Çok_küçük_idim. Da_güzeldir şíndi, da_eveli zór_idi. Nápa!ım.

БР. 43

Наратор:	Есад Бајрам
Возраст:	70 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Виша школа
Занимање:	Воспитен работник во пензија, писател, поет
Тема:	Мартуфал

(1) M^árt_g^üni mart^ınka^ılar yapı^ırdı. M^árt^ınka. Kırmızı_beyaz s^áp^le o_ş^édırler em_óni ásar^ılar boyun^ılarına çöc^üklerin. Em_ásar^ılar pára, eski_pará^ılardan böyle. (2) O_m^árt^ınka, asta^ılıklar^ıdan ki_kórusun büt^ün_sene. Asta^ılıklar ki_tútmasın çöc^ükleri. Ásar^ılar boyun^ılarına çöc^ükler. (3) Sap, kırmızı em_beyazle yapı^ıır. Pará^ıları délerler_boyle e^ğserilen em_geçirirler. Kimin néka var_ise eski_para. Ne_geçmez, o_pará^ılardan_boyle geçirirler em_bağ^ılar^ı, (4) bağ^ılar^ı, böyle nası_g^érdan boyun^ılarına koyar^ılar. Ásar^ılar óni, asta^ılıklar^ı tutmasın.

Áma M^árt_g^üni, s^ába érken d^ái^ıtiy^ár_kari (5) zamanında g^ıder nerde_ne_v^árdır çöc^ükler, gençler. Álır bi_élinde kopriva, bi_élinde kavak_da^ıı, gelir em_bun^ılar uyurken, (6) bóle v^úrur ayak^ılarına kavak^ılen. Büyüsünler nası_kavak. Koprivaylen ya^ğar. Ayak^ıları yanar ki_álışınlar zorluk^ılara. Áğri, ya^ğar. (7) Áma ódur şeref. Sona_óni, tabı, évde karşı^ılar^ı, ér_bi_şey verirler. Ó_da_dır bir_şeref. Búdur M^árt_g^üni. Birinci_Mart.

(8) Sóna, ayni_zamanda M^árt_g^üni akşamın, nası_yarındasi Bir_M^árt, akşamın o_m^állenin gelini ne_v^árdır bir_évde, beş_a^ıtı_ev bir_évde (9) nerde_ne_v^árdır gelin ó_evde gelirler akşamlen em_bir_póte, bu_pótede ér_gelen évinde kaç_kişi var_ise ep_o_kişiye birer_nişan alır. (10) Yok_yüzük, yok_pára, eski_para, yok_düğme, yok... ne_ise... yok_küpe, yok_bilmem_né, bu_póteye atar^ılar içeri. Em_gütürürler (11) pótey bir_gül_a^ıltında em_bu_gelin ne_v^ár, alır^ılar gelinin kots^áğini em_bi_gül_da^ıını bir_kilitlen bağ^ılar^ılar. Tabı, gelin çekilir sóna, (12) ama_póte úrtük_or^ıda bir_kırpayle, ne_ise, bir_boşçaylen úrtük póte, pótenin içinde var su, s^únun içinde var bütün bu_nişan^ılar.

(13) Beş_ałtı_ev gelmiştir búrda, beş_ałtı_ev obir_evde... Şimdi, buni_káparlar_orde gül_áltında, brağarlar bütún_gece póte órda dúrur.

(14) Çak_kóysunlar o_türkiler, o_dáyreler, o_şeyler, hep. Biter_bu, herkes gidet evine.

Yarındasi, éppisi_bunlar_gene gelirler. Şindi_éppisi otururlar_boyle (15) bir_sofra_bičiminde, tekerlek bir_şeyde kadınlar em_maksımlar, ortá_yerde getirirler pótey koyarlar. Póte úrtük. Em_bir_çocuk getirirler pótenin başında. (16) O_çarşaf_nedir úrtük póte koyarlar çocukun başına, em_çocuk sokar elini çıkarır. Ama_çocuk dá_çıkarmadan o_nişani, bir_kadın söyler bir_máni. (17) Mesela:

Áynay_attım çaira
Şafki_vurdi báira
Duyun_beyler áğalar
Íşim_düendi áira

(18) Buni açan_söylerler, bu_çıkırır. Biri onun yanındadır, alır em_sorar:

- Bu_kimindir?

Fılan kişinin. Bu_máninin_şindi mánasi várdır. (19) Áma mártufa! kime düşer baş, onun ó_yı! beklendir çok_bük istikba!i olsun. Eger_ise kız, evlenecék, (20) eger_ise çocuk, evlenecék, eger_ise birangi_aylenin başi, ó_gene, demek, para kazanacak o_ayle, şey falan. Çak_çıkırırılar son_nişani, (21) ep kadınlar söyler bir_máni, em_sokar elini çocuk, çıkarır nişani. Kimse söylemeden, ayrı_ayri máni. Er_máninin, gendi bir_mánasi var.

(22) Ondán_sona, çıkarlar genç_kızlar oynarlar başçelerde, oynarlar, salıncağ sallanırılar, yok_bilmem_né, çeşit_oinlar, dáyre, türki_falan, bilmem_né, (23) ep böyle geçirirler ayatlarını, ama_bu, ep kadınlar em_maksımlarle yaparlar. Erkekler yok.

БР. 44

Наратор:	Есад Бајрам
Возраст:	70 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Виша школа
Занимање:	Воспитен работник во пензија, писател, поет
Тема:	Обичаи

- (1) *Génçler nerde_çıkardı, nasıl_tanışırdı birbirleriyle?*

E_bürda. Açan_gíderler İdirlez'e, éppisi ordadırlar. Genç_kızlar, genç_çöcükler. (2) Érkekler, yaşlılar, évliler gítmez_orda. A genç_çöcükler ordadırlar. Görünür, görüşürler. İdirlez_güni.

- *Nasıl_áranır kız?*

(3) Eger_ki begenmiş_ise ánasi, şeyi, yaparlar ánlaşma. Çöcük_ta begenmiş_ise kızi, giderler_sona, stroynıklar_derler bizde, onlar giderler. Árar düşünce, tabi, (4) o_áyle, nasıl_ise áyesi, ama_sóna kızına sórarlar acaba_sén tanársın filánini, séni árarlar, ne_délim, nasıl nice...? (5) Ó_da kanarse, ó_vakit olur. Péşin gider isteici, ama_ó aslında kápiy_açar. Sóna, éger_ki verirseler óna, yani_söz verirseler ki_verecekler, (6) ó_vakit giderler iki_üç_kişi arasın. Gütürürler nişan_bişey. İsterler, onlar_da nişan verirler. Búnlar_da alırlar. Ama_búnlar_da gütürürler. (7) A_péşin bir_kişi gider, ya tandık, ya akraba, ya kim íse, tanarse bulurlar bi_kişi, neki_ne_açar kápiy. Yóli açar, ne_dérler.

БР. 45

Наратор:	Неждет Нури
Возраст:	66 год.
Место:	Струга
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Vár_ımış ne_yóg_ımış. Vár_ımış bir_ána em_çöyçesi. O_çöyçe çıkar bir_gün, getirir anasına bir_yumurta. Anası sevinir.

- Benim_çöyçem getirmiş yumurta. (2) Aferim!

A!ır o_çöyçeden yumurtay, iç_sórmadan nereden_bu!dun, nasil_bu!dun. (3) Yarındasi gider getirir bir_tauk. Gene:

- Uuu, aferim ananın çöyçesi, getirdin anana tauk.

Obür_gündasi getirir bir_kúziçe. (4) Sırayle başlar bu_çöyçe er_gün getirir bir_şey. Bir_gün aps atarlar em_cezalarlar fena. Assınlar karar getirirler. (5) O_vakit sorarlar:

- Var birangi_istediğin?

O_da:

- Anami getirin, der.

(6) Getirirler anasını. Çocuk_ta der anasına:

- Ana, çıkar dilini üpim bir_defa.

O_üpeceğine, ısırır. Sóna o_cezalıayan adamlar derler:

- A_mire, ne_yaptın? Em_şindi fena!ık bulúrsun yapasın?

(7) Çocuk_ta der:

- Isırım ya. Anam olsaydi tam ana, beni bu_deréceye getirmézdi.

Açan_getirirdim, sorsaydi nerden bunlar, bu_deréceye gelmézdim.

БР. 46

Наратор:	Абдулалим Пашо
Возраст:	86 год.
Место:	Охрид
Степен на образование:	Основно образование
Занимање:	Пензионер
Тема:	Народна приказна

(1) Bir_ávcının bíri gíder áva. Áva gíder, dólaşır útee bériye, düner tarlasına. Vár_imiş misiri. Késer misirini. Akşam_olur. E,_kaçmak_üzere olur, kaçар. (2) Bilírsin köylerde násıdır yóllar, şeyler. Dar bir_yóldan geçер. Túfegi omúzunda, geçерken bақар bir_ílan. Búğ bir_ílan, yóli tútmiş. (3) Köy_yoıçeleri násıdır... Kaçar çıksın bir_yóla, ílan káldırır başını. Hı_obir_táraftan, gene káldırır. Rica_edér ílana:

- Aç yólumı, vuracım.

(4) Gene_ílan hiç.

- Al!á_іçin, der, aç yo! . Sa! yólumı, çıkaym.

Új_defa aynı_der. Ó_da çıkarır çiftéyle ílanın kuyruğuni vurur. Ílan toplanır, e_bú geçер, kaçар. (5) Kaçar, gíder évinde. Oturur, yemek yer. Yedikten_sora, kapi kákılır. Gélir bir_iki_pólis. Búni çarır!ar. Der:

- Sen davetlísın, bize_kadar gelésın.

(6) Gíder polis!arle, gélir bir_ba!kan_etéginde. O_ba!kan_etéginde açılır kápıcık. Açan órda görür bu_ayni_ílanı bir_masa_üstünde em_iki_dane kádi, (7) makeme_étsınler búni. Sórar!ar:

- Bu_érifi?... Sen yáptın búni?

- Bén,_der, inkár_etmez.

- E,_ne_sebep?

(8) Der:

- Ben üç_defa aç yólumı dedım, geçéym. Vérmedi, iç açmadı_yo! . En_sonunda, üç_defa dedım Al!á_іçin aç yólumı. (9) O_vákit_ta açmadı, ben_da vurdum, yaraladım. İstemedım öldürüm, safi_yaraladım.

Sórar!ar o_ílana:

- (10) Sáy?

- Óle,_dedi.

- E, niçin açmadın?

Cevap vermez. O polis!lara der, bu, ne makeme edermişler:

- Buni alacásın gütüresin çağ evinde. (11) Sağının bişey yollarıarda dokunásınız. Girdikten sora, siz dúnecésınız geri.

Buni alırlar, gütürürler çağ kapısınağa. (12) Kapısını açar bu, o girir içeri, onlar kaçarlal geri. Bole olmiştir bu mesele.

ПРИЛОГ Б.

РЕЧНИК

A

/
 abdes - abdest (8/2)
 /
 abdesini - abdestini (8/6)
 /
 abe - be, ey, hey, yahu (20/7)
 /
 aber - haber (17/13)
 /
 aberi - haberi (17/23)
 /
 abey - ağabey, abi (31/23)
 /
 abla - abla (17/25)
 /
 acey - amcayı (ace+(y)i) (16/1)
 /
 acidi - acıdı (acı-dı) (18/9)
 /
 acır - acır (35/6)
 /
 acirdi - acırdı (20/8)
 /
 acırım - acırım (24/5)
 /
 acırılar - acırlar (7/4)
 /
 aciba - acaba (31/6)
 /
 aco - amca (2/10)
 /
 aç - aç (aç-) (46/3)
 /
 açan - haçan, ne zaman (46/6)
 /
 açar - açar (7/19)
 /
 açarlar - açarlar (7/4)
 /
 açardık - açardık (33/15)
 /
 açardılar - açardılar (10/16)
 /
 açarken - açarken (7/19)
 /
 açıklayabilirsin - açıklayabilirsin
 (31/29)
 /
 açıldı - açıldı (10/5)
 /
 açılır - açılır (46/6)
 /
 açılışın - açılışın (17/15)
 /
 açın - açın (26/12)
 /
 açık - açık, açılmış (13/2)
 /
 açılmışlar - açılmışlar (7/22)

/
 açmadı - açmadı (46/8)
 /
 açmadın - açmadın (46/10)
 /
 açmaz - açmaz (17/18)
 /
 açmış - açmış (26/7)
 /
 açmıştır - açmıştır (17/24)
 /
 açti - açtı (10/5)
 /
 adam - adam (12/1)
 /
 adama - adama (12/9)
 /
 adamda - adamda, adama (20/6)
 /
 adamın - adamın (26/5)
 /
 adamlar - adamlar (26/10)
 /
 adamlara - adamlara (36/7)
 /
 adamları - adamları (31/3)
 /
 Adem - (Hz.) Adem (38/7)
 /
 adet - adet (18/6)
 /
 adetimizi - adetimizi (42/1)
 /
 adetini - adetini (2/9)
 /
 adeti - adeti (21/18)
 /
 adetler - adetler (2/9)
 /
 adın - adın (38/4)
 /
 adını - adını (40/13)
 /
 adi - adı (15/1)
 /
 afeder - affeder (34/14)
 /
 afedersiniz - affedersiniz (41/5)
 /
 aferim - aferin (45/2)
 /
 afta - hafta (41/9)
 /
 aftada - haftada (17/27)
 /
 ağacın - ağacın (35/21)
 /
 ağa - ağa (21/6)
 /
 ağaca - ağaca (22/1)
 /
 ağacın - ağacın (11/1)
 /
 ağacı - ağacı (34/7)

áğaç - ağaç (34/7)	aķıtmaġar - akıtmalar (ak-it- ma+lar) (21/9)
áğaçlar - ağaçlar (27/3)	aķıtmaġari - akıtmaları (21/12)
ağaçlardan - ağaçlardan (1/7)	Ákif - Akif (25/38)
áğalar - ağalar (43/17)	áķġıma - aklıma (24/4)
áğam - ağam (18/6)	áķġına - aklına (34/5)
áğamda - ağamda (18/1)	áķġında - aklında (31/17)
áğır - ağır (35/17)	áķraba - akraba (44/7)
áğırġık - ağırlık (22/4)	aķrabaġarından - akrabalarından (9/15)
áğrı - ağırı (43/6)	aķrabamın - akrabamın (9/20)
áğrıdan - ağırıdan (9/12)	aķrabası - akrabası (8/1)
áğġa - ağla (20/8)	áķsın - aksın (9/21)
áğġamıř - ağlamıř (21/5)	áķřam - akřam (17/6)
áğġan (1/6) áğġa → áğġa	áķřamdan - akřamdan, akřam, dün geceden, dün gece (25/17)
áğġardı - ağlardı (35/10)	áķřamın - akřamın, gecesinin (43/8)
áğġařır - ağlařır, řikâyet eder (6/1)	áķřamġlen - akřamleyin (25/1)
áğzına - ağızına (37/3)	áķřamġlık - akřamlık, akřam yemeđi (17/22)
aha - evet (1/18)	aġ - al (al-) (39/4)
ái - ayı (11/7)	áġa - hâlâ (33/2)
Áiçe - Ayıcık (Ai+çe) (40/13)	aġacaķ - alacak (40/6)
Áiçe'y - Ayıcık'ı (Ai+çe+(y)i) (40/16)	aġacaķlardan - alacaklardan (17/13)
Áiçe'ye - Ayıcık'a (Ai+çe+(y)e) (40/34)	aġacařın - alacaksın (46/10)
aiçeyle - ayıcıkla (ai+çe+(y)le) (40/10)	aġacađydi - alacaktı, alırdı (18/15)
áile - aile (1/10)	aġaím - alayım (7/33)
áinin - ayının (14/2)	aġaķadar - alâkadar (31/32)
áira - hayıra (hayır+a) (43/17)	aġaġım - alalım (7/2)
áiya - ayıya (11/3)	aġamadık - alamadık (7/15)
áakar - akar (9/21)	
akiġle - akılla (23/8)	
ákiġli - akıllı (34/11)	

a|amaz|ar - amazlar (7/26)
 a|asin - alasın (11/3)
 a|asinız - alasınız (33/11)
 a|çacık - alçacık, alçak (2/8)
 a|çaқта - alçakta (10/3)
 A|çeler - Alçeler (Alçe+ler) (36/8)
 a|dadır - aldatır, yalan söyler
 (17/11)
 a|datti - aldattı, yalan söyledi
 (15/13)
 a|dıdır (16/2) → a|dadır
 a|dık - aldık (3/2)
 a|dım - aldım (35/10)
 a|dın - aldın (6/17)
 a|dınız - aldınız (33/11)
 a|di - aldı (8/5)
 a|lemin - âlemin, diğerlerinin
 (12/10)
 a|ın - alın (al-ın) (7/3)
 a|ınırđı - alınırdı (28/9)
 a|ırdık - alırdık (28/4)
 a|ır - alır (32/2)
 a|ırđı - alırdı (20/9)
 a|ırđı|ar - alırdılar (25/8)
 a|ırım - alırım (7/24)
 a|ırız - alırız (33/6)
 a|ır|ar - alırlar (37/3)
 a|ırsın - alırsın (25/36)
 a|ışsın|ar - alışsınlar (43/6)
 A|im - Halim (özel ad) (31/24)
 a|ım - alayım (20/2)
 A||a - Allah (18/12)
 A||aıma - Allahıma (18/11)

A||a'in - Allah'ın (40/26)
 A||aü_ekber - Allahu ekber
 (7/31)
 a||ıgına - allıgına, alına,
 kırmızısına (17/3)
 a|ma|ar - elmalar (36/15)
 a|mam - almam (al-ma-m) (6/5)
 a|masın - almasın (al-ma-sın)
 (35/2)
 a|mayacız - almayacağız (26/8)
 a|mâyız - almayız (7/14)
 a|maz - almaz (6/7)
 a|miş - almış (41/5)
 a|mışık - almışız (25/30)
 a|mışım - almışım (39/14)
 a|miş|ar - almışlar (1/7)
 a|mıştır - almıştır (25/36)
 a|sın - alsın (6/12)
 a|sın|ar - alsınlar (7/29)
 a|tın - altın (32/3)
 a|tına - altına (alt+ı+(n)a) (40/17)
 a|tında - altında (alt+ı+(n)da)
 (43/11)
 a|tından - altından (altın+dan)
 (2/6)
 a|tını - altını (altın+ı) (6/10)
 a|tın|ar - altınlar (39/10)
 a|tın|ari - altınları (32/1)
 a|tısında - altısında (33/1)
 a|ti - altı (alt+ı) (17/32); altı (6)
 (31/21)
 a|tmiş - altmış (60) (31/22)

a|u^ˈmından - alümin^ˈinden
 (alümin^ˈ+den) (25/9)
 a|^ˈva - helva (19/1)
 a^ˈma - ama (17/10)
 a^ˈmama - hamama (hamam+a)
 (9/10)
 a^ˈmamda - hamamda, hamama
 (9/11)
 a^ˈmamdan - hamamdan (9/10)
 a^ˈmbarlar - ambarlar (36/9)
 a^ˈmica - amca (36/10)
 amica^ˈsini - amcasını (16/1)
 amica^ˈsi - amcası (16/1)
 amica^ˈlarım - amcalarım (36/4)
 a^ˈna - ana, anne (45/1)
 ana^ˈcām - anaçağım, dile
 getireceğim (18/16)
 anahta^ˈrlen - anahtarla (39/26)
 a^ˈnam - anam, annem (45/7)
 a^ˈnama - anama, anneme (35/13)
 a^ˈnamda - anamda, annemde
 (36/1)
 a^ˈnamın - anamın, annemin (8/1)
 a^ˈnamı - anamı, annemi (36/1)
 a^ˈnana - anana, annene (45/3)
 a^ˈnanın - ananın, annenin (45/3)
 ana^ˈsına - anasına, annesine (9/5)
 ana^ˈsini - anasını, annesini (45/6)
 ana^ˈsi - anası, annesi (9/1)
 ana^ˈsilen (15/1) → ana^ˈsiyle
 ana^ˈsiyle - anasıyla, annesiyle
 (9/1)
 ana^ˈtari - anahtarı (26/5)

a^ˈnda - anda (an+da) (9/23)
 a^ˈne - hani (6/16)
 a^ˈngi - hangi (41/1)
 a^ˈnım - hanım (17/8)
 a^ˈnıma - hanıma (hanım+a)
 (17/20)
 Anka^ˈra'ya - Ankara'ya (31/24)
 a^ˈnladım - anladım (10/14)
 a^ˈnladık - anladık (3/7)
 a^ˈnladı - anladi (10/14)
 a^ˈnlamı - anlamı (2/11)
 a^ˈnlamış - anlamış (9/7)
 a^ˈnlar - anlar (9/7)
 a^ˈnıarsın - anlarsın (25/2)
 a^ˈnıasın - anlasın (34/3)
 ana^ˈlaşamazlar - anlaşamazlar
 (26/9)
 ana^ˈlaşırılar - anlaşırılar (32/12)
 ana^ˈlaşma - anlaşma (an+la-ş-
 ma+) (44/3)
 a^ˈnlat - anlat (23/5)
 a^ˈnlatın - anlatın (25/35)
 a^ˈnlatır - anlatır (34/13)
 ana^ˈlatırāsın - anlatırasın (23/6)
 ana^ˈlatırır - anlatırır (24/8)
 ana^ˈlatırırđi - anlatırırđi (31/26)
 ana^ˈlatırırılar - anlatırırılar (31/15)
 ana^ˈlatırırmişlar - anlatırırmişlar
 (19/1)
 ana^ˈlatırılar - anlatırılar (26/11)
 ana^ˈlatmāyz - anlatmayız (10/23)
 a^ˈnlattık - anlattık (10/23)
 a^ˈnlattım - anlattım (10/19)

anlayamadılar - anlayamadılar
(31/3)
anneannelerde - anneannelerde,
anneannelere (1/9)
Antigona - Antigonа (10/3)
aps - hapis (45/4)
ara - ara (ara-) (39/3)
arabalarla - arabalarla (25/19)
arayım - arayayım (17/35)
aralarında - aralarında (40/10)
arama - arama (ara-ma-) (39/2)
aramış - aramış (39/1)
aramıştır - aramıştır (23/4)
aranır - aranır, istenir (44/2)
arar - arar (44/3)
arardılar - arardılar (25/13)
ararken - ararken (39/11)
ararlar - ararlar (44/4)
ararsınız - ararsınız (26/9)
arasın - arasın (44/6)
arasında - arasında (25/12)
arasınlar - arasinlar (25/28)
arasi - arası (22/8)
araştırırdım - araştırdım (31/2)
araştırma - araştırma (ara-ş-tır-
ma+) (31/7)
aratırır - aradır 99/13)
arayasın - arayasın (17/34)
argın - argın (31/28)
aradır - aradır (arı-t-ır-) (40/12)
arı - arı (6/12)
arife - arife (21/12)
arılar - arılar (6/15)

arıları - arıları (6/13)
arkadaş - arkadaş (7/1)
arkadaşına - arkadaşına (7/14)
arkadaşı - arkadaş (7/3)
arkamı - arkamı, sırtımı (9/20)
arkardaş (15/24) → arkadaş
arkardaşı (19/2) → arkadaş
arkardaşları - arkadaşları (19/5)
arkardaşlarıyla - arkadaşlarıyla
(38/1)
arkardaşlardan - arkadaşlardan
(19/2)
arkadaşlarında - arkadaşlarında
(19/5)
arkasında - arkasında (9/6)
arkasından - arkasından (39/16)
arkasını - arkasını (9/10)
arkası - arkası (39/17)
arman - harman (36/6)
armanda - harmanda (21/1)
armanlara - harmanlara (36/3)
Arnaut - Arnavut (31/12)
Arnauti - Arnavutu (31/33)
Arnautları - Arnavutları (31/31)
Arnautluk'ta - Arnavutluk'ta
(31/29)
arslan - arslan (23/1)
artık - artık (42/11)
arzetmiş - arz etmiş (6/4)
asar - asar (20/5)
asarlar - asarlar (43/1)
asıklar - asıklar, asılmışlar (21/8)
asırlar - hasırlar (36/12)

<p> / askerler - askerler (10/1) askerlerini - askerlerini (35/8) / aslında - aslında (25/23) / asretlik - hasretlik (18/30) / asrettir - hasrettir (18/29) / assınlar - assınlar (45/4) / asta - hasta (17/5) / astadır - hastadır (17/31) / astalandı - hastalandı (8/1) / astalanır - hastalanır (9/7) / astalarına - hastalarına (25/3) / astalığa - hastalığa (25/13) / astalıklar - hastalıklar (43/2) / astalıklardan - hastalıklardan (43/2) / astaneye - hastaneye (39/25) / astırım - astırım (34/3) / at - at, beygir (39/25) / ata_ata - ata ata, atarak (35/21) / atacaklar - atacaklar (15/15) / atar - atar (15/11) / atardık - atardık (33/13) / atardım - atardım (28/2) / atardı - atardı (36/14) / atardılar - atardılar (25/9) / atarım - atarım (21/15) / atarız - atarız (1/19) / atarlar - atarlar (15/20) / atarsın - atarsın (1/13) / Atatürk'e - Atatürk'e (1/19) / ateş - ateş (21/1) / ateşe - ateşe (1/8) / ateşte - ateşte (37/2) </p>	<p> / atla - atla (at+la-) (10/17) / atladık - atladık (3/4) / atlardılar - atlardılar (25/22) / atlarlar - atlarlar (15/23) / atlarla - atlarla (17/30) / atlarlen (17/24) → atlarla / aşı (3/5) → aşaiya / aşada - aşığıda (7/6) / aşai - aşığı (7/26) / aşai - aşığıki, aşığıdaki, aşığıda olan, alttaki, alta olan (7/5) / aşısına - aşığısına (6/14) / aşaiya - aşığıya (7/29) / aşar - aşar (1/18) / aşaya (6/14) → aşaiya / aşçı - aşçı (9/13) / aşçılara - aşçılara (9/14) / aşig (9/1) → aşik / aşik - âşik (40/20) / aşıklık - âşiklik (2/4) / Aşim - Haşim (10/2) / aşıla - haşla (21/10) / aşılarım - haşlarım (21/14) / atık - artık (28/7) / atılırdı - atılırdı (1/17) / atına - atına (at++(n)a) (39/24) / atırlarsın - hatırlarsın (16/1) / atırladım - hatırladım, aklıma geldi (13/8) / atmışım - atmışım (17/9) / atmışın - atmışın (17/10) / atmışlar - atmışlar (1/7) </p>
---	--

/
 atsaydınız - atsaydınız (15/21)
 /
 atsinlar - atsinlar (15/14)
 /
 attım - attım (35/19)
 /
 attınız - attınız (15/21)
 /
 auç (7/12) → avuç
 av - av (11/1)
 /
 ava - ava (av+a) (56/1)
 /
 avançede - havancıkta, havanda
 (21/13)
 /
 avci - avcı (11/1)
 /
 avcinın - avcının (11/5)
 /
 avlar - avlar (av+lar+) (11/1)
 /
 avli - avlu (2/8)
 /
 avlida - avluda (24/4)
 /
 avuç - avuç (7/34)
 ay - hadi (3/1)
 /
 ayagi - ayağı (14/2)
 /
 ayaklardan - ayaklardan, ayaklar
 tarafından (7/21)
 /
 ayaklarına - ayaklarına (43/6)
 /
 ayaklari - ayakları (13/3)
 /
 ayaklarile - ayaklarıyla (8/6)
 /
 ayaksız - ayaksız (6/3)
 /
 ayakta - ayakta, ayağına (14/2)
 /
 ayat - hayat, yaşam (18/17)
 /
 ayatını - hayatını (18/10)
 /
 ayatlarını - hayatlarını (43/23)
 /
 ayda - ayda (17/24)
 /
 aydan - aydan (ay+dan) (10/11)
 /
 ayde - haydi (18/4)
 /
 aydudi - haydudu, hırsızı (26/3)
 /
 aydut - haydut, hırsız (26/3)
 /
 ayduta - hayduda, hırsıza (26/14)

/
 aydutlar - haydutlar, hırsızlar
 (26/11)
 /
 aydutlara - haydutlara, hırsızlara
 (26/14)
 /
 aydutların - haydutların,
 hırsızların (26/13)
 /
 ayın - ayın (ay+ın) (2/12)
 /
 ayının - ayının (ay+ı+(n)ın) (2/2)
 /
 ayıraym - ayırayım (35/18)
 /
 ayırdı - ayırdı (18/9)
 /
 ayırmaları - ayırmaları (6/12)
 /
 ayırsın - ayırsın (32/12)
 /
 ayırtaym - ayırtayım (32/13)
 /
 aykıracaydı - haykıracaktı, şarkı
 söyleyecekti (18/15)
 /
 aykırırđık - haykırırđık, şarkı
 söyledik (18/15)
 /
 aykırırsın - haykırırsın, şarkı
 söylesin (34/8)
 /
 ayle - aile (44/4)
 /
 aylenin - ailenin (43/20)
 /
 aylesi - ailesi (44/4)
 /
 aylık - aylık, maaş (18/2)
 /
 ayna - ayna (2/5)
 /
 aynay - aynayı (43/17)
 /
 aynı - aynı (6/2)
 /
 aynısını - aynısını (32/5)
 /
 aynı - aynı (46/4)
 /
 ayredesin - hayır edesin,
 hayırdua edesin (6/17)
 /
 ayrıldı - ayrıldı (18/4)
 /
 ayrıldılar - ayrıldılar (18/4)
 /
 ayrılır - ayrılır (7/35)

/
 ayrılmak - ayrılmak (18/5)
 /
 ayrı - ayrı (31/36)
 /
 ayridir - ayridir (31/12)
 ayt - haydi, hadi (11/9)
 /
 ayvan - hayvan (6/2)
 /
 ayvancılık - hayvancılık (6/1)
 /
 ayvanlar - hayvanlar (18/1)
 /
 ayvanları - hayvanları (36/5)
 az - az (18/17)
 /
 azer - azar (az+ar+) (7/21)
 /
 azında - ağzında (35/23)
 /
 azır - hazır (1/7)
 /
 azırdılar - hazırdılar (2/15)

B

/
 baba - baba (8/2)
 babaannelerde - babaannelerde
 (1/10)
 /
 babaları - babaları (35/2)
 /
 babam - babam (18/5)
 /
 babama - babama (35/12)
 /
 babamda - babamda (18/1)
 /
 babamın - babamın (17/29)
 /
 babami - babamı (35/12)
 /
 babasına - babasına (32/9)
 /
 babasının - babasının (40/22)
 /
 babasi - babası (25/2)
 babay - babayı (8/7)
 /
 bahçelerinde - bahçelerinde (32/2)
 /
 bahçesinde - bahçesinde (40/19)
 /
 bahçeye - bahçeye (40/20)
 /
 bağıırır - bağıırır (9/12)
 /
 bağlar - bağlar (15/19)

/
 bağlardık - bağlardık (1/2)
 /
 bağlarlar - bağlarlar (15/13)
 /
 bağlasın - bağlasın (35/12)
 /
 bahtıyla - bahtıyla (1/14)
 /
 baıngi (33/5) → bırıngi
 /
 baira - bayıra (43/17)
 /
 bak - bak (8/1)
 /
 bakalım - bakalım (1/14)
 /
 bakar - bakar (5/2)
 /
 bakarlار - bakarlار (17/19)
 /
 bakardım - bakardım (13/3)
 /
 bakardı - bakardı (16/2)
 /
 bakarse - bakarsa (32/4)
 /
 bakarım - bakarım (35/18)
 /
 bakasın - bakasın (6/17)
 /
 bakasınız - bakasınız (17/18)
 /
 bakaym - bakayım (6/17)
 /
 bakılmağa - bakılmağa (32/2)
 /
 bakım - bakayım (11/6)
 /
 baklava - baklava (28/7)
 /
 bakmaz - bakmaz (15/13)
 /
 bakmazmış - bakmazmış (32/1)
 /
 bakracı - bakracı (26/2)
 /
 bakraç - bakraç (26/1)
 /
 baksın - baksın (6/15)
 /
 baksınlar - baksınlar (7/18)
 /
 baktım - baktım (13/6)
 /
 bakti - baktı (18/4)
 /
 bal - bal (14/3)
 /
 balalım - bağlayalım (10/17)
 /
 balardıлар - bağlardılar (36/3)
 /
 balaym - bağlayayım (24/5)
 /
 balçe - balcık, bal (bal+çe) (33/8)

bá ík - balık (6/18)	báş amiş - başlamış (24/9)
ba íkçi ar - balıkçılar (25/38)	baş amiş ar - başlamışlar (31/5)
bá i - balı (9/22)	baş amış tır - başlamıştır (18/27)
bá k an - balkan, dağ (3/3)	báş ar - başlar (32/5)
bá k anda - balkanda, dağda (27/1)	baş ardı - başlardı (41/9)
ba k an arda - balkanlarda, dağlarda (19/1)	baş ari - başları (39/11)
bá e - balla (9/17)	báş ar ar - başlarlar (32/11)
bá tam - baltam (balta+m) (35/11)	báş çe - bahçe (18/9)
bá tay - baltayı (35/10)	báş çede - bahçede (32/3)
bána - bana (15/18)	baş çelerde - bahçelerde (43/22)
banana çe - muz (banana+çe) (1/5)	báş çemiz - bahçemiz (36/15)
bardağ ımı - bardağımı (17/29)	báş i - başı (43/20)
bardağ i - bardağı (17/28)	báş ka - başka (7/3)
bardağ - bardak (17/31)	báş kadır - başkadır (28/10)
bardağ ta - bardakta (17/28)	baş ka arına - başkalarına (21/12)
bárem - bari (7/31)	báş kasi - başkası (4/2)
barış ır ar - barışlılar (9/24)	batı ş ında - batışında (25/5)
bas - bahis (19/1)	báyg i - bayağı (26/15)
bástırır - bastırır (9/12)	báyr am - bayram (28/9); Bayram (özel ad) (18/5)
baş - baş (26/3)	Báyr am'dır - Bayram'dır (18/9)
báş ım - başım (2/7)	Báyr am'i - Bayram'ı (18/8)
báş ın - başın (17/29)	Báyr am'len - Bayram'la (18/5)
báş ına - başına (43/16)	bázi - bazı (25/8)
báş ında - başında (2/12)	be - be, yahu (27/7)
báş ından - başından (7/11)	bébe - bebe, bebek (35/10)
báş ını - başını (34/5)	bébe çe - bebecik, bebe, bebek (40/8)
báş ladım - başladım (35/18)	bébe dir - bebedir, bebektir (23/6)
báş ladık - başladık (10/17)	bebeğ - bebek, bebe (23/1)
báş ladı - başladı (35/19)	beceré mez - beceremez (35/4)
	beciré mem - bereremem, yapamam (10/8)

Bēdi - Bedî (özel ad) (29/1)
 bēgendim - beğendim (7/24)
 bēgenmiş - beğenmiş (44/3)
 begenmişin - beğenmişsin
 (17/23)
 bēgirin - beygirin (39/24)
 begirine - beygirine, atına (14/6)
 begirini - beygirini, atını (40/32)
 begirlërle - beygirlërle, atlarla
 (17/27)
 bēhar - bahar (2/13)
 beharlarlen - baharlarla, bahar
 açmış çiçeklerle (1/1)
 bēim - beyim (9/20)
 bēj (36/2) → beş
 bekârlar - bekârlar (41/1)
 bekârların - bekârların (33/2)
 beklër - bekler (11/1)
 beklen - beklen, korun, kendini
 koru (39/8)
 beklenin - bekleyin (17/21)
 beklenir - beklenir, umulur
 (43/19)
 beklër - bekler (6/11)
 beklërdi - beklerdi (10/16)
 beklërdiler - beklerdiler,
 korurdular (24/1)
 beklërdik - beklerdik, saklardık
 (42/9)
 beklërken - beklerken (11/2)
 beklërler - beklerler (22/5)
 beklëriz - bekleriz (33/7)
 Bektaşîliđi - Bektaşîliđi (31/11)

Bektaşî - Bektaşî (31/32)
 Bektaşî'nin - Bektaşî'nin (31/31)
 Belat^sırkva'dan - Belaçırkva'dan
 (yer adı) (21/3)
 beledi - beledi (bele-di) (35/13)
 belki - belki (13/5)
 ben - ben (13/6)
 bēnde - bende (18/19)
 bēnden - benden (26/9)
 bēnim - benim (45/1)
 bēnimdir - benimdir (1/13)
 beni - beni (39/22)
 beniyim - benim (ben i-(y)ım)
 (17/23)
 bēnzer - benzer (17/3)
 benzermiş - benzermiş (40/22)
 beraber - beraber (31/5)
 berber - berber (34/2)
 berbere - berbere (34/11)
 berberim - berberim (34/3)
 berberin - berberin (34/6)
 berberi - berberi (34/12)
 beri - beri, bu (13/2); beriye,
 beride (14/5)
 beride - beride, bu tarafta (3/7)
 beriden - beriden, bu taraftan
 (3/4)
 beriye - beriye, bu tarafa (14/1)
 beslërdik - beslerdik (28/6)
 beslërmişler - beslërmişler (37/3)
 besleyésin - besleyesin (21/5)
 beş - beş (5) (21/18)
 beşe - beşe (2/2)

béşinde - beşinde (33/1)	bilirim - bilirim (10/6)
béşigi - beşigi (35/10)	bílirler - 22/6)
béşik - beşik (35/12)	bilirmiş - bilirmiş (31/10)
béşikte - beşikte (35/13)	bilírsın - bilirsın (46/2)
béštaş -beštaş (oyun) (39/14)	bilírsınız - bilirsiniz (10/9)
bey - bey (9/1)	bílim - bilim (31/3)
béyaz - beyaz (17/27)	bílmem - bilmem (25/18)
beyázle - beyazla (43/3)	bílmeyen - bilmeyen (1/18)
beyazlıđına - beyazlıđına (17/3)	bilméyz - bilmeyiz (3/6)
béyım - beyim (9/23)	bílmez - bilmez (39/1)
béyler - beyler (25/37)	bilmézdık - bilmezdik (3/10)
bezímizi - bezimizi (33/15)	bilmézmiş - bilmezmiş (34/2)
bıķıntı - bıķıntı (21/3)	bílsınler - bilsınler (39/1)
bi (39/15) → bir	Bilyánini Ízvori - Bilyanini İzvori
bíangi (14/6) → bírangi	(yer adı) (25/7)
biberķaĸar - biberler (<i>biber + M. -</i>	bin - bin, 1000 (40/11)
<i>ka + T. -ĸar</i>) (36/9)	bíndım - bindim (35/15)
Bibliya'ĸarını - İncil'lerini (<i>M.</i>	bíndırır - bindirir (17/22)
<i>Biblija + T. -ĸarı+(n)ı</i>) (31/10)	binecíz - bineceđiz (7/5)
biçérdiler - biçerdiler (36/3)	binecéķ - binecek (39/24)
biçésın - biçesın (21/1)	bíner - biner (22/1)
biçímінде - biçiminde (43/15)	binérdiler - binerdiler (25/15)
bíçmek - biçmek (36/6)	bínerler - binerler (7/17)
bíçtım - biçtim (35/22)	binérmiş - binermiş (8/8)
bílassa - bilhassa (25/3)	bínmiş - binmiş (bin-miş) (29/1)
bíldígım - bildiđim (25/5)	bínmişler - binmişler (15/16)
bildıķleri - bildikleri (31/4)	binmíştır - binmiştir (22/1)
bíldın - bildin (39/3)	bir - bir, 1 (21/7)
bíle - bile (31/20)	bíracıķ - birazcık (1/2)
bilínirdi - bilinirdi (18/4)	birángısı - bir hangisi, bazısı
bilírdık - bilirdik (3/2)	(10/12)
bílır - bilir (24/9)	bírangi - bir hangi, herhangi
bilírdi - bilirdi (16/2)	(25/28)

birangí|ari - bir hangileri, birileri,
bazıları (10/23)
bírâz - biraz (10/13)
birbirlérine - birbirilerine (40/30)
birbirleríyle - birbirileriyle (27/2)
bírden - birden, hemen (40/15)
bírdir - birdir (31/38)
bírer - birer (43/9)
bírinci - birinci (40/4)
bírinde - birinde (31/18)
bírine - birine (35/19)
birisinde - birinde
(bir+i+(s)i+(n)de) (13/2)
birisine - birine (bir+i+(s)i+(n)e)
(10/10)
bírisi - biri (bir+i+(s)i) (38/1)
bírî - biri (31/17)
bírîbir - bire bir, birbirinin
arkasından (15/23)
birkaç - birkaç (39/18)
bírşe - bir şey (24/10)
bírşey - bir şey (44/6)
bítir - biter (43/14)
bítirdım - bitirdim (39/12)
bítirdın - bitirdin (39/11)
bítırır - bitirir (39/11)
bitirirdık - bitirirdik (18/22)
bítirmek - bitirmek (33/10)
bítirmiş - bitirmiş (18/21)
bítî - bitti (11/8)
bíyere - bir yere (20/4)
biz - biz (21/2)
bízde - bizde (18/21)

bízden - bizden (33/6)
bíze - bize (26/8)
bízım - bizim (24/10)
bizımkiler - bizimkiler (31/34)
bizımle - bizimle (18/5)
bízî - bizi (18/15)
blíznaç - ikiz (*M. bliznak*) (25/30)
boacáydi - boğacaktı (10/20)
boğarlar - boğarlar (18/12)
boğdai - buğdayı (36/6)
boğdáy|ari - buğdayları (36/3)
boğdáylen - buğdayla (36/10)
boğú|di - boğuldu (31/21)
boğú|di|ar - boğuldular (31/21)
boğú|ur - boğulur (31/20)
boğú|úr|di - boğulurdu, boğulur
gibi olurdu (42/4)
boğú|ur|ar - boğulurlar (15/23)
bói - boyu, yanı, tarafı, kenarı
(25/35)
bo| - bol (18/31)
bóle (34/6) → bóyle
bólen (39/13) → bóyle
bó|luk - bolluk (21/11)
bóstan - bostan (35/7)
boş - boş (35/4)
boşa|ttım - boşalttım (35/17)
boşçáylen - bohçayla (43/12)
bóya - boya (2/9)
bóyle - böyle (4/2)
böyledır - böyledir (8/8)
boylesine - böylesine (3/4)
boynúz|ari - boynuzları (15/22)

boyunl^ıarına - boyunlarına (43/1)
 bozar - bozar (39/16)
 bozarsınız - bozarsınız (39/15)
 bozasın - bozasın (39/15)
 bozguna - bozguna (40/27)
 bozmuş - bozmuş (17/27)
 bozuktur - bozuktur
 bozulur - bozular (21/14)
 br^ığar - bırakır (39/5)
 br^ığardılar - bırakırdılar (36/2)
 br^ığarız - bırakırız (3/6)
 br^ığarlar - bırakırlar (43/13)
 br^ığır (1/16) → br^ığar
 brak - bırak (19/6)
 br^ıkaçak - bırakacak (32/4)
 br^ıkırlar - bırakırlar (26/6)
 br^ıkmişlar - bırakmışlar (7/8)
 br^ıksın - bıraksın (18/9)
 br^ıktıkları - bıraktıkları (25/1)
 bre - bre, yahu (27/8)
 bu - bu (31/11)
 bu^lacım - bulacağım (17/6)
 bu^lacak - bulacak (17/5)
 bu^lacasın - bulacaksın (23/5)
 bu^lamadım - bulamadım (35/11)
 bu^lamaz - bulamaz (17/5)
 bu^lasın - bulasın (18/18)
 bu^laym - bulayım (23/4)
 bu^ldi - buldu (20/5)
 bu^lduğum - bulduğum (31/15)
 bu^lduk - bulduk (2/1)
 bu^ldukları - buldukları (40/13)
 bu^ldum - buldum (17/12)

bu^ldun - buldun (45/2)
 Bu^lğaristan'da - Bulgaristan'da
 (31/6)
 bu^lğurlar - bulgurlar (28/5)
 bu^lmuş - bulmuş (15/9)
 bu^lundi - bulundu (24/6)
 bu^lunmaz - bulunmaz (1/19)
 bu^lunmuş - bulunmuş (25/4)
 bu^lunur - bulunur (25/34)
 bu^lunurlar - bulunurlar (25/32)
 bu^lur - bulur (34/2)
 bu^lurlar - bulurlar (22/6)
 bu^lürsun - bulürsun (45/6)
 bu^luşmuşlar - buluşmuşlar (26/4)
 bu^luşurlar - buluşurlar (26/7)
 Buçalo'dan - Buçalo'dan (yer adı)
 (3/7)
 bu^ğday - buğday (35/2)
 budur - budur (43/7)
 bu^ğun (25/5) → bu^ğün
 bu^ğün - buğün (6/1)
 bu^ğa - bu kadar (26/12)
 bu^mba - bomba (30/2)
 buⁿa - buna (25/14)
 buⁿçe - bu şeycikler (bu+(n)çe)
 (1/7)
 buⁿdan - bundan (25/31)
 buⁿi - bunu (25/23)
 buⁿlar - bunlar (31/5)
 buⁿlara - bunlara (31/29)
 buⁿlardan - bunlardan (7/21)
 buⁿların - bunların (25/33)
 buⁿları - bunları (7/25)

búnun - bunun (26/11)
 buráka - buraya kadar (13/9)
 búraya - buraya (7/3)
 buráyden - buraya dek, buraya
 kadar (42/5)
 búrda - burada (43/13)
 búrdan - buradan (3/2)
 búrdayım - buradayım (9/23)
 búyur - buyur (7/25)
 buyurásınız - buyurasınız (18/14)
 búyurun - buyurun (33/11)
 bŭk - büyük (39/16)
 búdi - büyüdü (18/17)
 búdiler - büyüdüler (18/11)
 búkler - büyükler (36/9)
 búkler - büyükler (10/16)
 búklersınız - büyüklersiniz
 (10/19)
 búkünür - bükünür (17/11)
 búmiş - büyümüş (3/2)
 búreklar - börekler (25/18)
 búyük - büyük (31/18)
 büyümiş - büyümüş (34/2)
 bútün - bütün (25/41)
 búyür - 40/9)
 büyüsunler - büyüsünler (43/6)

C

cába - bedava (<çaba) (36/16)
 cádde - cadde (10/4)
 cam - cam, sırça (9/11)
 cámda - camda, cama,
 pencerede, pencereye (13/4)

cámdan - camdan, pencereden
 (13/3)
 cámi - cami (ibadet yeri) (7/28)
 camíces - cami içinde boydan
 boya (24/6)
 cámda - camide (244/)
 cámiden - camiden (7/33)
 cáminın - caminin (24/4)
 cámiy - camii, camiyi (24/5)
 cámiye - camiye (7/31)
 cámlе - camla, sırçayla (9/20)
 can - can, insan (17/7)
 candarmařlar - jandarmalar (26/9)
 candarmařlara - jandarmalara
 (26/11)
 cándır - candır, insandır (17/19)
 cáním - canım (6/6)
 cáni - canı (18/12)
 cáriye - cariyе (17/27)
 cáriyem - cariyem (17/31)
 cáriyen - cariyen (17/31)
 cebinde - cebinde (1/15)
 ceryanřlar - ceryanlar, elektrikler
 (18/24)
 cévair - cevahir (39/12)
 cevairler - cevahirler (39/10)
 cevap - cevap (46/10)
 cévize - cevize (25/11)
 cezařlarlar - cezalarlar (45/4)
 cezařlayan - cezalayán (45/6)
 cíangil - cihangir (17/5)
 cíntler - cinler (33/6)
 cívan - civan (23/7)

cúma - cuma (33/6)
 cumaértesi - cumartesi (15/7)
 cúmaya - cumaya (33/6)
 cúbenin - cübbenin (32/13)
 cübésinin - cübbesinin (32/12)
 cümbüşler - cümbüşler (17/36)

Ç

çabuk - çabuk (9/16)
 çadır - çadır (39/6)
 çadırda - çadırda (39/6)
 çağırásın - çağırasın (6/16)
 çağırık - çağırık, çağırılmış, davet edilmiş (9/9)
 çağırın - çağırın (6/10)
 çağırır - çağırır, davet eder (9/9)
 çaira - çayıra (43/17)
 çairlara - çayırlara (33/15)
 çairlık - çayırılık (11/1)
 çak - -A kadar (43/14)
 çal - çal (26/14)
 çalar - çalar (34/9)
 çalarse - çalarsa (34/9)
 çalarsen - çalarsan (26/14)
 çalırken - çalarken (26/1)
 çalırılar - çalarlar (25/21)
 çalışırđi - çalışırdı (31/25)
 çalışırđılar - çalışırdılar (18/3)
 çalışkan - çalışkan (18/23)
 çalışmam - çalışmam (6/4)
 çalkasın - çalkasın (36/5)
 çalsın - çalsın (34/8)
 çanta - çanta (9/8)

çapa - çapa (6/9)
 çapalarle - çapalarla (36/3)
 çaramadım - çağıramadım (13/6)
 çaraym - çağırayım (13/6)
 çardi - çağırdı (10/18)
 çarıklar - çarıklar (24/5)
 çarır - çağırır, bağırır, der (25/32)
 çarırılar - çağırılar (39/7)
 çarırler (11/8) → çarırılar
 çarırsın - bağırırsın (çar-ır-sın; <çadır-) (38/6)
 çarırdı - çağırıyordu, derdi, adlandırıldı (çar-ır i-di) (7/1)
 çarırdılar - çağırdılar, davet ederdiler (41/9)
 çarırmış - bağırırmış (çar-ır i-miş) (8/8)
 çarışırılar - bağırırlar (çar-ış-ır-lar; <çadır-) (7/14)
 çarmışlar - çağırmışlar (15/5)
 çarpar - çarpar (38/5)
 çarsın - çağırsın (9/4)
 çarşaf - çarşaf (25/21)
 çarşafılar - çarşafılar (42/8)
 çarşafıari - çarşafaları (42/11)
 çarşafle - çarşafıa (28/9)
 çatıda - çatıda, çatıya (8/8)
 çatısına - çatısına (6/14)
 çatlar - çatlar (2/6)
 çay - çay (3/9)
 çaya - çaya (3/1)
 çaylar - çaylar (3/1)
 çeізini - çeyizini (41/10)

çéizler - çeyizler (42/8)	çısar - susar (7/15)
çéken - çeken (2/4)	çiçéçlerım - çiçeklerim (17/24)
çéker - çeker (7/22)	çiçéçleri - çiçekleri (17/32)
çéçılır - çekilir (43/11)	çiftçi - çiftçi (18/2)
çéçılirdiler - çekilirdiler (25/21)	çiftçilik - çiftçilik (18/32)
çekım - çekeyim (7/21)	çifteyle - çiftteyle, av tüfeğiyle (46/4)
çéçmece - çekmece (26/6)	çık - çık (17/17)
çekmişik - çekmişiz (21/6)	çıkacık - çıkacak (1/18)
çéşit - çeşit türlü, farklı farklı (25/22)	çıkacaklar - çıkacaklar (7/26)
çévır - çevir, geri ver, iade et (26/8)	çıkalım - çikalım (1/14)
çévirdi - çevirdi (10/20)	çıkār - çıkar (7/14); çıkarır (6/9)
çevirebilirmiş - çevirebilirmiş, döndürebilirmiş (25/16)	çıkārabilmiş - çıkarabilmiş (12/1)
çevireým - çevireyim, geri vereyim, iade edeyim (26/9)	çıkāralım - çıkaralım (6/10)
çévırır - çevirir, döndürür (31/20)	çıkārāmam - çıkaramam (6/11)
çevirmezler - çevirmezler (2/16)	çıkārāym - çıkarayım (24/5)
çevirtirir - çevirtirir, döndürür (25/31)	çıkardı - çıkardı (çık-ar-dı-ø) (13/7)
çevrésinde - çevresinde, etrafında (25/16)	çıkardı - çıkardı (çık-ar i-di) (44/1)
çevrilirdiler - çevrilirdiler, dönerdiler (25/15)	çıkārır - çıkarır (46/4)
çevrilirmiş - çevrilirmiş, dönermiş (25/16)	çıkārırdık - çıkarırdık (42/9)
çéyreç - çeyrek (26/6)	çıkārırdım - çıkarırdım (28/2)
çıkārirmiş - çıkarırmış (12/1)	çıkārırız - çıkarırız (28/4)
çırpıçeler (20/1) → çırpılar	çıkārırılar - çıkarırlar (7/34)
çırpıçeleri - çırpıları (20/2)	çıkārırsın - çıkarırsın (4/2)
çırpılar - çırpılar (1/4)	çıkārken - çıkarken (40/6)
çıs- sus (17/29)	çıkārlar - çıkarlar (7/2)
	çıkārmadan - çıkarmadan (43/16)
	çıkarmāzdık - çıkarmāzdık, soymāzdık (28/4)
	çıkārse - çıkarsa (1/13)
	çıkārınılar - çıkarsınlar (7/29)
	çıkāym - çıkayım (46/4)

çıkışında - çıkışında (2/12)	çöcügün - (erkek) çocuğun (40/4)
çıkmayasın - çıkmayasın (7/13)	çöcügünü - (erkek) çocuğunu
çıkmaz - çıkmaz (17/21)	(40/30)
çıkmiş - çıkmış (40/21)	çöcüğünün - (erkek) çocuğunun
çıkşın - çıksın (46/3)	(17/3)
çıktık - çıktık (3/7)	çöcük - (erkek) çocuk (9/7)
çıktım - çıktım (10/9)	çöcükçeleri - küçük (erkek)
çıktın - çıktın (17/22)	çocukları (6/8)
çikti - çıktı (1/18)	çöcükler - (erkek) çocuklar (10/2)
çirkin - çirkin (17/30)	çöcüklere - (erkek) çocuklara
çiko atçe - çikolata (çikolat+çe)	(32/12)
(1/5)	çöcüklerin - (erkek) çocukların
Çingéne'de - Çingene'de (41/4)	(43/1)
Çingéne'nin - Çingene'nin (41/3)	çöcüklerine - (erkek) çocuklarına
Çingénesi - Çingenesi (31/33)	(32/2)
çoban - çoban (34/7)	çöcükleri - (erkek) çocukları
çobana - çobana (34/10)	(39/21)
çobanın - çobanın (38/1)	çöcüktür - (erkek) çocuktur (9/7)
çobani - çobanı (34/10)	çöüçeler - çocuklar (10/15)
çobanlara - çobanlara (40/29)	çöüçem - çocuğum (35/6)
çobanlık - çobanlık (6/4)	çöüçey - çocuğu (7/24)
çocuğa (40/15) → çöcüğe	çöyçe - (erkek) çocuk (çöcük+çe)
çocuk (9/21) → çöcük	(40/9)
çocuklar (35/21) → çöcükler	çöyçeden - (erkek) çocuktan
çocukları (12/8) → çöcükleri	(45/2)
çok - çok (40/7)	çöyçem - (erkek) çocuğum (15/4)
çoraplar - çoraplar (36/7)	çöyçemi - (erkek) çocuğumu
çöcüğe - (erkek) çocuğa (7/12)	(7/20)
çöcügi - (erkek) çocuğu (7/11)	çöyçenin - (erkek) çocuğun
çöcügidir - (erkek) çocuğudur	(40/3)
(17/23)	çöyçesi - (erkek) çocuğu (40/5)
çöcüğüm - (erkek) çocuğum	çöyçey - (erkek) çocuğu (40/10)
(17/18)	çöyçeye - (erkek) çocuğa (40/15)

çöyçeyi - (erkek) çocuğu
 çöz - çöz (15/18)
 çözer - çözer (15/19)
 çubuk - çubuk (17/13)
 çukur - çukur (34/13)
 çukura - çukura (34/13)
 çukurçe - çukur, küçük çukur
 (34/5)
 çurçenin - çukurun, küçük
 çukurun (34/6)
 çurçey - çukuru, küçük çukuru
 (34/6)
 çurçeye - çukura, küçük
 çukura (34/5)
 çuval - çuval (35/20)
 çuvalar - çuvalar (39/20)
 çuvalara - çuvalara (39/20)
 çuvalari - çuvaları (35/15)
 çuvala - çuvala (35/18)
 çuvalçe - çuval, küçük çuval
 (26/4)
 çuvalçenin - çuvalın, küçük
 çuvalın (26/4)
 çuvalda - çuvalda (26/12)
 çuvalın - çuvalın (26/13)
 çuvali - çuvalı (26/14)
 çünkü - çünkü (31/10)
 çürüktür - çürüktür (18/26)

D

da - 1. daha (40/27); 2. henüz
 (7/32); 3. da (edat) (25/3)
 dā (43/4) → da 1.

dağ - dağ (31/13)
 dağa - dağa (14/4)
 dağda - dağda (34/7)
 dağdan - dağdan (40/8)
 dağıdır - dağıtır (2/9)
 dağıdırız - dağıtırız (2/9)
 dağılırlar - dağılırlar (11/4)
 dağın - dağın (6/3)
 dağılırdı - dağılırdı (21/12)
 dağıtım - dağıtım (12/9)
 dağlarda - dağlarda (14/1)
 daılar - daılar (21/6)
 daıma - daıma (37/3)
 dal - dal (22/3)
 dala - hâlâ (25/45)
 dalını - dalını (43/11)
 dali - dalı (43/5)
 dalğa - dalga (31/20)
 damadına - damadına (12/4)
 damadi - damadı (40/25)
 damka - damga (1/1)
 damkaçe - damga, küçük damga
 (1/3)
 damlar - damlar (38/3)
 damlamaz - damlamaz (38/3)
 dane - tane (2/5)
 danesini - tanesini (35/18)
 danışalım - danışalım (41/4)
 danışirlar - danışirlar (41/4)
 Dänka'da - Danimarka'da (*M.*
Danska + T. -da) (18/28)
 dar - dar (46/2)
 dari - darı (35/15)

darı́ları - darıları (35/16)	démir - demir (2/12)
darıy - darıyı (35/19)	démirden - demirden (17/14)
dauı́len - davuluyla (41/3)	demiş - demiş (17/6)
davetlísın - davetlisin (46/5)	demişler - demişler (25/42)
dayanamaz - dayanamaz (39/16)	denesın - denesin (6/2)
dayre - daire (enstrüman) (43/22)	denílır - denilir (31/35)
dayreler - daireler (43/14)	déniz - deniz (1/16)
dayreleri - daireleri (25/20)	dénizden - denizden (17/16)
de - de (edat) (31/34)	dénize - denize (17/15)
dediğimiz - dediğimiz (25/41)	dénkleri - denkleri (18/26)
dédım - dedim (46/8)	dénmiş - denmiş (25/42)
dédi - dedi (8/5)	der - der (32/3)
dédiler - dediler (10/13)	dérdım - derdim (dert+ım) (17/8)
défa - defa (28/2)	dérdın - derdin (de-r i-di-n) (8/7)
değiştirirmiş - değiştirmiş (9/5)	dérdını - derdini (dert+ı+(n)i)
déim - diyeyim (25/34)	(17/12)
deişmiştir - değişmiştir (1/4)	dérđi - derdi (de-r i-di) (7/1)
dékıka - dakika (21/18)	dérdiler - derdiler (10/7)
del - değil (31/22)	dére - dere (25/10)
deldır - değildir (39/10)	derecektır - deyiverecektir,
delerler - delerler (43/3)	söyleyecektir (18/29)
dēlım - diyelim (de-elım) (44/4)	dereceye - dereceye (45/7)
déli - deli (1/16)	dérede - derede (25/10)
delimiştir - değilmiştir (31/9)	derémem - deyiveremem,
demiştir - demiştir (31/17)	söyleyemem (36/11)
déme - deme (de-me-), söyleme,	déreye - dereye (25/12)
konuşma (17/29)	derırdi - derdi (der-ır i-di),
demek - demek (33/7)	söylerdi, anlatırdı (8/4)
demektır - demektir (4/3)	derırdiler - derdiler (der-ır i-di-ler),
demetler - demetler (36/3)	söylerdiler, anlatırdılar
demetleri - demetleri (36/3)	(18/19)
démez - demez (31/1)	dérım - derim (21/19)
démi - değil mi (6/4)	

derírím - derim (der-ır i-m),
 söylerim, anlatırırım (10/20)
 dérirler - derler (10/11)
 derísini - derisini (15/4)
 dériz - deriz (25/7)
 deríleri - derileri (15/13)
 dérin - derin (15/21)
 dériy - deriyi (15/7)
 dérler - derler, söylerler,
 adlandırırılar (15/8)
 dërli - değerli (7/18)
 dërman - derman (17/5)
 dermánını - dermanını (33/11)
 dërmen - değirmen (25/14)
 dërmenci - değirmenci (35/3)
 dermëncinin - değirmencinin
 (35/2)
 dërmende - değirmende (35/2)
 dërmene - değirmene (35/6)
 dermënlerde - değirmenlerde,
 değirmenlere (25/15)
 dermënlere (25/14)
 dërmişler - dermişler (15/1)
 dërsın - dersin (41/2)
 dërtler - dertler (33/6)
 dertlerímize - dertlerimize (1/19)
 dërtliyi - dertliyi (1/18)
 dërviş - derviş (11/3)
 dërvişin - dervişin (11/2)
 dëvam - devam (25/25)
 dëver - deyiver, söyle, anlat
 (17/11)

déverdim - deyiverdim, söyledim,
 anlattım (17/11)
 deverecésın - deyivereceksin,
 söyleyeceksin, anlatacaksın
 (17/22)
 deverecím - deyivereceğim,
 söyleyeceğim, anlatacağım
 (7/1)
 deverémez - deyiveremez,
 söyleyemez, anlatamaz
 (17/11)
 deverésınız - deyiveresiniz,
 söyleyesiniz, anlatasınız
 (2/2)
 devérı!mez - deyiverilmez,
 söylenmez, anlatılmaz (17/8)
 déverır - deyiverir, söyler, anlatır
 (17/12)
 devérırler - deyiverirler, söylerler,
 anlatırlar (26/12)
 dëvermez - deyivermez,
 söylemez, anlatmaz (7/15)
 dëversın - deyiversin, söylesin,
 anlatsın (34/4)
 deyecekler - deyecekler (39/25)
 deyémem - diyemem (27/4)
 deyémesın - diyemezsin (25/4)
 dëym - diyeyim (36/9)
 dëyverdim - deyiverdim,
 söyledim, anlattım (10/10)
 dır - -dir (i-) (43/7)
 Dirmëni'den - Dirmeni'den (yer
 adı) (21/3)

dışarısına - dışarısına (32/13)
 dibinde - dibinde (11/5)
 diğer - diğer (25/3)
 dikkat - dikkat (26/4)
 diken - diken (14/2)
 dikenini - dikenini (14/2)
 dilini - dilini (45/6)
 din - din (31/11)
 dinine - dinine (31/31)
 dinini - dinini (31/5)
 dini - dini (31/29)
 dinlemezler - dinlemezler (18/21)
 dinler - dinler (din+le-r) (40/3)
 dinlerdim - dinlerdim (18/23)
 dinlerler - dinlerler (2/15)
 dinsiz - dinsiz (31/19)
 direk - direk (2/4)
 direktör - müdür (*M. direktör*)
 (10/18)
 diriliği - durulurdu (28/1)
 diri - diri, sağ, hayatta (18/10)
 diridir - diridir, canlıdır (3/6)
 diriler - diriler, canlılar (19/4)
 dışardan - dışarıdan (17/2)
 dışarı - dışarı (39/2)
 dışarı (7/35) → dışarı
 dışları - dışları (37/2)
 diye - diye (de-(y)e) (6/1)
 dizeceydi - dizecekti (36/13)
 dizilik - dizilmiş (7/7)
 dizilerle - dizilerle (24/5)
 doğar - doğar (25/6)
 doğmadan - doğmadan (33/7)

doğmuş - doğmuş (31/20)
 doğmuş - doğmuş (41/7)
 doğmuştur - doğmuştur (31/4)
 doğru - doğru (34/11)
 doksan - doksan (90) (31/23)
 doksanında - doksanında (23/8)
 doktor - doktor (9/7)
 dokunabilirsiniz - dokunabilirsiniz
 (46/11)
 dokunayım - dokunayım (10/8)
 dokunur - dokunur (9/22)
 dokuz - dokuz (9) (31/18)
 dokuzda - dokuzda (21/13)
 dolan - dolan, gez (7/28)
 dolap - dolap (13/2)
 dolaşır - dolaşır (46/1)
 dolaşırdık - dolaşırdık (18/2)
 doldurmuş - doldurmuş (9/17)
 doldurur - doldurur (9/11)
 doldururdu - doldururdu (36/12)
 doldururlar - doldururlar (39/20)
 dolu - dolu (36/9)
 doğmuşsun - doğmuşsun (2/2)
 doğra - doğra (21/11)
 doğru - doğru (22/5)
 dört (15/7) → dört
 dostu - dostu (4/1)
 dostum - dostum (1/17)
 dostumun - dostumun (4/3)
 dostunun - dostunun (4/1)
 devlet - devlet, hükümdar (23/1)
 devlete - devlete, hükümdara
 (23/5)

dóvletin - devletin, hükümdarın
(34/14)
dóvletten - devletten,
hükümdardan (34/12)
doyámazlar - doyamazlar (18/30)
dóyurdi - doyurdu (35/8)
doyurúrum - doyururum (12/9)
döktürür - döktürür (9/14)
dönünces - dönünce (12/10)
döner - döner (40/25)
dönérdiler - dönerdiler (25/25)
dönmiş - dönmüş (34/6)
dör (42/8) → dört
dört - dört (4) (25/35)
dóvlet (39/2) → devlet
dövlétiyle - devletiyle,
hükümdarıyla, saadetiyle,
mutluluğuyla (1/14)
dövlette - devlette, devlete,
hükümdarda, hükümdara
(39/3)
Drim - Drim ırmağı (42/7)
dúda - duta (dut-a) (29/1)
dú||ar - dullar (41/1)
dúman - duman (14/5)
dur - dur (35/16)
dúrdi - durdu (10/8)
dúrgun - durgun (31/28)
dúru||ur - durur (17/16)
dúrumi - durumu (31/26)
dúrumlar - durumlar (1/4)
dúrur - durur (33/2)
durúr||ar - dururlar (31/13)

dúşmanlar - düşmanlar (2/6)
duyársam - duyarsam (34/3)
dúydu|| - duyduk (7/34)
dúymazlar - duymazlar (7/4)
duymíşım - duymuşum (31/36)
dúyun - duyun (43/17)
düérım - döverim (21/13)
düger - döver (7/9)
dügerler - döverler (7/7)
dügím - döveyim (7/9)
dügme - düğme (43/10)
dügmeler - düğmeler (1/13)
dügsün - dövsün (7/13)
dügsünler - dövsünler (7/8)
dügün - düğün (40/27)
dügünciler - düğüncüler (20/7)
dügünde - düğünde (20/6)
dügüne - düğüne (41/1)
dügüni - düğünü (40/23)
dügünlerde - düğünlerde (42/3)
dügününi - düğününü (40/28)
dúkana - dükkâna (26/7)
dúkanci - dükkâncı (26/8)
dúkancıya - dükkâncıya (26/8)
dúkandan - dükkândan (26/5)
dúkánını - dükkânını (26/7)
düker - döker (2/11)
dükerler - dökerler (7/12)
dünderır - döndürür (38/3)
dündi - döndü (43/17)
dünecesınız - döneceksiniz
(46/11)
düner - döner (39/11)

dünerken - dönerken (31/20)
 dünerler - dönerler (15/20)
 dünmek - dönmek (6/3)
 dünsünler - dönsünler (15/14)
 dünyada - dünyada (25/5)
 dünyasi - dünyası (25/23)
 dünyay - dünyayı (31/36)
 düş - düş (düş-) (3/5)
 düşecéktir - düşecektir (32/13)
 düşecém - düşeceğim (22/3)
 düşecésın - düşeceksin (22/2)
 düşek - düşek (42/8)
 düşer - düşer (43/19)
 düşérdiler - düşerdiler (1/2)
 düşmiş - düşmüş (37/2)
 düşsün - düşsün (37/2)
 düşünce - düşünce (44/3)
 düşüncéylesık - düşünceyleyiz
 (36/17)
 düşündüm - düşündüm (10/9)
 düşünebilirsin - düşünebilirsin
 (31/6)
 düşüneyim - düşüneyim (31/16)
 düşünsün - düşünsün (40/16)
 düşünsünler - düşünsünler (7/30)
 düşünür - düşünür (40/6)
 düşünürmişler - düşünürmüşler
 (7/2)
 düşünürüm - düşünürüm (10/4)
 düşünürüz - düşünürüz (3/4)
 düşürésın - düşünesin (17/28)
 düşürmésınler - düşürmesinler
 (1/11)

düşürür - düşürür (20/4)
 düz - düz (35/19)
 düzlükte - düzlükte (25/41)
 düzmiş - düzmüş (39/9)

E

edecím - edeceğim (17/5)
 edecíz - edeceğiz (1/19)
 edémemiş - edememiş (34/4)
 éder - eder (35/7)
 edér (46/3) → éder
 edérđi - ederdi (25/25)
 edérım - ederim (13/1)
 edérız - ederiz (12/11)
 ederlermiş - ederlermiş (31/28)
 edermişler - edermişler (46/10)
 edérsén - edersin (17/7)
 edésın - edesin (26/4)
 Édi - Edi (özel ad) (29/1)
 éfendım - efendim (17/6)
 éfendi - efendi (22/2)
 éger - eğer (25/45)
 éğindi - eğirdi (35/13)
 églence - eğlence (25/16)
 éğrılsın - eğrilsin (23/7)
 ekérđık - ekerdik (18/23)
 ékini - ekini (35/22)
 ékmegi - ekmeği (11/6)
 el - el (25/2)
 élaç - helâk (24/5)
 élbise - elbise (42/10)
 elbisesını - elbisesini (31/14)
 elbisesi - elbisesi (31/10)

elçelérine - (küçük) ellerine (1/2)
 elimde - elimde (35/23)
 elimi - elimi (10/6)
 elinde - elinde (13/7)
 eline - eline (19/7)
 elini - elini (43/16)
 ellisinde - ellisinde (23/7)
 elle - elle (35/4)
 ellerim - ellerim (10/8)
 ellerini - ellerini (17/25)
 elli - elli (50) (23/1)
 elti - elti (36/2)
 eltiler - eltiler (36/2)
 eltilerimin - eltilerimin (21/5)
 em - ve (<hem) (43/1)
 emeklemekle - emeklemekle
 (24/6)
 emen - hemen (9/10); aslında
 (9/5)
 emir - emir (11/6)
 Emin - Emin (özel ad) (16/1)
 emniyetli - emniyetli (34/2)
 emniyetlidir - emniyetlidir (7/7)
 emriylen - emriyle (41/3)
 emzirir - emzirir (6/3)
 emzirtirir - emzirtirir (6/6)
 en - en (7/18)
 endik - indik (3/7)
 endirir - indirir (7/9)
 enecék - inecek (39/25)
 enecésın - ineceksin (39/23)
 enecéyz - ineceğiz (3/4)
 enélim - inelim (3/8)

ener - iner (5/2)
 enerdik - inerdik (33/14)
 enerler - inerler (7/10)
 enmiş - inmiş (3/7)
 ep - hep (1/17)
 eppınız - hepiniz (18/6)
 eppısının - hepsinin (25/38)
 eppısı - hepsi (21/5)
 eppısının (32/14) → eppısının
 eppısı (32/11) → eppısı
 epırır - yorulur, yorgunluktan
 bitkin düşer (40/19)
 ekmeçe - ekmek, küçük ekmek
 parçası (33/8)
 ekmeçesini - ekmeğini, küçük
 ekmek parçasını (20/5)
 ekmege - ekmeğe (12/6)
 ekmeğim - ekmeğim (12/5)
 ekmegi - ekmeği (12/7)
 ekmeğ - ekmek (12/9)
 ekmeğler - ekmekler (28/5)
 ekmeğleri - ekmekleri (12/10)
 ekmeğsiz - ekmeksiz (35/4)
 ekmeğten - ekmekten (12/4)
 ekserilen - çiviyle (*M. ekser + T. -
 ilen*) (43/3)
 eksın - eksin (35/22)
 ekşi - ekşi (21/14)
 ektim - ektim (35/7)
 er - her (36/9)
 erenler - erenler (25/1)
 erisa - erise (17/13)
 erif - herif, adam (22/3)

erifi - herifi, adamı (46/7)	etmişler - etmişler (25/40)
erkegi -erkeği (25/31)	etrafında - etrafında (11/2)
erkekler - erkekler (43/23)	etraftan - etraftan (19/2)
erken - erken (33/8)	etsinler - etsinler (46/7)
erkenden - erkenden (40/28)	ettik - ettik (3/10)
erkes - herkes (18/7)	ettim - ettim (10/11)
ermiş - ermiş (33/2)	etti - etti (6/1)
ersin - ersin (33/3)	ev - ev (6/15)
esap - hesap (27/3)	evde - evde, eve (3/9)
esapsız - hesapsız (18/2)	evden - evden (18/20)
eski - eski (19/1)	eve - eve (26/1)
eskiden - eskiden (14/5)	evel - evvel (41/9)
eski_pazar - pazar (gün) (41/1)	evelden - evvelden (9/17)
et - et (et+) (20/7)	eveli - evveli, önceleri (42/12)
eteğinde - eteğinde (46/6)	evet - evet (31/8)
eşege - eşeğe (5/1)	evimde - evimde (2/15)
eşegin - eşegin (22/7); senin eşegin (22/4)	evime - evime (15/12)
eşegini - eşegini (11/3)	evimiz - evimiz (2/4)
eşegi - eşeği (5/2)	evin - evin (7/28)
eşek - eşek (22/4)	evinde - evinde (20/1)
eşekler - eşekler (36/9)	evinden - evinden (9/17)
eşekleri - eşekleri (3/6)	evine - evine (23/2)
eşekten - eşekten (3/5)	evinin - evinin (39/8)
eşyay - eşyayı (25/1)	evini - evini (18/4)
eti - eti (15/4)	evi - evi (39/18)
etkisi - etkisi (31/30)	Evla - Evla (yer adı) (3/4)
etler - etler (18/14)	evladım - evlâdım, çocuğum (41/2)
etlerin - etlerin (28/10)	evladi - evlâdı, çocuğu (40/11)
etlerinden - etlerinden (20/9)	evlat - evlât, çocuk (18/6)
etleri - etleri (20/8)	evlatçeler - evlâtlar, çocuklar (1/4)
etmez - etmez (46/7)	evlatlar - evlâtlar, çocuklar (18/7)
etmiş - etmiş (17/25)	

evlat|arıma - evlât|arıma,
 çocuk|arıma (12/9)
 evlat|arımız - evlât|arımız,
 çocuk|arımız (6/6)
 evlât|ların - evlât|ların, çocuk|ların
 (1/1)
 evlat|arına - evlât|arına,
 çocuk|arına (26/2)
 evlat|arınızı - evlât|arınızı,
 çocuk|arınızı (18/6)
 evlat|arını - evlât|arını,
 çocuk|arını (25/24)
 evlât|arı - evlât|arı, çocuk|arı
 (18/9)
 evlat|arıyle - evlât|arıyla,
 çocuk|arıyla (6/13)
 evlat|ık - evlât|ık (40/6)
 evlendi - evlendi (18/11)
 evlendirin - evlendirin (40/23)
 evlendirir - evlendirir (40/25)
 evlendirmiş - evlendirmiş (40/27)
 evlenecek - evlenecek (43/19)
 evlenirdi - evlenirdi (41/1)
 evlenirler - evlenirler (9/13)
 evlenmişim - evlenmişim (42/11)
 evlenmemişler - evlenmemişler
 (25/30)
 evlenmemiştir - evlenmemiştir
 (25/31)
 evlenmeyçin - evlenmek için
 (2/15)
 evlensin - evlensin (9/2)
 evlensinler - evlensinler (25/31)

evlerde - evlerde (18/2)
 evlerine - evlerine (18/30)
 evleri - evleri (18/13)
 evliler - evliler (ev+li+ler) (44/2)
 evlilik - evlilik (25/33)
 evliya - evliya (33/2)
 ey - iyi (2/1)
 eydir - iyidir (18/32)
 eydirler - iyidirler (18/12)
 eylikle - iyilikle (10/22)
 eysiniz - iyisiniz (2/1)
 ezan - ezan (7/30)

F

fabrika - fabrika (10/4)
 fakir - fakir, yoksul (12/4)
 falan - falan (43/22)
 falım - falım (1/14)
 fayşenin - fahişenin (17/6)
 fazla - fazla (35/18)
 fazla - fazlaca, daha çok
 (31/29)
 fazlası - fazlası, daha çoğu
 (25/37)
 fena - fena (45/4)
 fena|ık - fenalık (45/6)
 fena|ık|arı - fenalıkları (25/9)
 fı|ır - fıkır fıkır, kaynar (21/15)
 fı|atti - fırlattı (40/16)
 fı|ura - şekil (*M. figura*) (13/7)
 fikir - fikir (23/8)
 fikirli - fikirli (23/1)
 filan - filân (43/18)

fílana - filâna (41/3)
 fílanın - filânın (11/3)
 filánını - filânını (44/4)
 fílcani - fincanı (18/19)
 fíliz - filiz (34/6)
 frijider - buzdolabı (*M. frijider*)
 (28/10)
 frijiderler - buzdolapları (*M. frijider + T. -ler*) (28/6)
 frijiderlerde - buzdolaplarında (*M. frijider + T. -ler+de*) (28/10)
 fuğara - fukara (9/1)
 fuğaradan - fukaradan (40/6)
 fuğaranın - fukaranın (40/7)
 fuğaraya - fukaraya (26/3)
 furunci - fırıncı (20/2)
 furuncida - fırıncıda (20/1)
 furuncidan - fırıncıdan (9/3)
 furunciya - fırıncıya (20/1)
 furuni - fırını (20/3)
 furununi - fırınını (20/2)

G

Ğağauz - Gagauz (31/16)
 Ğağauzlar - Gagauzlar (31/6)
 Ğağauzlarda - Gagauzlarda
 (31/7)
 Ğağauzlardan - Gagauzlardan
 (31/6)
 Ğaliçit^sa'nın - Galiçitsa'nın (yer
 adı) (25/11)
 Ğarazi - garazı (6/13)

Ğarvankamen - Garvankamen
 (yer adı) (3/8)
 Ğaybetsın - kaybetsin (40/6)
 Ğayboıdı - kayboldu (37/4)
 gece - gece (27/1); dün akşam
 (6/16)
 gecede - gecede (7/4)
 geceleri - geceleri (19/1)
 gecesi - gecesi (28/7)
 geceyle - geceleyin (36/3)
 geç - geç (geç+) (10/3)
 geçecek - geçecek (33/8)
 geçen - geçen (31/24)
 geçer - geçer (40/8)
 geçérdim - geçérdim (22/9)
 geçérdiler - geçérdiler (42/7)
 geçérken - geçérken (46/2)
 geçérmış - geçérmış (31/27)
 geçérmışler - geçérmışler (42/7)
 geçéym - geçeyim (46/8)
 geçinirdık - geçinirdik (18/3)
 geçinmişık - geçinmişiz (21/11)
 geçirdık - geçirdik (36/16)
 geçirdi - geçirdi (18/10)
 geçirirdık - geçirirdik (42/3)
 geçirirdım - geçirirdim (18/22)
 geçirirler - geçirirler (43/3)
 geçirmış - geçirmış (27/4)
 geçmez - geçmez (43/3)
 geçmiş - geçmiş (17/16)
 geçsın - geçsin (33/7)
 geçtik - geçtik (3/4)
 geçti - geçti (10/10)

gel - gel (1/18)	gélínler - gelinler (18/33)
gélđık - geldik (3/4)	gélínleri - gelinleri (32/1)
geldíktén - geldikten (19/6)	gelinlíđını - gelinliđını (9/17)
gélđım - geldim (33/9)	gelinlíklérını - gelinliklerini (9/16)
gélđın - geldin (15/21)	gélmeden - gelmeden (40/23)
gélđınız - geldiniz (2/1)	gélmemiş - gelmemiş (37/4)
gélđi - geldi (10/5)	gélmez - gelmez (6/11)
geleđım - gelelim (3/5)	gelmezđım - gelmezđım (45/7)
gelebilirmiş - gelebilirmiş (31/37)	gélmiş - gelmiş (17/24)
gelecek - gelecek (40/23)	gelmíşım - gelmişim (17/12)
gelecektır - gelecektir (6/10)	gélmişler - gelmişler (25/24)
gelecém - geleceđim (18/5)	gelmíştır - gelmiştir (39/26)
geleceýdiler - gelecektiler,	gélsın - gelsin (6/11)
gelirdiler, geliyorlardı (18/14)	gélsınler - gelsinler (39/7)
gelecím (20/2) → gelecém	gemíkléri - kemikleri (17/31)
gelen - gelen (43/9)	genç - genç (41/9)
gelesın - gelesin (46/5)	gençler - gençler (42/7)
gelesınız - gelesiniz (18/14)	géndım (6/11) → kéndım
geleým - geleyim (7/3)	géndımız (21/4) → kéndımız
gélın - gelin (gel-in-) (39/17)	géndın - kendin (27/7)
gélır - gelir (39/11)	géndını (38/7) → kéndını
gelirdi - gelirdi (28/7)	géndısının - kendisinin (40/18)
gelirdiler - gelirdiler (41/2)	géndısını - kendisini (9/23)
gelırken - gelirken (35/11)	géndi (43/21) → kéndi
gelirler - gelirler (43/9)	gene - gene, yine (5/3); ise
gelirmiş - gelirmiş (37/3)	(9/17); oysa, yani (edat)
gelırım - gelirim (17/6)	(10/8)
gélın - gelin (gelin+) (43/9)	gerçek - gerçek (10/18)
geline - geline (9/21)	gerçekten - gerçekten (39/19)
gélının - gelinin (43/11)	gerçektır - gerçektir (31/20)
gélínine - gelinine (32/4)	gérdan - gerdan (43/4)
gélínini - gelinini (32/5)	gergef - gergef (39/5)
gélini - gelini (32/5)	geri - geri (39/11)

gériye - geriye (35/20)
 gétir - getir (7/12)
 gétirdim - getirdim (15/12)
 gétirdin - getirdin (45/3)
 gétirdi - getirdi (13/8)
 getireceğ - getirecek (6/5)
 getirecésin - getireceksin (17/26)
 getireceýdım - getirecektim
 (15/22)
 getiremezler - getiremezler (35/6)
 gétiren - getiren (40/17)
 getireým - getireyim (35/5)
 gétirin - getirin (45/5)
 gétirir - getirir (6/2)
 getírirdım - getirirdim (45/7)
 getírirdiler - getirirdiler, getirirlerdi
 (25/17)
 getírirler - getirirler (15/14)
 getirmézdi - getirmezdi (45/7)
 gétirmiş - getirmiş (17/1)
 getirmişler - getirmişler (4/1)
 gétirsın - getirsın (17/30)
 getirirler - getirirler (17/17)
 geyérdik - giyerdik (42/9)
 gézdim - gezdim (35/11)
 gezebilirmiş - gezebilirmiş
 (31/35)
 gézer - gezer (14/1)
 gezérdiler - gezerdiler (24/2)
 gézerler - gezerler (24/2)
 gezérım - gezerim (21/18)
 gezérmış - gezermiş (34/7)
 gezérsın - gezersin (1/6)

Gırnçar'da - Gırnçar'da (yer adı)
 (8/2)
 gíbi - gibi (23/7)
 gideceğ - gidecek (27/2)
 gideceğler - gidecekler (39/21)
 gídecem - gideceğim (2/7)
 gideceýz - gideceğiz (3/1)
 gidecím - gideceğim (38/1)
 gidecíz - gideceğiz (39/23)
 gideím - gideyim (7/30)
 gidélim - gidelim (6/8)
 gidémeyz - gidemeyiz (3/5)
 gíder - gider (22/3)
 gidérdım - giderdim (18/22)
 gidérdık - giderdik (33/1)
 gidérdiler - giderdiler (25/10)
 gidérım - giderim (27/2)
 gidérız - gideriz (33/1)
 gidérken - giderken (40/8)
 gidérmişler - gidermişler,
 giderlermiş (19/1)
 gídersın - gidersin (1/16)
 gidésın - gidesin (39/7)
 gidıllır - gidilir (42/1)
 gidıllırdı - gidilirdi (25/25)
 gidın - gidin (6/10)
 gidırırler - giydirirler (25/3)
 gidırmış - giydirmiş (9/17)
 gidım - gideyim (17/7)
 gir - gir (17/7)
 girdıktén - girdikten (46/11)
 gírdım - girdim (2/2)
 gírdiler - girdiler (2/15)

girecésın - gireceksin (7/33)
 gireím (7/33) → gireým
 gírër - girer (9/19)
 gireým - gireyim (13/10)
 gírır (15/19) → gírër
 girirdık - girirdik (10/16)
 girırım - giririm (24/5)
 gírırler - girerler (17/7)
 girırsın - girirsin (33/5)
 gírmeden - girmeden (10/17)
 gırmez - girmez (10/15)
 girmézdi - girmezdi (10/16)
 girmézdiler - girmezdiler,
 girmezlerdi (10/17)
 gırmiş - girmiş (14/2)
 git - git (39/4)
 gítme - gitme (2/7)
 gítmeden - gitmeden (19/2)
 gítmem - gitmem (6/8)
 gítmez - gitmez (21/18)
 gítmezler - gitmezler (18/20)
 gítmiş - gitmiş (22/6)
 gitmişık - gitmişiz (42/5)
 gítmişler - gitmişler (15/5)
 gítsın - gitsin (15/19)
 gítsınler - gitsinler (32/12)
 gittığı - gittiği (35/19)
 gítтік - gittik (3/2)
 gittiktén - gittikten (37/1)
 gítтім - gittim (35/10)
 gítти - gitti (35/9)
 gıyer - giyer (9/16)
 giyérdiler - giyerdiler (33/4)

gıyınır - giyinir (9/8)
 giyınırdı - giyinirdi (42/4)
 gıyınmış - giyinmiş (9/3)
 gıymış - giymiş (31/10)
 gıysiler - giysiler (28/1)
 gizlenmézmiş - gizlenmezmiş
 (34/14)
 gızli - gizli (7/14)
 gizliлікle - gizlilikle (6/3)
 Gorit^sa - Goriça (yer adı) (25/36)
 gótovo - bitti (*M. gotovo*) (3/5)
 göl - göl (35/15)
 gölde - gölde (35/17)
 gölden - gölden (28/4)
 göle - göle (15/14)
 gölge - gölge (13/1)
 göllen - göl kenarından, göl
 kıyısından, göl boyunca
 (35/16)
 gölün - gölün (28/5)
 gönderır - gönderir (40/31)
 göndersın - göndersin (40/30)
 görđi - görđü (7/27)
 görđük - görđük (3/7)
 görđüm - görđüm (7/10)
 görđün - görđün (24/9)
 görecek - gelecek (15/14)
 görémem - görémem,
 görémiyorum (18/26)
 görésın - göresin (8/8)
 göreým - göreyim (40/28)
 görím - göreyim (17/32)
 görmiş - görmüş (24/7)

görmíşim - görmüşüm (13/1)	ğra - fasulye (<i>S. gra(h)</i>) (36/3)
görmemiş - görmemiş (24/7)	ğra ^l ar - fasulyeler (<i>S. gra + T. - !ar</i>) (18/1)
görmemişler - görmemişler (7/14)	ğrof - kont (<i>M. grof</i>) (18/13)
görmez - görmez (9/6)	ğurbet - gurbet (18/31)
görmezdiđ - görmezdiđ (3/9)	ğurbetçilik - gurbetçilik (18/27)
görsün - görsün (17/33)	ğurbetin - gurbetin (18/29)
görsünler - görsünler (32/14)	ğurbetle - gurbetle (18/32)
görünce - görünce (12/8)	ğurbette - gurbette, gurbete (18/11)
görünür - görünür (44/2)	ğügürler - şimşek çakar (3/3)
görür - görür (40/29)	ğügürlesin - şimşek çaksın (3/3)
görürdüm - görürdüm (7/23)	gül - gül (43/11)
görürler - görürler (7/26)	ğülden - gülden (1/2)
görürüm - görürüm (13/4)	ğülerdiđ - gülerdiđ (18/15)
görürüz - görürüz (18/33)	ğülerler - gülerler (10/12)
görüşürler - görüşürler (44/2)	ğülmekle - gülmekle (1/19)
görüşürüz - görüşürüz (18/33)	ğülsün - gülsün (24/9)
göster - göster (39/9)	ğüm - güğüm (21/15)
gösterdi - gösterdi (13/8)	ğümçe - güğüm (2/11)
gösterecim - göstereceğim (39/10)	ğümçenin - güğümün (2/11)
gösterir - gösterir (39/10)	ğümçesiyle - güğümüyle (8/4)
göt - göt, kıç (13/5)	ğümer - gömer (32/2)
götür - götür (12/6)	ğümük - gömülmüş (32/3)
götürüldiler - götürüldüler (25/8)	ğümüşler - gümüşler (39/10)
götürsün - götürsün (25/2)	ğün - gün (39/18)
götürür - götürür (12/5)	ğünahtır - günahtır (7/8)
götürürler - götürürler (40/12)	ğündasi - gün, günü (obür_ğündasi - öbür gün) (45/3)
gözlerim - gözlerim (göz+ler+im) (7/23)	ğünde - günde (21/2)
gözlerine - gözlerine (17/4)	ğüneş - güneş (1/3)
gözleriyle - gözleriyle (17/4)	ğüneşi - güneşi (1/3)
gözükür - gözükür (6/12)	
gözümüz - gözümüz (36/16)	

güneşten - güneşten (1/3)
 günü - günü (33/15)
 günidir - günüdür (15/7)
 günler - günler (41/1)
 günlerimiz - günlerimiz (36/16)
 günlük - günlük (39/10)
 gününde - gününde (25/29)
 gününe - gününe (12/10)
 gürdün - gördün (39/16)
 görür - görür (7/19)
 götürelim - götürelim (22/8)
 götürésin - götürésin (46/10)
 götürmezdiler - götürmezdiler
 (42/10)
 götürür - götürür (17/26)
 götürsün - götürsün (12/4)
 götürülürdi - götürülürdü (42/11)
 götürürdiler - götürürdüler (36/3)
 götürürken - götürürken (22/8)
 götürürler - götürürler (43/10)
 götürürüz - götürürüz (33/6)
 güvey - güveyi, damat (40/7)
 güveyini - güveyini, damadını
 (40/30)
 güya - güya (40/6)
 güzel - güzel (40/25)
 güzeldir - güzeldir (2/14)
 güzelleşir - güzelleşir (23/7)
 güzlendim - gözledim, baktım
 (10/5)
 güzleneyim - gözleyeyim,
 bakayım (10/5)

H

hacétümi - hacetimi (33/10)
 háde (7/25) → háydi
 hádi (7/1) → háydi
 háftada - haftada (28/4)
 hákaret - hakaret (15/7)
 ha|k - halk (25/4)
 ha|kın - halkın (25/1)
 ha|va - helva (21/12)
 hanımteze - hanım teyze (7/23)
 hani - hani (7/34)
 háтта - hatta (31/20)
 Hava - (Hz.) Havva (27/8)
 hávan - havan (7/7)
 hávanın - havanın (havan+ın)
 (7/8)
 hay (7/30) → háydi
 háyat - hayat (28/3)
 hayat|ari - hayatları (2/11)
 háyde (7/12) → háydi
 háydi - haydi (7/28)
 házır - hazır (39/21)
 hazır|ámaya - hazırlamaya (41/5)
 hazır|ásın|ar - hazırlasınlar
 (41/10)
 hénüz - henüz (7/32)
 hep - hep (15/2)
 heppisine - hepsine (33/9)
 heppisi - hepsi (15/5)
 her - her (2/13)
 hérkes - herkes (43/14)
 Hirstiyan'dır - Hristiyan'dır (31/8)

Hırs̄tiyanların - Hristiyanların
(31/10)

Hırs̄tiyanlık - Hristiyanlık,
Hristiyan halkı (25/41)

hiç - hiç (25/4)

Hint - Hint (17/3)

hıss̄en - hissen (41/4)

horozi - horozu (11/8)

horozun - horozun (11/8)

horozuni - horozunu (11/3)

hoşnutıym - hoşnutyum,
memnunum (2/15)

Hristiyan - Hristiyan (31/5)

hücum - hücum (7/10)

I

Idırléz - Hidrellez (33/1)

Idırléz'de - Hidrellez'de (25/14)

Idırléz'e - Hidrellez'e (44/1)

Idırléz'in - Hidrellez'in (25/29)

i

iç (31/3) → hiç

içer - içer (17/26)

içerde - içeride (24/7)

içerden - içeriden (17/15)

içerdik - içerdik (36/11)

içerisinde - içerisinde (25/33)

içeri - içeri (26/7)

içeri - içeri (39/3)

içeriye - içeriye, içeri (9/5)

içerler - içerler (39/9)

içim - içim (27/7)

içinde - içinde (32/3)

içinden - içinden (15/10)

içine - içine (6/5)

içini - içini (9/17)

içi - içi, içinde (24/9)

için - için (26/15)

içmek - içmek (36/2)

içmekler - içmekler, içecekler
(25/18)

içmişler - içmişler (15/5)

ic (32/1) → hiç

idare - idare, geçim (6/6)

idaremız - idaremez (12/11)

idaremi - idaremi (35/8)

idaresini - idaresini (12/1)

idaresi - idaresi (12/2)

idik - idik (i-di-k) (10/16)

idim - idim (i-di-m) (42/12)

idin - idin (i-di-n) (5/2)

idinız - idiniz (i-di-niz) (36/1)

idir (9/12) → dır

idi - idi (i-di) (13/1)

idiler - idiler (i-di-ler) (25/21)

ıkanık - yıkanmış (21/15)

ıkanır - yıkanır (9/11)

ıkanırdı - yıkanırdı (28/1)

ıkanırdılar - yıkanıldılar (42/4)

ıkar - yıkar (40/12)

ıkardı - yıkardı (28/4)

ıkardı - yıkardı (28/5)

ıkardılar - yıkardılar (36/7)

ıkarım - yıkarım (21/14)

íkarlar - yıkarlar (22/7)	ímıştır - imiştir (i-miş-tir) (31/16)
íkasin - yıkasın (36/6)	ímrenir - imrenir (9/4)
íkāsın - yıkayasın (36/5)	imzāsını - imzasını (40/17)
íkaye - hikâye (27/1)	inādından - inadından (35/22)
ikáyeler - hikâyeler (19/1)	inanamázmiş - inanamazmiş (35/5)
ikáyesi - hikâyesi (5/5)	ínanci - inancı (25/1)
íkımız - ikimiz (17/12)	inanırım - inanırım (10/7)
íkinci - ikinci (13/10)	inánır!ar - inanırlar (25/33)
íkisi - ikisi (17/7)	inanmāsenez - inanmazsanız (26/12)
iki - iki, 2 (18/28)	inanmázdım - inanmazdım (8/7)
ikinci - ikinci (32/10)	inanmázdın - inanmazdın (8/7)
ikişer - ikişer (24/1)	inanmázmiş - inanmazmiş (8/8)
ikiz (25/30)	ineğimde - ineğimde (6/1)
iktizamız - iktizamız (41/5)	ineğimi - ineğimi (6/1)
ilan - ilân (6/5)	ineğın - ineğın (6/2)
ılan - yılan (46/2)	ineğini - ineğini (inek+i+(n)i) (6/5)
ılana - yılana (46/3)	inegi - ineği (6/6)
ılanın - yılanın (46/4)	ineğ - inek (6/3)
ılanı - yılanı (46/6)	ineğler - inekler (36/8)
ile - ile (23/8)	ineğleri - inekleri (6/7)
ileriye - ileriye, ileri (33/6)	inkar - inkār (46/7)
ilerlediler - ilerlediler (18/12)	ınler - inler (3/3)
ilgileniriz - ilgileniriz, ilgi gösteririz (41/4)	ınsan - insan (10/17)
ılkten - ilkten (7/5)	ınsana - insana (10/10)
im - -im (i-) (18/16)	ınsandır - insandır (17/18)
ımaret - İmaret (yer adı) (15/15)	ınsanın - insanın (33/10)
ımaret'te - İmaret'te (yer adı) (15/15)	ınsani - insanı (27/8)
ımaret'ten - İmaret'ten (15/15)	ınsan!ar - insanlar (31/15)
imiş - imiş (i-miş) (15/1)	insán!ara - insanlara (40/15)
imişin - imişsin (i-miş-sin) (13/9)	insán!ari - insanları (7/4)
imişler - imişler (i-miş-ler) (12/4)	insan!ar!e - insanlarla (31/22)

insan|árlen (31/11) → insan|árlé
 internát - yurt, öğrenci yurdu (*M. internat*) (10/4)
 internatta - yurтта, öğrenci yurdunda (10/1)
 ipotetik|tır - hipotetiktir (31/29)
 ípotez - hipotez (31/6)
 írinler - irinler (14/2)
 ísıcak - sıcak (21/13)
 ísın - -sin (i-) (7/35)
 ísınır - ısınır (37/2)
 ısınır|dı - ısınırdı (28/2)
 ısırırım - ısırırım (45/7)
 ís|la - ıslah, iyi, güzel (39/19)
 íse - ise (i-se-ø) (43/3)
 ísen - isen (i-se-n) (17/18)
 is|ladır|lar - ıslahdırlar, iyidirler (41/6)
 ísmım - ismim (27/5)
 ísmın - ismin (27/4)
 ístanbol|da - İstanbul'da (25/29)
 ístanbol|dan - İstanbul'dan (25/29)
 istedı|ğın - istediğın (45/5)
 istedı|ğı - istediği (1/19)
 ístedım - istedim (7/11)
 isteici - isteyici (44/5)
 ístemedım - istemedim (46/9)
 ístemem - istemem (15/17)
 ístemése - istemezse (10/19)
 ístemésın - istemezsin (15/18)
 ístemézmiş - istemezmiş (9/2)
 ístemiş - istemiş (40/24)

íster - ister (21/5)
 isterım - isterim (40/27)
 ísterler - isterler (44/6)
 isterse - isterse (10/19)
 istersen - istersen (10/20)
 istersենız - isterseniz (13/1)
 istersın - istersin (39/4)
 istik|ba|lı - istikbali (43/19)
 istirát - istirahat, tatil, dinlenme (31/28)
 iş - iş (10/14)
 işçi - işçi (9/3)
 işe - işe (21/2)
 işıdın - işitin, dinleyin (2/5)
 işıdır - işitir, dinler (7/9)
 işıdırım - işitirim (13/6)
 işım - işim (43/17)
 işını - işini (39/11)
 işıtmedım - işitmedim (10/12)
 işıttım - işittim (13/7)
 işi - işi (39/9)
 işleme|ge - işlemeğe, çalışmağa (40/14)
 işler - işler (iş+ler) (41/2); işler (iş+le-r) (39/5)
 işlerdık - işlerdik, çalışırdık (36/15)
 işlerdiler - işlerdiler (18/3)
 işlerden - işlerden (28/8)
 işleri - işleri (36/7)
 işlerler - işlerler (6/8)
 işlermiş - işlermiş, çalışırmış (12/1)

işleye|im - işleyelim, çalışalım
(6/8)

işte - işte (edat) (15/7)

işten - işten (40/26)

iştir - iştir (39/10)

İtaliya'da - İtalya'da (*M. İtaliya + T. -da*) (18/11)

itfaiyeci - itfaiyeci (31/25)

itiyaci - ihtiyacı (12/6)

itiyar - ihtiyar, yaşlı (32/2)

itiyari - ihtiyarı, yaşlıyı (32/1)

itiyarladık - ihtiyarladık (2/16)

iyım (17/13) (i-(y)ım) → im

iza|andım - yorulдум (2/15)

iza|anırım - yorulurum (10/6)

izin - izin (40/19)

izmetçi - hizmetçi (17/31)

izmetçilerinden - hizmetçilerinden
(17/30)

izmetçilerine - hizmetçilerine
(17/17)

izmetçiye - hizmetçiye (17/30)

K

kabak - kabak (18/14)

kabaklar - kabaklar (36/6)

kabāt - kabahat (25/39)

kabu| - kabul (35/7)

kaç - 1. kaç (kaç+) (2/1); 2. kaç
(kaç-) (7/25)

kaçalım - kaçalım, gidelim (3/8)

kaçar - kaçar, gider (5/5)

kaçardı - kaçardı, giderdi (36/2)

kaçardı|lar - kaçardılar, giderdiler
(42/7)

kaçarlar - kaçarlar, giderler
(7/14)

kaçırdı - kaçırdı (11/8)

kaçırıldı|lar - kaçırıldılar (14/5)

kaçırmış - kaçırmış (14/6)

kaçım - kaçayım, gideyim (11/6)

kaçmak - kaçmak, gitmek (46/1)

kaçmış - kaçmış (11/9); gitmiş
(24/7)

kaçsınlar - kaçsınlar, gitsinler
(7/33)

kaçtadır - kaçtadır (24/9)

kaçtık - kaçtık, gittik (3/4)

kaçti - kaçtı, gitti (18/11)

kadar - kadar (34/2)

kadardan - kadardan (39/15)

kaderini - kaderini (40/3)

kadın - kadın (25/31)

kadınlar - kadınlar (43/15)

kadı - kadı (30/1)

kadıya - kadıya (32/12)

kafalarini - kafalarını, başlarını
(32/14)

kaidi - kâğıdı (41/7)

kaigi - kayığı (31/20)

kaik - kayık (31/18)

kaikçi - kayıkçı (31/20)

kaiklen - kayıkla (31/18)

kaj (7/19) → kaç 1.

kakar - kakar, çarpar (17/25)

kakılır - kakılır (46/5)

<p> Kála - Kale (yer adı) (25/41) ka á ba lık - kalabalık (36/8) ka aba lıktır - kalabalıktır (18/9) Ká a 'da - Kale'de (25/27) ka an - kalan, geriye kalan (11/4) ka asi - kalesi (25/25) Ká a 'ya - Kale'ye (25/25) ka dı k - kaldık (15/3) ka dı rdı - kaldırdı, götürdü (11/8) ka dı rır - kaldırır (46/3) ka dı rı sın - kaldırırsın, uyandırısın (40/30) ka dı - kaldı (18/10) ka ıp - kalıp (kalıp+) (18/23) ka ır - kalır (40/34) ka ır lar - kalırlar (25/27) ka ır mış lar - kalırmışlar (31/28) ka k - kalk (8/6) ka ka ım - kalkalım (12/10) ka ka r - kalkar (8/2) ka ka rım - kalkarım (21/16) ka ka r lar - kalkarlar (7/24) ka kışır lar - kalkışırılar (17/19) ka k madan - kalkmadan (20/2) ka k tı k - kalktı (10/12) ka k tı m - kalktım (10/8) ka k maz dı - kalmazdı (25/17) ka k mış - kalmış (35/4) ka k mış tır - kalmıştır (25/46) ka n - kan (9/21) ka na rse - kanarsa (44/5) ka na t lar - kanatlar (2/6) </p>	<p> ka ndil çelér le - kandillerle (A. <i>kandil + F. -çe + T. -ler+le</i>) (18/24) ka ndil çey - kandili (A. <i>kandil + F.</i> <i>-çe + T. -(y)i</i>) (18/24) ka ni - kanı (kan+ı) (9/22) ka n lar - kanlar (14/2) ka nt sa ları yasi - ofisi (M. <i>ka nt sa ları ya + T. -(s)i</i>) (33/6) ka pa dı k - kapadık (1/13) ka pa ğı len - kapağıyla (21/16) ka pa mış - kapamış (6/16) ka pa mış tır - kapamıştır (6/13) ka pa n - kapan (kapa-n-) (29/2) ka pa nık - kapanık, kapanmış (32/11) ka pa nır - kapanır (17/20) ka pa n mış tır - kapanmıştır (33/13) ka pa n sın - kapansın (17/15) ka pa r - kapar (39/5) ka pa rdı lar - kapardılar (1/12) ka pa r lar - kaparlar (43/13) ka pa t sın lar - kapatsınlar (9/18) ka pa sına ka - kapısına kadar (46/11) ka pa sında - kapısında (20/7) ka pa sında n - kapısından (9/8) ka pa sını - kapısını (39/5) ka pa şır lar - kapışırılar, kavga ederler (7/35) ka pa ş maz dı lar - kapışmazdılar, kavga etmezdiler (18/3) </p>
--	--

ќапи - kapı (24/6)	ќаринизи - karınızı, hanımınızı (18/6)
ќаpicик - kapıcık, küçük kapı (46/6)	ќарисина - karısına, hanımına (32/10)
ќаpida - kapıda (33/5)	ќариси - karısı, hanımı (23/3)
ќаpidan - kapıdan (35/11)	ќаришміштір - karışmıştır (42/6)
ќапilari - kapıları (7/19)	ќариштірir - karıştırır (19/4)
ќаpiy - kapıyı (9/4)	ќариштірirim - karıştırdım (21/13)
ќаpiya - kapıya (33/6)	ќариштірмаlar - karıştırmalar (21/10)
ќаpќa - az, azar, azar azar (<i>M.</i> <i>kapќa</i>) (33/9)	ќари - karı, kadın (8/6)
ќаp an - kaplan (23/7)	ќари ar - karılar, kadınlar (36/5)
ќar - kar (2/4)	ќарисина (6/15) → ќарисина
ќара - kara, siyah (17/24)	ќарpa ar - kayalar, kayalıklar (<i>M.</i> <i>karpa + T. - ar</i>) (3/10)
Ќárabey - Karabey (yer adı) (25/42)	ќарpa arces - kayalardan, kayalıklardan (<i>M. karpa + T.</i> <i>- ar+ces</i>) (3/5)
ќarábiber - karabiber (7/7)	ќarşıl ar - karşılar (12/3)
ќarabíberi - karabiberi (7/9)	ќarşıl asın ar - karşılasınlar (39/23)
ќaran ıќ - karanlık (13/6)	ќarşıl aşırl ar - karşılaşırlar (32/9)
ќaran ıќta - karanlıkta (24/3)	ќarşıl ayacak ar - karşılayacaklar (39/23)
ќarar - karar (35/15)	ќarşısında - karşısında (25/34)
ќararmasın - kararmasın (1/3)	ќarşısından - karşısından (14/1)
ќararsın - kararsın (6/11)	ќarşı - karşı, karşısında (10/5)
ќardaş - (erkek) kardeş (18/6)	ќarşıl arım - karşılarım (2/14)
ќardaşım - (erkek) kardeşim (31/23)	ќarşıl arlar - karşılarlar (43/7)
ќardaşın - (erkek) kardeşin (35/1)	ќarşıl arlar (2/14) → karşılarlar
ќardaşı - (erkek) kardeşi (25/29)	ќasabá il ar - kasabalılar (31/33)
ќardaşlar - (erkek) kardeşler (18/4)	ќasadan - kasadan (26/5)
ќardaşlarım - (erkek) kardeşlerim (18/10)	
ќarѓa - karga (17/3)	

ařay - sulu hamuru (*M. řařa +*
T. -(y)ı) (21/15)
 ařında - kařında (2/12)
 ařıçey (21/13) → ařıęı
 ařıęı - kařıęı (21/14)
 ařık - kařık (21/17)
 ařıkle - kařıkla (21/17)
 ařıklen (19/4) → ařıkle
 ařlarıle - kařlarıyla (17/4)
 at - kat (42/10)
 ata - kata (kat+a) (7/5)
 atçe - kâęit (35/23)
 atçey (35/24) → adı
 atır - katır (39/20)
 atlar - katlar (kat+lar) (2/6)
 atlı - katlı (7/17)
 atta - katta (7/5)
 avaę - kavak (43/6)
 avaęlen - kavakla (43/6)
 avałçe - kaval (34/7)
 avałçeden - kavaldan (34/9)
 avałçesını - kavalını (34/10)
 avałçesiyle - kavaliyla (34/10)
 avałçey - kavalı (34/8)
 aveci - kahveci (40/19)
 aveciye - kahveciye (40/11)
 avede - kahvede (28/8)
 aveye - kahveye (40/14)
 avi - kavi, kuvvetli (21/10)
 avlıylen - kavliyle, sözüyle
 (41/3)
 avrar - kavrar (11/9)
 avuřturdi - kavuřturdu (2/8)

aybolmıřtır - kaybolmuřtur
 (1/10)
 aydedın - kaydedin (41/8)
 aynadırdık - kaynatırdık (33/4)
 aynagıdır - kaynaęıdır (25/11)
 aynanałar - kaynanalar (21/3)
 aynanam - kaynanam (21/7)
 aynanasi - kaynanası (12/5)
 aynar - kaynar (28/1)
 aynasın - kaynasın (28/2)
 aynatam - kaynatam (21/8)
 aynatasına - kaynatasına (32/5)
 aynatmakle - kaynatmakla
 (28/2)
 aza - kaza, ilçe (31/1)
 azan - kazan (kazan+) (6/9)
 azanacak - kazanacak (43/20)
 azanalıım - kazanalıım (7/2)
 azandıęım - kazandıęım (35/20)
 azandım - kazandım (35/8)
 azanın - kazanın (kazan+ın)
 (6/13)
 azanmıř - kazanmıř (kazan-miř)
 (24/10)
 azasında - kazasında, ilçesinde
 (31/1)
 azımıř - kazımıř (34/13)
 ebeler - battaniyeler (*M. kebe +*
T. -ler) (21/16)
 eçi - keçi (11/9)
 eçiler - keçiler (36/9)
 eçilerını - keçilerını (11/9)
 eçisini - keçisini (11/4)

kéçiy - keçiyi (11/9)	kesérken - keserken (40/10)
kéçiyе - keçiyе (11/9)	késерler - keserler (20/7)
kel - kel (15/1)	kesésinde - kesesinde (7/34)
kélçe - kel (35/1)	késeye - keseye (9/11)
kélçenin - kelin (15/2)	késik - kesilmiş (39/11)
kélçenındır - kelindir (35/24)	késılır - kesilir (22/3)
kélçey - keli (15/14)	kesi irdi - kesilirdi (28/10)
kélçeye - kele (35/5)	kesím - keseyim (35/11)
kélço - kel (15/1)	késin - kesin, şüpheşiz (31/21)
kélçoya - kele (35/14)	késmiş - kesmiş (15/5)
kénarda - kenarda, kenara (6/14)	késsın - kessin (27/2)
kenárına - kenarına (35/15)	késsınler - kessinler (40/9)
kenárında - kenarında (42/7)	késtın - keştin (9/20)
kénari - kenarı, kenarında (10/4)	késtırdık - keşirdik (3/9)
kéndim - kendim (13/1)	késti - keşti (35/11)
kéndımız - kendimiz (12/11)	kı di - kıldı (8/6)
kéndine - kendine (34/8)	kı ını - kılını (15/12)
kéndini - kendini (9/23)	kı ları - kılları (37/2)
kendísine - kendisine (40/5)	kına - kına (2/9)
kéndisi - kendisi (31/10)	kınabi - kınabı, ipi, sicimi (10/17)
kendi - kendi (9/22)	kınap arle - kınnaplarla, iplerle, sicimlerle (10/17)
kendísine (40/26) → kendísine	kınat ar (31/37) → kánat ar
kére - kere, defa (17/24)	kınat ari - kanatları (31/37)
kérék (41/4) → kére	kır - kır (23/2)
kérékten - kereden, defadan (40/20)	kırar - kırar (1/7)
Kérım - Kerim (özel ad) (24/4)	kıraym - kırayım (32/13)
kérvan ar - kervanlar (31/27)	kırdım - kırdım (35/19)
kervánlen - kervanla (31/28)	kırdı - kırdı (17/29)
kes - kes (15/4)	kırı aydı - kırılardı (17/29)
kesé ım - keselim (40/28)	kırı ır - kırılır (17/31)
késер - keser (46/1)	kırı sın - kırılısın (17/28)
kesérım - keserim (22/2)	

kı́rınır - kırılır (17/11)
 kı́rmızı - kırmızı (43/3)
 kırık - kırık, 40 (17/2)
 kı́rkında - kırkında (kırk+ı+(n)da)
 (21/12)
 kırpáyle - paçavrayla, bezle (*M.*
kırpa + T. -(y)/e) (43/12)
 kı́rsın - kırsın (32/13)
 kı́rsınlar - kırsınlar (1/11)
 Kı́rste - Kırste (özel ad) (10/11)
 Kı́rste'ye - Kırste'ye (10/14)
 kı́rznolar - kürkler (*M. kırzno + T.*
-lar)
 kı́s (36/15) → kı́z
 kı́şçemdir - kızım (40/28)
 kı́şçemle - kızım (40/5)
 kı́şçesi - kıızı (40/5)
 kı́smet - kısmet (6/7)
 kı́smetım - kısmetim (6/8)
 kı́smetımı - kısmetimi (6/5)
 kı́smeti - kısmeti (33/2)
 kı́stırmış - kıstırmış, yakalamış
 (10/11)
 kı́ş - kış (35/8)
 kı́şçe (42/4) → kı́z
 kı́şçenin - kızin (1/12)
 kı́şta - kışta, kışın (42/2)
 kı́ya - kıyıya, kenara (25/21)
 kı́yamaz - kıyamaz (40/30)
 kı́yda - kıyıda (15/21)
 kı́yılara - kıyılara, kenarlara
 (33/14)
 kı́ymetını - kıymetini (39/12)

kı́ymetsız - kıymetsız (39/14)
 kı́z - kız, kız çocuđu (40/20)
 kı́za - kıza (2/9)
 kıza - kıza (9/1)
 kı́zarık - kızarık, kızarmış (10/13)
 kı́zarmış - kızarmış (kız-ar-mış)
 (10/13)
 kı́zdır - kızdır (17/20)
 kı́zgın - kızgın (9/19)
 kı́zgınlıđından - kızgınlıđından
 (15/10)
 kı́zım - kızım (17/6)
 kı́zıma - kızıma (17/5)
 kı́zımle - kızımla (40/23)
 kı́zın - kızin (17/33)
 kı́zına - kızına (40/17)
 kı́zının - kızinin (17/16)
 kı́zınızı - kızinizi (41/3)
 kı́zını - kızını (15/18)
 kı́zi - kıızı (17/16)
 kı́zlar - kızlar (41/9)
 kı́zların - kızların (33/2)
 kı́zları - kızları (2/10)
 kı́zlen - kızla (41/10)
 kı́zma - kızma (kız-ma-) (35/24)
 kı́zmiş - kızmış (kız-mış) (15/10)
 kı́zmişlar - kızmışlar (15/20)
 ki - ki (39/2)
 kı́bridi - kibriti (13/7)
 kı́brit - kibrit (13/7)
 kı́limler - kilimler (36/11)
 kı́litle - kilitle (1/12)
 kı́litlen (43/11) → kı́litle

ki omé tar (3/8) (<i>M. ki ometar</i>) →	ḡó casi - kocası (40/24)
ki omé tre	ḡó caya - kocaya (42/10)
ki omé tre - kilometre (15/7)	ḡó çlar - koçlar (15/21)
kim - kim (9/22)	ḡó i - koyu (9/21)
kí mdir - kimdir (10/7)	ḡó in - koyun (40/28)
kí me - kime (43/19)	ḡó inlar - koyunlar (15/22)
kí min - kimin (42/4)	ḡó in árini - koyunlarını (11/9)
kí mindir - kimindir (43/18)	ḡó in ari - koyunları (15/19)
kí mi - kimi (21/5)	ḡó in arilen - koyunlarıyla (15/18)
kí mse - kimse (33/14)	ḡó in arlen - koyunlarla (15/20)
kí mseler - kimseler (25/39)	ḡó kar - kokar (28/4)
kí msenin - kimsenin (6/5)	ḡó ardı - kokardı (42/6)
kí mseye - kimseye (25/4)	ḡó ksun - koksun (21/11)
kí rez - kiraz (2/2)	ḡó kusi - kokusu (42/6)
Kí ril - Kiril (Metodi'nin kardeşi)	ḡó kú suni - kokusunu (9/3)
(31/4)	ḡó lay - kolay (39/10)
kirlenés n - kirlenesin (26/15)	ḡó b irek ler - kol börekleri (42/2)
kirlén meden - kirlenmeden (28/4)	ḡó tuğ undan - koltuğundan
kír li - kirli (40/12)	(17/22)
kí şi - kişi (31/18)	ḡó tuğ ari - koltukları (31/37)
kí şinin - kişinin (43/18)	ḡó lundan - kolundan (17/22)
kí şiye - kişiye (43/9)	ḡó mpir - patates (<i>M. ḡompir</i>)
kitab ını - kitabını (31/11)	(18/14)
ḡlí ment Ohridski'len - Kliment	ḡó mpir lar - patatesler (<i>M. ḡompir</i>
Ohridski'yle (özel ad) (31/4)	+ <i>T. -lar</i>) (36/6)
ḡlí sede - kilisede (31/14)	ḡó mş i - komşu (6/11)
ḡó ca - koca, eş (7/19)	ḡó mş ida - komşuda, komşuya
ḡó cá ari - kocaları (25/19)	(1/9)
ḡó cami - kocamı (6/10)	ḡó mş ilar - komşular (18/21)
ḡó cá miti - kocaman, koskoca,	ḡó mş i ara - komşulara (12/5)
koskocaman (40/9)	ḡó mş i arına - komşularına (12/4)
ḡó cá sına - kocasına (32/4)	ḡó mş i ari - komşuları (12/4)
ḡó cá sini - kocasını (25/16)	ḡó mş i sına - komşusuna (6/18)

ќómşisi - komşusu (6/11)	ќórқidan - korkudan (8/5)
ќómşiya - komşuya (6/11)	ќorқmáyz - korkmayız (10/21)
ќómşular - komşular (15/2)	ќórқmış - korkmuş (10/13)
ќómşunun - komşunun (12/8)	ќórқtugi - korktuđu (34/12)
ќónaқ - konak, konulan yer, uđranılan yer (16/1)	ќórқtum - korktum (10/14)
ќónaқlar - konaklar (31/27)	ќórusun - korusun (43/2)
ќonuşamazmış - konuşamazmış (40/13)	ќos - ceviz (<i>M. қos</i>) (25/11)
ќonuşmaларда - konuşmalarda (31/8)	ќoş - koş (39/17)
ќonuşmíşim - konuşmuşum (31/22)	ќoşar - koşar (15/10)
ќonuştuđum - konuştuđum (31/11)	ќoşarkes - koşarken (22/3)
ќonuştuқларını - konuştuklarını (40/3)	ќoşarlar - koşarlar (15/17)
ќonuşuılmamıştır - konuşulmamıştır (31/35)	ќoşmaқle - koşmakla, koşarak (24/4)
ќonuşurdum - konuşurdum (31/22)	ќoşmaқlen (38/5) → koşmaқle
ќonuşurлар - konuşurlar (22/8)	ќoşmışlar - koşmuşlar (15/17)
ќonzerva - konserve (25/22)	ќo t ^s áđını - (saç) kuyruđunu (43/11)
ќopankáları - (bir tür ağaçlık yeri) (3/3)	ќoválarлар - kovalarlar, kovarlar (7/32)
ќópardi - kopardı (11/7)	ќóvanлар - kovanlar (14/3)
ќóparır - koparır (12/4)	ќóvuлан - kovulan (25/39)
ќópriva - ısırған (ot) (43/5)	ќoy - koy (18/25)
ќopriváylen - ısırғанla, ısırған otuyla (43/6)	ќoyacақ - koyacak (1/8)
ќórқar - korkar (10/19)	ќoyacáyz - koyacađız (18/14)
ќorқardıқ - korkardık (10/18)	ќóyar - koyar (20/5)
ќorқardıм - korkardım (10/18)	ќoyardıқ - koyardık (18/24)
	ќoyardıм - koyardım (28/2)
	ќoyardıınız - koyardınız (1/3)
	ќoyardı - koyardı (36/12)
	ќoyardıлар - koyardılar (24/1)
	ќoyarım - koyarım (21/15)
	ќoyarız - koyarız (33/7)
	ќoyarлар - koyarlar (22/7)

<p> koyásın - koyasın (17/15) koyásınız - koyasınız (17/18) koyduđ - koyduk (14/2) koymuşlar - koymuşlar (40/13) koymuştur - koymuştur (1/8) koynunda - koynunda (40/21) koysun - koysun (35/10) koysunlar - koysunlar (43/14) koyuđ - koyulmuş (32/3) koyuđdi - koyuldu (13/4) koyunlarle - koyunlarla (27/1) Kozlí Dere - (yer adı) (25/10) köi - köyü (24/1) kökeninden - kökeninden (31/8) kökeni - kökeni (31/4) köpeđ - köpek (20/5) köpeđler - köpekler (27/8) köpeđlerini - köpeklerini (38/7) köpeđleri - köpekleri (27/8) kördüm - koyverdim (10/12) köreyim - koyvereyim (10/6) körüldi - koyverildi (10/8) köürüm - koyveririm (10/6) köşede - köşede (39/10) köşeye - köşeye (9/18) kötüsü - kütüsü (41/5) köver - koyver (35/5) köverir - koyverir (35/6) köy - köy (46/3) köyde - köyde (11/6) köyden - köyden (15/23) köye - köye (11/7) </p>	<p> köylérces - köylerde, köylerde gezmek (24/1) köylerde - köylerde (46/2) köylérinden - köylerinden (10/11) köyliler (15/5) → köylüler köylileri - köylüleri (15/5) köylülere - köylülere (34/9) köylüler - köylüler (11/8) köyün - köyün (15/1) köyüne - köyüne (34/9) krávai - (bir tür) ekmeđi, somunu (35/3) krávayçe - (bir tür) ekmek, somun (21/10) kravayçeler - (bir tür) ekmekler, somunlar (33/4) krévet - kerevet (13/1) krévétçede (10/3) → krévette krévétleri - kerevetleri (10/17) krévette - kerevette (13/9) kułáđına - kulađına (34/9) kułáđını - kulađını (17/2) kułakları - kulakları (34/1) kułaklarının - kulaklarının (34/1) kułlanırdık - kullanırdık (28/9) kundúrađar - kunduralar, ayakkabılar (24/5) kup - toplu, beraber, birlikte (36/11) kurbađaçe - kurbađa (38/3) kurbađaçeyle (27/5) → kurbađaylen kurbađaylen - kurbađayla (38/3) </p>
--	--

ҡúri - kuru (2/9)
 ҡúrmıřlar - kurmuřlar (25/40)
 ҡúrřun - kurřun (9/21)
 ҡurřunle - kurřunla (9/19)
 ҡurt - kurt (6/4)
 ҡúrta - kurda (11/4)
 ҡúrtarin - kurtarin (38/7)
 ҡúrti - kurdu (11/8)
 ҡúrttan - kurttan (6/6)
 ҡúrtu!miř - kurtulmuř (11/9)
 ҡúrtu!ur - kurtulur (14/2)
 ҡurtu!ur!ar - kurtulurlar (28/8)
 ҡúrusa - kurusa (17/13)
 ҡúrusun - kurusun (28/9)
 ҡúsurum - kusurum (34/3)
 ҡusúrumi - kusurumu (34/3)
 ҡusúruni - kusurunu (34/4)
 ҡuřaęesi - kuřaęı (33/3)
 ҡuř!uęaęa - kuřluęa kadar,
 öęlene kadar (25/27)
 ҡuř!uęuni - kuřluęunu, öęlen
 yemeęini (23/4)
 ҡuř!uk - kuřluk, öęlen yemeęi
 (23/2)
 ҡúti - kutusu (25/22)
 ҡútsa! - kutsal (25/8)
 ҡuvétleřir - kuvvetleřir, güçlenir
 (23/7)
 ҡúvetli - kuvvetli, güçlü (31/17)
 ҡuyruęuni - kuyruęunu (9/20)
 ҡuyúnciya - kuyumcuya (39/15)
 ҡúzi - kuzu (38/1)
 ҡúzięe (45/3) → ҡúzi

ҡuzíle - kuzuyla (38/5)
 ҡuzi!ar - kuzular (40/30)
 ҡúzinın - kuzunun (27/5)
 ҡuziy - kuzuyu (27/6)
 ҡuziya - kuzuya (38/3)
 küęúęünün - küęúęünün (35/1)
 küęük - küęük (31/37)
 küfür - küfür (31/19)
 küpe - küpe (43/10)
 küpler - küpler (küp+ler) (36/9)
 küreę - küreę (2/4)
 kütüęe - kütüęe (15/11)
 kütük - kütük (15/9)
 kütükte - kütükte (15/9)

L

Lā - Ulah (25/44)
 !af - lâf, söz (2/16)
 !afa - lâfa, söze (9/7)
 !afedérđık - lâf ederdik,
 konuřurduk (18/15)
 !afedérđi - lâf ederdi, konuřurdu
 (16/2)
 !afedérız - lâf ederiz, konuřuruz
 (3/6)
 !afetmesini - lâf etmesini,
 konuřmasını (40/14)
 !afetsın - lâf etsin, konuřsun
 (40/12)
 !afi - lâfi, sözü (16/1)
 !af!ar - lâflar, sözler (34/9)
 !aftan - lâftan, sözden (9/7)
 !a!a - lala (17/7)

Țălar - Ulahlar (25/44)
 Lâtife - Lâtife (özel ad) (2/2)
 lâzim - lâzım, gerekir (3/3)
 lazımse - lâzımsa, gerekirse
 (19/2)
 leblebiler - leblebiler (2/9)
 lêzeti - lezzeti, tadı (28/10)
 lêzetli - lezzetli (42/6)
 lijavçe - saplı şeker (*M. lijav(ka)*
 + *F. -çe*) (1/7)
 lîra - lira (26/6)
 loğma - lokma (11/6)
 loğumlar - lokumlar (42/2)
 lozınkaılar - dallar (*M. lozinka* +
T. -lar) (1/7)

M

mada - maada (25/40)
 madam - madem (38/6)
 mait^saçey - atleti, iç çamaşırı (*M.*
mait^sa + *F. -çe* + *T. -(y)i*)
 (33/7)
 maıt^sasi - atleti, iç çamaşırı (*M.*
mait^sa + *T. -(s)i*) (33/3)
 Makedon - Makedon (31/3)
 Makedonce'den -
 Makedonca'dan (25/30)
 Makedon'dur - Makedon'dur
 (25/46)
 Makedoni - Makedonu (31/33)
 Makedonlar - Makedonlar (31/1)
 makeme - mahkeme (46/7)
 makinalar - makineler (28/1)

ma! - mal (39/3)
 mallede - mahallede (21/18)
 mallelerde - mahallelerde (25/41)
 mallelerini - mahallelerini (25/35)
 mallenin - mahallenin (43/8)
 malleesinde - mahallesinde (9/3)
 malleisini - mahallesini (25/40)
 malleisi - mahallesi (25/35)
 malleeye - mahalleye (25/42)
 maluklar - mahluklar, yaratıklar
 (11/2)
 maluklara - mahluklara,
 yaratıklara (11/4)
 mana - mana, eksiklik (9/15)
 manasi - manası, anlamı (43/18)
 Manastır - Manastır (yer adı)
 (31/26)
 mangırlar - mangırlar, değersiz
 paralar (39/12)
 mani - mani (43/16)
 manii - maniyi (1/18)
 maninin - maninin (43/18)
 maksım - çocuk (33/7)
 maksıma - çocuğa (25/2)
 maksımçeler - çocuklar, küçük
 çocuklar (1/11)
 maksımın - çocuğun (33/10)
 maksımı - çocuğu (33/8)
 maksımilar - çocuklar (36/1)
 maksımilara - çocuklara (36/7)
 maksımiların - çocukların (12/9)
 maksımilari - çocukları (12/8)
 maksımilarle - çocuklarla (43/23)

märe (27/7) → móre	méktüp - mektup (40/17)
mart - mart (ay) (43/7)	méktüpte - mektupta (40/23)
mártinċa - kırmızı ve beyaz	méleċ - melek (40/4)
saptan yapılan baĝım (<i>M. martinċa</i>) (43/2)	meleċlerin - meleklerin (40/3)
martinċaĉey - kırmızı ve beyaz	Mémet - Memet (özel ad) (25/38)
saptan yapılan baĝımları (<i>M. martinka + F. -ĉe + T. -(y)i</i>) (1/2)	méndil - mendil (41/6)
martinċalar - kırmızı ve beyaz	méraĝı - meraĝı (9/2)
saptan yapılan baĝımlar (<i>M. martinċa + T. -lar</i>) (43/1)	méraċ - merak (17/9)
mártufa! - martufal, Mart falı,	mérdüven - merdiven (13/6)
Mart manisi (43/19)	mérdüvenın - merdivenin (13/4)
martufa!ım - martufalım, manim	mérdüvenlerin - merdivenlerin (13/3)
(1/14)	mésela - meselâ, örneĝin (25/45)
mása - masa, sofrâ (39/9)	mésele - mesele (46/12)
mása! - masal (39/26)	meselésini - meselesini (11/8)
mása!i - masalı (15/24)	meseleşi - meselesi (34/9)
mastiċaĉe - sakızı (<i>M. mastika + F. -ĉe</i>) (1/5)	Metódi'nın - Metódi'nin (özel ad, Kiril'in kardeşi) (31/4)
maşay - maşayı (41/3)	meyáneci - meyhaneci (40/12)
mávi - mavi (1/16)	meyánede - meyhanede (40/14)
máya!i - mayalı (21/12)	méydanda - meydanda (22/6)
máyay - mayayı (21/13)	mézar - mezar (25/28)
máyısta - mayısta (33/1)	mézara - mezara (22/7)
mázza!la - maazallah (17/21)	mézardan - mezardan (19/6)
mécbur - mecbur (34/4)	mezárına - mezarına (31/2)
méktep - mektep, okul (10/4)	mezárında - mezarında (31/13)
méktepte - mektepte, okulda	mézari - mezarı (31/12)
(10/1)	mézarlar - mezarlar, kabristan (27/1)
méktübi - mektubu (40/17)	mezar!arında - mezarlarında (19/1)
méktübün - mektubun (40/17)	mezar!ari - mezarları, kabristanı (27/2)

míre (erkeklerde seslenme)
 (45/6) → móre
 míri (kadınlarda seslenme) (7/1)
 → móre
 mibarek - mübarek (adam),
 ermiş (8/1)
 mibäreke - mübarek adama,
 ermişe (8/3)
 mibärekte - mübarek edamda,
 ermişte; mübarek adama,
 ermişe (8/1)
 míllet - millet, halk (22/8)
 mílletim - milletim, halkım (34/3)
 minäreye - minareye (7/31)
 mínder - minder (36/12)
 mindérlerde - minderlerde (36/12)
 míntanlar - mintanlar, gömlekler
 (42/10)
 mísafir - misafir (12/3)
 misáfiri - misafiri (40/1)
 misafír!ıge - misafirliğe (39/21)
 misáfirler - misafirler (28/7)
 mísın - misin (mi+sin) (1/15)
 mísır - mısır (21/13)
 misírini - mısırını (46/1)
 mísiri - mısırı (46/1)
 mísırler - mısırlar (36/6)
 misk - misk (21/11)
 móra!no - mutlaka, mecburen (*M.*
moralno) (41/1)
 móre - hey, be, yahu, ulan (*M.*
more) (41/2)
 mótor!i - motorlu (31/18)

múabet - muhabbet (18/2)
 muábete - muhabbete (38/1)
 muábetler - muhabbetler (18/2)
 muábétleri - muhabbetleri (18/16)
 Muhaméd'len - (Hz.)
 Muhammed'le (1/17)
 mum - mum (17)
 múmçe (24/4) → mum
 múmi - mumu (13/7)
 múmle - mumle (13/10)
 murádına - muradına (33/2)
 mürat!arına - muratlarına (17/36)
 Músaf'a - Mushaf'a (1/17)
 Músa'nın - Musa'nın (10/2)
 Mústafa - (Hz.) Mustafa (1/17)
 Mustáfa'y - Mustafa'yı (13/6)
 músurka - hindi (*M. misirka*)
 (42/1)
 mútaç - muhtaç (32/2)
 mútfaç - mutfak (32/2)
 mútfaçta - mutfakta (7/6)
 mübäreçler - mübarek adamlar,
 ermişler (33/2)
 müdetten - müddetten, süreden,
 zamandan, aradan (38/4)
 müjde - müjde (17/12)
 Müslüman - Müslüman (31/31)
 Müslüman!ar - Müslümanlar
 (31/1)
 Müslüman!ıgi - Müslümanlığı
 (31/11)

N

na - işte, al (6/2)
 nâil - nail (17/36)
 namázını - namazını (7/32)
 nâmazi - namazı (7/33)
 nânama - anama (17/10)
 nâpacağ - ne yapacak (8/4)
 nâpaım - ne yapalım (42/12)
 nâparlar - ne yaparlar (41/6)
 nâra - nara (14/1)
 nası - nasıl (15/21); -DAn sonra
 (10/4); gibi (10/9)
 nasıdır (46/2) → nasıdır
 nası! - nasıl (23/5); -Diği gibi
 (25/16)
 nasıdır - nasıldır (46/3)
 nası!sınız - nasılsınız (2/1)
 nasip!arını - nasiplerini (25/28)
 Nasradın_Óca - Nasrettin Hoca
 (5/1)
 Nasradin_Óca'nın - Nasrettin
 Hoca'nın (5/5)
 Nasredin_Óca (4/1) →
 Nasradın_Óca
 Nasredin_Óca'ya - Nasrettin
 Hoca'ya (4/1)
 ne - -An (1/7); ne (2/9); -DiK(ler)i
 için (2/15)
 nedir - -Diği gibi (10/1); nedir
 (13/4)
 nedirler - olanlar (25/24)
 nefretle - nefretle (17/31)

Negótin'da - Negotin'de (yer adı)
 (10/1)
 Negótin'dan - Negotin'den (yer
 adı) (10/3)
 neki - -An (25/31); oysa (2/16)
 nene - nine (7/1)
 neka - ne kadar (40/33)
 nerde - nerde (7/3); -Diği
 yer(de/e) (13/2); nasıl (13/6)
 nerededir - nerededir (5/2)
 nerden - nereden (23/4)
 nerelidir - nerelidir (31/3)
 nereye - nereye (17/7)
 netekim - nitekim (31/16)
 neyçin - niçin, neden (18/30);
 çünkü (25/37)
 neyin - neyin (ne+(y)in) (17/8)
 neyse - neyse (9/13)
 ni - ne... (ne...) (18/31)
 nice - nice, nasıl, -DAn sonra
 (18/11); nasıl (18/12); gibi
 (18/13)
 nicedir - nicedir, nasıldır (18/29)
 niçin - niçin, neden (26/2); çünkü
 (32/1)
 nikâına - nikâhına (41/8)
 nişan - nişan (43/9)
 nişanlar - nişanlar (43/12)
 nişani - nişanı (43/16)
 nişanıydı - nişanıydı (17/29)
 nişanlanır - nişanlanır (18/19)
 nişanlanmaz - nişanlanmaz
 (18/19)

nişesteler - nişastalar (28/5)
 niyeti - niyeti (42/4)
 no!di - ne oldu (6/2)
 no!maz - ne olmaz (8/6)
 no!ur - ne olur (8/6)
 nouđi - nohudu (21/13)
 Novi_Pazar'da - Novi Pazar'da
 (yer adı) (31/34)
 nüfus - nüfus (41/7)
 Nuredin - Nurettin (özel ad)
 (10/2)
 Nuredin'i - Nurettin'i (10/18)

O

o - o (10/21)
 obir - öbür (43/13)
 obirinin - öbürünün (36/1)
 obirisini - öbürünü (35/19)
 obiri - öbürü (19/2)
 obirleri - öbürleri (7/14)
 obür (45/3) → obir
 oca - hoca (22/6)
 ocağın - ocağın (6/8)
 ocağından - ocağından (6/17)
 ocağ - ocak (6/5)
 ocağlar - ocaklar (41/2)
 ocağtan - ocaktan (6/14)
 ocam - hocam (4/2)
 ocasına - hocasına (22/7)
 ocay - hocayı (22/6)
 ocaya - hocaya (24/10)
 oda - oda (7/19)
 odada - odada (36/14)

oda!ar - odalar (36/17)
 odamız - odamız (36/15)
 odanın - odanın (39/5)
 odasına - odasına (39/26)
 odasını - odasını (17/1)
 odasi - odası (39/5)
 odaya - odaya (40/2)
 odayçe (24/3) → oda
 odun - odun (35/11)
 oduna - oduna (22/1)
 odunci!ar - oduncular (37/1)
 odunci!ara - odunculara (40/9)
 odunci!arın - oduncuların (37/3)
 odunçelérini (20/8) → odun!arını
 odundan - odundan (9/17)
 oduni - odunu (20/3)
 odun!arını - odunlarını (13/4)
 odun!ari - odunları (20/2)
 odur - odur (25/1)
 oğ!an - oğlan (23/6)
 oğli - oğlu (40/2)
 oğ!um - oğlum (15/4)
 oğ!uni - oğlunu (35/2)
 oğramasın - (kötü bir duruma)
 uğramasın (33/5)
 oin - oyun (25/22)
 oini - oyunu (25/21)
 oin!ar - oyunlar (43/22)
 oğa - o kadar (36/11)
 okşar - okşar (7/11)
 okudun - okudun (7/34)
 okuım - okuyayım (7/30)

o[˘]kunuk - okunuk, okunmuş,
 okumuş (31/10)
 o[˘]kur - okur (40/21)
 o[˘]kurdum - okurdum (10/8)
 o[˘]kurdunuz - okurdunuz (10/9)
 o[˘]kusun - okusun (24/6)
 o[˘]labilir - olabilir (31/7)
 olac[˘]aķ - olacak (32/13)
 olac[˘]aķtır - olacaktır (40/34)
 olac[˘]asın - olacaksın (34/3)
 ol[˘]amaz - olamaz (36/17)
 ol[˘]an - olan (9/21)
 ol[˘]araķ - olarak (31/16)
 ol[˘]asın - olasın (17/18)
 ol[˘]asınız - olasınız (1/1)
 ol[˘]aydır - olaydır (31/19)
 ol[˘]di - oldu (35/8)
 ol[˘]dilar - oldular (17/36)
 ol[˘]duđi - olduđu (31/13)
 ol[˘]duđuni - olduđunu (34/2)
 ol[˘]duķ - olduk (26/8)
 ol[˘]dum - oldum (27/6)
 ol[˘]e (25/28) → ol[˘]e
 ol[˘]edir - öyledir (27/8)
 ol[˘]i - ođlu (5/2)
 ol[˘]im - olayım (17/6)
 ol[˘]madıđı - olmadıđı (31/13)
 ol[˘]mamıőse - olmamıősa (2/13)
 ol[˘]mamıőtır - olmamıőtır (7/32)
 ol[˘]masın - olmasın (21/14)
 ol[˘]maz - olmaz (31/6)
 ol[˘]miő - olmuő (10/10)
 ol[˘]miőtır - olmuőtur (17/12)

ol[˘]saydın - olsaydın (13/9)
 ol[˘]saydı - olsaydı (45/7)
 ol[˘]sun - olsun (21/15)
 ol[˘]sunlar - olsunlar (21/4)
 ol[˘]ur - olur (23/8)
 ol[˘]urdi - olurdu (18/17)
 ol[˘]urlar - olurlar (39/21)
 ol[˘]urmiő - olurmuő (23/8)
 omuzunda - omuzunda (46/2)
 on - on (10) (3/3)
 on[˘]a - ona (31/15)
 on[˘]ardi - onardı, büyüdü, yetiőti
 (35/8)
 on[˘]çe - o őeycikler (o+(n)çe) (1/7)
 on[˘]çin - onun için (28/3)
 on[˘]da - onda (o+(n)da) (16/1)
 on[˘]dan - ondan (o+(n)dan) (17/27)
 on[˘]i - onu (17/5)
 on[˘]lar - onlar (7/5)
 on[˘]lara - onlara (7/27)
 on[˘]larda - onlarda, onlara (1/10)
 on[˘]lardan - onlardan (10/16)
 on[˘]ların - onların (31/11)
 on[˘]ları - onları (15/3)
 on[˘]larla - onlarla (25/31)
 on[˘]un - onun (20/5)
 on[˘]unle - onunla (9/11)
 on[˘]unlen (42/3) → on[˘]unle
 orađı - orađı (35/22)
 oraķlar - oraklar (35/23)
 oraya - oraya (35/15)
 orda - orada (35/24)
 ordadır - ordadır (25/30)

ordádir|ar - ordadırlar (44/1)
 órdan - oradan (3/9)
 óreye - oraya (25/19)
 Óri - Ohri (yer adı) (31/1)
 Óri'da (31/23) → Óri'de
 Óri'dan - Ohri'den (15/7)
 Óri'de - Ohri'de (31/1)
 Óri'nın - Ohri'nin (15/1)
 Óri'ya - Ohri'ye (15/14)
 órmana - ormana (35/10)
 ormancı|ar - ormancılar (36/4)
 ormancı|lara - ormancılar (36/4)
 órmani - ormanı (35/11)
 orósçe (35/19) → óroz
 óroz - horoz (35/17)
 óroza - horoza (35/20)
 órta - orta (43/15)
 órtanci - ortancı
 ortasında - ortasında (15/8)
 Órtodoks - Ortodoks (din) (31/5)
 óruç - oruç (21/2)
 osuracá|k - osuracak (22/4)
 ósursun - osursun (22/5)
 ót|ar|ar - otlarlar (27/1)
 ót|asın - otlasın (11/7)
 ot|átırır - otlatır (6/1)
 ot|atırmámı|şın - otlatmamı|şın
 (6/1)
 ot|atırsın - otlatsın (6/7)
 ot|atmámı|şım - otlatmamı|şım
 (6/2)
 oş - hoş (2/1)
 oşı - o şey (27/3)

óşmara - hoşmerim (tuzsuz taze
 peynirden nişasta, pirinç unu
 koyularak yapılan bir helva)
 (21/7)
 otomóbi|l|ar - otomobiller (25/18)
 ótur - otur (17/7)
 oturacá|ydi - oturacaktı, otururdu
 (18/15)
 oturacíz - oturacağız (17/25)
 óturmiş - oturmuş (15/9)
 ótursun - otursun (10/19)
 ótursun|ar - otursunlar (12/3)
 óturur - oturur (15/9)
 oturúr|di - otururdu (10/3)
 oturúr|di|ar - otururdular (42/4);
 dururlardı, beklerlerdi (10/17)
 oturúr|duk - otururduk (7/1)
 otúrur|ar - otururlar (17/7)
 oturúr|miş - otururmuş (17/1)
 oturúr|um - otururum (6/16)
 oturúr|uz - otururuz (17/12)
 ótuz - otuz, 30 (39/17)
 otú|zunda - otuzunda (23/7)
 óvada - ovada (36/5)
 óvar - ovar (9/11)
 ová|dım - ovardım (28/2)
 óvaya - ovaya (35/12)
 óvdun - ovdun (9/20)
 óvsun - ovsun (9/10)
 oyá|ari - oyalari (2/12)
 óyle - öyle (1/19)
 óyledır - öyledir (8/8)
 óylen (24/3) → óyle

oyná|ım - oynayalım (10/17)
 óynanır - oynanır (18/18)
 óynar - oynar (40/10)
 oynardı|lar - oynardılar (18/18)
 óynar|lar - oynarlar (43/22)
 óynasın - oynasın (39/13)
 óynat - oynar (10/17)
 oynayásın - oynayasın (39/14)

Ö

öğretirirler - öğretirler (40/14)
 ómür - ömür (26/15)
 önünde - önünde (35/21)
 önüne - önüne (32/12)
 öte - öte, öteye (8/7)

P

pádişa - padişah (17/1)
 padişain (39/2) → padişanın
 padişainın - padişahının (17/3)
 pádişam - padişahım (17/12)
 padişanın - padişahın (15/18)
 páik - pak, temiz (28/5)
 pákedi - paketi (18/24)
 páket - paket (18/23)
 pámbuk - pamuk (29/2)
 pánatur (*M. panatur*) (31/33) →
 pánair
 pánair - panayır (31/32)
 pápaz - papaz (31/17)
 pára - para (33/12)
 para|lardan - paralardan (43/1)

para|larını - paralarını (26/10)
 para|ları - paraları (43/3)
 páram - param (35/8)
 páranın - paranın (39/12)
 párasız - parasız (15/3)
 páray - parayı (39/16)
 páraya - paraya (39/7)
 paráyle - parayla (9/5)
 párça (12/9) → párçe
 párçe - parça (12/4)
 párçeçe (33/13) → párçe
 páre - para (18/32)
 páreden - paradan (28/31)
 Párk'a - Park'a (yer adı) (25/36)
 parmaçelérine - (küçük)
 parmaklarına (1/2)
 parta|ka|lar - partallar (36/11)
 partizan|lar - partizanlar (24/1)
 pastırma|lar - pastirmalar (42/2)
 Paşo - Paşo (özel ad) (31/23)
 pat|lar - patlar (pat+la-r) (15/11)
 pat|layacak - patlayacak (35/22)
 patka|lar - ördekler (*M. patka + T.*
 -lař) (21/8)
 pázar - pazar (15/7)
 péki - peki (15/4)
 pémbé - pembe (2/13)
 pencéreden - pencereden (7/26)
 pékmez - pekmez (39/9)
 péngir - peynir (36/9)
 péngirle - peynirle (21/7)
 péngirler - peynirler (18/1)
 perşembe - perşembe (41/1)

peşin - peşin, önce, ilk önce, ilkin
(35/3)
Peştâne'de - Peştana'da (*M. Peştane + T. -de*) (6/18)
peygamberin - peygamberin
(41/3)
pırpıt^say - korkuyu (*M. pırpit^sa + T. -(y)i*) (10/13)
pırvıçeye - gelinin ailesinin, düğünden sonra damadın evine davet edildiği ilk yemekli, eğlenceli ve kadınların katıldığı geceye (*M. pırvı + F. -çe + T. -(y)e*) (28/7)
pilâvında - pilâvında (17/2)
piliçeler - piliçler (1/4)
piliçleri - piliçleri (28/9)
pırvıçe - gelinin ailesinin, düğünden sonra damadın evine davet edildiği ilk yemekli, eğlenceli ve kadınların katıldığı gece (*M. pırvı + F. -çe*) (28/8)
pıde - pide (21/9)
pıdeler - pideler (18/1)
pılaf - pilâv (28/6)
pılavi - pilâvı (17/1)
piliç - piliç (23/2)
piliçler - piliçler (28/9)
pırinç - pirinç (17/1)
pırinççe - pirinç (33/8)
pısılıkler - pislikler (15/6)

pışer - pişer (21/15)
pişirdiktén - pişirdikten (38/2)
pışırır - pişirir (12/4)
pişırırler - pişirirler (27/5)
pışırsın - pişirsın (4/1)
pışman - pişman (26/8)
pışmiş - pişmiş (27/6)
pışsın - pişsin (41/6)
pıteler (25/18) → pıdeler
pitulit^sa - (bir tür yuvarlak hamur tatlısı) (*M. pitulit^sa*) (25/18)
pitulit^sa lar - (bir tür yuvarlak hamur tatlısı) (*M. pitulit^sa + T. -lar*) (28/7)
plaçkasını - eşyalarını (plāçka+(s)ı+(n)ı) (33/6)
pıata - aylık, maaş (*M. pıata*) (18/2)
pıoçka - (ortaya koyulan kutuyu taşla vurma oyunu) (25/22)
Podmolye - Podmolye (yer adı) (15/8)
Podmolye'e - Podmolye'ye (15/8)
podrumuna - bodrumuna (39/8)
Poğradet^s'e - Pogradec'e (yer adı) (35/16)
Poğradet^s'te - Pogradec'te (yer adı) (35/8)
Poğradet^s'ten - Pogradec'ten (yer adı) (31/26)
pojarnıkar - itfaiyeci (*M. pojarnıkar*) (31/25)

polí^ít^siya - polis (*M. polit^siya*)

(24/1)

pólis - polis (46/5)

polís|ara - polislere (46/10)

polís|árle - polislerle (46/6)

póp^ára - papara (21/10)

póta - pota (32/2)

pótada - potada (32/10)

pótanın - potanın (32/3)

pótay - potayı (32/9)

póte (43/9) → póta

potéçede (1/13) → pótada

pótede (43/9) → pótada

pótenin (43/12) → pótanın

pót^éy (43/11) → pótay

pót^eye - potaya (43/10)

póvoy|ar - sargılar, yara bantları

(*M. povoy + T. -|ar*) (35/12)

povóy|ari - sargıları, yara

bantlarını (*M. povoy + T. -|ar+i*) (35/13)

praşetmek - çapalamak, toprağı

doğramak (*M. praş + T. et-
mek*) (36/3)

pré^snet^s - (bir tür ince) yufka

(17/32)

pré^snet^sler - (bir tür ince)

yufkalar (28/7)

pristaníşteden - limandan (*M.*

pristanişte + T. -den) (25/36)

próblem - problem (40/19)

R

ráatsız - rahatsız (33/5)

raft - raf (7/6)

ráfta - rafa (7/7)

ráftta - rafta (7/7)

Ramázan'da - Ramazan'da

(21/1)

Ramazán|arda - Ramazanlarda,

Ramazan aylarında (42/3)

rám^ét - rahmet, yağmur (2/8)

rám^étli - rahmetli, merhum (10/2)

rás^gelır - rast gelir (22/8)

rástgele - rastgele (25/4)

rāt - rahat (35/13)

rāt|ar - rahatlar (34/6)

rāttır - rahattır (28/3)

rāzi - razı (40/7)

rédoven - sıralı, devamlı, devam
eden (*M. revoden*) (10/15)

regá|lar - dolaplar, mobilyalar
(36/13)

Résne'de - Resne'de (yer adı)
(31/32)

Résne'den - Resne'den (yer adı)
(33/15)

rısk - rızık (6/4)

rıskımı - rızkımı (6/5)

rıskını - rızkını (40/4)

rıski - rızkı (33/2)

rıca - rica (40/18)

rúba|ar - rubalar, giysiler (42/10)

rúya - rüya (13/3)

rúyay - rüyayı (13/10)

S

sā - saġ (3/7)

sāba - sabah (26/7)

sabaa - sabaha (24/3)

sabālein (6/15) → sabāyle

sābay - sabahı, sabah namazını
(24/6)

sabāyle - sabahleyin (26/6)

sabāylen (28/1) → sabāyle

sabredemez - sabredemez (23/5)

sābret - sabret (35/16)

sāçını - saçını (1/12)

sāçları - saçları (35/1)

sāde - sadece (10/5)

sāfi - safi, sadece, yalnız (46/9)

saġ - saġ (6/16)

sāğa - saġa (5/2)

sāġıacaġtır - saġlığına
kavuŝacaktır, iyileŝecektir
(9/10)

sāġlık - saġlık (6/18)

sāılsın - saġlığına kavuŝsun,
iyileŝsin (31/15)

saībini - sahibini (7/14)

saibi - sahibi (6/2)

saipleri - sahipleri (7/9)

sāka! - sakal (13/9)

sāka!le - sakalla (13/9)

sākının - sakının (sakın-ın)
(46/11)

sāklanın - saklanın, gizlenin
(17/19)

sāklanır - saklanır, gizlenir (19/3)

sāklardıġ - saklardıġ (28/6)

sa! - sal, bırak (46/4)

sālasın - salasın, bırakasın,
koyveresin (17/15)

sāldi - saldı, bıraktı (17/29)

sālık - saġlık (25/2)

sālıncak - salıncak (43/22)

sālır - salar, bırakır (40/8)

sālırlar - salarlar, bırakırlar,
koyverirler (7/17)

Sāli_Baba - Salih Baba (8/2)

Sālim - Salim (özel ad) (24/2)

sālladi - salladı (35/13)

sāllanırlar - sallanırlar (43/22)

sāllasın -allasın (35/10)

sālli - salı (gün) (41/1)

sāllilen - salıdan (salı, gün)
(33/6)

sālmıŝlar - salmıŝlar (11/7)

sālmıŝardıġ - salmıŝlardır (42/6)

sāman - saman (17/13)

sāmanka!ar - samanlar (T.
saman + M. -ka + T. -lar)
(14/6)

sāmanle - samanla (14/5)

sān - sahan (30/2)

sāna - sana (39/2)

sāndıġa - sandıġa (17/20)

sāndıġın - sandıġın (9/19)

sāndıġından - sandıġından
(sandık+ı+(n)dan) (9/18)

sándigi - sandığı (sandık+ı) (17/17)	satím - satayım (35/16)
sándıķ - sandık (17/14)	satađım - satalım (7/2)
sándıķta - sandıkta (42/9)	satacíz - satacađız (15/4)
sándıķtan - sandıķtan (9/20)	satacáķ - satacak (7/7)
sánki - sanki (40/22)	satámayz - satamayız (15/4)
sap - sap (43/3)	satıđır - satılır (39/18)
sápi - sapı (35/23)	satınıđmaz - satılmaz (15/4)
sáple - sapla (43/1)	sátini - saatını (7/30)
saráđım - saralım (15/3)	sátıđandi - satın aldı (39/18)
sárar - sarar (14/4)	sátđanır - satın alır (40/6)
sarárım - sararım (21/16)	sátđanmıř - satın almıř (9/3)
sárarđar - sararlar (7/24)	sátđansın - satın alsın (9/4)
sársa - sararsa (sarar-sa) (17/13)	sátmaz - satmaz (9/5)
sárdıđar - sardılar (15/2)	satmázmiř - satmazmıř (9/5)
sarıđađım - sarılalım, kucaklanalım (2/6)	sátsın - satsın (9/3)
sarıđmıřtırđar - sarılmıřlardır (40/30)	sátsınđar - satsınlar (7/18)
sarıđmıř - sarılmıř (25/28)	sátđım - sattım (35/20)
sarıđ - sarık (42/5)	sátđın - sattın (15/12)
sári - sarı (28/5)	sátđı - sattı (18/11)
Sarı_Sađtıđ'ın - Sarı Saltık'ın (31/12)	savruđurđı - savrulurđu (28/9)
Sarı_Sađtıđ - Sarı Saltık (31/3)	sávurur - savurur (17/2)
Sarı_Sađtuđ - Sarı Saltık (31/2)	say - sahi (46/10)
Sarı_Sađtuđ'tur - Sarı Saltık'tır (31/3)	sayáđım - sayalım, farz edelim (31/16)
sármađar - sarmalar (42/1)	sáyar - sayar (5/1)
sármıř - sarmıř (17/1)	sáyarđar - sayarlar (26/6)
sat (7/32) → sāt	sayármıřđar - sayarmıřđar (25/8)
sāt - saat (26/7)	sáydán - sahiden, gerçekten (7/32)
	sáygi - saygı (32/5)
	sáymaz - saymaz (5/2)
	sáymiřđar - saymıřđar (31/19)
	sázđık - sazlık (25/35)

se - çünkü (*Arn. se*) (7/13)
 sébep - sebep (46/7)
 séfa - sefa (1/17)
 seğ - şimşek çakması, yıldırım
 (*M. seğ*) (3/7)
 séki - şimşek çakmasını,
 yıldırımları (*M. seğ + T. -i*)
 (3/7)
 sékiz - sekiz, 8 (21/5)
 sékizde - sekizde (26/7)
 séksen - seksen, 80 (31/23)
 sekseninde - sekseninde (23/8)
 Selâniğ'a - Selânik'e (31/27)
 sen - sen (34/3)
 sénde - sende (17/7)
 sénden - senden (23/6)
 séne - sene, yıl (35/7)
 sénede - senede, yılda (18/30)
 senelérce - senelerce (6/1)
 sénin - senin (17/11)
 séni - seni (7/14)
 sepetçeni - sepetini (1/6)
 sepetçenlen - sepetinle (1/6)
 sepetçesine - sepetine (1/6)
 sérçeçe - serçe (20/1)
 sérdım - serdim (35/17)
 serp - serp (21/11)
 sérık - serilmiş, yatık (22/6)
 sérıır - serilir (22/5)
 serıırdi - serilirdi (28/9)
 sérvetli - servetli (1/16)
 ses - ses (7/9)
 sésele - sesle (34/13)

sesler - sesler (17/2)
 sévap - sevap (7/31)
 sevdásından - sevdasından (9/7)
 sévinır - sevinir (45/1)
 sevinirler - sevinirler (12/8)
 séyreğ - seyrek (28/9)
 séğrar - sıçrar (32/14)
 séğır - sığır (23/1)
 séğar - sıkar (14/2)
 séğıldi - sıkıldı (17/31)
 séğılır - sıkılır (17/33)
 séğılma - sıkılma (sık-(ı)l-ma-)
 (17/23)
 séğılmışım - sıkılmışım (23/3)
 séğleti - sıkleti (33/5)
 séğletten - sıkletten (23/2)
 séğti - sıkı (10/6)
 séra - sıra (40/9); -DAn (27/8)
 sırayle - sırayla (45/4)
 sıraylen (17/12) → sırayle
 Sırbi - Sırbı (Sırp+ı) (31/33)
 séri - sırrı (32/6)
 sérini - sırrını (32/4)
 sıtmadan - sıtmadan (25/3)
 sícim - sicim, sicim gibi (3/6)
 sílecım - sileceğim (40/26)
 sílemez - silemez (40/33)
 sílinsın - silinsin (2/13)
 símidın - simidin (9/3)
 símidi - simidi (9/5)
 símit - simit (9/4)
 símitçe (20/3) → símit
 simitçesini - simidini (20/5)

simítçey (20/5) → símidi
 símitler - simitler (9/3)
 simítleri - simitleri (20/2)
 Sinán_Baba - Sinan Baba (25/1)
 síneḡ - sinek (36/2)
 síni - sini (6/9)
 sínir - sinir (25/3)
 siz - siz (41/8)
 sízden - sizden (33/10)
 síze - size (33/9)
 sízin - sizin (17/17)
 sizinle - sizinle (7/3)
 sízi - sizi (6/17)
 sízsınız - sizsiniz (10/20)
 Sılavé'yle - Slave'yle (özel ad)
 (3/1)
 sıojno - uyumlu (*M. sıojno*) (18/3)
 sóba - oda (*M. soba*) (10/1)
 sófra - sofras (33/11)
 sófrada - sofrada (36/1)
 sofránızı - sofranızı (18/6)
 sógançe - soğan (33/9)
 sói - soyu (31/8)
 sókar - sokar, tıkar (43/16)
 sókarlar - sokarlar (15/14)
 sóku|ur - sokulur, yanaşır (27/7)
 sóla - sola (5/2)
 sóldan - soldan (33/5)
 solenkaçe - tuzlu çubuk (çubuk
 biçiminde çocukların yediği
 tuzlu yiyecek) (1/9)
 son - son (10/10)
 sóna (10/14) → sonra

sónadan (18/8) → sónradan
 sónda - sonda, sonunda (20/6)
 sónra - sonra (40/19)
 sónradan - sonradan (40/16)
 sónunda - sonunda (40/33)
 sopáçeye - sopaya (27/4)
 sor - sor (18/29)
 sóra → sónra (25/42)
 soraím - sorayım (17/35)
 sórar - sorar (23/3)
 sorárdım - sorardım (31/26)
 sórarlar - sorarlar (38/6)
 sóri - soru (39/1)
 sorı|ari - soruları (39/3)
 sorím (17/32) → soraím
 sórmadan - sormadan (45/2)
 sorsáydi - sorsaydı (45/7)
 sórsun - sorsun (17/34)
 soruşá|ım - soruşalım (41/4)
 soruşur|ar - soruşurlar (41/4)
 Souḡ_Su - Soğuk Su (yer adı)
 (25/12)
 Souḡ_Su'da - Soğuk Su'da (yer
 adı) (25/16)
 Souḡ_Su'ya - Soğuk Su'ya (yer
 adı) (33/1)
 sóyar - soyar (38/2)
 soyárdıḡ - soyardık (36/12)
 sóyunur - soyunur (9/16)
 sóylécím - söyleyeceğim (31/20)
 sóyledıḡı - söylediği (34/13)
 sóyledıḡ|erini - söylediklerini
 (32/7)

söylediğleri - söyledikleri (26/13)	Struğa'ya - Struga'ya (yer adı)
söyleim - söyleyeyim (1/15)	(15/13)
söylemişin - söylemişsin (34/3)	struğalar - elektrikler (<i>M. struya +</i>
söylemiştir - söylemiştir (34/11)	<i>T. -la</i>) (18/24)
söylemeden - söylemeden	su - su (21/15)
(43/21)	súda - suda (21/13)
söylememiş - söylememiş (34/4)	súdur - sudur (25/8)
söylemesın - söylemesin (32/4)	súi - suyu (28/1)
söylemiş - söylemiş (34/14)	súlar - sular (11/1)
söyler - söyler (43/16)	súle - suyla (28/1)
söylərdiğ - söyledik (18/15)	súnun - sunun (43/12)
söylerler - söylerler (25/21)	susúrkağlar - su sığıruları,
söylesın - söylesin (35/3)	mandalar (36/8)
söyleyecek - söyleyecek (35/2)	susurkağları - su sığırularını,
söyleyememiş - söyleyememiş	mandaları (18/11)
(35/3)	súya - suya (20/8)
söyleyesın - söyleyesin (35/9)	súyuni - suyunu (4/1)
söz - söz (41/6)	súfür - sahur (21/9)
Spás'ta - Spas'ta (yer adı) (3/8)	súfürde - sahurda (21/2)
spréma - cihaz, alet (<i>M. sprema</i>)	súfürden - sahurdan (21/2)
(18/13)	súfüri - sahuru (42/3)
sprémağlar - cihazlar, aletler (<i>M.</i>	súğmişler - sövmüşler (31/19)
<i>sprema + T. -la</i>) (18/13)	súnet - sünnet (7/20)
Stánbol'da (26/1) → İstánbol'da	súnnetın - sünnetin (21/18)
Stánbol'un - İstanbul'un (26/3)	sünnétini - sünnetini (21/17)
stroyniğlar - görücüler, dünürler	súnneti - sünneti (21/17)
(<i>M. stroyniğ + T. -la</i>) (44/3)	sürçti - sürçtü (39/25)
Struğa'da - Struga'da (yer adı)	súrer - sürer (27/5)
(15/7)	súrgün - sürgün (25/39)
Struğa'dan - Struga'dan (yer adı)	sürenler - sürenler (sür-en+ler)
(33/15)	(1/17)
Struğa'nın - Struga'nın (yer adı)	süresın - süresin (sür-e-sin)
(15/8)	(21/1)

sürsün - sürsün (1/17)
 sürüsüyle - sürüsüyle (34/7)
 süt - süt (6/1)
 sütçe - süt (33/8)
 süti - sütü (6/2)
 sütiyle - sütüyle (40/9)
 sütlen - sütle (21/11)
 sütlíyaçlar - sütlaçlar (21/9)
 svatítsa|ar - (kadin) düğüncüler
 (2/10)
 Svatoška'y - Svatoska'yı (ırmak
 adı) (42/6)
 svēsten - bilinçli, kendinde (*M.*
svesten) (10/7)
 Sveti_Naum - Sveti Naum, Aziz
 Naum (yer adı, kilise) (31/1)
 Sveti_Naum'da - Sveti Naum'da,
 Aziz Naum'da (31/9)
 Sveti_Naum'ın (31/30) →
 Sveti_Naum'un
 Sveti_Naum'i - Sveti Naum'u,
 Aziz Naum'u (31/16)
 Sveti_Naum'len - Sveti Naum'la,
 Aziz Naum'la (31/9)
 Sveti_Naum'un - Sveti Naum'un,
 Aziz Naum'un (31/12)
 Sveti_Stefan'len - Sveti Stefan ile
 (25/12)

Ş

şafk - şafak, ışık, aydınlık (10/5)
 şafki - şafağı, ışığı, aydınlığı
 (43/17)

şaka|ar - şakalar (33/4)
 şami - örtü, başörtü, bez (2/12)
 şamıçemi - örtümü, bezimi
 (35/17)
 şamisında - örtüsünde, bezinde
 (14/4)
 şarki - şarkı (18/15)
 şarki|ar - şarkılar (18/20)
 şart - şart (42/8)
 şart|arını - şartlarını (35/7)
 şaşar - şaşar (26/8)
 şaşar|ar - şaşarlar (7/32)
 şaşırır - şaşırır (34/8)
 şaşırır|ar - şaşırırlar (34/9)
 şavk (24/7) → şafk
 şe (33/9) → şey
 şédérler - şey ederler (39/7)
 şédırler (43/1) → şédérler
 şéfteli - şeftali (2/13)
 şeine - şeyine (41/8)
 şeí - şeyi (44/3)
 şekerçe - şeker, bonbon (33/8)
 şeref - şeref (43/7)
 şētmēkle - şey etmekle (1/19)
 şey - şey (7/7)
 şeyçe (1/16) → şey
 şeyçeler (1/6) → şeyler
 şeyde - şeyde (43/15)
 şeyden - şeyden (25/3)
 şeydir - şeydir (31/36)
 şeýe - şeýe (39/24)
 şeýinde - şeýinde (25/34)
 şeýini - şeýini (31/10)

şeyler - şeyler (41/2)
 şeylerden - şeylerden (33/9)
 şeylere - şeylere (7/34)
 şeylerin - şeylerin (33/2)
 şeyleri - şeyleri (23/4)
 şeytan - şeytan (27/6)
 şeytanda - şeytanda (27/7)
 şeytanın - şeytanın (38/2)
 şeytanlar - şeytanlar (38/6)
 şeytanların - şeytanların (38/8)
 şeytanlık - şeytanlık (40/26)
 şikayet - şikâyet (1/19)
 şimdi - şimdi (2/16)
 şimdieden - şimdiye dek, şimdiye
 kadar (31/38)
 şimdiëka - şimdiye kadar (31/35)
 şimdiyim - şimdiyim (31/22)
 şini (8/6) → şimdi
 şipler - dikenler, dikenlikler (3/2)
 şiş - şiş (27/3)
 şişe - şişe (38/2)
 şişi - şişi (şiş+i) (38/2)
 şişmiş - şişmiş (şiş-miş) (14/2)
 şöyle - şöyle (31/29)
 şuma - orman, ormana (*M. şuma*)
 (33/16)
 şükür - şükür (18/11)
 şüpeleñir - şüphelenir (40/15)

T

ta - -CAyA kadar (32/8)
 tabancasını - tabancasını (9/19)
 tabi - tabiî (15/9)

tabuda - tabuta (22/8)
 tabutta - tabutta (8/6)
 takım!ari - takımları (42/11)
 talebesiymiş - talebesiymiş (31/4)
 talih - talih (29/2)
 tam - tam (40/19)
 tamakar - tamahkâr, cimri (6/12)
 tamam - tamam (5/4)
 tamamen - tamamen (25/5)
 tanârse - tanarsa (44/7)
 tanârsın - tamarsın (44/4)
 tandık - tanıdık (44/7)
 tane - tane (26/4)
 tanesi - tanesi (25/29)
 tanışirdi - tanışirdi (44/1)
 tanrı - tanrı (40/1)
 taraf - taraf (3/7)
 taraftır (10/6) → taraftır
 tarafına - tarafına (25/36)
 tarafında - tarafında (31/12)
 tarafi - tarafı (35/17)
 tarafıdır - tarafıdır (22/6)
 taraftan - taraftan (22/8)
 taraftır - taraftır (10/6)
 tarana - tarhana (42/2)
 tarardılar - tarardılar (36/7)
 tariğine - tariğine, tarikatine
 (31/32)
 tarihi - tarihi, tarikatı (31/29)
 tariklerden - tariklerden,
 tarikatlardan (31/30)
 tar!a - tarla (35/21)
 tar!ada - tarlada (18/9)

tarlása - tarlasına (46/1)	tékkede - tekkede, tekkeye (33/12)
tarlásini - tarlasını (20/4)	tékrar - tekrar (4/2)
tarlaya - tarlaya (35/22)	tekrarlamış - tekrarlamış (32/10)
tas - tas (25/9)	tekrarlanır - tekrarlanır (6/2)
taş - taş (17/2)	tekrardan - tekrardan (21/17)
taşçe (39/14) → taş	téktır - tektir (31/38)
taşına - taşına (25/15)	télef - telef (21/3)
taşında - taşında (25/15)	télla! - tellâl (39/18)
taşının - taşının (19/3)	télla!a - tellâla (39/8)
taşır - taşır (1/15)	tellâ! en - tellâlla (39/8)
taşı - taşı (1/15)	témbi - tembih (17/21)
taşlar - taşlar (32/14)	témiz - temiz (21/14)
taşlarla - taşlarla (25/28)	tencereleler - tencereler (18/1)
taşle - taşla (25/23)	tencerey - tencereyi (21/14)
taşlen (39/13) → taşle	teneke - teneke (14/4)
tatar - tatar (tat-ar) (9/22)	tenekelerini - tenekelerini (14/6)
tatlı - tatlı (9/22)	téntene - tentene, dantel (42/11)
tatlıdır - tatlıdır (9/22)	tépe - tepe (25/34)
tatlılarçe - tatlılar (1/7)	tepesinde - tepesinde (40/8)
tauçe (23/8) → tauk	tepesindedir - tepesindedir (31/13)
tauk - tavuk (45/3)	tépiķler - halılar (<i>M. tepiķ + T. - ler</i>) (36/13)
tauķlar - tavuklar (21/8)	tépsi - tepsi (21/10)
tauķlarımızı - tavuklarımızı (28/6)	tepsileri - tepsileri (20/8)
tauşan - tavşan (35/23)	ter - ter (10/10)
tauşançenin - tavşanın (35/23)	térsini - tersini (26/11)
tauşanın - tavşanın (4/1)	téşekür - teşekkür (41/4)
tauşani - tavşanı (4/1)	tetiklenirdi - tetiklenirdi, düşerdi (1/2)
táze - taze (28/10)	téze - teyze (2/10)
teķ - tek (31/4)	tezekle - tezekle (14/5)
tékerlek - 43/15)	
teķirlene teķirlene - tekirlene tekirlene (40/8)	

tirnaĝina - tırnađına (20/4)
 tırnaĝlari - tırnakları (40/12)
 tılki - tilki (11/8)
 tılkiye - tilkiye (11/3)
 Tıto - Tito (özel ad) (1/17)
 Tıto'ya - Tito'ya (özel ad) (1/18)
 Tito'ylen - Tito'yla (1/18)
 tok - tok (11/6)
 tómofil - otomobil, araba (25/18)
 top - top (1/1)
 tópla - topla (1/7)
 toplacayıdı - toplayacaktı, toplardı
 (18/15)
 topladıım - topladım (35/12)
 toplamış - toplamış (24/8)
 toplandı - toplandı (18/6)
 toplanır - toplanır (46/4)
 toplanırdık - toplanırdık (18/23)
 toplanırdı - toplanırdı (18/20)
 toplanırdılar - toplanırdılar
 (18/19)
 toplanırılar - toplanırlar (2/10)
 toplanmıştırılar - toplanmışlardır
 (39/23)
 toplantı - toplantı (24/8)
 toplar - toplar (6/14)
 toplardıık - toplardıık (28/6)
 toplardıım - toplardıım (18/22)
 toplarmış - toplarmış (20/1)
 torba - torba (39/14)
 torbasından - torbasından (11/4)
 torbayle - torbayla (11/2)
 torunum - torunum (2/15)

tráplar - çukurlar (*M. trap + T. -
 /ar*) (3/2)
 traş - tıraş (34/2)
 trósetler - kanepeler (*M. troset +
 T. -ler*) (36/17)
 T^sarédvor'dan - Çarev Dvor'dan
 (yer adı) (21/3)
 T^sar_Samoi! - Çar Samoil (25/25)
 tualeti - tuvaleti (39/11)
 tülbençesi - tülbenti (33/3)
 tu|umba|ar - tulumbalar (28/5)
 Túmba - Tumba (yer adı), bayır
 (25/26)
 Túmba'dır - Tumba'dır (yer adı),
 bayırdır (25/34)
 Túmba'ya - Tumba'ya (yer adı),
 bayıra (25/27)
 tutacák - tutacak, başlayacak
 (3/3)
 tutáıadı - tutamadı (34/13)
 tutámamış - tutamamış (15/10)
 tutámamışlar - tutamamışlar
 (15/20)
 tutámazlar - tutamazlar (21/2)
 tutar - tutar (26/1)
 tutardıık - tutardıık (36/15)
 tutardıılar - tutardıılar (36/7)
 tutarım - tutarım (21/13)
 tutarlar - tutarlar (38/8)
 tutarmış - tutarmış (11/6)
 tutasınız - tutasınız (17/19)
 tutaym - tutayım (10/8)

tútki - öyle kabul et ki, farz et ki,
sanki (39/21)

tútmasın - tutmasın (43/2)

tútalmazlar - tutmazlar (2/11)

tútmiş - tutmuş (46/2)

tútsun - tutsun (15/10)

tútsunlar - tutsunlar (15/17)

tutti - tuttu (17/6)

túttuđ - tuttuk (17/21)

tútuđdi - tutuldu (35/11)

tutuđurmişlar - tutulurmuşlar
(19/1)

tutuşur - tutuşur, başlar, girişir
(38/1)

tutuşurlar - tutuşurlar, tutulurlar,
girirler (27/2)

tuz - tuz (18/22)

túzlıdır - tuzludur (9/14)

túaf - tuhaf (25/33)

túfegi - tüfeđi (46/2)

túrbe - türbe (25/28)

túrbenın - türbenin (33/3)

Túrķçe - Türkçe (31/8)

túrki - türkü (43/22)

türkiler - türküler (18/15)

Türkiya'dan - Türkiye'den (25/39)

Túrķler - Türkler (15/15)

túrli - türlü (36/8)

tútüni - tütünü (18/22)

tútünler - tütünler (18/23)

U

úci - ucu (40/21)

úcum (15/12) → húcum

úçar - uçar (20/4)

uçásın - uçasın (13/9)

uçeníķler - öğrenciler (*M. uçeniķ*
+ *T. -ler*) (10/15)

úfaķ - ufak (18/10)

úfaķlar - ufaklar, küçükler (10/16)

úfaķlari - ufakları, küçükleri
(10/22)

ufladıđın - ufladıđın (17/11)

úflarsın - uflarsın (17/8)

Úlahi - Ulahı (31/33)

Úlahlar - Ulahlar (25/44)

Úlah'tan - Ulah'tan (25/44)

un - un (35/2)

úni - unu (35/3)

únsuz - unsuz (35/4)

úrgan - urgan (25/21)

úrganda - urganda (25/22)

uyándırır - uyandırır (7/10)

uyándırsın - uyandırısın (40/30)

úyanıķ - uyanık, uyanmış,
uyumayan (10/12)

úyanır - uyanır (40/24)

uyánırлар - uyanırlar (7/22)

uyanmayacaķlar -

uyanmayacaklar (7/21)

úyanmaz - uyanmaz (40/24)

uyantırásın - uyandırásın (7/16)

uyantıráym - uyandırayım (10/6)

uyáym - uyuyayım (8/1)

uydurámazлар - uyduramazlar
(7/29)

uydurúrmiş - uydururmuş (35/3)
 úyudi - uyudu (35/13)
 uyumíşın - uyumuşsun (13/5)
 uyúmadan - uyumadan (40/2)
 úyumaz - uyumaz (40/3)
 uyumázdım - uyumazdım (10/7)
 úyur - uyur (10/17)
 úyur!ar - uyurlar (40/30)
 uyúrduđ - uyurduk (10/3)
 uyúrdum - uyurdum (10/7)
 uyúrdun - uyurdun (10/7)
 uyúrken - uyurken (13/3)
 uyúrse - uyursa (13/5)
 uyúrsun - uyursun (13/3)
 úyusun - uyusun (21/5)
 úzak - uzak (25/24)
 úzak!ta - uzakta (13/7)
 úzak!tan - uzaktan (40/29)
 úzak!tır - uzaktr (15/7)
 uzatır!ar - uzatırlar (32/14)
 úzun - uzun (40/1)

Ü

üc (46/8) → üç
 üç - üç, 3 (35/1)
 üçünci - üçüncü (12/8)
 üçüncüsi - üçüncüsü (32/10)
 üçüsi - üçü (7/17)
 úder - öder (41/5)
 úfürür - úfürür (3/5)
 úğréhmege - öğretheđe (26/3)
 úğüdü - öğütür; yalan söyler
 (16/1)

úğürtlesın - öğürtlesin (42/4)
 úğütsün - öğütsün (35/2)
 üç (39/1) → üç
 úküzi - öküzü (20/6)
 úküzler - öküzler (36/9)
 úküzlerini - öküzlerini (15/13)
 úküzleri - öküzleri (15/3)
 úküzümüzi - öküzümüzü (15/3)
 úldi - öldü (18/10)
 úldükten - öldükten (32/8)
 úldürím - öldüreyim (46/9)
 úldürsün - öldürsün (40/16)
 úldürsünler - öldürsünler (40/21)
 úldürün - öldürün (40/17)
 úldürürüm - öldürürüm (6/13)
 úlecím - öleceğim (22/3)
 úlecek - ölecek (39/17)
 úlecesın - öleceksin (22/4)
 úleştiririm - üleştirim (21/19)
 úli - ölü (40/33)
 úliler - ölüler (19/4)
 úlkeden - ülkeden (39/4)
 úlkeye - ülkeye (39/5)
 úlsaydım - ölseydim (8/7)
 úlsün - ölsün (32/8)
 úlümünün - ölümünün (21/12)
 úlür - ölür (23/8)
 Úmer - Ömer (özel ad) (31/24)
 Úmer!len - Ömer!le (31/25)
 ün - ün, şöhret (24/10)
 únüme - önüme (32/13)
 únünde - önünde (15/6)
 úpeceđine - öpeceđine (45/6)

üpēcēk - öpecek (39/24)
 üpēcēsın - öpেকেসিন (39/24)
 üpím - öpeyim (45/6)
 úrdi - ördü (35/13)
 ürérđiler - örerđiler (36/7)
 ürterím - örterim (21/16)
 úrtük - örtük, örtülü, örtülmüş
 (25/21)
 Úsküp'tendír - Üsküp'tendir (2/15)
 ústi - üstü, üstüne, üstünde (3/4)
 üstlérinde - üstlerinde (7/20)
 üstlérinden - üstlerinden (7/21)
 üstümde - üstümde, üstüme
 (10/5)
 üstün - üstün (39/18)
 üstünde - üstünde (46/6)
 üstündekini - üstündekini,
 üstündeki şeyi (5/2)
 üstünden - üstünden (25/9)
 üstüne - üstüne (27/5)
 úte - öte, öteye, ötede (3/8)
 útee - öteye (46/1)
 úten - ötede, diđer tarafta (10/1)
 üzengilerini - üzengilerini (39/24)
 üzere - üzere (46/1)
 üzeríne - üzerine (38/5)
 üzümler - üzümler (2/9)

V

vākıt - vakit, zaman (10/8)
 vākıtta - vakitte, zamanda (24/6)
 vāktımız - vaktimiz, zamanımız
 (41/5)

vāktımız - vaktimizi, zamanımız
 (36/16)
 vā!la - vallahi (8/4)
 var - var (25/20)
 vārdır - vardır (25/28)
 Vāroş - Varoş (yer adı) (15/15)
 Varoş'tan - Varoş'tan (25/40)
 vazgeçmemiş - vazgeçmemiş
 (6/6)
 Velgoşti'de - Velgoşti'de (yer adı)
 (15/1)
 Velgoşti'dir - Velgoşti'dir (yer adı)
 (15/1)
 ver - ver (19/3)
 vérdık - verdik (41/6)
 vérdınız - verdiniz (33/11)
 vérdi - verdi (11/6)
 verecek - verecek (39/2)
 verecekler - verecekler (44/5)
 verecēsın - vereceksin (17/22)
 verecím - vereceğim (17/29)
 verémem - veremem (20/6)
 verésın - veresin (23/5)
 verésınız - veresiniz (33/11)
 véri!di - verildi, çıktı (13/7)
 verí!rdi - verilirdi (21/12)
 verír - verir (26/3)
 verírdiler - verirdiler (41/6)
 verírler - verirler (26/14)
 verírseler - verirseler (44/5)
 vermedi - vermedi (46/8)
 vermemiş - vermemiş (6/18)

vermemişinizdir - vermemişsinizdir (26/9)	yağar - yağar (2/4)
vermemiştirler - vermemişlerdir (26/10)	yağalarlar - yakalarlar (15/14)
vermesin - vermesin (6/2)	yağar - yakar (20/2)
vermeyçin - vermek için (41/4)	yağardık - yakardık (33/3)
vermez - vermez (46/10)	yağardılar - yakardılar (33/5)
versin - versin (9/4)	yağarlar - yakarlar (31/34)
versinler - versinler (40/11)	yağılırdı - yakılırdı (33/2)
vezir - vezir (39/22)	yakın - yakın (25/14)
vezire - vezire (17/9)	yakında - yakında (15/18)
veziri - veziri (39/2)	yakınları - yakınları (2/10)
Via Egnatia - Via Egnatia (eskiden bir yol) (31/27)	yakınlığında - yakınlığında (25/7)
Voska'nın - Voska'nın (yer adı) (25/34)	yakmış - yakmış (14/6)
Voska_Mallesi - Voska Mahallesi (yer adı) (25/43)	yaktı - yaktı (13/7)
vücudum - vücudum (13/8)	yalan - yalan (35/2)
vuracak - vuracak (39/25)	yalanlar - yalanlar (35/3)
vuracım - vuracağım (46/3)	yalar - yağlar (36/9)
vurdu - vurdu (38/6)	yalı - yağla, yağ ile (21/11)
vurdum - vurdum (46/9)	yalınız (25/17) → yalnız
vurma - urma (vur-ma-) (9/23)	yalnız - yalnız (39/3)
vurmuşlar - vurmuşlar (40/33)	yalvarır - yalvarır (7/16)
vürsun - vürsun (9/23)	yama - yama (26/12)
vurulmayalım - vurulmayalım (3/6)	yaması - yaması (26/13)
vürur - vurur (6/9)	yamur - yağmur (3/6)
Y	yan - yan (10/3)
ya - işte (22/8)	yana - yana (10/3)
yādi - yağdı (2/8)	yanağa - yanağa (9/5)
	yanak - yanak (9/6)
	yanaklarının - yanaklarının (17/3)
	yanakle - yanakla (9/5)
	yanar - yanar (27/7)
	yandaki - yandaki (12/6)
	yandım - yandım (27/6)
	yandı - yandı (35/23)

yánġın - yangın, yanmış (27/7)	yapásınız - yapasınız (40/23)
yánına - yanına (34/12)	yapaylar - yapağılar (35/12)
yánında - yanında, yanına (37/3)	yapaym - yapayım (4/3)
yánındadır - yanındadır (43/18)	yapık - yapık, yapılmış (25/9)
yanındaki - yanındaki (12/7)	yapılır - yapılır (25/3)
yánık - yanık, yanmış (13/9)	yapılırdı - yapılırdı (43/1)
yáni - yani (31/9); yahni (33/14)	yapılmış - yapılmış (9/21)
yani!ari - yahnileri (21/8)	yapışır - yapışır (7/3)
yánlanır - yanlanır (35/17)	yapım - yapayım (7/23)
yáot - yahut (41/7)	yapmam - yapmam (6/4)
yap - yap (10/20)	yapmaktan - yapmaktan (21/3)
yapacáktır - yapacaktır (19/1)	yapmayz - yapmayız (10/21)
yapacám - yapacağım (24/5)	yapmaz - yapmaz (40/19)
yapacáyız - yapacağız (21/6)	yapmış - yapmış (5/4)
yapacím (19/2) → yapacám	yapmışık - yapmışız (33/4)
yapacíz - yapacağız (15/4)	yapmışlar - yapmışlar (25/17)
yapai - yapağıyı (35/13)	yapsın - yapsın (28/6)
yapáım - yapalım (15/3)	yapsınlar - yapsınlar (19/1)
yapámasın - yapamazsın (7/13)	yaptığım - yaptığım (31/8)
yapan - yapan (25/39)	yaptığı - yaptığı (31/31)
yapar - yapar (14/2)	yaptım - yaptım (35/12)
yapárdık - yapardık (18/14)	yaptın - yaptın (46/7)
yapárdım - yapardım (18/22)	yaptırasın - yaptırasın (17/14)
yapárdi - yapardı (18/26)	yaptırmış - yaptırmış (9/17)
yapárdilar - yapardılar (14/5)	yaptı - yaptı (39/22)
yaparım - yaparım (21/13)	yar - yar, sevgili (2/13)
yaparız - yaparız (21/12)	yaraladım - yaraladım (46/9)
yaparken - yaparken (19/6)	yardım - yardım (25/31)
yaparlar - yaparlar (17/32)	yarım - yarım (yar+ım) (1/16)
yaparmış - yaparmış (31/37)	yarın - yarın (17/10)
yaparsın - yaparsın (4/2)	yarındasi - ertesi gün (24/8)
yaparsınız - yaparsınız (21/12)	yarısını - yarısını (6/18)
yapasın - yapasın (21/4)	yari - yarı (26/12)

yáriya - yarıya (35/19)	yáttım - yattım (10/10)
yásını - yasını (yas+ı+(n)ı) (17/27)	Yáudi - Yahudi (39/8)
yási - yassı, geniş (40/33)	Yáudi'dan - Yahudi'den (39/12)
yáslıdır - yaslıdır (17/24)	Yáudi'lar - Yahudiler (39/7)
yassınlar - yazsınlar (40/3)	Yáudi'nın - Yahudi'nin (39/8)
yastık - yastık (42/11)	yávaş - yavaş (34/13)
yastıklar - yastıklar (42/11)	yávaşle - yavaşla (yavaş+le) (40/21)
yataklar - yatakları (41/9)	yávaşlen (15/19) → yávaşle
yataқта - yatakta (7/20)	yáver - yaver (23/2)
yatađım - yatalım (36/12)	yáverine - yaverine (23/1)
yatar - yatar (8/6)	yavri'lar - yavrular (2/13)
yaşlarında - yaşlarında (31/22)	yavru'ları - yavruları (40/9)
yaşlatmıştır - yaşlatmıştır (33/13)	yayan - yayan (yayan+) (25/19)
yaşa - yaşa (yaş+a-) (26/15)	yayar - yayar (31/11)
yaşamak - yaşamak (18/17)	yayarmış - yayarmış (31/29)
yaşamışlardır - yaşamışlardır (36/1)	yaymağa - yaymağa (31/5)
yaşar - yaşar (31/29)	yaz - yaz (yaz+) (31/24)
yaşardım - yaşardım (10/1)	yazı'ları - yazıları (40/22)
yaşarlar - yaşarlar (39/6)	yazar - yazar (40/17)
yaşarmış - yaşarmış (15/1)	yazardı - yazardı (35/24)
yaşarmışlar - yaşarmışlar (25/41)	yazda - yazda (21/1)
yaşında - yaşında (31/21)	yazdan - yazdan (12/1)
yaşındasınız - yaşındasınız (2/1)	yazdım - yazdım (17/14)
yaşlı - yaşlı, yaşı çok (25/27)	yazık - yazık, maalesef (15/6)
yaşlılar - yaşlılar (31/22)	yazılırdık - yazılırdık (41/7)
yaşlılarımız - yaşlılarımız (31/9)	yazılmış - yazılmış (40/34)
yaşlılarla - yaşlılarla (31/8)	yazısını - yazısını (40/26)
yatır (17/32) → yatar	yazmış - yazmış (40/22)
yatırdık - yatardık (36/14)	ye - ye (23/2)
yatırar - yatarlar (17/7)	yé'ım - yiyelim (24/3)
yattık - yattık (10/4)	yecek - yiyecek (17/15)
	yedikten - yedikten (46/5)

yedísinde - yedisinde (2/2)	yer - yer (ye-r) (18/12); yer (yer+)
yédi - yedi (ye-di) (11/7); yedi (7)	(31/13)
(15/8)	yérde - yerde (40/33)
yeémez - yiyemez (37/2)	yerden - yerden (10/2)
yeémezmiş - yiyemezmiş (37/2)	yérdik - yerdik (33/14)
yegençésini - (erkek) yeğenini (T.	yérdiler - yerdiler (18/3)
yegen + F. -çe + T. -(s)ı+(n)i	yére - yere (29/2)
) (8/5)	yérime - yerime (11/6)
yegenkálari - (kız) yeğenleri (T.	yérinde - yerinde, yerine (15/6);
yegen + M. -ka + T. -lar+ı)	yerinde (34/6)
(2/10)	yérine - yerine (40/32)
yélekli - yelekli (1/16)	yérler - yerler (ye-r-ler) (37/1)
yéme - yeme (ye-me+) (15/5)	yérlerde - yerlerde (25/24)
yémeden - yemedен (19/4)	yérlere - yerlere (25/7)
yémeg (18/8) → yémek	yérleri - yerleri (3/9)
yémegi - yemeği (36/4)	yérleşmiş - yerleşmiş (31/9)
yémek - yemek (36/4)	yerleşmişler - yerleşmişler
yémekler - yemekler (42/2)	(25/40)
yémekleri - yemekleri (9/13)	yérleşti - yerleşti (18/4)
yémekten - yemekten (18/31)	yérmi (39/17) → yírmi
yémesın - yemezsin (23/3)	yermísinde - yermisinde (23/7)
yémésın - yiyemezsin (21/9)	yérmiş - yermiş (17/3)
yeméyçin - yemek için (21/1)	yésın - yesin (17/19)
yémez - yemez (23/2)	yésın - yiyesin (11/3)
yémin - yemin (13/1)	yésınler - yesinler (12/10)
yémiş - yemiş (ye-miş-) (10/13)	Yeşíl_Bağ - Yeşil Bağ (özel ad)
yemişler - yemişler (15/5)	(39/6)
yemiştir - yemiştir (17/19)	Yeşíl_Bağ'a - Yeşil Bağ'a (39/7)
yengelerım - yengelerim (36/4)	Yeşíl_Bağ'ın - Yeşil Bağ'ın (39/5)
yénır - yenir (16/1)	Yeşíl_Bağ'i - Yeşil Bağ'ı (39/2)
yéni - yeni (17/27)	yeter - yeter, yeteri kadar (18/10)
yéniden - yeniden (40/22)	yetişir - yetişir (38/8)
	yetişmiş - yetişmiş (31/38)

yetiřilmezdi - yetiřilmezdi (18/7)
 yetiřir - yetiřir (27/8)
 yetmez - yetmez (12/8)
 yetmiřinde - yetmiřinde,
 1970'inde (18/28)
 yetmiř - yetmiř, 70 (23/2)
 yıl - yıl (43/19)
 yıllarında - yıllarında (31/18)
 yım (10/7) → im
 yirmi - yirmi, 20 (18/27)
 yog (39/1) → yok
 yoęururduk - yoęururduk (28/5)
 yok - yok (35/9)
 yokardan - yukarıdan (3/5)
 yokari - yukarı (39/11)
 yokariki - yukarıki (7/5)
 yoktur - yoktur (7/23)
 yol - yol (22/8)
 yola - yola (40/1)
 yolces - yoldan, yol boyundan,
 yolla (3/7)
 yolçe - yolcuk, dar yol, yol (3/8)
 yolçeden - yolcuktan, dar yoldan,
 yoldan (3/2)
 yolçeler - yolcuklar, dar yollar,
 yollar (3/2)
 yolçeleri - yolcukları, dar yolları,
 yolları (46/3)
 yolda - yolda (40/1)
 yoldan - yoldan (46/2)
 yoli - yolu (46/2)
 yolices - yolundan, yolu ardından
 (22/6)

yolla - yolla (yol+la-), gönder
 (40/28)
 yolladı - yolladı (yol+la-dı),
 gönderdi (40/31)
 yollar - yollar (yol+lar) (46/2)
 yollarda - yollarda (46/11)
 yolları - yolları (33/13)
 yollasın - yollasın (yol+la-sın),
 göndersin (40/18)
 yolumi - yolumu (46/3)
 yoluni - yolunu (38/8)
 yonga - yonga (35/11)
 yongadan - yongadan (35/12)
 yorgan - yorgan (36/14)
 yorganım - yorganım (7/23)
 yorgani - yorganı (7/21)
 yorganlar - yorganlar (42/11)
 yorgun - yorgun (15/9)
 yorgunluktan - yorgunluktan
 (40/19)
 yorulmuş - yorulmuş (15/8)
 yorulur - yorulur (20/1)
 yufkaları - yufkaları (17/32)
 yumurta - yumurta (23/2)
 yumurtāçe (1/9) → yumurta
 yumurtāçey (1/5) → yumurtay
 yumurtali - yumurtalı (42/2)
 yumurtay - yumurtayı (28/6)
 yumurtayle - yumurtayla (1/3)
 Yusuf - Yusuf (25/38)
 yuvarlansın - yuvarlansın (40/8)
 yuvasına - yuvasına (40/8)
 yuvasında - yuvasında (40/13)

yükledim - yükledim (35/15)
 yükledir - yükletir (5/5)
 yüksek - yüksek (25/34); uzun
 boylu (8/8)
 yüksektir - yüksektir, uzun
 boyludur (8/5)
 yüregini - yüregini (18/29)
 yürek - yürek (2/4)
 yüreklerini - yüreklerini,
 karınlarını (12/9)
 yürekli - yürekli (1/16)
 yürü - yürü (6/8)
 yürümüş - yürümüş (15/9)
 yürür - yürür (5/1)
 yürüsün - yürüsün (2/11)
 yürüttü - yürüttü (18/12)
 yürütür - yürütür (31/11)
 yüz - yüz (100) (23/2)
 yüzük - yüzük (18/18)
 yüzümde - yüzümde, yüzüme
 (13/8)
 yüzümüzi - yüzümüzü (33/14)
 yüzünde - yüzünde (23/8)
 yüzüne - yüzüne (39/25)
 yüzünü - yüzünü (1/1)

Z

zaif - zayıf (18/13)
 zaman - zaman (18/8)
 zamanda - zamanda (18/16)
 zamandır - zamandır (31/32)
 zamanın - zamanın (18/16)
 zamanında - zamanında (25/3)

zamani - zamanı (18/16)
 zamanlar - zamanlar (18/3)
 zanaatını - zanaatını (26/3)
 zaplamışlar - saplamışlar,
 batırmışlar (27/3)
 zaten - zaten (15/3)
 zaman (15/6) → zaman
 zamani (38/5) → zamani
 zengin - zengin (21/8)
 zengindir - zengindir (39/7)
 zenginın - zenginın (40/19)
 zenginlik - zenginlik (36/8)
 zeytün - zeytin (30/2)
 ziyaret - ziyaret (33/9)
 zor - zor (18/32)
 zordur - zordur (18/29)
 zorluklara - zorluklara (43/6)
 zorlukle - zorlukla, güçlkle
 (40/11)

ПРИЛОГ В.
ЦИТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА

ЦИТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА

1. Aalto, Pentti, *Orhon Yazıtlarındaki At İsimleri Üzerine*, çeviren: Ar. Gör. Erhan Aydın, Türk Dili, Sayı 587 - Kasım 2000, Ankara, s. 453-457.
2. Abuladze, Prof. Dr. Tsisana, *Gürcistan'daki Türkoloji Çalışmaları*, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 536-546.
3. Acarlar, Kevser, *"-mi" Ekinin Türlü Kullanışları*, Türk Dili, Sayı 227 - Ağustos 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 358-363.
4. Acarlar, Kevser, *Türkçede Durak ve Vurguların Önemi*, Türk Dili, Sayı 223 - Nisan 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 5-7.
5. Adıgüzel, Dr. M. Sani, *Avusturya'da Türkoloji ve Türkçe Öğretimi*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 142-151.
6. Agar, Yard. Doç. Dr. Mehmet Emin, *Burçak Kelimesine Dair*, Türk Dili, Sayı 587 - Kasım 2000, Ankara, s. 496-499.
7. Aго, Актан, *Турцизмите во јазикот на Марко Цепенков*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет "Блаже Конески", Скопје, 2004.
8. Aго, Arif, *Makedonya'nın Resne Bölgesinden İsveç'te Çalışan Türk Halkı İşçi Ailelerinin Konuşma Dilindeki Değişme ve Etkiler*, Sesler, Sayı 200, Kasım 1985, s. 185-192.
9. Aго, Arif, *Ohri Türk Ağzı*, "Geçmişten Günümüze Rumeli'de Türk Dili ve Edebiyatı" Bilimsel Toplantısı'nda bildiri olarak sunulmuştur, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi, Üsküp, 5 Haziran 2004.
10. Aго, Проф. д-р Ариф, *Турски говори во Македонија - Југозпадна*, Научен проект: необјавен, Скопје: Филолошки факултет, 1998.
11. Ahmed, Oktay, *Azerî ve Türkiye Türkçesi Arasındaki Paralellikler*, Yayımlanmamış çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp, Nisan 2004, http://www.oktayahmed.com/Azeri_ve_Turkiye_Turkcesi.pdf
12. Ахмед, Октај, *Фонетски и лексички карактеристики на турскиот говор во Ресен и ресенско*, Необјавена магистерска теза, Филолошки факултет "Блаже Конески", Скопје, 2001.

13. Ахмед, Октај, *Куманите и еден важен документ за нив: Codex Cumanicus*, Менсадонија - Зборник на менсијански трудови, Менса Македонија, број 8, Скопје, 2001. (Истото и на англиски: "Cumans and An Important Document About Them: Codex Cumanicus", Mensadonia, issue 8, Skopje, 2001.)
14. Ahmed, Oktay, "Makedonca Sözlük"te Türk Etkileri, Yayınlanmamış yüksek lisans seminer çalışması, "Blaje Koneski" Filoloji Fakültesi, Üsküp, 1999.
15. Ахмед, Октај, *Некои калки во јазикот на Турците во Република Македонија навлезени преку македонскиот јазик*, Трет научен собир на млади македонисти, Скопје: Филолошки факултет "Блаже Конески" - Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, 1997, стр. 389-398.
16. Ahmed, Oktay, *Örneklerle Türkiye Türkçesindeki Fill Çekim Eklerinin Tarihi Gelişmesi*, Türk Dil Tarihi'nden yayınlanmamış seminer çalışması, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Üsküp, Mayıs 1993.
17. Ahmed, Oktay, *Resne (Makedonya) ve Yöresi Türk Ağzının Ünlü Sistemi*, Hikmet - İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 1, Gostivar: ADEKSAM, 2003, s. 99-116.
18. Ahmed, Oktay, *Türkçede Morfosentaktik Çözümleme (Sistemleştirme Denemesi)*, Hikmet - İlmî Araştırmalar Dergisi, Sayı 2, Gostivar: ADEKSAM, 2003, s. 87-97.
19. Ahmed, Oktay, *Üsküp Türk Ağzındaki "Ey" Kelimesinin Geçmiş Üzerine Birkaç Söz*, Sesler, Sayı 306-307, Üsküp: 1996, s. 97-99.
20. Ahmed, Oktay, *Üsküp Türk Ağzındaki "Maksım" Kelimesi Üzerine*, Birlik, Cumartesi 5 Ekim 1996, s. 14.
21. Akalın, Prof. Dr. Şükrü Halûk, "Kiosk", Türk Dili, Sayı 618 - Haziran 2003, Ankara, s. 613-615.
22. Akay, Dr. Asuman Ahmed, *Mısır'da Türkoloji Çalışmaları*, Türk Dili, Sayı 561 - Eylül 1998, Ankara, s. 204-206.
23. Akdeniz, Oya, *Wilhelm Radloff*, Ana Dili Dergisi, TÖMER Yay., Sayı 7, Temmuz-Ağustos 1998, s. 45-48.
24. Akman, Eyüp, *Kıyan ve İğdir Kelimeleri Üzerine Bazı Tespitler*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 582-587.
25. Aksan, Doğan, *Kavram Alanı-Kelime Ailesi İlişkileri ve Türk Yazı Dilinin Eskiliği Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, Ankara, s. 253-262.

26. Aksu, Belgin Tezcan, *Adlar Üzerine Sıkça Sorular Sorular*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 487-489.
27. Aksu, Belgin Tezcan, *Adlar Üzerine Sıkça Sorulan Sorular*, Türk Dili, Sayı 603 - Mart 2002, Ankara, s. 254-256.
28. Aktaş, Ayfer, *-DiktAn/-DUktAn sonra Zarf-Fiili Üzerine Bir Araştırma*, Türk Dili, Sayı 597 - Eylül 2001, Ankara, s. 257-264.
29. Aktaş, Yard. Doç. Dr. Tahsin, *Ettirgen Çatılı Eylemler ve Bu Eylemlerin Türkçe ve Almanca Veriliş Biçimi*, Türk Dili, Sayı 543 - Mart 1997, Ankara, s. 256-266.
30. Aktaş, Yrd. Doç. Dr. Tahsin, *Metin Oluşumunda Bağlaçların Yeri*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 53-64.
31. Aktaş, Yard. Doç. Dr. Tahsin, *Yapı ve Anlam Bakımından Almanca ve Türkçede İkillemeler*, Türk Dili, Sayı 539 - Kasım 1996, Ankara, s. 565-575.
32. Alyılmaz, Yard. Doç. Dr. Cengiz, *Orhun Yazıtlarının Çözümlemesinden Sonra Türkolojinin Gelişimi*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 136-139.
33. Ammann, Andreas; Auwera, Johan van der, *Complementizer-headed Main Clauses for Volitional Moods in the Languages of South-Eastern Europe: A Balkanism?*, In: *Balkan Syntax and Semantics*, Edited by: Olga Miseska Tomic, *Linguistics Today*, John Benjamins, 2004, pp. 293-314.
34. Angelis, Paul J., PhD, *Introduction to Linguistics*, Chicago Public Schools - Office of Language and Cultural Education, Chicago, 2002, p. 43.
35. Apaydın, Muhammet, *Yeni Bir Terim Önerisi: "Birlikte Cümle"*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 252-255.
36. Aslan, Sema, *Türkiye Türkçesinde Küçültme ve Pekiştirme Kavramları ve -Cik Eki Üzerine*, Türk Dili, Sayı 603 - Mart 2002, Ankara, s. 224-228.
37. Ata, Dr. Aysu, *"Çok" Kelimesinin Kökeni Üzerine*, Türk Dili, Sayı 534 - Haziran 1996, Ankara, s. 1310-1313.
38. Ateş, Kemal, *Türkiye Türkçesindeki Biçimbirimlerin Sayısal Dökümü*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.189-191.

39. Auer, Peter, *Is a Rhythm-based Typology Possible? A Study of the Role of Prosody in Phonological Typology*, KontRI Working Paper No. 21, Reprint of 1993, p. 29-31.
40. Avcı, Ramazan, *Cümle Bilgisi Konusundaki Çelişkiler*, Türk Dili, Sayı 597 - Eylül 2001, Ankara, s. 251-254.
41. Aydın, Arş. Gör. Erhan, *Türk Dili İle İlgili Türkiye Türkçesine Çevrilmiş Yayınlar Üzerinde Bir Bibliyografya Denemesi*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 327-333.
42. Aydın, Dr. Erhan, *Orhon Bölgesindeki Kazı Çalışmaları Hakkında Düşünceler*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 554-556.
43. Aydın, Dr. Mehmet, *Anadolu Ağızlarında İken ~ -ken Zarf-Fiilinin Kullanımı ve Görevleri*, Türk Dili, Sayı 588 - Aralık 2000, Ankara, s. 639-645.
44. Aydın, Dr. Mehmet, *da/de Edatı ile İlgili Yayımlanmış Bir Yazı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 574 - Ekim 1999, Ankara, s. 881-884.
45. Aydın, Dr. Mehmet, *"Gönül" Kelimesi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 104-108.
46. Aydın, Erhan, *Orhon Yazıtlarında Hendiadyoinler*, Türk Dili, Sayı 544 - Nisan 1997, Ankara, s. 417-421.
47. Aydın, Özgür, *İkinci Dil Olarak Türkçe Ediniminde Dönüştürücü Adıllara İlişkin Yorumlar*, XII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri, 14-16 Mayıs 1998 Mersin Üniversitesi, s. 175-186.
48. Aydın, Özgür, *Türkçe'de Belirtme Durumu Ekinin Öğretimi Üzerine Bir Gözlem*, Dil Dergisi, Sayı 52, 1997, s. 5-17.
49. Aydoğan, Yard. Doç. Dr. Bedri, *Türkçeye Giren Yabancı Sözcükler ve Otel Adları*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 144-154.
50. Aygen, Gulsat, *Are There "Non-Restrictive" Prerelatives in Turkish?*, Harvard Working Papers in Linguistics, 2002.
51. Aygen, Gulsat, *Genitive Subject-Case Licensing and Covert Phrasal Movement*, The 32nd Conference of the North East Linguistic Society, 19-21 October 2001.
52. Aygen, Gulsat, *Semantics of Case: Syntactic Implications of Specificity and Scope at a Phrasal Level*, Presented at the First Manchester Conference on Turkic Languages (Spring 1999) and the Practicum Spring 1999 at Harvard University.

53. Aygen, Gülşat, *Epistemic Modality/Mood as **Finiteness** and Clausal **Dependency** Marked with Subject Case and Agreement*, Harvard University, On-line Papers: Generative Syntax, Working papers, 13-Nov-2002.
54. Aygen, Gülşat, *Multiple WH-Questions and the Availability of Pair List Reading in Turkish*, Manuscript, Harvard University, 2002.
55. Aygen, Nigar Gülşat, *Finiteness, Case and Clausal Architecture*, PhD Thesis, Harvard University, Cambridge, Massachusetts, May 2002.
56. Aygen-Tosun, Gulsat, *Specificity and Subject-Object Positions / Scope Interactions in Turkish*, Manuscript, Harvard University, 1999.
57. Ayva, Aziz, *Mehmet Ali Köyü (Güneysınır/Konya) Ağzında Kullanılan Bazı Fiiller*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 844-854.
58. Bacque-Grammont, Jean Louis, *Türkçe'nin Avrupa Dilleri Arasındaki Yeri, Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu (Bildiriler)*, 25-26 Ekim 2001, Ankara, s. 63-66.
59. Bajraktareviç, Fehim, *Turski spomenici u Ohridu*, Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, 1955.
60. Banaz, Halime, *Bilingualismus und Code-switching bei der zweiten türkischen Generation in der Bundesrepublik Deutschland - Sprachverhalten und Identitätsentwicklung*, LINSE (Linguistik-Server Essen), Erscheinungsjahr: 2002.
61. Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 528, Ankara, 1990.
62. Başkan, Özcan, *İnsan Dilinin Doğuşu*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 143-156.
63. Batman-Ratyosyan, Natalie; Stromswold, Karin, *Morphosyntax is Easy, Discourse/Pragmatics is Hard*, BUCLD 26 (2), 2002, pp. 793-804.
64. Bayır, Dr. Önder, *Rumeli'de Osmanlı Hakimiyetini Perçinleyen Büyük Fetih: İstanbul'un Fethi*, Rumeli Kültürü, Sayı 2, Yaz 2002, İstanbul, s. 35.
65. Bayır, Önder, *Avrupa-yı Osmanî: Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Rumeli Toprakları*, Rumeli Kültürü, Sayı 6-7, Yaz-Sonbahar 2003, İstanbul, s. 43-63.

66. Bayır, Önder, *Rumeli'deki Osmanlı Siyasî Tarihi - 2: Osmanlılar Rumeli'de*, Rumeli Kültürü, Sayı 4, Kış 2003, İstanbul, s. 32-33.
67. Berkmen, Doç. Dr. Haluk, *Sırrını Koruyan Bir Dil: Etrüskçe*, Türk Dili, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 340-346.
68. Beyhan, Mazlum, *Slav Dillerinin Türk Dillerinden Etkilenimi Üzerine Birkaç Söz*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 185-188.
69. Bickel, Balthasar; Nichols, Johanna, *Inflectional Morphology, Language Typology and Syntactic Description*, Cambridge: CUP [2nd edition], 2001.
70. Bilgili, Ertuğrul, *Ahmed Cevdet Paşa'nın Kavâid-i Osmâniyye Adlı Eserindeki Dil Bilgisi Terimleri*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 653.
71. Bilginer, Dr. Hayriye, *Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 441-445.
72. *Biodiversity Assessment for Macedonia*, USAID Macedonia, Skopje, May 2001.
73. Birinci, Necat, *Dilin Gücü*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 335.
74. Birinci, Necat, *Yer Adlarında Vurgu*, Türk Dili, Sayı 539 - Kasım 1996, Ankara, s. 547-548.
75. Bobaljik, Jonathan David, *The Ins and Outs of Contextual Allomorphy*, In K.K. Grohmann and C. Struijke, eds., University of Maryland Working Papers in Linguistics, Volume 10, 2000, pp. 35-71.
76. Bodrogligeti, András J.E., *Orta Türkçe'de Hareket Fillerine Gelen Lokatif Hâli Tamlayıcıları*, Çeviren: Yrd. Doç. Dr. Yıldız Kocasavaş, Türk Kültürü, Sayı 471 - Temmuz 2002, Ankara, s. 433-441.
77. Bosnalı, Sonel, *İran Türklerinin Dil ve Toplumsal Kimliği*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 669-678.
78. Boz, Doç. Dr. Erdoğan, *2001 Yılında Afyon'da Verilen Çocuk Adları*, Türk Dili, Sayı 619 - Temmuz 2003, Ankara, s. 17-24.
79. Bozkurt, Umut, *Türkçe ve Dilbilgisel Dizgeler Arasındaki Bağımlılıklar*, Yayınlanmamış çalışma, 2001.

80. Bozşahin, Cem, *Lexical Origins of Word Order and Word Order Flexibility*, TIWO Chapter draft v.1.2/4.12.2001.
81. Börekçi, Dr. Muhsine, *Kültür-Dil-Edebiyat Bağlamında Türk Kültürü-Türkçe ve Türk Edebiyatı*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 532-538.
82. Broschart, Jürgen; Dawuda, Carmen, *Beyond Nouns and Verbs: Typological Studies in Lexical Categorisation*, Working Papers: Theorie des Lexikons, January 2000, pp. 66-76.
83. Buran, Doç. Dr. Ahmet, *Gakgo/Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 173-177.
84. Caferoğlu, Ahmet, *Türkçemizdeki -ğıl ve -gil Emir Eki*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınlarından 338, Ankara, 1989, s. 1-10.
85. Can, Mediha; Jørgensen, J.N.; Holmen, Anne, *Danimarka'daki Türk İlk Sınıf Öğrencilerinin İkinci Dil Kavramı*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 91-102.
86. Canküyer, Yılmaz, *Fransızca ve Türkçede Benzetmeler*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 441-442.
87. Canpolat, Mustafa, *Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 135.
88. Cazden, C.B., *Toplumsallaşma ve Dil*, Türk Dili, Sayı 592 - Nisan 2001, Ankara, s. 421-426.
89. Cemiloğlu, Doç. Dr. İsmet, *Cümle Tahlilinin Önemi ve Metot*, Türk Dili, Sayı 587 - Kasım 2000, Ankara, s. 478-482.
90. Cemiloğlu, Doç. Dr. İsmet, *Dede Korkut'taki Bazı Cümlelerin Sentaks Bakımından Türkiye Türkçesi ile Mukayesesi*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 315-320.
91. Ceyhun, Aysel, *Kuşadası'nda Türkçe*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 338-340.
92. Chubrykova, Olga, *Ukraynaca-Türkçe Tercüme Çalışmalarında Gelişmeler ve Ukrayna'da Türkoloji Gelişmesi*, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 548-551.
93. Cin, Ali, *Hayır Kelimesi ve Türkçede Kullanışı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 39-49.
94. Cinque, Guglielmo, *A Note on Mood, Modality, Tense and Aspect Affixes in Turkish*, To appear in: Eser Erguvanlı -Taylan (ed.) *Verb in Turkish: The Core Element of Clause Structure*, Benjamins, Amsterdam.

95. Coşkun, Yard. Doç. Dr. Volkan, *Türkiye Türkçesinde Vurgu, Ton ve Ezgi*, Türk Dili, Sayı 584 - Ağustos 2000, Ankara, s. 126-130.
96. Cowper, Elizabeth, *Finiteness*, Manuscript, University of Toronto, November 2002.
97. Çağırın, Yard. Doç. Dr. Önder, *Türkiye Türkçesinde Kökteş Fiiller*, Türk Dili, Sayı 544 - Nisan 1997, Ankara, s. 356-360.
98. Çarkı, Kenan; Geutner, Petra; Schultz, Tanja, *Turkish LVCSR: Towards Better Speech Recognition for Agglutinative Languages*, ICASSP June 2000, Istanbul, Turkey.
99. Çatıkkaş, Yrd. Doç. Dr. M. Atâ, *Türk Dili Kılavuzu*, 3. Baskı, Alfa Yayınları: 918, İstanbul, 2001.
100. Çebi, Dr. İhsan Sabri, *Yabancı Kökenli Bazı Kelimelerdeki Ses Değişmeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 547 - Temmuz 1997, Ankara, s. 14-17.
101. Dalli, Hüseyin, *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 450, Ankara, 1991, s. 92-93
102. Dede, Dr. Behçet, *Söz Diziminin Sırrı*, Türk Dili, Sayı 551 - Kasım 1997, Ankara, s. 438-439.
103. Demir, Doç. Dr. Necati, *"Yılkı" Kelimesi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 538-541.
104. Demir, Doç. Dr. Nurettin, *Mainz Üniversitesi Türkoloji Bölümü*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 456-462.
105. Demir, Yard. Doç. Dr. Necati, *İnan- Fiili Üzerine*, Türk Dili, Sayı 555 - Mart 1998, Ankara, s. 200-204.
106. Demiral, Şükrü Barış, *Semantic Plausibility and Category Effects on Unbounded Dependency Processing in Turkish Relative Clauses*, MSc Thesis, Middle East Technical University, Ankara, September 2001.
107. Демирај, Шабан, *Балканска лингвистика*, Логос-А, Скопје, 1994.
108. Devlet, Prof. Dr. Nadir, *Yeni Türk Dilleri Kutlu Olsun!*, Türk Dili, Sayı 554 - Şubat 1998, Ankara, s. 116-120.
109. Dizdaroğlu, Hikmet, *Tümcebilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 426, Ankara, 1976.
110. Doğan, Araş. Gör. Levent, *Türkmenistan Türkçesi Dil Terimleri*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 722-731.

111. Dođan, Berna Kutlar, *Akreditasyonu Akrediteleyelim*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 155-156.
112. Duman, Musa, *Türkmencede Ünlü Uzunluklarıyla Birbirinden Ayrılan Kelimeler Üzerine*, Türk Dili, Sayı 477 - Eylül 1991, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 212-218.
113. Duran, Dr. Ahmet, *Türkçede Bazı Bitki Adlarının Veriliş Sebepleri*, Türk Dili, Sayı 555 - Mart 1998, Ankara, s. 223-229.
114. Dündar, L. Burcu, *Dede Korkut'tan Murathan'a Deli Dumrul*, Adam Öykü, Sayı 34 - Mayıs-Haziran 2001, s. 75-83.
115. Ediskun, Haydar, *Türk Dilbilgisi (Sesbilgisi - Biçimbilgisi - Cümlebilgisi)*, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1992.
116. Ekrem, Erkin, *Kültigin ve Bilge Kağan Anıtı Hakkındaki Çince Kaynaklar*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 266-271.
117. Eliaçık, Dr. Muhittin, *Osmanlı Belgelerinde Yakın Anlamlı (Sinonim) Kelimeler*, Türk Dili, Sayı 584 - Ağustos 2000, Ankara, s. 178-201.
118. Eraslan, Kemal, *On the Names of Oghuz Branches **Boz-ok** and **Üç-ok***, Presented at XXIX. Permanent International Altaistic Congress, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1986, Türk Dil Kurumu Yayınları: 539, Ankara, 1988, s. 1-4. (*Истото и како: Eraslan, Kemal, Boz-ok ve Üç-ok Oğuz Kolu Adları Hakkında, 29. Daimî Milletler Arası Altayistler Kongresi Bildirisi, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1986, Türk Dil Kurumu Yayınları: 539, Ankara, 1988, s. 5-8.*)
119. Ercilasun, Ahmet B., *Oğuz-Türkmen Dil Kaynakları*, Türk Dili, Sayı 588 - Aralık 2000, Ankara, s. 437-441.
120. Ercilasun, Ahmet B., *Türk Halklarının Kol Yazmalarından Karşılıklı Olarak Faydalanış*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 275-280.
121. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Ahmet Caferođlu'nun Çalışmalarına Toplu Bir Bakış*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 268-277.
122. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Dede Korkut Mirası*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 111-115.
123. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Tarihten Geleceđe Türk Dili*, Türk Dili, Sayı 569 - Mayıs 1999, Ankara, s. 355-362.

124. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Türkçe'de Emir ve İstek Kipi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 3-9.
125. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses*, Türk Dili, Sayı 585 - Eylül 2000, Ankara, s. 219-225.
126. Ercilasun, Prof. Dr. Ahmet B., *Yirmi Birinci Yüzyıla Gिरerken Millî Kimlik Oluşturmada Dilin Önemi*, Türk Dili, Sayı 579 - Mart 2000, Ankara, s. 203-207.
127. Erdem, Ar. Gör. M. Dursun, *"Pişmek" Kelimesi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 590 - Şubat 2001, Ankara, s. 149-15.
128. Eren, Hasan, *II. Uluslararası Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Kongresi*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1971, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınlarından 338, Ankara, 1989, s. 263-266.
129. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Çeviri Sorunu (I)*, Türk Dili, Sayı 575 - Kasım 1999, Ankara, s. 937-945.
130. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Devlet mi, yoksa devlet mi?*, Türk Dili, Sayı 478 - Ekim 1991, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 241-243.
131. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Meyva (veya Meyve) mi, Yoksa Yemiş mi?*, Türk Dili, Sayı 624 - Aralık 2003, Ankara, s. 753-756.
132. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Olivera Jaşar-Nasteva (1922-2000)*, Türk Dili, Sayı 625 - Ocak 2004, Ankara, s. 76-79.
133. Eren, Prof. Dr. Hasan, *O'na, O'ndan, O'nun...*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 374-381.
134. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Türklerin Ana Yurdu Sorunu*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 665-687.
135. Eren, Prof. Dr. Hasan, *Yeni Bir Ek: -sal / -sel*, Türk Dili, Sayı 580 - Nisan 2000, Ankara, s. 291-305.
136. Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayımlar/Tanıtım, İstanbul, 2002.
137. Ersoy, Arş. Gör. Feyzi, *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Devrik Cümle Kullanımı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 502-513.
138. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Batı Kaynaklı Kelimeler (3)*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 472-486.

139. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Batı Kaynaklı Kelimelerin Kullanımında Alan Genişlemesi*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 331-345.
140. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Eş Anlamlılık Mı, Yabancı Kaynaklı Karşılık Oluş Mu?*, Türk Dili, Sayı 591 - Mart 2001, Ankara, s. 251-266.
141. Ersoylu, Prof. Dr. Halil, *Türk Argosunda Genel Dilin Bitki Adlarından Yararlanılma*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 126-140.
142. Eyice, S., *Ohri'nin Türk Devrine Ait Eserleri*, Vakıflar Dergisi, S. VI, İstanbul, 1965.
143. Friedman, Dr. Victor, *Makedon ve Türk Dillerinde Belirli Geçmiş ve Hikâye Zamanları*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 55-58.
144. Gece, Yard. Doç. Dr. K. Mehmet, *Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle*, Türk Dili, Sayı 562 - Ekim 1998, Ankara, s. 332-339.
145. Gencan, Tahir Nejat, *Ne... Ne Bağlacı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 220 - Ocak 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 264-274.
146. Gogiaşvili, Mzia, *Türk Dilinde Renk ve Duygu İlişkisi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 486-491.
147. Göğüş, Beşir, *Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümlecğe Bağlanma Şekilleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 89-142.
148. Gömeç, Prof. Dr. Saadettin, *Kök Türk Yazıtları 2001 Çalışmaları*, Türk Kültürü, Sayı 471 - Temmuz 2002, Ankara, s. 417-424.
149. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, **Adımız Andımızdır... veya Türkiye'deki Adlar Üzerine Oyunlar - I**, Türk Dili, Sayı 619 - Temmuz 2003, Ankara, s. 3-16.
150. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, **Adımız Andımızdır... veya Türkiye'deki Adlar Üzerine Oyunlar - II**, Türk Dili, Sayı 620 - Ağustos 2003, Ankara, s. 128-134.
151. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Almanya'da Türk Diline İlgili Tarihten Örnekler*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 351-358.

152. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Almanya'da Türkçe*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 33-42.
153. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Türkçenin Renk Zenginliği*, Türk Dili, Sayı 618 - Haziran 2003, Ankara, s. 539-545.
154. Gözaydın, Prof. Dr. Nevzat, *Türkolojinin Bir Dağı Daha Göçtü...*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 569-577.
155. Grönbech, K., *Türkçenin Yapısı*, Çeviren: Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları: 609, Ankara, 1995.
156. Gül, Arş. Gör. Münteha, *Türkçede Lâzım, Gerek, Şart Kelimeleri ile Yapılan İsimden Yüklemeler*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 469-472.
157. Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *"Altay Dil Ailesi" ve Mayalar*, Türk Kültürü, Sayı 374 - Haziran 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 333-335.
158. Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Altayistik-Mongolistik ve Türkoloji*, Türk Dili, Sayı 561 - Eylül 1998, Ankara, s. 213-222.
159. Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Kutadgu Bilig Bibliyografyası*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 371-377.
160. Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Türk Dili Tarihi Üzerine Notlar: "Işkın"*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 253-255.
161. Gülensoy, Prof. Dr. Tuncer, *Türk Kişi Adlarının Dil ve Tarih Açısından Önemi*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 3-8.
162. Gülsevin, Yrd. Doç. Dr. Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Birleştirilmiş Özel Şekiller*, Türk Dili, Sayı 489 - Eylül 1992, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 256-261.
163. Gülsevin, Yrd. Doç. Dr. Gürer, *Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı*, Türk Dili, Sayı 466 - Ekim 1990, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, s. 187-190.
164. Güney, Dr. Emrullah, *Toponimik Terimlerin Sınıflandırılması*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 619-630.
165. Güngördü, Dr. Erol, *tu- Fiili Üzerine*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 475-483.
166. Güngördü, Zelal; Engdahl, Elisabet, *A Relational Approach to Relativisation in Turkish*, Proceedings of Joint Conference on Formal Grammar, Head-Driven Phrase Structure Grammar, and Categorical Grammar, Saarbrücken (Germany), August 1998.

167. Gürses, Dr. Reşide, *Kelime Öğretimi Üzerine Genel Bir Değerlendirme*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 506-516.
168. Güveli, Mustafa, *Neden Ad Takımı Değil De Sıfat Takımı*, Türk Dili, Sayı 227 - Ağustos 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.417-418.
169. Gyula Németh, *Zur Einleitung der türkischen Mundarten Bulgariens*, Sofia, 1956. (На унгарски: *Bulgària török nyelvjàrsainak felosztàsàhoz*, Magyar Tudományos Akadémie Nyelv - és Irodalomtudományi Ostályának Közlemények X, 1956, s. 1-60. Истото и на турски во предод на: M. Mansuroğlu, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi VIII*, 1958, s. 141-143.)
170. Haan, Ferdinand de, *Typological Approaches to Modality*, May 13, 2004. To appear in: William Frawley, ed. (2005) *Modality*, Berlin: Mout de Gruyter.
171. Hacısalıhoğlu, Prof. Dr. Hilmi, *Bilim Dili Türkçe Yazım Dili Türkçe*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 708.
172. Hafız, Nimetullah, *Kosova Türk Ağızlarında Yapım Ekleri*, Зборник Филолошког факултета у Приштини, Книња III, Приштина, 1993, с. 212-227.
173. Hafız, Prof. Dr. Nimetullah, *Eski Yugoslavya Bölgelerinde Türkçe'nin Öğretimi*, Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu (Bildiriler), 25-26 Ekim 2001, Ankara, s. 150-155.
174. Haig, Geoffrey, *Constraints on Morpheme Repetition in Turkish?*, Paper held at the 11th International Conference on Turkish Linguistics, August 7-9, 2002, Eastern Mediterranean University, Gazimagusa, North Cyprus.
175. Haig, Geoffrey, *Word-class Distinctions and Morphological Type: Agglutinating and Fusional Languages Reconsidered*, Unpublished manuscript, 2002.
176. Hakkani, Dilek Zeynep; Tür, Gökhan; Mitamura, Teruko; Nyberg, Eric H. 3rd; Oflazer, Kemal, *Issues in Generating Turkish from Interlingua*, Carnegie Mellon University, Center for Machine Translation, September 1997.
177. Halle, Morris; Vaux, Bert; Wolfe, Andrew, *On Feature Spreading and the Representation of Place of Articulation*, Linguistic Inquiry, Volume 31, Number 3, Summer 2000, Massachusetts Institute of Technology, pp. 387-444.

178. Hamza, Dr. Yusuf, *1908 Parlamento Seçimleri ve Makedonya'da Yaşayan Türkler ve Türk Olmayan Unsurlar*, II. Meѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 11-22.
179. Harrison, K. David; Dras, Mark; Kapicioglu, Berk, *Agent-Based Modeling of the Evolution of Vowel Harmony*, NELS 32, University of Pennsylvania, Philadelphia, 2002.
180. Hasan, Prof. Dr. Hamdi, *Makedonya Cumhuriyeti'nde Türkçe Ders Kitaplarının Nitelikleri*, Avrupa'da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sempozyumu (Bildiriler), 25-26 Ekim 2001, Ankara, s. 156-164.
181. Hasan, Prof. Dr. Hamdi, *Makedonya ve Kosova Türklerince Kullanılan Atasözleri ve Deyimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 685, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1997.
182. Hatibođlu, Prof. Dr. Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları No.: 276, Ankara.
183. Hatibođlu, Prof. Dr. Vecihe, *Türkçenin Sözdizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 353, Ankara, 1972.
184. Hatibođlu, Prof. Dr. Vecihe, *Türkçenin Yapısı ve İkili Kökler*, Türk Dili, Sayı 224 - Mayıs 1970, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.110-115.
185. Hatibođlu, Vecihe, *Oğuz ve Guz*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 192-195.
186. Hazai, G., *Berlin'de Turfan Yazmaları Üzerine Çalışmalar*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971, 2. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınlarından 338, Ankara, 1989, s. 11-20.
187. Hazai, G., *Rumeli Ağızlarının Tarihi Üzerine*, Türk Dili Araştırma Yıllığı, Belleten 1960, Ankara, s. 205-211.
188. Heusinger, Klaus von, *Cross-Linguistic Implementations of Specificity*, Revised version of a talk at the *Second International Conference in Contrastive Semantics and Pragmatics* in Cambridge in September 2000.
189. Heusinger, Klaus von, *Turkish Relative Participles - A Reanalysis in Categorical Grammar*, Fachgruppe Sprachwissenschaft, Universität Konstanz, Oktober 1996.

190. Hoca, Mr. Fadıl, *Makedonya Eğitim Sisteminde Türkler ve Diğer Etnik Toplulukların Katılım Oranları*, Hikmet, Sayı 1, 2003/1, Gostivar, s. 117-128.
191. Hoca, Mr. Fadıl, *Makedonya Türk Eğitimindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Hikmet, Sayı 3, 2004/1, Gostivar, s. 121-132.
192. Hoca, Mr. Fadıl, *The Problems in the Education of Turks in the Republic of Macedonia and it's Possible Solutions*, Hikmet, Sayı 2, 2003/2, Gostivar, s.142-152.
193. Hoffman, Beryl, *Integrating "Free" Word Order Syntax and Information Structure*, Proceedings of the *Seventh Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics*, 1995.
194. Hoffman, Beryl, *The Computational Analysis of the Syntax and Interpretation of "Free" Word Order in Turkish*, PhD Dissertation, University of Pennsylvania, Institute for Research in Cognitive Science, June 1995.
195. Hubey, H.M., *Akkadian and Prototurkic*, Montclair State University, College of Science and Mathematics, Version 1 and 1a, 2003.
196. Hubey, H.M., *Role of Reduplication in Turkic: İkilemes (Doublets) in Turkic and Their Origin*, v. 1., Department of Computer Science, Montclair State University, 2003.
197. İbrahimgil, Mehmet Z., *Makedonya'da Türbe Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri*, EJOS, IV (2001) (= M. Kiel, N. Landman & H. Theunissen (eds.), Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Arts, Utrecht - The Netherlands, August 23-28, 1999), No. 56, pp. 1-30.
198. Ido, Shinji, *Towards an Alternative Description of Incomplete Sentences in Agglutinative Languages*, PhD Thesis, University of Sydney, 2001.
199. İlhan, Yard. Doç. Dr. Nadir, *Birleşik Fiil Kuruluşlarında A-I-U Ünlüleri*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 177-182.
200. İlhan, Yard. Doç. Dr. Nadir, *Zamana Hükümdar Olmak*, Türk Dili, Sayı 590 - Şubat 2001, Ankara, s. 175-179.
201. Иналџик, Халил, *Османско царство*, Српска књижевна задруга, Београд, 1974, с. 17.
202. Inkelas, Sharon; Orgun, Cemil Orhan, *Turkish Stress: A Review*, To appear in: *Phonology 20*, Earlier version presented at the first

- Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL)*, at MIT, May 2003.
203. Ippolito, Michela, *Imperfect Modality*, International Round Table: The Syntax of Tense and Aspect, Université de Paris VII, France, November 2000.
204. Johanson, Lars, *Discoveries on the Turkish Linguistic Map*, Swedish Research Institute in Istanbul, Publications 5, Stockholm 2001.
205. Johanson, Lars, *Johannes Benzing ve Karşılaştırmalı Türkoloji*, Çeviren: Nurettin Demir, Türk Dili, Sayı 627 - Mart 2004, Ankara, s. 253-258.
206. Јоновски, Ј. Кирил, *Преспа*, Монографија, Генерал Импекс, Скопје, 2000.
207. Joseph, Brian D., *Balkan Insights into the Syntax of *mê in Indo-European*, The Journal of Indo-European Studies, Monograph 43 (2002), pp. 103-120.
208. Joseph, Brian D., *Processes of Spread for Syntactic Constructions in the Balkans*, Balkan Linguistics: Synchrony and Diachrony, University of Thessaloniki, 1996.
209. Joseph, Brian D., *Romanian and the Balkans: Some Comparative Perspectives*, In: S. Embleton, J. Joseph, & H.-J. Niederehe (eds.), The Emergence of the Modern Language Sciences, Studies on the Transition from Historical-Comparative to Structural Linguistics in Honour of E.F.K. Koerner, Volume 2: Methodological Perspectives and Applications, Amsterdam: John Benjamins (1999), pp. 218-235.
210. Jusuf, Sureja, *Prizrenski turski govor*, Jedinstvo, Priština, 1987, s. 80-84.
211. Kabak, Baris, *Suspended Affixation in Verbal Coordinate Constructions in Turkish*, Manuscript, University of Delaware, 2001.
212. Kaçarova, Nana, **Çağdaş Türk Dilinde Fiil Çalışma**, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 416-421.
213. Kakuk, Suzanne, *Le dialecte Turc d'Ohrid en Macédoine*, Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae, Tomus XXVI (2-3), 1972, pp. 227-282.
214. Kalašnjikova, Nataliya, *"-imek" Fiilinin Yeri, Önemi, Kullanılışı ve Kullanışındaki Kurallar*, Uluslararası Dünyada Türkçe

Öğretimi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri, 11-13 Mayıs 2000, İstanbul, TÖMER, s. 64-66.

215. Kaleši, Dr. Hasan, *Jedna arapska vakufnama iz Ohrida iz 1491 g.*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962-63, Sarajevo, 1965, str. 15-44.
216. Kalfa, Yard. Doç. Dr. Mahir, *İlk Öğretim Dil Bilgisi Kitaplarında Birleşik Kelime Sorunu*, Türk Dili, Sayı 592 - Nisan 2001, Ankara, s. 396-403.
217. Kara, Yard. Doç. Dr. Mehmet, *Terim Türetmeye Elverişli Bir Ek: -an/-en*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 631-643.
218. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler*, Türk Dili, Sayı 552 - Aralık 1997, Ankara, s. 499-510.
219. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Dil, Tarih ve İnsan*, Türk Dili, Sayı 572 - Ağustos 1999, Ankara, s. 663.
220. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Özel Ad Bilgisi*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 520-525.
221. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Sözlük Yapısı*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 120-127.
222. Karaağaç, Prof. Dr. Günay, *Yine "Şimşek" - 1*, Türk Dili, Sayı 577 - Ocak 2000, Ankara, s. 43-50.
223. Karabağ, Dr. İmran, *Türkçede Kip ve Kiplik Olgusu*, Türk Dili, Sayı 585 - Eylül 2000, Ankara, s. 275, 275-278.
224. Karagol-Ayan, Burcu, *Morphosyntactic Generation of Turkish Surface Forms*, Proceedings of European Summer School on Logic, Language, and Information (ESSLLI '99) Student Session, Utrecht, Netherlands, August 1999.
225. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar*, Türk Dili, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 291-297.
226. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Fiil - Tamlayıcı İlişkisi Üzerine*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 209-213.
227. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Türkçede Birleşik Cümle Problemi*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 19-23.
228. Karahan, Doç. Dr. Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi (Cümle Tahlilleri)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1991.

229. Karahan, Prof. Dr. Leylâ, *Birleşik Kipli Fiillerde Çokluk Eki -IAR'ın Yeri*, Türk Dili, Sayı 563 - Kasım 1998, Ankara, s. 381-387.
230. Karahan, Prof. Dr. Leylâ, *Yapı Bakımından Cümle Sınıflandırmaları Üzerine*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 16-23.
231. Katar, Muzaffer, *Orhun Yazıtlarındaki İki Problem Tümcenin Çözümü*, Türk Dili, Sayı 532 - Nisan 1996, Ankara, s. 1109-1116.
232. Katona, Louis K., *Le dialecte turc de la Macédonie de l'Ouest*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1969, s. 57-194.
233. Kaun, Abigail R., *The Typology Of Rounding Harmony: An Optimality Theoretic Approach*, PhD Dissertation, University of California, Los Angeles, 1996.
234. Kaya, Yard. Doç. Dr. Nesrin; Yüksel, Ar. Gör. H. Gülrû, *Kitabe-i Seng-i Mezar I, II, III Üzerine Bir İnceleme*, Türk Dili, Sayı 566 - Şubat 1999, Ankara, s. 164-169.
235. Kelepir, Meltem, *Scope of Negation: Evidence from Turkish NPIS and Quantifiers*, Proceedings of GLOW Asia II, Nanzan University, Nagoya, Japan, 1999.
236. Kelepir, Meltem, *Turkish emphatic reduplication and antifaithfulness*, Proceedings of ConSOLE 7, University of Bergen, Norway, 1999.
237. Ketrez, F. Nihan, *Distributional Properties of Nouns and Verbs in Turkish Child-directed Speech*, University of South Carolina Working Papers in Linguistics, 2003.
238. Ketrez, F. Nihan, *-IAR-marked Nominals and Three Types of Plurality in Turkish*, Proceedings of CLS-39 (Chicago Linguistics Society Annual Meeting #39), Chicago: University of Chicago Press, 2003.
239. Kılıç, Yard. Doç. Dr. Mehmet Akif, *Türkçede "Ğ" Sorunu*, Türk Dili, Sayı 575 - Kasım 1999, Ankara, s. 958-960.
240. Kılıçaslan, Yılmaz, *A Typological Approach to Sentence Structure in Turkish*, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Haziran 2001, s. 5-12.
241. Kibaroğlu, Hülya, *Dil Yanlılıkları*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 139-142.
242. Kocaman, Ahmet, *Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler*, Kaynak: <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/kocaman.pdf>

243. Kocaoğlu, Doç. Dr. Timur, *Türk Dili Araştırmalarında Önemli Adımlar*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 628-629.
244. Kocaoğlu, Timur, *Türk Diline Sosyo-Politik Bir Bakış*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 113-121.
245. Koç, Nurettin, *-ca Eki Üzerine*, Türk Dili, Sayı 582 - Haziran 2000, Ankara, s. 505-514.
246. Koç, Nurettin, *Kelime Grubu Üzerine*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 491-497.
247. Koç, Nurettin, *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1990.
248. Конески, Блаже, *Граматика на македонскиот литературен јазик*, Култура, Скопје, 1987.
249. Кононов, А. Н., *Грамматика современного турецкого языка*, Академия наук СССР, Институт востоковедения, Москва - Ленинград, 1956.
250. Kononov, A. N., *İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 81-88.
251. Korkmaz, Doç. Dr. Ramazan, *Dil Bilincimizin Serüveni veya Bir Varlık Alanı Olarak Türkçe ve Atatürk*, Türk Dili, Sayı 580 - Nisan 2000, Ankara, s. 319-326.
252. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Çekimsiz Mi? Çekinmez Mi? Tartışması Üzerine*, Türk Dili, Sayı 536 - Ağustos 1996, Ankara, s. 135-138.
253. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Dünya Dili - Bilim Dili ve Türkçemiz Açısından Çözüm Bekleyen Bir Çelişki*, Türk Dili, Sayı 630 - Haziran 2004, Ankara, s. 488.
254. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Eski Anadolu Türkçesindeki -van/ -ven, -vuz/ -vüz Şahıs ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağızlarındaki Kalıntıları*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 110.
255. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar*, Türk Dili, Sayı 535 - Temmuz 1996, Ankara, s. 3-18.
256. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Oğuz Türkçesinin Tarihî Gelişme Süreçleri ve Divanu Lûgat-it Türk*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 459-470.

257. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve Anadolu Ağızları*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 263-267.
258. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Prof. Dr. Talât Tekin'in Gramer Terimleri Sözlüğü Üzerindeki Eleştirilerine Cevaplarımız: II*, Türk Dili, Sayı 538 - Ekim 1996, Ankara, s. 383-402.
259. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Sıfatların İsim Tamlamaları ile Kullanılışı Üzerine*, Türk Dili, Sayı 505 - Ocak 1994, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 15-18.
260. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995.
261. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek ile Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 12-84.
262. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türk Diline Gönül Verenler*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 688-696.
263. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede -ı eki (-al/-el, -ıl/-il, -ul/-ül; -sal/-sel) I - II*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 133-138, 139-144.
264. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede -acak/-ecek Gelecek Zaman (Futurum) Ekinin Yapısı Üzerine*, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, Birinci cilt, Türk Dil Kurumu Yayınları: 629, Gramer Bilim ve Uygulama Kolu: 17, Ankara, 1995, s. 3-11.
265. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları*, Türk Dili, Sayı 559 - Temmuz 1998, Ankara, s. 3-14.
266. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri ve Ek Kalıplaşması Olayları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 598, Ankara, 1994.
267. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 827, Ankara, 2003.
268. Korkmaz, Prof. Dr. Zeynep, *Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler*, Türk Dili, Sayı 620 - Ağustos 2003, Ankara, s. 118-127.
269. Korkmaz, Zeynep, *-ası/-esi Gelecek Zaman İsim-Fiil (participum) Ekinin Yapısı Üzerine*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten

- 1968, Türk Dil Kurumu Yayınları: 286, Ankara, 1969, s. 31-38.
270. Korkmaz, Zeynep, *Türkçede -°n Zarf-Fiil Eki ile -pan/-pen Eki ve Türetmeleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1984, Ankara, 1987, s. 155-165.
271. Köktekin, Dr. Kâzım, *“Deprem” Sözcüğü Hakkında*, Türk Dili, Sayı 578 - Şubat 2000, Ankara, s. 159-164.
272. Köktekin, Yard. Doç. Dr. Kâzım, *-mAktA, -mAdA Şimdiki Zaman Ekleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 634-638.
273. Krämer, Martin, *A Correspondence Approach to Vowel Harmony and Disharmony*, Partly presented as posters at the 6th Manchester Phonology Workshop and the International Conference of the SFB 282 ‘Lexicon in Focus’, Heinrich-Heine-Universität Düsseldorf.
274. Kuçkartay, Prof. Dr. İristay, *Özbeklerde Hitap Kültürü*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 257-266.
275. Kural, Murat, *Properties of Scrambling in Turkish*, Manuscript, Department of Linguistics, University of California, Los Angeles, 1992, pp. 1-96.
276. Kural, Murat, *Subordinate Past and Future in Turkish*, Manuscript, University of California, Los Angeles, Version: October 1995.
277. Kural, Murat, *V-To (-To) -C in Turkish*, Manuscript, University of California, Los Angeles, Version 12/1992.
278. Kural, Murat, *Verb Incorporation and Elementary Predicates*, PhD Dissertation, University of California, Los Angeles, 1996.
279. Kurt, Yard. Doç. Dr. Yılmaz, *Adana Sancağı Yer Adlarındaki Değişim*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 405-408.
280. Kusma, Marie-Annette, *The Functions of Complete Reduplication of Nouns, Verbs and Adjectives - An Obvious Case?*, Uppsala University, Department of Linguistics and Philology, 2004.
281. Leontiç, Mariya, *Makedon Soyadlarında Türkçe Elemanlar*, Yayınlanmamış yüksek lisans seminer çalışması, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kütüphanesi, Üsküp, 2000.
282. Леонтиќ, Марија, *Начини на изразување на природниот род во турскиот и македонскиот јазик (контрастивна анализа)*, Годишен зборник на Филолошкиот факултет “Блаже

- Конески” на Универзитетот во Скопје, Книга 23 (1997), Скопје.
283. Levi, Susannah, *Intonation of Noun Compounds and Genitives in Turkish*, The 9th International Phonology Meeting: Structure and Melody, Vienna, 1-3 November 2002.
284. Levi, Susannah V., *Acoustic Correlates of Lexical Accent in Turkish*, Journal of Phonetics, February 2003.
285. Levi, Susannah V., *Glides, Laterals, and Turkish Vowel Harmony*, The 37th Chicago Linguistic Society Conference, 2001, pp. 379-393.
286. Levi, Susannah V., *Limitations on Tonal Crowding in Turkish Intonation*, Phonologica, Proceedings from the 9 International Phonology Conference, Vienna, 1-3 Nov. 2002.
287. Mahmudov, Prod. Dr. Nizamettin; Gürsoy-Naskali, Prof. Dr. Emine, *Türkiye Türkçesi-Özbekçe-Rusça Gramer Terimleri Karşılıkları*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 687.
288. Marcantonio, Angela; Nummenaho, Pirjo; Salvagni, Michela, *The “Ugric-Turkic Battle”: A Critical Review*, Linguistica Uralica 2, 2001, pp. 81-102.
289. Марков, Д-р Борис, *Едногласни и едносложни партикули-турцизми во македонскиот јазик*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 69-84.
290. Mehmedoğlu, Prof. Dr. Alaeddin, *Bağımlı Birleşik Cümle Üzerine*, Türk Dili, Sayı 567 - Mart 1999, Ankara, s. 222-229.
291. Melikli, Prof. Dr. Tofiq, *Azerî Mi, Türk Mü?*, Türk Dili, Sayı 569 - Mayıs 1999, Ankara, s. 403-405.
292. Memoğlu-Süleymanoğlu, Hayriye, *Sofya Üniversitesi ve 50. Yıldönümünde Türk Filolojisi*, EJOS, V (2002), No. 6, s. 1-18.
293. Menges, K.H., *Türk Dillerinde Fiil Terkibi*, Çeviren: Eyüp Bacanlı, Türk Kültürü, Sayı 474 - Ekim 2002, Ankara, s. 615-626.
294. Mıhçıoğlu, Cemal, *Ay Adları*, Türk Dili, Sayı 342 - Mart 1980, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 186-189.
295. Milroy, J., *Sosyolingüistik ve Dil Değişmesi*, Çev: Ejder Çelik, Türk Dili, Sayı 589 - Ocak 2001, Ankara, s. 97.
296. Минова-Ѓуркова, Д-р Лилјана, *Статусот на некои турцизми во македонскиот јазик денес*, II. Меѓународен симпозиум:

- Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 85-92.
297. Mišeska Tomić, Olga, *The Balkan Sprachbund Properties: An Introduction to **Topics in Balkan Syntax and Semantics***, Linguistics Today, John Benjamins, 2004.
298. *Multilingual and Multitask Aspects*, Chapter 4, Editor: F.T. Johansen, COST 249: Continuous Speech Recognition Over the Telephone, Belgium, 2000.
299. Musaoğlu, Prof. Dr. Mehman, *Yazı Dilinde Pürizm, Alıntı Kelimeler ve Dil Kültürü*, Türk Dili, Sayı 544 - Nisan 1997, Ankara, s. 362-370.
300. Muysken, Pieter, *Bilingual Speech: A Typology of Code-Mixing*, Cambridge University Press, 2000, p. 213.
301. Müller, Hans-Georg, *Funktionale Kategorien und ihre Realisierung im Türkischen*, Magisterarbeit, Eberhard-Karls-Universität Tübingen, Neuphilologische Fakultät, Seminar für Sprachwissenschaft, November 2000.
302. *Население по национална припадност, вероисповед, мајчин јазик и државјанство, домаќинства, станови, земјоделски стопанства*, Книга 1, Завод за статистика, Скопје, ноември 1996.
303. Nurlu, Yard. Doç. Dr. Muammer, *Fransız İlk ve Orta Öğretim Durumlarında Türkçe Öğretimi*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 369-381.
304. Orgun, Cemil Orhan, *Monotonic Cyclicity*, Manuscript, University of California, Berkeley, 1994, p. 4-5.
305. *Охрид: Културно-историско и природно подрачје во листата на светското наследство*, Монографија, Текст: Коста Балабанов, Мисла, Скопје, 1987, с. 5.
306. *Охрид и охридско низ историјата*, Книга втора (Од паѓањето под османлиска власт до крајот на Првата светска војна), Издание на Општинско собрание на град Охрид, Скопје, 1978, с. 8.
307. Okay, M. Orhan, *İnsanlığın Ortak Adları*, Türk Dili, Sayı 584 - Ağustos 2000, Ankara, s.120-124.
308. *One Speaker, Two Languages*, Lesley Milroy and Pieter Muysken (eds.), Cambridge University Press, 1995.

309. Ömerreisöđlu, İsmail, *Vakıf Düşüncesinin Menşei ve Toplumsal Hayattaki Fonksiyonları*, Rumeli Kültürü, Sayı 5, İlkbahar 2003, İstanbul, s. 53-55.
310. Öner, Mustafa, *Kuzeybatı Türkçesinde -nl Ekli Zaman Zarfları*, Türk Dili, Sayı 597 - Eylül 2001, Ankara, s. 267-275.
311. Öner, Mustafa, *Türkçede Edatlı (Sentaktik) İsim Çekimi*, Türk Dili, Sayı 565 - Ocak 1999, Ankara, s. 10-18.
312. Öner, Yard. Doç. Dr. Mustafa, *Türkçede Soru ve Belirsizlik*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 401-411.
313. Öner, Doç. Dr. Zafer, *Türkçede "büğü-bilge, ârif-âlim, bilge-bilgin" Kavramları*, Türk Dili, Sayı 571 - Temmuz 1999, Ankara, s. 595-601.
314. Özçelik, Sadettin, *Türkçede Geniş Zaman Ekine Dair Bazı Tespitler*, Türk Dili, Sayı 598 - Ekim 2001, Ankara, s. 410-411.
315. Özçelik, Sadettin, *Türkiye Türkçesinde Belirsizlik ve Soru Zamirlerinin Yapılışları ve Kullanılışları*, Türk Dili, Sayı 594 - Haziran 2001, Ankara, s. 659-667.
316. Özel, Sevgi, *Türkçede Önadların (Sıfatların) Tamlama İçindeki Sıraları*, Türk Dili, Sayı 321 - Haziran 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 498-500.
317. Özgül, Mehmet, *Yabancı Kökenli Sözcüklerde Ünsüzler Ve Bu Sözcüklerde Yazım Güçlükleri*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 196-200.
318. Özmen, Doç. Dr. Mehmet, *Alkış ve Kargışlarda Cümle ve Anlatım Özellikleri*, Türk Dili, Sayı 585 - Eylül 2000, Ankara, s. 280-293.
319. Özmen, Doç. Dr. Mehmet, *İsim ve Sıfat Tamlamalarındaki Bozulmalar Üzerine*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 354-363.
320. Özmen, Mehmet, *Değirmen, Teker ve Tegzinmek Kelimelerinin Kökenleri Üzerine*, Journal of Turkish Studies 17 (1993), Harvard University, s. 147-151.
321. Özmen, Mehmet, *Gerek Gerekmek ve Gereklilik Çekimleri Üzerine*, Dil ve Edebiyat Araştırmaları Sempozyumu, Mustafa Canpolat Armağanı, 2003, s. 178-193.
322. Özmen, Mehmet, *-lcl/-UcU Ekinin Gelecek Zaman Eki Olarak Kullanılması Üzerine*, "BİR" Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı 9-10, 1988, s. 545-556.

323. Özüdoğru, Şaban, *Orta Öğretimde Türk Dili Öğretiminin Güncel Mesleleleri*, Türk Dili, Sayı 599 - Kasım 2001, Ankara, s. 623-631.
324. Özüdoğru, Şaban, *Türkçeyi Böyle Mi Öğretelim?*, Türk Dili, Sayı 589 - Ocak 2001, Ankara, s. 59-65.
325. Papafragou, Anna; Li, Peggy, *Evidential Morphology and Theory of Mind*, Proceedings from the 26th Annual Boston University Conference on Language Development, Somerville, MA, Cascadilla Press, 2001, p. 3.
326. Писарев, Никола, *Досие: Охридска пастрмка*, Форум, бр. 152 - септември 2004, Скопје, стр. 150.
327. Понарядов, Вадим; *Почему личные аффиксы в уральских и алтайских языках постпозитивны?*, Source: <http://www.kirj.ee/esi-l-lu/l37-2-2.pdf>
328. *Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002*, Дефинитивни податоци, Книга 1, Државен завод за статистика, Скопје, февруари 2004.
329. *Преспа Парк*, Билтен на Кооперативниот комитет на Преспа Парк, Број 1, Јули 2003, стр. 2.
330. Ramirez, J. David, PhD, *Bilingualism and Literacy: Problem or Opportunity? A Synthesis of Reading Research on Bilingual Students*, A Research Symposium on High Standards in Reading for Students From Diverse Language Groups: Research, Practice & Policy (Proceedings), April 19-20, 2000, Washington, DC, p. 17.
331. Ризаов, Ерол, *Кога живите молчат, покојните се погласни*, Утрински весник, 20.09.2004.
332. Ross, Malcolm D., *Exploring Metatypy: How Does Contact-Induced Typological Change Come About?*, Approximate text of keynote talk given at the Australian Linguistic Society's annual meeting, Perth, 1999.
333. Sağır, Prof. Dr. Mukim, *Temel Eğitim Okullarında Konuşma Eğitimi ve Ağızlar*, Türk Dili, Sayı 625 - Ocak 2004, Ankara, s. 12-16.
334. Sağır, Yrd. Doç. Dr. Mukim, *Ahmet Cevdet Paşa'nın Dil Anlayışı ve Kısas-ı Enbiyâ*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 291-296.
335. Sarar, Dr. İsmail Ali, *Türkçemizin Geleceği Üzerine Düşünceler*, Türk Dili, Sayı 543 - Mart 1997, Ankara, s. 289-291.

336. Sarı, Mustafa, *Türkiye Türkçesinin Söz Varlığında Sözcüklerin Tek Biçimler Hâlinde Yaşaması*, Türk Dili, Sayı 591 - Mart 2001, Ankara, s. 300-312.
337. Savaş, Ali İbrahim, *Osmanlı Türkçesiyle Yazılmış Eserlerde Geçen Sıfat-Grubu Kelimelerin Kullanım Özellikleri*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 307-314.
338. Savaşçı, Özgür, *Einige Betrachtungen und Gedankenblitze Über die Hilfsverben im Türkischen und Deutschen*, Dil Öğretimi Dergisi, Sayı 2 - Mayıs 1991, Ankara, s. 55-62.
339. Savran, Yard. Doç. Dr. Hülya, *Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine Yeni Görüşler*, Türk Dili, Sayı 596 - Ağustos 2001, Ankara, s. 140-142.
340. Savran, Yard. Doç. Dr. Hülya, *Birleşik Cümle Üzerine*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 325-330.
341. Schroeder, Christoph, *On the Structure of the Spoken Turkish*, Essener Linguistische Skripte - elektronisch, Jahrgang 2, Heft 1, 2002, Seite 73-90.
342. Schroeder, Christoph, *Prädikation im Türkischen*, 2. Bremer Linguistik-Workshops, 09. 02. 2000, pp. 73-90.
343. Sertkaya, Osman F., *János Eckmann*, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, İstanbul Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Cilt XXI, İstanbul, 1975, s. 1-12.
344. Sertkaya, Prof. Dr. Osman Fikri, *Atatürk ve Türk Dili*, Türk Dili, Sayı 599 - Kasım 2001, Ankara, s. 554-556.
345. Sınıkcı, Ümran, *Kazakça ile Türkçenin Karşılıklı Anlaşılabilirliği Üzerine*, Kaynak: www.humanity.ankara.edu.tr/sindikci.pdf.
346. Süleymanoğlu Yenisoy, Doç. Dr. Hayriye, *Tarih Boyunca Slav-Türk Dil İlişkileri: Türkçe'de ve Öteki Türk Lehçelerinde Slav Leksik Unsurları*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 709, Ankara, 1998.
347. Şahin, Dr. Hatice, *Kutadgu Bilig'de Şimdiki Zaman*, Türk Dili, Sayı 545 - Mayıs 1997, Ankara, s. 464-471.
348. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Evet ve Hayır Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 593 - Mayıs 2001, Ankara, s. 528-535.
349. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Gel- ve Git- Fiillerinin Birleşik Yapılarda Sergilediği Durumlar*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 73-78.

350. Şahin, Yard. Doç. Dr. Hatice, *Var ve Yok Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 568 - Nisan 1999, Ankara, s. 312-323.
351. Şanlı, Yard. Doç. Dr. Cevdet, *Edirne'de İş Yeri İsimleri Üzerine Bir Araştırma*, Türk Dili, Sayı 567 - Mart 1999, Ankara, s. 191-194.
352. Şehitoğlu, Onur Tolga, *A Sign-Based Phrase Structure Grammar for Turkish*, MSc Thesis, Middle East Technical University, Department of Computer Engineering, Ankara, January 1996.
353. Şen, Serkan, *Költigin ve Bilge Kağan Yazıtlarında Geçen "Bükli" Sözcüğü Üzerine*, Türk Dili, Sayı 595 - Temmuz 2001, Ankara, s. 55-60.
354. Şenbaş, Yeşim, *Türkçede Sözcük Dizilişinin Gazete Metinlerdeki Görünümü Üzerine Bir Araştırma*, Kaynak: <http://www.humanity.ankara.edu.tr/senbas.pdf>.
355. Tadeuzs Kowalski, *Zagadki ludowe tureckie (Enigmes populaires turques)*, Prace Komisji Oriental Istyczny Polskiej Akademii Umiejetnosci (Mémoires de Commission Orientale des Sciences de Cracovie) No. I , Krakow, 1919.
356. Tariktaroğlu, Yard. Doç. Dr. Abdurrahman, *Türkçede Özne Sorunu*, Türk Dili, Sayı 536 - Ağustos 1996, Ankara, s. 192-194.
357. Tekin, M. Talât, *Türk Dilleri Ailesi: I*, Türk Dili, Sayı 318 - Mart 1978, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 178-183.
358. Tekin, Talat; Ölmez, Mehmet, *Türk Dilleri: Giriş*, Simurg, İstanbul, 1999.
359. Temel, Doç. Dr. Z. Fulya; Şimşek, Ar. Gör. Hatice, *Erken Çocukluk Döneminde Anlam Bilgisinin Gelişimi*, Türk Dili, Sayı 562 - Ekim 1998, Ankara, s. 301-306.
360. Temel, Prof. Dr. Z. Fulya, *İki Dilli ve Çok Kültürlü Ortamlarda Yetişen Çocuklar İçin Ana Dilinin Gerekliği*, Türk Dili, Sayı 622 - Ekim 2003, Ankara, s. 495-505.
361. Temürcü, Ceyhan, *Word Order Variations in Turkish: Evidence From Binding and Scope*, MSc Thesis, Middle East Technical University, Ankara, November 2001.
362. Teodosiević, Mirjana, *Yugoslavya Türkleri'nin Basın Dili Üzerine Lengüistik Bir Araştırma*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten 1984, Ankara, 1987, s. 167-213.

363. Thomason, Sarah Grey, *Linguistic Areas and Language History*, Conference on Language Contacts, Groningen, November 1999, pp. 5-7.
364. Toker, Ar. Gör. Mustafa, *Tatar Türkü Mü, Türk Tatarı Mı Sözleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 278-279.
365. Toker, Ar. Gör. Mustafa, *Türk Tatarı Değil, Tatar Türkü!*, Türk Dili, Sayı 564 - Aralık 1998, Ankara, s. 514-515.
366. Toparlı, Prof. Dr. Recep, *Türkçemizdeki Galat Sözlere*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 607-618.
367. Тополињска, Зузана, *Граматика на именската фраза во македонскиот литературен јазик (род, број, посоченост)*, Скопје, 1974.
368. Тополињска, Зузана, *Затемнување на границите меѓу зборовните групи како резултат на турското влијание врз македонскиот јазик*, II. Меѓународен симпозиум: Македонско-турските културни врски во минатото и денес, 23-25 октомври 1991, Зборник на трудови, Филолошки факултет, Скопје, с. 59-68.
369. Tosun, Prof. Dr. Cengiz, *How to Make Verbs Out of Nouns in Turkish (Denominal Verbs)*, Dil Öğretimi Dergisi, Sayı 2 - Mayıs 1991, Ankara, 47-54.
370. Töreyn, Dr. Ayşe Meral, *Türkiye Türkçesine Uygun Şan Eğitimi*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 83.
371. Trako, Salih, *Bitlisijev opis Balkanskog poluostrva*, Prilozi za orijentalnu filologiju, XII-XIII/1962-63, Sarajevo, 1965, str. 209-218.
372. Tufan, Şirin, *On Word Order in Gostivar Turkish*, MA Thesis in Linguistics, Boğaziçi University, 2001.
373. Tuna, Prof. Dr. Osman Nedim, *Sümer ve Türk Dillerinin Târihî İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 561, Ankara, 1990.
374. Tuncer, Yard. Doç. Dr. Hüseyin, *Türk Edebiyatında Makedonya*, Türk Dili, Sayı 592 - Nisan 2001, Ankara, s. 472.
375. Tural, Prof. Dr. Sadık, *Dede Korkut Kelimeleri Üzerine*, Türk Dili, Sayı 577 - Ocak 2000, Ankara, s. 3-8.
376. Turan, Doç. Dr. Esra Ömeroğlu, *Okul Öncesi Dönemde Dil Gelişimi ve Çocuk Edebiyatı*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 302-306.

377. *Türk Dili ve Kompozisyon*, Editör: Erdoğan Boz, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2003.
378. Türkay, Kaya, *Halit Ziya'nın Kavâ'id-i Lisân-ı Türkî'sindeki Uyarılar*, Türk Dili, Sayı 549 - Eylül 1997, Ankara, s. 235-241.
379. Türkay, Kaya, *Türkçelerde Terim Ortaklığı Açısından Dil Bilgisi Terimleri Üzerine Bir Karşılaştırma*, Türk Dili, Sayı 540 - Aralık 1996, Ankara, s. 697, 713.
380. *Türkçe Sözlük 1-2*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 549, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları: 1, Ankara, 1988.
381. Türkdoğan, Prof. Dr. Orhan, *Balkanlarda Milliyetçilik Hareketleri*, Türk Kültürü, Sayı 374 - Haziran 1994, Ankara, s. 321-324.
382. Türkmen, Prof. Dr. Fikret, *75. Ölüm Yılı Dönümünde Türk Soylu İlk Türkolog Nikolay Feodoroviç Katanov*, Türk Dili, Sayı 545 - Mayıs 1997, Ankara, s. 483-489.
383. Uğurlu, Mustafa, *Türklük Bilimine Adanan Bir Ömür: Lars Johanson'un 60. Doğum Yılı Dönümü Münasebetiyle*, Türk Dili, Sayı 532 - Nisan 1996, Ankara, s. 1132-1135.
384. *Uluslararası Dünyada Türkçe Öğretimi Sempozyumu*, Sempozyum Bildirileri, 11-13 Mayıs 2000, İstanbul, TÖMER.
385. Underhill, Robert, *Bibliography of Modern Linguistic Work on Turkish*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Bellekten 1984, Ankara, 1987, s. 247-265.
386. Usta, Yard. Doç. Dr. Halil İbrahim, *Türkiye Türkçesinde Kelime Grupları ile İlgili Bir Sınıflandırma*, Türk Dili, Sayı 579 - Mart 2000, Ankara, s. 209-216.
387. Uygur, Yard. Doç. Dr. C. Vedat, *Eşitlik (Ekuvatif) Eki ve Eşitlik (Ekuvatif) Grubu Üzerine*, Türk Dili, Sayı 546 - Haziran 1997, Ankara, s. 547-548.
388. Üstüner, Yard. Doç. Dr. Ahat, *Boğaç Han Hikâyesinde Cümlelerin Yapısı*, Türk Dili, Sayı 576 - Aralık 1999, Ankara, s. 1077-1085.
389. Üstüner, Yard. Doç. Dr. Ahat, *Cümlenin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar*, Türk Dili, Sayı 553 - Ocak 1998, Ankara, s. 18-30.
390. Üstüner, Yard. Doç. Dr. Ahat, *Türkçenin Anlatım Gücü*, Türk Dili, Sayı 589 - Ocak 2001, Ankara, s. 50-57.

391. Üstünova, Kerime, *Cümle Çözömlerinde Yüzey Yapı-Derin Yapı İlişkileri*, Türk Dili, Sayı 563 - Kasım 1998, Ankara, s. 398-406.
392. Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanlarında Aralıklı İkilimler*, Türk Dili, Sayı 557 - Mayıs 1998, Ankara, s. 464-470.
393. Üstünova, Kerime, *Dede Korkut Destanlarında İki Sözcüklü Yüklemler*, Türk Dili, Sayı 554 - Şubat 1998, Ankara, s. 140-146.
394. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Bâkî'nin Şiir Dilinde Türkçe Unsurlar*, Türk Dili, Sayı 586 - Ekim 2000, Ankara, s. 379-388.
395. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Cümleden Büyük Birimler*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 786-797.
396. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *En Büyük Dil Birimi Cümle Midir?*, Türk Dili, Sayı 590 - Şubat 2001, Ankara, s. 181-185.
397. Üstünova, Yard. Doç. Dr. Kerime, *Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklemler*, Türk Dili, Sayı 582 - Haziran 2000, Ankara, s. 489-497.
398. Watzin, Dr. Mary, *Ancient Lake, Common Problems, Transboundary Solutions*, The Foul Line, University of Vermont, School of Natural Resources, Spring 2003, p.4.
399. Wilson, Stephen; Saygın, Ayşe Pınar, *Adverbs and Functional Heads in Turkish: Linear Order and Scope*, Proceedings of WECOL, 2001.
400. Yakın, Aziz, *Dil Bilgisi ve Dil Bilimi Terimleri Sözlükleri*, Türk Dili, Sayı 548 - Ağustos 1997, Ankara, s. 154.
401. Yalçın, Dr. S. Dilek, *Güney Kore'de Türkoloji Eğitimi*, Türk Dili, Sayı 583 - Temmuz 2000, Ankara, s. 59-66.
402. Yaman, Dr. Ertuğrul, *İş Yerlerine Ad Vermede Ortaya Çıkan Eğilimler ve Yabancılaşma*, Türk Dili, Sayı 530 - Şubat 1996, Ankara, s. 325-333.
403. Yaman, Ertuğrul, *Türkçenin Ekleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi*, Türk Dili, Sayı 490 - Ekim 1992, Ankara: Ankara Üniversitesi Basım Evi, s. 321-328.
404. Yavuz, Prof. Dr. Kemal; Yetiş, Prof. Dr. Kâzım; Birinci, Prof. Dr. Necat, *Üniversite Türk Dili ve Kompozisyon Dersleri*, Bayrak, İstanbul, 1997.

405. Yemenici, Alev, *Categories and Functions of Repetition in Turkish Oral Narratives*, Boğaziçi University Journal of Education, Vol. 19 (1) 2002, pp. 13-35.
406. Yıldırım, Prof. Dr. Dursun, *Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm*, Türk Dili, Sayı 570 - Haziran 1999, Ankara, s. 505-530.
407. Yılmaz, Şeref, *İyelik Ekinin Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesindeki Şekilleri ve Kullanımları*, Türk Dili, Sayı 543 - Mart 1997, Ankara, s. 285-287.
408. Yılmaz, Yaşar, *Ad Koyma Geleneğimizde Yunus Emre*, Türk Dili, Sayı 600 - Aralık 2001, Ankara, s. 930-939.
409. Yip, Moira, *Identity Avoidance in Phonology and Morphology*, Conference on Features in Optimality Theory at the University of Arizona (separate), April 1995.
410. Yoon, James H., *Raising Specifiers: A Macroparametric Account of Subject-to-Object Raising in Some Altaic Languages*, Proceedings of the Formal Altaic Linguistics, MIT.
411. Yu, Alan C.; Good, Jeff C., *Morphosyntax of Two Turkish Subject Pronominal Paradigms*, NELS 30, 2000.
412. Yüksel, Gülrû; Kaya, Dr. Nesrin, *İsim-Fiillerin Türkçe ve İngilizcedeki Kullanış Özellikleri*, Türk Dili, Sayı 550 - Ekim 1997, Ankara, s. 299.
413. Золхоев, Валентин Игнатъевич, *Фонология и морфология агглютинативных языков*, Издательство Наука, Новосибирск, 1980.
414. Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *Doğu Kökenli Kelimelerde Kalın K Sesinden Kaynaklanan Söyleyiş Sorunları*, Türk Dili, Sayı 534 - Haziran 1996, Ankara, s. 1267-1273.
415. Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *Doğu Kökenli Kelimelerin İlk Hecelerindeki Ünlülerin Kısalması*, Türk Dili, Sayı 532 - Nisan 1996, Ankara, s. 1083-1094.
416. Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *İnce Ünlülerin Kalın K Sesini Etkilemesi ve Bazı Söyleyiş Yanlılıkları*, Türk Dili, Sayı 556 - Nisan 1998, Ankara, s. 282-284.
417. Zülfikar, Prof. Dr. Hamza, *Yer ve Millet Adlarına Dayanan Sözlerin Leksik Değerleri*, Türk Dili, Sayı 537 - Eylül 1996, Ankara, s. 277-279.

418. Zürcher, Erik-Jan, *Kosovo Revisited: Sultan Reshad's Macedonian Journey in 1911*, Middle Eastern Studies 35 (4) (1999), pp. 26-39.
419. Zwart, Jan-Wouter, *The Antisymmetry of Turkish*, Generative Grammar in Geneva, 3/2002, p. 23-36.

ПРИЛОГ Г.
РЕЗИМЕ НА СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ
И СОДРЖИНА

OHRİ-PRESPA YÖRESİ TÜRK AĞIZLARININ MORFOSENTAKSI (ÖZET)

Ohri-Prespa yöresi, Makedonya Cumhuriyeti'nin güneybatısında bulunmaktadır. Adını, Ohri ve Prespa göllerinden almaktadır.

Bu çalışma, Ohri-Prespa yöresinde yaşayan Türklerin ağız özelliklerini, daha doğrusu bu ağızların morfosentaktik özelliklerini ele almaktadır.

Çalışmanın Giriş bölümünde kısaca dil, Altay dilleri, Türkî diller ve Türkçe'yi ilgilendiren bazı güncel teorilerden bahsedildikten sonra, Ohrid-Prespa yöresi Türk ağızlarıyla yapılan çalışmalara kısaca değinmiştir. Ardından da, Ohri-Prespa yöresinin coğrafi, ekonomik, tarihî, kültürel ve diğer özellikleri çok kısaca ele alınmıştır.

Çalışmanın asıl bölümleri, Morfoloji ve Sentaks bölümleridir.

Morfoloji bölümünde kökler ve eklerin tüm bölgesel özellikleri ve varyantları ele alınmıştır. Bu çalışma, bölgede eklerin kelime sonunda genelde tek varyantları, kelime içinde ise genelde birden çok varyantları olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Baze eklerin kelime içinde "i"li şekillerinin bulunmayışı göze çarpmaktadır.

Sentaks bölümünde ise, devletin resmi dili olan Makedonca'nın yöre ağızlarını büyük ölçüde etkilediği görülmektedir. Cümlelerin genelde ÖNY yapısına göre kurulmadığı, tam aksine cümle ve kelime gruplarının sık sık tamamen Makedon mantığına göre kurulduğunu gösterilmiştir. Bu bölümün sonunda, Ohri-Prespa yöresi Türk ağızlarının vurgu sistemine de kısaca değinilmiştir. Burada, Makedonca'nın özelliği olan sondan üçüncü hece vurgusunun bu ağızlarda hüküm sürdüğü, hatta bunun kelime gruplarında da kullanıldığı örneklerle gösterilmiştir.

Çalışmanın sonunda, bölgeden toplanan malzemeler transkripsiyonlu metinler halinde verilmiş, ardından da bu metinlerde kullanılan bütün kelimelerin standart Türkçe karşılıklarını içeren bir sözlük de eklenmiştir.

**MORPHO-SYNTAX OF TURKISH DISCOURSES
IN OHRID-PRESPA REGION
(SUMMARY)**

Ohrid-Prespa region is located on southwest of the Republic of Macedonia. It is named by the lakes of Ohrid and Prespa.

This work deals with the discourse characteristics of the Turks who live in Ohrid-Prespa region, i.e. with the morpho-syntactic characteristics of these discourses.

In the Introduction chapter of the work, after briefly dealing with the problems of the language, Altaic languages, Turkic languages and some recent theories who targets the Turkish, there is a brief summary of the linguistic papers on the Turkish discourses in Ohrid-Prespa region. After that, there is a chapter who gets some brief info on geographic, economic, historical, cultural and other characteristics of Ohrid-Prespa region.

The main chapters of this work are Morphology and Syntax chapters.

In the Morphology chapter, all regional characteristics of the roots and suffixes are explained. This work shows that the regional suffixes in final position have, in general, one allomorph, while in medial position, in general, have more than one allomorph. It's evident that some suffixes in medial position do not have allomorphs with "i".

In the Syntax chapter, we see that the Macedonian, who is the official language of the state, has huge influence on the regional dialects. It has been shown that the sentences are not constituted on SOV basis, but, on contrary, sentences and word groups often are completely constituted on Macedonian logic. At the end of this chapter, the stress system of Ohrid-Prespa region Turkish discourses are also briefly treated. Here are evidences that the third syllable stress from the end of the word, which is the characteristic of the Macedonian, is dominating in this discourses and it is shown with examples that this stress system is also used in word groups.

At the end of the work, the audio materials collected in area work are given as texts with transcription, while after that all words used in these texts are given in a vocabulary with their explanations in standard Turkish.

СОДРЖИНА

КРАТЕНКИ И ТРАНСКРИПЦИЈА НА ПОСЕБНИТЕ ЗНАЦИ	1
ТРАНСКРИПЦИЈА НА ГЛАСОВИТЕ ОД ТГОПР	3
ВОВЕД	5
ГЕОГРАФСКИ, КУЛТУРНИ, ИСТОРИСКИ И ДР. ОСОБЕНОСТИ НА ОХРИДСКО-ПРЕСПАНСКИОТ РЕГИОН	22
КАРТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И КАРТИ НА ОПШТИНИТЕ ОХРИД, СТРУГА И РЕСЕН	37
МОРФОЛОГИЈА	39
Поим за морфема. Видови морфеме.	40
I. ПОЛНОЗНАЧНИ МОРФЕМИ	45
КОРЕНИ И ВИДОВИ КОРЕНИ	45
ИМЕНСКИ КОРЕНИ	46
ГЛАГОЛСКИ КОРЕНИ	48
ПОИМ ЗА ОСНОВА. ИМЕНСКИ И ГЛАГОЛСКИ ОСНОВИ	49
II. СЛУЖБЕНИ МОРФЕМИ	51
НАСТАВКИ И ВИДОВИ НАСТАВКИ	51
1. ИНФЛЕКСИВНИ НАСТАВКИ	52
НАСТАВКИ ЗА ДЕКЛИНАЦИЈА	53
НАСТАВКИ ЗА ПАДЕЖ	53
1. Номинатив.	53
2. Акузатив.	54
3. Датив.	56
4. Генитив.	58
5. Локатив.	59
6. Аблатив.	61
7. Инструментал.	64
8. Екватив.	66
ПРИСВОЈНИ НАСТАВКИ	67
НАСТАВКА ЗА МНОЖИНА	73
РЕЛАТИВНА НАСТАВКА /-ki/ (AİTLİK EKİ)	75
ПРАШАЛНА НАСТАВКА	76
НАСТАВКИ ЗА КОНЈУГАЦИЈА	76
НАСТАВКИ ЗА ВРЕМЕ (ТЕМПОРАЛНОСТ/ДЕКЛАРАТИВНОСТ)	77
1. Минато определено време (перфект)	79
2. Минато неопределено време.	82
3. Аорист	84
4. Идно време	88
НАСТАВКИ ЗА НАЧИН (МОДАЛНОСТ)	90
ОПТАТИВ	91
ИМПЕРАТИВ	95
ДЕСИДЕРАТИВ	97
НАСТАВКИ ЗА ЛИЦЕ	98
ПРАШАЛНА НАСТАВКА	98
2. ДЕРИВАТИВНИ (ЗБОРООБРАЗОВНИ) НАСТАВКИ	99
ДЕНОМИНАТИВНИ НАСТАВКИ ЗА НОМИНАЛИЗАЦИЈА	100
ДЕНОМИНАТИВНИ НАСТАВКИ ЗА ВЕРБАЛИЗАЦИЈА	106

ДЕВЕРБАЛНИ НАСТАВКИ ЗА НОМИНАЛИЗАЦИЈА	108
ДЕВЕРБАЛНИ НАСТАВКИ ЗА ВЕРБАЛИЗАЦИЈА	111
ВИДОВИ ЗБОРОВИ	114
1. ПОЛНОЗНАЧНИ ЗБОРОВИ	115
ИМЕНКИ И ЗБОРОВИ ОД ИМЕНСКО ПОТЕКЛО	115
ИМЕНКИ	117
1. Конкретни и апстрактни именки.	117
2. Лични и општи именки.	118
Дејствени именки.	121
Поделба на именките според структурата.	121
Прости именки	121
Изведени именки	121
Сложени именки	122
Поделба на именките според потеклото.	122
Именки од турско потекло	122
Именки од странско потекло	123
Именки во деминутив.	123
Род.	124
Природен род.	124
Граматички род	125
Број.	125
Инфлексија на именките.	125
ПРИДАВКИ	126
Класификација на придавките	127
1. Според потеклото.	127
Придавки од турско потекло	127
Придавки од странско потекло	128
Придавки од мешано потекло	128
2. Според конструкцијата	128
Прости	128
Изведени	128
Сложени	128
3. Според функцијата	128
А. Качествени придавки.	128
Компарација и степенување кај придавките	130
Екватив.	130
Компаратив.	130
Ексцесив	130
Суперлатив.	130
Придавки во деминутив.	130
Б. Демонстративни придавки (Belirtme sıfatları)	130
Показни придавки.	130
Бројни придавки.	131
Цели броеви	131
Редни броеви.	131
Делбени броеви	131
Фрактивни броеви	131
Придавки кои варираат по број	131
Прашални придавки.	132

ЗАМЕНКИ	133
Класификација на заменките	133
1. Лични заменки	133
2. Повратни заменки.....	134
3. Показни заменки	134
4. Неопределени заменки	134
5. Прашални заменки	135
ПРИЛОЗИ	135
Класификација на прилозите според потеклото	136
Прилози од турско потекло.....	136
Прилози од странско потекло.....	136
Прилози од мешано потекло	136
Класификација на прилозите според конструкцијата.....	136
Прости прилози.....	136
Изведени прилози	136
Прилози како зборовни групи	137
Сложени прилози	137
Класификација на прилозите според функцијата	137
Прилози за време	137
Прилози за место.....	138
Прилози за начин	138
Прилози за количество и степен.....	139
Прашални прилози	139
ГЛАГОЛИ И ЗБОРОВИ ОД ГЛАГОЛСКО ПОТЕКЛО	139
ГЛАГОЛИ	139
Класификација на глаголите според конструкцијата	140
Прости глаголи	140
Изведени глаголи	140
Сложени глаголи	141
Класификација на глаголите според значењето	142
Полнозначни глаголи	142
Глаголи од именско потекло	142
Глаголи од глаголско потекло.....	142
Помошни глаголи.....	142
Дијатеза.....	143
1. Глаголи според релацијата глагол-објектот	143
Преодни (транзитивни) глаголи	143
Непреодни (интранзитивни) глаголи.....	144
2. Глаголи според релацијата глагол-субјектот (Залог)	144
Активен залог.....	144
Пасивен залог	144
Рефлексивен залог	145
Реципроцивен залог	145
Каузативен залог	145
Наставки за лице	146
z-парадигма	147
k-парадигма	151
императивна парадигма	153
Финитни глаголски форми	153

Темпоралност и модалност кај глаголите	153
Копулативен глагол	154
Глаголските парадигми на копулативниот глагол.....	155
Глаголска парадигма за минато определено време	155
Глаголска парадигма за минато неопределеното време	155
Глаголска парадигма за аористот	155
Глаголска парадигма за десидеративот.....	157
Негативна форма на копулативниот глагол	157
Глаголи со сложена парадигма	157
Имперфект на глаголите со сложена парадигма.....	158
Имперфект на аористот	158
Имперфект на минато неопределеното време.....	160
Имперфект на футурот	161
Имперфект на кондиционалот.....	161
Наратив на глаголите со сложена парадигма.....	161
Наратив на аористот	161
Наратив на футурот	162
Кондиционал на глаголите со сложена парадигма.....	162
Кондиционал на аористот	162
Кондиционал на минато определено време.....	162
Кондиционал на минато неопределеното време	162
Кондиционал на футурот	163
Интензивирање на значењето и веројатност.....	163
Негативна форма на глаголите	164
Инфинитни глаголски форми	164
ИНФИНИТИВИ	165
ПАРТИЦИПИ	167
ГЕРУНДИ.....	168
2. СЛУЖБЕНИ ЗБОРОВИ.....	171
ПАРТИКУЛИ.....	171
Партикули од турско потекло	171
Партикули од странско потекло	172
Флексивни партикули	175
СВРЗНИЦИ	176
Сврзници од турско потекло.....	176
Сврзници од странско потекло	177
Сврзници од мешано потекло	177
Сврзниците во ТГОПР	177
3. ПОЛНОЗНАЧНО-ФУНКЦИОНАЛНИ ЗБОРОВИ.....	184
ИЗВИЦИ	184
Извици во ТГОПР	185
Ономатопеи	186
СИНТАКСА	187
ЗБОРОВНИ ГРУПИ	190
Именска синтагма	192
Определени именски синтагми	193
Неопределени именски синтагми.....	193
Адјективна синтагма.....	194
Партиципна група	196

Герундска група.....	197
Инфинитивна група.....	199
Редупликации.....	199
Редупликации со исти елементи.....	200
Редупликации со семантички сродни елементи.....	200
Редупликации со семантички опозитни елементи.....	200
Суплементарни редупликации.....	200
Партикулна група.....	200
Конјунктурна група.....	201
Титуларна група.....	202
Сложено име.....	202
Експламативна група.....	203
Бројна група.....	203
Сложен глагол.....	203
Абревијативни групи.....	204
Дативна група.....	204
Локативна група.....	205
Аблативна група.....	205
Инструментална група.....	205
РЕЧЕНИЦА.....	206
ЕЛЕМЕНТИ НА РЕЧЕНИЦАТА.....	207
ПРИРОК (ПРЕДИКАТ).....	209
Прирок од именско потекло.....	209
Прирок од глаголско потекло.....	210
ПОДМЕТ (СУБЈЕКТ).....	210
ПРЕДМЕТ (ОБЈЕКТ).....	211
Определен предмет.....	212
Неопределен предмет.....	212
ДОДАТОК ЗА МЕСТО.....	213
ПРИЛОШКИ ДОДАТОК.....	214
ВОНРЕЧЕНИЧНИ ЕЛЕМЕНТИ.....	215
ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ.....	216
1. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД СОСТАВОТ.....	216
Прости реченици.....	216
Сложени реченици.....	217
Условно-сложени реченици.....	218
Интервално-сложени реченици.....	218
Релациони реченици.....	219
Релациони реченици формирани со сврзникот “ki”.....	219
Релациони реченици формирани со другите сврзници.....	220
Независни (приредени) реченици.....	221
Скретени реченици.....	221
Скратени реченици без прирок.....	222
Скратени реченици со прирок.....	222
2. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД ВИДОТ НА ПРИРОКОТ.....	223
Именски реченици.....	223
Глаголски реченици.....	224
Глагол во иницијална позиција.....	224
Глагол во медијална позиција.....	224

Глагол во финална позиција	225
3. РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД МЕСТОТО НА ПРЕДИКАТОТ ВО РЕЧЕНИЦАТА	225
Правилни (регуларни) реченици	225
Неправилни (инвертивни) реченици	225
4. ВИДОВИ РЕЧЕНИЦИ СПОРЕД ЗНАЧЕЊЕТО	226
Позитивни реченици	227
Негативни реченици	228
Прашални реченици	229
Императивни (заповедни) реченици	229
Експламативни (извични) реченици	230
Оптативни (желбени) реченици	230
СЛОЖУВАЊЕ НА ЕЛЕМЕНТИТЕ НА РЕЧЕНИЦАТА (КОНГРУЕНЦИЈА)	231
ПРИМЕРИ ЗА ДИРЕКТНО ВЛИЈАНИЕ НА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК ВРЗ СИНТАКСАТА НА ТГОПР	233
АКЦЕНТ	233
ЗАКЛУЧОК	238
ПРИЛОГ А. - ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛИ	251
ПРИЛОГ Б. - РЕЧНИК	332
A	333
B	340
C	346
Ç	347
D	350
E	355
F	358
G	359
H	364
I	365
İ	365
K	368
L	377
M	378
N	380
O	382
Ö	385
P	385
R	387
S	388
Ş	393
T	394
U	397
Ü	398
V	399
Y	400
Z	405
ПРИЛОГ В. - ЦИТИРАНА БИБЛИОГРАФИЈА	406
ПРИЛОГ Г. - РЕЗИМЕ НА СТРАНСКИ ЈАЗИЦИ И СОДРЖИНА	439

OHRİ-PRESPA YÖRESİ TÜRK AĞIZLARININ MORFOSENTAKSI (ÖZET).....	440
MORPHO-SYNTAX OF TURKISH DISCOURSES IN OHRID-PRESPA REGION (SUMMARY).....	441
СОДРЖИНА	442